işçi denetimi ve sosyalist demokrasi
sovyet deneyimi

CARMEN SİRİANİ

İŞÇİ DENETİMİ VE SOSYALİST DEMOKRASİ SOVYET DENEYİMİ

1917'de Rus mutlakiyetçiliğine son veren bolşevik-önderliğindeki devrimin gerçek kitle karakteri, son on yıl içinde birçok incelemede yeniden ele alındı. Elinizdeki çalışma, çarlığa karşı mücadele süreci içinde yükselen halk iktidarı biçimlerini ayrıntılı bir incelemeden geçiriyor. Fabrika komiteleri hareketini, sendikaların ve sol partilerin işçi kontrolü karşısındaki tavrını, ikili iktidarın açımlanışı, köylülüğün rolü ve iç savaşta emeğin örgütlenmesi ve sanayi gibi konular ayrıntılı biçimde tartışılıyor.

İşçi Denetimi ve Sosyalist Demokrasi, gerek Rus Devrimini, gerekse yirminci yüzyılda sosyalizmin çözülmemiş temel sorunlarını kavramamız için, tarihsel, siyasal ve kuramsal yargıları birleştirerek önemli bir katkıda bulunuyor.

Carmen Siriani, Binghamton, Brandeis ve Northeastern Üniversitelerinde sosyoloji dersleri, verdi. Boston'da *Socialist Review*'nun yayın kollektifinde yeraldı. *Review*'nun yayın kollektifinde yeraldı. Savaş aleyhtarı harekete katıldı. New York'ta Sendikal taban örgütlenmeleri içinde çalıştı. 1982'de Amerika Demokratik Sosyalistler hareketi içinde çalışıyordu. Clark Üniversitesinde sosyoloji dersleri veren, kadın sorununa ilişkin araştırmalar yürüten Andrea Walsh ile evli.

BELGE YAYINLARI: 91
Birinci Baskı: Temmuz 1990

WORKERS CONTROL AND SOCIALIST DEMOCRACY — THE SOVIET EXPERIENCE/Copyright: Carmen J. Siriani (1982, Verso)/Redaksiyon: R. Zaralı/Dizgi, Baskı: FİNAL OFSET/Kapak Hazırlık : PERKA/BELGE—ULUSLARARASI YAYINCILIK: Başmusahip Sokak Talas Han 16/302, Cağaloğlu-İSTANBUL/Tel: 511 63 20

Carmen Siriani

İŞÇİ DENETİMİ VE SOSYALİST DEMOKRASİ

Sovyet Deneyimi

Türkçesi : Kumru BAŞOĞLU

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 9

I — HALK DEMOKRASİSİ VE RUS DEVRİMİ

1. *1917 Başlarında Fabrika Komiteleri* 23
Kendiliğindenlik ve Tarih 24
Ütopya ve Gerçek 29
Organizasyon ve Terkibi 37
Kontrol ve Koordinasyon 45

2. *Sendikalar, Partiler ve İşçi Kontrolü* 60
Sendikalar ve Fabrika Komiteleri 60
Menşevikler ve Devlet Kontrolü 66
Anarko Sendikalistler ve İşçi Kontrolü 68
Bolşevikler ve İşçi Kontrolü 71

3. *İktidar ve Devlet: Şubat'tan Ekim'e* 86
İkili İktidar Sistemi 87
Katılım ve Oligarşi 93
Savaş, İktidar ve Ilımlı Sosyalistlerin Başarısızlığı 100
İki Başlı İktidarın Sonu 110

4. *Bir Devrim Ekonomisinin Örgütlenmesi* 128
İşçi Kontrolünün Yasallaşması ve Yorumlamalardan Doğan Çelişkiler 120
Sınıf Mücadelesi ve Özyönetim 136
Çözüm Olarak Sistem 146
Ulusal Ekonomi Konseyleri 154
Komiteler ve Sendikalar, Parti ve Devlet 160
Sol Lenin'e Karşı 175
İşgücü ve Ekonomi, 1918 İlkbaharı 190

5. *Devrimde Köylüler* 209
Serflik, Azatlık ve Bunalım 210
1917'de Hareket, Parti ve Devlet 215
Lenin ve Köylü Sorunu 221

Devrim Sonrası 227
Bunalım ve Bolşeviklerin Tepkisi 230
Sol SR'lerin Alternatifleri 237
Bozuşma Kaçınılmaz mıydı? 242

6. *İç savaşta Devlet ve İşçiler* 262
Sovyet Devlet İktidarı; Devrim Sonrası Dinamikler 263
Sanayinin Yönetimi 275
Emeğin Disiplin Altına Alınması 289
Muhalefet ve Direniş 297

II. DEMOKRASİ SÖYLEMLERİ 316

7. *Üretimci Evrimcilik ve Emeğin Diyalektiği* 318
Marx'ta Özgürleştirici Eleştiri ve Pozitivist Bilim 319
Lenin'de Emek, Teknik ve Geçiş 326

8. *Siyasi İktidar ve Sosyalist Değişim* 341
Parti ve Sovyetler 342
Sınıf, Siyaset ve Yönetim 353
Sınıfsız Toplumda Siyaset 363

9. *Bürokrasi ve Kültür Devrimi* 379
Bürokrasinin Kökleri 380
Kültürel Devrim 384
Eleştirinin Sınırları 387

III. KARŞILAŞTIRMALI PERSPEKTİF İÇİNDE
RUS DENEYİMİ 034

10. *Emek, Kontrol ve İdeoloji* 404
İşçi Kontrolü ve Birinci Dünya Savaşı 404
İş Bölümü ve Demokratik Biçimler 410
Teknoloji ve İşyeri Organizasyonu 415
İdeolojinin Rolü 422

11. *Fabrika Komiteleri ve Sendikalar* 437
Gramsci ve Pannekoek 437
Örgütlenme Modelleri 439
Mücadele Sınırları 446
Mücadele Alanı 453

EPİLOG/STALİNİZM VE RUS DEVRİMİ 461

BİBLİYOGRAFYA 476

TEŞEKKÜR

Birçok kişinin yardımı olmasaydı, bu çalışma gerçekleşmeyecekti. Yeni Sosyal Araştırmalar Okulunda karşılaştırmalı devrimler sosyolojisi derslerini izlediğim Emil Destereicher, ile Habermas'ın eleştirel kuramı ile tanışmamı sağlayan ve bu çalışmanın gelişmesine yol açacak bazı orijinal önerilerde bulunan Trent Schroyer bana yardım etti ve cesaret verdi. Manhattan College'dan Bill McCormict ve Al Dilascia'ya da, Hegel ve Kant, Marx ve Weber konusunda özgün bir rehberlik yaptığı için teşekkür borçluyum. New York Devlet Üniversitesi'nde tez jürimde yeralan James Geschwender, Terence Hopkins ve Dale Tomich çok önemli yardımlar ve eleştirilerde bulundurdular, beni cesaretlendirdiler. Özellikle Geschwender ve Hopkins, bu çalışmayı daha ilk aşamalarından itibaren izlediler. Harvard Üniversitesi'ndeki Avrupa Araştırmaları Merkezi tartışma ve araştırma için büyük destek sağladı...

Çalışmanın çeşitli evrelerinde birçok kişi değerli yorum, eleştiri ve diğer yardımlarda bulundu. Paul Breines, Anita Diamant, Robert Devlin, Robert Horwitz, Heather Hogan, Cheryl Klausner, Susan ve Bob Lehrer, Charles Maier, Mark David Mandel, Bill Martin, Patrick McGuire, Lou Menasche, Chinnah Mithrasekeran, Charles Post, Peter Rachleff, Paula Rayman, Dimitri Roussopoulos, Robert Schaeffer, Jimi Siriani, Ella Taylor ve Steve Vogel'e özellikle teşekkür etmek isterim. Lew Friedland, Joel Greifinger, Allen Hunter, Elisabeth Kingston-Mann ve Ralph Miliband taslağın temel bölümlerini okuyup, son derece değerli yorumlar getirdiler. Paul Joseph, Molly Nolan, Theda Stoçpol, Peggy Somers, David Stark ve Bob Wood çalışmamın karşılaştırmalı bölümleriyle ilgili olarak değerli önerilerde bulundular.

Perry Anderson bir çok eleştirel açılım sağlarken, özgün metnin tamamlanmasından sonra da cesaret verdi. Ona özel minnet borçluyum. Bu çalışmayı desteklediklerı için New Left Books'*un diğer yayın kurulu üyelerine de teşekkür ederim.*

Bu çalışmaya büyük katkılarda bulunan iki arkadaş, bitti-ğini görecek kadar yaşamadı. Binghamton'da ders verdiği sırada George Haupt eleştirel bir bakış sundu, cesaret verdi. George Cooke ise, arkadaşlığı ile, çalışmanın özüne katkısı az olsa da, asıl günlük temelde çalışmaya ruh verdi.

Sevgili arkadaşım Simon Rosenblum çalışmayı her aşamasında sonuna dek dikkatle okumakla kalmadı; bir aydın, bir siyasi ve bir insan olarak bana kendi gelişmemde büyük önemi olan kişisel destek sağladı. Ve bu çalışmayı kaleme almam konusunda bana ilk ilham veren de öncelikle odur.

Ve nihayet karım Andrea Walsh'a en derin minnet duygularımı ifade etmek isterim. Eleştirel bir gözle okuyuşu, sosyolojik bakışı ve kişisel desteği son derece değerli benim için. Ona, annem ve babam Agnes ve Joseph Siriani'ye, sıcak duygularla ithaf ediyorum bu çalışmayı.

GİRİŞ

Sosyalizmin tarihi, demokrasi sorununun da tarihi olmuştur. Marx, Fransız devriminin demokratik mirasma eleştiri getirerek sosyalist düşüncenin temellerini atmıştı. Ortaya çıkan sonuç, hem biçemin hem de içeriğin yeniden tanımlanması ve radikalleştirilmesi oldu. Marx'ın eleştirisi ve işçi sınıflarının ondokuzuncu yüzyılın tümü ile, yirminci yüzyılın başlarında gösterdiği çabalar, liberal demokrasinin aşırı sorunlu olmasına yol açtı. Yinede Marksçı sosyalizm ilk başlarda bu sorundan kurtulamamıştı. Bugün de kurtulmuş değiliz. Bu, anarşistlerin özgün eleştirilerinden Weber ve Michels gibi sosyologların eleştirilerine kadar heryerde açıkça görülmekteydi. Rus devrimi ve sonrasında ise artık bu sorundan kaçış yoktu. Sosyalizmin geleceği, demokrasi sorunu olarak kalmayı sürdürmektedir.

Bu inceleme, birkaç noktadan katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. İlk ve en önemli nokta, Rus devriminin ilk yıllarında devrimci halk demokrasisinin olanaklarını araştırmak ve bunun en önemli iki kurumsal açıklaması olan fabrika komiteleri ile sovyetleri incelemektir. Bunların ortaya çıkışı, gelişmesi, işlevselliği ve yazgısı, devrimci değişimin geniş bağlamında analiz edilmiştir. İkinci nokta, Marksist ve Leninist kuramın çeşitli yönlerini bunların tarihsel gelişmeler üzerindeki etkisinin anlaşılmasını göz önüne alarak incelemektir. Sonuncu nokta ise, işçi kontrolu ile konsey demokrasisinin geniş ve karşılaştırmalı bir analizini yaparak günümüzdeki Batı demokratik sosyalizmi için Rus deneyiminden eleştirel dersler çıkarmaktır.

Eğer Rus devrimindeki işçi kontrolu ve sovyet demokrasisinin demokratik potansiyeli hâlâ çok tartışılan bir soru ise, bunların devrimci süreç için önemi de çelişki sayılamaz. Devrim tarihçilerinin hemen hemen tümü, üretimin çeşitli yönlerini belirlemek ve işçilerin genel ekonomik menfaatlerini savunmak amacıyla fabrikalarda seçilen işçi temsilcilerinden oluşan komitelerin belki de 1917'de, şehirli işçilerce oluşturulan en önemli mücadele organı olduğunu kabul etmektedir. İşçiler, Şubat'ın devrimci kazançlarını savunma ve genişletme hareketinin en önündeydi. Ve devrimci devlet gücüne ilişkin Bolşevik çağrısını destekleyen ilk örgütlü kitleydiler. Sovyetler de bu devrimci siyasi gücü oluşturan, halkın seçtiği organlardı; çünkü Mart'taki iki başlı gücün ilk günlerinden kendi adlarına Bolşevikler'in Ekim'de yarattığı uyanışa kadar yetkilerini ve gerçek yönetimlerini sürekli genişletmişlerdi. Fabrika komiteleri ve sovyetler 1917'deki kitle mücadelesinin yegane önemli organları olmasalar bile devrimci sürecin tam merkezinde oldukları kuşkusuzdur.

Görüleceği gibi, Rusya ya da başka bir yerdeki işçi demokrasisi deneyimini romantikleştirmek, ya da sosyalist siyaset için odak oluşturması amacıyla devrimci demokrasi efsaneleri çıkartmak gibi bir niyetim yok. Ancak, katılımlı **(popular)** demokratikleşme projelerinin kaçınılmazca başarısızlığa uğramağa mahkum olduğu yolundaki tarihsel açıdan daha yaygın, ve kimi zaman da sonraki yaklaşımla garip bir şekilde bağlantılı olan görüşe de katılmıyorum. Analiz, kendi inatçı dünyamızı değiştirme anlayışını bize sağlayacaksa, tarih yeniden yapılandırılmalı ve bunun herhangi bir dönemdeki objektif olasılıklarına ilişkin bakış açısı sorgulanmalıdır. Objektif olmak için insan müdahalesini ve başarılabilir seçenekleri biçimlendiren ve sınırlayan tarihsel yapılı kısıtlamaları dikkatle belirlemek gereklidir. Gerçekten de, tarihsel geçmişin yükü, en açık biçimde devrim koşullarında görülür. Ancak seçenekler yapısal açıdan ne kadar sınırlı ve orantısız ağırlıkta olursa olsun, bir dizi tarihsel seçenek her zaman vardır. Özel-

likle de devrim koşullarında, Tarihsel analiz yapma görevi, olası sonuçlar dizilerinden birinin nasıl gerçekleştiğini açıklamaktır; bu görev hiç de az olmayan sayıda temel epistemolojik sorular doğurmaktadır. Ancak, başka bir yoldan açıklamağa çalışmak, olayların mantığından ve genelde güçlü kişilikler ile fetihlerden büyülenmektir. Belirli bir tarihsel süreçte var olan ancak işlemelerine izin verilmemiş faktörleri incelemeyi reddeden bu düşünce ekolü, yenilgiye uğrayanları incelemekten kaçındığı gibi, olayların gerçek akış yönünü anlamaktan da uzaktır. (1) Objektif olasılıkların ve gerçekçi alternatiflerin incelenmesi, kurtuluş **(emancipatory)** amacını güden herhangi bir eleştirel tarihsel araştırmanın açıklama mantığında gerekli bir unsurdur. (2)

Halk **(popular)** seferberliğinin ve kurumsal yapılaşma süreçlerinin biçimlerini inceleyen bu yapıtımızda, sosyal hareketler ve devrimler üzerine yazılan son literatürde, özellikle de Charles Tilly, Anthony Oberschall, Theda Skocpol ve ötekilerin yazılarında en tutarlı biçimde anlatılan genel kavrayışlardan özgür biçimde yararlanılmıştır. Sosyal psikolojik faktörler üzerine eğilen ve çoğunlukla da kitle davranışlarının mantıksız olduğunu varsayan ilk sosyolojik kuramlarla karşılaştırıldığında, son araştırmalarda seferberlik sorunları, kıt kaynakların örgütlenmesi, dönüşümle ilgili yapısal kapasiteler ve devletin rolü daha ciddi biçimde araştırılmıştır. (3) Ancak, sosyal hareketler ve devrimler üzerine açıklayıcı bir kuram geliştirme amacında olmadığım için ilgili literatüre sadece yer yer değindim ve günümüzdeki tartışmalara bulaşmamak için konuyu bir bütün olarak araştırdım. Tarihsel ve daha doğrudan siyasal önemi olan sorular benim için daha çok önem taşıyordu. Bununla beraber, örgütlenme kapasiteleri, yapısal dengelenme ve kurumsal yapılaşma süreçleri üzerine eğilirken, yapı ile kültür arasında ya da yapı ile ideoloji arasında bir ikiye ayrım yapma amacında değilim. Bu kitap kesinlikle yapısal ve örgütsel faktörler üzerinde durmaktadır. Ancak ideoloji ayrıca belirlenmiş

bir dünyayı dönüştürme gücü olarak değil de halkın mücadelesi ile içtepkilemeye giren bir unsur olarak önemli bir rol oynamaktadır; ve bu olmaksızın örgütsel kaynakların seferberliğini ve yapısal kapasitelerin gelişmesini anlamak olanaksızdır.

İlgilendiği konular karşılaştırmalı ve kuramsal olan sentetik bir yapıt olarak bu kitap, sosyal ve kültürel tarih üzerine gerekenden daha az ölçüde eğilmektedir. Bu çarpıklık bir ilke sorunu değildir. Ve kitapta yer alan analizlerin en azından bazıları, kurumsal yapılaşmaya dönüşmenin ve devlet oluşturma süreçlerinin kültürel oluşumlardan ve halk sınıflarının günlük yaşamının organizasyonundan ayrı olarak anlaşılabileceği kanısında olmadığını göstermektedir. Yeterli sayıda yapısallık bütünlüğü kavramı, kuramsal açıdan bir öncelik olarak belirlenemese bile ve tarihsel belirlemenin zenginliği açısından hiçbir özgün bilimsel yapıt yeterli olmasa bile, eleştirel tarihsel sosyoloji, birleştirici olmalıdır. Demokratik olanaklar açan ve bunların kapanış noktalarını belirleyen ilgili faktörlerin özgül biraraya gelişi (constellation) ilerdeki tartışmada görülecektir.

Fabrika komiteleri ve sovyetler, doğal olarak Rus toplumunun dönüşmesine ilişkin halk hareketlerinin yegane örgütlü ifadesi değildi. Burada onlar üzerine eğilmemin nedeni, onların çelişkilerine ve çeşitli örgütler ile kurumlar arasında çoğunlukla açık seçik olmayan sınırlar çizmelerine rağmen, gerçekliğin başlıca yerleri olmaları ve benzer ekonomik ve siyasi konumlarda halkın demokratik kontrolü için umut haline gelmeleridir. Öteki halk organları, hiçbir zaman kesin organizasyonel görevleri olarak demokrasileşmeyi amaçlamadılar; tersine ne zaman bu sorunu ele alsalar etkinliklerini sovyetlere ve fabrika komitelerine yöneltmeyi yeğlediler. Ancak sovyetler ve fabrika komitelerinin gelişmesini ve yazgısını, güçlü ve zayıf yönlerini öteki önemli işçi, köylü ve asker organizasyonlarından ayrı olarak kavramak pek mümkün değildir.

Organizasyonlar arası bağlar ve önderlik bağlantıları, demokratikleşme süreçlerini olumlu ve olumsuz etkileyen kaynaklar sağladı. Çarlık yönetimi altında en kesintisiz mücadele organları olma şerefini taşıyan, ve en etkin, davaya en çok bağlı militanları yaratan siyasi partilerin yazgısında, hiçbir şekilde doğrudan katkıda bulunmadıkları Şubat devriminde açılan siyasi boşlukta önemli bir rol oynamak vardı. Bolşevikler, Menşevikler ve Sosyalist Devrimciler halk sınıfları içindeki başlıca siyasi katılımcılardı; anarşistler ve anarko-sendikalist gruplar ise ancak belirli alanlarda önemli bir etki kazandılar. Bu partiler en başından beri sovyetlerin ve fabrika komitelerinin, özellikle de bunların yürütme organlarının siyasetlerinde ve günlük çalışmalarında etkili oldular. Sendikalar, çarlık yönetimi dönemindeki kuşatılmışlıklarından ve içine itildikleri karışıklıktan kurtulduktan sonra, 1917'de harika bir gelişme gösterdiler ve devrim üzerinde güçlü bir etkileri oldu; bunu da özellikle yeni yaratılan fabrika komiteleri ile aynı düzeyde olmalarına ve çoğunlukla onlarla doğrudan rekabet etmelerine borçluydular. Bu paralel etkinlikler ve gerilim, kitabımızın ana teması olacaktır.

Şehirli tüketici kooperatifleri, sovyetlere ve fabrika komitelerine kıyasla daha önemsiz bir rol oynadılar ve genelde tüm işçi organizasyonları içinde en reformist olanıydılar. Dağıtım alanındaki etkinliklerinin işçi kontrolu ve sovyet yönetimine yönelik faaliyetleri ne kadar etkiledikleri önemli bir sorudur, ancak bunun yanıtı oldukça belirsizdir. Orduda seçilen komitelerin de devrim üzerinde çok büyük bir etkisi olmuştu, şehirli işçilerin sovyetleri ile doğrudan örgütsel bağlantıları kuran onlardı. Ancak 1917-18 sonbaharı ve kışında ordu lağvedildiği ve yerine farklı bir temele dayanan Kızıl Ordu kurulduğu için komitelerin önemi ortadan kalktı. Etkin bir devrimci ordunun demokratik bir temele ne ölçüde bağlı olarak kurulabileceği, kuşkusuz bir bütün olarak devrim açısından büyük önem taşıyan bir sorudur. Kızıl Ordu'nun çekirdeğini oluşturan proleter Kızıl Muhafızlar, genelde

kentsel devrimde ve özellikle de işçilerin üretim üzerindeki taleplerinin korunmasında önemli bir rol oynadılar.

Topraklara devrimle elkoyma ve dağıtmada, ve de bunların kullanımına ilişkin günlük kararların verilmesinde köylüler açısından en çok önem taşıyan kurum, köy toplumu organizasyonu, öteki adıyla «mir»di. Bunun kendine özgü yapısı —özellikle de komünal, eşitlikçi, ve yanısıra ataerkil özellikleri—, toprak dağıtımı ve kullanımı, şehir ekonomisi ile uzun ve kısa vadeli potansiyel ilişkiler, ve ulusal siyasi düzenin ayrılmaz bir parçası kılınan köy sovyetleri sistemi üzerindeki etkisi açısından ele alınacaktır. Köylü devrimi ve bunun organizasyon üsleri, bunların sistem çapında demokratikleşme potansiyelleri ve yanısıra bu noktada kentsel gelişimler üzerindeki etkileri açısından analiz edilmelidir.

Halktan olmayan kesimlerin, ya da Rusların verdiği adla «census (*) toplumu»nun eylemlerini incelemeksizin demokrasileşme ile ilgili halk hareketlerini araştırmak mümkün değildir. Kentli burjuvazi, toprak sahibi soylular, endüstriyel yöneticiler ve teknik uzmanlar, çeşitli küçük burjuva kesimler ve devlete bağlı sivil ve askeri kadrolar, eski ve yeni sistemlerin içinde ve dışında kitlelerin daha radikal isteklerini ve hatta reformdan geçirilmiş kapitalist çizgideki ılımlı sosyalist demokratikleşme projesini genelde düşmanca karşılayan başlıca gruplardı. Her ne kadar kitabımız bu grupların organizasyonları üzerine işçilerin, askerlerin ve köylülerin organizasyonlarına olduğu kadar eğilemiyorsa da, bunların eylemleri, halk sınıflarının alternatif bir siyasi ve ekonomik düzen oluşturmak amacı ile verdikleri mücadelenin sınırlarını ve parametrelerini belirledi. Devrim, karşı-devrim olmaksızın anlaşılamaz. Devrimin gelişmesi de silahlı karşı-devrime yardımcı olan, savaş kışkırtıcısı devlet bunalımının biçimini belirleyen ve devrimci (hatta devrim karşıtı) bir hükümetin elindeki uzun vadeli gelişme olanaklarını saptayan uluslararası güçlerden soyutlanamaz. Rus devrimi onlarca yıl boyunca kapitalist Batı ile yakından

ilişkiliydi ve Bolşevik devrimi bir **tabula rasa** (**) yaratamayacağı gibi, kapitalist pazar ilişkileri, Batı teknolojisi, güçlü ulus-devletlerin sosyalizme gösterdiği düşmanlık ya da fetih ve sömürge anlayışına duydukları yakınlık tarafından belirlenen bir dünya düzeninden ani ve kesin bir biçimde elini çekemezdi. Halk (popular) demokratikleşmesine ilişkin seçeneklerin bu uzun vadeli süreklilikler ve kısıtlamalar bağlamında incelenmesi gerekir. Devrimci demokratikleşmeye ilişkin göreceli kısa vadeli olanaklar sorusu, «bu tür bir araştırmadaki tehlike, açık bunalım olgusunu dönüşüm geçiren toplum bağlamından soyutlama isteğinin çekici olması» (4) görüşünü görmemezlikten gelerek ortaya atılamaz.

İleri sayfalarda göreceğiniz işçi kontrolu analizine verilen önem, yanlış anlaşılmamalıdır. Çoğu kişinin yaşamındaki en önde gelen etkinlik çalışma olduğundan, ve sınıf ilişkileri üretim sürecinde de aynen geçerli olduğundan dolayı, sosyalist demokratikleşmeye ilişkin potansiyelin analizinde bu deneyim odak noktası olarak alınmalıdır. Üretim araçlarının devrimci bir devletçe ulusallaştırılmasının işgücünü kölelikten kurtarmayı amaçlayan bir sosyal kuram ve uygulama için yeterli sayıldığı günler çok gerilerde kalmıştı. Sosyalist dönüşümün demokratik kazanımları bütünleştirilecek ve genişletilecekse, bunlar insanların sosyal tüketim için mal ve hizmet üretmeleri ile aynı anda kendilerini ürettikleri ve çoğalttıkları günlük yaşamdan ayrı tutulamaz. İşyerindeki hükümranlık ilişkileri, kaçınılmaz olarak sosyal yaşamın öteki alanlarına da yayılır ve sonuçta yönetimin demokratik temellerinin altını oyar.

Ancak, üretimi işçilerin kontrol etmesi ile ilgili bu temel ilgimiz, kesinlikle siyasi gücün etkili olması için önce üretim ilişkilerinin uygun biçimde dönüştürülmesi gerektiği yolunda bir istek şeklinde yorumlanmamalıdır. Bu, siyasi iktidarın önemsiz olduğu anlamına da gelmemektedir. Aslında siyasi iktidar olmaksızın devrimci sosyal dönüşüm yapmak, anarşistlerin ve anarko sendikalistlerin iti-

razlarına rağmen kesinlikle mümkün değildir. Ancak, hiç de basit olmayan şey, bir tarafta siyasi güç ile siyasi demokratikleşme arasındaki ilişkiler, ve öteki tarafta da sosyal yaşamın öteki alanlarında değişmelerdir. Bu açıdan çok önemli olan bir konu da cinsiyetlerle üretim ilişkileri arasındaki ilişkilerdir. Söz konusu ilişkiler değiştirilmedikçe, demokratik ve eşitlikçi ilişkiler üstünlük kazanmadıkça siyasi demokrasinin sınırlı kalacağı ve siyasi iktidar organlarının önemli ölçüde özerkliğe kayacağı açıkça görülmektedir. Ancak, demokratikleşmenin bu çeşitli süreçleri arasındaki bu hassas denge ve ritim bir öncelik olarak tanımlanamaz. Ulusal ve uluslararası bağlamdaki belirli faktörler, bunların ne dereceye kadar birlikte ilerleyeceğini, birbirlerini en iyi hangi biçimde tamamlayacaklarını, ve tüm sosyalist demokratikleşme projesinin yaşatılmasını sağlamak için hangi sınırların konulması gerektiğini belirleyecektir. Sosyalist demokrasi ve siyasi çoğulculuk olanaklarının büyük ölçüde kısıtlı olduğu Rus devriminde, üretimdeki işçi kontrolu, kentsel bölgelerde uzun vadeli demokratikleşme için belki de en umut verici kurumdu.

Bu kitabın ilk bölümünde devrimin ilk yıllarındaki bu olanaklar ve smırların belirlenmesine çalışılmış; ikinci ve üçüncü bölümlerde ise daha geniş kapsamlı kuramsal ve siyasi konulara yer verilmiştir. İkinci bölümde işçi kontrolu ve teknolojik değişim, siyasi demokrasi ve devrimci devlet, sosyalist bürokrasi ve kültürel devrimle ilgili sorular açısından Marksist Leninist kuram eleştirel şekilde analiz edilmiştir. Burada üzerinde durulan nokta, Lenin'in kuramsal formülleridir, çünkü fiili devrimci gelişmeler ve daha sonra da devrim kuramı üzerinde en büyük etkisi olan düşünceler bunlardır. Lenin'in düşüncelerindeki çelişkiler ve muğlaklıkların kuramsal kökleri olmakla birlikte, bir parçası oldukları gerçek eylemlerin bilgisine dayandırılmışlardır. Lenin'e son zamanlarda getirilen eleştiriler, oldukça derinliklidir fakat yine de yeterince derinlikli değildir (5). Kuramsal analiz, Lenin'in

kuramım bir bütün olarak tartışmağa yeltenmeksizin bu konulardan bazılarına açıklık getirmeğe çalışmaktadır.

Üçüncü bölümde ise Lenin'in ölümünden sonraki olasılıklar tartışılmış ve devrimci gelişme ile demokratikleşme üzerine daha geniş bir perspektif sunulmuştur. Karşılaştırmalı analiz burada özellikle yararlı olmaktadır, çünkü işçi kontrolu ve konsey demokrasisi o dönemde uluslararası boyutlara sahip kitle olgularıydı ve o tarihten bu yana çeşitli biçimlerde tekrar tekrar ortaya çıktılar. Ancak karşılaştırmalı analiz sınırlı ölçüde kalmaktadır, çünkü incelememiz Rus deneyimini konu almaktadır (6). Ancak, günümüzde Batı'da yer alan sosyalist hareketler için özel bir önemi olan bir soru, yani sosyalist dönüşümdeki işçi kontrolunun organizasyon biçimleri ve Gramsci ile Pannekoek'in yazılarında sözü edilen konsey kuramının mirası, daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır (7). Bu, 11. bölümün konusudur.

Demokratikleşmenin objektif olasılıklarının araştırılması, tarihi analiz ve siyasi uygulama açısından zorunludur. Ancak, demokratik halk kurumlarının gerçekleştirilmeğe çalışılan sosyalizme geçiş sürecinde varlıklarını sürdürmeyi neden başaramadıklarını açıklamağa çalışan bu kitabımız sınırlı kalmaktadır; çünkü karşılaştırma yapabileceğimiz başarılı ve varlığını sürdüren bir sosyalist demokratikleşme örneği bulunmamaktadır. Karşılaştırmalı tarihi analiz, bu tür bir demokratikleşme için gereken faktörlerin ancak bir ölçüde anlaşılmasını sağlayabilir. Dünyanın hemen her yerinde edinilen deneyimler elimizin altındadır ve bu sayede geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki gelişmeleri kavrayabiliriz. Yine de bunların hiçbirinde ciddi çelişkiler ve kısıtlamalar olmadığı söylenemez. Bundan dolayı bir ülkede demokratik halk kurumlarının bozulmasına ve ortadan kalkmasına ilişkin nedenleri saptamak zor bir görevdir ve deneysel nitelikte kalmaktadır. Ancak bunun tek nedeni yetersiz uygulama bilgileri değildir. Asıl neden —ki sorumlu kuramcılar ve eylemciler bunu açıkça kabullenmelidir— gerçek bir sosyalist demokrasinin

hangi koşullar altında doğacağını hâlâ bilmiyor olmamızdır. Bunun gerçekten, özellikle de daha radikal biçimlerde mümkün olup olmadığını hâlâ bilmiyoruz. Marx'ın «üreticilerin özgür birliği» kavramı bize analiz için bir çıkış noktası sağlayabilir, ancak bunun bir basamak olduğu söylenemez. Toplu karar vermeye aktif katılma, yüksek düzeyde kişisel özgürlük, ve aynı görecelikte eşit iş ve yaşam fırsatları sağlayacak şekilde toplu kaynakların (ileri teknoloji dahil) akılcı kullanımını mümkün kılabilecek belirli kurumsal şablonlar nelerdir? Tümüyle yeni değerlere ve dizginlenmemiş teknik kapasitelere sahip olacak biçimde değiştirilmiş insanlar, merkezciliğin tümüyle ortadan kaldırılması, yüzyüze demokrasinin özgürlükçü sıcaklığı ve basitliği, ve kapitalizm ya da devletin sonu anlamına gelecek patlayıcı potansiyel ile ilgili korkular, bizi gerçek insanların üretimi demokratikçe ve topluca kontrol edebileceği bir topluma ve kaçınılmaz olarak inatçı, varoluş açısından tehdit edilen, aşırı karmaşık bir dünyaya kuramda ya da uygulamada bir adım bile yaklaştırmayacaktır. Ancak sosyalist demokrasi sorununa henüz tümüyle gerçek bir çözüm getiremediğimizi açıkça kabul ettiğimiz takdirde —ki kolay bir çözüm yolu bulunmamaktadır— tarihsel açıdan temeli olan ve uygulamaya yönelik bir kuram geliştirme görevini başarabiliriz (8).

Bu kitabın bu yönde atılmış bir adım olduğunu umuyoruz, ancak kitabımızın sınırları en azından genel bir kuramın sınırlarınca tanımlanmaktadır. Ve bu da henüz başarıyla demokratik sosyalist çizgiye getirilememiş dünyamızdaki gerçek deneyimlerimizin ufuklarını göstermektedir.

Bu sınırlar, Rusya'daki sosyalist demokrasinin yazgısındaki nedensel rolü bir dizi faktöre bağlamakta aşırı dikkat göstermemizi gerektirmekte ve belirli analiz sorunlarının çıkmasına yol açmaktadır. Ancak sadece pozitivistler bu görevden umutsuzluğa düşecek ve neyin mümkün, neyin olanaksız olduğu yolunda gerçekçi olmayan varsayımlara saplanacaklardır. Eleştirel tarihçiler ve sosyal

kuramcılar, en zor sorulara getirilen yanıtların deneysel olacağını işin başında kabullenmeli ve içinde yaşadığımız dünyanın değiştirilmesinde ilerleme kaydetmeyi hedef almalıdırlar. Bu, gerçekten eleştirel her kuramın indirgenemez nitelikte uygulamalı ve deneysel boyutudur. Habermas'ın farklı bir bağlamda dediği gibi, «doğrulanmış umudun ve kontrollu deneyin mantığına göre» hareket etmeliyiz (9). Sosyal kuram, tarihi analiz ve siyasi uygulama, insan türlerinin antropolojik ve sosyal-örgütsel potansiyelini test etme sürecinde birbirlerine bilgi vermelidir. Geçmişi ve bugünü anlamamız, geleceği değiştirmemizle karşılıklı ve ayrılmaz biçimde bağıntılıdır.

Giriş Bölümünün Dipnotları

(1) Moshe Lewin, «Russian Peasants and Soviet Power», çev. İrene Nove, New York 1975, s. 15-16.

(2) Bu tür tarihi araştırmaların temel özelliklerinden bazıları için bak: Dieter Groh, «Kritische Geschichtswissenschaft in emanzipatorischer Absicht», Stuttgart 1973.

(3) Eski kuramların iyi bir eleştirisi için bak: Rod Aya, «Theories of Revolution Reconsidered : Constrasting Models of Collective Violence», Theory and Society, 8 (1979), s. 39-99. Michael Schwartz'ın çok güzel belirttiği gibi, «Protesto örgütlerine katılan kişiler, en az onları araştıranlar kadar rasyoneldir,» Radical Protest and Social Structure, New York 1976, s. 135.

(4) E.J. Hobsbawm, «From Social History to the History of Society», Historical Studies Today, Ed. Felix Gilbert, New York, 1975, s. 20.

(5) Teknoloji ve ekonomik biçimler açısından bu nokta aşağıda belirtilen araştırmalarda da doğrulanmaktadır : Charles Bettelheim, «Class Struggles in the USSR, First Period : 1917-1923», New York 1975; Carmen Claudin-Urondo, «Lénine et la révolution culturelle», Paris 1975; Phil Slater, «Outlines of a Critique of Technology», Atlantic Highlands, 1980.

(6) Birinci Dünya Savaşı sırasındaki bu olguları inceleyen uzun bir araştırma birkaç yıl önce hazırlandı ve bunun ki-

saltılmış bir versiyonu yaymlandı: «Workers' Control in the Era of Worl War I: A Comparative Analysis of the European Experience», Theory and Society, 9 : 1 (1980), s. 29-88.

(7) İki başlı iktidar sorunları ve parlamentoya karşı çoğulcu demokrasi biçimlerinin sorunları, hem kuramsal hem de uygulama açısmdan bu dönemdeki olaylardan kaynaklanmaktadır, ancak bu kitapta bunları ayrıntılı olarak anlatmak mümkün değildi. Günümüzde Batıda bu konuların bir araştırması olarak benim yazdığım bir makaleye bakın: «Councils and Parliaments: The Problem of Dual Power in Comparative Perspective», Politics and Society, 1983.

(8) Eşitlikçi ve demokratik bir toplumun olası biçimlerinin kuramsallaştırılmasına ilişkin sorunlar için benim yazdığım bir denemeye bakın: «Production and Power in a Classless Society: A Critical Analysis of the Utopian Dimensions of Marxist Theory», Socialist Review, no. 59 (Eylül-Ekim 1981), s. 33-83.

(9) Jürgen Habermas, «Knowledge and Human Interests», çev. Jeremy Shapiro, Boston 1971, s. 285.

(*) *Census:* Bu latince kelime «sayım» dışında, kimi siyasal düzenlerde seçmek ya da seçilmek hakkını kazanmak için ödenmesi gereken belirli vergi anlamına gelmektedir. (y.n.)

(*) *Tabula rasa:* Kelime anlamı «düz levha» olan latince deyim. John Locke insan zihninin doğum anındaki durumunu belirtmek için kullanıyordu: bu anda insan zihni «üstüne hiçbirşey yazılmamış dümdüz bir kağıt gibidir». (y.n.)

Birinci Bölüm

Halk Demokrasisi ve Rus Devrimi

İzleyen bölümlerde, fabrika komiteleri ve sovyetler, Şubat devriminde Çar'a karşı kurulmalarından 1921'deki silahlı karşı-devrime karşı kazanılan zaferin sonuna kadar olan dönemde incelenmektedir. Yıllarca zorunlu tahıl istekleri nedeniyle zarar gören işçi-köylü ittifakını pekiştirmek için Sovyet liderlerince uygulamaya konulan Yeni Ekonomik Siyaset sırasında görülen köylü devrimi, ayrı bir bölümde anlatılmıştır. Bunlar pekçok cephede —siyasi, ekonomik, askeri— verilen yoğun mücadele yıllarıydı. Bolşeviklerin zaferi asla kesin olmadı, halk sınıflarının kazançlarının asla güvence altında olmadığı gibi. Hareketsizlik ve tepki sürekli tehditlere uğruyordu. Ekim'de iktidarı ele geçirdikten sonra bile yeni rejim ciddi bir muhalefet ve sabotajlarla karşılaştı, bunlar savaş zamanında ekonominin parçalanmasından ve otokratik siyasi mirastan, yanısıra Müttefik kuvvetlerce desteklenen ve Almanya ile barış yapılmasından sadece birkaç ay sonra yapılan silahlı karşı-devrimden doğan birikmiş etkilerdi. Bu mücadelelerin karmaşık tarihi pekçok kere ele alınmıştır. Okuyacağınız inceleme, esas olarak Şubat ve Ekim devrimleri ile ve 1918 ortasında başlayan iç savaş dönemince konulan geniş kronolojik sınırların ana hatları üzerinde durmaktadır. Bu inceleme, Ekim Devrimi'nin idealleri olan İşçi Muhalefetinin kesin geri püskürtülmesi ve sovyet demokrasisi ile işçi kontroluna karşı Kronstadt ayaklanmasının silah zoruyla bastırılmasıyla sona ermektedir.

1.
1917 Başlarında Fabrika Komiteleri

1917 Şubat'ının ortalarında, Petrograd şehrindeki dağınık grevlerin Çar'ın devrilmesine yol açacağını çok az kişi bilebilirdi. Savaşın getirdiği yokluklara karşı kızgınlık artıyor ve hükümet düzensizliği gittikçe belirginleşiyordu. Rasputin'e suikast yapılmıştı. Savaş Sanayi Komitelerindeki işçi temsilcileri yeni tutuklanmıştı. Rus askerleri için savaş kötü gidiyordu. Şehirde tehlikeli boyutlar da yiyecek sıkıntısı vardı ve başkentte karne sistemi konulmuştu. Ancak sosyalist liderler bu koşullar altında devrim yapmanın mümkün olmadığını düşünüyordu. Kısa bir süre önce, Lenin, yaşadığı sürece bir devrim olmayacağından yakınmıştı.

Ancak, 18 Şubat günü dev Putilov tesisleri greve gitti, sahipleri buna dört gün sonra lokavt ilan ederek karşılık verdiler. Uluslararası Kadınlar gününde kadın işçiler sokaklara dökülerek büyük bir direniş yürüyüşü yaptıklarında grevler yayılmaya başladı, 25 Şubat'ta artık genel grev söz konusuydu. Birkaç gün sonra radikalleşmeyi başlatacak olan Bolşevik Vyborg Bölge Komitesi, kadınlara 1 Mayıs'a kadar grev yapmamalarını, bunun yerine düzenli bir yürüyüşle yetinmelerini önerdi. Ancak kadınlar bu komutu reddetti ve grevciler, ev kadınlarının ekmek isyanına katıldılar. Ekmek istekleri, kısa bir süre sonra barış ve nefret edilen otokrasiye son verilmesi taleplerinin gölgesinde kaldı. Grevcilerle bağıntısı olan düzensizlikleri bastırmak için askeri birlikler çağrıldığında,

en azından başkentte devrim neredeyse başarılmak üzereydi (1).

Kendiliğindenlik ve Tarih

Şubat devrimi, Troçki ve Sukhanov'unkiler de dahil olmak üzere hemen tüm öteki çağdaş anlatılardaki gibi, her hangi bir partinin yol gösterimi olmaksızın başlamıştı. Gerçekten de, Petrograd'daki Bolşevik liderler ilk başta bu hareketi önlemeğe çalışmıştı. Menşevik Skobelev'e kaosa yol açmadan önce grevleri bastırma görevi verilmişti. Ancak devrimin kendiliğinden başladığı gibi basit bir yorum yapmak yanıltıcı olacaktır. Onun altında yatan bilinç, Bolşeviklerin, Menşeviklerin, Sosyalist Devrimcilerin ve Anarşistlerin aktif ve seçkin kesimi olan örgütlü devrimcilerin yıllardır verdikleri mücadele ve eğitimin ürünüydü. Bu grupların militanları sadece Çar'ın devrilmesine yol açan hareketin radikalleştirilmesine yardımcı olmakla kalmadılar, ayrıca tüm devrim sürecinin merkezini oluşturan istekleri açıkça ifade ettiler (2).

Petrograd grevinin genel greve dönüşmesinden birkaç gün sonra, yeni düzenin örgütsel biçimleri oluşmağa başladı. Siyasi cephede, İşçi ve Asker Delegeleri Konseyi kurma çabaları ile burjuva demokratik partilerin geçici bir hükümet kurma etkinlikleri rekabet ediyordu. Bu iki siyasi güç merkezi arasındaki dinamizm, 1917 devrim sürecini tanımlayacaktı. Ekonomi cephesinde ise işçiler Rusya'nın dörtbir yanındaki sanayi bölgelerinde fabrika komiteleri (fabzavkomy) kuruyorlardı. Bunların kurulması da büyük ölçüde kendiliğindendi; çoğunlukla grevi yönetmek için kurulan komitelerden doğmuşlardı. Lenin Nisan Tezleri adlı yapıtında sanayide ikili yönetimi (sovyet konseyleri ile) savunduğunda pekçok yerde bu zaten gerçekleşmişti, çoğunlukla parti üyesi olmayan işçiler ve sovyetler dışındaki fabrika komiteleri tarafından yürütülüyordu. Lenin bu ikili yönetimin organları olarak kendiliğinden oluşmuş fabrika komitelerini onayladığında aylar-

dan sadece Mayıs'tı. Her ne kadar parti liderleri bu gelişmelerin iki ay kadar gerisinde kalmış iseler de, üst düzeyde Bolşevik militanları ve yerel parti komiteleri, başlangıçtan ya da kısa bir süre sonrasmdan beri fabrika komiteleri hareketinde yer almışlardı. 2 Mart'ta Petrograd'da İlk Elektrik Tesisleri komitesine seçim yapılırken işçiler yirmidört üyeli konseye on Bolşevik seçmişlerdi, ancak çoğu komitede Menşevikler, Sosyalist Devrimciler ve partiye üye olmayan işçiler ağırlıkta olmayı ilk haftalarda sürdürdüler. Genelde fabrika düzeyinde işçi kontrolu na düşmanca bakan bir Menşevik ve Sosyalist Devrimci liderliğince yönetilen sovyetler, yine de fabrika komitelerinin ilk kuruluşlarına yardımcı olmuşlardı. Bu durum özellikle Petrograd Sovyeti'nin İşgücü Bölümü için geçerliydi. Fakat Moskova, Saratov, Omsk, Kiev, Ekaterinoslav, Archangel, Ivanovo-Voznesensk şehirlerinde ve Donbass ile Volga bölgelerindeki sovyetler de bu süreçte oldukça etkindi. Örneğin 7 Mart'ta Petrograd Sovyeti şu bildiriyi yayınlamıştı: «Fabrika ve atelye yönetiminin denetlenmesi, işgücünün uygun biçimde örgütlenmesi için, fabrika ve atelye komiteleri derhal kurulmalıdır. Bunlar, işgücünün boşa harcanmamasını ve tesislerdeki çalışma koşullarının düzeltilmesini sağlamalıdır.» (3) Bazı yerlerde fabrika komitesi seçimleri sovyet seçimlerinden önce ya da onunla aynı zamanda yapılıyordu, sovyet delegeleri de kimi zaman komitelerin çekirdeğini oluşturuyordu. Sovyetler, kendi temellerini genişletmek ve artık tümüyle yasal olan sen dika hareketinde yerel işçilerin yer almasına yardımcı olmak amacıyla fabrika komitelerinin kurulmasını destekliyordu. Ancak, çoğu olmasa bile bazı fabrika komiteleri, ileride göreceğimiz gibi kendi işlevleri hakkında farklı kavrayışlara sahipti. (4)

Her ne kadar fabrika komiteleri Şubat ayında kendiliğinden oluşan grevler dalgasından doğmuşlarsa da Rus işçi hareketlerinde örnekleri yok değildi. 1890'larda grev komiteleri ve grev fonları ilk kez Batı Rusya'daki Yahudi işçiler tarafından kurulmuştu (Sosyal Demokratik Yahu-

di İşçiler Partisi'nin kökeni bu komitelerdi) ve daha sonra öteki sanayi merkezlerine yayılmıştı. 1870'ler ve 1880'lerde bile işçiler bazen yönetim ve hükümet yetkilileri ile görüşmeler yapmak için temsilciler seçerdi. Ancak, genel de Çar yanlısı yetkililer fabrika düzeyinde ve ötesinde işçi temsilcilerinin kalıcı kurumlara dönüşmesini önlemek için fabrika sahipleri ile işbirliği yapardı.

Ancak, yüzyılın başlarında işçi olaylarının artması üzerine, İçişleri Bakanlığı Mayıs 1901'de fabrikalar bünyesinde sürekli işçi delegasyonlarının kurulmasına izin verilmesini tavsiye etti. Protestolar ve geniş çaplı grevlerle geçen iki yıldan sonra hükümet sonunda ikna olarak 10 Haziran 1903'te bir yasa çıkartarak fabrika heyetlerine (starosti) izin verdi. İşçiler ancak fabrika sahibinin izniyle temsilciliğe adaylıklarını koyabileceklerdi ve bir starostun seçilmesiyle ilgili son karar fabrika yönetimine aitti. Starostiler bundan sonra bile sadece mevcut yönetmelikler çerçevesinde sorular sorabilecek ve şikayetlerde bulunabilecekti. Grup halinde toplanmaları ve işlev görmeleri bile yasaktı. Bu sistem başarısızlığa mahkumdu. Çoğu işveren bu yasaya uymaktan kaçındı ve işçilerin yanısıra Sosyal Demokrat Parti'de bu tür bir ataerkil temsilciliği reddettiler.

Bu yıllardaki ataerkil-bürokratik temsil anlayışının bir başka şekli, Okhrana (gizli polis)'nın Moskova Şubesi şefi Sergei Zubatov tarafından başlatıldı. Ekonomi ile ilgili sorular üzerinde işçi temsilciliğini sınırlamak, işçileri siyasi tavır almaktan vazgeçirmeye çalışmak amacı güdülüyordu. Zubatov'un amacı görünüşe göre reform yapılmış monarşiye uygun yasal bir sendika hareketi oluşturmaktı, yandaşları sadece işçilerin organize olmasına yardım etmekle kalmıyor, grev fonları bile sağlıyordu. Böylece, seçilmiş fabrika komiteleri ve bölge dernekleri polis gözetimi altında etkinlik gösterdiği halde, Zubatov'un Karşılıklı Yardım Dernekleri Moskova, Odessa, Kharkov, Kiev ve Minsk'teki işçiler arasında yaygınlaştı, öylesine yaygınlaştı ki Sosyal Demokrat Parti bir yandan bunların po-

lisçe finanse edildiğini ve yönlendirildiğini göstermeye çalışırken öte yandan bunlara katılma kararı alıyordu. Ancak 1903'te bu dernekler işverenler ve hükümetin gözünde tehlikeli olmaya başladılar ve tasfiye edilmelerine karar verildi. Gerçekte 1905 protestolarını ve ayaklanmalarını başlatan dernek, Zubatov'un yan ürünlerinden olan Peder Gapon'un Rus Fabrika İşçileri Sendikası'ıydı; 1905'teki ilk Petrograd İşçi Temsilcileri Sovyeti için seçilen işçi temsilcileri aracılığı ile örgütsel temel sağlayan Shidlovsky Komisyonu da emeğin hoşnutsuzluğunun nedenlerini araştıran bir başka hükümet organıydı. (5)

Gerçekten bağımsız olan işçi komiteleri 1905'te Rusya'nın sanayi merkezlerinde oluşmaya başladı, bazı yerlerde şehir çapında işçi temsilci organlarına-sovyetlere-dönüştüler. Bu komiteler ayrıca yeni gelişmeye başlamış sendika hareketinin temelini oluşturdular. Tüm bu işçi örgütler parlamenter demokratik bir hükümet oluşturmaya yönelik genel siyasi uğraşın içindeyken 8 saatlik çalışma günü hakkı elde etmek gibi ekonomik hakların da peşindeydiler. Sovyetlerin devrim hükümeti için temel oluşturmak gibi bir amaçları pek yoktu, sınırlı hükümet işlevleri üstlendiklerinde bunu sadece genel grevi sürdürmek zorunda oldukları için, ya da Moskova'da olduğu gibi hükümet baskısına karşı verdikleri umutsuz savaş için yapıyorlardı. Fabrikalardaki işçi komiteleri esas olarak grev organları işlevini görüyor ve işçi kontrolunu pek düşünmüyorlardı. Yeni gelişmeğe başlayan sendikalar, kısa bir hoşgörü döneminden sonra, işçi hareketinin ve anayasal bir cumhuriyet kurma mücadelesinin yenilgisini izleyen ağır ekonomik bunalım ve çarlığın baskısıyla büyük çapta yokedildiler (6).

Savaştan önce işçilerin ekonomik mücadelesi bir kere daha kısmen yasallaştırıldı, ve çoğunlukla Bolşevik liderlerce yönetilen sendikalar ve yerel fabrika komiteleri 1912-1914 döneminde bir dizi militan mücadeleye giriştiler. (7) Rusya'nın savaşa girmesi bu sürece ağır fakat geçici bir darbe indirdi. Avrupalı meslekdaşları gibi Rus işçilerinin

çoğu sınıf mücadelesini bir kenara koyup vatanseverlik bayrağı altında birleştiler. İşçi organizasyonları kısmen yeni Çar'cı baskılarca, kısmen de çoğu işçinin, özellikle de en militan olanların cepheye gönderilmesiyle bir kere daha yokedildi. Büyük tesislerin çoğunluğu askeri statüye alındı ve işçilere seferberlik kapsamına alınmış asker muamelesi yapıldı. Ancak 1915'te grev eylemleri yeniden başladı, ne var ki grev komiteleri daimi organlar olamadılar. 1915 yazında fabrika düzeyindeki yasal işçi temsilcilikleri Savaş Sanayi Komiteleri sistemi altında tekrar kuruldu, bunu başlatanlar Rus sanayini Çar bürokrasisinin kısıtlamalarından kurtarmaya çalışan iki liberal burjuva partisi, yani Anayasal Demokratlar (Kadet'ler) ve Oktobrist'lerdi. Fabrika düzeyinden başlayarak iki aşamada seçilen işçi temsilcileri, Savaş Sanayi Komitelerinin özel bir bölümünü işgal ediyordu fakat oy oranları minimum düzeydeydi. Her ne kadar Bolşevikler emperyalist bir savaş amacı güttükleri gerekçesi ile komiteleri boykot ettilerse de Sosyal Demokrat Parti'nin tüm kesimleri fabrika seçimlerine katıldılar, çünkü bu seçimler, savaşın başlamasından bu yana ilk defa halk toplantılarına ve açık siyasi tartışmalara olanak sağlıyordu.

Menşevik Kuzma Gvozdev'in önderliğindeki Merkez Savaş Sanayi Komitesi İşçi Grubu, eski fabrika heyetleri sistemini tekrar getirmeye çalıştı ve siyasi açıdan daha militan işçilerin çoğunun karşı çıkmasına rağmen bunda bir ölçüde başarılı oldu. Pekçok yerde fabrika kökenli seçim sisteminin bu iki biçimi varken, Bolşevikler bu defa Rusya'nın her yerinden temsilcileri içerecek yeni bir işçi sovyeti kurmak için atılıma geçtiler. Lenin buna karşı çıktı ve partinin bununla ilgili propagandalarına son verildi. Ancak, 1916 sonlarında Petrograd'da gittikçe artan karışıklıkların baskısıyla sola kaymış, şimdi ise radikal olan merkezi işçiler gurubunca bir kere daha gündeme getirildi. Bu grup, devletin tümüyle demokrasiye geçmesini isteyince tutuklandı ve Savaş Sanayi Komiteleri dağıtıldı, yine de Gvozdev, Ocak ayında işçilerin fabrika komi-

teleri seçmesi isteğini kapsayan bir duyuruyu halka dağıtmak için zaman bulabilmişti (8).

Böylece, ileride Çar'ın devrilmesine yol açacak ilk grev dalgasından sadece bir ay önce, fabrika komiteleri fikri havada asılı duruyordu ve Savaş Sanayi Komitelerine fabrikalardan işçi temsilcileri seçilmesi sistemi 1915 ortasından bu yana işliyordu. Şubat devrimi «tüm zamanların en öndersiz, en kendiliğinden oluşmuş devrimlerinden biri», (9) olabilir, fakat ilk günlerde aldığı biçimler en azından 1905'teki devrim geleneğinin, fabrikalardan temsilciler seçilmesine ilişkin kısıtlı sistemin ve merkezi işçiler grubunun propagandalarının sonucuydu. Bu tepkinin çok hızlı ve şiddetli olması, işçilerin önceden seferber olmasından kaynaklanıyordu (10), izleyen aylarda Rus işçileri gerçekten etkileyici, ancak Çar yönetimi altındaki kısa rahatlama dönemlerinde neler başardıkları göz önüne alındığında çok şaşırtıcı olmayan bir örgütlenme kapasitesi gösterecekti. Yine de, hızla gelişen bir devrimin getireceği sorunlarla bağıntılı olarak, bu örgütlenme geleneksel zayıf ve kesintiliydi, fabrika örgütlenmesi de gerek uygulama gerek ideoloji açısından üretimi işçilerin kontrol etmesi kavramını genişletememişti.

Ütopya ve Gerçek

1917 başlarında fabrika-komite hareketinde yer alan işçiler, hem destekleyiciler hem de muhaliflerce çoğunlukla ütopik ve hayalperest olarak tanımlanmıştır (11), Her ne kadar sosyalizme ve işçi kontroluna bakışları Şubat'ı izleyen aylarda oldukça belirsiz ise de, Çar'ın devrilmesiyle şehirli işçi sınıfı içindeki kesimlerin «kıyametin kopacağına ilişkin korkulara» (12) kapıldıklarına kuşku yoktur. Rus işçi hareketleri, geçmişteki tüm baskılardan kurtulma duygularıyla ve tümüyle yeni birşey yaratma ruhuyla -ütopya ruhuyla- doluydu.

Bu kıyamet ve ütopya duyguları ne kadar yaygın olursa olsun, işçiler dikkatlerini fabrika çalışma koşulları ve

proleter yaşam üzerinde yoğunlaştırdılar. Çalışma koşulları, Avrupalı meslektaşlarınınkilerle karşılaştırıldığında bile tek kelimeyle berbattı. Savaş bu perişanlığı daha da arttırdı, kendilerine talep duyulan vasıflı işçiler bile artık şaha kalkan enflasyon ile baş edemiyorlardı. Çalışma disiplini ve kontrolu sıkılaştırıldı ve inatçı işçiler cepheye gönderildi (fakat işgücü açığı bu disiplin önlemlerinin uygulanmasını sınırlıyor ve hem siyasi hem de ekonomik muhalefete olanak sağlıyordu). Zorunlu fazla mesailer inanılmaz ölçüde arttırıldı, zaten yetersiz olan koruma yasaları tümüyle iptal edildi, hastalık ve ölüm oranları yükseldi. Her zaman sıkıntısı çekilen konutlar büsbütün bulunmaz oldu, yakıt kısıtlaması bazı yoksul kentlilerin donarak ölmesine yol açtı. Savaşın sonunda yiyecek sıkıntısı başladı, işçi sınıfı semtlerinde yiyecek kuyrukları uzadıkça uzuyordu. Bir Fransız tarihçinin belirttiği gibi, «Rus işçileri için yaşamanın tek anlamı ölmemektir.» (13) çok basit ve temel çalışma isteklerini içeren listeler, Rusya'nın her yerindeki fabrikalarda düzenleniyordu: Sekiz saatlik mesai, parça başı ödeme yerine günlük ücret, kadınlara eşit ödeme, işçilerin üstlerinin aranmaması, yemek pişirmek için sıcak su, kantin ve tuvalet kurulması, fabrikalarda havalandırma yapılması, işçilerin değil şirketin alet-edavat sağlaması, ücretlerin haftalık ödenmesi, çocukların çalıştırılmaması, yönetimin işçilere nazik davranması, işten çıkarılma halinde iki haftalık ücret verilmesi, ücret artışı. En militan işçilerin bulunduğu maden ve tekstil fabrikalarında bile istekler hâlâ temel gereksinimlerdi.

Devrimin ilk haftalarında üzerinde en çok durulan istek, sekiz saatlik mesaiydi. Bu, 1898'den bu yana Sosyal Demokrat programda yer alıyordu ve 1905'in fırtınalı aylarında ana istek olarak kalmıştı. 1917'de Geçici Hükümetin burjuva liberalleri ile Petrograd Sovyetindeki reformist sosyalist liderler arasında üstünkörü kurulan koalisyonu tehdit eden başlıca konulardan biriydi. İşçileri Sovyet liderlerinden soğutacak düzeyde ciddi bir konuy-

du ve bu liderler ancak Petrograd ve Moskova'daki pekçok fabrika işçileri sekiz saatten sonra çalışmayı bıraktıklarında konuyu ele aldılar. 10 Mart'ta Geçici Hükümet ile bir anlaşma yaparak başkentte sekiz saatlik mesai uygulanmasını karara bağladılar; bu haber yayıldığında öteki şehirlerdeki işçiler de ısrarla bu istek üzerinde durdu. Ancak fabrika sahipleri kısa bir süre sonra kararlarından döndüler ve kısaltılan mesai süresinin savaş üretimini bozacağını öne sürdüler. Sovyet liderleri bu mantığı kabul etti, pekçok işçi de aynı görüşteydi, böylece çoğu işyerinde fazla mesai için iki misli ücret ödenmeye başlandı. Ancak istek özellikle izleyen aylarda Rus ordularının sürekli yenilgiye uğraması üzerine savaşı sürdürme kararının gerekçesini yitirmeye başlaması nedeniyle gündemde kaldı. (14)

Fabrika komitlerinin oluşturulmasının arkasında yatan dürtüler çoğunlukla somut ve pragmatikti, işçiler esas olarak yaşam standartlarını korumakla ve işlerinin güvence altına alınmasını sağlamakla ilgileniyordu, «İşçi Kontrolu» fabrikalara el konulması ve işçiler tarafından yönetilmesi anlamına gelmiyordu. Rusça'da kontrol sözcüğüne denk düşen sözcüğün anlamı ingilizce'dekinden daha zayıftır ve üretim sürecinin incelenmesi, gözden geçirilmesi ve gözetimi anlamına gelir; ele geçirilmesi ya da tümüyle yönetilmesini çağrıştırmaz. Şubat devrimini izleyen aylarda işçi kontrolu çeşitli nedenlerle kurumsallaştırıldı. (15)

İlk başta işçiler sadece üretimin sürdürülmesi ile ilgileniyordu. Sabotajları ve işverenlerin lokavt yapmasını önlemek için kontrol yapılıyordu, aylar geçtikçe lokavtı önleme düşüncesinin ne kadar iyi hesaplanmış ve siyasi açıdan ne kadar yönlendirici olduğu ortaya çıktı. Fabrikaların kapanmasından dolayı topluca işten çıkartılan işçilerin sayısı Haziran'da dramatik bir şekilde arttı. Fabrika sahipleri yakıt ve ham madde sıkıntılarını öne sürüyordu, fakat bu gerçek bile olsa, Rus çalışma ilişkileri tarihi, işçilerin bunun kendi haklarını yoketmek için plan-

lanmış bir komplo olduğundan kuşkulanmalarını haklı çıkartıyordu. İşçiler ham maddelerin elde bulundurulmasını, makinelerin çalışır durumda tutulmasını, siparişlerin karşılanmasını, likit sermayenin birdenbire buharlaşıp uçmasının önlenmesini ve yönetici kadroların görevlerini sorumlulukla yürütmelerini sağlamak için yardımcı oldular. Bir komplodan ya da yetersizlikten kuşkulandıklarında işçiler genel olarak yönetim kadrosunu ve teknik personeli suçluyor ve yerlerine başkalarının alınmasını sağlamaya uğraşıyordu. Sabotajlar, kapatmalar ve kuşkulu yetersizliklerin yanısıra, işçiler Şubat devrimi sırasında personelin (generaller ve öteki gözden düşmüş Çar yanlısı memurlar) terkettiği fabrikalarda üretimin başlatılması ile de uğraşıyordu.

Yönetim kadrosunun ve teknik personelin gözetimi de büyük ölçüde Rus işçileri arasında gelişen gurur duygusuna dayanıyordu. Yönetimin işçilere karşı nazik davranması isteği, son on yılda özellikle genç, daha çok eğitim görmüş, şehir doğumlu işçiler arasında protestoların ana teması olmuştu. Savaştan hemen önceki yıllarda, işçiler eski, aşağılayıcı feodal ilişkilerin bir simgesi olan adres formlarının yönetimce kullanılmamasını sık sık istemişlerdi. Kadınlar da ustabaşılar ve yöneticilerde çok görülen kabalık, müstehçenlik ve cinsel sömürüye karşı açıkça isyan etmişlerdi. Hem kadınlar hem de erkekler artık kendilerini bir sınıf olarak yöneticilerle aynı düzeyde ya da daha üstün olan «kişiler» ve «işçiler» olarak görüyordu. Artık hayvan, köle, çocuk, makine ya da mal muamelesi görmeye tahammül etmeyeceklerdi. 1917'de fabrika komiteleri bu yeni gurur duygusuna katkıda bulundu ve üst arama ve küçük para cezalarının kaldırılması gibi isteklerde bulunmaları için işçileri yönlendirdi. Aslında, yönetim kadrolarının çok sayıda işten çıkartılmasının nedeni, sadece işçilere karşı yeterince saygılı olmamalarıydı. Her ne kadar ciddi bir şiddet olayı olmadıysa da bazı çok kaba gözetmenler bir el arabasına konularak törenle nehire atılıyor ya da kendilerini şakadan bir tutuklama

ve cepheye gönderilme işlemi ile yüzyüze buluyorlardı. Bazı durumlarda yöneticilere normal görevlerinin bir parçası olarak el çalışması yaptırılıyordu, bu kesin biçimde ortaya konulmamış olsa da fabrikadaki kesin çalışma ayrımlarının ortadan kaldırılması amacını taşıyordu, öfke çoğu zaman kuramdan önce gelir. Ancak bütün olarak bakıldığında uygulamaya tam olarak dökülemediği görülmektedir. Yüksek düzeydeki yöneticilerin işten çıkartılması çoğunlukla tek tek, bireysel olaylar şeklindeydi ve çoğu zaman fabrika komitesi önünde sanığın kendisini savunabildiği ya da davranışlarını düzelteceğine söz verebildiği bir «duruşma»dan sonra yapılıyordu. Suçlamaların yüzde doksanı demiryollarındaki işçi komiteleri tarafından yapılıyor ve işten çıkarma kararı sadece Geçici Hükümetin ulaştırma ve haberleşme bakanı tarafından veriliyordu. Bazı gözetmenlerin «suçsuz» olduğu ilan ediliyor ya da önceki davranışlarından «pişman» olanların görevini sürdürmesine karar veriliyordu. İşten çıkartılan pekçok yönetici, sonraları teknik zorluklar çıktığında göreve geri çağrıldı. Gerçek tasfiyeler varla yok arasındaydı ve komiteler çoğunlukla karşılıklı güven ilişkileri sağlamakla, böylece de üretimin düzenli ve huzurlu olarak sürdürülmesiyle ilgileniyordu. (16)

Üretimin sürdürülmesini ve yönetim kadrolarının işçilere saygılı davranmasını sağlamaya ek olarak, fabrika komiteleri işçilerin alınması ve kovulmasını da gözetiyordu. İş güvenliği ve yanısıra askerlikten tecil edilme daimi bir ilgi alanıydı; ve işçilerin ilk eylemlerinden biri, yönetimin kendileri hakkında tuttuğu «kara defterleri» bulup imha etmekti. İş güvenliği ve huzuru, hatta düzen bozucu ya da fabrikada hırsızlık yapan işçilerin kovulması da komitelerin etkin disiplin anlayışı kapsamındaydı. Bir fabrika komitesi hiçbir zaman işçilere açık çek verme amacını gütmüyordu. Gerçekte, koşullar bozuldukça komiteler disiplini sağlamakta daha aktif görev alacaklardı.

Komiteler ayrıca sendika bulunmayan yerlerde, ya da yerel örgütlerin merkez büro ile bağlantılarının işçilerin

acil gereksinimlerini karşılayamayacak kadar yetersiz oldukları yerlerde sendika işlevini üstleniyordu, ücretlerin arttırılması için pazarlık yapıyor ve zamları onaylamak için muhasebe kayıtlarını görmeyi talep ediyorlardı. Toplu işten çıkarmaları önlemek için oybirliğiyle karar alınmamış grevler ve militanca oturma grevleri yapıyorlardı. Ayrıca çalışma koşullarının düzeltilmesi için pazarlıklar yapıyor ve çoğunlukla bunların düzeltilmesine doğrudan karışıyorlardı. Gerçekten de bazı komiteler fabrika yaşamının hemen her noktası üzerinde görüşlerini belirtiyordu. Fabrikada yiyecek ya da giyecek dağıtılıyorsa komiteler çoğu zaman bunda görev alıyordu. Ve işçilerin kültürel yaşamlarını geliştirmek, fabrika içinde kütüphane kurmak ve tartışma grupları oluşturmakla da etkin şekilde ilgileniyorlardı. Başka konularda olduğu gibi bu konuda da etkinlikleri çoğu zaman bölgelerindeki artık ayırt edilemez oldukları sovyetlerin yetki alanı ile çatışıyordu. Ve öğretim alanındaki başarıları ne kadar verimsiz olursa olsun işçilerin sadece maddi açıdan değil kültürel gelişim açısından da uğraş verdikleri yadsınamaz. Her ne kadar işçi kontrolundaki başlıca amaçları işlerini ve yaşam standartlarını korumak ise de bunun altında kuşkusuz saygınlık kazanma, huzur, kendilerini geliştirme ve genel demokrasiye duydukları tutku yatıyordu. Yıllarca yönetim, sosyal dışlanma ve siyasi baskılar altında ezildikten sonra bu şaşırtıcı değildi. Fabrikalardaki ve devletçe işletilen demiryollarındaki siyasi açıdan daha tutucu işçiler arasında bile ekonomik demokrasi, Şubat'ın getirdiği siyasi demokrasinin doğal bir uzantısı olarak görülüyordu.

Ancak, devrimin ilk aşamalarında işçi kontroluna yönelik isteğin sosyalizme duyulan ideolojik ya da pratik bir bağlılıktan kaynaklandığı pek söylenemez. Aslında, 10 Mart'ta sekiz saatlik mesainin kabul edilmesi ve fabrika komitelerinin sınırlı ölçüde tanınmasından sonra Rus sanayi birkaç ay süreyle huzur içinde işledi. Çoğu grevden son dakikada yapılan pazarlıklar sonucunda vazgeçildi ve

komiteler genelde iyi çalıştılar. Gerilimin sürmesine rağmen fabrika sahiplerinin ve işçilerin sanayide huzur olmasına ilişkin görünürde ortak istekleri ön plana çıkmıştı. En radikal fabrikalardan bazılarında bile fabrika komiteleri cephedeki askerlerin gereksinimlerini sağlamak için üretkenliği yükseltmeyi başlıca amaçlarından biri olarak görüyordu; bunun nedeni kısmen yeni demokrasiye geçen ülkeleri için duydukları vatanseverlik, kısmen aksi takdirde askerlerin devrime karşı çıkacakları korkusu, kısmen de bazı yerlerde özel ikramiyelerin çekici gelmesiydi. Mayıs'a kadar süren göreceli çalışma huzuru sırasında özel sanayi yatırımlarının oranı önceki aylara kıyasla büyük yükselme gösterdi. (18)

Ancak, fabrika sahipleri ile işbirliği yapmaya yönelik bu eğilim daima düzensizdi ve hem savaşın getirdiği ekonomik yıkımdan, hem de işçilerin gittikçe siyasete karışmasından zarar görüyordu. Belirli bir fabrikada koşullar kötüleştiğinde, komiteler geçim kaynaklarını korumak için umutsuzca önlemler alıyordu. Bazıları ayrım yapmaksızın ücretleri ve ürünlerin fiyatlarını arttırıyordu, ötekiler ise ham madde satın almak için makineleri satıyor ya da grev ve emeklilik fonlarını işçilere dağıtıyordu. Komiteler kimi zaman birbirlerinin katkılarını yadsıyordu. Bir defasında bir komite bir başka komiteye normalin dört misli fiyatla yakıt satmıştı (anlaşılan gerçek yöneticilere sahipti). Çoğu kendilerini yeni hisse sahipleri olarak görüyor ve üretime uygun buldukları takdirde ellerinden çıkartabilecekleri bir mülk olarak bakıyordu. Eylül'de Petrograd'da yapılan üçüncü Fabrika Komiteleri Konferansına katılan işçiler, öteki yerlerdeki işçi arkadaşlarını dikkate almaksızın fabrikalara verilecek sermaye dışı siparişleri önlemeye kalkışmıştı. Bu eylemler, ancak ellerinde mevcut olanakları kullanarak geçim kaynaklarını korumağa çalışan bireysel işçilerin ya da işçi gruplarının oldukça umutsuz teşebbüsleri olarak anlaşılabilir. Marc Ferro'nun belirttiği gibi, işçiler kontrol kavramını koşulları iyileştirme yöntemi olarak görüyor, «isteklerin-

de çok ender ya da uzak bir amaç olan» sosyalist ya da anarşist bir ideale göre koşulları temelinden değiştirmeyi düşünmüyordu. (19)

Her ne kadar fabrika komitelerinin motivasyonu başlangıçta savunmaya ve pragmatik amaçlara yönelikse de, ana amaçları, normalleştirilmiş fakat reform yapılmış kapitalist düzen altında etkin üretim yapılmasını garanti etmekti. Bu fikir, işçi kontrolunun sosyalist devrimde yönetim sistemi için bir ekol olduğu anlayışına dönüştü. Bu bağlamdaki ilk açık bildirilerden biri, 24 Nisan'da, işçilerin oyunun % 90'dan fazlasını alarak seçilmesinden ancak iki hafta sonra Petrograd'da bulunan dev ve militan Putilov maden tesislerinin fabrika komitesinden geldi: «Belirli tesislerdeki işçiler bir yandan öz yönetimi öğrenirken bir yandan da kendilerini fabrikaların özel kişilere ait olması sisteminin yıkılacağı ve üretim araçlarının işçi sınıfına devredileceği güne hazırlamaktadır. Şu anda sadece küçük ayrıntılarla uğraşıyor olsak bile, işçilerin gerçekleştirmek için mücadele verdikleri bu büyük ve önemli amaç, her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.» (20)

Her ne kadar Bolşevikler ve bağımsız sempatizanları Putilov'daki ana komitede ağırlıkta iseler de kontrolun sosyalist öz-yönetimin gelişmesine bu şekilde bağlanması, parti doktrininden kaynaklanmıyordu. Fabrika komiteleri aracılığı ile işçi kontrolunu ne Lenin ne de parti destekliyordu. Yüksek düzeydeki Bolşeviklerin hiçbiri, sosyalist dönüşümün ne kadar önemli olduğunu kabullenmek için Lenin'in «Nisan Tezleri»ni yazmasını beklememişti. (21) Daha militan işçilerden bazıları komitelerde yer aldığı için, işçi kontrolu ile sosyalizm arasındaki bağıntı açıkça görülmüş olmalıdır, izleyen aylarda ekonomik koşullar kötüleştikçe komitelerin karşılaştığı pratik görevler daha zorlaşıyordu. Bolşevikler ve anarşist sendikacılar tarafından yapılan örgütlü propaganda, bu açıdan önemli, fakat her zaman istikrarlı olmayan bir rol oynadı. Ne var ki üretim üzerindeki en küçük güç bile daha çok hak isteyebilme gücüne yol açıyordu, ve 1917'deki koşullar al-

tında mücadele mantığı bu yönde gelişmeye başlamıştı. (22)

Organizasyon ve Terkibi

Fabrika komiteleri Mart ayında hızla yayıldı. Ay sonunda Moskova ve Petrograd'daki hemen her fabrikada bir komite vardı ve Topçuluk Komutanlığı ile Deniz Kuvvetleri tarafından işletilen devlete ait metalürji tesislerinde özellikle güçlüydüler. Savaş öncesinde komite geleneğinin özellikle güçlü olduğu Bakü'de Şubat'tan sonra hemen her fabrikada bir komite kuruldu. Bir ay sonra «hemen her büyük tren istasyonunda, bölümünde ve servisinde işçi komiteleri vardı.» (23) Kısa bir süre sonra Avrupa Rusya'sındaki her sanayi merkezinde bir komite kuruldu, fakat ilk aylarda kaç fabrikada komite kurulduğuna veya bunların işlevlerinin kapsamına ilişkin kesin bilgiler bulunmamaktadır.

Devam eden grevlerin baskısı altında, Petrograd Fabrikatörler Birliği, 10 Mart'ta Sovyet ile bir anlaşma yaparak eşit, gizli ve herkese açık oylama ile seçilecek fabrika komitelerinin kurulmasına izin verilmesini kararlaştırdı. Ancak bu anlaşma, komitelerin işlevlerini ve haklarını kesinlikle belirliyordu: (a) belirli bir kuruluşta işçileri hükümete veya kamu kurumlarına karşı temsil etmek: (b) belirli bir kuruluşta işçilerin sosyo-ekonomik yaşamına ilişkin sorunlar üzerinde görüş belirtmek; (c) belirli bir kuruluşta işçilerin kendi aralarında çıkan sorunları çözmek; (d) işgücü-yönetim ilişkileri konularında işçileri yönetime karşı temsil etmek... Uzlaşma kurulu huzurunda vakayı incelemeden ustabaşıların ve öteki yönetim personelinin işten çıkartılması yasaktır, işten çıkartma kararı alınmasından sonra şiddet (fiziksel güç) uygulayarak işten çıkartma da yasaktır. (24)

Bu kısıtlamalar, devrimin ilk haftalarında bile daha militan komitelerin gerçek işlevleri ile uyuşmuyordu. Geçici Hükümet, fabrika içinde göreceli huzur sağlansa bile

daha pekçok şey yapılması gerektiğini anladı. Fabrika komitelerini mevcut ekonomik ve siyasi düzenle birleştirerek sınıf uyumunu sağlamaya yönelik bir teşebbüse geçen hükümet, 23 Nisan'da komiteleri yasal açıdan tanıdı, aynı yasayla 10 Mart anlaşmasının kapsamına girmeyen önemli birkaç ödün daha verdi, fakat anlaşmazlıklarda ve kültürel, eğitimsel etkinliklerde işçilerin temsil edilmesine ilişkin komite işlevlerini kısıtladı. Bu yasa, komite üyelerinin fabrika hakemlik komisyonunda (yönetim ve işçileri eşit oranda temsil ediliyordu) ya da öteki yargı organlarına temyiz başvurusu yapılmadan işten çıkartılmasını önlüyordu. Ancak, en önemli sorunlardan bazıları, komite ile yönetim arasında yapılacak hakemliğe bırakılmıştı. Örneğin yasa, seçilen üyelerin hangi koşullar altında işten çıkartılacağına açıklık getirmiyor ve seçim tarihleri ile yerini belirtmiyordu. Çalışma saatleri dışında komite ve genel kurul toplantıları yapmak kesinlikle yasaklanmıştı; ve bu ağır bir kısıtlamaydı, çünkü işçilerin çoğu sekiz saatlik mesai sonunda da çalışmaya devam ediyordu. Yasa, işe alma ve işten çıkarmada komitelerin yetkisi ve şirketin defterleri ile yazışmalarının incelenmesi gibi çok önemli konulara da değinmiyordu, halbuki komitenin kararına bağlı olan bu inceleme yetkisi, Topçuluk Komutanlığı ve Deniz Kuvvetlerine bağlı fabrikalardaki işçilerin yaptığı 15 Nisan tarihli konferansta onaylanmıştı. Bundan dolayı, yönetim ile daha aktif komiteler arasındaki önemli anlaşmazlık konuları çözülemeden kaldı. Aktif komiteler yeni yasayı görmezlikten geldiler ve işçi kontrolu için kendi kurallarını koydular. Daha az cesur olan işçiler, burjuva kabinenin bile böyle bir yasa çıkartabildiğini görünce heryerde komiteler kurmaya başladılar. Fabrika sahiplerinin isteksizce kabul ettiği bu hükümet kararı geri tepti ve daha militan komiteleri kısıtlayamadı, tam tersine komite hareketinin yayılmasına yol açtı. Her zaman iki taraflı olan üye olma silahı, bu defa işçilerin lehine çalışıyordu. (25)

Fabrika komitelerinin nasıl organize olduğuna ilişkin

komitler çok azdır. Ağustos'ta yapılan Petrograd Fabrika Komiteleri ikinci Konferansında organizasyonla ilgili bazı yönetmelikler hazırlandı. Bu yönetmeliklere göre, fabrikadaki çeşitli işçi organları şunlardı: genel kurul, ya da işçileri ve idari memurları bir bütün olarak toplayan kurul; fabrikanın çeşitli bölümlerini temsil eden kısmi konseyler; fabrika komitesi; ve fabrika komitesince kurulan özel komiteler, özel kontrol komiteleri için on tane amaç belirtilmişti: anlaşmazlıkların çözülmesi, ücretler, işgücü dağılımı, kültürel ve eğitimsel etkinlikler, askerlik hizmetinin' tecil edilmesi, finansman, teknik sorunlar, çalışma koşulları, besin maddeleri, ham maddeler. Genel kurul en yüksek organdı ve ötekiler üzerinde tam yetkisi vardı. Ona sadece Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi talimat verebilirdi. (26) Seçimin geçerli olabilmesi için kuruluştaki tüm işçilerin yarısının komite seçimlerine katılması gerekiyordu. Ancak, katılma oranı % 50'nin altına düşerse geçici bir komite seçilebiliyor ve bu geçici komiteler yetki ve işlev açısından herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmuyordu. Komitelerdeki işçi sayısı, işgücünün sayısına bağlı olarak değişiyordu. Fabrika komitesi, kuruluştaki tüm işçilerin yürütme organı olacaktı. Komitelerin genel kurullardan bağımsız olmasını önlemek için, genel kurula işçilerin insiyatifine bağlı olarak altı ayda bir seçim yapma hakkı ve istediğinde komitelerin hepsini ya da bir kısmını toplantıya çağırma hakkı tanınmıştı.

Bu yönetmelikler deneyimlerden olduğu kadar ideal kuramlardan doğmuştu. Doğal olarak uygulamada komiteler arasında büyük farklılıklar vardı. Çeşitli etkinlik alanları için alt komiteler kurmayı tümü başaramamıştı, yanısıra özellikle ilk başlarda bu etkinliklerin hepsi ile ilgilenemiyorlardı. Büyük fabrikalar atelyelerde ayrı komiteler kuruyordu, Putilov tesislerinde böyle kırkaltı komite vardı ve düzenli olarak birbirlerine danışıyorlardı. Memur kesimi (beyaz yakalılar) de genelde ayrı komitelere ayrılmıştı, hatta Mayıs ayında 50.000 personeli içeren kendilerine ait Kıdemli Memurlar Merkez Konseyini kur-

dular. Bazı personel gurupları yıl sonunda işçi genel kurulları ile birleştiler. Bazı işçi komitelerinin kullandığı «kıdemliler konseyi» sıfatı, Çar döneminde izin verilen ataerkil ve geleneksel köy organizasyonlarını ve ataerkil model fabrika temsilini sembolize ediyordu. Ancak genel eğilim bu isimleri kullanmamak ve «fabrika komitesi» adını almak yönündeydi. (27)

Komiteler her zaman bu ayrıntılı demokratik işlemlere göre oluşturulmuyordu. Siyasi partilerle perde arkasında yapılan görüşmeler veya sovyet yürütme komitesinde yapılan manevralar, kimi zaman komitelerin yapısını belirliyor ve kimi zaman da ancak partiler ortak bir aday üzerinde görüş birliğine varamadıklarında seçime gidiliyordu. Bazı durumlarda fabrika dışından delegeler komiteye ya da kurula alınıyordu; örneğin Petrograd Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi, Svetlana elektrikli aygıtlar fabrikası için şunları belirtmişti: «bu fabrikada hemen hemen sadece kadınlar çalışmaktadır. Kadınların koşulları anlamakta zayıf kalması üzüntü vericidir, organizasyon ve proleter disiplin duyguları da zayıftır... Kadın işçilerin genel kuruluna delege olarak yedek askerler birliğinden bir yoldaşın katılması kararlaştırılmıştır.» (28)

Ancak, bu tür müdahaleler, her zaman tesisteki işçilerin yönlendirilmesi anlamına gelmediği gibi, genelde pek karşı çıkılmıyordu. Svetlana örneğinde bile bu delegeye özel bir yetki verildiği bilinmemektedir. Her ne kadar bazı durumlarda komite derhal toplantıya çağrılıyorsa da, komite üyelerinin göreceli sakinliği bunun yaygın olmadığını göstermektedir. (29) Komitelerin her eylemini genel kurulların önceden onayladığını söylemek kuşkusuz abartı olmayacaktır, fakat John Keep'in belirttiği «durum genelde liderlerin yönlendirme yapması ve aşağıdan gelen kontrol isteklerini yokuşa sürmesi şeklindeydi» (30) görüşü çok aşırı kaçmaktadır. Gerçekten de demagoji yapılmış olmalıdır, fakat genel kurullar çoğunlukla kendi seçilmiş delegelerine güveniyor ve pozisyonlarla yasal işlem-

ler arasında denge gözetiyordu. Fabrika komiteleri gerçekten de Rus işçilerinin sahip olduğu en demokratik organlardı.

Vasıflı erkek işçiler pekçok nedenden dolayı hemen heryerdeki komitelerde ağırlıktaydı. Nedenlerden ilki, vasıflı işçilerin fabrikanın nasıl işletileceği hakkında daha çok şey bilmesiydi, yönetim üzerinde etkin bir kontrol kurabilmek için güvenilir bir rekabetti bu. Bilgi, gerektiğinde fabrikaları gerçekten işletebileceklerine ilişkin güveni de beraberinde getiriyordu; bazıları bu işi patronlardan daha iyi yapabileceklerine inanıyordu. Ayrıca vasıflı işçiler arasında okuma-yazma oram vasıfsız işçilere, özellikle de yeni işe alınan köylü işçiler ve kadınlara kıyasla daha yüksekti. Ve komiteler yönetimle görüşmeler yaparken, onların muhasebe kayıtlarını incelerken ve tüm uygulamaları gözetirken okuma-yazma çok önemli bir noktaydı. İşçilerin komitelerden beklediği kültür ve eğitim etkinlikleri de en azından temel okuma-yazma bilgisini gerektiriyordu. Ayrıca, vasıflı işçiler en uzun ve en kesintisiz siyasi geleneklere sahipti, pekçoğunun bu konudaki bilgisi 1905'e kadar uzanıyordu, daha küçük bir gurup ise Sosyal Demokrat İşçi Partisi, anarko-sendikalist guruplardan, hatta Sosyalist Devrimci Parti üyeliğinden geliyordu. Fabrika kapılarının arkasındaki ve dışındaki örgüt etkinlikleri pekçoğu için bildik şeylerdi. Bunların bilgileri, hünerleri ve örgüt gelenekleri, komitelerin üretimi kontrol etmek için işçilere dayanabileceği kaynaklardı. Sonuncu neden ise, vasıflı işçilerin çoğunun (özellikle metal ve makine sektöründekilerin) savaş sırasında büyük ölçüde gelişen yeni teknolojilere ve işgücü kontrolu tekniklerine (örneğin elektrikli ve havalı tezgah'lar, bilimsel yönetim, parça fiyatları) alışık olmalarıydı. (32)

Ancak, bu vasıflı erkek işçilerle işgücünün geri kalanbölümü arasındaki ilişkiler çok sorunluydu, daha doğrusu hiç sorunsuz kalmıyordu. Savaştan önceki on-yirmi yılda, Rus sanayinin gelişmesi ile paralel olarak köylüler fabrikalara akın etmişti. Savaştan önceki dört yıllık hızlı

gelişme döneminde sanayi işgücü % 30 artmıştı ve Petrograd ile metal sanayiinde bu artış % 50'ye yakındı. Bu genişleme ve akış savaş sırasında da sürdü. Rus sanayii daha da yüksek bir hacime ulaştı, özellikle metal, madencilik ve kimya sektörü ülkenin her yerinde olağanüstü ölçüde gelişti. Yüzyılın başlarında köylerle olan bağlantılar giderek zayıflamıştı, fakat 1917'de bile kırsal temalar yeni proleter olmuş işçilerin ve hatta şehirli kesimin bir bölümünün kültüründe ağırlıktaydı. Ancak, şehirli kesim chernorabochie (köylü işçiler)'i gerici, batıl itikat sahibi, pasif, kaderci, kaba, cahil, alkol düşkünü ve eşlerini döven kişiler olarak görme eğilimindeydi. Bu algılayış, onların aktif, kültürlü ve huzurlu olarak oluşan öz-bilinçleri ile çelişkiliydi. Kesin olarak gerçeklere dayansa da bu yargıların çok yüzeysel olduğu kanıtlandı, çünkü kadın işçiler ve vasıfsız köylü işçiler zamanla, özellikle de savaştan önce 1917'deki kritik kavşaklarda (en önemlileri Şubat ve Temmuz) kendilerini kanıtladılar. Reginald Zelnik'in belirttiği gibi, yeni işe alınan köylü işiçlerin bilinci, «Rus feodalizminin (serfler) yitmekte olan izlerine karşı köylü direnişi ile fabrikalardaki kapitalist sömürüye karşı proleter direnişini biraraya getiren eşsiz derecede uçarı ve dinamik bir karışık bilinç»ti. «Bunun oranları doğal olarak işgücünün farklı kesimlerine ve iş etkinliklerindeki farklı noktalara bağlı olarak değişiyordu.» (33) Savaş öncesi ve 1915'ten sonra militanlığın arttığı yıllarda, devrimci işçi sınıfı bilinci, miras kalan proleter statüsünün tam olarak oluşmasını bekleyemeyen bir mücadele sürecine dönüştü. Ve çeşitli zamanlardaki işçi ve köylü isyanlarının belirli bir şekilde birleşmesi, yeni proleter olmuş kesimi daha uzun süredir şehirli benzerlerine kıyasla daha radikal görüşler edinmeye yöneltti. Siyasi açıdan bu farklı sektörlerin etkinlikleri herzaman eşzamanlı değildi, ve vasıflı proleter işçiler grevler ve gösteriler sırasmda köylü işçilerin ve kadın işçilerin disiplinsizliğinden yakınıyordu. Ancak, devrim amaçlı ayaklanmalarda bu ilişki, özellikle elementlerin kesin birleşiminin en çok vurgulan-

dığı en militan sektörlerde, çelişkiye değil birbirini tamamlamağa yöneldi.

Ancak, fabrikalardaki temsil organları arasında çelişkiler olması kaçınılmazdı. Ücretler, disiplin ve toplu işten çıkarma sorunları üzerinde çeşitli sektörler arasında görüş ayrılıkları vardı. Vasıfsız işçiler, kategoriler arasında savaş sırasında artan ücret farkını azaltmak için militanca yöntemler uygulanması için baskı yapıyordu (1917'deki konferanslarının önde gelen konularından biriydi bu) ve genel kurullarda bu sorunla ilgili öfkeli tartışmalar yapılıyordu. Ancak, komitelerin demokratik mücadelesi sonucunda vasıfsız işçiler bu farkı önemli ölçüde kapatabildi, işin ilginç yanı komitelerin çoğunlukla vasıflı işçilerden oluşmasıydı. (34) Komiteler işçi disiplininde daha aktif rol aldılar, genelde üretim üzerinde daha büyük sorumluluklar üstlendiler, ve vasıfsız işçilerle çıkan sürtüşmelerin vasıflı işçilerle çıkanlara kıyasla daha çok olduğunu gördüler. Şehirli sanayi kültürünün göreceli yokluğu, çok farklı köylü çalışma tempolarının ve alışkanlıklarının kaçınılmaz varlığı ve işçilerin buntarstvo (her türlü otoriteye karşı isyan)'ı göz önüne alındığında bu durum pek şaşırtıcı değildi, örneğin vasıfsız ve yeni proleter olmuş işçiler, teknik personelin ve yönetim kadrosunun işten çıkartılmasını daha şiddetle istiyordu ve bu durum kimi zaman fabrika komiteleri içinde sürtüşmelere yol açıyordu. 1917 sonlarındaki ekonomik bunalım, disiplin sorununu daha da zorlaştırdı. Ve toplu işten çıkarmalar söz konusu olduğunda vasıflı komite üyeleri ile vasıfsız üyeler arasındaki ilişkiler daha da zorlaşıyordu. Ekim'den önce bile işten çıkartılacakları belirlemede komiteler rol oynuyordu ve kaçınılmaz olarak ilk kovulanlar vasıfsız işçiler oluyordu. Askerler cepheden dönmeğe başladığında, artık sanayi işgücünün % 43'ünü oluşturan kadın işçilerin (savaştan önce bu oran sadece % 23'tü) işten hemen çıkartılması gerektiği savunuldu. Bu tür ataerkil yaklaşımların kökü Rus kültürünün derinliklerine uzanıyordu ve çoğunlukla erkeklerin hakimiyetinde olan devrimci örgütler

tarafından destekleniyordu. (35) Ancak kadınlar eşit ücret için her zaman baskı yapmıyordu ve işlerini cepheden dönen erkeklere, özellikle de kocalarına bırakmakta pek isteksiz olmadıkları görülüyordu. Kadınlar genel kurul toplantılarında seslerini duyuruyordu, fakat vasıflı erkek işçilerin ağırlıkta olduğu fabrika komitelerinin demokratik yapılarının, kadın işçilerin erkek meslekdaşlarından daha az aktif olma eğilimini tersine çevirmekte ne denli yardımcı olduğunu kestirmek zordur; bu eğilim kadın işçilerin daha üstün vasıflara sahip olduğu işkollarında daha az görülüyordu.

Bundan dolayı, işçi kontrolu karmaşık ve çelişkili bir süreçtir. Vasıflı erkek işçiler fabrika komitelerinde ağırlıktaydı, bu da büyük ölçüde devraldıkları endüstriyel işgücü dağılımı mirası içindeki ve öteki işçilerle ilgili Rus siyasi ve kültürel yaşamı içindeki kendi imtiyazlı konumlarının bir sonucuydu. Vasıfsız işçiler ve kadın işçiler, genelde fabrika komitelerindeki vasıflı işçilerin liderliğini kabul etmiş görünüyordu, çünkü işçi kontrolunun sağlanması için zorunlu olan vasıflar, okur-yazarlık, kendine güven ve organizasyon deneyimine kadın işçiler sahip değildi. Bu kabullenme pragmatik bir yaklaşımdı ve işçilerin karşılaştığı en temel sorunlar üzerinde çelişkiler çıkmasına yol açıyordu. Her ne kadar komitelerdeki vasıflı işçiler zaman zaman öteki işçilerin haklarını yitirmesi pahasına da olsa kendi dar görüşlü amaçlarını gerçekleştiriyorsa da, 1917'deki eğilim, dar bir kurumsallaşma yönünde değildi, önde gelen vasıflı militan işçilerin çoğu, ücret farklarının azaltılması için baskı yapıyordu. Bu eşitlik anlayışı, bir ölçüde geçmişteki farklılıkları hafifleten ve bir işçi aristokrasinin gelişmesini önleyen tarihi koşulları yansıtıyordu (36). Ancak, miras kalan işçi sınıfı kültürünün ve ideolojisinin bol miktarda eşitçi ve evrensel unsurlar içerdiği de doğrudur. Vasıflı işçiler enternasyonalisttiler ve işçi hareketinde çok az etnik muhalefet vardı. Çekirdeğini vasıflı erkek işçilerin oluşturduğu Bolşevik Parti, 1917 yılı boyunca farklılıkların giderilmesi için

uğraş verdi. Ve bir bütün olarak işçi sınıfının içinde yasal otorite kaynağı ile ilgili en geniş demokratik bilince de bu işçiler sahipti (37). Bu göreceli eşitçilik, kuşkusuz daha az imtiyazlı işçilerden gelen sürekli baskılarca ve gittikçe işçi sınıfının müdahalesine, vasıflı ya da vasıfsız, erkek ya da kadın tüm işçilerle köylülerin militan işbirliğine açık hale gelen siyasi koşullarca teşvik edildi. Ancak, Şubat devriminin peşinden fabrikalarda ortaya çıkan bu sürekli demokratik ve evrenselci örgütsel yapılar, işçiler arasındaki karmaşık karşılıklı ilişkileri belirlemekte ve eşitçi bir dinamizm sağlamakta önemli ve göreceli bağımsızlıkta bir rol oynadı (38).

Kontrol ve Koordinasyon

Fabrika komiteleri, ta başlangıçtan bu yana işverenlerin saldırısına uğramıştı. En az düzeyde kontrole bile karşı çıkılıyordu. Bazı yöneticiler bir komite kurulduğunda görevlerinden ayrılma yoluna bile gittiler, fakat büyük çoğunluğu görevini sürdürdü ve işçi kontrolunu ellerinden geldiğince bastırmağa çalıştı. İlk olarak komitelerin yasallaşmasına karşı çıktılar, ancak sonraları onların işlevlerini kısıtlamak için Nisan yasasını kullandılar. Komite üyelerinin mesaiden sonra toplantılara katılmaları engellendi, ve daha yüksek koordinasyon organizasyonlarına seçilenlere ya da fabrika dışındaki özel delegasyonlarda görev alanlara maaşlarının ödenmemesi veya askerlik tecillerinin kaldırılması çok rastlamlan bir uygulamaydı. Bundan sonra işverenler, işçilerin sürekli temsil edilmesini ve üretime karışmalarını önlemek için uyumlu bir politika geliştirdiler, ve bu isteklerde bulunan kademelerdeki işçileri para cezası ile tehdit ettiler. Komiteler, yönetimin bu manevralarına direnmekte her zaman başarılı olamıyordu. Örneğin, Skorokhod ayakkabı fabrikasındaki komite, muhasebe kayıtları üzerinde gözetim yapamıyordu, çünkü hiçkimse kullanılan muhasebe sistemini anlıyamıyordu. Öteki yerlerde işçilerin mali kontrol ko-

misyonlarına rağmen fabrika sahipleri büyük miktarda likit sermayeyi yurt dışına transfer ediyor, ya da komitelerin onayını almadan mal, yakıt ya da ham madde sevkediyordu. Komitelerin ücret, çalışma koşulları ve işe alma-işten çıkarma konularında daha başarılı oldukları görülmekteydi (39).

Bu çekişmeler ve komitelerin bunlara verdiği karşılıklar, hareketin karışmasına yol açtı. Bazı fabrikalarda komiteler üretimi kendileri sürdürmeyi denediler, öteki tesislerde ise yönetim ve konseyler birlikte çalıştı. Yine de diğer bazı yerlerde uzlaşmalar yapılıyor, yetki sınırları açık seçik çiziliyor, kimi zaman da işçilere üretim ikramiyesi verilerek kapitalist yönetime daha fazla bağlanmaları sağlanıyordu. Ancak, bir bütün olarak bakıldığında fabrika sahiplerinin ve fabrika komitelerinin birbirlerine muhalif uygulamaları ekonomik çöküşe yol açmağa başlamıştı, bu durum özellikle zaten kısıtlı olan yakıt ve ham maddelerde gözleniyordu. Yerel komitelerin buna verdiği bir karşılık —işçi kontrolu hareketi amaçlarına ulaşmak ve onları korumak istiyorsa bu gerekliydi— çeşitli fabrika konseylerini yerel, bölgesel ve ulusal federasyonlar halinde koordine etmek oldu. Bu uğraşların incelenmesi, 1917'deki işçi kontrol hareketinin güçlü ve zayıf yönlerini göstermektedir.

Paul Avrich'in belirttiği gibi, «Petrograd'daki fabrika komiteleri daha kurulur kurulmaz fabrikalar arası bir organizasyon kurma arayışına yönelmişti.» (40) Yaklaşık 100.000 işçiyi istihdam eden Topçuluk Komutanlığına bağlı en büyük oniki maden tesisinden gelen fabrika komiteleri temsilcileri, 13 Mart günü Petrograd'da toplandılar ve sekiz saatlik mesai ile hükümetin işçi kontrolunu tanımasını talep ettiler. Ancak bu tarihte henüz bir koordinasyon organı kurulmamıştı. Bir ay sonra, 15 Nisan'da Petrograd'da benzer bir konferans yapıldı ve fabrika komitelerinin kuralları ile işlevleri için bir taslak hazırlandı. Bu taslak çalışmaları Mart'taki bildirilerin ötesinde ses getirdi ve hükümeti yasallaşmayı kabul etmeğe çağırdı.

Her ne kadar kurallara göre ekonominin sosyalizasyonu sağlanana kadar fabrika komiteleri danışmanlık görevi görecekse de, üretimin tüm alanlarında temsil edilmelerini, tüm resmi belgeleri incelemeyi ve 'işçilerle normal ilişkiler kurmayı' garanti edemeyen yöneticilerin kovulmasını istemekte hayli cesur davranıyorlardı. Konferansta ayrıca devlet sektöründeki fabrika komitelerinin koordinasyonunu yapacak bir Ana Merkez kurulmasına ilişkin planlar yapıldı.

8—9 Nisan günlerinde Moskova'da yapılan konferansta, önemli kontrol işlevleri olmaksızın fabrika komitelerinin güçlendirilmesi gibi çok daha ılımlı bir istekte bulunuldu, öteki illerde yapılan benzer konferanslar da Petrograd'dakinden daha ılımlı isteklerde bulunma eğilimindeydi. Ancak, pekçok komite koordinasyon merkezleri kurdu ve büyük kentlerle bağlantılar sağladı, hatta bazıları köylülerle karşılıklı-yardım organizasyonları kurmağa kalkıştı. Örneğin, bazı bölgelerdeki komiteler, hurda madenlerden çivi imal edilmesini ve bu çivilerin köylülerle değiştokuş edilmesini organize ettiler; Bolşevikler de savaş karşıtı siyasetleri ile barış zamanı üretimine (örneğin çiftliklerde) dönülmesini ileri sürdüler. 29 Mayıs günü Kharkov'da yapılan komiteler konferansı, bazı Petrograd konferanslarından bile daha radikaldi. Bir delege, sendikalardan bağımsız bir ulusal organ kurulmasını önerdi. Fabrika komitelerinin devrim organları olmasını öneren bildiriler dağıtıldı. Ve Bolşevik olmayan üyelerden bazıları, belki de o kentin fabrikalarındaki anarşistlerin etkisi altında komitelerin fabrikalara hemen el koyması ve üretimi kendilerinin yönetmesi gerektiğini öne sürdüler. (41)

Fabrika komiteleri hareketinin genel koordinasyonuna ilişkin ilk önemli adımlar, Petrograd'da atıldı. Bazı büyük maden tesislerinin üst düzeydeki komite üyeleri —çoğunlukla Bolşevikler—, bilindiği kadarıyla yüksek parti organlarından talimat almaksızın Nisan ayında şehir genelinde bir konferans yapılmasını planlamaya başladılar. Putilov fabrika komitesi 29 Nisan'da genel bir çağrı yap-

tı. Konferansı hazırlayan organizasyon bürosu dört Bolşevik'ten, 1 sol kanat SR üyesinden ve daha sonra Bolşevik partiye katılmış bir Menşevik/Enternasyonalist'ten oluşuyordu. 30 Mayıs ile 5 Haziran tarihleri arasında yapılan Petrograd Birinci Fabrika Komiteleri Konferansı'na katılan delegeler, 367 komiteyi ve 337, 464 işçiyi temsil ediyordu, bu da Petrograd'daki toplam 400.000 işçinin % 80'ini kapsıyordu. Delegelerin çoğu büyük, özellikle de savaş üretimi yapan tesislerden, dörtte biri ise kimya, deri ve basın kolundaki daha küçük fabrikalardan geliyordu. En büyük tartışma, Geçici Hükümetin (Menşeviklerce desteklenıyordu) esas olarak işçilerin oluşturduğu kurumlarca (Bolşevikler ve Anarko-Sendikalistlerce destekleniyordu) uygulanan işçi kontroluna getirdiği devlet kontroluydu, işçi kontrolu için yeni sağladıkları destek sayesinde önceki haftalarda fabrika komiteleri üzerindeki etkileri gittikçe artan Bolşevikler, tüm önemli oylamaları kazandılar, 'üretimin ve dağıtımın tümüyle işçiler tarafmdan düzenlenmesini' (ki bu işçilerin sahibi olduğu sandalyelerin en az üçte ikisini oluşturduğu organlarca yapılacaktı), tüm ticari defterlerin incelenmesini, bir işçi milisinin kurulmasını, savaşın sona erdirilmesini ve siyasi gücün sovyetlere aktarılmasını talep eden bildiriler verildi (42).

Ancak, Konferansın en önemli başarılarından biri, Petrograd kenti için bir Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin kurulması oldu. Sendikalar Merkez Konseyi'nden bağımsız bir fabrika komiteleri merkezinin kurulmasına karşı çıkan Menşevikler bu öneriye red oyu verdiler, hareketin aşırı merkezleşmesinden korkan Anarko-Sendikalistler de red oyu verdi. Anclk konferans bu öneriyi kabul etti ve yirmi beş kişilik konseye on dokuz Bolşevik, iki Menşevik, iki SR, bir Semtlerarası yanlısı (Troçki'nin gurubu) ve bir Anarko-Sendikalist seçti. O ayın sonlarında devlet topçuluk tesisleri Organizasyon Bürosu, Merkez konsey ile birleşti, Konseyin işlevleri arasına yakıt, hammaddeler, makineler ve pazarlara el konulmasını yönetmek; mali ve teknik bilgilerin dağıtılması; ve çoğunlukla çift-

likler sağlayarak köylülere yardım edilmesi için bir komite kurulması vardı. Az ya da çok sürekli toplantıda olan Merkez Konseyi'nin üyeleri de çeşitli hükümet kurumlarına ve işgücü, savunma ve tedarikle ilgili devlet ajanslarına katıldı, fakat genelde kendileri için üçte iki temsil oranı istedi.

Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin kurulması, sadece Petrograd'da değil ülkenin her yamndaki komite hareketinin koordine edilmesine dramatik bir katkıda bulundu. Roger Pethybridge'nin belirttiği gibi, «Petrograd'daki büyük tesislerin çoğunda komiteler üretim kapasitelerini kısıtlı kömür arzına nasıl adapte edeceklerini dikkatle planladılar ve bulgularını Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'ne bildirdiler, böylece şehirde karneyle verilen yakıt koordine edilebilecek ve bazı tesislerin kapatılması önlenebilecekti.» (43) Merkez Konseyi, yardım isteyen komitelere teknik bilgi vermek amacıyla bir mühendislik bölümü kurdu. Bu bölüm, bazı tesislerin kapanmasını önlemek için bir kuruluştan ötekine fon aktarımı yapılmasma yardımcı oldu. Böylece, işçilerin genelde fabrikaları ile sıkıca özdeşleşmesine rağmen, hem Putilov hem de Treugolnik fabrika komiteleri, Merkez Konseyi ile işbirliği yaparak Brenner tesisinin açık kalması için gereken parayı ve malzemeleri sağladı.» (44) Konsey ayrıca aygıtların durumlarını, işçilerin sayısını, yakıt ve ham madde stoklarını, tamamlanmış mamullerin miktarını ve askeri üretim tipini saptamak için aktif kayıt işlemlerine başladı; askeri üretim, bir an önce barış zamanı üretimine geçme bakış açısı ile ele alınıyordu. Şehirdeki semtlerde benzer koordinasyon merkezleri kuruldu ve eylemciler fabrikalar arasında sürekli dolaşarak karşılıklı yardımlar yapılmasını düzenlediler.

Petrograd Merkez Konseyi, önemli bir ulusal rol de oynadı. Sayısız şehire delegeler ve bilgiler gönderdi, böylere mevcut merkezlere ek olarak benzer merkezler kurulması hızla yayılmağa başladı. Haziran sonunda en az yirmi beş tane şehir ve semt fabrika komiteleri var-

dı (45). Ekim'de ise en az altmış beş sanayi merkezinde koordinasyon konseyleri vardı ve komitelerin karşılaştığı ortak sorunları görüşmek için yüzden fazla konferans düzenlenmişti. Konseyler üretimle ve kapanmaların önlenmesiyle ilgili sayısız etkinliklerde bulundular ve bazıları köylülerle tarım aygıtlarının değiştokuş edilmesini organize edecek ve yiyecek maddelerini koordine edecek bölümler kurdular. Petrograd Merkez Konseyi çeşitli illerden sürekli olarak yardım isteği alıyordu ve Ekim ayında yapılacak ülke çapındaki konferansı hazırlarken gerçek bir ulusal merkez görevi görüyordu, iktidara geçmeden hemen önce Petrograd'da toplanan ilk Rusya Fabrika Komiteleri Konferansına kırk dokuz sanayi merkezinden gelen temsilciler katıldı. Konferansta bir Rusya Merkez konseyi kurulması oybirliği ile kabul edildi ve çeşitli sanayi bölgeleri için temsilciler atandı. Ancak silahlı mücadele istekleri de araya girdi ve delegeler bir Rusya Konseyi seçemeden bölgelerine aceleyle geri döndüler.

Ancak, üretim alanında işçilerin karşılaştığı yıldırıcı zorluklar ve göreceli siyasi huzurun ilk döneminden sonra devrimin hızlanması açısından bakıldığında, fabrika komitelerinin etkinliklerinin koordine edilmesinde ciddi eksiklikler olduğu görülüyordu. Petrograd Fabrika komiteleri Merkez Konseyi, sık sık tüm taleplerin karşılanması için kaynakların yetersiz kaldığından yakınıyordu. Merkez konseyi üyesi Skrypnik, Ağustos'ta yapılan ikinci şehir konferansında yerel komitelerin yeterli personel göndermediğinden yakınıyordu. Ve konferanslara gelerek Merkez Konsey'de görev yapan fabrika delegelerinin sayısı ne kadar az olursa, bu görevlere partiler, sendikalar ve sovyetler gibi öteki organizasyonlardan üyelerin atanması o kadar çok oluyordu. (46) Birinci Konferansta verilen sözler, temsil edilen komitelerin sadece beşte birinden gelmekteydi, böylece Konferans ücretlerden % 1-4 arası kesinti yapılmasını kararlaştırdı. Antipov, pekçok işçinin Merkez Konseyin varlığından hâlâ haberi olmadığından yakınıyordu. Ekim başlarında hazırlanan bir Konsey ra-

porunda, şehirdeki on bir semt (raion) konseyinden sadece yedi tanesinin etkin biçimde çalıştığı ve Merkez Konsey ile ilişki kurduğu belirtiliyordu; Merkez Konsey kendi yayın organı olan Novyi Put'u yayınlamaya ancak 15 Ekim'de başlayabilmişti. Moskova da dahil pekçok öteki şehirde kent çapında koordinasyon kesinlikle yoktu, ancak mevcut bazı merkezler, bölgedeki önemli fabrikalarda grup kurmuştu. Bunların etkinliklerini değerlendirmek zordur. Yerel dar görüşlere ve «vitrincilik» anlayışına çok rastlanıyordu. Ve ulusal demiryolu ağındaki Merkezi Hat Komiteleri sürekli olarak çeşitli hizmetlerle bölgeler arasındaki dar görüşlülükten yakınıyor ve halk kongrelerini karar vermeğe zorlarken ve geniş koordinasyon sağlarken büyük zorluklar çekiyordu. (47)

Ancak, bu tür kanıtlar, işçi kontrolu açısından dar bakış ve ekonomik bölünmenin kaçınılmaz yıkıcı eğilimler olduğu anlamına alınmamalıdır (48). Şubat ile Ekim devrimleri arasındaki kısa ve bunalımlı aylarda başarılan çok etkileyici derecedeki koordinasyonu ve dayanışmayı, ve de komite militanlarınca bu soruna verilen büyük önemi görmezlikten gelmemeliyiz. Ekim yaklaştıkça komiteler etkinliklerini hızlandırıyor ve daha geniş bir ölçekte uyguluyordu. Daha da önemlisi, Rus toplumu ile devrim sürecinin kendisi arasındaki karmaşık karşılıklı ilişkilerle biçimlenen bir hareketin özelliklerini kaçınılmaz sıfatıyla tanımlamamalıyız. 1917'deki işçi kontrolu hareketi, koordinasyon yapmağa çalışırken çok zayıf bir örgütsel temele dayanmıştı. Şubat'ı izleyen ilk aylarda sendikalar hem organize değildi, hem de çoğunlukla işçi kontroluna düşmanca bakıyordu. Yüksek düzeydeki memurların yanısıra sendika eylemcileri de komitelerin koordinasyonla ilgili teşebbüslerini desteklemeyi reddediyor ve böylece işçilerin elindeki zaten kısıtlı organizasyon kaynaklarını büsbütün dağıtıyorlardı. Komiteler Bolşevik partisinin ilişkilerine ve kaynaklarına dayanabiliyordu, bu da kuşkusuz hareketin koordinasyonuna yardımcı olmuştu. Fabrika komite merkezlerinin büyük bir çoğunluğu yerel Bolşevik

militanlarca kurulmuştu ve bunların çoğu Petrograd'daki fabrika komiteleri liderleri ile veya daha önemli sanayi merkezlerindeki yerel parti komiteleri ile temastaydı. Ancak Bolşevik partisi devrim sürecinde işçi kontrolunun rolü hakkında ideolojik açıdan kararsız olduğu gibi, özellikle şehirlerarası, iller düzeyi ve ulusal düzeyde organize de değildi. Partinin organizasyon kaynaklarının iktidarı ele geçirmeğe yeterli olduğunun kanıtlanması, partinin pekçok açıdan içinde bulunduğu sorunları gözardı etmemizi gerektirmez. Bu organizasyon çelişkilerinin bazıları, sendika/fabrika komiteleri ayrımı ile üstüste geldi. Siyasi farklılıklar da fabrika komiteleri koordinasyonunu olumsuz etkiledi ve öteki çelişkilerle kesişti. Yerel sovyetlerde ya da fabrika komitelerinde Menşeviklerin ve SR'lerin çoğunlukta olduğu yerlerde, komiteler için ayrı koordinasyon konseyleri kurulmasına karşı çıkılıyordu. Moskova'da böyle bir merkez kurulmamasının nedeni budur, fakat şehirin içinde ve çevresinde bir dizi yerel konsey vardı. Mevcut koordinasyon konseylerinin pekçoğunda Bolşeviklerin ağırlıkta olması, Petrograd Merkez Konseyi'ndeki Bolşeviklerin kendilerinin de kabul ettiği gibi, daha az radikal eylemcilerin ya da Bolşeviklerin niyetlerinden kuşku duyanların uzaklaşmasma yol açtı (49).

Bu örgütsel ve siyasal sorunlar, böylesine büyük yüzölçümüne ve dağınık sanayi merkezlerine sahip bir ülkede her zaman yetersiz kalan, ve üstelik savaş, devrim ve işçiler arasındaki siyasi düşmanlığın getirdiği baskılara maruz kalan iletişim ve ulaşım hizmetlerinin dağınıklığı dolayısıyla daha artıyordu. Bu koşullar altında dağınık yörelerden delegelerin gelmesi ya da koordinasyon merkezlerine seçilen üyelerin amirleri ile temas kurması daha da zorlaşıyordu. Bölünme ve bürokratikleşmenin birbirlerine karşıt dinamiği ağırlıktaydı. Petrograd'da olduğu gibi sanayinin coğrafi açıdan daha yoğunlaştığı yerlerde komiteler kendi kaynakları ile hızlı koordinasyon kurmakta daha başarılıydı. Moskova'daki sanayinin daha dağınık, farklı ve küçük karakterde olması,

koordinasyon zorluklarına yol açıyordu. Yanısıra, devrim sürecinin temel bir özelliği de unutulmamalıdır: iktidar Geçici Hükümetin ve onun bakanlıklarının elinde kaldıkça, ve üretim özel kâr amacı güdülerek sürdürüldükçe, bağımsız fabrika komiteleri merkezleri arasındaki koordinasyonun maliyeti yüksek, fakat yararı belirsiz olmaktaydı, özellikle 1917 yılının ekonomik koşullarında malzeme ve insan kaynaklarının yanlış kullanımı için çok kısıtlı bir alan bırakan kısa vadeli fedakarlıkları gerçekleştirmek çok daha zordu, çünkü uzun vadeli sonuçları belirsizdi. Bu siyasi ve ekonomik iktidar sorunu çözülünceye dek komiteler ve genel meclisler sadece kendi fabrikalarının ekonomik durumunu düzeltmeğe karşı güçlü bir eğilim duyacaklar ve işçiler de aynen bunu yapacaklardı. 1917'de koordinasyon için pekçok çaba gösterilmesi, ekonomik açıdan hayatta kalma ile yeni temellerin kurulması gereği bilincinin ortaya çıkması arasındaki çelişkili talepleri doğrulamaktadır.

1. Bölüm

(1) Marc Ferro, «The Russian Revolution of February 1917», çev. J.L. Richards, Englewood Cliffs 1972;Anne Bobroff «The Bolsheviks and Working Women, 1905-20», Soviet Studies, 24 : 4 (1974), s. 557.

(2) Tsuyoshi Hasegawa, «The Problem of Power in the February Revolution of 1917 in Russia», Canadian Slavic Papers, cilt 14 (1972), s. 613.

(3) Robert Browder ve Alexander Kerensky, ed., «The Russian Provisional Government of 1917», Stanford 1961, cilt II, s. 710.

(4) Benjamin Ward, «Wild Socialism in Russia : The Origins», California Slavic Studies, cilt 3 (1964), s. 136; Paul Avrich, «Russian Factory Committees in 1917», Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, cilt II (1963), s. 162; Falk Döring, Organizationsprobleme der rusischen Wirtschaft in Revolution und Bürgerkrieg (1918-1920», Hannover 1970, s. 46-47; Robert Devlin, «Petrograd Workers And Workers Factory Committees in 1917 : An Aspect of the Social History of the Russian Revolution», yayınlanmamış doktora tezi, New York Eyalet Üniversitesi, Binghamton, 1976, s. 111-112.

(5) 1905 öncesindeki fabrika işçileri örgütleri için bak : Oscar Anweiler, «The Soviets : The Russian Workers, Peasants and Soldiers Councils, 1905-1921», çev. Ruth Hein, New York 1974, s. 23; Solomon M. Schwarz. «The Russian Revolution of 1905», çev. Gertrude Vakar, Chicago 1967, s. 267-300, 75-128; Dimitry Pospielovsky, «Russian Police Trade Unionism», Londra 1971; Richard Pipes, «Social Democracy and the St. Petersburg Labor Movement», Cambridge, Mass. 1962, s. 103-108; Jeremiah Schneidermann, «Sergei Zubatov and Revolutionary Marxism : The Struggles for the Working Class in

Tsarist Russia», New York 1976; Walter Sablinsky, «The Road to Bloody Sunday», Princeton 1976.

(6) Sidney Harcave, «First Blood», New York 1964; Anweiler, «The Soviets»; Solomon Schwarz, Devrimden önceki sendika gelişmeleri 2. Bölümde anlatılmıştır.

(7) Savaştan önceki grev dalgasının ayrıntılı bir analizi için bak : Leopold Haimson, «The Russian Workers' Movement On the First World War», New York 1971; Victoria Bonnell, «Trade Unions, Parties and the State in Tsarist Russia : A Study of Labor Politics in S. Petersburg and Moscow», Politics and Society, 9 : 3 (1980), s. 299-322; Bonnelll, «Radical Politics and Organized Labor in Pre-Revolutionary Moscow, 1905-1914», Journal of Social History, 12 : 2 (Mart 1979), s. 282-300.

(8) Anweiler, «The Soviets», s. 97-101; S.O. Zagorsky, «State Control of Insdustry in Russia During the War», New Haven, 1928, s. 86-94; John Keep, «The Russian Revolution», New York 1976, s. 42.

(9) William Chamberlain, «The Russian Revolution», cilt 1, New York 1965, s. 73.

(10) Sosyalist hareketlerin bu genel özelliği için bak : Charles Tilly, «From Mobilization to Revolution', Reading, Mass. 1978, s. 141.

(11) Paul Avrich, «The Russian Revolution and the Factory Committees», yayınlanmamış doktora tezi, Columbia Üniversitesi, 1961, s. 12; Frederick Kaplan, «Bolshevik Ideology and the Ethics of Soviet Labour». New York 1968, s. 127.

(12) John Keep, «The Russian Revolution», s. 68.

(13) Marc Ferro, «The Russian Revolution of February 1917,» s. 112; Keep, s. 42.

(14) Browder and Kerensky, II, s. 709; Uwe Brügmann. «Die russischen Gewerkschaften in Revolution und Bürgerkrieg 1917-1919», Frankfurt 1972, s. 47; Devlin, s. 222-23, n. 56. Diane Koenker, «Moscow Workers in 1917», doktora tezi, Mchigan Üniversitesi, 1976, s. 169.

Belirtilen yapıtların yanısıra bak : V. Ia. Selitskii, «Massy v bor'be za rabochii kontrol (mart-iyul' 1917 g.)», Moskova 1971.

(15) Haimson, «The Russian Workers' Movement on the eve of the First World War», s. 34; Mark David Mandel, «The

Development of Revolutionary Consciousness Among the Industrial Workers of Petrograd Between February and November 1917», yayınlanmamış doktora tezi, Columbia Üniversitesi, 1978, s. 188-492; Devlin, s. 51; Avrich, 'The Russian Revolution and the Factory Committees», s. 31; John Keep, «The Russian Revolution», s. 75, 79; Ferro, «The Russian Revoultion of February 1917, s. 272-73.

(17) Koenker, «Moscow Workers in 1917», s. 330-420; Davin Mandel, s. 201-230.

(18) Richard Lorenz, «Anfange der bolschewistischen Industriepolitik», Köln 1965, s. 26; Anna Mikhailovna Pankratova, «Les comités d'usines en Russie à l'époque de la Révolution 1917-18», Autogestion, no. 4 (Aralık 1967), s. 52-53; Brügmann, s. 33-34; Devlin, s. 63-64.

(19) Ferro, «The Russian Revolution of February 1917», s. 121; Paul Avrich, «The Bolshevik Revolution And Workers' Control in Russian Industry», Slavic Review, cilt 22 (1963), s. 54-55.

(20) Brügmann, s. 39. David Mandel'in beilrttiği gibi (s. 206), fabrika komiteleri, ekonominin tümüyle sosyalleştirilmesi başarılarına kadar üretimin teknik ve idari yönleri sorumluluğunu almak istemiyorlardı.

(21) Bölüm 2'ye bakın. Putolv'daki gelişmeler için bak : Heather Hogan, «The Putilovsty : A Case Study of Workers' Attitudes during the Russian Revolution», yayınlanmamış tez, Michigan Üniversitesi, Ağustos 1974.

(22) Koenker'in belirttiğine göre, Moskova'da ekonomik grevler Temmuz'da doruk noktasına vardı ve bundan sonra azaldı, kontrol ile ilgili grevler ise Ağustos'ta doruğa vardı yılın geri kalan aylarında da yüksek orandaydı. Koenker, «Moscow Workers in 1917», s. 410.

(23) William Rosenberg, «Workers Control on the Railroad and Some Suggestions Concerning Social Aspects of Labor Politics in the Russian Revolution», Journal of Modern History, 49 : 2 (Haziran 1977), D 1187; Ronald Grigor Suny, «The Baku Commune 1917-1918», Princeton 1972, s. 121.

(24) Anlaşma metni için bak : Browder ve Kerensky, cilt II, s. 712-713.

(25) a.e., s. 718-20; Avrich, «The Russian Revolution and the Factory Committees», s. 38; Marc Ferro, «La Révolution

de 1917 : Naissance d'une société», Paris 1976, s. 238-39.

(26) Kaplan, s. 67; Brügmann, s. 87. Merkezi Konsey, Haziran başlarında seçildi.

(27) Devlin, s. 37-38; Kaplan, s. 72-73.

(28) Chris Goodey, «Factory Committees and the Dictatorship of the Proletariat (1918)», Critique, no. 3 (sonbahar 1974), s. 32.

(29) Emile Vandervelde, «Three Aspects of the Russian Revolution», çev. Jean Findlay, Londra 1918, s. 74-75; Goodey, s. 34.

(30) Devlin, s. iii.

(31) Keep, «The Russian Revolution», s. 82.

(32) Chris Goodey, «Factory Committees», s. 30-31; Vandervelde, s. 71.

(33)Reginald Zelnik, «Russian Workers and the Revolutionary Movement», Journal of Social History, cilt 6 (Kış 1971/72), s. 218-19.; Haimson, «The Russian Workers' Movement on the Eeve of the First World War»; ve «The Problem of Social Stablity in Urban Russia», 1905-1917», Slavic Review, cilt 23 (1964), s. 619-642; Devlin, s. 9. Hem fabrikalar hem de yerleşim bölgelerinde zemlyaki (hemşeriler) arasmdaki güçlü bağlar, son zamanlarda proleterya olmuş kişilerin seferber olmasını sağladı. Bak : Robert Johnson, «The Nature of the Russian Working Class : Social Characteristics of the Moscow Industrial Region, 1880-1900», doktora tezi, Cornell Üniversitesi, 1975, bölüm 4.

(34) Keep, «The Russian Revolution», s. 71, 258; David Mandel, s. 178-9; Benjamin Ward, «Wild Socialism in Russia» s. 139, Kadın işçlerin daha fazla olduğu bir fabrikada, erkek işçi ücretlerinin kadın işçi ücretlerine olan oranı, 5.72'den 2.95 ile 10 : 7'ye indirildi. Sendikalar ve sovyetlerin de farkların azaltılmasında etkili olduğu görülmüştür.

(35) Bobroff.

(36) Zenik'in belirttiği gibi: 'Rusya'daki işçi aristokrasisi olgusunu bilimsel açıdan analiz etmek için şunların araştırılması gerekmektedir: Rusya'da güçlü bir geleneksel zanatkâr loncaları mirasının bulunmaması; sendikaların genelde yasadışı olması (1906'dan önce) nedeniyle vasıflı işçilerin zanatkâr birliklerine girememesi; yasal siyasi partilerin olmaması (1906'dan önce); sanayinin yayılma yıllarında vasıflı

işçilerin ülkenin dörtbir yanına dağılması; Rus sanayiinde yabancıların ve eğitim görmüş profesyonellerin yöneticilik ve gözetmenlik alanlarında oynadığı önemli rol; bu rolden dolayı vasıflı Rus işçilerin yukarı doğru hareketliliğinin ve sosyal kimliklerinin hemen üstlerinde bulunanlarca engellenmesi; sanayide sermaye eksikliği olduğu ve işgücü piyasasının düzensizliği nedeniyle vasıflı işçilerle vasıfsız işçiler arasındaki ücret farkının düşük olduğu olasılığı.' «Russian Bebels: An Introduction to the Memoirs of Semen Kanatchikov and Matveli Fisher», The Russian Review, cilt 35, no. 3 (Temmuz 1976), s. 262-63, n. 12.

(37) David Mandel, s. 37, 50.

(38) Çok daha karmaşık koordinasyon sorunları, farklı kategorilerde işçiler arasındaki derin siyasi bölünmeler, ve Merkezi Hat Komitelerini yönetenlerin çok yüksek vasıflı mühendisler ve teknik personel olmasından dolayı, dargörüşlülük demiryollarında çok daha yaygındı. Bak: William Rosenberg, «Workers' Control on the Railroads», D 1186.

(39) Devlin, s. 77.

(40) Avrich, «The Factory Committees», s. 175; Avrich, «The Russian Revolution and the Factory Commitees», s. 38; Brügmann, s. 36.

(41) Avrich, «The Russian Revolution and the Factory Committees», s. 43; Pankratova, «Les comités d'usines», s. 14-15; Keep, «The Russian Revolution», s. 84-182.

(42) Avrich, a.e., s. s. 57; Devlin, s. 125; Kaplan, s. 51

(43) Roger Pethybridge, «The Spread of the Russian Revolution», Londra 1972, s. 104. Fabrika komitelerinin koordinasyonu ile ilgili bu bölümde verilerin büyük bir kısmını aldığım kaynak: M.L. Itkin, «Tsentry fabrichno-zavodskikh komitetov Rossii v 1917 godu», Vaprosy Istorii (1974), no. 2, s. 21-31. Itkin, hâlâ tamamlanmamış bir araştırmadan yola çıkarak fabrika komite merkezlerinin çok etkin çalıştığını ve rollerinin düşünülenden çok daha büyük olduğu sonucuna varıyor.

(44) Ferro, «La Révoluuion de 1917: Octobre», s. 248.

(45) Selitskii, s. 173.

(46) Ferro, a.e., (s. 313)'de Haziran başları ile 4 Ekim arasında yapılan ilk Petrograd konferansında 'bürokratik olarak atanan' delegelerin sayısında artış olduğunu belirtiyor. Ne yüzde artışı (% 4'ten % 12'ye) ne de mutlak sayılar (16 - 20)

o kadar çarpıcı değildir, çünkü bu delegelerin amaçları bilinmediği gibi oy verme haklarının olup olmadığı da bilinmemektedir. Ancak, en önemli olumsuz nokta, konferanslara katılan komite delegelerinin sayısında görülen azalmadır.

(47) Falk Döring, s. 56; Devlin, s. 199; Kaplan, s. 67; Rosenberg, «Workers Control on the Railroads». Haziran ayında çok kısa bir süre ile rakip bir merkez açıldı ve Bolşeviklerin ağırlıkta olduğu Merkezi Konseyden önemli sayıda komiteyi kendine çekti, bunlar arasında militan Vyborg ilinden gelen tabandan işçiler de vardı. Ancak bu merkezin ömrü çok kısa oldu. Başlıca amacı işçi kontrolunu farklı bir biçimde koordine etmek değil, siyasi hareketi ilerletmekti. Goodey, «Factory Commitees», s. 42; Devlin, s. 162-163.

(48) Bu sonucu pekçok başka araştırmacı da paylaşmaktadır, farklı derecelerde olsa da. Örneğin John Keep, işçi kontrolunun anarşi yaratmağa mahkûm olduğunu belirtmektedir (The Russian Revolution, s. 158). Avrich ise Rus kitlelerinin kaos benzeri bir ütopyaya gidişlerinden söz etmektedir («The Bolshevik Revolution and Workers' Control», s. 63). Ayrıca bak : Pankratova, «Les comités d'usines», s. 53-54; Jean Marie Chauiver, «Contrôle Ouvrier et 'Autogestion Sauvage' en Russie (1917-1921)», Revue des Pays de l'Est, 14 ; 1, 1973, s. 82; Charles Bettelheim, «Class Struggles in the USSR, First Period : 1917-1923», çev. Brian Pearce, New York 1976, s. 146.

(49) Kaplan, s. 67.

2.
Sendikalar, Partiler ve İşçi Kontrolu

Her ne kadar fabrika komiteleri devrimin ilk günlerinde kendiliğinden ortaya çıktılarsa da, bunların yazgısı, Şubat'tan önce mevcut olan öteki önemli emekçi örgütlerinin (sendikalar ve siyasi partiler) yazgısına bağlandı. Bunlar, işçi sınıfının ekonomik ve siyasi mücadelesi on yıldan uzun bir süredir ilk defa yasal destek alır almaz hızla geliştiler. Her ikisi de uzun, daha sürekli fakat arada bir kesintiye uğramış bir geçmişe sahipti. Her ne kadar ne sendikalar ne de partiler geçmişte işçi kontrolu hakkında fazla birşey söylemediyse de, komitelerin ortaya çıkışı, bu noktaya bir karşılık verilmesine yol açtı. Ve onların kendi örgüt yapılarınca ve devrimin yapısına ilişkin kavramlarınca koşullandırılan bu karşılıklar, üretim araçlarının işçiler tarafından demokratik şekilde kontrol edilmesine dayalı bir toplum oluşturacak bu hareketin yazgısına büyük bir darbe indirilmesine yol açtı.

Sendikalar ve Fabrika Komiteleri

1905'ten önce sendikalar yasadışıydı ve Rus otokrasisince şiddetle bastırılmıştı. O yıl yapılan ve bazıları düpedüz ayaklanma niteliğinde olan grevler, orta sınıfın reform hareketi ile birleşerek hükümetin sendikaları yasal kılmasını ve ekonomik grevlerin yasallığını kabul etmesini sağladı. Ancak sendikaların daimi örgütler haline dönüşmek için çok az şansları vardı. 1905 yılının

atışlı mücadelelerinde sendikalar hem siyasi hem de ekonomik açıdan sovyetlerin gölgesinde kalmıştı. Mart 1906 kararnamesinden sonra on beş ay süreyle tadını çıkardıkları yasallaşma sırasında çok hızlı büyüdüler. Petrograd'da en az yetmiş bir, Moskova'da da altmış sekiz sendika kuruldu, ülke çapında sekiz yüz sendika vardı. Ancak Haziran 1907'de Stolypin darbe yaptığında işçi sınıfının çok az bir kesimi sendikalara üye olmuştu; Petrograd'da % 6 ve Moskova'da % 16. 1907 ile 1911 arasında polis baskısı ve ekonomik gerileme sendikaları mahvetti. Yeni sanayi gelişiminin, yoğun militanlığın ve arada hoşgörülü davranarak örgütlenme için fırsatlar sağlayan, fakat maddi ilerlemeye ilişkin önemli değişiklikleri gündem dışı bırakan hükümet siyasetinin dürtüsüyle savaş öncesi dönemde hızla geliştiler. (1) Ancak, yeni hızlı büyümeye rağmen, savaş dönemindeki gerileme çoğu organizasyonu bir kere daha parçalayıncaya kadar işçilerin yine çok az bir kesimi (1906-1907 döneminden de azı) sendikalara üye oldu. Savaş sırasında hoşnutsuzluklar Savaş Sanayi Komitelerine kanalize oldu, ya da yeraltı partisi ile sendika militanları arasındaki belki de en yakın bağları oluşturan hastalık tazminatı fonlarında kendini gösterdi. (2)

Bundan dolayı, sendikal örgütlenme için önemli ölçüde potansiyel bulunmasına rağmen, sendikalar kalıcı bir yapı geliştiremediler ve işçi sınıfı yaşamı ile mücadelesine tam olarak katılamadılar. Sendika deneyimi olan işçi sınıfı liderlerinden küçük fakat önemli bir çekirdek oluştu, ve bunların çoğu 1917 devrimlerinde önemli roller oynadı. Bu militanların büyük bir çoğunluğu, fabrika komitelerindeki eylemciler gibi vasıflı erkek ve genelde kentte doğmuş işçilerdi. Ancak, devrim öncesi dönemde organizasyon ağları aşırı zayıftı ya da hiç yoktu, işçilerin kültür ve eğlence etkinlikleri, sınıf bilincine sahip sendika militanlarınca değil, hükümet bürokratlarınca ve liberal hayırseverlerce organize ediliyordu. Ve Isaac Deutscher'ın belirttiği gibi, «sendikacılığı bastırırken Çar yönetimi hiç

farkına varmadan devrimci siyasi örgüte prim vermişti.» (3) Yasadışı etkinliklerde bulunmak isteyen militanlar, partilere çekiliyordu. Ve işçi kitleleri (sendikalarda görev almış işçiler de dahil) de hem siyasi hem de ekonomik mücadelelerinde kendilerine vasi aradıkları için partilere giriyordu. Menşevikler siyasi yolgösterim gereksinimini kabul ettiler, fakat partinin tümüyle hakimiyetini yadsıyan Alman modeline uygun bir ilişki kurmayı umdular. Bolşevikler ise kitle örgütlerinde çalışmayla ilgili tutumlarını değiştirmelerine rağmen sendikaları tümüyle parti kontroluna bağlamayı amaçlayan kuramdan kesinlikle vazgeçmediler. Ancak, Şubat devriminin eşiğinde, hiçbiri işçi sınıfının örgütlü mücadelesinin sendikalarda değil partilerde odaklandığını anlamamazlık edemezdi.

Çar'ın devrilmesi, sendikaların tümüyle yasallaştırılmasını sağladı ve bundan sonra inanılmaz bir hızla büyüdüler. Mayıs ayında yaklaşık iki bin sendikada bir buçuk milyon işçi kayıtlıydı; Ekim'de üye sayısı en az iki milyona ulaştı, bu da sanayi, ulaştırma ve madencilik alanlarındaki işçilerin % 50'den fazlası anlamına geliyordu. (4) Ancak bu büyüme oldukça disiplinsiz ve düzensizdi, ilk aylarda sayısız yasal anlaşmazlıklar çıktı ve Bolşeviklerle Menşeviklerin çabalarına rağmen ayrı ayrı meslek örgütleri oluştu. Sadece Petrograd'daki maden sanayinde yirmi dört bağımsız sendika bulunuyordu. Haziran'da yapılan Birinci Rusya Sendikalar Konferansında, bir delege, çoğu sendikanın «aşırı düzensiz ve anarşi içinde» olduğunu ve Petrograd ile Moskova'da bile çoğu üyenin amaçlarını anlamadıklarını açık sözlülükle belirtti. (5) Siyasi sürtüşmeler, demiryollarında görüldüğü gibi çoğunlukla düzensizliği ve bölünmeyi körüklüyordu. Ve yıl boyunca birleşme ve endüstriyel organizasyonda olumlu ilerlemeler kaydedilmesine rağmen Marc Ferro'nun sendikaları «Babil kulesi gibi» şeklinde tanımlaması hiç de abartı değildi. (6) Sendika hareketindeki bu karmaşıklığa ek olarak, üye olan işçilerin çoğu, sendika etkinliklerine

katılmak şöyle dursun aidatlarını bile ödemeyen kağıt üstünde üyelerdi. Ve merkez büronun işçi kitleleri ile çok az bağlantısı vardı. Pekçoğu çok az ya da sıfır gerçek işlev gören hayalet örgütlerdi, ötekiler ise yeraltı günlerinden kalma küçük zümrelerce Şubat ayının eşiğinde kurulmuştu ve anayasal sendikalarının yönlendirmesine ilgisiz kalarak varlıklarını sürdürdüler. Bir bütün olarak bakıldığında organizasyonların yönetmelikleri demokratikti. Ancak bazıları partinin hakimiyetini öngören maddeleri yönetmeliklerine almışlardı; örneğin Petrograd'daki merkez büronun yönetmeliğinde «proletaryanın siyasi partisi ile uyumlu etkinliklerde bulunmak» cümlesi yer alıyordu. (7) Menşeviklerin kullandığı çoğul «partiler» terimi reddedilmişti, bu da sendika hareketi için uğursuz bir işaretti.

Sendikaların örgütlenmesi sadece üst düzeyde ve bürokratik karışıklıklar içinde değildi, fabrika komitelerini etkileyen pekçok eksiklikten de zarar görüyordu. Sürekli olarak aidatların ödenmemesi, yönetim harcamaları, personel ve ofis eksikliğinden yakınıyorlardı. Hırsızlık olayları bile görülüyordu. Haziran'da kurulan Rusya Sendikalar Merkez Konseyi, sürekli bir büroya sahip değildi ve ulaşım güçlüklerinden dolayı gerekli toplantıları yapamıyordu. Yayınladığı dergi Ekim'den önce sadece iki kere çıkmıştı. Ağustos'ta Moskova Merkez Bürosu sürekli bir karargah bulmakla görevli beş kişilik bir komite atadı, fakat Aralık'ta bu iş hâlâ başarılamamıştı, bunun üzerine bu defa on beş kişilik başka bir komite atandı. Partilerin ve sovyetlerin desteği ve ne kadar zayıf ve dağınık olursa olsun sendika eylemcilerinin önceki ilişkilerinin varlığı, sendikaların Haziran'da ülke çapında bir konferans düzenlemesini sağladı. Ancak ilk ulusal kongre, ertesi yıl Ocak ayında yapılabildi. (8)

Sendikaların zayıflığı, fabrika komitelerinin daha hızlı birleşmesi ve yerel aksaklıklara doğrudan yanıt vermeleri ile daha da çok öfke çekmeğe başladı. Devrimin ilk aylarında, işçiler, işverenlerle sendikalar arasında giderek

uzayan görüşmelerin sonucunu sabırsızlıkla bekliyordu, örneğin Petrograd'da birleşik maden işçileri sendikası, üreticiler Birliği ile ancak Ağustos ortasında anlaşmaya varabilmişti. Fabrika komiteleri daha doğrudan etkinliklerde bulunabiliyor ve onların yönlendirmesi olmadan bile pekçok grev yapılabiliyordu. Esnafların ağırlıkta olduğu, sanayinin daha dağınık ve dükkanların küçük olduğu yerlerde sendikalar komitelerle daha başarılı rekabet edebiliyordu. Ve ekonomik mücadelelerde komitelerle olan bağlantıları yıl boyunca gelişti. Anlaşmazlık çözüm bulma komisyonları kuruldu, ancak bunlar daha önceden sovyetlerce ve kimi zaman da fabrika komitelerince kurulmuş benzer komisyonlarla rekabete girmek zorunda kalıyordu. Fakat ekonomik çöküş ve siyasi kutuplaşmalar, endüstriyel yasallığın temelini giderek çürüttü ve kontrol için verilen mücadeleyi ön plana çıkardı. Uzlaşma komiteleri giderek etkilerini yitirmekle kalmadı, Ekim yaklaştıkça bir mücadele silahı olarak grevler de önemini yitirdi. (9)

Sendikalar, bağımsız fabrika komitelerini yerel işgücünün örgütleyicisi ve militan eylemlerin ya da lanetlenmiş toplu sözleşmelerin lideri olarak gördüler. Komitelerin yegane işlevi, yerel sendika hücreleri olmaktı. Komitelerin rolü, sendikalarca yapılan pazarlıkların yerine getirilmesini kontrol olmalıydı, bu pazarlıkları kendi başlarına yapmak değil, işyerinde değişiklikler yapılmasını zorlamak için doğrudan eylem bile yapmamalıydılar. Uygun kanallara saygı duyulacaktı ve bütün işçiler sendika örgütlerinin yolgösterimi altında hareket edecekti. Bunun sağlanması için fabrika komiteleri seçimleri sendikalar tarafından yönetilecekti. Fabrika komitelerinin bağımsız koordinasyon konseyleri, doğal olarak sendikalar merkez bürosunun yasadışı rakipleri olarak görüldü.

Fabrika komitelerinin büyük bir çoğunluğu, ilke olarak sendikalarla yakın işbirliği yapılması gerektiğini kabullendi. Komiteler arasındaki genel kanı, sendika organizasyonuna karşı düşmanlık göstermemekti. Sendikalar gibi komitelerin çoğu da birleşik işgücü organizasyonla-

rının ortaya çıkması umudunu besliyordu ve üyelerinin ilgili sendikalara katılması koşulunu ileri sürüyordu. Gerçekten de, komitelerin varlığı, kuşkusuz sendikalardaki endüstriyel organizasyon biçimlerinin gelişmesini hızlandırdı. Çok az sayıda komite eylemcisi, ilke olarak bu tür sendikalara düşmanca bakıyordu, çoğu ise sendikaların öngöreceği koşullar altında komitelerin sendikalarla birleşmesini önerecek kadar ileri gitti. Moskova komiteleri bu duruma iyi bir örnektir. Temmuz 1917'de bu komitelerin düzenlediği konferansta sendikalara komite seçimlerini gözetme yetkisi verildi. Sendikaların bu görevi gerçekten yerine getirip getiremedikleri belirsizdir, fakat siyaset üzerinde çıkan anlaşmazlıklarda komitelerin seçildiği ve tekrar tekrar seçildiği bilinmektedir. Moskova'daki komiteler şehir çapında bir merkez kuramamıştı. (10) Petrograd'da daha militan komite hareketi bile, sendikalarla yakın işbirliği yapılmasını istedi, fakat sendikalar merkez bürosunca öngörülen tümüyle itaati reddetti ve bağımsız bir koordinasyon merkezi kurdu. Ancak uygulamada komitelerin çoğu kendi eylem bağımsızlıklarını kıskançlıkla korudular ve sendikaların disiplini altına girmeyi reddettiler, özellikle de kontrolla ilgili konularda, aralarındaki ilişkiler büyük ölçüde farklıydı ve dinamik karşılıklı tepkileri aşırı karmaşıktı. Komitelerden gelen baskıyla sendikalar giderek endüstriyel yapılar geliştirdikçe ve kontrol konularına önem verdikçe işbirliği için daha geniş bir taban oluştu. Ancak ekonomik durum kötüleştikçe ve yerel komiteler doğrudan eylem yolu ile geniş çaplı kontrolu gerekli gördükçe işbirliği yapmak daha zorlaştı, yada daha etkisiz sendika işlemlerinin yetersiz olduğu görüldü. Komite ve sendika hareketinin yüksek düzeylerinde benzer bir dinamik söz konusuydu ve Ekim'den sonra daha da artacaktı. (11)

İşçi hareketindeki siyasi farklılıklar da fabrika komiteleri ile sendikalar arasındaki ilişkileri bir ölçüde bozdu. Devrimin ilk haftalarında çoğu sendika örgütünün üst düzeylerini Menşevikler işgal etmekteydi. Savaş sıra-

sındaki göreceli ılımlılıkları ve Savaş Sanayi Komitelerindeki liderliklerinden dolayı partileri sağlam kalmıştı. Öte yandan Bolşevikler ağır polis baskısı altındaydı ve savaş üretimini arttırmaya yönelik çabalara katılmayı reddetmişti. Sonuçta örgütleri yokedildi. Şubat devriminin eşiğinde küçük bir yeraltı organları vardı, fakat önde gelen liderlerinin çoğu sürgündeydi. Hâlâ Rusya'da olanlar, ilk haftalarda etkinliklerini parti yapısının tekrar kurulması üzerinde yoğunlaştırdı. Sendikaların kurulması ve tekrar harekete geçirilmesine katıldıklarında oldukça ağır ve plansız şekilde davrandılar, ve önde gelen bir Bolşevik sendikacısı olan ve gelecekte Rusya Sendikalar Merkez Konseyi'nin yönetim kurulu başkanı olacak olan Tomsky'nin de kabul ettiği gibi, gerçek örgütlenme çalışması yapmak yerine soyut polemiklere girdiler. Böylece, devrimin ilk aylarında sendikalar bazı istisnalar dışında Menşevik yönetimi altındaydı. Sendikaların pekçoğunda siyasi önderliğin değişmeye başladığı Haziran ayında üçüncü Rusya Sendika Konferansı için yapılan organizasyon hazırlıkları, Menşevik üstünlüğünün sürmesine ve onların bu konferansta kurulan Rusya Sendikalar Merkez Konseyi'nde çoğunluğu elde etmelerine yol açtı. Öte yandan, fabrika komiteleri işçi kitlelerinin radikalleşmesini daha yakından yansıtıyordu. Bunlar, kitle ölçeğinde Bolşevik partiden üstün çıkan ilk önemli işçi organlarıydı. Bir kere üstün çıktıktan sonra artık ılımlı sendika yöneticilerine boyun eğmeyeceklerdi. (12)

Menşevikler ve Devlet Kontrolu

Menşevikler, Şubat devrimini uzamış bir kapitalist ekonomik gelişme ve liberal demokrasi dönemini gösteren bir burjuva devrimi olarak görüyordu. Her ne kadar işçiler devrimde önemli bir rol oynamışsa da bu burjuvaların zayıflığından ileri geliyordu ve işçiler hakim sınıf olmayacaktı. Ancak kapitalist gelişme yeterli bir sanayi temeli sağladıktan, proleteryanın toplumdaki önde gelen sınıf olmasını sağladıktan, ve devlet ile ekonomi üzerinde prole-

teryanın kontrol uygulayabilmesi için gereken siyasi ve teknik yeterliliği onlara sağladıktan sonra Rusya sosyalizme geçebilirdi. İşçi sınıfı o zaman gelinceye kadar burjuva demokrasisinin güçlenmesi için mücadele etmeliydi; ekonomik koşullarını düzeltmek için örgütlenmesi ve siyasi arenada gerçek hegamonya için serbestçe rekabet etmesi için, emeğe sürekli özgürlük sağlayacak bir Anayasal Meclis için mücadele etmeliydi. İki yanlı demokratik ve ilhak aleyhtarı bir barışın yokluğunda bu bakış açısı, Merkezi iktidara karşı Batı demokrasilerinin desteklenmesi anlamına geliyordu, çünkü ancak Batı demokrasilerinin zaferi demokratik sosyalizmin zaferi için gereken uluslararası siyasi koşulları garanti edebilirdi. Bundan dolayı, işçi sınıfının başlıca ekonomik görevleri şunlardı: tüm işçi sınıfını temsil eden sürekli yasal örgütler olarak sanayi sendikalarının kurulması, ki bu da çalışma koşullarının düzeltilmesi için mücadele vermeyi gerektireceği için ekonomik bunalım ve savaşa son verme gereğinden dolayı önce üretimi arttırmak üzerinde durulmalıydı; ve sanayi üzerinde devlet kontrolu sağlanması.

Bu son belirtilen amaca ulaşmak için Menşevikler ve Petrograd Sovyeti'ndeki müttefikleri, ekonomi üzerinde geniş bir devlet kontrolu oluşturması için Geçici Hükümete baskı yaptılar. Geçici Hükümetin üretimi arttırmak için gereken herşeyi yapmasını, fakat sanayi dallarının kontrol edilmesine direnmesini isteyen fabrika sahiplerinin çoğunun karşı çıkmasına rağmen bu siyaset onaylandı. Mayıs'ta hükümet bir bildiri yayınlayarak bir Ekonomik Danışma Konseyi'nin ve bir üst Ekonomik Komite'nin kurulduğunu duyurdu. Bunlar, bir yanda işveren birlikleri ile Geçici Hükümetin temsilcilerinden, öte yandan da sendikalar, sovyetler ve kooperatiflerin temsilcilerinden oluşacaktı; ilk taraf ikinci taraftan yaklaşık üçte bir oranında fazla çoğunlukla temsil edilecekti. Ancak, hükümetin bu kararları uygulamakta gecikmesi ve fabrika sahiplerinin sürekli engellemesi, ekonominin düzensizliğini gidermekte daha da etkisiz kalmalarına yol açtı. (13)

Devrim kavramına bakışlarından dolayı Menşevikler işçi kontroluna ve bağımsız bir fabrika komiteleri hareketine şiddetle karşı çıktılar. Birinci Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı'nda Menşevik Çalışma Bakanı Skobelev şunları söyledi: «Sanayinin yönetilmesi ve kontrolu, belirli bir sınıfın konusu değildir. Bu, devletin görevidir. Devlete bu organizasyon görevinde yardımcı olma sorumluluğu bireysel bir sınıfa, özellikle de işçi sınıfına düşmektedir.» (14) Skobelov, tüm demokratik bloğun ekonomik kontrola katılması gerektiğini belirtti. Menşevik Dalin de benzer bir görüşteydi: «Fabrika komiteleri sadece üretimin sürdürülmesi ile ilgilenmeli, ancak üretimi ve fabrikaları devralmayı düşünmemelidir... Fabrikatörler bir tesisi gözden çıkartırsa bu işçilerin eline geçmemeli, şehir yönetimi ya da merkez hükümetin kontroluna bırakılmalıdır.» (15)

Haziran'da yapılan üçüncü Rusya Sendikalar Konferansı'nda bu görüşler altı çizilerek vurgulandı. Fabrika komiteleri sendikaların yerel hücreleri olmalıydı ve toplu iş sözleşmeleri sendikalar tarafından yapılmalıydı. Komiteler hiçbir şekilde kontrol işlevlerini üstlenmeyecekti, çünkü bu sadece ekonominin daha da düzensizleşmesine yol açardı, çünkü komite kontrolu, dar bir kesimin menfaatlerini bir bütün olarak demokrasinin menfaatlerinden üstün tutardı. Sendikalar ve komiteler, ancak kontrol işlevlerinden kaçındıkları takdirde işçi sınıfının menfaatlerini etkin biçimde savunabilirdi. (16)

Anarko-Sendikalistler ve İşçi Kontrolu

Anarko-sendikalistler, 1917'de işçiler arasında ve fabrika komiteleri hareketi içinde önemli bir etkiye sahipti. Komitelerdeki en istikrarlı fikir üreticileri onlardı ve Bolşevik katılımı, bir ölçüde devrimin ilk aylarında işçiler arasında anarşizmin yükselen etkisine verilen yanıttı. Anarşist sendikacılar mevcut sendikaları sınıf menfaatlerine uyum getirmek ve kitlelerin eylemlerini bastırmak

için tasarlanmış iflas etmiş bürokratik kurumlar olarak görüyordu. Tüm sendika tarihi onları partinin hakimiyetini kabul etmeğe koşullandırmıştı. Öte yandan komiteler «şimdiye kadar ortaya çıkan en iyi işçi organizasyon biçimi, ... gelecekteki sosyalist toplumun hücreleriydi.» (17) Anarşistler, bu komitelerin tam olarak geliştirilmesini istiyordu; böylece devrim yapıldığında tam kontrol işlevlerini derhal üstlenmeğe başlayabileceklerdi; çoğu anarko-sendikalist, bütün büyük üretim ve finans kuruluşlarına derhal el konulmasını savunuyordu. Ancak Grigorii Maksimov gibi ötekiler ise işçilerin endüstriyi kendi başlarına yönetecek teknik ve yönetimsel bilgilere sahip olmadığını belirtiyordu. Ancak, bu görüş, Lenin'in planının öngördüğü gibi işçi kontrolunun sadece gözden geçirme ve muhasebe işlevleri ile sınırlı olacağı uzun bir geçiş döneminden yana değildi. Maksimov ve Petrograd'da çıkan Golos Truda dergisi çevresinde toplanan grup, bunun yerine tam bir işçi kontrolunu, yani işe alma ve işten çıkarma, çalışma kuralları, saatleri ve ücretleri, ve üretimin kendisi üzerinde gerçek kontrolu talep etti. Bu tür etkin kontrol, işçilerin eğitilmesine yardımcı olacak ve tümüyle elkoyma ve özyönetimin başarılacağı günü yaklaştıracaktı. (18)

Anarko-sendikalistler fabrika düzeyinde işçi kontrolu hakkında oldukça açık fikirlere sahipti, fakat yerel işçi organlarının nasıl koordine edileceğine ilişkin görüşleri oldukça belirsizdi. Devletçi bir devrime ve işçi kontrolunun en üstten en alta merkezleştirilmesine şiddetle karşı çıkıyorlardı. Birinci Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı'nda bir merkez konseyinin kurulmasına karşı çıktılar, çünkü bunun yerel insiyatifi kısıtlayacağından korkuyorlardı; ancak önde gelen iki anarko-sendikalist olan Maksimov ve Bill Shatov, kurulduktan sonra bu konseyin üyesi oldular. Eylül'de A. Grachev'in hazırladığı ayrıntılı bir plan Golos Truda'da yayınlandı, bu planda karmaşık bir sanayi toplumunda sosyal dokunun tek ve görünmez olduğu ve tüm fabrika komiteleri ile tarım toplumlarının

birbirine yakından bağlı olduğu varsayımından yola çıkılıyordu. (19) Fakat bu tam koordinasyon için gereken kurumsal düzenlemeleri ne Grachev ne de öteki anarko-sendikalistler tam olarak belirtti. Sadece fabrika komitelerinin belirli menfaatler sağlaması gerektiğine ilişkin öneriyi reddetmekle yetindiler. Özerk toplumlardan oluşan hür bir federasyonun genel koşullarından söz ettiler, fakat yerel menfaatlerin nasıl sağlanacağı, toplumlarla komiteler arasındaki eşitsizliğin nasıl giderileceği, ve ülke çapında planlama ve koordinasyonun nasıl başarılacağı konularında belirli görüşler ileri sürmediler. Yerel ve bölgesel koordinasyonla ilgili görüşleri her zaman belirsizdi ve merkezleşmenin tümüyle ortadan kaldırılmasına ilişkin tartışmaları her zaman boldu.

Komitelerin desteklenmesinde ve genel radikalleşmede anarşistlerin işçi hareketi üzerinde büyük etkisi oldu. Örneğin Tomsky, «anarşistlerle aramıza bir çit çekersek kendimizle kitleler arasına da çit çekmiş oluruz.» diyerek Bolşevik Parti'yi uyarmıştı. (20) Anarşistlerin etkisi özellikle fırıncılar, nehir ulaşım işçileri, Donetz maden işçileri, besin sanayi işçileri, posta ve telgraf işçileri ve daha az ölçüde de maden ve tekstil işçileri, basın işçileri ve demiryolu işçileri üzerinde önemli ağırlıktaydı. Coğrafik açıdan en büyük ölçüde yoğunlaştıkları bölge, Petrograd'ın Vyborg adlı militan işçi sınıfı semti ve Kronstadt'taki denizciler ve işçilerdi. Ancak örgütlerinin zayıflığı ve fabrika komiteleri hareketini güçlendirmekten çok rasgele elkoymalarla ilgilenen anarko-komünistlerin ilk aylarda ağırlıkta olması, anarşistlerin daha da etkili olmasını önledi. Anarko-komünistlerin terör ve elkoyma eylemlerini lanetleyen anarko-sendikalistler, önde gelen düşünürlerinin çoğunun sürgünden dönmesinden sonra güçlerinin doruğuna çıktı, ilk anarko-sendikalist gazetesi olan Golos Truda, ancak Ağustos ayında Petrograd'da yayınlanmağa başladı. O dönemde Petrograd'daki fabrika komiteleri hareketi, şehirdeki yegane fabrika komitesi merkez organına neredeyse tümüyle hakim olan Bolşeviklerin gerisinde kalmıştı. (21)

Bolşevikler ve İşçi Kontrolu

Bolşeviklerle işçi kontrolu hareketi arasındaki ilişki, anarko-sendikalistlerle Menşeviklerinkine kıyasla çok daha karmaşıktı. O dönemdeki Marksist tutuculuğa uygun olarak Menşevikler, kapitalist gelişim ve devrim safhaları üzerinde oldukça tutarlı bir şema tasarlamıştı. Bu şema, Rus toplumunun geçmekte olduğu söylenilen gelişme safhası sırasında üretimde işçi kontrolunun rolünü kesinlikle kısıtlamama yanlısıydı. Öte yandan anarko-sendikalistler kesinlikle devrim yanlısı bir tutum içindeydi ve sendikalara ilke olarak düşmanca bakıyor, koordinasyon sorununu görmezlikten geliyorlardı. Bolşeviklerin bu kadar kesin bir şeması yoktu. Parti, Şubat devriminin önemi hakkında çelişkili ve bölünmüş görüşlere sahipti. Menşevikler gibi Bolşeviklerin çoğu da Çar'ın devrilmesinden sonra göreceli uzunlukta bir kapitalist gelişme dönemini öngörüyordu, ötekiler ise sosyalist devrimi gündeme getirmek gerektiğine inanıyordu. Nisan'da Lenin Rusya'ya döndüğünde sol kanat ağırlık kazandı, ancak bu o kadar da kolay başarılmamıştı. O zaman bile kuram ve uygulama konuları üzerinde ciddi çelişkiler ve belirsizlikler vardı. Bunlardan bir tanesi işçi kontroluydu.

Her ne kadar Lenin Rusya'ya ayak bastığında devrimin ikinci (sosyalist) safhasının başlaması çağrısında bulunduysa da, arada bir geçiş dönemi olmaksızın Rusya'da sosyalizmin başarılacağına inanmıyordu. Yapılmasını istediği devrim, siyasi iktidarı proleteryaya ve köylülere devredecekti. Bu, seçimle gelecek sovyetler aracılığı ile oluşturulacak bir «proleterya ve köylü devrimci demokratik diktatörlüğü» idi. Lenin, 'Nisan Tezleri' adlı yapıtında şunları belirtiyordu: «En acil görevimiz 'sosyalizmi' getirmek» değil, İşçi Delegeleri Sovyeti'nin kontrolu altında ürünlerin sosyal üretimi ve dağıtımını uygulamaktır.» (22) Emperyalist evredeki tekelci kapitalizm, sosyalizm için dünya çapında bir temel oluşturmuştur: üretimin yoğunlaşması, geniş çaplı bankalar, işçi sınıfının buna

denk gelen yoğunlaşması. Bu da kaçınılmaz savaşlara ve halkın büyük çoğunluğunun yoksulluk çekmesine yol açarak sosyalist devrimi gerekli kıldı. Ancak kapitalizm dünya çapında düzenli olarak gelişmedi. Rusya'da sanayinin ve proleteryanın yoğunlaşması çok büyük çapta oldu, fakat tarım ve bunun teknik gelişmesi geri kaldı. Bu gelişmeler, dünya kapitalist sisteminin 'en zayıf halkasında' devrimin nasıl başlayabileceğini gösterdi. Fakat Avrupa'daki devrim güçlerinin kesin zaferi ve Rusya'daki köylülerin en yoksul keşiminin desteği olmaksızın Rusya'da sosyalizm tam anlamıyla kurulamazdı. Rusya bir geçiş dönemi yaşamak zorunda kalacaktı. Lenin, döndükten sonra bu geçiş döneminin yapısını ayrıntılı olarak tanımlamaya başladı. Mikhail Lur'e (Larin)'in savaş zamanında devlet tarafından yönetilen Alman ekonomisi hakkında yazdığı yazıların etkisinde kalan Lenin, bu geçiş dönemini «proleterya diktatörlüğü altında devletin tekelci kapitalizmi» olarak tasarlamaya başladı. Bu formül, üretim ilişkilerinin bazı istisnalar dışında temelde değişmeden (yani kapitalist) kalacağını, ancak siyasi iktidarın devrimci proleteryanın elinde olacağını, bunların da toplumun tüm gereksinimleri doğrultusunda üretimi ve dağıtımı gerçekleştireceğini ve tam sosyalizme geçiş için temel oluşturacağını öne sürüyordu. (23)

Proletarya diktatörlüğü altında devletin tekelci kapitalizmine ilişkin bu şemada işçi kontrolunun yeri neredeydi? Lenin'in 1917 öncesinde yazdığı yazılar, üretim düzeyinde işçi kontroluna veya öz-yönetime çok az değinmekteydi. Yapıtlarında bu sorunların sistematik bir araştırmasına kesinlikle rastlanmamaktadır. (24) Avrupalı Sosyal Demokratların çoğu gibi Lenin de sosyalizmin sadece üretime merkezci devlet kontrolu getirmek anlamını taşıdığına inanıyordu. Rusya'ya döndükten sonra yaptığı ilk açıklamalardan birinde, yeni devrimci devletin temelini oluşturacak sovyetler aracılığı ile üretimi devletin kontrol etmesi gerektiğini vurguladı. Ancak o dönemde fabrika komitelerine dayalı bir kontrol hareketi zaten ortaya

çıkmıştı ve Bolşevik işçilerin çoğu bunda aktif rol oynamıştı. Gerçekten de, Bolşevik militanlar yüksek parti organlarından herhangi bir talimat almaksızın devrimin gelişmesi açısından çok büyük önem taşıyan adımı atmıştı. Partinin yazgısını komite hareketine yakından bağladılar. Bolşevikler bunu yapan yegane büyük partiydi ve bunun sonucunda çok büyük bir halk desteği kazandılar ve komitelerle ilgili giderek artan radikalleşmeden büyük ölçüde yararlandılar. Komiteler Bolşevikleri destekleyen ilk büyük kitle organizasyonu oldu ve parti kadrolarına düzgün bir akış sağladılar. Lenin ve öteki parti liderlerinin Mayıs'ta fabrika komitelerine sağladığı destek, büyük ölçüde bir emri vakinin kabullenilmesiydi. (25)

Fakat, Lenin ve Bolşeviklerin işçi kontrolu ve parti ile fabrika-komite hareketinin bağlantısı hakkındaki görüşleri çoğunlukla belirsiz, hatta çelişkiliydi. Pravda gazetesine yazdığı işçi kontrolu ile ilgili ilk yazılarında (16-17 Mayıs), Lenin kontrolun sovyetler, komiteler ve büyük siyasi partilerce yapılması gerektiğini belirtiyordu. Burjuva devlet tarafından uygulanan bürokratik kontrola karşı tek alternatifin bu olduğunu savundu. «İşçiler sadece kendilerince uygulanacak gerçek kontrolun hemen kurulmasını istemelidir.» (26) Lenin 25 Mayıs'ta şunları yazıyordu: «Felaketten kaçınmanın yegane yolu, malların üretimi ve dağıtımı üzerinde işçilerin etkin kontrolunun kurulmasıdır. Bu kontrol için herşeyden önce tüm karar verici kurumlardaki tüm oyların en az dörtte üçünün işçilere ait olması ve işlerine son vermemiş fabrikatörlerle mühendislerin hemen üye yapılması gerekmektedir; ikinci olarak atelye komitelerine, merkez ve yerel sovyetlere ve sendikalara kontrola katılma hakkı verilmeli, bütün ticari ve banka kayıtları bunların incelemesine açılmalı, ve yönetim onlara gereken bilgiyi vermelidir; üçüncüsü de bütün büyük demokratik ve sosyalist partilerin temsilcilerine benzer haklar verilmelidir.» (27)

30 Mayıs ile 5 Haziran arasında Tauride Sarayı'nda yapılan Beşinci Petrograd Fabrika Komiteleri Konferan-

sı'nda, Lenin işçi kontrolu ve fabrika komitelerinin en büyük savunucusu olarak ortaya çıktı ve delegelerin büyük çoğunluğu Bolşevik sempatizanıydı. Parti, sendikalardan bağımsız bir Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin kurulması ve bunun yerel komitelere karşı sorumlu olmasını öne sürdü. Komitelerin ister sendikalara isterse de mevcut devlete ait olsun böyle bir merkezci bürokratik çerçeveye alınmasına konferansta büyük tepkiler gösterildi. Yeni Parvialnen Fabrikası'nda çalışan bir Bolşevik işçi olan ve Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'ne seçilen Naumov, konferansta «kontrola üstten değil alttan başlanmalı, ve bürokratik olarak değil demokratik olarak oluşturulmalıdır, bu görevin bize düştüğünü belirtmek isterim. Sadece biz işçiler gelecekte varlığımızı sürdürmek için gereken şeyleri başarabiliriz,» derken salondaki pekçok kişinin duygularını paylaşıyordu. (28) Konferansta bir işçi kontrolunun Lenin'in 25 Mayıs tarihli taslağına uygun olarak oluşturulması kararlaştırıldı: sovyetlerden, sendikalardan ve fabrika komitelerinden gelen işçi temsilcileri, ekonomik kontrol ile ilgili tüm merkezi organlardaki üyelerin üçte ikisini oluşturacaktı, ve hem fabrika komiteleri hem de sendikalar yerel kontrola katılacaktı.» (29)

Birinci Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı döneminde işçi kontrolu ile ilgili olarak Lenin'in yazılarında ve partinin resmi bildirilerinde yer alan vurgulamanın Sovyet devlet kontrolundan kayarak fabrika komitelerinin sendikalardan bağımsız olması üzerinde durması önemli bir noktadır. Ancak, tam olarak hangi kontrol sisteminin uygulanacağı belirsiz kaldı. Kendi yerel komiteleri aracılığı ile etkinlik gösteren işçi kitlelerine dayalı demokratik temsile ilişkin kesin bir şema önermek yerine, Bolşevikler, komitelerden, sendikalardan ve sovyetlerden temsilcilerin dahil edilmesini öneren gelişigüzel bir teklif sundular. Bu delegelerin birbirleriyle olan ilişkileri ve işçi kitlelerinin desteğini alıp almayacakları hiçbir zaman belirtilmedi. Devrimden sonra Lenin'in kuramlarında ve uygulamalarında görülen varsayım, bürokratik kontrola merkezi kont-

rol kurullarındaki işçilerin veya işçi temsilcilerinin çoğunluğu ile karşı çıkılacağıydı, işçi kitleleri de daha kesin bir formül önermediler. Devlet kontroluna ve komitelerin sendikalara itaat etmesini sağlama teşebbüslerine ilişkin Menşevik önerilerinin yenilgisi ile yetindiler.

4 Haziran tarihli Pravda'da çıkan yazısında, Lenin yine yön değiştirdi. Partiyi sendikalizm suçlamalarına karşı savunarak kontrolun sovyetlerce yönetileceğini belirtti. Fabrika komitelerinden söz etmemişti. (30) O ayın sonlarında yapılan üçüncü Rusya Sendikalar Konferansı'nda partinin pozisyonu daha da değişti. Konferansta Bolşeviklerin baş temsilciliğini yapan ve 1917 yılı boyunca işçi kontrolu hakkında Lenin'in sözcülüğünü yapan Milyutin, başlıca kontrol organlarının fabrika komiteleri değil, İşçi ve Asker Delegeleri Sovyeti ile sendikalar olduğunu öne sürdü ve bu görüş, konferansta hazır bulunan Bolşevik fabrika komiteleri militanlarınca hoşnutsuzlukla karşılandı. Bu sendika konferansında Bolşeviklerce sunulan 'Sanayinin Yönetilmesinde Sendikaların ve Fabrika Komitelerinin Rolü ve ilişkileri üzerine Tezler'de sendikalara ve komitelere ayrı ayrı işlevler veriliyordu, fakat komiteler kesinlikle sendikalara tabi olacaktı. Fabrika komiteleri, sendikaların hücreleri olacaktı. Ekonomik kontrol komisyonları kurulacak ve bunlar komite üyelerinden oluşacağı halde merkezi sendikalar yönetimine karşı sorumlu olacaklardı. Fabrika komitelerinin konferansları artık Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nce değil, sendikalarca düzenlenecekti. Bu konsey artık bağımsız mali destek de almayacaktı, yani varlığını sürdüremeyeceği bir konuma getirilecekti. Ülke çapındaki işçi kontrolu, Rusya'daki sendikaların merkez komisyonlarınca uygulanacaktı. Ulusal ekonomi planlaması düzeyinde, Geçici Hükümetin Ekonomik Konseyi'ndeki çoğunlukta temsilcilikler, sendika ve sovyet memurlarına tahsis edilecekti. (31)

Parti siyaseti ve uygulamasındaki bu çelişkiler yıl boyunca sürdü. Ağustos'ta yapılan ikinci Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı'nda, Bolşevikler Fabrika Komitele-

ri Merkez Konseyi'nin varlığını sürdürmesini kabul ettiler ve ulusal bir koordinasyon konseyinin kurulmasını planladılar. Yine de bunu etkin bir ekonomik merkeze dönüştürmek için gereken önemli kaynakları kanalize etmediler. Bunun yerine söz konusu konseyi sendikaların kontrolunu kazanmak ve siyasi gösteriler düzenlemek için verilen siyasi mücadelenin bir silahı olarak kullandılar. (32) Ekim'de iktidarın ele geçirilmesinden kısa bir süre önce yapılan ilk Rusya Fabrika Komiteleri Konferansı'nda Bolşevikler bir kere daha komitelerden yana çıktılar. Konferansta kabul edilen Bolşevik kararnamesinde şu cümle yer alıyordu: «işçi kontrolu görevi şimdiye kadar varlıklarını sürdüren türde işçi örgütleri (olasılıkla sendikalar) tarafından yürütülemez... ancak fabrika komiteleri ve onların yerel sendikaları, fabrika komitelerinin yerel konseyleri tarafından yürütülebilir.» Fabrika komiteleri Merkez Konseyi ekonomik bir merkez olarak güçlendirilecek ve sanayinin terhis edilmesi, yakıt ve ma'zemelerin dağıtımı ve ekonomik yeniden yapılanma için gereken öteki görevlerle ilgili genel bir ekonomik planın ayrıntılarını düzenlemekle görevlendirilecekti. Sendikaların kontrol işlevleri emek pazarı ile sınırlandırılacaktı. Fabrika komiteleri, yönetim personelini işten çıkarma yetkisine sahip olacaktı ve fabrika sahipleri sorumluluklarını yerine getiremediği takdirde aynı sanayi dalındaki öteki yerel komitelere danıştıktan sonra fabrikaya el koyabilecekti. (33) Bu el koyma konusu, iktidarın ele geçirilmesinden hemen sonra büyük önem kazandı. Lenin, üretimle ilgili kapitalist ilişkilerin hemen ortadan kaldırılamayacağına, işçi sınıfının kapitalist endüstriye sovyet yönetimi uygulanması ile yetinmesi gerektiğine ve işçi kontrolunun «malların üretimi ve dağıtımının en kesin ve en bilinçli düzenlenmesi» ile sınırlı olması gerektiğine inanıyordu, yine de petrol, kömür, demir, çelik ve şeker gibi başlıca tesis'erin devletleştirilmesi çağrısında bulundu. Önde gelen öteki parti temsilcileri de fabrika komiteleri konferansında elkoyma hakkının gerekli olduğunu belirttiler.

Sonuçta, tümü olmasa bile çoğu militan, partinin kapitalist mülk ilişkilerinde bir değişiklik yapmağa ve sanayinin yönetimine geniş çaplı el koymaya kendini adadığına inandı. (34)

Bolşeviklerin siyasetindeki bu çelişkileri ve belirsizlikleri nasıl açıklayabiliriz? Genel bir açıklama, Bolşeviklerin halkı kandırdığı ve yönlendirdiği, sloganları ile kararlarını halka çekici gelecek şekilde düzenlediğidir. Her ne kadar fabrika komitelerine içten bir bağlılıkları yoksa da, iktidarı ele geçirme mücadelesinde onların desteğine gereksinim duyuyorlardı. (35) Bu nokta doğru olabilir. Bolşevikler, komitelerde ve çeşitli konferanslarda fazla yönlendirici değildi. Parti liderleri kimi zaman seslendikleri dinleyicilerin yapısı ile motive oluyormuş gibi davranıyordu. Fakat böylesine bir açıklama sınırlı kalmaktadır, çünkü sadece yüksek parti yetkililerinin gerçek pozisyonlarını maskeleme derecesini aşırı abartmakla kalmayıp yanısıra dikkatleri bu pozisyonların (Lenin'inkiler dahil) geliştiği sosyal bağlamdan uzaklaştırmaktadır.

Parti liderlerinin küçük bir zümresinin hesaplı niyetlerine daha az dayanan bir analiz, çeşitli taktik kararların verildiği devrim sürecinin temel ve birbiriyle bağıntılı özelliklerini göz önüne almalıdır. İlk özellik, partinin yüksek düzeylerde bile bir bütün olmamasıdır. Parti, bir bütün olsaydı bile alt düzeydekiler üzerinde sert bir hakimiyet kuramazdı. Parti hiyerarşisinin saygın üyeleri, aynı konferansta sık sık farklı, çoğunlukla düpedüz çelişkili görüşler ileri sürmüştü, örneğin; Birinci Rusya Fabrika Komiteleri Konferansı'nda, Bolşevik görüşleri çok yaygındı, fakat deneyimli liderlerin hiçbiri, Petrograd Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin bazı üyeleri gibi radikal görüşler ileri sürmemişti. (36) Parti içindeki farklılıkların bazıları, kuşkusuz bir kısım Bolşeviğin ve en çok tanınan deneyimli militanların hemen hemen tümünün esas olarak sendikalardan yana olduğu, ötekilerin ise en çok komitelerde etkin olduğu gerçeğini yansıtıyordu.

Fakat, komite hareketi de tümüyle birleşik ve sağlam

olmaktan uzaktı. Organizasyon sınırları hiçbir zaman kesinlikle belirlenmemişti, yaklaşan devrimde işçi kontrolunun rolü hakkında geliştirilmiş ya da kalıcı bir görüşe de sahip değildiler. Hareket daha çok yeniydi ve önde gelen savunucuların çoğu çok gençti. Bolşevik sendika liderlerinden daha genç ve daha az siyasi deneyime sahip olmalarının yanısıra, daha kötü konuşmacılardı. Örneğin, fabrika komiteleri konferanslarında önemli raporların okunması için çoğunlukla sendika liderleri kürsüye çağrılıyordu. Ve fabrika komitelerinin çoğu, koşullar üzerinde tümüyle anlaşmaya varamasalar bile ve mücadelenin doğası yakın işbirliği kurmalarını önlese bile sendikalarla birleşik organizasyonlar kurmaları gerektiğini kuramsal açıdan kabul etmişlerdi. Petrograd Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi içinde de ciddi görüş ayrılıkları vardı. Üçüncü Sendikalar Konferansı'nda komitelerin sendikalardan komut alması gerektiğine ve Merkez Konseyin devreden çıkartılmasına ilişkin Bolşevik tezini sunan, Merkez Konseyi üyesi Glebov Avilov'du. Ve komitelerin işçi olayları ile ilgili etkinliklerinin sınırlanmasını ve ekonomi yönetiminin devlete bırakılmasını öneren de Merkez Konseyin ileri gelen üyelerinden Vlas Chubar'dı; bu öneri, Birinci Rusya Fabrika Komiteleri Konferansı'nda reddedildi (37). İşçi hareketini ve onun örgütlerini istila eden bölünmeler ve ayrılıklar, Bolşevik partisini de ortasından ikiye ayırdı. Bolşevik parti, dikkatle seçilmiş siyasetleri ve sıkı disiplini ile değil, çelişkiler yaratması kaçınılmaz açık kapı bırakma siyasetleri sayesinde 1917'de güçlü bir siyasi kuvvet olmuştu. Bir yazarın kısa bir süre önce belirttiği gibi, «1917'de parti yaşamına merkezkaç eğilimleri hakimdi... Yüksek otoriteye karşı anarşik tutum takınma, günün kuralıydı.» (38) Parti liderleri işçi kontrolu hakkında daha kalıcı ve uygun bir siyasete sahip olsaydı, bu hareketi farklı biçimde etkileyebilirdi. Fakat böyle bir siyaset çevresinde parti içindeki çeşitli çelişkili eğilimleri birleştiremediler, Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin bir başka Bolşevik üyesi olan 22 yaşın-

daki Naumov, Haziran ayında siyasi taktikler üzerine yapılan bir tartışmadan sonra «gelin partiyi tümüyle ortadan kaldıralım. Sadece kendimize ve kitlelere güvenebilmemiz için bu gereklidir.» derken partinin içinde bulunduğu durumu çok iyi açıklıyordu. (39). İşçi kontrolu ile ilgili parti uygulamalarında çizgi çekmek yerine çoğunlukla daire çizilmesine şaşmamak gerek.

Ekim sonrası dönemde görülen bazı ekonomik gelişmelerin ışığında, partinin Fabrika Komiteleri Merkez Konseyini ihmal etmesinden dolayı ekonomik yeniden yapılanmaya ilişkin daha demokratik ve tutarlı bir siyaset oluşturulması olasılıklarının ortadan kalktığı sonucu çıkmaktadır. Komite hareketi 1917'de hızla gelişti ve koordinasyon ile olgunluk işaretleri göstermeye başladı. Kontrol ve yönetim, işçi disiplini ve teknik uzmanlık alanlarındaki pekçok sorunun ne kadar karmaşık olduğu anlaşıldı. Ve Petrograd Komiteleri Merkez Konseyi'nin içinde oluşan küçük bir gurup, savaşın sona erdirilmesi ve yeniden yönlenme, ve de ekonomik yönetim ve etkinlik için yeni bir demokratik sistemle ilgili planlar yapmaya başladı. Fakat parti liderleri bu çabalara pek az yardımcı oluyordu. Merkez Konseyin etkin bir ekonomi merkezine dönüştürülmesi için çok az organizasyon kaynağı ayrılıyordu. Bu kaynakların gündemdeki koordinasyon sorunlarına değil, stratejik siyasi amaçlar için ayrıldığı görülüyordu. Sonuçta işçi hareketi, ekonomik yeniden yapılanma için tutarlı bir demokratik strateji olmaksızın Ekim devrimiyle karşılaşacaktı.

Geriye dönüp baktığımızda bu kararlara ne kadar pişmanlıkla bakarsak bakalım, bunların zaman çok kısıtlı bir faktör iken ve partinin kendi kaynakları tükenmişken verilen bir siyasi mücadelenin heyecanı içinde alındığını unutmamamız gerekir. Fiilen bütün parti komiteleri ve işçi örgütleri, maddi kaynaklar şöyle dursun sürekli olarak yetenekli ve etkin eylemcilerin eksikliğinden yakınıyordu. Bolşevikler daha iyi organize olmuştu ve fon oluşturmakla üye kaydetme alanlarında kentli halkın desteğini sağlamada başta gelen rakiplerine oranla daha ba

şarılı olmaya başlamışlardı. Ne var ki, karşılaştıkları zorluklar ve bu kaynaklar üzerindeki talep baskısı göz önüne alındığında seferberliğe geçme maliyetleri yine de yüksekti. Amaçlarından biri hem çok kesin, hem de bir o kadar belirsizdi siyasi iktidar. Ancak işçi sınıfına yandaş bir devlet gücü proletaryanın daha radikal ekonomik isteklerini gerçekleştirebilirdi. Fabrika komiteleri hareketine ilişkin taktik kararlar, bu bağlamda değerlendirilmelidir, bazıları kaçınılmaz olsa ya da işçi hareketinin geleceği açısından ciddi yükler getirmese bile. Aynı şekilde, görüş ayrılıklarını maskelemek ya da fabrika komiteleri ve sendika temsilcilerinin belirli kesimlerine uygun gelecek belirli görüşler saptamak, belirli sorunların çıkmasına yol açabilir hatta bunları doğurabilirdi. Fakat Bolşevikler ne komitelerle sendikalar arasında sürekli bir işbirliği sağlayabildiler, ne de onlar olmaksızın devrimci siyaseti ve ekonomik iktidarı düşleyebildiler.

Son olarak, Bolşeviklerin 1917'de söz konusu işçi kontrolu ile ilgili çelişkileri ve belirsizlikleri, ancak ve ancak devrimden önceki yıllardaki kuramın gelişmesi için pratik bağlam sağlayan parti siyasetleri ve tarihi mücadeleler kuramı ışığında anlaşılabilir. Şubat'ta Çar devrildiğinde sol kanattan olanlar da dahil hiçbir büyük parti ileri geleni, işçi kontrolu sorunu üzerine eğilmemişti. Tüm Rus Marksizm'inde işçi kontrolu kavramı ile ilgili tek bir ayrıntılı analiz bile yoktur. Bu pek de şaşırtıcı değildir, çünkü bu konu Rus işçi hareketinde hiçbir zaman önemli olmamıştı ve otokrasiye karşı verilen mücadele, sonra da savaş, hem Bolşevik hem de Menşevik liderlerin tüm çabalarını tüketmişti. Bundan dolayı, 1917'de yeni fırsatlarla karşılaştıklarında Bolşevik liderler işçi kontrolu üzerinde doğaçlama yapmak zorunda kaldılar ve koşullar sistematik bir kuram için uygun değildi. Bu çabaları, o dönemde ortaya çıkan hareketlerin belirli yolgösteriminden de yararlanamadı. Fakat, güncel sorunları üstlenmek için getirilen kuramsal miras, üreticiliğin, devletçiliğin ve siyasi otoriteryanizmin belirleyici unsurlarını içeriyordu

Bolşevik, özellikle de Leninist kuramın bu yönleri, izleyen bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecektir. Burada belirtilmesi gereken nokta, bilinçli doğaçlamaya açık, akılcı durumlarda bile Bolşevik kuramı belirleyen varsayımların, üretime yönelik ekonomik demokrasi noktasında işçi kontrolüne ilişkin daha dikkatli analiz yapma ve kalıcı bir siyaset oluşturma gereksinimlerinin kabullenilmesini önleme eğiliminde olduğudur. Bolşevikler çelişkilerden kuşkulanmadı, çünkü hareketlerin kendisi çoğunlukla karışık ve çelişkiliydi. Kendi kuramsal ön kavramları, işçi kontrolu ile ilgili olarak duydukları kafa karışıklığı, kuşku ve hatta düşmanlığın sürmesine yol açtı. Ve sonuçta fabrika komiteleri hareketinin örgütlenmesi zarar gördü.

2. Bölümün Dipnotları

(1) Bonnell, «Trade Unions, Parties and the State» ve «Radical Politics and Organized Labor»; Anna Pankratova, «Geschichte der Gewerkschaftsbewegung in der UdSSR», Berlin 1956.

(2) Sandra Milligan, «The Petrograd Bollsheviks and Social Insurance, 1914-1917», Soviet Studies, cilt 20 (1968-69), s. 369-74.

(3) Isaac Deutscher, «Soviet Trade Unions», Londra 1950, s. 1.

(4) Rus işçi sınıfının kesin sayısı hakkında iistatistikler bulunmamaktadır, evrensel hesaplama kriterleri de yoktur. Demiryolu atelyeleri de dahil, ağır sanayide çalışan işçi sayısı tahminen 3.4 milyondur. Bunun yanısıra 800.000 atelye dışı demiryolu işçisi, 1 milyon inşaat işçisi, ve birkaç milyon ulaştırma, küçük sanayi ve ticaret işçisi vardır. Bu sayılar Sovyet tarihçisi P.V. Volobuev'in tahminleridir ve Michael Boll'un yazdığı «The Petrograd Armed Workers Movement in the February Revoultion»da yayınlanmıştır (Washington, D.C., 1979, s. 1).

(5) Keep, «The Russian Revoultion», s. 108.

(6) Ferro, «La Révolution de 1917 : Octobre», s. 275; Brügmann, s. 26.

(7) Keep, «The Russian Revolution», s. 100.

(8) Diane Koenker, «Moscow Workers in 1917», bölüm 6; Devlin, bölüm 6.

(9) Koenker, bölüm 6 ve 7.

(10) Itkin (s. 23-24), A.G. Yegorova ve B.M. Freidlin'in yaptığı araştırmalara dayanarak Moskova'da bağımsız bir fabrika komiteleri merkezinin kurulamamasını komitelerle bölge sovyetlerinin bütünleşmesine, ve Bolşeviklerin ağırlıkta olduğu sendikalar ve komiteler merkez bürosunun işbirliğine bağ-

lamaktadır. Belki de komiteler daha fazla koordinasyon kurmağa gerek duymadılar, ya da etkinlik gösteren bu merkezlerin zaten kısıtlı kaynaklarını tüketmek istemediler, çünkü daha militan komite etkinlikleri, bunlarla ortak siyasi bağları paylaşıyordu. Bu örnek, farklı tiplerde organizasyonlar (fabrika komiteleri, sovyetler, sendikalar) arasında kesin çizilmiş ayrımlar olmadığı gerçeğini görmezlikten gelmektedir; yerel koşulların belirli yapısına dayanarak pragmatik amaçlara çeşitli yollardan ulaşılabilirdi.

(11) Avrich, «The Russian Revoution and the Factory Committees», s. 75; Koenker, «Moscow Workers in 1917», s. 345; Devlin, s. 170-71; Anatolii Venediktov, «Organizatsiya gosudarstvennoi promyshlennosti ve SSSR, Tom 1 (1917-1920)», Leningrad 1957, s. 98-99.

(12) Brügmann, s. 59.

(13) Richard Lorenz, «Zur Industriepolitik der provisorischen Regierung», Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, cilt 14 (1966), s. 367-87; Simon Zagorsky, «State Control of Industry in Russia During the War», s. 175.

(14) Kaplan, s. 54.

(15) a.e., s. 55.

(16) Avrich, «The Russian Revolution and the Factory Committees», s. 83. Sağ ve Merkez SR'ler dikkatlerinin büyük bir bölümünü köylüleri ve askerleri etkileyen genel siyasi sorunlara yönelttikleri halde, işçi kontrolu konusunda Menşeviklere benzer bir yaklaşım gösterdiler. Öte yandan, Sol SR'ler, bu sorunlarda Bolşeviklerle aynı görüşteydi.

(17) Avrich, a.e., s. 36.

(18) Paul Avrich, «The Russian Anarchists», Princeton 1967, s. 148.

(19) Paul Avrich, «The Anarchists in the Russian Revolution», Ithaca, New York 1973, s. 64-66.

(20) Alexander Rabinowitch, «Prelude to Revolution : The Petrogram Bolsheviks and the July 1917 Uprising». Bloomington, Indiana 1968, s. 102; Kaplan, s. 170.

(21) Ferro, «La Révolution de 1917 : Octobre» kitabında (s. 234) anarşistlerin yarı-sanatkâr ustalık alanları ve küçük firmalarda orantısız olarak temsil edildiğini belirtiyor, ancak bu konuda tutarlı kanıtlar yok.

(22) Lenin, «Collected Works», Londra 1964, cit 24, s. 24.

Lenin'in 1917 yılı boyunca devrime yaklaşımında bir çelişki görülüyor. Zaman zaman proletarya ve köylülüğün diktatörlüğü çağrısı yapıyor, bazen de yalnızca proletarya diktatörlüğü; veya proletarya ve yoksul köylülerin diktatörlüğü. Zaman zaman da devrimci hükümeti bir halk cumhuriyeti ya da demokratik cumhuriyet olarak tanımlıyor. Bu farklı tanımlamalarla ilgili konular öteki bölümlerde anlatılmıştır. Bak: Marcel Liebman, «Leninism under Lenin», çev. Brian Pearce, Londra 1975, s. 184-186.

(23) Lenin, cilt 23, s. 240-241, 371-72; cilt 24, s. 73-4, 241-43; cilt 25, s. 43-5, 319-65. Ayrıca bak : Herbert Ray Buchanan, «Soviet Economic Policy for the Transition Period : The Supreme Council of the National Economy, 1917-20», yayınlanmamış doktora tezi, Indiana Üniversitesi, 1972, bölüm 1; Lorenz, «Anfange», s. 40-58.

(24) Birkaç istisna için bak : Lenin, Collected Works», cilt 20, s. 154; cilt 23, s. 24.

(25) Petrograd Parti Komitesi bile işçi kontrolu için ancak 19 Mayısta çağrıda bulundu. Bak : David Mandel, s. 323.

(26) Lenin, «Collected Works», cilt 24, s. 426-28.

(27) a.e., s. 513-514.

(28) Avrich, «The Russian Revolution and the Factory Committees», s. 69-70.

(29) Kaplan, s. 58.

(30) «Collected Works», cilt 25, s. 43-45.

(31) Avrich, «The Russian Revolution and the Factory Committees», s. 85; Kaplans, s. 63.

(32) Döring, s. 58; Ferro, «The Russian Revolution of February 1917», s. 227; Solomon Schwarz, Browder ve Kerensky'de, cilt II, s. 726.

(33) Kaplan, s. 90-91.

(34) a.e., s. 79; Keep, «The Russian Revolution», s. 89; Lenin, «Collected Works», cilt 25, s. 329; cilt 26, s. 105. Büyük sendikaların ulusallaştırılması, Ağustos'ta parti programına alındı.

(35) Bu açıklamanın bir başka şekli için bak : Keep, «The Russian Revolution», s. 87-88; Avrich, «The Russian Revolution and the Factory Committees», s. 69; Brügmann, s. 65, 90; Maurice Brinton, «The Bolsheviks and Workers' Control», Londra 1970, s. 5-6.

(36) Avrich, a.e., s. 164.

(37) Buchanan, «Soviet Economic Policy for the Transition Period», s. 81, 82.

(38) Robert Service, «The Bolshevik Party in Revolution : A Study in Organizational Change», New York 1979, s. 61-62; Alexander Rabinowitch, «The Bolsheviks Come to Power, New York 1976.

(39) Rabinowitch, «Prelude to Revolution», s 93.

3.
İktidar ve Devlet: Şubat'tan Ekim'e

Siyasi iktidar, her devrimin ortak sorunudur. Başlangıçta oldukça sınırlı pragmatik amaçlarla başlatılan işçi kontrolu hareketi, 1917 yılı boyunca bunu giderek daha iyi anladı. Hareketin ritmleri, gerçekte siyasi yetkinin ve kamu siyasetinin, yönetim kapasitesinin ve baskı gücünün değişen yapısı ile sürekli dalgalanıyordu. Şubat ayında Çar'ın devrilmesinden sonra, birleştirici bir siyasi iktidar hiçbir zaman yeniden kurulamadı. Eski yönetim ve polis araçları yokedildi, fakat kendilerini hükümetin haklı mirasçıları olarak gören liberal demokratik politikacılar, artık otokrasiye direnmekte kendi tarihi zayıflıklarının ve çekingenliklerinin meyvalarını topluyordu. Her ne kadar demokratik reformları ve kafalarındaki en önemli konu olarak savaşı daha etkin ilerletmeyi sürdürmek için bir Geçici Hükümet kurmayı başardılarsa da, bir devrim yapmamışlardı. Devrim, Petrograd'daki işçi ve asker kitlelerinin eseri olmuştu. Ve bunlar nefret edilen otokrasiye karşı liberal partilerin nihai eyleme geçmesini beklemedikleri gibi, kendi iktidar organlarını —sovyetleri— kurmak için de beklemediler. Bu sovyetler resmi yetki iddiasında bulunmasa da ve ilk baştaki ılımlı liderleri demokratik bir cumhuriyetin doğması ile işlevlerinin adım adım biteceğini umut etse de, Şubat devriminin meşruluğunu sağlayan halk sınıfları idi. Ve 1917 yılı koşulları altında bu resmi olmayan otorite giderek, gerçek bir yönetime ve baskı gücüne dönüştü. Otokrasiyi yıkan savaş sorununa bir çözüm getirilmeksizin Geçici Hükümet, ve onunla birlikte

onu desteklemekte ısrar eden ılımlı sosyalist liderler lanetlendi.

İkili İktidar Sistemi

Geçici Hükümetin zayıflığı, daha kuruluşunda belliydi. Askerlerin sonunda göstericilerle arkadaş olmağa başladığı 27 Şubat günü Petrograd'da kitle ayaklanması doruk noktasına vardığında, ve Tauride Sarayı'nın bir odasında bir işçiler ve askerler sovyeti kurulmağa başlandığında, Duma muhalefetinden bir komite, o odaya bitişik bir salonda bir konferans düzenleyerek hükümetin geleceği hakkında ve Çar'ın bir gün önce verdiği parlamento tatili emrinin ihlal edilmemesi hakkında tartışmalar yaptı. Bu çekingenlik, liberal muhalefetin köylü ve proleterya kitlelerinden korkmağa başladığı 1905-06 dönemindeki büyük şoktan bu yana karakteristik özelliğiydi; ve bu korku, otokrasiye duyulan nefretten de büyüktü. Seçimlerde sınıfa dayalı bir sistem uygulandığından, Duma'nın meşruluğu halk sınıflarının gözünde hiçbir zaman güçlü olmamıştı. Duma'nın devrim insiyatifini halk sınıflarına ve liderlerine bırakması ve bu arada halkın öfkeyle karşı çıkmasına rağmen anayasal bir monarşi kurulması için baskıda bulunmağa devam etmesi de bu meşruluğun artmasına katkıda bulunamadı. Aslında bu meşruluk sadece Petrograd Sovyeti'nin desteğiyle ve genel oy hakkına dayalı bir cumhuriyet kurma görevinin üstlenilmesiyle sağlanabilirdi; fakat burjuva politikacılar böyle bir cumhuriyet kurmaya hevesli değildi, savaşı etkin biçimde yürütebilecek ve cahil halk kitlelerine sivil sorumluluklarını öğretecek liberal bir diktatörlüğü tercih ediyorlardı. (1)

Sovyet'in kararı ile liberal bir kabine kuruldu, ne var ki Trudovik sosyalist lideri Alexander Kerensky bu kabineye bağımsız olarak katıldı. Petrograd'ı izleyerek bütün ülkede dağılan Çar yönetiminin bıraktığı boşluğu doldurmak için benzeri komiteler ve liberal yerel hükümetler kuruldu, fakat bunlar hemen heryerde sovyet iktidarının paralel organları ile karşı karşıya kaldılar. Resmi

yetkilerin üzerine kurulduğu yerel zemstvo'lar ve duma'ların kurumsal temeli oldukça zayıftı. Ve yeni rejime hakim olan Kadet partisi sayıca az, kötü örgütlenmiş, sadece seçkin, orta sınıf ve meslek sahibi kişilerden oluşan dar bir kesime sesleniyordu. Bundan dolayı, yeni hükümetin yönetme ve halk desteğini harekete geçirme, demokratik devrimin meşruluğuna sahip çıkma yeteneği daha başlangıçta ciddi ölçüde zarar gördü.

Petrograd İşçi ve Asker Delegeleri Sovyeti, 1917'de Geçici Hükümetin hem en büyük rakibi hem de destekleyicisiydi. Sovyet'i kurma insiyatifi işçilerden —ki bunların çoğu için 1905'teki Sovyetler halâ taze anılardı— ve çeşitli sosyalist liderlerden geldi. Bazı işyerlerindeki seçimler, ya kendiliğinden ya da Menşevik, Bolşevik, SR işçi kitleleri ile anarşist militanlardan gelen istekler üzerine 24 Şubat gibi erken bir tarihte yapıldı. Fakat bu eylemler ya polis tarafından engellendi, ya da Menşevik Gvozdev'in yönettiği eski Savaş Sanayileri Komiteleri'nin Merkez İşçiler Grubu üyeleri 27 Şubat'ta cezaevinden salıverilinceye kadar yerel ölçekte kaldı. Bu grubun ve Dördüncü Duma'daki Menşevik ve Trudovik fraksiyonların ve yasal sendikalarla kooperatiflerden çeşitli Menşevik görevlilerin insiyatifi ile, İşçi ve Asker Delegeleri Geçici Yürütme Komitesi kuruldu. Bu komite, kurulur kurulmaz bir bildiri yayınlayarak işçilerden ve askerlerden şehir sovyeti için temsilcilerini seçmelerini istedi, ve ertesi gün bu seçim yapıldı. Ancak temsil sistemi zayıftı. Büyük fabrikalar 1.000 işçi başına bir temsilci seçeceklerdi, fakat küçük fabrikalar da delege gönderebilecekti. Askeri birlikler bir tabur (250 kişi) başına bir delege gönderecekti, bu da işçilerin temsil hakkı ile çok orantısızdı. Delegelerin nitelikleri kontrol edilmiyordu. Bu temsil sistemi sonucunda şehirdeki işgücünün % 87'sini temsil eden büyük Petrograd fabrikaları 424 delege seçerken işgücünün sadece % 13'ünü temsil eden küçük fabrikalar 422 delege seçebiliyordu. Mart ayı ortasında askerlerin iki bin delegesine karşı işçilerin sekiz yüz küsur delegesi var-

dı, ve gariptir ki işçi sayısı şehirde bulunan asker sayısından çok daha fazlaydı. Bu temsil sistemi ve ılımlı sosyalist partilerce Geçici Yürütme Komitesi'nin kurulması, söz konusu partilerin hakimiyetini arttırdı. (2)

Devlet iktidarı üzerine süregelen tartışmada solda yeralanlar, sovyetlerin derhal tüm iktidarı almasını talep etti. Şehrin daha militan semtlerinde bu istek destek gördü, fakat işçiler, askerler ve sosyalist liderler arasında azınlıkta kaldı. (3) Başlangıçta bölünen Bolşevikler bile **poskol'ku-postol'ku** formülünü desteklediler, bunun anlamı, hürriyeti korumak, temel demokratik reformları yapmak, ve demokratik ve ilhakçı olmayan bir barışı sağlamak için görüşmeleri başlatma konusunda Sovyet ile yaptığı anlaşmaya uymak koşulu ile Sovyet'in Geçici Hükümeti yegane yasal otorite olarak destekleyeceğiydi. Sovyet çoğunluğuna yakın bir lider olan Steklov, «diyarşi (*) yoktur, sadece burjuva hükümet üzerinde devrimci halkın isteklerine boyun eğmesi için devrimci demokrasinin etkisi vardır,» diyordu. (4) Bu iktidar bırakımı, bir yanda silahlı bir karşı-devrime duyulan gerçekçi korkulardan, öte yanda da çoğunluktaki sosyalist partilerin ideolojisinden kaynaklanıyordu. Sovyet'te hakim olan Menşevikler, özellikle işçi sınıfını devleti yönetemeyecek kadar küçük sayıda ve yetersiz görüyordu, köylüler ise sosyalizme düşmanca bakıyordu. İşçiler ya da işçiler ve köylülerden oluşacak bir devrim hükümeti kurma çabaları, Paris komününde olduğu gibi karşı-devrim tarafından yokedilecekti. Geçici bir başarı kazansa bile bunun için diktatörce yöntemler kullanması gerekecekti ki bu da sosyalist amaçlara aykırıydı, işçi sınıfının hakim olduğu bir sovyet hükümeti, bazılarının görüşüne göre, Avrupa'da sosyalist bir devrim olmadığı takdirde, ne gerçekten demokratik bir sosyalist topluma geçiş sağlayabilir ne de savaş ve ekonomik çöküntü sorunlarını çözebilirdi. Fakat devrimci gelişme kuramının katı safhalarına dogmatik açıdan daha az bağlı

(*) dyarchy: ikili yönetim (y.n.)

olanlar bile Avrupa'da sosyalizm şansının sıfır o'duğunu kabul ediyordu. Bundan dolayı, demokratik bir cumhuriyetin kurulmasına kendini en azından resmen adayacak, bir burjuva hükümetini destekleme, fakat hükümetin dışında kalma yolunu seçtiler, böylece işçi sınıfının bağımsız sosyalist liderliği konusunda ödün vermeyeceklerdi. (5)

İzleyen birkaç hafta içinde Rusya'daki tüm büyük şehirlerde ve garnizon kasaba'arında sovyetler kuruldu. Moskova'da Bolşevikler Petrograd'daki olayların netleşmesinden kısa bir süre sonra insiyatifi ele aldılar, fakat bu çoğunluğa geçmelerine yetmedi, işçilerin ve askerlerin Petrograd'da olduğu gibi ortak bir sovyet kurmasını da sağlayamadılar. SR'ler, işçilerin askerler üzerinde radikal etkilerde bulunmasından korkuyordu, fakat öteki şehirlerde kurulan ortak konseyler, eşit çoğunluk sağlama esasına dayalıydı. Ne var ki savaş uzadıkça bu strateji geri tepecekti. Petrograd'daki düzenlemeye benzeyen temsil yöntemi, çoğunlukla askerler ve küçük fabrikalardaki işçiler lehine orantısız bir etki yaratıyordu. Moskova İşçi Sovyeti'nde, beyaz yakalı ve profesyonel işçilerin sayısı, fabrika işçilerinin sayısından önemli oranda daha fazlaydı. Sovyetlerin büyük çoğunluğu resmen İşçiler, Askerler ve Köylüler Sovyeti adını taşıyordu, fakat gerçek köylü katılımı önemsiz düzeydeydi. Köylüler etkinliklerini köylerde ve yerel volost düzeyinde yoğunlaştırma eğilimindeydi, SR aydınları ise kendilerini yüksek düzeyde köylü temsilcileri olarak atıyordu. Bazı sovyetler, özellikle de şehir semtlerindekiler (raion), sınıf veya meslek esasına göre kurulmamıştı, tüm semt halkını eşit oranda temsil ediyorlardı. Haziran'da ülke çapında beş yüzden fazla sovyet vardı; bu sayı Ekim'de dokuz yüze çıktı. (6)

Mart ayında sovyetler işbirliğini ve koordinasyonu geniş çaplı uygulama yolunda adımlar attı. Çeşitli bölgesel konferanslardan sonra, 29 Mart'ta ulusal bir İşçi ve Asker Sovyetleri konferansı yapıldı, Mayıs ayında da Birinci Tüm-Rusya İşçi ve Asker Delegeleri Kongresi için seçimler düzenlendi. Haziran'da Petrograd'da toplanan bu kong-

re, yirmi milyon kişiyi temsil ettiğini öne sürdü, ancak temsilcilik oluşturma yöntemleri oldukça gevşek ve düzensizdi. Sovyetler tümünün seçim yapıp yapmadığına bakmaksızın belirli bir yöredeki tüm çalışan halkı temsil ettiklerini öne sürüyordu. Ve sahte vekaletler sorunu da yaygındı. (7) 300'den fazla sovyetten gelen 1.000'den fazla delege, 250 üyelik bir Merkez Yürütme Komitesi seçti, bu komitenin oluşumu Menşevik ve SR ağırlıktaydı, Ekim'deki devrime kadar da böyle kaldı. Fakat bu Merkez Yürütme Konseyi yerel sovyetler üzerinde gerçek bir yetkiye sahip değildi, yine de sağlık ve dışişlerinden adalet ve ekonomi planlamasına kadar sosyal ve ekonomik yaşamın hemen her alanında alternatif bir yönetimle ilgili ana birimleri geliştirdi. Bu yönetim esas olarak çeşitli yetkilerde yüzlerce kişiyi istihdam eden Petrograd Sovyeti Yürütme Kurulu'nun temeline dayanıyordu. Gerçekten de Rusya Merkez Yürütme Komitesi'ni yöneten organ, tüm Sovyet sistemine hakim olan ve devrim için ilk adımları atan daha prestijli ve daha stratejik konuma sahip Petrograd Yürütme Kuruluydu. Mayıs ayında Tüm-Rusya Köylü Delegeleri Kongresi'nde kurulan Köylü Sovyetleri Yürütme Kurulu ile yapılan ortak toplantılarda temsil hakkı ile ilgili resmi koşullarda bile Petrograd bölgesinden gelen delegeler büyük ağırlıktaydı.

Sovyet örgütleri, yerel düzeyde çok üretkendi. Kentsel bölgelerdeki semt (raion) düzeyinde sovyetler kendiliğinden ya da şehir sovyetleri ve fabrika komiteleri ile bağlantılı olarak kuruldu. Belirli bazı semtlerde sosyal coğrafya öyleydi ki, komitelerle ve semt sovyetleri çoğunlukla birbirine karışıyor, ya da örgütsel sınırları hiçbir zaman kesinlikle çizilmiyordu. Fakat sovyetler komitelere kıyasla daha geniş çaplı işlevler üstlenme eğilimindeydi. Ekonomik mücadele ve organizasyon üzerine eğiliyor, sendikaların ve fabrika komitelerinin organizasyonu için sık sık toplumsal kaynaklar sağlıyorlardı. Komitelerin ve özellikle de sendikaların yavaş geliştiği yerlerde pazarlık ve arabuluculuk yapma görevlerini üstleniyorlardı, fakat fab-

rika ne kadar büyükse bu işlevleri fabrika komitesinin üstlenmesi olasılığı da o kadar büyüyordu. Siyasi etkinlikler, silahlı savunma, ve askerlerle ve köylülerle irtibat kurmağa ek olarak semt sovyetleri, genel komşuluk ve sosyal etkinliklerde özellikle etkindiler: gıda maddeleri sağlama ve karneyle dağıtma, konut sağlama, dul kadınlara yardım, işsizlik yardımı, komunal mutfakları ve çocuk yuvaları, alkol, kumar ve hırsızlıkla mücadele, aile anlaşmazlıklarına çözüm (kadınların dövülmesi dahi!), yerel adalet, eğlence ve kültür (kütüphaneler, tiyatro, dersler, gençlik grupları). 1917 koşulları altında istekleri başarabileceklerinin ötesindeydi, ancak devrim Rusya'sında günlük yaşamın örgütlenmesinde şehir çapındaki sovyetlere kıyasla daha çok kilit konumdaydılar. (8)

Nisan'da, şehir sovyetinin Yürütme Komitesi'nin insiyatifi ile Petrograd'daki çeşitli raion sovyetlerini biraraya getiren Bölgelerarası Sovyetler Konferansı düzenlendi. Komitenin bundaki amacı şehir sovyetini yerel işçi kitlelerine karşı daha temsil edici kılmak değil, kendi kararlarını daha etkin biçimde uygulamak için aracı bir organizasyon oluşturmaktı. Ancak bunun olanaksız olduğu görüldü, çünkü raion sovyetleri, hatta Yürütme Komitesi'nin Menşevik ve SR liderleri ile siyasi açıdan anlaşanlar bile kendi yerel özerkliklerini kıskançlıkla koruyor ve merkezden verilen kararlara kuşkuyla bakıyordu. Yürütme Komitesi dikkatini tüm bir Rusya sovyet ağı kurmağa çevirirken, Bölgelerarası Sovyetler Konferansı Haziran başlarında askıya alındı. Ancak Temmuz ortasında, bir önceki hafta çıkan silahlı sokak çatışmalarına karışan işçilerin silahsızlandırılması için Yürütme Komitesi yardımcı olduğunda yapılabildi. Ancak bu defa Bölgelerarası Konferans sola kaymış ve bu emre uymayı reddetmişti, Yürütme Komitesi'nin raion sovyet temsilcilerinin katılmasını da içerecek biçimde yeniden organize edilmesini istiyordu. Bu yapılıncaya kadar Bölgelerarası Konferans, kendini rakip ve bağımsız bir sovyetler merkezi olarak kabul edecek ve tüm raion sovyetlerinin yürütme ve planlama oturumla-

rına katılma hakkı ile şehir sovyetinin işçiler ve askerler bölümlerindeki yöneticiliklere katılacaktı.

Moskova'da da şehir sovyeti ile semt sovyetlerinin yürütme kurulları arasında buna benzer bir çekişme çıktı. Şehir sovyeti yürütme kurulunun Menşevik liderleri, merkezi yönetim üzerinde ve şehir çapındaki delegelerin kendi semt sovyetlerinde karar almağa yönelik oy verme hakkına sahip olması üzerinde ısrar ettiler, öte yandan semt sovyetleri Sovyet'teki semtlerden gelen temsilcilere sahip olarak ve Yürütme Komitesinin etkinlikleri hakkında semt sovyetlerine düzenli rapor vermesi gerektiğini öne sürerek daha geniş demokrasi istediler. Yürütme Komitesi'ndeki Menşeviklerin görüşü ağır bastı, fakat raion sovyetleri şehir sovyetine kıyasla daha hızlı radikalleşmeğe devam etti. (9)

Katılım ve Oligarşi

Temsil yöntemlerindeki çeşitli düzensizliklere rağmen, sovyetler çok demokratikti ve delegelerin sık sık seçilmesi ile geriye çağrılması için mekanizmalar geliştirdiler. Bu biçimsel süreçler, işçi kitlelerinin ve askerlerin kendi sovyet liderleri üzerindeki baskıyı sürdürebilmelerini ve sonuçta Şubat kazançlarını koruma ve büyütme sürecinde siyasetlerini ve liderliklerini değiştirmelerini sağladı. Fakat kontrolla ilgili biçimsel mekanizmalar düzenli biçimde güvenilirlik ya da katılma sağlayacak yeterlikte değildi. Sovyet sisteminin her düzeyinde yürütme komiteleri ve hatta bunların küçük büroları büyük yetkiler alıyordu. Büyük şehirlerin sovyetlerinde ve çeşitli il ve ulusal organlarda aydınların büyük etkisi vardı, işçiler ve askerler düşük düzeyli sovyetlere daha etkin katılıyordu, ancak yürütme yetkisi alanlar çoğunlukla tam gün çalışan parti görevlileri oluyor ya da maaşlı görevler kabul ettikten sonra böyle yetkiler alıyordu.

Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi, başlangıçtan beri siyasetlerin saptanmasında ağırlıktaydı, üye sayıları

pratik bir rakamı aştığında yedi üyeli (sonra arttırıldı) özel bir büro kurdu ve buna hergün toplanarak çeşitli konuları Sovyet'e bildirme ve Yürütme Komitesinin onayını aldıktan sonra acil siyasi kararları kendi başına alma görevi verdi. Böylece genel meclisin katılımı ya da kontrolu olmaksızın önemli kararlar alınabiliyordu, örneğin Ağustos'ta Yürütme Komitesi çok çelişkili bir adım atarak tüm çoğunluğa danışmadan Moskova Devlet Konferansı'na katıldı. Ve Yürütme Komitesi Temmuz ayında Bolşevik liderlerini tutuklama ve yayın organlarını durdurma kararı aldığında, bu kararların Sovyet'e bağlı işçiler Bölümü'nde tartışılması bir ay sürdü. Her ne kadar bu iki olay halk katılımı düşük bir noktada iken gerçekleşti ise de, Şubat'tan sonraki ilk haftalarda hemen hergün yapılan heyet toplantılarını birkaç ay süreyle azaltma eğilimi belirdi. Heyet toplantıları yapıldığında katılanların sayısı az oluyordu. Raion düzeyinde bile bu böyleydi, tam gün çalışan kadro sürekli olarak delegelerin ilgisizliğinden yakınıyor, delegeler de buna kadroların çok fazla yetki aldığından yakınarak karşılık veriyordu. (10)

Nisbeten kolay yoldan geriye çağırma ve yeniden seçme olanağı sağlayan bu demokratik halk kurumları içindeki oligarşiye doğru yönelme eğilimi nasıl açıklanabilir? Sorunun bir kısmı çoğu sovyetin ve yürütme komitesinin kuruluş biçiminde yatmaktadır, fakat bu da Rus işçi hareketinin belirli bazı organizasyonel ve ideolojik mirasını yansıtmaktadır. Petrograd Sovyet'i işçilerin ve askerlerin kendiliğinden doğan insiyatifleri ile ve küçük bir grup sosyalist aydının çabaları ile kurulmuştu, fakat onun yürütme komitesi, temelde altı ay süren sosyal ve siyasi karmaşa sırasında çekirdeği pek değişmemiş, kendiliğinden kurulan bir gruptu, üyeler sürekli olarak partiye bağlılık gerekçesi ile Yürütme Komitesi'ne ve onun çeşitli organlarına alınıyor, böylece seçimle gelen yöre halkının yüzdesi azaltılıyor ve hatta yöre halkı önemli tartışmalara alınmıyordu, örneğin Shlyapnikov'un önerisi ile Petrograd Yürütme Komitesi, sayısız partiye ve organizasyona

(büyük sendikalar ve kooperatifler dahil) iki delege gönderme hakkı vermişti. Delegelerin seçimi organizasyon dışında bırakıldı, böylece Shlyapnikov gibi seçilen Bolşevik liderlerin yerine Stalin ve Kamenev gibi yüksek parti görevlileri geldi. Genel meclis de üye çağırma ilkesini onayladı (11). Bu, genel meclisin demokratik güvenilirlikle ilgili kesin bir kavrama sahip olmadığını ve partilerin ileri gelen kadrolarınca işçi hareketinin genelde kabul edilmediğini gösteriyordu. Petrograd'da da durum farklı değildi, fakat bütün Sovyetler lideri izlemedi. Saratov'da sovyet yürütme komitesinin yirmi dört üyesinden dokuz tanesi Mart gibi erken bir tarihte atanmıştı. (12)

Bundan dolayı, sovyet demokratik yapısı oldukça gevşekti, sürekli bir eşit temsil anlayışı olmaksızın çeşitli türlerde organizasyonlardan ve üyeliklerden delegeler alıyordu, ve bunlar önemli karar verme organlarına organizasyon dışından aday gösteriliyordu. Bu olgu bir yandan sovyet ve öteki halk organlarının herhangi bir düzenli demokratik kontrol mekanizmasına dayanmaksızın birden ortaya çıkışını, öte yandan da öteki halk organizasyonları ile karşılaştırıldığında partilerin göreceli gücünü ve sürekliliğini yansıtıyordu. Otokrasi altında mücadele mirası, antik rejimin devrilmesinden sonra görülen halk katılımının yapısında yansıyordu. Parti örgütünün en alt düzeylerde bile, vazgeçilmez olmasa bile birçok kez hayati önem taşıdığı kanıtlandı **Raion** sovyetleri kimi zaman doğrudan doğruya parti komitelerinden kuruluyor ve onlardan ayırdedilemez oluyordu, ya da sadece çeşitli partilerdeki kadroların sürekli çabaları ile ayakta tutuluyordu. (13)

Partilerin göreceli organizasyon üstünlüğü, liderlerinin ideolojik bakışlarına daha da önem kazandırdı, örneğin Menşevikler ve SR'ler, şehir sovyetinin demokratikleştirilmesine yardım için Petrograd'daki raion sovyetlerinin Bölgelerarası Konferansından yararlanmadılar, çünkü güttükleri siyaset sovyetlerin fiilen dağıtılması ve yerine tüm ulus için birleştirici bir parlamenter yapı ile iki başlı bir iktidar getirilmesi amacını taşıyordu. Sov-

yet iktidarı taahhütlerine karşın Bolşevikler ne kesin bir kurumsal sorumluluk kavramı geliştirebildiler, ne de partinin hakimiyetine yönelik ideolojik ve uygulama eğilimlerinden kendilerini kurtarabildiler. Eylül'de Petrograd ve Moskova sovyetlerinde çoğunluğa geçmeyi başardıklarında, raion sovyetlerine daha etkin ve koordine bir rol vererek şehir sovyetlerini daha etkin kılma planlarından da vazgeçtiler. (14) Bolşevik partinin Bölgelerarası Konferansa takındığı tavır, bundan dolayı Petrograd Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'ne karşı takındıkları tavır ile paraleldi. Ve John Keep'in belirttiği gibi, Bolşevikler, Menşevikler, ve SR'ler devrimci kitle organizasyonlarının ne birbirlerini denetlemesine, ne de güçler ayrımına ihtiyaç olmadığı görüşüyle davranma eğilimindeydi. (15) Gerçekten de, bu tür nosyonlara «burjuva» olarak bakılıyordu. Lenin «Devlet ve Devrim» adlı yapıtında, bu noktayı devrimci devletin merkezi yapacak ve böylece merkezi iktidara yönelik zaten belirtilmiş eğilimleri meşru kılacaktı.

Delegeler üzerinde etkin kontrol kurulması ve organizasyon çalışmalarına katılmakla ilgili gerçek olanaklar, halk sınıflarının genelde düşük düzeydeki kültürü, ve yönetim ve iletişim hünerlerinin yetersizliği yüzünden daha da engellendi. Bir şehir sovyetindeki vasat bir delege, yöneticilik yeteneğine sahip değildi, fakat yine de zaman zaman etkin organizasyonlar yapılabiliyordu. Asker kökenli delegeler daha da az yetenekliydi, fakat şehir kökenliler ya da NCO'ların üst düzeylerinden gelenler öyle değildi. Gerçekte, Petrograd Yürütme Komitesi'ndeki asker delegeler, işçi meslektaşları gibi kısa bir süre sonra yerlerine partili aydınların geçtiğini gördüler. (16) 1917'de ülke nüfusunun yaklaşık % 60'ı okuma yazma bilmiyordu, bu oran en çok köylüler, kadınlar ve yaşlılar arasında yaygın olduğu için bir dengesizlik vardı. Makine konstrüksiyon, metal ve basın gibi sanayi dallarında okur-yazarlık oranı % 75 ile % 95 arasındaydı, öteki dallarda, özellikle pamuklu dokuma gibi kadınların çoğunlukta olduğu

işkollarında % 50'ye düşüyordu. İşçiler arasındaki beceri ve okur-yazarlık oranı ne kadar düşükse katılım oranı da o kadar düşüyordu. (17) Raion sovyetleri tarafından yerine getirilen oldukça basit görevler için bile yeterli eleman bulunamadığından sürekli yakınılıyordu. Sonuçta çoğu delege ve yürütme komitesi üyesi 'iki şapka giymek', yani sadece sovyetin değil fabrika komiteleri gibi öteki organizasyonların sorumluluklarını da üstlenmek zorunda kaldılar. Vasıflı eleman açığı, yardım almak için yerel parti komitelerine başvurma eğilimini hızlandırdı, bu da partilerin yüksek düzeylerdeki görevler için becerikli kişileri daha çok transfer etmesine yol açtı. (18) Çarlık sisteminin siyasi ve organizasyonel mirası, en alttaki kitlelerce parçalanmağa çalışılsa bile, bu sosyo-kültürel faktörlerce destek görüyordu.

Katılma sorunları, kısıtlı zaman bulunması nedeniyle büsbütün arttı. İşçilerin çoğu sekiz saatlik mesaiden sonra da çalışmağa devam ediyor, bunu haftada 6 gün sürdürüyor, kadınlar da esas olarak ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu oluyordu. Sıradan delegelere toplantılarda harcadıkları zaman için çoğunlukla para ödenmiyor, bu da kendilerini adamalarını olumsuz etkiliyordu. Bu zaman sıkışıklığı ve büyük heyet toplantılarının zamanla toplantıdan çıkarak gösteri yürüyüşlerine ve mitinglere dönüşmesi, etkin günlük yetkilerin küçük yürütme organlarında yoğunlaşmasına yol açtı, bu organların üyelerine gönüllülerden toplanan aidatlarla para ödeniyordu. Doğal olarak, Ekim'den önce sovyetlerin resmi vergi toplama yetkisi yoktu, bu da yönetim görevlerini yerine getirmelerini ve mevcut vasıflı elemanları daha akılcı biçimde kullanmalarını önemli ölçüde etkiliyordu. Tam gün ve maaşla çalışan delegelerin eski görevlerine dönmek istememeleri eğilimi —ki bu eğilim, Robert Michels'in Alman Sosyal Demokrasisini konu alan klasik incelemesinden bu yana sık sık görülmüştür (19) —genel sosyo-ekonomik düzensizlikler nedeniyle daha da arttı. Ekonomi geriledikçe büyüyen sovyet yürütme komiteleri, fabrika yönetimleri-

ne kıyasla daha çok işçi çıkartıyordu. Bundan dolayı, düzenli maaş alan görevliler, kendi konumlarını koruma yolları arıyor ve öteki organizasyonlardan, özellikle de partilerden kurumsal destek alıyordu.

Günlük yaşam düzensizleştikçe ve güvensizleştikçe, sovyet heyetlerinin ve genel kurullarının tam gün çalışan personeli üzerinde düzenli kontrol kurması da o kadar zorlaşıyordu. İnsanlar toplantılara düzenli ve sık sık katılamayacak kadar yaşam kavgası ile meşguldu. Genel kurul toplantılarına katılım oram düştü, oylamalar daha az yapılır oldu. Ancak toplantılara katılma oranı ile ilgili istatistiklere bakarak sovyetlerin bürokratikleşme yolunda geri dönülmez adımlar attıkları sonucunu çıkarmak yanlış olacaktır. (20) Örneğin Petrograd'da yapılan raion sovyetleri genel kurul toplantıları sayısında düşüş olmasına rağmen, Eylül ve Ekim aylarında haftada en az bir kere toplanılmıştı. Genel kurul toplantılarının yürütme bürosu toplantılarına oranı da halk iktidarının basit ve doğrudan bir göstergesi değildir, bu güç sadece önemli siyasi kararların kontroluna ilişkin etkin mekanizmalarla bağlantılı olarak belirlenebilir, toplantıların sıklığı ile ilgili basit istatistiklerle değil. Gerçekten de, günlük ya da ona yakın sıklıkta yapılan genel kurul toplantılarının sürekli seferberliği, özellikle bozuk sosyo-ekonomik koşullar altında, katılma oranı daha yüksek olan ve yürütme üyeleri ile personelin etkinliklerinin genel bir incelenmesinin yapılabileceği daha seyrek, düzenli programlanmış toplantılara kıyasla elitin manevraları (ve randıman düşüklüğü) için daha büyük olanaklar yaratabilirdi. Sürekli katılım için şartlar uygun değildi, fakat demokratik kontrolun çeşitli biçimlerine ilişkin olasılıklar tümüyle yitirilmiş de değildi.

Halk katılımı doruk noktasına Temmuz ve Ağustos aylarında ulaştı, bunun nedeni, göreceli önemleri tümüyle açık seçik anlaşılamayan bir dizi faktördü. Temmuz'daki baskılardan ve sağ kanatta Siyah 100'ler gurubunun serbest bırakılmasından sonra militan işçiler ara-

sında yayılan korku ve soyutlanma duygusu, kuşkusuz Petrograd'da önemli bir rol oynamıştı. Sınıf ve parti kutuplaşması arttıkça daha çok sayıda militan işçi, eylem odaklarını Bolşevik partiye kaydırdı. Ağustos sonunda General Kornilov'un şehir üzerine yürümeğe teşebbüs etmesinden sonra, yeni bir eylem ve katılma patlaması oldu, çünkü işçiler Şubat kazançlarının tehdit edildiğini görmüş ve ılımlı sosyalist güçlerin yardımı ile devrimi genişletme şansı olduğunu algılamıştı. Kornilov'un tehdidinden sonra, Moskova'da da ilgi ve katılma eğilimi arttı. Temmuz ve Ağustos ayları ayrıca pekçok kişi için tatil, fabrikaların geçici kapanması, ve yaz sonundaki beş önemli dini tatil için şehir dışına gitme dönemiydi.

Genelde bunalımın, katılma oranını kimi zaman dramatik düzeyde arttırdığı görülüyordu, çünkü katılma en büyük farkı o zaman yaratmaktaydı. Eylül ve Ekim aylarında yapılan Petrograd Sovyet toplantılarına katılım oranı, bunu gösteren bir kanıttır. (21) Tüm bunlara ek olarak, iki başlı iktidarın ve kendi içinde biçimsel otorite ve kaynaktan yoksun oluşu, sürekli olarak sovyet çalışmalarının etkinliğini engellediği ve böylece de katılmanın bir zaman kaybı olduğu duygusuna yol açtığı unutulmamalıdır. Ekim devrimi bu iki başlılığı kökünden çözecek, fakat halk katılımı ve denetimine bu kez kendine özgü engelleri getirecekti.

Son olarak, sovyet temsil sistemi, şehirlerde çok daha büyük ağırlıktaydı. Bölüm 6'da da göreceğimiz gibi, köylüler devrim sürecinde önemli rol almıştı, fakat etkinliklerini yerel sorunlarla, özellikle de arazi dağıtımı ile sınırlandırma eğilimindeydi. Köylerde sovyetler daha yavaş gelişti, ve şehirdeki benzerleri gibi yürütme komitesi üyelerinin hükmü altındaydı. Alt kademelerde bu üyeler geleneksel köy muhtarlarına çok benziyordu ve çoğunlukla yaşlı aile reislerinden seçiliyordu. Ancak köy ve volost düzeyinin üstünde gerçek temsil bağları çok inceydi. Dönemsel kongreler ve konferanslar şeklen zorunlu olsa da, gerçekte kırsal sovyet örgütünün üst düzeyleri, şehir sov-

yetleri iktidarının ve onların yürütme komitelerinin bir uzantısı niteliğindeydi. Ve ulusal sovyet yapısında, kırsal delegeler şehirli meslekdaşları, özellikle de Petrograd kentindeki liderler tarafından gölgede bırakılıyordu. Bunun nedenleri, Rus sosyo-ekonomik yapısında ve gelişmesinde yatan temel sorunlardır. Rus köyleri çoğunlukla soyutlanmış, dışarıya karşı kapalı yerleşim birimleriydi ve köylüler yerel sınırlar dışına pek çıkmıyordu; sadece ürünlerinin lehte olmayan mübadele oranına, vergilere ve devletin askere alma siyasetine karşı çıkıyorlardı. Yerel sınırlar ötesinde örgütlenme zayıf ulaşım ve iletişim sistemince engelleniyordu. Köyler ve yerel sovyetler ne il kongrelerine sürekli delegeler atayabiliyor, ne de yüksek yürütme organlarına seçilen ya da atananların siyasetlerini etkin biçimde denetleyebiliyordu. Ulusal düzeyde ise delegelerin kendi aralarında ya da kendileri ile yöre halkı arasında sürekli temas sağlamaları daha da zordu. Kırsal bölgelerde, şehir sovyetlerinin Petrograd'da kurduğu türden sürekli organizasyon temeli sağlayacak çekirdek sovyetler yoktu. Sosyalist Devrimci Parti, köylülerin menfaatlerini savunan tek temsilci olduğunu öne sürmesine rağmen güçlü kırsal örgütlerden yoksundu ve buralardaki üye sayısını çoğunlukla abartıyordu. (22) Proleterya diktatörlüğünün olmasa bile şehrin siyasi hakimiyeti, Rus gelişimi ile ilgili sosyo-ekonomik mirasın kaçınılmaz kısa vadeli sonucuydu, devrim köylülerin ulusal siyasi yaşamla tümüyle bütünleşmesi için uzun vadeli olanaklar sağlasa bile.

Savaş, İktidar ve Ilımlı Sosyalistlerin Başarısızlığı

Çoğu sovyete başlangıçtan beri Menşevik ve Sosyalist Devrimci partilerin ılımlıları hakim olmuştu. Petrograd ve Moskova'da bunların hakimiyeti Eylül'e kadar kesintisiz sürdü, ve Rusya Merkez Yürütme Komitesi'ndeki hakimiyetleri de Ekim devrimine kadar devam etti. Kendi varlıklarına son verecekleri düşünülen iki başlı iktidarın resmi olmayan organlarının liderleri olarak, resmi hükü-

metin kuruluşundan bu yana yasama, yönetim ve kaynak sağlama konularında çok zayıf olmasından dolayı aşırı hassas bir pozisyondaydılar. Savaşın sürmesi bu pozisyonu neredeyse olanaksız kıldı, fakat liderliklerinin yazgısı, sonuçta kendi ideolojik sadakatları ile yazıldı.

Yıllarca otokrasiye karşı mücadele veren demokratik sosyalistler olarak, Menşevik ve SR liderleri, kendilerini temel demokratik reformlara adamıştı. Sendikaların kurulmasını ve işçilerin toplu sözleşme yapma hakkı gibi emek haklarını şiddetle savundular, işsizlik sigortası, sosyal sigorta, eşit gıda maddeleri dağıtımı ve devletin ekonomiyi kontrolunun sağlanması için mücadele verdiler. Aym şekilde arazilerin eşit dağıtılmasını talep ettiler. Ve evrensel ve eşit oy hakkı sistemine dayalı demokratik bir cumhuriyetin kurulmasını desteklediler. Ancak, sosyalist koalisyonun ideolojik ve uygulama liderliğini yapanlar Menşeviklerdi. Ve ülke içinde devrimin o andaki safhasına ilişkin görüşleri, demokratik ve devrimci gelişme için uluslararası koşulları belirlemeleri gibi, onları işçilerle burjuvalar arasmdaki çekişmelerde arabuluculuk rolü üstlenmeğe, demokratik ve kırsal reformları tehir etmeğe, ve hatta kendi yandaşlarının eylemlerini bastırmaya itti.

Örneğin Mart'ta, Petrograd Sovyeti günün temel sorunları —barış, toprak ve sekiz saatlik mesai— üzerinde Geçici Hükümet ile herhangi bir anlaşmaya varılmadan işçilerin çalışmağa dönmesini bildirmişti. Sadece doğrudan kitle eylemi ve genel grev yapma tehditi bu konu üzerinde resmi bir anlaşmaya varılmasmı sağladı. Aynı şekilde, hükümetin işçi kontrolunu işçilerin menfaatlerinin genel temsili ile ve kültür ve eğitim etkinlikleri ile sınırlama teşebbüsü, Sovyet tarafından destekleniyordu. Grevleri ve üretimin kesilmesini önlemek için işçi uzlaşma kurullarının kurulması için çok çaba harcandı, işçiler ve askerlerin sokaklara dökülerek en önemli güncel sorunları bile çözemediği için hükümet aleyhine şiddetli gösteriler yaptıkça, Sovyet, onları doğrudan dizginlemekte daha büyük rol oynamağa başladı. Hükümetin emperyalist sa-

vaş amaçlarını sürdüreceğini belirten açıklamayı Dışişleri Bakanı Milyukov'un yapmasından sonra Nisan ayında yapılan gösterilerde, düzeni sağlamayı başaran da sovyetti. Bundan sonra, Petrograd sovyetinin sosyalist liderleri, sürmekte olan varlığına artık Petrograd ve öteki yerlerdeki halk sınıflarının kuşkuyla baktığı Geçici Hükümeti desteklemek için Kabineye girmeleri gerektiğini farkettiler. Ancak, bu adımı atmakla ılımlı sosyalist liderler bizzat yasal hükümetin içinde bir başka diarşi (ikili iktidar) biçimi oluşturmuş oldular, bu da hükümetin daha etkin olmasını sağlayamadı.

Haziran'da Petrograd Sovyet Yürütme Komitesi, büyük bir toplu gösteri düzenlemek için zorlama yetkilerini kullandılar, fakat sonuçta gösteri yapan kitlenin savaşa son verilmesi ve tek yetkili makamın sovyetler olması yolundaki radikal Bolşevik sloganları heyecanla desteklediklerini görünce sıkıldılar ve korkuya kapıldılar. Temmuz başlarında enflasyon daha da yükseldiğinde, gıda maddeleri tahsisatında ek kısıtlamalar yapıldığında ve Avusturyalılara karşı verilen umutsuz savunma için Petrograd garnizonlarındaki askerler cepheye gönderildiğinde toplu gösteriler patlama derecesinde arttı ve silah kullanılmağa başlandı, ve Sovyet liderleri aslında Sovyetlerin iktidara geçmesini ve karşı-devrimin hissedilen tehditlerine son verilmesini isteyen halkı bastırmak için kendilerine sadık askerleri gönderdiler. Karşı-devrim tehditleri arasında sadece birliklerin Petrograd dışına çıkartılması değil, devrim sürecinde sermayenin proleteryasının rolünü ortadan kaldıracak sanayinin taşınması da vardı. Artık sovyet liderlerinin eline dört yüz işçinin ve askerin kanı bulaşmıştı. Bunu izleyen karşı-devrim karmaşası her ne kadar Sovyet liderlerince ılımlı hale getirildiyse de kendilerine verilen desteğin daha da azalmasına yol açtı —bu azalma, 1917 yazında siyasi gündemi belirleyecekti. Ağustos sonlarında General Kornilov'un Petrograd üzerine yürüyüşe geçmesiyle ve silahlı militanlara yenik düşmesiyle, işçilerin ve askerlerin şehirden gelerek aralarına sızmasıyla, ve

demiryolu işçilerinin engellemesiyle, devrim, kesin bir yola saptı. Devrimcilere özgü bir çalışma bilinciyle Putilov tesislerindeki işçiler üç haftada imal edilebilecek top mermilerini üç günde ürettiler; Petrograd işçi sınıfı artık silahlı ve son savaşa hazırdı. Kerensky koalisyon hükümeti hiç olmadığı kadar yalnız kalmıştı, sağ kanattan bile destek görmüyordu, ve şimdi de kitlelerin gözünde karşı-devrim yapmakla suçlanıyordu. Moskova ve Petrograd Sovyetleri sonunda sovyet iktidarı çağrısı yapan Bolşevik kararnamelerini çoğunlukla onayladı. Ancak Menşevikler ve SR'ler tüm bölünmelerine rağmen burjuva partileri ile yeni bir koalisyon kurma olasılığı üzerine oynadılar. Liderlerin çoğu, fabrikalar ve kışlalardaki olaylara rağmen kendi dar ideolojik kalıplarından çıkamıyordu (23).

1917 yılı koşulları altında Menşeviklerin ve SR'lerin arabuluculuk etkinlikleri başarısızlığa mahkumdu. Bu bir savaştı ve buna karşı takındıkları tutum, pozisyonlarını belirsiz kılıyordu. Savaş sürdükçe Rus ekonomisi ve ulaştırma sisteminin bölünmesi, tüm ekonomik kontrola rağmen gittikçe önlenemez hale geldi. On milyon köylü silah altında oldukça toprağın eşit dağıtılması olanaksızdı, köylü insan gücünün kısıtlı olması, tarım üretiminin düşmesine ve şehirlere gıda maddeleri gönderilmesini olumsuz yönde etkiliyordu. Böylesine bir ulusal bunalımda sürekli bir Anayasal Meclis kurulması için nasıl seçim yapılabilir, ya da Merkezi Güçlerin ordularınca istila edilen ülke sınırlarında uluslar sorunu nasıl uygun biçimde ele alınabilirdi? Menşeviklerin ve SR'lerin kalıcı bir burjuva-demokratik düzen kurmak için yaptıkları herşey, bir an önce barış yapılması zorunluluğuna gelip kilitleniyordu. Fakat böyle bir barış yapılamazdı ve bunun nedenleri, büyük ölçüde bu partilerin ideolojik fikirlerinden kaynaklanıyordu.

Avrupalı sosyalist partilerin çoğu gibi, Menşevikler de savaş konusu üzerinde farklı görüşlere bölündü. Bir yanda Savunma yanlıları vardı ve tek savunma yönteminin saldırı ve kesin zafer kazanmak olduğunu ileri sürerek

ülkelerini savunmanın zorunlu olduğu görüşündeydiler. Rus Marksizminin babası olan Plekhanov ve öteki önde gelen Menşeviklerin bazıları bu gruptaydı. Ancak partinin çoğunluğu bir tür uluslararası konum oluşturma, tüm sosyalist partilerin ortak eylemi ve uluslararası işçi hareketlerinin kendi hükümetleri üzerindeki baskıları vasıtasıyla savaşın bir an önce sona erdirilmesi görüşündeydi. 1915'te Zimmerwald ve 1916'da Kienthal'da yapılan uluslararası sosyalist konferanslarında onaylanan temel ilkeler bunlardı ve Petrograd Sovyeti'nin 14 Mart'ta yayımladığı «Tüm Dünya Halklarına Çağrı» yazısında yer alan ilkeler de bunlardı. Fakat bu çağrılarda genel bir barış sağlanmadan neler yapılacağı konusunda belirli açıklamalar yer almıyordu. Ancak, Sibiryalı Zimmerwaldistler adıyla bilinen ve Tsereteli tarafından yönetilen grubun ortaya çıkmasıyla daha sonra Devrimci Savunma adı verilecek bir fikir hareketi oluştu. Bu hareket, Ekim devrimine kadar Menşeviklerin siyasetlerinde ağırlık kazandı, devrimden sonra Martov'un yönetimindeki Solcu Menşevik Enternasyonelciler, partide resmi çoğunluk elde ettiler.

Devrimci Savunmacılar, barışın herhangi bir koşul ya da tazminata dayanmayan genel bir barış olması ve tüm halkların kendi kaderini tayin hakkına dayanması gerektiğini öne sürdüler. Fakat böyle bir barışla ilgili görüşmeler tamamlanıncaya dek Rusya'daki devrimin silahla savunulması gerekiyordu. Bunun hiçbir şekilde geleneksel bir milliyetçi konum olmadığını kesinlikle belirttiler, çünkü üzerinde durdukları platform, savaşan tüm devletlerin (Rusya dahil) emperyalist amaçlarını reddediyordu. (24) Barış genel bir barış olmalıydı, çünkü sadece genel bir barış her iki yandaki emperyalist tasarımların reddedilmesini sağlayabilirdi. Almanya ile ayrı bir barış yapılması kesinlikle söz konusu değildi, çünkü böyle bir barış, sadece Merkezi Güçleri Müttefik kampındaki burjuva-demokratik güçlere karşı verdiği savaşta güçlendirmek olurdu, ve Menşeviklere göre sadece bu tür burjuva-demokratik hükümetlerin hakim olduğu bir dünyada demokra-

tik bir sosyalist hareket ve devrim gerçekleştirilebilirdi. Merkezi Güçlerin eline Müttefiklere karşı bir koz verecek herhangi bir çözüm, Rus devriminin güvenliğinin tehlikeye düşeceği otokratik bir dünyaya yol açardı. Bu nedenlerden dolayı, Mayıs ayında Almanların getirdiği ayrı bir barış önerisi, Sovyet Yürütme Komitesi tarafından reddedildi. (25)

Fakat Menşeviklerin elinde devrimin savunulması ve genel bir barışın yapılması ile ilgili siyasetlerini gerçekleştirecek herhangi bir araç yoktu. Herşeyden önce, devrimi subaylar arasındaki tepkilere karşı korumak ve başkentteki birliklerin desteğini garanti altına almak için Menşeviklerin üzerinde durduğu ordunun demokratikleştirilmesi konusu, etkin bir askeri stratejinin uygulanmasını olanaksız kılıyordu; Rus orduları bunu başka bir yoldan yapabilecek olsa bile durum bu merkezdeydi ki bu zaten çok kuşkuluydu, ikincisi, burjuva niteliğinde bir devrimle ilgili fikirleri göz önüne alındığında, bu hem savaşın sürdürülmesini hem de barış görüşmelerinin yapılmasını Geçici Hükümetteki burjuva bakanların eline bırakmak olurdu. Nisan ayında iki başlı iktidarın ilk büyük bunalımında (işçiler ve askerler dışişleri bakanlığını kesin olarak Sovyet'in kontrol etmesini talep etmiş ve Kabineye ılımlı sosyalistler alınmıştı) Milyukov'un istifa etmesinden sonra bile, Dışişleri Bakanlığı, demokratik barışı savunduğu hiç görülmemiş olan Kiev'li liberal şeker üreticisi Michael Tereshchenko'ya verilmişti. Fakat Menşevik stratejisinin karşısına daha pekçok genel faktör çıktı Rus barış çabalarını ayrıntılı olarak inceleyen Rex Wade şu sonuca varmaktadır: «Kanıtları ne kadar değiştirilirse değiştirilsin, 1917'de genel bir barış kesinlikle söz konusu değildi.» (26) Mart'ta Amerika Birleşik Devletleri savaşa girdiğinde ve Alman denizaltılarının başarısız olduğu görüldüğünde, Müttefik kuvvetleri artık tam bir zaferden başka birşeyle ilgilenmez olmuştu. Her ne kadar savaşa emperyalist olarak bakıyorlarsa da, Menşevikler bu konuda çok saftı, ümitlerini Avrupalı sosyalistlerin hü-

kümetlerini barış masasına oturmağa ikna etmelerine bağlamışlardı. Menşeviklerin Avrupalı sosyalistler üzerinde önemli bir etkisi vardı ve Nisan'da Avrupalılar Rusya'yı ziyaret ettikleri sırada Stockholm'da uluslararası bir sosyalistler konferansı yapılması planlandı. Böyle bir konferansın savaşan devletleri görüşme masasına getirip getiremeyeceği tartışmaya açıktır, fakat Müttefikler kendi sosyalist delegelerine pasaport vermediği için bu toplantı yapılamadı. Müttefikler arası sosyalistler konferansı sonunda Ağustos'ta Londra'da yapıldı ve etkisiz kaldı, yanısıra çeşitli işçi ve sosyalist partiler arasındaki ölümcül bölünmeleri de açığa çıkardı. (27)

Menşeviklerin çoğunun benimsediği ideoloji, onları hemen hemen çaresiz bir duruma sürüklemişti. 1918'de Brest-Litovsk antlaşmasının barış koşulları açıklandığında bazılarının ayrı bir barış hakkında duydukları korkuların yersiz olmadığı görüldü, yine de erken bir anlaşmaya varılması daha az sıkıntılı olacaktı. Yeni sovyet rejimini kapitalist güçlerce (özellikle Almanya) yokedilmekten kurtaran şeyin Bolşeviklerin 1917'de tartıştığı gibi uluslararası bir sosyalist devrim değil de Müttefiklerin Merkezi Güçler üzerinde kazandığı kesin zafer olması, biraz ironiktir. Her ne kadar Devrimci Savunmacıların teşhisleri gerçekçiyse de, siyasi olasılıklarla ilgili genel tahminleri son derece yetersizdi. Londra Konferansı yapıldığı sırada uluslararası bir sosyalist stratejinin işe yaramayacağını anlamaları gerekirdi. Ancak Menşeviklerin ve SR'lerin önceden kestiremediği nokta, ABD'nin savaşa girmesinin Müttefik savunmasına zarar vermeden Rusların savaştan çekilebilmesi olasılığını doğurduğuydu. Başka bir deyişle, Amerika'nın savaşa katılması, kendi ideolojilerini temelde ihlal etmeksizin eldeki siyasi seçeneklerin artması anlamına geliyordu. Ancak onlar bunu göremediler, yazın ve sonbaharda Rus ordusu artık savaşa katkıda bulunamayacak hale geldiğinde bile bunu göremediler. Devrimin savunulması amacıyla Menşeviklerin onayladığı Haziran askeri savunması, bunu kesin olarak kanıtladı. Si-

yasi insiyatife sahip olmadıklarının kesin göstergesi, Müttefiklerden görüşmeler yapılması için söz almak amacıyla bu savunmayı —yani ellerindeki yegane kozu— kullanmamalarıdır. Müttefikler, bu savunmanın inanılmaz başarısızlığından sonra Rus ordusunun savaşta yardımcı olamayacağını anladılar. (28)

Ancak, Menşeviklerin ve SR'lerin savaşın sona erdirilmesini ya da ekonomik bunalımdan kurtulmayı başaramaması, her iki partide de güçlü sol kanat akımlarının gelişmesine yol açtı. Menşevik partinin enternasyonalcı sol kanadının lideri Martov, Mayıs'ta Rusya'ya dönmesinden hemen sonra, çoğunluğun etkisiz siyasetlerine gerçekçi bir alternatif sağlayan bir öneride bulundu. Martov, görüşmelere başlanması için Müttefiklere bir ültimatom verilmesini, bunun reddedilmesi halinde de Rusya için ayrı bir barış yapılmasını önerdi. Böyle bir ültimatom, Avrupa'daki işçi sınıflarının görüşme masasına oturmaları için kendi hükümetlerine baskı yapmalarını sağlamak için en iyi şanstı. Bu işe yaramazsa Rusya savaştan çekilecek, ve ordu da karşı-devrim niyetlerinden sıyrılarak devrimi saldırılara karşı etkin biçimde koruyabilecekti. Haziran ayındaki feci şekilde başarısız askeri saldırıdan ve Temmuz ayında ordu bünyesine idam cezasının tekrar getirilmesinden sonra, sol kanat SR'ler de benzer bir öneride bulundular. (29)

Yaz geldiğinde bu iki partinin sol kanat üyeleri, siyasi iktidarla ilgili önerilerde de bulundular, «Devrimci demokrasinin» sağlanması ve Anayasal Meclisin kurulması için sosyalist partilerden oluşacak bir koalisyon hükümetinin kurulması çağrısında bulundular. Martov'a göre burjuvaların devrimdeki olumlu rolü artık işlevini tamamlamıştı ve artık karşı-devrimin ve Müttefik emperyalizminin bir aracı olmuştu. Her ne kadar devrimin burjuva safhası henüz aşılmadıysa da, burjuvalar artık siyasi iktidardan çekilmeli ve bunu sovyetlere ve öteki demokratik kurumlara devretmeli, burjuva liderliklerinden vazgeçmeli, ve Menşevikler, SR'ler ve öteki demokratik par-

tilerden oluşan bir koalisyon ile yönetilmeliydiler. Sol kanat SR'ler, Martov'un burjuvalar olmaksızın bir burjuva devrimi yapılmasına ve daha ileri bir burjuvazinin yeniden kurulması için sosyal temel sağlanmasına ilişkin oldukça çarpık görüşü ile ilgilenmemelerine rağmen, sovyetlere ve öteki seçimle gelen organlara dayalı sosyalist bir koalisyonu desteklediler. (30)

Kornilov yürüyüşünü izleyen haftalarda partiler arasında doğan karmaşık ve değişken düşünce farklarından yola çıkarak Ekim devriminden önce devlet iktidarıyla ilgili gerçekçi olasılıkların sonunda Bolşevikleri bir Sovyet hükümetinin başına getirdiği gibi kesin bir sonuç çıkartılamaz. Fakat pekçok kanıt, Martov ve solcu Menşevikler kararlı adımlar atabilseydi esas olarak sovyetlere dayalı bir sosyalist partiler koalisyonunun kurulmasının mümkün olduğunu göstermektedir. Gerçekten de, Rusya'da göreceli bir demokratik ve çoğulcu sosyalist hükümet kurulması için bir fırsat çıktıysa, bu Kornilov'dan sonraki ve 25 Eylül'de Kadetler ile üçüncü koalisyon hükümetinin kurulmasından önceki, Bolşevik Merkez Komitesi'nin eyleme geçme kararı aldığı dönemdi. Eğer Martov Menşevik partisini bölmekle tehdit etmek ya da gerçekten bölmek zorunda kalma pahasına sosyalist bir koalisyonun kurulması için kararlı davransaydı, oldukça güçlü bir konumda olacaktı. Görüşleri Eylül'de partinin üst düzeylerindeki üyelerce benimsenmişti ve Menşevik ve SR delegelerinin çoğunluğu, Demokratik Konferans sırasında onun sosyalist bir koalisyonla ilgili önerisini desteklediler. Enternasyonalistler Eylül ayında Rusya Sendikalar Merkez Konseyi'nin kontrolunu da kazandılar, Petrograd'daki parti organı onlarındı, yanısıra Kharkov ve Donetz Havzası'ndaki organları da kazandılar. 10 Eylül'de Moskova organizasyonu tümüyle sosyalist bir hareket için atılıma geçti, ve parti merkezi birden hareketlendi, Ekim'de, Tsereteli'nin hastalanması üzerine resmi parti şefi seçilen Dan, bir ay süreyle kararsız kaldıktan sonra sonunda bu geçişi gerçekleştirdi. (31) Sonbaharda büyük bir güç ha-

line gelmiş olan solcu SR'ler, özellikle askerler arasında ve sayısız il organizasyonunda ağırlıktaydı ve olasılıkla sosyalist bir koalisyonu destekleyeceklerdi, ilke olarak demokratik özgürlüklere ve insan haklarına saygı duyacak, savaş ve eşit toprak dağıtımı sorunlarını çözebilecek çoğulcu bir sosyalist hükümet istiyorlardı. Burjuva devrimine ilişkin Menşevik dogmasına bağlı olmayan SR liderlerinin çoğu bile Temmuz'da sosyalist bir koalisyon olasılığından söz ettiler, fakat ancak Sovyetlerdeki ortaklarınca reddedilmekle kaldılar. (32)

Sosyalist bir koalisyon, Eylül'de Bolşevik liderlerinin çoğunluğunun desteğini alabilirdi, fakat bunun kaçınılmaz sonucu olarak Bolşevik bakanların kabineye alınması gerekirdi. Temmuz sonrasında ılımlı sosyalistleri umutsuz karşı-devrimciler olarak gören ve hatta «tüm iktidar sovyetlere!» sloganını terketmeye çağıran Lenin'in görüşü, parti hiyerarşisinde çoğunlukla benimsenmemişti ve parti üyesi işçi ve asker kitlesi buna muhalifti. Kornilov'un yenilgisinden sonra, kitleler arasında birleşik bir devrimci demokrasinin kurulmasına ilişkin umutlar büyük ölçüde arttı. (33) Bundan sonra Lenin sadece sovyet iktidarı ile ilgili görüşlerinin tam tersini uygulamakla kalmadı, çeşitli fırsatlarda sorunları ancak bir Menşevikler ve SR'ler sovyet koalisyonunun ya da Bolşevikleri içeren bir koalisyonun çözebileceğini, bu arada siyasi rakiplerin siyasi etki için kendi aralarında barış içinde rekabet etmeleri gerektiğini belirtti. (34) Lenin'in eylemleri aslında taktik niteliğinde olsa bile, onu eleştirenlerin pekçoğu, örneğin Troçki, onun ve partinin sol kanadındaki öteki üyelerin böyle bir koalisyonun altını oyabilecek kadar güçlü bir pozisyonda olmadıklarını, çünkü halk sınıflarının buna büyük destek gösterecekleri sonucuna varmıştı. Bu konular Ekim'de iktidarın elegeçirilmesinden sonra da tekrar tekrar gündeme geldi, fakat devrimin yasallığı ile ilgili sorunların gölgesinde kaldı. Tüm partiler arasında bulunan derin görüş ayrılıkları ve devrimci dönüşümle ilgili temelden farklı kavramlar, ekonomik çöküş

ve kapitalistlerin sabotajları, yabancıların istilası ve çok ağır barış koşulları, karşı-devrim ve merkezi otoriteye karşı köylülerin direnişi gibi ağır koşullar altında geniş tabanlı bir sosyalist koalisyonun kurulmasına ilişkin uzun vadeli olasılıklara ciddi bir gölge düşürüyordu. Ancak olasılıkla en uygun fırsat, Eylül ayında kaçırılmıştı, çünkü hakimiyet kazanmakta yavaş giden solcu Menşevikler çekingen kalmış ve belki de kuramsal olarak belirledikleri burjuva sınırları içinde duracağa pek benzemeyen bir devrimde rol oynamaktan korkmuşlardı. Partide çoğunluğa geçtiklerinde ve eylem için hazır olduklarında, kendilerine destek veren işçi sınıfı çoktan onları terketmiş ve Bolşevikleri desteklemeğe başlamıştı.

İki Başlı İktidarın Sonu

Kornilov fiyaskosundan sonra, diarşinin günleri sayılıydı. Menşeviklerin ve SR'lerin tümüyle sosyalist bir koalisyon hükümeti kurmayı başaramamaları, sonuçta zayıf bir burjuva koalisyonunun kurulmasına yol açtı. Geçici Hükümetin smırlı meşruiyeti, halk sınıflarının gözünde artık sıfıra inmişti. Bir Anayasal Meclis'in kurulacağma ilişkin verilen sözler, artık Rusya'mn yitik burjuva parlamento mirasının bıraktığı boşluğu doldurmağa yetmiyordu. Sovyet liderlerinin herzaman zayıf kalmış atılımları, artık savaşta adımlarıyla oy vermeğe başlayan askerlerce ve ekonomi ile toplumun yönetilmesi görevlerini gittikçe daha çok ele almağa başlayan işçilerce boşa çıkartılıyordu. İkili iktidar yapısı yıkılıyordu. Resmi hükümetin yetersizliği ve felç olduğu her geçen gün daha belirginleşiyordu. İçlerinden bazıları (gerçekte sadece birkaç tanesi) kesin siyasi işlevden uzak kalsa bile sovyetler iktidarı geri dönülmez şekilde üstlenmeğe başladı. Geçici Hükümet bunu önleyemedi. 1917 koşulları altmda ülkeyi yönetemiyordu. Otorite sağlayamadı. Ve kendisine uyulması için baskı da yapamadı.

Baskı, devlet gücünün en son siperidir. Ve Geçici Hü-

kümet hiçbir zaman tümüyle çalışan ya da güvenilir bir baskı aracı oluşturamamıştı. Yerel düzeyde, eski çarist polis gücü, Şubat devriminden sonra dağıtılmıştı ve pek çok şehirde işçiler polis karakollarını, cephaneliklerini ve silah fabrikalarını basarak silahlara el koymuştu. Bu işi ilk başlatan, bir karşı-devrimci saldırı yapılmasından korkan Petrograd Sovyet Yürütme Komitesi'ydi. Ancak bir süre sonra iki başlı baskı gücü fikrinden vazgeçti ve yasal hükümetin emri altında hareket edecek şehir milislerinin kurulmasını emretti. Yine de, işçileri silahtan arındırmak ya da onların hükümet otoritesine boyun eğmelerini sağlamaya yönelik tüm çabalar başarısız oldu.

İşçi milisleri, ya da öteki adıyla Kızıl Muhafızlar, işçi semtlerindeki yegane silahlı güç konumundaydılar ve fabrika komiteleri ile raion sovyetlerine yakından bağlı kaldılar. Petrograd'da, sadece Vyborg semtinin tüm şehir milislerine (esas olarak orta sınıf halkın oluşturduğu milislerin bulunduğu şehirler dahil) verilen silahların yarısını elinde tuttuğu söyleniyordu. İşçi milislerinde hizmet edecekler kura çekilerek belirleniyordu, bu da sürekli bir nöbet değişimi yapılmasını ve olabildiğince çok sayıda işçinin görev alması ve eğitilmesini sağlıyordu. Özellikle genç işçiler heyecanla göreve katılıyordu, fakat kadınların sayısı çok azdı. Bazılarına firmaları tarafından para ödeniyordu, fakat fabrika sahipleri mülklerinin korunması için verilen bu hizmetleri kuşkusuz isteksiz karşılıyor olmalıydı. Yine de, kendilerini eğitmesi için askeri uzmanlar tutan ve ilgili ücreti fabrika sahibine ödeten işçiler vardı. Fabrikalarda ve işçi sınıfı semtlerinde hırsızlığın önlenmesi ve genel düzenin sağlanmasının yamsıra, Kızıl Muhafızlar işçilerin yaptığı grevlerin ve gösterilerin güvenliğini sağlıyor ve fabrika komitelerinin üretim kontrolu ve teftişi ile ilgili taleplerinin karşılanmasını silah zoru ile sağlıyordu. Bunların silahtan arındırılmasına yönelik teşebbüsler, Petrograd'da Temmuz ayında çıkan olaylardan sonra bile başarısızlığa uğradı, ve hükümet Kornilov'a karşı çıkmak için onlardan yardım istemek zorunda

kaldıktan sonra daha önce hiç görülmeyen ölçüde silahlandılar. Ekim'de sayıları tüm ülkede sadece yetmiş ile yüz bin ve başkentte de on beş ile yirmi bin arasında olmasına rağmen, Şubat devriminin kazanımlarını korumak ve genişletmekte yerel etkileri çok büyüktü. (35) Fakat, kesin iktidar dengesi açısından önemli bir nokta, büyük şehirlerde bulunan garnizonlar ve cephedeki askerlerdi. Sadece Petrograd garnizonunda 215.000 ile 300.000 arasında asker vardı ki bu şehirdeki sanayi işçilerinin yarısı ile dörtte üçüne denk düşüyordu. Bolşevik askeri organizasyonu liderlerinden biri olan V.I. Nevsky'nin belirttiği gibi, «işçi sınıfı ne kadar çok silahlanırsa silahlansın, devasa askeri kitlenin katılımı olmaksızın devrimi başarmak olanaksızdır.» Daha sonra şunları eklemişti: «Petrograd garnizonunu kazanmak, devrimi kazanmakta ilk adımdır.» (36)

Savaşın çıkmasından bir yıl sonra, Rus askerleri arasında çok ciddi hayal kırıklıkları ve isyanlar görülmeye başlandı. Askerlerin teçhizatları ve yemekleri düşmanlarınınkilere kıyasla çok kötüydü, ve çok yetersiz komuta ediliyorlardı. Disiplin çok ağırdı ve subaylarının çoğunun ait olduğu Rus asil sınıfının geleneksel mağrurluğu ve küstahlığı ile birleşerek dayanılmaz bir baskı oluşturuyordu. Böylece, Şubat devriminde Çar devrildiğinde askerlerin hemen hemen tümü bunu sevinçle karşıladılar. Barışa duyulan özlem yaygınlaştı ve yeni rejimin ülkeye demokrasi getireceği umutları doğdu.

1 Mart'ta, Petrograd Sovyet Yürütme Komitesi'nin Menşevik üyesi N.D. Sokolov, Petrograd garnizonunun seçilmiş temsilcileri ile bir toplantı yaparak devrimin askerler için ne anlam taşıdığını tartıştı, izleyen tartışmalarda pek az görüş ayrılığı vardı. Askerler oybirliği ile geniş kapsamlı bir değişikliğin gerektiğini belirtti ve bir dizi karar taslağı hazırlandı. Bu kararlar, 1 no.'lu Sovyet Emri'nin temelini oluşturdular —Troçki daha sonra bu emri «Şubat devriminin tek değerli belgesi» olarak nitelendirecekti. Bu emir, askerlerin tüm yasal haklara sahip vatan-

daşlar olduklarını ve görevde olmadıkları zaman tüm öteki vatandaşlar gibi özel ve siyasi haklara (toplanma, tartışma, bilgi alma vb) sahip olacaklarını kabul ediyordu. Daha önceleri Rus askerleri tramvaylara binemez ve restoranlara gidemezdi, trende üçüncü sınıf vagonlara binmek ve kendilerine «sen» diye hitap edildiği halde subaylarına her zaman «ekselansları» diye hitap etmek zorundaydı. Askerler de şehirli işçiler gibi temel insan haklarına sahip olmak ve saygı görmek istiyordu. 1 no.'lu Emir, taburdan başlayarak tüm düzeylerde seçilen askerlerden oluşacak komitelerin kurulmasına izin veriyordu, ve bu komiteler Sovyet'in siyasi önderliği altında hareket edecek ve temsilcilerini Sovyet'e gönderecekti. Geçici Hükümetin emirlerine bunlar ancak Sovyet tarafından onaylandığı takdirde uyulacaktı. Bütün silahlar seçilen komitelerin kontrolu altında olacak ve hiçbir şekilde subaylara teslim edilmeyecekti. Bundan dolayı, Kerensky'nin «bu emrin imzalanmaması için yaşamımın on yılını verirdim» sözünü söylediği söylentisi doğru olabilir. (38)

Her ne kadar disiplin birdenbire çökmediyse de, asker'ler artık eskisi gibi itaat göstermemeğe başladılar. Sovyet Yürütme Komitesi daha sonra cephedeki askerlerin haklarını kısıtlamağa kalkıştığında artık çok geçti. Subayların seçilmesi önlendiği halde, pek çok birlik, önceden kendi seçtikleri komitelerce onaylanmayan emirlere uymayı reddediyordu. Ancak ilk aylarda bu komitelere SR'ler hakimdi ve bazı durumlarda eski subay kadrolarının savaşta ölmesinden dolayı artık rütbe atlayarak terfi etmeğe başlayan subayların insiyatifi ile kuruluyorlardı. Başlangıçtaki ataerkil tutumun etkisi altında, seçilen komiteler disiplinin yeniden sağlanmasına yardımcı oldular, o günlerde «askerler siperlere, işçiler fabrikalara» sloganı geçerliydi. Fakat Nisan'da Milyukov'un verdiği notadan doğan bunalımdan ve Haziran ile Temmuz'da Avusturya'ya karşı yapılan saldırının başarısızlığından sonra, derhal barış yapılmasına ilişkin talepler arttı ve disiplin tekrar gevşemeğe başladı. İdam cezasının tekrar konulması ar-

tık sadece karşı-devrimi gösteren etkisiz bir hareketti ve birlikler topluca firar etmeğe başladı, yaklaşık 1 milyon asker cepheden kaçarak köylerine döndü ve toprağın yeniden dağıtılması eylemine katıldı. Böylece şehirli işçiler ve geride askerlerce desteklenen bir devrimin üzerine yürümeyeceklerdi.

Kornilov'un saldırısından sonra, Petrograd ve onun yakınındaki Kronstadt'da bulunan askerler, Bolşevikleri ve solcu SR'leri desteklediler; ve Eylül ayında radikallerin kontroluna geçmiş olan Petrograd Sovyeti, son savaşa hazırlanmak için kendi Askeri Devrim Komitelerini kurdu, üç yıldan fazla süren katliam ve kıtlıkları yansıtan bir intikam duygusuyla, gösteriler ve yürüyüşlerde artık «burjuvalar siperlere, burjuvalar fabrikalara» sloganı söyleniyordu. Fakat iktidarın elegeçirilmesi, Petrograd'da hemen hemen kansız başarıldı. Moskova'da önemli ölçüde direniş vardı, fakat devrimin başarılı olacağı kuşkusuzdu, ülkenin hiçbir yerinde mücadeleler uzun sürmedi. Savaş ve Şubat devrimi, Geçici Hükümeti kendini savunacak etkin bir güçten yoksun bırakmıştı. (39)

Ekonomi cephesinde ise Şubat'ı izleyen ilk birkaç ayda, bölüm 1'de belirtildiği gibi göreceli bir düzen, çalışma huzuru, ve iyimserlik göze çarpıyordu. Çoğu kişi demokratik bir cumhuriyet kurulmasını ve son zamanlarda kazandıkları hakların korunmasını dört gözle bekliyordu, işçilerin taleplerini duyurmak için baskı yapmakta kullandıkları militanlığa ve fabrika komiteleri aracılığı ile gösterdikleri sürekli tepkilere rağmen, çalışma ilişkilerinde düzelme belirtileri vardı. İşçi mücadelelerine sertçe karşı çıkıldığı ve çoğunlukla kesin yenilgi ile sonuçlandığı savaş öncesi dönemin aksine, işçiler artık sayısız haklar kazanıyordu. (40) Uzun yıllar mücadele verdikten sonra sonunda tam bir örgütlenme özgürlüğünü ve grev yapma hakkını elde etmişlerdi. 1916'nın ikinci yarısında ve 1917 başlarında önemli ölçüde düşen reel ücretler tekrar yükselmeğe başladı. (41) Çoğu yerde sekiz saatlik mesai hakkı kazanıldı, yine de işçiler savaş üretimini sürdürmek

ve ek ücret almak için fazla mesai yapmayı genelde kabul ediyordu. Pekçok grev, son dakikada yapılan anlaşmalarla önlendi. Fabrika sahipleri, özellikle işçilerin disiplin altına sokulması için işbirliği yaptıklarında fabrika komitelerine olumlu bakıyordu, fakat genelde sendikalarla muhatap olmayı yeğliyordu. Ayrıca, Sovyet ile yapılan 10 Mart tarihli anlaşmanın sonucunda kurulan Uzlaşma Odası'na da umutlu bakıyorlardı. Bu yeni iyimserlik havasının sonucunda özel sanayi yatırımlarının oranı önemli ölçüde yükseldi.

Fakat bu uzun sürmedi. Savaş önceki yıllarda olduğu gibi Rus ekonomisine yıkım getirmeğe devam etti. Ve çoğu ekonomik sorunun temelinde, böylesine büyük yüzölçümüne sahip olan ve savaş nedeniyle önemli deniz yolları ile bağlantısı kesilmiş bu ülkede çok önem taşıyan demiryolu sisteminin sürekli olarak parçalanması yatıyordu. Savaş, zaten yetersiz olan demiryolu sisteminin kapasitesi kaldırmayacak ağırlıkta kullanılmasına yol açtı. Lokomotifler ve vagonlar, onarılmaları ya da değiştirilmeleri için gereken süreden daha çabuk bozuluyordu. Ekim'de lokomotiflerin sadece % 26.1'i kullanılabilir haldeydi. Bu koşullar altında, tüketim ve sanayi için gereken malların temin edilmesi gittikçe kuşkulu görünüyordu. Petrograd, en çok zarar gören şehirlerden biriydi, çünkü gıda maddeleri, yakıt ve ham madde üretilen merkezlere çok uzaktı. Yaz sonunda başkentin ekmek gereksinimi tek günlük stoklarla karşılanır oldu. Kişi başına düşen ortalama et tüketim miktarı her geçen ay biraz daha düşüyordu; Ekim'de ülkenin pekçok bölgesinde halk kıtlıkla karşılaştı. Kömür üretimi düştükçe ve demiryolları tıkandıkça sanayi merkezlerine, özellikle de Petrograd'a verilen yakıt miktarında azaltmalar yapıldı.

10 Eylül günü Petrograd Sendika Konseyi, yakıt tahsisatları arttırılmadığı takdirde birkaç hafta içinde şehirdeki sanayi tesislerinin yarısından fazlasının kapanacağını açıkladı. (42) Ülkenin her yanında kapanan fabrikaların sayısı giderek yükseldi. Mart ile Mayıs arasında bu

kapatmalardan dolayı sadece 18.000 işçi işten çıkartılmıştı. Bu sayı Haziran'da 38.000'e, Temmuz'da ise 47.000'e yükseldi. Ağustos ve Eylül'de 61.000 kişi daha işten çıkartıldı. Sadece Petrograd'da Ekim ayında 40.000 işçi çıkartılmıştı ve bunların 25.000'i metalürji tesislerindeydi. Urallar'da fabrikaların yaklaşık yarısı kapandı, Donetz Havzası'nda 100.000 maden işçisi işsiz kaldı, Moskova'da 50.000 tekstil işçisi çıkartıldı.

Fabrikatörler, fabrikalarının kapanma nedenleri olarak yakıt ve ham madde yokluğunu öne sürüyordu, fakat bu açıklamanın gerisinde işçilere boyun eğdirme amacı da yatıyordu. Sahte kapanmalarla ilgili kanıtlar, gerçekten de büyük boyutlardadır. Burjuva basınında bu amaçlar pervasızca açıklanıyordu, Menşevik basın bile zaman zaman devrimi yapmak için güvendikleri sınıfın üretimi dinamitlediğini kabul ediyordu. Fabrika komitelerinin kasıtlı sabotaj yapıldığını bildirdiği sayısız olayda, hükümet duruma el koymak ve hatta tesisleri devletleştirmek zorunda kaldı, örnekler arasında yakıt ve ham maddelerin gereksiz yere geciktirilmesi, elde sermaye varken teknik yenilikler yapılmaması, likit sermayenin ülke dışına transfer edilmesi, ve borçları yadsımak ya da geciktirmek için bankalarla çekişme yer alıyordu. Ağustos'ta kuşkulu bir işten çıkarma dalgası Petrograd'ı kapladı. Çalışmaya devam edenlerin reel ücretleri tekrar düşmeğe başladı. Bazı bölgelerde asgari ücret % 500 arttırılmıştı, fakat enflasyon bunu önemli ölçüde yutuyordu. 1917'nin son yarısında, reel ücretler ortalama olarak savaş öncesi düzeyin % 62.8'ine düşmüştü. (43)

Sermayenin bu planlı saldırısına karşı fabrika komiteleri tek vücut olarak özel bir dikkat gösterdiler, özellikle Temmuz ayında Petrograd'daki isyanın bastırılmasından ve yeni Kerensky rejiminin Bolşevik parti üstündeki baskıyı arttırmasından sonra fabrikatörler, 13 Nisan yasası ile saptanan işçi kontrol normlarını sınırlamaya hatta bazı örneklerde tümüyle ortadan kaldırmaya kalkıştı. Ağustos ortasında Petrograd'da İkinci Rusya İşveren-

ler Kongresi yapıldı ve bunun başlıca amaçlarından biri, fabrika komitelerinin yönetime karışmasını sınırlamaktı. Birleşik Sanayiciler Komitesi, komite delegelerinin toplantılarda harcadığı zaman için artık ödeme yapmamayı ve onların askerlik hizmetinden tecil edilmemesini planladığını, çünkü artık onların çalışmasının savaş üretimine katkıda bulunmadığını açıkladı. Bazıları Çar döneminde olduğu gibi fabrikaların askeri statüye alınması gerektiğini bile öne sürdü.

Petrograd İmalatçılar Birliği, açık atelye ve parça başına ücret verme sisteminin getirilmesi için kampanyalar düzenlemeğe başladı. Gittikçe daha çok sayıda fabrika komitesi üyesine ücret ödenmemeğe ve toplanmaları için yer sağlanmamağa başlandı; ve Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin üyeleri, işverenleri tarafından iteklenmeğe başlandı.

Organize sermaye tarafından işçi sınıfına karşı girişilen bu saldırının ortasında, terazinin kesinlikle devrimden yana ağır basmasını sağlayan üç gelişme daha meydana geldi. 21 Ağustos günü Riga kenti Almanların eline geçti ve Petrograd'daki sanayi tesislerinin boşaltılacağına ilişkin söylentiler çıktı, işçiler bunu kendilerini değişik yerlere dağıtarak hareketlerini tümüyle ezme teşebbüsü olarak gördüler. 23 Ağustos'ta Menşevik Çalışma Bakanı Skobelev, ünlü açıklamalarından ilkini yayımlayarak fabrika komitelerini eleman alma ve çıkartma işlerine karıştıkları takdirde aleyhlerine yasal işlem yapmakla tehdit etti. Bu açıklama özellikle yanlış bir zamanda yapılmıştı, çünkü komiteler, Menşevik Bakanın doğrudan doğruya fabrikatörlerden yana olduğu kanısındaydı. Bu yetmiyormuş gibi, Kornilov'un Petrograd üzerine yürüyüşe geçtiği 27 Ağustos'ta halka duyuruldu, ve böylece Şubat devrimi ilk defa silahlı karşı-devrimle tehdit edilmiş oldu. Ertesi gün işçiler şehri savunmak için silahlandılar; Skobelev ikinci bir açıklama yayımlayarak fabrika komiteleri toplantılarının mesai saatleri dışında yapılacağını ve çalışmadıkları sürenin komite üyelerinin maaşlarından kesile-

ceğini bildirdi. Komiteler buna kendiliğinden ve birbirlerinden habersiz yaptıkları protestolarda ve on beş gün sonra toplanan üçüncü Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı'nda bu açıklamaları kabul etmediklerini bildirerek karşılık verdiler, 31 Ağustos'ta Bolşevikler ilk defa Petrograd Sovyeti'nde çoğunluğu elde ettiler ve Moskova da bunu beş gün sonra izledi. (44)

Bu koşullar altında, saldırı ve karşı saldırı, fabrikatörlerin direnişi, ve işçilerin üretime doğrudan karışması eylemleri başdöndürücü bir hız kazandı, işçiler, fabrikatörlerin üretimi sürdürme isteğinde veya yeteneğinde olduklarına duydukları güveni yitirmeğe başladı. Savaşı sona erdirme ve barış dönemi üretimine geçme isteklerine ise hiç güvenmiyorlardı. Ufukta düzelme ile ilgili hiçbir plan gözükmüyordu. Ekonomi başaşağı gittikçe gerçek uzlaşmalar için olanak kalmıyordu ve sendikaların önayak olduğu grevler, gittikçe isteksiz ve başarısız kalıyordu. Yıllarca süren baskıdan sonra, 1917'nin kısa ve savaşın getirdiği yıkıma sahne olan ayları, emek ile sermaye arasında az da olsa bir ölçüde karşılıklı güven sağlayabilecek olan organizasyon disiplini ve toplu sözleşme geleneğine sahip, tutarlı sendikaların gelişmesi için bir fırsat sağladı. Yaz sonunda kontrol konusu gündemin en önemli sorunuydu. Petrograd'da fabrika komiteleri grevlerin önlenmesinde ve hatta grevcilerin disiplin altına alınmasında etkin rol oynadılar, çünkü önemli olan üretimi sürdürmek ve toplu işten çıkarmaları —daha doğrusu sanayinin tümüyle çökmesini— önlemekti. Komiteler kontrol işlevlerini giderek genişlettiler ve pasif gözetim yerine eleman alma ve çıkarma, disiplini sağlama, yakıt ve ham madde sağlanması, hatta yönetim kurullarına katılmada etkin rol aldılar. Gösterdikleri çabalar çoğunlukla olağanüstüydü, örneğin Petrograd'daki bir silah fabrikası, üretim için su elde etmek amacıyla yakındaki bir mülke kadar (mülk sahibinin protestosuna rağmen) kanal kazmıştı.

Fakat komitelerin kendileri çoğunlukla her boyutuyla

yönetim işlevlerini üstlenmekte tereddüt ediyordu, ancak alt kesimden gelen baskı dayanılmaz düzeydeydi. Fabrika komiteleri konferanslarında ve genel kurul toplantılarında, devletleştirme ve tam boyutlu işçi kontroluna ilişkin talepler gittikçe daha yüksek sesle dile getiriliyordu. Ekim'de çoğu komite kontrol alanlarını üretimin tüm yönlerini kapsayacak şekilde geliştirememişti, fakat aym kapatma özgürlüğüne sahip olmayan ve siyasi ve ekonomik demokrasilerin daha yakından bağıntılı olduğu devlete ait fabrikalarda kontrol daha geniş kapsamlıydı. Ne var ki, fabrikatörlerin sabotajları ve ekonomik çöküş koşulları altında, işçi kontrolunun sınırları, fabrikalardaki iki başlı yönetimin iflas ettiğinin kesin bir kanıtıydı. Her ne kadar üretimin başına gelebilecek sorunlardan dolayı kapitalistlerin bertaraf edilmesinden korkan pekçok işçi (özellikle de vasıflı ve siyasi açıdan etkin işçiler) varsa da, günlük mücadelenin gerçekleri, onları bunu yapmağa itiyordu. (45)

Ekim'den önce işçilerin doğrudan fabrikalara elkoyması ve her boyutta yönetimi devir alması nadiren görülmüştü. Petrograd ve Moskova'da bunun en fazla üç tane örneği vardı ve ülke çapında da en fazla üç düzine örnek saptanmıştı. Bunların çoğu özellikle küçük firmalarda görülmüştü ve anarşistlerin eylemleriydi. Fakat fabrika komiteleri toplantılarında anarşistlerin doğrudan elkoyma önerileri ve «fabrikalar işçilere» sloganları sürekli reddedildi. Alttan gelen baskıyla devletleştirmeğe doğru itilseler bile, büyük tesislerde koordine edilmiş eylemler ve planlama gerektiği yolunda güçlü bir inanç vardı. İşçiler, kapitalistlerin artık yönetmeyi başaramadığı tesislere devletin elkoymasını istiyordu. İlk aylarda bunun anlamı Geçici Hükümetin elkoymasıydı, fakat Eylül geldiğinde, devletleştirme çağrılarının muhatabı artık sovyetlerin devrimci devlet iktidarıydı, işçilerin çoğu, bu iktidar olmaksızın kapitalist sabotajların ve savaşın getirdiği yıkımın durdurulamayacağı görüşündeydi. (46)

Fabrika komiteleri, beklendiği gibi ayaklanmanın ha-

zırlanmasında en etkin olan işçi organizasyonuydu, Bolşeviklerin işçi kontrolunu desteklemesinden dolayı, komiteler partiye başvuran ilk işçi organizasyonu oldular. Mayıs sonu ile Haziran başları arasında yapılan Birinci Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı'nda, Bolşevikler tüm kararnamelerin onaylanmasında çoğunluğu elde ettiler, fakat Moskova ve öteki kentlerdeki komiteler, yaz sonuna kadar Bolşevik çoğunluğuna sahne olmadı. Fabrika komiteleri Temmuz ayaklanmasında, Ağustos ortasında Moskova Devlet Konferansı'na delege gönderilmesini sağlayan genel grevde, ve özellikle de Petrograd'ın Kornilov'a karşı savunulması için hazırlık yapmakta özellikle etkin rol oynadı. Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi de iktidarın elegeçirilmesini koordine eden Petrograd sovyeti Askeri Devrim Komitesi'nde etkin rol oynadı ve komite milislerinin Ekim ayı boyunca şehirde yaptıkları silahlı muhafızlık görevlerini organize etmekte görev aldı. Bolşevik Merkez Komitesi kitlelerin ayaklanmağa hazır olduğunu dile getirdiğinde, sendika liderleri Shmit ve Shlyapnikov'un itirazlarına rağmen kitlelerin gerçekten ayaklanmağa hazır olduğunu belirten kişi, Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin Bolşevik üyesi Skrypnik oldu. Skrypnik, partinin hemen eyleme geçmemesi halinde kitlelerin anarşist sendikacıların peşinden gideceğini belirtti, Sendika liderleri ve hatta Bolşevik liderler, alt tabakalardan çok daha tutucuydu. Bu bakış açısı büyük ölçüde doğruydu, işçiler ve askerler hazırdı; aslında Bolşevik sendikalar ayaklanmada küçük bir rol oynadılar, fakat bazıları fon sağladı ve pekçok lider de hazırlıklara şahsen katıldı. (47)

Ekim'de Bolşevikler ve onların solcu SR'ler arasındaki yandaşları, ülkenin hemen her büyük şehrinde ve garnizon kasabası sovyetinde çoğunluktaydı. Bu yükselişleri nefes kesici bir hızda oldu. Şubat devrimi sırasında sayıları 160 milyonluk bu ülkede tahminen 23.000'di ve bunun sadece 2.000'i başkentteydi. Doğal olarak ilk aylarda işçilerin çoğu Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki farkı bilmiyordu ve gerçek etiketten ziyade kişisel eylemciliğe da-

yanarak oy vermişlerdi. Yaz sonu gibi geç bir zamanda bile pekçok militan, parti liderlerinin kesin bir ayrılma çağrısı yapmalarına rağmen Rus Sosyal Demokrasisi'nin bu iki kanadının birleşeceğini ve pekçok bölgede ortak parti komitelerinin kurulacağını ümit ediyordu. Fakat savaş, sonunda ayrım çizgisinin işçiler, askerler ve köylülerce açık seçik görülmesini sağladı. Sadece Solcular köylülerin kuşaklar boyu hayal ettikleri arazilere el konulmasını destekliyordu. Her ne kadar köylüler iktidarın ele geçirilmesine doğrudan katılmadılarsa da, ona karşı çıkmadılar. Bolşeviklerin büyümesini tam olarak hesaplamak, Robert Service'in de belirttiği gibi olanaksızdır, fakat bu yükselişin olağanüstü ve geri dönülmez olduğu kuşkusuzdur. (48) Haziran'da uygulanan baskılar bile bunu ancak geçici olarak engelleyebildi ve ne önemli liderler, ne de çok sayıda alt kadro üyesi yitirildi.

Fakat, Petrograd'da pekçok üyenin gözü korkutuldu; bunlar bir sonraki silahlı çatışmaya ancak dikkatle organize olduktan sonra ve yasaların koruyucu pelerini altında gireceklerdi, çünkü işçilerin çoğu bir iç savaş çıkmasını istemiyordu. Halk sınıflarının gözünde, bu yasallık herşeyden önce Sovyet'e dayanıyordu ve Bolşevikler, hazırladıkları raporlarda halkın çağrılara uyacağını, fakat sadece partinin çağrılarının yeterli olmayacağını belirtiyorlardı. Petrograd'daki fabrikalarda ve kışlalarda yapılan kitle toplantılarında, uzun zamandır geciktirilen ikinci Rusya İşçi ve Asker Delegeleri Konferansı'nın yapılması ve böylece bir hükümet kurulması için kararlar alındı. Yeni Prezidyum başkanı Leon Trotsky'nin önderliğindeki Petrograd Sovyeti Askeri Devrim Komitesi, Lenin'in yasallık konusu ile ilgilenmeyi «kesin aptallık» ve «kesin ihanet» olarak tanımlamasına rağmen kongre ile çakışacak bir ayaklanma yapılmasını planladı. İkinci Kongre'de ayaklanma onaylandı ve 'Rusya Kongresi tehlike altındadır' sloganı benimsendi, işçiler ve askerler toplanarak bu kararı heyecanla destekledi ve cephedeki askerler nötralize

edildi. 25 Ekim günü saat 2:35'de, Petrograd Sovyeti'nin acil oturumunu Trotsky şu sözlerle açtı: «Askeri Devrim Komitesi adına Geçici Hükümetin artık mevcut olmadığını ilan ediyorum.» Bu hükümet, pekçok yönden zaten hiç mevcut olmamıştı. (49)

3. Bölümün Dipnotları

(1) William Rosenberg, «Liberals in the Russian Revolution», Princeton 1974, s. 18, 70.

(2) Anweiler, «The Soviets», s. 104; A. Andreev, «The Soviets of Workers' and Soldiers' Deputies on the Eve of the October Revolution», çev. J. Langstone, Moskova 1971, s. 20. Sovyet daha sonra yeniden düzenlenerek delege sayısı 1200'e indirildi, bunların yarısı asker, yarısı da işçiydi ve genelde ayrı toplantılar yaparlardı.

(3) David Mandel, s. 133.

(4) Anweiler, «The Soviets», s. 131.

(5) Petrograd Sovyeti ile Geçici Hükümet arasında yapılan anlaşmanın ayrıntıları için bk: Browder ve Kerensky, cilt I, s. 135-36; Tsuyoshi Hasegawa, «The Problem of Power in the February Revolution of 1917 in Russia», Canadian Slavonic Papers, cilt 14 (1972), s. 620; Menşevikler'in tutumu için bk: Boris Sapir, «The Conception of the Bourgeois Revolution», The Mensheviks, Chicago 1974, s. 364; John Duryea Basil, «Political Decisions Made by the Menshevik Leaders During the Revolution of 1917», yayınlanmamış doktora tezi, Washington Üniversitesi 1966, bölüm 1.

(6) Ferro, «La Révolution de 1917: Octobre», s. 300-304, 311-12; Anweiler, «The Soviets», s. 113-14.

(7) Keep, «The Russian Revolution», s. 131; Koenker, «Moscow Workers in 1917».

(8) Rex Wade, «The Rajonnye Sovety of Petrograd: The Role of Local Political Bodies in the Russian Revolution», Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, cilt 20 (1972), s. 226; Koenker, «Moscow Workers in 1917», s. 322-23, 333-338.

(9) Wade, s. 236; Andreev, s. 58-59.

(10) Keep, s. 122; Anweiler, «The Soviets», s. 108; Koenker, s. 352-53. Kampanya yapma fırsatı sağlayan düzenli pro-

sedürlerin olduğu delege toplantıları sık sık yapılıyordu, fabrika komiteleri toplantılarından çok daha sık. Bunun nedeni, kuşkusuz komitelere kıyasla sovyetlerde çok daha fazla siyasi farklılık olmasıydı.

(11) Ferro, «La Révolution de 1917: Octobre», s. 309-10.

(12) Keep, «The Russian Revolution», s. 125.

(13) Koenker, «Moscow Workers in 1917», s. 313.

(14) Wade, «The Rajonny Sovety of Petrograd», s. 239.

(15) Keep, «The Russian Revolution», s. 125.

(16) Ferro, s. 310.

(17) Gregory Guroff ve S. Frederick Starr, «A Note on Urban Literacy in Russia, 1890-1914», Jahrbücher für Geschichte Oseuropas, cilt 19 (1971), s. 520-531; David Mandel, s. 20.

(18) Wade, s. 229; Koenker, s. 318.

(19) Robert Michels, «Political Parties», çev. Eden ve Cedar Paul, New York 1962.

(20) Ferro, «La Révolution de 1917 : Octobre» adlı kitabında (s. 314) bu sonuca Mart ayından sonra genel meclis toplantılarının azalmasından ve büro toplantılarının artmasından varıyor. Her ne kadar analizi çoğu açıdan aydınlatıcı ise de, tüm çöküşün «bürokrasi»den kaynaklandığı eğiliminde. Sanki sınırlı katılım için demokratik denetim ile tutarlı rasyonel bir temel varolamazmış gibi. Katılım ile demokrasi arasındaki genel bağıntı için bak: Robert Dahl, «After the Revolution», New Haven, Connecticut, 1970, s. 40.

(21) David Mandel, s. 430; Deane Koenker, «Moscow Workers in 1917», s. 351.

(22) Oliver Radkey, «The Agrarian Foes of Bolshevism», New York 1958, s. 233; Keep «The Russian Revolution», s. 128-29, 229.

(23) Bu gelişmelerin ayrıntılı anlatımı için bak: Rabinowitch, «Prelude to Revolution» ve «The Bolsheviks Come to Power». Bu gelişmeler sırasında işçi sınıfı bilinçlenmesinde meydana gelen değişiklikler için David Mandel'in kitabı özellikle yararlıdır.

(24) Öte yandan, SR'ler Menşeviklere kıyasla önemli ölçüde milliyetçiydi ve Müttefiklere sıkı sıkıya bağlıydı. Partileri bile önemli ölçüde Müttefik bankalarınca finanse ediliyordu. Ancak, doğrudan köylülerle bağıntılı olmayan sorun-

ar ve toprak sorunu konularında Menşeviklerin tutumunu benimsediler.

(25) Barış konusundaki görüşmeler ve geilşmeler için bak: Rex Wade, «The Russian Search for Peace, February-October 1917», Stanford 1969; L.P. Morris, «The Russians, the Allies and the War, February-July 1917», Slavonic and East European Review, 50 : 118 (Ocak 1972), s. 29-48. Rusyanın Müttefikler ile siyasi bağlantıları, doğal olarak ekonomik açıdan Batıya büyük ölçüde bağımlı olmaları mirası ile belirleniyordu, özellikle sanayi yatırımlarında büyük ölçüde (bazı sektörlerde toplam sermayenin % 50'sinden fazla) Fransa ve İngiltere'ye bağımlıydılar; savaş sırasında askeri harcamalarnı çokluğu ve geleneksel tarım ürünleri ihracatının düşmesi, hükümeti iflas etme sınırına getirmişti. Geçici Hükümet'in ciddi olarak barış yapmağa gösterdiği isteksizlik, bu ekonomik bağımlılığın sonucuydu. Ancak Menşevikler örneğinde, siyasi ve ideolojik faktörler, savaş ve barış politikasında bağımsız bir rol oynadı. Rusya'nın ekonomik bağımlılığına ilişkin ayrıntıar için bak : Zagorsky, «State Control of Industry», s. 14; Theda Skocpol, «States and Social Revolutions», New York 1979 s. 92-93, 208-209.

(26) Wade, «The Russian Search For Peace», s. 147.

(27) a.e., s. 115-16; Morris, s. 41.

(28) Wade, s. 70, 88; Morris, s. 45-46; Israel Getzler, «The Menscheviks», Problems of Communism, cilt 16 (Kasım-Aralık 1967), s. 26-27; Herbert Ellison, «The Socialist Revolutionaries», Problems of Communism, cilt 16, (Kasım-Aralık 1967), s. 5.

(29) Israel Getzler, «Martov», Cambridge 1967, s. 152; Radkey, «The Agrarian Foes of Bolschevism».

(30) Getzler, s. 157; Radkey, s. 403; Leo Lande, «The Mensheviks in 1917», The Mensheviks, s. 18.

(31) Getzler, s. 159; Basil, s. 216.

(32) Radkey, s. 466-67.

(33) Rabinowitch, «The Bolsheviks Come to Power», s. 174; David Mandel, s. 411-430.

(34) Lenin, «Collected Works», cilt 25, s. 309-314; cilt 26, s. 36-68.

(35) Tsuyoshi Hasegawa, «The Formation of the Militia in the February Revolution : An Aspect of the Origins of Du-

al Power», Slavic Review cilt 32 (1973), s. 302-322; D.N. Collins, «A Note on the Numerical Strength of the Red Guard in October 1917», Soviet Studies, cilt 24 (1972), s. 270-280.

(36) Rabinowitch, «Prelude to Revolution», s. 50.

(37) Leon Trotsky, «The History of the Russian Revolution», çev. Max Eastman, Michigan 1962, s. 276. 1 ve 2 no. lu Emirlerin metinleri için bak : Browder ve Kerensky, cilt II, s. 848-49, 841-42; John Boyd, «The Origins of Order No. 1», Soviet Studies, 19 : 3 (Ocak 1968), s. 359-72.

(38) Marc Ferro, «The Russian Soldier in 1917 : Undisciplined, Patriotic and Revolutionary», Slavic Review, cilt 30 (1917) s. 483-512; Marcel Liebman, «The Russian Revolution», çev. Arnold Pomerans, New York 1970, s. 154.

(39) Ferro; Catherine Chorley, «Armies and the Art of Revolution», Boston 1972, bölüm 6.

(40) Haimson, yenilgilerin yüksek yüzdesinin öteki Batı ülkelerinde örneğinin görülmediğini ve bunların emekçi ilerlemelerine, yani kârları artan ve emekçilere gereksinim duyan sanayi gelişmesine uygun koşullar altında meydana geldiğini belirtiyor. Bak : «The Russian Workers' movement on the Eve of the First Wort War», s. 63.

(41) Brügmann, s. 51-52.

(42) Lorenz, «Anfange der bolschewistischen Industriepolitik», s. 26; Brügmann, s. 79; Devin, sl. 32.

(43) Lorenz, s. 28; Ferro, «La Révolution de 1917 : Octobre», bölüm 6; David Mandel, s. 473, 482; Devlin, s. 242.

(44) Browder ve Kerensky, cilt II, s. 721; Ferro, s. 254; David Mandel, s. 292-93, 467-68; Devlin, s. 231. Bazı bölgelerde, Menşevik bakan tarafından desteklenen devlet, komitelere karşı silahlı saldırıya kalkıştı. Geçici Hükümet, fabrika sahiplerinin yaptıkları sabotajları önlemeğe istekli de değildi — Belki de isteksizlik değil olanaksızlık söz konusuydu.

(45) David Mandel, s. 467-513; Koenker, «Moscow Workers in 1917», s. 175, 412. Ekim ayında fabrika komitelerinin sayısı hakkında sağlam istatistikler bulunmamaktadır. Brügmann kontrol işlevlerini devralan komitelerin sayısını çok az olarak belirtmekte, fakat kontrolun nasıl yapıldığını ya da bu komitelerde yer alan işgücü oranını ve fabrikaların büyüklüğünü açıklamamaktadır. Keep, «The Russian Revolution»da (s. 487) daha yüksek rakamlar vermekte, ancak o da fabri-

kaların büyüklüğünü açıklamamaktadır. Petrograd, Moskova, Urallar, Bakü, demiryolları ve öteki alanlardan elde edilen kanıtlar, sanayi ve ulaştırma işçilerinin çok yüksek bir oranda komitelere katıldığını göstermektedir (orta boy ve yukarıdaki fabrikaların hemen hemen tümü). Ancak bunların kontrol işlevlerinin kapsamı bilinmemektedir.

(46) Devlin, s. 261; Ferro, «La Révolution de 1917 : Octobre», s. 288; Selitskii, s. 193.

(47) Brügmann, s. 94.

(48) Service, s. 43; Diane Koenker, «The Evolution of Party Consciousness in 1917 : The Case of the Moscow Workers», Soviet Studies, 30 : 1 (Ocak 1978), s. 38-62.

(49) Rabinowitch, «The Bolsheviks Come to Power» en ayrıntılı kitaptır. Ayrıca bak : Dietrich Geyer, «The Bolshevik Insurrection in Petrograd»; Revolutionary Russia, New York 1969, s. 227-28.

4.
Bir Devrim Ekonomisinin Örgütlenmesi

Lenin'in «Tüm İşçilere, Askerlere ve Köylülere» başlıklı manifestosunda, İkinci Rusya Sovyetler Kongresi'nin «iktidarı ele almağa karar verdiği» yazıyordu. Protesto için Kongre'yi terkeden Menşeviklerin ve SR'lerin muhalefetine rağmen, delegelerin büyük çoğunluğu, sovyet iktidarını ve Lenin'in kendilerine verdiği görevleri kabul ettiler: «sovyet yetkisi derhal tüm uluslara demokratik bir barış, ve tüm cephelerde derhal mütareke sağlayacaktır. Toprak sahiplerine, imparatorluğa ve kiliseye ait tüm toprakların onlara hiçbir tazminat ödenmeksizin köylü komitelerine devredilmesini sağlayacaktır; askerlerin haklarını savunacaktır; ordunun tümüyle demokratikleştirilmesini gerçekleştirecektir; sanayi üzerinde işçi kontrolunu sağlayacaktır; Anayasal Meclis'in belirlenen tarihte kurulmasını sağlayacaktır; şehirlere ekmek ve köylere temel gereksinim maddeleri dağıtılacaktır; ve Rusya'da yaşayan tüm uluslara kendi kaderini belirleme hakkı sağlayacaktır.» (1)

Bu manifestonun okunması sırasında sık sık duyulan gökgürültüsü gibi alkışlar, yeni hükümetin halk sınıflarının gözünde kazandığı olağanüstü yasallığın bir işaretiydi. Fakat alkışlar sona erdiğinde, saptanan görevler tüm ağırlığıyla devrimci güçlerin karşısına çıktı. Toprak radikal olarak dağıtılacaktı, fakat şehirleri beslemek o kadar kolay olmayacaktı, köylüler de ekonomik gelişme ve sosyo-politik gelişme için gereken koşulları hemen sağla-

yamayacaktı. Ve başlangıçtan itibaren yeni rejimin karşısına ekonomik, yönetimsel ve askeri cephelerde organize bir karşı-devrim hareketi çıktı; yine de askeri cephedeki hareket, ancak 1918 ortasında ciddi boyutlara ulaşacaktı. Bu koşullar altında ve ılımlı sosyalist partilerin kısıtlı desteği ya da doğrudan muhalefeti nedeniyle, yeni demokratik sovyet devleti büyük ölçüde değişim geçirecek ve sadece birkaç yıl sonra totaliter bir parti devletinin altyapısı sağlamca kurulacaktı. Bu gelişmeler, ilerideki bölümlerde ele alınacaktır. Şu anda ilgilendiğimiz konu, şehirli işçilerin hareketi ve özellikle de Rus sanayinin çökmesini önlerken ekonomik ilişkilerin demokratikleştirilmesi atılımlarıdır. Olasılıklar çok dar bir alanda sınırlandırılmıştı, buna rağmen sonunda saptanan seçenekler önceden kesin olarak belirlenmemişti. Fakat, demokratik ekonomik gelişme şansı daha önce hiç olmamış şekilde yüksek olduğu halde, siyasi otokrasinin ve ekonomik geriliğin, savaşın ve devrim bunalımlarının bıraktığı miraslar, inatla varlıklarını sürdürdü.

İşçi Kontrolunun Yasallaşması ve Yorumlamalardan Doğan Çelişkiler

İktidarın ele geçirilmesinden bir ya da iki gün sonra, Lenin işçi kontrolu ile ilgili bir dizi yönetmelik tasarısı hazırladı, bunlar Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin ve sendikaların temsilcileri ile yapılan toplantılarda tartışıldı, ve sonra da yeni bir yasanın tasarısı olarak yeni devrimci kabine olan Halk Komiserleri Konseyi'ne sunuldu. (2) Bu yasa tasarısı, «en az beş işçi ve personel (birlikte) çalıştıran ya da yıllık cirosu en az 10.000 ruble olan tüm sanayi, ticari, bankacılık, tarım ve öteki türlü kuruluşlarda üretim, depolama, satın alma, ve mamuller ile ham maddelerin satışı konularında işçilerin kontrolunu» öngörüyordu. Bu kontrol, kuruluşla ilgili tüm bilgileri edinme yetkisi olan tüm işçilerden oluşan bir genel meclis ya da seçilmiş bir fabrika komitesi tarafmdan uygulanacaktı, işçilerin ve onların seçtiği komitelerin vereceği

kararlar, fabrika sahiplerini ve yöneticilerini bağlayıcı nitelikte olacaktı. Ancak, bu yasa tasarısının beşinci maddesi, yıllık fabrika komitesi kararlarına katılmaları için sendikalara ve onların kongrelerine hak veriyor; ve altıncı ve yedinci maddeleri de devlet açısından önemli olan bir kuruluşta (ve bu hemen hemen tüm kuruluşlar ve fabrikalar anlamına geliyordu) «sıkı düzenin sağlanması ve mülklerin korunması için fabrika komiteleri devletten talimat alacaktır,» deniyordu. Lenin'in yasa tasarısı kesinlikle yetersizdi, yanısıra sekizinci maddede «yerel işçi Delegeleri Sovyetleri, fabrika komitelerinin konferansları, ve büro personeli komiteleri temsilcilerinin genel toplantıları tarafından işçi kontrolu ile ilgili daha ayrıntılı kurallar belirlenecektir,» cümlesi yer alıyordu.

İzleyen iki hafta içinde işçi kontroluna ilişkin daha ayrıntılı talimatlar hazırlandı, fakat bunları tasarlayanlar ne yerel sovyetler, ne de fabrika komiteleri konferanslarıydı. İlk olarak Larin ve Milyutin yeni bir yasa hazırlamakla görevlendirildi, fakat hazırladıkları taslak reddedildi, çünkü öteki şeylerin yanısıra fabrika komiteleri kararlarının işverenleri bağlayıcı nitelikte olacağı konusuna yer vermemişlerdi. Sonra Lenin'in tasarısı Shlyapnikov yönetimindeki Çalışma Komiserliği komisyonuna, ondan sonra da üç Bolşevik ve iki solcu SR'den oluşan Rusya Sovyetler Merkez Yürütme Komitesine verildi. Tasarının son hali 14 Kasım'da Merkez Yürütme Komitesi'ne verildiğinde, o ana kadar perde arkasında kalan ateşli tartışmalar sonunda gün ışığına çıktı. Lozovsky, Larin ve Gastev gibi sendikacılar, en üstten en alta merkezleşme ve fabrika komiteleri üzerinde sendikaların yetkisi olması konularında direttiler, bu çoğu sendika liderinin yeraldığı bir tavırdı. Fabrika komiteleri temsilcileri ise bu görüşlere şiddetle karşı çıktı, ancak resmi tartışmalarda nasıl bir tutum takındıkları kesin bilinmemektedir. Milyutin artık Lozovsky'ye karşı çıkıyor ve «kitlelerin özgür hareketini» savunuyordu. Tasarının en son halinde bu çeşitli tavırlar arasında bir uzlaşma sağlandı. (3)

İşçi kontroluna ilişkin bu yeni statü, 14 Kasım günü

Merkezi Yürütme Komitesi tarafından onaylandığında, Lenin'in tasarısında yer alan yerel kontrolla ilgili temel hükümler yinelenmişti. Fabrika komitelerinin kararları işverenleri bağlayıcı nitelikte olacaktı, fakat işverenler üç gün içinde işçi kontrolunun daha yüksek organlarına temyiz başvurusunda bulunabilecekti. Guberniya adı verilen bu daha yüksek organlar tüm büyük şehirlerde ve sanayi bölgelerinde kurulacak, sendikaların, fabrika komitelerinin ve işçi kooperatiflerinin temsilcilerinden oluşacak, ve sovyetlerin yönetimi altında olacaktı. İşçi Kontrolu Sovyetleri bir kongre yapıncaya kadar en yüksek işçi kontrolu organı görevini Rusya İşçi Kontrolu Konseyi yürütecekti ve onun kararları tüm alt organları bağlayıcı nitelikte olacaktı. Bu Rusya Konseyi aşağıda belirtilen organizasyonların temsilcilerinden oluşacaktı: İşçi ve Asker Delegeleri Sovyeti'nin Rusya Merkez Yürütme Komitesi'nden beş, Köylü Delegeleri Sovyeti'nin Rusya Merkezi Yürütme Konseyi'nden beş, Rusya Sendikalar Konseyi'nden beş, Rusya İşçi Kooperatifleri Sendikası'ndan iki, Rusya Fabrika ve Atelye Komiteleri Konseyi'nden beş, Rusya Mühendisler ve Teknisyenler Sendikası'ndan beş, Rusya Tarımcılar Sendikası'ndan iki, 100.000'den az üyesi olan tüm Rus sendikalarından bir, 100.000'den fazla üyesi olan tüm Rus sendikalarından iki, ve Petrograd Sendikalar Konseyi'nden iki üye. (4)

Yeni yasanın ilk etkisi, fabrikalarda kalmayı sürdüren fabrikatörler ve yöneticiler tarafından yapılan sabotajlara karşı fabrika komitelerinin verdiği mücadeleyi yasallaştırmak oldu. Bu nokta, komiteler tarafından sevinçle karşılandı ve 16 Kasım'da yapılan Beşinci Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı'nda kutlandı. (5) Sendikalar, fabrika düzeyindeki sınıf mücadelesine ek ağırlık verdiği gerekçesiyle yasaya karşı çıktılar. Mevcut koşullar altında, sabotajlara karşı verilen mücadele, kaçınılmaz olarak üretim sürecine daha geniş bağlamda müdahale edilmesine yol açacak ve sendikalar bunu kontrol etmekte zorluk çekecekti. (6) Ancak bu «uzlaşma» yasası, fabrika

komitelerinin biraz daha az sayıda temsil edilme oranına karşı olarak Rusya İşçi Kontrolu Konseyi üyelerinin çoğunluğu oluşturduğu yüksek kontrol düzeylerinde açık seçik biçimde sendikaları kolluyordu. Yeni yasada öngörülen plana göre, bazı sendikalar iki ve üç misli fazla temsil edilecekti. Lozovsky gibi sendika liderleri bunun önemini kavradı ve «kontrol konusunu düzenlemek için bu yasa ile oluşturulan kurumlara girmeleri» için sendikaları uyardı. (7)

Rusya İşçi Kontrolu Konseyi, 5 Aralık'ta Üst Ekonomi Konseyi (SEC) tarafından yutulmadan önce sadece iki kere toplanabildi. 28 Kasım günü yapılan ilk toplantıda, sendika sözcüleri, hazır bulunan fabrika komiteleri temsilcilerinin muhalefetine rağmen işçi kontrolu hareketinin daha ılımlı biçimde uygulanması gerektiği hakkında tartıştılar. Sayı açısından üstün olmaları, tüm işçi kontrolu organlarına dağıtılmak üzere yerel kontrolun imtiyazlarını ve sınırlarını daha açık belirleyecek bir dizi talimatlar taslağı hazırlamakla görevli bir komisyon kurmalarını sağladı. Bu komisyonun başkanlığına, önde gelen komite muhalliflerinden Lozovsky getirildi. Karşıt-El Kitabı adı verilen bu talimatlar dizisi, 5 Aralık günü Rusya İşçi Kontrolu Konseyi'nin ikinci ve son toplantısında üzerinde tartışılmaksızın okundu ve bir hafta sonra İzvestiya'da yayınlandı. (9)

İşçi Kontrolu Genel Talimatlarının başlıca amacı, komitelerin fabrika sahipleri, sendikalar ve devletle ilgili işlevlerini azaltmaktı. Madde 7'de «sahiplerinin elinde kalan kuruluşların yönetimi, işletilmesi ve etkinleştirilmesine ilişkin emirler verme hakkı» yer alıyordu. Komitelerin koşullar ne olursa olsun bir kuruluşa el koyması ve kendilerinin yönetmesi kesinlikle yasaklanmıştı, ancak bunu hükümete bir dilekçe vererek talep edebileceklerdi. Artık sadece yerel işçi kontrolu konseylerinin değil, sendikalara ait Hesaplama Ve Dağıtım Komisyonları'nın da komutu altındaydılar; bu komisyonların üyeleri, aynı sanayi dalında etkinlik gösteren öteki kuruluşların komitelerinden

ve yerel sendikalarından seçilecekti. Bu kontrol komisyonları ayrıca fabrika komitelerinin oluşumlarını veya siyasetlerini onaylamadıkları takdirde onların yeniden seçilmesi için karar vermeğe ve kâr etmeyen tesislerin kapatılmasını önermeğe yetkiliydi, bu iki yetki de fabrika düzeyinde herhangi bir muhalefete karşı kullanılabilecek etkin silahlardı. Bu talimatların amacı, Uwe Brüggmann'ın belirttiği gibi, fabrika komitelerini sendika kontrol komisyonlarının güçsüz organlarına dönüştürmekten başka birşey değildi. (10) Sendika kontrol komisyonları da devlet tarafmdan saptanan ekonomik siyasetlere ve yeni kurulan Üst Ekonomik Konsey'e itaat edecekti.

Ancak, fabrika komiteleri bu işçi kontrolu sistemine uymağa hiç niyetli değildi; böylece kendi yönetmeliklerini geliştirmeğe ve yaymağa başladılar. Bolşevik bir işçi olan, Petrograd'daki 1886 no.lu elektrik santralının fabrika komitesi başkanlığını yürüten ve kuruluşundan bu yana Petrograd Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin etkin bir üyesi olan Matvei Zhivotov, Rusya İşçi Kontrolu Konseyi'nin ilk toplantısında sendikaların niyetlerine duyduğu hoşnutsuz'uğu dile getirdi. «Talimatların tüm sanayi dallarını kaplamak üzere doğduğu yer biz, yani fabrika komiteleridir; bunlar işyerinin, yaşamın talimatlarıdır ve bundan dolayı da değerli olabilecek yegane talimatlardır. Bunlar fabrika komitelerinin neler yapabileceklerini gösterir ve bundan dolayı da işçi kontrolunu ilgilendiren herşeyi yönetmelidirler.» (11)

Bu fikirler, Kasım sonlarında Fabrika Komiteleri Merkez konseyi tarafından yayımlanan ve Petrograd'da dağıtılan ilk işçi kontrolu talimatlarının temelini oluşturdu. 'İşçi Kontrolunun Sağlanması İçin Uygulama El Kitabı' adı verilen bu talimatlar, işçi kontrolunu bir bütün olarak fabrika düzeyinde ve ekonomide işçilerin tümüyle yönetime geçmesine yönelik bir geçiş süreci olarak görüyordu: «Ülkenin tüm ekonomik yaşamı üzerinde kontrol sağlamanın ayrılmaz bir parçası olarak sanayi üzerinde işçi kontrolu, basit bir revizyonun dar bağlamında değil, tam tersine

fabrikalardaki sermaye, stoklar, ham maddeler ve bitmiş mamullerle; emirlerin kâr edecek ve verimli biçimde yerine getirilmesinin etkin şekilde gözetilmesiyle; enerji ve işgücünün kullanımıyla; ve üretimin organizasyonuna rasyonel bir açıdan katılmayla vb. ilgili işveren kararlarına müdahale etmenin geniş bağlamında görülmelidir. (12)

Uygulamada, fabrika sahiplerinin temel hakları, tümüyle devletleştirme-talimatların asıl amacı-yapılana kadar komitelere devredilecekti. Üretimin organizasyonu, seferberliğe son verilmesi, sanayinin yeniden düzenlenmesi ve yakıt ve hammaddelerin sağlanması için her fabrikada komisyonlar kuruldu ve bunların herbirine verilen görevler ayrıntılarıyla belirtildi. Bu komisyonlara teknisyenler ve öteki uzmanlara danışma hakkı verildi, fakat sözkonusu uzmanların bağımsız bir yetkisi olmayacaktı. Komiteler, ülkenin ekonomik yaşamını bir bütün olarak planlamak için yerel, bölgesel ve ulusal federasyonlarda birleşecekti. Bu son belirtilen karar, 14 Kasım yasası ile kurulan ve komite temsilcilerinin kasıtlı olarak azınlığa düşürüldüğü Rusya İşçi Kontrolu Konseyi'nin doğrudan reddettiği bir konuydu.

Bu Uygulama El Kitabı'nın yayımlanmasından kısa bir süre sonra, Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi, olasılıkla Rusya İşçi Hareketi Konseyi'nin çıkardığı «Karşıt El Kitabı»na yanıt olarak, Fabrika Komiteleri Model Statüsü başlıklı bir kitapçık ile 14 Kasım kararnamesine ayrıntılı talimatlar ekleyen yeni bir yasa tasarısı hazırladı; bunların ikisi de Merkez Konseyi'nin yayın organı olan Novyi Put'ta Ocak ayı ortasında yayımlandı. İlk talimatlar dizisinde fabrika sahiplerinin kararlarına fabrika komitelerinin «geniş bağlamda» müdahale edeceği belirtilmişken, bu yeni Model Statüsü'nde açıkça «kuruluşların çalışmaları ile ilgili olarak fabrika sahipleri yönetiminin talimatları ve eylemleri, Fabrika-Atelye Komitesi'nin bilgisi ve onayı olmadan yürürlüğe konulamaz» ifadesi yer alıyordu. Fabrika komitelerinin kararları fabrikatörleri ve yönetimi bağlayıcı nitelikte olacaktı, bu kararlara uyulma-

ması halinde ulusallaştırma yoluna gidilecekti. Uygulama El Kitabı'na benzer şekilde, bu yeni talimatlar taslağında yerel komite kontrolunun genel bir ekonomi konseyi sistemi ile birleştirilmesi öngörülüyordu. Bu konseylerin yönetim kurulları, fabrika komiteleri konferanslarında seçilecekti ve sadece komite üyesi olma niteliği aranacaktı. Bu konsey sisteminin en üstünde üst Halk Ekonomi Konseyi yer alacaktı ve yerel konseylerin yıllık kongrelerinde seçilen üyelerden oluşacaktı. Bu konsey, etkinlikleri ile ilgili olarak sadece siyasi konsey (sovyet) sisteminin en yüksek organı olan Rusya Merkezi Yürütme Komitesi'ne hesap verecekti. (13)

Fabrika komitelerinin büyük bir çoğunluğu, Rusya İşçi Kontrolu Konseyi'nin daha ılımlı talimatlarını reddederek Petrograd Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nce yayımlanan talimatlara uydular, örneğin metal sanayi dalındaki komitelerin yaptığı şehir çapındaki toplantıda, Rusya Konseyi'nce verilen talimatların sermayeye karşı verilen devrimci mücadelede «işçilerin elini bağladığı», Petrograd Merkez Konseyi'nin talimatlarının ise «işçilere öz eylemler için büyük olanaklar sağladığı ve onları uygulamada fabrikaların yöneticisi kıldığı» belirtildi. Komitelerin başkentteki durumun tersine sendikalara çok bağımlı olmadığı Petrograd dışındaki bölgelerde bile daha radikal talimatlara uyulduğu görülmekteydi. Örneğin; Merkezi Sanayi Bölgesi (Moskova ili) İşçi Kontrol Konseyi Rusya Konseyi'nin resmi kurallarını yaymladı, fakat içeriğine sabotaj yapma yolunu seçti. Bu belgede yer alan elkoymayı, yönetime karışmayı ve mali kontrolu yasaklayan paragraflar çıkartılarak yerlerine komitelerin bunlara hakları olmadığını belirten yuvarlak değinmeler yazıldı. Geniş ölçüde dağıtılan bir broşürde bütün metin makaslanmış ve önsöz olarak işçi kontrolunun yönetime «geniş bağlamda müdahale etmesi»ne ilişkin Uygulama El Kitabı'ndan alınan paragraf eklenmişti. Bu amaç yeterince kesin değilmiş gibi, işçi kontrolunu açıklamak için verilen bir örnekte, yönetimin imtiyazlarını tümüyle devralmaktan

söz ediliyordu. Ukrayna'daki hemen hemen tüm işçi organizasyonları, sendikalar da dahil, işçi kontrolu için esas kurallar olarak Petrograd Merkez Konseyi'nin talimatlarını kabul ettiler, örnek olarak, Kharkov metal işçileri, kendi kılavuz yönetmelik'erini yayımlayarak kontrol komisyonunun «sanayi kuruluşlarının etkinlikleri ile ilgili tüm sorunları inceleyeceğini ve ilgili kararları vereceğini» belirttiler. Bolşevik Merkez Komitesi ve Çalışma Komiserliği bile fabrika komitelerine ilişkin çalışmalarında zaman zaman Uygulama El Kitabı'na danışıyordu. (14)

Sınıf Mücadelesi ve Öz Yönetim

Ekim'i izleyen aylarda işçi kontrolunun genişlemesi, devam eden ekonomik çöküşün ve Rus sermaye kesiminde yapılan kasıtlı ve danışıklı sabotajların ürünü oldu. Çoğu fabrika sahibi, yeni rejimi düşmanca karşılıyordu ve saldırılarının başlıca hedefi, fabrika komitelerinin yönetim imtiyazlarına karışmasıydı. İşçi kontrolu ile ilgili 14 Kasım yasası yürürlüğe girer girmez Rusya'nın her yanındaki sanayicilerden bir protesto dalgası yükseldi. Urallardaki ve güneydeki maden sahipleri, tüm madenleri kapatmakla tehdit ettiler. Petrograd İmalatçılar Birliği de işçilerin Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin talimatlarına uyması halinde tüm tesisleri kapatmakla tehdit etti (ve hangi tesislerin kapatılacağını kararlaştırmakla görevli özel bir komite kurdu). 7-9 Aralık tarihlerinde Moskova'da toplanan Rusya İmalatçılar Birlikleri Kongresi, yönetim işlerine «etkin müdahale» edilmesini protesto eden bir bildiri yayımladı. Bankalar, fabrika sahipleri ile bir anlaşma yaparak komitelerin kontrol ettiği tüm kuruluşlara sağlanan fonları kısmayı kabul ettiler. Bireysel kapitalistler likit aktifleri gizlice kaçırmağa ve ham madde ile bitmiş mamul stoklarını gizlemeğe kalkıştı. Yabancı sermayeli bazı şirketler, bu stoklarını elçiliklerinde veya Kızıl Haç binalarında sakladı, ötekiler de işçilere boyun eğdirmek için maaş ödemelerini durdurdular ya da ertelediler. (15)

Sabotajlar, fabrika kapanmaları, maaşların ödenmemesi ve yeni yatırımların durdurulması, fabrika komitelerinin üretimi kontrol için verdiği mücadelelerin çoğalmasına yol açtı, ve izleyen aylarda yüzlerce şirkete birbirinden habersiz yerel işçi guruplarınca el konuldu. Yeni rejimin ilk sekiz ayında ulusallaştırılan şirketlerin büyük bir kısmına, merkezi hükümetten bağımsız olarak yerel işçi organizasyonlarınca el konuldu. Bolşevik Savelev, 1922'de bu olaylara geri dönüp baktığında şunları belirtiyordu: «Şirketlerin büyük bir çoğunluğu zorla ulusal'aştırıldı, bu da herşeyden önce cezalandırma amacı taşıyordu, yani sadece çok az bir bölümü devletin gerekli bulduğu ya da ekonomik zorunluluktan doğan ulusallaştırmalardı. Genelde şirketlerin % 70'ine işçi kontrolu ile ilgili yasaya uymadıkları ya da sahiplerinin terketmeleri veya kapatmaları nedeniyle el kondu ya da ulusallaştırıldı. Böylece, devrimin gelişmesinin ilk dönemi, ulusallaştırma ile ilgili ayrıntılı düşünülmüş bir planın olmayışı ile özdeşleşti; bu, büyük bir açıdan kendiliğinden doğan bir süreçti.» (16)

Hükümet ve sendikalar bu kendiliğinden kamulaştırmayı önlemeğe kalkıştılar. Lenin'in öne sürdüğü proletarya diktatörlüğü yönetimindeki devlet kapitalizmine geçiş dönemi kavramı doğrultusunda, Bolşevik rejimi, çoğu olayda özel kuruluşların ulusallaştırılmasını destekledi. İşçi kontrolu ile ilgili olarak Kasım'da çıkartılan yasa ve Karşı El Kitabında belirtilen resmi talimatlar da bu görüşü yansıtıyordu. Üst Ekonomi Konseyi, yetkisiz yapılan bu el koymaları önlemek için bu tür şirketlere sağlanan fonların kesileceği tehdidini getirerek sık sık müdahale ediyordu. Halk Komiserleri Konseyi, 1 Şubat'ta SEC'in onayı olmaksızın kamulaştırma yapılmasını kesinlikle yasakladı. Çoğu sendika da bu tür eylemleri önlemeğe çalıştı, ya da kendilerine bağlı Hesaplama ve Dağıtım Komisyonu yönetiminde yeni işçi idarecilikleri kurdu. Fakat bu çabaların pek az etkisi oldu, çünkü işçiler 1918 yazı boyunca tesis'ere el koymağa devam etti ve SEC genellikle bu yaptırımları resmen kabul etmek zorunda kaldı. (17)

İşçilerin kamulaştırdığı fabrikaların yöneticiliğini genelde fabrika komitelerince seçilen bir kurul üstleniyordu. Bu yönetim kurullarının çoğunluğunu işçiler oluşturuyordu (genelde komite üyesi olan işçiler), fakat teknik personel ve yönetim kadrosu temsilcileri de genelde görev alıyordu. Yeni yönetim, fabrika komitesinin gözetimi altında çalışıyordu. Yerel bölgedeki güç dağılımına bağlı olarak, fabrika komitesi de yerel İşçi Kontrolu Konseyine, yerel Halk Ekonomik Konseyine, sendikaya bağlı Hesaplama ve Dağıtım Komisyonuna, Petrograd'daki Fabrika Komiteleri Merkez Konseyine, ya da sadece kendisine bağlıydı. 1918 ortalarında, Urallar'daki ve Donetz Havzasındakiler hariç (işçilerin en çok sayıda el koyduğu tesisler buradaydı), tüm tesislerin beşte üçünün yönetim kurullarında fabrika komiteleri doğrudan görev almıştı. Beş yüz ile bin kişi arasında işçi çalıştıran fabrikalarda bu oran % 74'e kadar yükseliyordu, binden fazla işçiyi içeren tesislerde ise neredeyse % 100'e yakındı. (18)

Yönetime işçilerin yoğun oranda katılmasının yararlı olup olmadığı sorusuna hemen basit bir yanıt vermek mümkün değildir. Devrimi izleyen ilk aylarda Rus ekonomisi gerilemeğe devam etti ve sağlanabilen küçük dengeler, 1918 yazındaki İç Savaşın yıkıcı etkileri ile yitirildi. Pekçok araştırmacı, işçi kontrolu ve yönetiminin doğrudan ekonomik çöküşe katkıda bulunduğunu, çünkü komitelerin yetersiz, dikkatsiz, düzelmez derecede dar görüşlü, teknik personele düşmanca bakan, disiplinsiz ve uzak görüşlü olmayan kişilerden oluştuğu sonucuna vardı. (19) Bu görüşü destekleyen kanıtlar hiç de az olmadığı halde, işçi kontrolunun genel bir değerlendirmesini yaparken, sadece ona karşı çıkan çok sayıda kanıtlar değil, işçilerin üretimi sürdürmeğe çalıştıkları koşullar ve genelde işçilerin kendilerinin sorumlu olmadığı çok zor koşullar altında ekonomik çöküşün durdurulması için öne sürülen alternatif çözümlerin göreceli fizibilitesi de göz önüne alınmalıdır. Hem bu açıdan hem de onur ve demokrasi için verilen mücadele açısından bakıldığında, devrim Rus-

ya'sındaki işçi kontrolunun sanıldığından daha etkin bir ekonomik yeniden yapılanma ve uzun vadeli gelişme unsuru olduğu görülmektedir.

Teknik uzmanlardan yararlanılması konusunda komitelerin tutumları 1917 yılındakinden farklı değildi. Her iki tarafta da uzun yıllar süren düşmanlığı yansıtan suistimaller görüldüğü halde, çoğu fabrika komitesi, karşılıklı güvene ve kesin yetki ayrımlarına dayalı ilişkiler kurmağa kalkıştı. Teknik personelin işten çıkartılması tek tek olaylarda görülüyordu ve şiddete çok ender başvuruluyordu. Bazı anarşistler aydınlara ve uzmanlara baskı uygulanmasını istediği halde, işçilerin çoğu bundan kaçınıyordu. (20) Fabrika komiteleri organlarınca yayımlanan tüm talimatlarda uzmanların kadroda tutulması belirtiliyordu ve Petrograd Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi, uzmanlar için özel bir bölüm kurulmasını destekliyordu. (21) Her ne kadar spetsy(uzmanlar)'ın imtiyazlarına karşı itirazlar varsa da maaşlarını indirmeğe yönelik uygulamalar yapılmıyordu. İşçi kontrolunun çoğu düzeyinde görüldüğü gibi, pratik amaçlar genelde öfke, ideoloji ve hatta ciddi siyasi düşmanlıktan ağır basıyordu.

Teknik uzmanlar genelde işçi kontrolunu düşmanca karşıladı. Pekçoğu Ekim'den hemen sonra greve gitti ve Rusya Mühendisler Sendikası (aslında üniversite eğitimi görmüş mühendislerin çok azını temsil etmesine rağmen), üyelerinin işçi kontrolu organlarına katılmasını yasakladı. Bu yaptırımların ne kadar etkin olduğu belirsizdir, fakat mühendislerin çoğu grev gibi zarar verici eylemlere girişmedi. Ve genelde kapitalist sınıfa gönülden bağlı değillerdi. Yaşamlarını sürdürebilmek için kendi emeklerini satmaları gereken kişiler olarak kendi ayrı menfaatlerinin bilincindeydiler. Ekonomi üzerinde burjuvalarınkine kıyasla daha güçlü bir devlet kontrolu kurulmasını yeğliyorlardı. İçlerinden pek çoğu öğrencilikleri sırasında radikal siyasete karışmıştı, ve 1914'te teknik enstitüler ve hatta üniversitelerdeki öğrencilerin büyük bir çoğunluğunu daha az imtiyazlı kasabalar ve köylerden gelen, okumak için ça-

lışmak zorunda olan gençler oluşturuyordu. Yanısıra, üretimde çalışan mühendislerin çoğu diplomasızdı. Sonuçta çoğu mühendis devrim hükümetiyle işbirliği yapmayı kabullendi, fakat kendi konumlarının, kişisel güvenliklerinin ve üretimdeki uzmanlık rollerinin korunması koşulunu ileri sürdü. (22)

İşçi kontroluna duydukları düşmanlık yoğun, fakat çok yaygın değildi ve çoğu fabrika komitesi, karşılıklı kabul edilen ilişkiler kurmayı başardı. Çoğu uzmanın şu ya da bu şekilde bir işbirliğine gitmekten başka bir seçeneği yoktu, ne de olsa hayatlarını kazanmaları gerekiyordu, yine de ilk haftalarda pekçoğunun üretime sabotaj yaparak karşılığında burjuvalardan para aldıkları görüldü. Hükümet, uzmanlar için zorunlu çalışma kuralı getirerek işçi kontroluna karşı direnişlerini daha etkin biçimde kırabileceğini farketti ve sonunda Aralık 1918'de bu uygulamayı getirdi. Fakat zorlamanın bir dereceye kadar etkili olduğu görüldü ve fabrika komiteleri de bir yandan uzmanların yetkilerini kısıtlarken öte yandan da onların delegelik görevlerini yerine getirmelerini sağlamağa çalıştı. Yetki ayrımlarını uygulama sırasında korumak çok zordu ve suistimaller her iki tarafta da sürdü. Komitelerin disiplin ve üretim artışı sağlamağa yönelik enerjik çabaları, karşılıklı saygı ve işbirliği sağlanması için önemli bir temel oluşturdu, fakat hem 1917-18'in ağır koşulları, hem de yönetim suistimalleri mirası, tezgah başındaki işçiler ile disiplin ve yönetimi uygulayan tüm organlar ve personel arasında büyük bir gerginliğin doğmasına yol açtı. Ancak, işçilerin genel tutumlarının fabrika komitelerinin davranışlarının ve 1917-18 döneminde görülen uzmanlara karşı düşmanlığın bir tür işçi kontroluna dayalı ekonomik yeniden yapılanmayı başarısızlığa sürüklediği söylenemez. Bu süreçte kaçınılmaz çekişmeler yeraldı, fakat kontrolun uygulanması temelde akılcıydı ve uzmanların tutumları işbirliğinden yanaydı. (23)

İşçi kontrolu altında çalışma disiplini ve üretkenlik sağlanması da karmaşık bir sorundur. Ekim'den önceki

ve sonraki üretim düşüklüğünü işçi kontroluna bağlayan pekçok çağdaş araştırma vardır. Mart 1918'de, Çalışma Komiseri olan Shlyapnikov, Sovyet Merkezi Yürütme Komitesine verdiği bir raporda işçilerin beğenmedikleri talimatlara uymadıklarını ve ancak fabrika komitesi olay yerinde toplanıp bunları onayladıktan sonra işe koyulduklarını belirtti. Şunlardan yakınıyordu: «Eğer atelye komitesi onarım atölyelerini kontrol etmeğe kalkışırsa derhal feshediliyor ve yeni bir komite seçiliyor. Başka bir deyişle, işler artık bir kitlenin elinde ve bunlar da bilgisizlikleri ve üretimle ilgilenmemeleri nedeniyle tüm çalışmaları frenliyorlar.» (24) Petrograd'daki Putilov tesisleri fabrika komitesinin yazdığı bir raporda şunlar belirtilmişti: «Siyasi mücadele ve ekonomik talepler kisvesi altında belirli grupların işçi organizasyonlarına ve hatta bireylere karşı verdiği mücadele yatıyor. Küçük burjuva taleplerine dayalı olarak grevler yapılıyor ve disiplin gevşiyor. Bunlarda kesinlikle topluluk duygusu bulunmamaktadır.» (25)

Benzer durumlar kuşkusuz öteki tesislerde de görülüyordu ve Rus sanayinin üretim oranının Ekim'den sonraki ilk aylarda önemli ölçüde düştüğü de ortadaydı. Fakat bu düşüşteki en önemli faktörün işçi kontrolu olup olmadığı kuşkuludur. Herşeyden önce fabrika sahipleri hem üretime sabotaj yapmayı sürdürüyor, hem de maaş ödemelerini kimi zaman bir hafta gibi uzun sürelerle geciktirerek işçilerin insiyatifini kırıyordu. Bankacılar aradabir fabrikatörlerle işbirliği yaparak işçilerin maaş hesaplarını donduruyordu. (26) Bu eylemler, işçilerin neden disiplin sağlanması konusunda isteksiz olduğunu, eski fabrikatörlerin neden görev başında kaldığını ve özel kâr sisteminin Bolşevik hükümetince resmen tanındığını açıklamaktadır. Gerçekten de, Üst Ekonomi Konseyi, yüksek makamlardan izin almaksızın işçilerin üretime el koyduğu şirketlere sağlanan fonları kesiyordu. Fabrika komiteleri, fabrikalardaki iki başlı yönetim koşulları altında üretimi sürdürmeleri için işçileri ikna etmekte zorluk çeki-

yor ve bundan dolayı ulusallaştırma eylemlerini destek liyordu. Bir kere başarıldıktan sonra, ulusallaştırma üretkenlik üzerinde olumlu ve önemli bir etki yaratıyordu. (27) Ek olarak, fabrika komiteleri ve sendikalar gibi işçi organizasyonları arasındaki çekişmeler, kimi zaman karmaşaya ve çalışma talimatlarının tutarsızlaşmasına yol açıyordu, çünkü sendikalar genelde üretime doğrudan müdahale edilmesine karşıydı. Bu karmaşa, devlet organizasyonunun yüksek düzeylerine büyüyerek yansıyordu. Örneğin, Shlyapnikov'un belirttiği demiryolları düzensizlikleri, temelde demiryolu sisteminin yönetimi için rakip sendikaların giriştiği rekabetten kaynaklanıyordu. Tek bir partiden oluşan bir kabine kurulmasına karşı çıkan ve Anayasal Meclisin dağıtılmasını istemeyen Vikzhel (Rusya Demiryolu Yöneticileri Sendikası), ancak aylar süren mücadelelerden sonra değiştirildi ve yerine Bolşeviklere yakın, yürütme komitesinde (Vikzhedor) tabandan gelen siyasi duyguları daha doğru yansıtan bir sendika geçirildi. (28) Bu yoğun siyasi çekişmeler, özellikle de yeni hükümetin yasallığı ile ilgili olanlar, kaçınılmaz biçimde disiplin ve üretkenliğin düşmesine neden oldu.

Fakat, Ekim devriminin ötesinde süren üretim azalmasının başka nedenleri de vardı. Herşeyden önce, demiryolu sistemi çökmeğe başlamıştı. Bunun başlıca nedeni, savaş nedeniyle demiryolları üzerine binen müthiş yüktü. Bunun sonucunda yakıt ve hammadde teslimatları sürekli olarak gecikiyordu ve Ekim'de üretim artık sürekli kesintiye uğramağa başlamıştı. Bu dönemde Petrograd Üniversitesinde siyasi iktisat hocalığı yapan Profesör Simon Zagorsky, bu gecikmelerden dolayı normal bir sekiz saatlik mesai gününde işçilerin sadece altı, kimi zaman da dört saat çalıştığını hesaplamıştır. (29) Bunun getirdiği moral bozukluğu da önemli bir unsurdu. Yanısıra, üretimde kullanılan makineler sık sık bozuluyordu. Savaş nedeniyle normal dış ticaret sekteye uğradığından yedek parçalar getirilemiyordu. Şehirli, vasıflı işçilerin büyük bir çoğunluğu askere alınmıştı. Sayısız madeni su basmış,

önemli sanayi merkezlerini yabancı askerler elegeçirmişti. Aslında sanayi üretimi 1915 ortasından bu yana sürekli düşmekteydi. (30) Bu düşüşü durdurmak için pekçok fabrika, barış zamanı üretim programına geçmeyi planlıyordu. Normal arz koşulları altmda bile bu geçişin tamamlanması dokuz ile on beş ay sürerdi ve çok sayıda işçinin geçici olarak işten çıkartılması gerekecekti. (31)

Ancak, yeni rejimin ilk aylarında Rus işçisinin verimliliğini etkileyen belki de en önemli faktör, işçilerin yeterince beslenememesi ve bunun yol açtığı fiziksel tükenişti. Devrimden önce de büyük bir sorun olan ve Geçici Hükümetin son aylarında kitlelerin radikalleşmesine yol açan faktörlerden biri olan tahıl yetersizliği, 1917-18 kışında bunalım boyutlarına ulaştı (32). Karneyle dağıtılan ekmek miktarının günde 125 grama kadar düşürüldüğü oldu ve hiçbir zaman 250 gramı geçmedi, savaştan önce ise günde 1 kg civarındaydı. Petrograd'da ağır iş yapan işçilerin günde aldıkları ortalama kalori, Ekim'de 1705'ten Aralık'ta 1162'ye ve Ocak'ta 771'e düştü, Mart ve Nisan'da 1000-1100'e yükseldi. Ağır iş yapan bir işçi için gereken kalori 3600, orta ağırlıkta işler için 3100 ve hafif işler için 2600 olarak hesaplanmaktadır (33). Bu kalori eksikliğine bir de öteki beslenme yetersizlikleri eklendiğinde, ortalama bir işçinin normal hızda çalışma oranı önemli ölçüde düşüyordu. İşçilerin pekçoğu fabrikalardaki işlerini bırakarak taşraya gitmek ya da eski köylerine dönerek toprak almak veya ailelerine yardım etmek zorunda kaldı, ötekiler ise düzenli olarak çalışamayacak şekilde hastalandı. Bunun sonucunda pekçok fabrikada ortaya çıkan çalışma düzensizlikleri, disiplinin, insiyatifin ve üretkenliğin daha da azalmasına yol açtı. Tezgahları başında kalan işçilerin taşradaki akrabalarından gelen yiyecek paketlerine bağımlılığı gittikçe arttı. Ve yiyecek dağıtımındaki gecikmelerle azaltımlar sık sık öfkeli grevlerin ve protestoların yapılmasına neden oldu. (34)

Ancak, tüm bu faktörlere rağmen, üretimde görülen sürekli düşüş, birkaç ay sonra durdurulabildi. Çeşitli böl-

gelerdeki sayısız fabrikadan toplanan bilgileri içeren geniş bir araştırma yapan Lomov, üretimdeki en düşük noktaya Ocak 1918'de varıldığını hesapladı. Bundan sonra çıktı ve üretkenlik oranları düzenli olarak, bazı örneklerde de etkileyici biçimde yükselmeğe başladı. İlkbahar geldiğinde, süregelen yiyecek kıtlığı ve günlük çalışma süresinin ortalama on saatten sekiz saate indirilmesine rağmen, bir dizi fabrika 1916 düzeylerinin ötesinde üretim yapıyordu ve birkaç tanesi 1914'teki barış zamanı üretim düzeyini bile yakalayabilmişti. 1918'in ilk aylarında bazı fabrikalarda üretim miktarı iki yada üç misli arttı ve Lugansk'taki Gartman tesisleri, 1917 sonbaharında ayda sadece üç lokomotif teslim etmiş olduğu ha'de Mart ayında on üç lokomotif teslim etmeyi başardı. Hazırlanan rapor'ların çoğunda bu artışı fabrika komitelerinin sağladığı belirtiliyordu. (35)

1917'de fabrika komiteleri aracılığı belirtilen işçi onurunu savunmaya yönelik öneriler, Ekim devriminden sonra işçilerin öz disiplini açısından yaygın bir ortak ilgi noktası oldu. Ülkenin her yanında yapılan genel kurul ve fabrika komiteleri toplantılarında «öz disiplin», «öz kontrol», «öz dürtü», «öz yaratım» sağlamağa yönelik kararlar alındı ve kurallar belirlendi. Yüksek oranda vasıfsız, yeni proleter olmuş işçileri ve kadın işçileri içeren fabrikalar ve yanısıra yüksek oranda vasıflı, usta erkek işçileri içeren fabrikalar, artık Çar döneminin baskı altındaki işçileri olmadıklarını, ve üretim yapmak için kapitalist çobanların sopasına gerek duymadıklarını yaptıkları gösteri'erde dile getirdiler. Daha ayrıntılı ideallerin bile dile getirildiği oldu, örneğin Ocak 1918'de Moskova İşçi Kontrolu Konseyi şu açıklamayı yaptı: «Her işçiye kendi bireyselliğini geliştirme olanağı sağlanmalıdır, her işçi kendi uygun bulduğu işi yapmalıdır, özel bir acil durum o'madıkça işine karışılmamalıdır, çünkü bu durumda toplu üretim üzerinde dezavantaj niteliğinde etkiler meydana geleceğinden korkulmaktadır.» (36)

Bu koşullar altında, gerçek ile isteklerin bağdaştırıl-

ması mümkün değildi. Fabrika komiteleri, sürekli olarak çalışma kurallarını ihlal edenler için eğitim ve ikna etme yöntemleri kullanmayı yeğledi. Çoğu fabrikada yoldaşlık mahkemeleri kuruldu ve geç kalan ya da işe gelmeyen işçilerden bu mahkemeler huzurunda ifade vermesi istendi. Ryazan-Urallar demiryolu idaresi, işçilerin saptanan kuralları beğenmemeleri halinde yeni kurallar yazmalarını gerektiğini belirtti. Fakat bu ikna etme yöntemleri ve halktan gelen baskının yetersiz kalması halinde fabrika komiteleri daha sert önlemler almaktan kaçınmıyordu. Demiryollarının bazı kesimlerinde geçerli bir özür olmaksızın işe gelmeyen işçiler derhal kovuluyordu. Petrograd'daki Radyotelgraf Fabrikası, vaktinden önce işi bırakan işçilerin bir hafta açığa alınması kuralını getirdi, ve Nevka tekstil fabrikası komitesi, sadece beş dakika geç kalan işçileri bile yoldaşlık mahkemesine çıkartmağa başladı. Milyutin, işçilerin kimi zaman birbirlerine çok sert davrandığını bildiriyordu. Çalışma normları çok sıkı uygulanıyordu ve pekçok fabrika komitesi, başlangıçta iş teksizlik duymalarına rağmen parça başı ücret sistemini geri getirdi. Bu da kullanım ve kontrolla ilgili kapitalist yöntemleri anımsattığı için büyük çekişmeler çıkmasına yol açtı.

Gerçekten de, komiteler aldıkları disiplini sağlama önlemleri yüzünden işçilerce, özellikle de hem rutin sanayi çalışması yöntemlerine alışık olmayan, hem de kısıtlamalar ve yeniden düzenlemeler nedeniyle geçici veya kimi zaman da daimi işten çıkarmalara konu olan vasıfsız, yeni proletarya olmuş işçilerin eleştiri ateşi altındaydı. Bu tür işçiler arasında öz disiplinli sanayi çalışma alışkanlıklarının yerleştirilmesi için gerekli bir koşul olan düzenli istihdam olgusu mevcut değildi. Fabrika komiteleri de çoğunlukla kimlerin işten çıkartılacağını belirlemeğe yardımcı oluyordu, ancak bazı durumlarda önce iş paylaşma yöntemini deniyordu. Fakat, komitelerle işçiler arasına disiplin sorunları yüzünden ne kadar çok çekişme çıkarsa çıksın, işçiler öteki türlü, daha az zorlayıcı normları kabul-

lenmiyordu. Fabrika komitelerine, disiplin uyguladıkları ya da yaptırımlar empoze ettikleri gerekçesiyle red oyu verilmiyordu. Ve disiplin konusunda işyerinde kontrol sağlamak için rekabet eden tüm organizasyonlar, örneğin eski fabrikatörler, devletçe atanan görevliler ve çeşitli sendikal organlar arasında işçiler üzerinde en büyük etkisi olanlar fabrika komiteleriydi. Bu etki, belki de 1918 başlarında demiryollarında disiplin üzerine eleştirilerle dolu bir rapor hazırlayan Shlyapnikov'un neden daha sonra yerel, demokratik işçi kontrolu sağlamak amacıyla işçi Muhalefet hareketinin başına geldiğini açıklamaktadır. (37)

Çözüm Olarak Sistem

Fabrika komiteleri militanlarının 1917 başlarında anladığı gibi, Rusya'daki ekonomik bunalıma getirilecek demokratik çözümler, ayrı fabrikalarda yerel eylemlere geçmekten çok daha fazlasını gerektiriyordu. Ancak, koordinasyonun ne ölçüde başarıldığı önemli bir çelişki konusudur. Mevcut dar görüşlülüğün nedenleri de açık değildir. Pekçok araştırmacı, işçi kontrolu hareketi içinde belirlemeci ve kalıcı karmaşa eğilimlerin yeraldığı, ve bundan dolayı bir tür otoriter merkezciliğin kaçınılmaz olduğu sonucuna vardılar. (38) Ancak, eldeki kanıtlar çok daha karmaşık bir manzara olduğunu göstermekte ve hem merkezkaç eğilimlerinin daha geniş nedenleri olduğunu, hem de Ekim sonrasında kentsel ekonomik sistemin demokratikleşmesi olanaklarının idealden uzak ve tabandaki parçalanmanın getirdiği kesin bölünmeden ya da yukarıdan gelen koordinasyon isteğinden daha büyük olduğuna işaret etmektedir.

İşçilerin ve fabrika komitelerinin öznelci (particularistic) davramşları ile ilgili pekçok kanıt bulunmaktadır. Vasıflı işçiler kimi zaman komiteleri kendi kişisel çıkarları doğrultusunda kullanıyordu. Shlyapnikov, raporunda bazı demiryolu onarım atölyelerinde vagonların işçiler ve aileleri tarafından ev olarak kullanıldığını belirtmişti. Fabri-

kalarda hırsızlık yapılması hiç de ender değildi. Yakıt ve ham madde stokları, hatta kimi zaman makineler kişisel kazanç için ya da sadece karın doyurmak amacı ile satılıyordu. Bazı komiteler, yakıt stoklarını başkaları ile paylaşmaktan ya da çabalarını daha etkin biçimde koordine etmekten kaçmıyordu. Bu durum gıda maddelerinde de görülüyordu. Bazı komiteler, olası işten çıkarmalara karşı kalkan oluşturması amacıyla karşılayamayacakları siparişler alıyordu, ötekiler ise yeni, askeri amaçh olmayan siparişler garanti edilinceye kadar savaşın sona ermesi nedeniyle gereken işten çıkarmalara karşı direniyordu. Bu davranışların gerçek kapsamını hesaplamak olanaksızdır. Fakat dar görüşlü ve öznelci yaklaşımların ekonomik yeniden yapılanmada pekçok sorun yarattığı görülmektedir. Pekçok işçi, kendi fabrikalarının kendi işgücüne ait bir mülk olduğu görüşündeydi, fakat fabrikaya daha az bağımlı işçiler, bir an önce alabileceklerini alıp ayrılma eğilimindeydi. (39)

Ancak, bu gelişmeler içinde fabrika komitelerinin rolünü değerlendirirken pekçok başka faktörün de göz önüne alınması gerekir. Komiteler ekonomik parçalanma, yıkıcı bir sınıf mücadelesi, organizasyon çelişkileri ve tepkilerini temelde belirleyen ve seçeneklerini kısıtlayan karmaşık, etkisiz devlet yapısının geniş bağlamında etkinlik gösteriyordu. Koordinasyon kurmağa yönelik atılımlarının her zaman başarılı olmaması, kurumların kendisinde mevcut eğilimlere bağlanamaz.

Herşeyden önce, bazı komitelerin dar görüşlü eylemleri kendilerinin hatası değil, o koşullar altında gerekli olan davranışlardı, örnek olarak, yeni rejim, ilk haftalarda üretimi yönetmeğe kalkışan fabrika komitelerinin yakıt ve ham madde satın almaları ve işçilere maaş ödemeleri için kredi almalarını sağlayacak önlemler almadı, işçi kontrolu ile ilgili 14 Kasım kararnamesinde komitelerin bankalardan borç almağa yetkili kurumlar olduğu belirtilmemişti. Ancak 6 Aralık'ta, iktidarın elegeçirilmesinden tam altı hafta sonra Halk Komiserleri Konseyi bir

yasa taslağı hazırlayarak yerel sovyetlerin komitelere bu statüyü tanımasına olanak sağladı. Yanısıra, özel bankalar fabrikatörlerle işbirliği yaparak komitelerin kredi isteklerini geri çeviriyordu. Bu istenmeyen durum ancak o ayın sonlarında, bankaların ulusallaştırılması ve SEC'in finansman sorumluluğunu üstlenmesiyle düzeltilmeğe başlandı, fakat SEC çoğunlukla komitelere fon akışını engelliyordu. (40) Böylece, komitelerin önünde makinelerinden ya da stoklarından bir kısmını satarak işçilere maaş ödemek ve üretimi sürdürmek için gereken maddeleri satın almaktan başka seçenek kalmıyordu. Ve hükümet kesin ulusallaştırma önlemleri almayı reddettiği sürece rekabete dayalı piyasa hesaplamaları da geçerliliğini korudu.

Her ne kadar korkunç ekonomik koşullar pekçok işçiyi hayatta kalabilmek için fabrikalarda hırsızlık yapmak ve bir ekmek karşılığında hazır mamulleri makineleri ve hatta hurda madenleri satmak gibi umutsuz önlemler almağa ittiyse de, fabrika komiteleri genelde bunu önlemek için sert önlemler alıyordu. Eski polis ve yargı organlarının tasfiye edilmesi, fabrikatörlerin otoritelerini yitirmesi, sendikaların gevşek ve genelde birbirlerinden uzak organizasyonları, ve yeni devlet kadrosunun önceden kestirilemeyen etkinliklerinden dolayı, fabrika komiteleri bu davranışların kapsamını kısıtlamakta en etkin organlar olarak kaldılar. Bazı işçiler arasındaki hissedarlık mantalitesine rağmen, kâr paylaşımı veya öteki türlü toplu kapitalist mülkiyet anlayışlarını kurumlaştırmağa yönelik fazla yaygın hareket yoktu. Fabrika komitelerince el koymağa yönelik tüm resmi öneriler, bir türlü geniş sosyal iyelik biçimi aldı. Bu, olasılıkla kendi başlarına hareket etmek isteyen ve Marc Ferro'nun kuramına göre toplu mülkiyeti köy mentalitesi ile gören bazı küçük fabrikalar için geçerli değildi. (41) Ancak komite hareketinin ağırlıkta olduğu büyük tesislerde veya 1917'den önce devlet yönetimine giren demiryolları ve fabrikalarda bu biçim geçerliydi.

Pekçok bölgede, komiteler kendi işçilerinin hayatta

kalması için öteki komitelerle rekabete girmekten başarıyla kaçındılar. Petrograd'daki Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi, özellikle dargörüşlü ve rekabete yönelik eğilimlere sahipti. Petrograd'daki endüstrinin Ekim'den sonra tümüyle çökmemesi, esas olarak bu enerjik çabalarının sonucuydu, örneğin ellerindeki tüm yakıtı tüm bölgede akılcı ve eşit şekilde dağıtmak için herşeyi yapıyorlardı. Kasım ortasında yapılan Beşinci Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı'nda öne sürülen bir plana göre, üç aylık gereksiniminden fazla olan tüm yakıt stokları, Merkezi Konseyin yakıt komisyonuna devredilecek ve dört öncelik kategorisine göre şirketler arasında paylaştırılacaktı. 22 Kasım 1917 ile 20 Ocak 1918 tarihleri arasında bu tür sekiz yakıt transferi yapıldı, toplam miktar otuz bin ton civarındaydı. Doğal olarak bireysel komiteler kimi zaman işbirliği yapmayı reddediyordu ve resmen kurulmuş bir organizasyon olmayan Merkezi Konsey'in elinde daha avantajlı tesisleri meslekdaşlarına yardım için zorlayacak yetki yoktu. Beşinci Konferansta ayrıca çeşitli şirketlerden gelen kırk beş işçiden oluşan bir grup kuruldu ve buna daha çok yakıt sağlamak amacıyla Donetz Havzası'na gitme görevi verildi; fakat yerel siyasi gelişmeler ve ulaştırma zorlukları yüzünden bu görev başarılamadı. Bu ulaştırma zorlukları faktörü, koordinasyon amaçlı tüm komite teşebbüslerinin karşısında sürekli bir engel olarak kaldı. Ham madde sağlamak için benzer bir komisyon daha kuruldu ve Merkezi Konsey de Petrograd'dan öteki şehirlere ve Finlandiya'ya çeşitli mamullerin (makine yağı, ilaçlar, gaz, iplik) verilmesini sağladı. 1 Ocak 1918'de İstatistik ve Sicil Bürosu kuruldu, Merkezi Konsey'in teknik danışma komitesi de mühendislik ve finansman konularında bilgi verme görevini üstlendi.

Öteki iki önemli olayda — Alman birliklerinin saldırması olasılığına karşı Petrograd endüstrisinin nakledilmesi ve şehrin kısmen boşaltılması — da komiteler büyük etkinlikler gösterdi. Devrimden hemen önce yapılan Birinci Rusya Fabrika Komiteleri Konferansında seferber-

likten derhal vazgeçilmesi isteğinde bulunulmuştu ve Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi, özel seferberlik iptal komisyonları kurmuştu. Bu komisyonların önünde çok az seçenek vardı, çünkü verdikleri kararlar toplu işçi çıkartmalarına yol açıyordu. Fakat Merkezi Konsey bu sorumluluğu üstlendi. Ve Şubat ayında yapılan Altıncı Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansında her fabrikadaki seferberlik iptal bürosunun bölgesel Halk Ekonomik Konseyi'nin (ilgili bilgi aşağıda verilmiştir) seferberlik iptal komisyonuna bağlanması oybirliği ile kabul edildi. 1-4 Aralık 1917 tarihlerinde Urallar'da toplanan Birinci Fabrika Komiteleri Bölge Konferansında da tüm yerel komitelerin bağımlı olacağı genel bir seferberlik iptal planı yapılması kararlaştırıldı. (42)

İşçi organizasyonlarının kendi hareketlerini koordine etmelerine ve tutarlı bir öz-yönetim sistemi geliştirmeğe yönelik teşebbüslerinin en açık örneklerinden biri Urallar'da görüldü. Belirli bazı yerel özellikler hem demokratik hem de etkin bir sistemin geliştirilmesine olanak sağlıyordu. Pekçok şirket işçiler tarafından devir alındı ve ulusallaştırıldı. Böylece sermaye ile emek arasındaki şu yapısal sorunların ve bunlardan doğabilecek öteki sorunların çıkma olasılığı en aza indirildi: Fabrikatörlerin yaptığı sabotajlar, işçilerin insiyatif ve katılma eksikliği, yetki ve kontrol yüzünden çıkan sorunlardan dolayı üretimin sürekli olarak kesintiye uğraması. Ek olarak, hem ulusallaştırmayı hem de bir tür işçi öz-yönetimini desteklemek suretiyle pekçok bölgede sendikalar ile komiteler arasında çıkan çelişkiler de en aza indirildi. Ancak, bölgesel ve ulusal karşılıklı ilişkilerin genel bir bozulma ortamında olduğu o dönemdeki bir başka önemli faktör, Urallar'ın kendi kömürü ile maden cevherlerini üreten, bundan dolayı da ithal maddelerine daha az bağımlı olan göreceli açıdan kendi kendine yeterli bir bölge olmasıydı. Yeniden düzenleme sorunları da minimum düzeydeydi. Tüm bu faktörler, pekçok açıdan ideal bir yerel ekonomik sistemin geliştirilmesine katkıda bulundu. 7 Ocak 1918'de ulu-

sallaştırılan şirketleri temsil eden yaklaşık üç yüz bin delege, Petrograd'da toplanarak aşağıda belirtilen planı tasarladı. Her maden ve tesisteki işçiler, yirmi beş ile altmış kişi arasında değişen bir yönetim konseyi seçecek ve bunlar arasında teknik personelin ve yönetim kadrosunun temsilcileri bulunacaktı. Bu konsey, kendi üyeleri arasından üç ile on beş kişi arasında bir yürütme organı seçecekti. Doğrudan seçim sistemi ile daha yüksek organlar seçilecek ve en üstte Merkezi Madencilik Konseyi bulunacaktı. Konferans tarafından onaylanan yönetmeliklerde, delegelerin seçildiği organizasyondaki işçilere toplantı yapma çağrısında bulunma hakkı verilecekti. Hem devlet organları hem de sendikalar, organizasyonlar olarak bu sistem içinde temsil edilmeyecekti.

Bölge ekonomisi, 1918 kışı ve ilkbaharı boyunca bu işçi öz-yönetimi esasına göre yönetildi, üretim sürekli olarak arttı ve Mayıs 1918 sonunda bir önceki yılın üretim miktarını geçti. Mayıs ayında yapılan Birinci Halk Ekonomik Konseyleri Kongresinde sunulan bir raporda, devlet yönetim kadrolarının yaklaşık beş aylık bir dönem içinde sadece iki kere işçi yönetim kurulu kararlarını 'değiştirmek' zorunda kaldığı belirtildi. (43) Bunlar umut verici gelişmelerdi, çünkü bölge pekçok açıdan geri kalmış teknoloji ve kültüre sahip olarak görülüyordu, yani köylülerin gelenekleri ağırlıktaydı ve otoriter işçi disiplinine karşı önemli bir direniş görülüyordu.

Çeşitli fabrika komiteleri ve onların konferansları ile koordinasyon organlarınca gösterilen insiyatif dargörüşlülüğe ve rekabetçiliğe çok belirgin karşıt eğilimlerle karşı çıkıldığını göstermektedir. Şubat devrimini izleyen ilk günlerde, komiteler, çok önemli bir sendika lideri olan Gastev'in tanımlamasıyla «kişinin kendi kulübesini kontrolu» olarak görülen işçi kontrolunun dar çerçevesini kırmağa çalıştı. (44) Komite militanlarının çoğu, işçilerin öz-yönetimi toplu ve bireysel bir özgürlüğün temellerini atacak ayrıntılı bir sistemin parçası olacaksa, kendi işyerleri dışında bir demokratik kontrol için mücadele vermenin

ne kadar gerekli olduğunu kavradı. Ancak bu anlayışın belki de en önemli göstergesi, Fabrika Komiteleri Merkezi Konsey'in devrimin ilk günlerinden başlayarak kökeni her işyerinin demokratik kontrolunda yatan ulusal bir ekonomik konsey sistemi kurma çabasıydı.

26 Ekim günü Merkezi Konsey'in çeşitli temsilcileri ve çeşitli sendika liderleri Smolny'de Lenin ile bir toplantı yaptılar ve Geçici Rusya Halk Ekonomik Konseyi ile ilgili taslak planı sundular. Bu konseyin üçte ikisi fabrika komiteleri, sendikalar ve Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi'nin temsilcilerinden, üçte biri de fabrikatörlerle mühendislerin organizasyonlarının temsilcilerinden oluşacaktı. Geçici Komisyon'un herbir bölümü, tümüyle işçi organizasyonları temsilcilerinden oluşan bir kontrol komisyonunca yönetilecekti ve bunlarla birlikte en yüksek organ olarak bir kontrol komisyonu kurulacaktı. Bu konsey sanayinin, tarımın ve ulaştırmamn düzenlenmesi görevini üstlenecek ve özel şirketlere el koyma hakkına sahip olacaktı. Fakat Lenin bu öneriyi reddederek fabrika düzeyinde iki başlı bir yönetimi yasallaştıran —komiteler buna zaten sahip olduklarını düşünüyor ve bunu aşmağa çalışıyordu— ve komiteleri sendikalara bağımlı kılan kendi yönetmelik taslağım öne sürdü. Bu taslakta komitelere borç para alma yetkisi verilmiyor ve böylece sabotajlarla mücadele etme ve gerekirse üretimi kendilerinin yönetmesi olanakları kısıtlanıyordu. (45)

3 Kasım günü Merkezi Konsey bir bildiri yayımlayarak bir Rusya Sanayi Düzenleme Konseyi'nin kurulması için gereken işlemlere başladığını duyurdu. Bu yeni plan, büyük ölçüde P.N.Amosov tarafından birkaç gün önce verilen ve Geçici Hükümetin ekonomi düzenleme organları ile fabrika komitelerinin ve işçi kooperatiflerinin organizasyon yapısını birleştiren, fakat sendikaları kapsam dışında bırakan öneriye dayanıyordu. (46) Bu son belirtilen nokta, işçi kontrolunun kapsamı ve organizasyonel yapısı üzerinde sendikalarla komiteler arasında giderek büyüyen çekişmelerin bir sonucuydu. Yeni devrim koşulla-

rında, komite liderleri, sendikaların işçi tabanından çok uzak düştükleri ve bundan dolayı kapitalist sabotajlara karşı mücadele veremeyecek kadar zayıf oldukları sonucuna vardı. Fabrika Komiteleri Merkezi Konseyi, Birinci Rusya Fabrika Komiteleri Konferansı'nda alınan sendikalarla işbirliği yapma kararının «tümüyle iptal edildiğini», çünkü siyasi ve ekonomik durumdaki değişmelerin bunu gerektirdiğini açıkladı (47). 14 Kasım tarihli işçi kontrolu yasasının çıkmasından kısa bir süre sonra, Merkezi Konsey ünlü «İşçi Kontrolunun Sağlanması için Uygulamalı El Kitabı»nı yayımlayarak fabrika komitelerinin yerel ve bölgesel federasyonlarının kurulması gerektiğini ve bunların devlet çapında bir yönetim sistemine bağlanması gerektiğini belirtti. Önemli olan nokta, bu el kitabında fabrikatörlerin ve yaptıkları sabotajlar doruk noktasına varan eski ekonomi düzenleme organlarının temsilcilerinin dahil edilmesi kuralının artık yer almamasıydı. Ayrıca komite hareketinin ne mevcut bir devlet kurumuyla ne de yeni kurulmuş olan Rusya İşçi Kontrolu Konseyi ile birleştirilmesinden söz edilmişti.

En az bir buçuk ay süreyle, Merkezi Konsey üyeleri, ekonominin bir bütün olarak daha az demokratik ve daha az temsil edici organizasyonlara değil, fabrika komitelerine dayalı şekilde yönetilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerini onaylatmağa çalıştı. Merkezi Konsey tarafından işçi kontrolu hakkında yayımlanan ikinci talimatlar kitapçığında da benzer bir öneri yer alıyordu, bu defa yerel, bölgesel ve ulusal Halk Ekonomi Konseylerinin sadece fabrika komiteleri konferanslarınca seçilmesi gerektiği belirtilmişti. Bu konseylere sadece fabrika komiteleri üyeleri alınacaktı, tüm öteki kişiler sadece danışmanlık hizmeti verecekti. Bu önerideki önemli nokta, rejimin üst Ekonomik Konsey'e ilişkin önerisinin onaylanmasından sonra (1 Aralık) yayınlanması ve ileride göreceğimiz gibi seçilme, oluşma ve yetki sorunları üzerinde farklı yorumlar getirmesiydi. Bu farklılıklar, o ayın sonlarında bölgesel Halk Ekonomik Konseyleri'nin Fabrika Komiteleri

Merkez Konseyi'nin üyelerinden oluşacak şekilde kurulması gerektiği ve güç ile kontrolun alttan gelmesi, yukarıdan gelecek yönlendirme ve kontrola karşı açık kapı bırakan sendika önerilerinin dikkate alınmaması gerektiği tartışmalarında bir kere daha öne çıktı. (48)

Ulusal Ekonomi Konseyleri

Kasım ayı başlarında, Halk Komiserleri Konseyi, bir Üst Ekonomi Konseyi'nin (SEC) kurulmasına ilişkin bir kararname taslağı hazırlaması amacıyla bir komisyon kurdu. Bu komisyon hem solcu hem de ılımlı Bolşeviklerden oluşuyordu, fakat verilen kararlarda Bukharin'in etkisi olduğu görülüyordu. Bukharin'in yeni ekonomik konseydeki çoğunluğun ne işçilere ne de kapitalistlere ait olacak şekilde düzenlenmesi gerektiğine ve eski Geçici Hükümetin elinden iktidarın alınmasından hemen sonra alelacele kurulan komiserliklere verilmesine ilişkin önerisi, ileriki çalışmalar için esas kabul edildi. Bukharin'in görüşüne göre, konsey «Halk Komiserleri Konseyi'ne bağlı bir organ olarak ve işçi kontroluna ilişkin talimatlar verme yetkisine sahip şekilde» kurulacaktı. Bu görüşe çeşitli kesimler itiraz etti. Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi, ekonomi üzerinde gerçekten yetkili, ekonomik komiserlikleri ile paralel olmayan bir konseyin fabrika komitelerine dayalı olarak ve ona hesap verecek şekilde kurulmasını istiyordu. Tüm Rusya Sendikalar Merkez Konseyi, sendikaların hakimiyetinden yanaydı ve Rusya Mühendisler Sendikası da yeni organdaki sandalyelerin yarısını istiyordu. Solcu SR'ler ise köylülere ve kooperatiflere sandalyelerin yarısının verilmesini ve konseyin Komiserliklere değil Sovyet Merkez Yürütme Komitesine karşı sorumlu olmasını istiyordu. Bukharin, Savelev, Larin ve Milyutin tarafından hazırlanan son taslak, Lenin'in destekleyici bir konuşma yapmasından ve yeni konseye geniş yetkiler verilmesi için ikna etmesinden sonra 1 Aralık'ta Merkezi Yürütme Komitesi tarafından onaylandı. (49)

Halk Komiserleri Konseyi'ne bağlı olan üst Ekonomik

Konsey, tüm ekonominin yönetilmesi ve koordine edilmesi görevini üstlenecek ve «üretim, dağıtım ve devlet finansmanı alanlarında etkinlik gösteren sanayi, ticaret ve öteki kuruluşlara elkoyma, devletleştirme, ulusallaştırma ve çeşitli şubelerini birleştirme hakkma» sahip olacaktı. (50) Rusya İşçi Kontrolu Konseyi'nin ve komiserliklerin üyelerinden oluşacaktı; uzmanlar da danışmanlık hizmeti verecekti. Başka bir deyişle, sendikaların, parti adaylarının, ve teknik ve idari uzmanların üst kesim temsilcileri ağırlıkta olacak, fabrika komiteleri çok az oranda temsil edilecek ve fabrika komitelerine karşı sorumlu olmayacaktı. Yerel sovyetlerin ekonomi bölümleri de SEC'e karşı sorumlu olacaktı. İzlenecek siyaset yetmiş-seksen kişilik bir Plenum tarafından saptanacak, günlük çalışmalar da on beş kişilik bir Büro tarafından yürütülecekti. Ancak, bu yasanın özelliği, yeni konseylerle onların yanısıra varlıklarını sürdürecek ekonomi komiserlikleri arasındaki ilişkileri açıkça belirtmemesiydi. SEC bir yandan komiserliklerin çalışmalarını yönetmek ve koordine etmekle, öte yandan da onlara karşı alınacak önlemleri belirlemekle görevliydi. Bu belirsizlik kısa bir süre sonra hukuki karmaşıklıklara ve çekişmelere ve de artık tüm ekonominin yönetiminden sorumlu olan kurumun yetkilerinin azaltılmasına yol açacaktı.

SEC'in ilk büyük toplantısında, yönetim kurulu başkanı Osinsky, ekonominin merkezi yönetim altına sokulacağına söz verdi. Toplantıda herbir sanayi dalında özel komitelerin kurulması onaylandı; bunlara kısa bir süre sonra glavki (ana komiteler) ve tsentry (merkezler) adı verilecekti. Bunlar belli başlı sanayi dallarında, genellikle de Çar'lık ve Geçici hükümetler dönemlerinde kurulan sanayi yönetim komitelerinin temellerine dayanarak kuruldu. 25 Aralık'ta SEC yönetim kurulu başkanına yeni organı daha etkin kılması için komiserlik yetkisi verildi. İlk büyük görevi, eski Devlet Bankası'nı devralmak oldu. Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi üyeleri de göreve çağrıldı, bunlardan üçü (Chubar, Antipov ve Amosov) on beş

kişilik ilk Büro'ya ve biri de (Antipov) beş kişilik ilk prezidyuma alındı, ilgili sanayi dallarındaki glavki ve tsentry sendika görevlilerinin çalışmalarından yararlanmak için özel bir çaba gösterildi. Ve Çalışma, Ticaret ve Sanayi Komiserlikleri, bölümlerinden bazılarını yeni organa transfer ederek gereksiz yere işlerin yinelenmesini önlemek istediler. (51)

Ancak, SEC aracılığı ile Rus ekonomisine bir dereceye kadar merkezleştirme ve koordinasyon sağlama çabaları, SEC'in kurulduğu ilk aylarda sonuçsuz kaldı. SEC her ne kadar finansman, yakıt ve ham maddeleri kontrol ediyorsa da fabrika komitelerinin kendiliğinden oluşan elkoyma işlemleri üzerinde fazla etkisi yoktu, 27 Nisan'da SEC ikinci kararnamesini yayınlayarak «başıboş ulusallaştırma»yı yasadışı ilan etti, çünkü 16 Şubat kararnamesinin hiçbir etkisi olmamıştı. Osinsky'nin belirttiği gibi, «sanayinin ulusallaştırılması kontrol edilemeyen bir hızla yaygınlaşıyordu ve sosyalistleştirilmiş fabrikalarla bile düzenli ilişki kuramıyorduk.» (52) Bu, ticari ve finansman kuruluşları için de geçerliydi. Bu, kısmen ekonominin genel bozukluğunun ve bazı teknik ve idari uzmanların işbirliği yapmamasının sonucuydu. Öte yandan, fabrika komiteleri, yukarıdan gelecek emirleri uygulayacak ve kendilerinin kontrol edemeyeceği bir ekonomik merkez kavramına pek sıcak bakmıyordu. Bundan dolayı, resmi kurumlar çok zor koordinasyon görevleri olduğu halde çok az kaynaktan yararlanabiliyordu. Petrograd ve öteki yerlerdeki fabrika komiteleri arasında en büyük yasallaşma olanaklarından yararlanan organ olan Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi, mevcut biçimi ya da planlanan ulusal biçimi ile resmi bir görev almamıştı. Bunun sonucunda Ekim'den hemen sonra koordinasyon sağlamak ve daha imtiyazlı komiteleri öteki fabrikalarda üretimi sürdürme lehine geçici fedakarlıklar yapmağa yöneltme yolundaki enerjik çabaları, kaçınılmaz olarak başarısızlığa uğradı. SEC yasallık eksikliğini kapatmak için etkin kaynak kullammına da gidemedi. Liderleri, özellikle de Osinsky,

dikkatle kurulmuş bir organdan gerçek bir merkezi ekonomi makamına dönüşmeğe karşı direndi ve böylece William Rosenberg'in tanımıyla «kurumsal yapaylık» oluşmasına neden oldu. (53)

Bu kararlı eylem yoksunluğu, ekonomik komiserliklerin kendilerini güçlendirmesine yardımcı oldu. Bu olgu belki ters yönden de açıklanabilir: hükümetin komiserlikleri desteklemesi, SEC'in daha etkin ekonomik faaliyetlerde bulunmasını engelledi. Örneğin, 19 Ocak 1918'de SEC tüm ekonomik kararları yayınlanmadan önce inceleme hakkını kazandı, fakat ekonomik komiserlikleri kendisine bağlamayı başaramadı. Bu çelişki, ilkbahar sonlarında yapılan Birinci Halk Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde de ortaya çıktı ve 1 Ağustos 1918'de SEC'in komiserlikleri kontrol ya da yeniden organize etme hakkı geri alındı. Ortaya çıkan hukuki karmaşa inanılmayacak boyutlardaydı. İç ve dış ticaret, finansman, gıda maddeleri dağıtımı ve öteki alanlarda SEC bölümleri komiserliklerle yetki çatışmasına giriyor ve birbirlerine zıt emirler veriliyordu. SEC ancak ilkbahar sonlarında etkin hale gelebildi, sanayinin gerçek komiserliği görevini üstlendi ve daha kararlı ve etkin bir lider olan Alexei Rykov yönetime geçti. Böylesine sınırlı bir yasallık, neredeyse felç boyutlarında etkisizlik ve merkezdeki bürokratik karmaşa koşulları altında, pekçok fabrika komitesinin resmi emirlere karşı gelmesi ya da fabrikalarında üretimi sürdürmek ve işçilerini doyurmak için kendi başlarına hareket etmeleri şaşırtıcı değildi. Bir işçinin belirttiği gibi, «anarşist olmadığım halde merkezdeki karmaşayı görünce istemeden öyle oluyorum.» (54)

Yüksek Ekonomi Konseyi (SEC) merkezi bir ekonomik koordinasyon organının nasıl olması gerektiğine ilişkin fabrika komiteleri liderlerinin görüşüne katılmıyordu. Bir yandan ekonomi komiserlikleri ile yanyana çalışıyor ve bu yüzden hukuki çelişkiler doğmasına ve etkisizliğin garanti edilmesine yol açıyordu. Öte yandan da fabrikalardaki işçi tabanına karşı hiçbir şekilde sorumlu olmayan

delegelerden oluşuyordu. Ancak, ekonomik koordinasyonun demokratik kontroluna ilişkin planları parti liderlerince reddedildiğinde, mücadelelerini bir başka düzeyde sürdürüyorlardı. Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi'nin SEC'i onaylamasından birkaç gün sonra, Petrograd Fabrika Komiteleri Merkez konseyi, Bölgesel Halk Ekonomi Konseylerinin (PEC) organize edilmesine ilişkin bir plan sundu. Bu planda bir ekonomik konsey sisteminin kalıcı uygulamalarına gerek duyulduğu belirtiliyordu ve bu konseyde fabrika komitelerinin, ulaştırma, ticaret ve tarım işçilerinin yapacağı konferanslarda bölgesel konseyler seçilecekti; bunlar da yıllık kongrelerinde Yüksek Ekonomi Konseyi'ni seçeceklerdi. SEC bir şemsiye görevi görecek ve göreceli otonomluğa sahip bölgesel konseylerle onların kapsamındaki yerel konseylerin etkinliklerini koordine edecekti. PEC'ler kendi ilgi bölgelerindeki tüm ekonomik etkinlikleri saptayacak ve komiserlikler gibi ekonomik sorunlarla ilgili öteki organların üstü olacaktı. Fabrika komiteleri ve benzer organlar, önerilen sistemin emir verme hücrelerinin temelini oluşturacak, fakat koordinasyon konseylerinin yetkili olduğu bölgelere karışmayacaklardı. Bölgesel/yatay bütünleşmeye dikey bütünleşmeye kıyasla daha büyük öncelik tanınacaktı. (55)

Her ne kadar bu taslak SEC tarafından ileri aşamalarda temel alındıysa da, çok az bir çoğunluk farkı ile onaylanan bölgesel konseyler planı, fabrika komiteleri liderlerinin düşündüğü modelden önemli ölçüde farklıydı. Demokrasi ilkesine, tutarlı bir biçimde yer verilmemişti. Her ne kadar SEC'e bağlı glavki ve tsentry aracılığı ile merkezi koordinasyon başarılacaksa da, bunlarla komiserlikler ve yerel sovyetler arasında çıkan hukuki karışıklıklar azaltılamadı ve çalışma kuralları ile iş piyasasını düzenleme sorumluluğu, sendikalara kaydırıldı. Ancak uygulamada PEC organizasyonları yerel koşullara ve mevcut organizasyonlara bağlı olarak önemli ölçüde farklı uygulamalar yapıyordu. Örneğin Moskova Bölge PEC'i uzmanlara ve hatta kapitalistlere önemli görevler veriyor,

Kuzey (Petrograd) bölgesi ve Urallar ise onları sadece danışman olarak kabul ediyordu. Kuzey konseyleri, esas olarak yerel sovyetlerden oluşturulmuştu ve fabrika komiteleri ya da tüm işçi organizasyonlarını temsil eden konferanslar tarafından kurulanlara kıyasla daha büyük karmaşa eğilimindeydiler. PEC'lerin kendileri de organizasyonlar arasındaki çelişkilere sahne oluyordu. Örneğin Kuzey Bölgesi PEC'inde, Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi, ekonomi yönetiminin ve koordinasyonunun yerel hücreleri olarak komiteleri güçlendirmeğe çalışıyordu, sendika liderleri ise bu konularda kendi organizasyonlarına yöneliyordu.

Ancak, bir bütün olarak bakıldığında, Halk Ekonomik Konseylerinin kurulması, fabrika komitelerinin güçlerini önemli ölçüde azalttı, bu nokta Petrograd bölgesi için de geçerliydi. Komitelerin etkinliklerini gözetmek ve fabrikatörlerle çıkan anlaşmazlıklarda arabulucuk etmek için bölümler kuruldu. Şirketler işçilerce kendiliğinden ulusallaştırıldığında, işçilerin yönetim kurulları yerine PEC'ler, ya da SEC'e bağlı glavki, tsentry veya üretim bölümleri tarafından kurulan yönetim konseyleri geçiyordu. Fabrika komiteleri böylece yüksek organlardan gelen talimatların yerine getirilmesini teftiş etme, ekonomik konularda fabrikatörlerin şiddete başvurma eylemlerini kontrol etme ve fabrikalarda işçi etkinliklerini düzenleme yetkilerini yitirdiler. (56)

Doğal olarak pekçok yerde fabrika komiteleri üzerinde kolayca kontrol sağlanamadı; kuruluş yönetmeliğinde öngörülen şekilde bölgesel ve yerel PEC'lerin SEC'e bağlanması da kolayca başarılamadı. Mayıs ayında yedi bölgede SEC'ler, otuz sekiz guberniya'lar ve altmış yedi uezd'ler kurulmuştu. Çoğu yerde bunlar yerel işçi organizasyonlarından oluşturulmuştu ve SEC'le olan bağlantıları ilk aylarda oldukça gevşek kaldı. Finansman gibi konuları SEC'in kontrol etmesine rağmen, yerel konseyler çoğunlukla SEC'in emirlerini dikkate almamayı başarıyordu. Anlaşmazlıklar ilkbaharda da sürdü; Solcu Komünist-

ler ve Solcu SR'ler, alt kademe organlarına yetki ve insiyatif verilmesi konusuna ideolojik bir nitelik kazandırmak için uğraş verdiler, fakat çabaları boşa gitti, SEC, ilkbahar sonlarında kendine bağlı işçi Kontrol Bölümü'nü kurarak etkin kontrol sağlamağa ve gittikçe daha çok sayıda fabrikanın yönetimini devralmağa başladı. 28 Haziran 1918 tarihli ulusallaştırma yasası bu sürecin doruk noktası oldu ve bölgesel ekonomi konseylerinin elindeki yetkilerin çoğunu geri aldı. Aynı yılın Aralık ayında bölgesel ekonomi konseyleri resmen kapatıldı. (57)

Komiteler ve Sendikalar, Parti ve Devlet

7-14 Ocak 1918 tarihlerinde Petrograd'da toplanan Birinci Tüm-Rusya Sendikalar Kongresi, fabrika komiteleri ile sendikalar ve sendikalar ile devlet arasındaki organizasyonel ve siyasi ilişkilerin resmen saptanması için önemli bir fırsat oldu. Bolşevikler kongrede büyük bir çoğunluğa sahipti ve sendikal yapıların alt kesimlerindeki rakiplerine kıyasla daha iyi temsil ediliyordu. Parti liderlerini temsil eden pekçok konuşmacı, şu noktaları tekrar tekrar belirtti: fabrika komiteleri hareketinde yer alan işçiler disipline, deneyime, organizasyona ve proletaryanın yeni hakim sınıfı olması için gereken sınıf bilincine sahip değildi. Arskii'ye göre komiteler işçilerin kaprislerine boyun eğiyor, sendikalar ise işçilerle ilgili taleplerini giderek arttırıyordu. Komiteler, bir bütün olarak işçi sınıfının menfaatlerini değerlendiremiyordu. Ryazanov daha da ileri giderek komitelerin kapatılmasını, çünkü onların «çoğunlukla fabrika sahipleri ile işbirliği yaptığını» belirtti; fakat o ve ötekiler hem ulusallaştırma, hem de Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi tarafından hazırlanan işçi kontrolu yasasının daha radikal şekilde yorumlanmasına karşı çıkıyordu. Komitelerin sadece ve sadece sendika hareketi genelde zayıf olduğu için Şubat devriminden sonra ortaya çıkabildiği bile öne sürüldü. Şimdi ise sendikalar artık gelişmişti ve disiplinsiz, dargörüşlü komitelerin yerine geçmeliydi. Kongre tarafından onaylanan kararna-

melerde bu konular yer aldı. Sendikalar bir bütün olarak işçi sınıfının menfaatlerini koruyacak asıl kuruluşlar olacak ve belirli fabrikalardaki ya da ticaret dallarındaki işçilerin ayrımsal menfaatlerine karşı çıkacaktı. Komiteler ve tüm yerel kontrol komisyonları, sendikalara bağımlı olacak ve kontrol kapsamına sosyalleştirme ve işçi yönetimi dahil olmayacaktı. Yerel kontrol komisyonları da yerel İşçi Kontrolu Konseylerine ve onun da üstünde Rusya İşçi Kontrolu Konseyi'ne bağımlı olacaktı, Tüm-Rusya İşçi Kontrolu Konseyi'nin işçi kontroluna ilişkin ılımlı talimatları (Karşıt El Kitabı), tüm kontrol etkinliklerinde kılavuz olarak alınacak ve onaylanan kararnamelere ek lenecekti. (58)

Kongredeki Menşevikler, sendikalar ile komiteler arasındaki ilişki konusunda Bolşeviklerle aynı görüşteydi, fakat kendi genel siyaset çizgilerini geliştirmeğe devam ediyor ve devletin yönetim organlarında gerçek bir 'demokrasinin' oluşturulması için çaba gösteriyorlardı. (59) Kongrede hazır bulunan birkaç Anarşist Sendikacı, 1917'de savundukları sendikaları eleştirmeye devam etti ve işçilere «o yaşayan cesetleri» terketmeğe ve «yerel düzeyde organize olarak sendikaları da patronsuz... yeni bir Rusya yaratmağa» çağırdı, (60) Maksimov, federal bir yapıya bağlı olacak ve sendikaların ya da devlet temsilcilerinin müdahalesi olmaksızın demokratik şekilde seçilecek ekonomi konseylerinin kurulmasını önerdi; «Proleteryanın amacı, bir kararnameler ve emirler merkezi değil, bir düzenleme ve yolgösterme merkezi oluşturmak için tüm etkinlikleri ve tüm yerel eylemleri koordine etmektir —ve sadece böyle bir merkez aracılığı ile ülkenin sanayi yaşamı organize edilebilir.» (61) Öteki Bolşevikler ise komiteleri savundular ve onların çoğunlukla dargörüşlü olan davranışlarını merkezdeki karmaşa ve organizasyon bozukluğuna atfettiler. Fakat, Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin önde gelen üyeleri, bir alternatife eklemlenmeğe hazır görünmediler.

Zinoviev tarafından sunulan sendikalar, devlet ve par-

ti arasındaki ilişkilerle ilgili kararlar, işçi sınıfının bağımsız insiyatifini engellemeyi amaçlamaktaydı. Zinoviev, Ekim devriminin yeni bir durum yarattığını, işçi sınıfını siyasi iktidara getirdiğini ve esas olarak işçilerin ekonomik menfaatlerini savunmakla meşgul olan sendika hareketinin bundan dolayı yetersiz kaldığını belirtti. Sendikalar ancak devlete ve partiye bağımlı kalarak proleteryanın uzun vadeli menfaatlerini koruyabilirdi. (62) Parti ve devlete böylesine kesin bir bağımlılığın işçilerin yaratıcı insiyatifini engellemeyeceğine dair delegelere güvence verildi. Weinberg, üretim artışının öncelik taşıdığını belirtirken şunları söylüyordu: «Şu anda her şehirde kurulmakta olan bu organizasyonlara bir bakın, nasıl sendikalarla ve fabrika komiteleriyle işbirliği yaptıklarını göreceksiniz. Kitlelere anket formları dağıtıyor, şirketleri teftiş ediyor ve gittikçe daha çok sayıda işçiyi bünyelerine çekiyorlar. Gerçek bir yaratıcılığa sahip olduklarını görüyoruz.» (63)

Oybirliği ile onaylanan bir karar taslağı sunan Gastev, Rusya'da sanayinin yeniden yapılanması için yabancı sermaye ve yatırımlarına dayanılmasını, çalışma disiplini ve üretkenliğin sağlanması için Taylor sisteminin tümüyle uygulanmasını ve toplu işten çıkarmalar dikkate alınmaksızın sadece sanayinin gereksinimleri doğrultusunda emek gücünün dağıtılması gerektiğini belirtti. Sanayinin yeniden yapılanması herhangi bir sosyal adalet kriterine göre değil, sadece üretimin arttırılması gereksinimi doğrultusunda yapılmalıydı. (64) Sendikaların asıl amacı, bu hedef doğrultusunda üretimin organize edilmesine katılmaktı. Fakat kendileri üretimi yönetmeyecekti, üretim devlet tarafından kontrol edilmekle birlikte, özel mülkiyet altında devam edecekti. Sendikalar devletin düzenleyici organlarında yer alacaktı ve bu işbirliğinin sonucu olarak ileride göreceli ve otomatik olarak devlet ekonomik organlarına dönüşeceklerdi.

Bu tezler, Mart'ta yapılan Dördüncü Sendikalar Konferansı'nda onaylandı ve açıklığa kavuşturuldu. Sendika-

lar emekgücünün düzenlenmesi, kontrolu, sicili ve dağıtımı ile ilgili görevlerini üretimi arttırmayı göz önüne alarak sürdüreceklerdi. Çalışma Komiserliği ile yakın işbirliği yaparak çalışacaklardı ve Çalışma Komiserliğinin kararları çalışma alanına giren konularda bağlayıcı nitelikte olacaktı. Yine de, sendikalar siyaset saptamalarında Komiserliğin denetiminde olacak ve uygulamada sendika temsilcileri buna yardım edecek, yani bürokrasinin panzehiri işlevini üstlenecekti. Konferansta onaylanan bir kararnamede «sendikaların yüksek organlarınca (kongreler, konferanslar vb) alınacak tüm ilke kararları, Çalışma Komiserliğini bağlayıcı nitelikte olacaktır. Emek ve üretimle koşulları ile ilgili tüm yasa önerileri ve özel bağlayıcı kararlar, önceden sendikaların ilgili organlarınca onaylanacaktır,» deniliyordu. (65) Fakat sendikaların elinde bunu uygulayacak güç yoktu, ve Mayıs'ta yapılan ikinci Rusya Çalışma Komiserlikleri Kongresi'nde, sendikaların tavsiyelerine uyma zorunluluğu tümüyle kaldırıldı. (66)

Sendikalar ile devlet arasındaki ilişkilere Bolşeviklerin bakış açısı, parti içindeki ve dışmdaki sol ve sağ kesimlerce şiddetle eleştirildi. Anarşistler, işçi organizasyonları üzerinde devlet yetkisi olmasını kesinlikle reddettiler. Birinci Rusya Kongresi'nin aşırı sağ kesimini temsil eden Menşevikler de Bolşevik tezini reddettiler, çünkü yeni rejimin geçici olduğunu düşünüyor ve onun yerine yakında kapitalist gelişime daha uygun siyasi düzenlemelerin geçeceğini umuyorlardı. Sendikalar gibi işçi organizasyonlarının bağımsızlığı bundan dolayı korunmalıydı. Solcu SR'ler, sendikaların devlete bağımlı olması ileride devlet organları ile birleştirilmesi konularında Bolşeviklerle aynı fikirdeydi, fakat devletin esas olarak Halk Komiserlikleri Konseyi'nden (çoğunlukla bağımsız hareket ediyorlardı) değil, sovyetlerden oluşmasını istiyorlardı. Merkezi Sendika Konseyi'nin yönetim kurulu başkanı olan ve görüşlerinden dolayı Kongreden hemen önce partiden ihraç edilen Lozovsky, işçilerin ekonomik menfaatlerinin sendikalar tarafından savunulamayacağını ve hem bu

sınıfları hem de çoğunlukla işverenleri temsil eden devlet ile birleşeceklerse, bu görevin işçilerle köylüler arasındaki devrimci koalisyonun bu aşamasında hâlâ gerekli olduğunu belirtti. Sendikaların bir yandan rejimi desteklerken bir yandan da onu eleştirme hakkına sahip olması gerektiğine işaret etti. Ve Solcu SR'lerin Halk Komiserlikleri Konseyi'ne getirdiği serzenişleri yineledi. Bolşevik partinin sol kanadından Tsyperovich, üretim tümüyle sosyalleştirilmediği sürece işçilerle devlet arasında komple bir menfaatler tammının yapılamayacağını ve işçilerin kendi menfaatlerini belirleme ve onlar için mücadele verme amacıyla bağımsız organizasyonlara gereksinim duyduklarını belirtti. Fakat bu eleştiriler parti liderlerince dikkate alınmadı. Örneğin, grev hakkı açıkça yasaklanmasa bile ilke olarak onaylanmadı. (67)

Ocak 1918'de yapılan Birinci Tüm-Rusya Sendikalar Kongresi, bu yüzden fabrika komiteleri hareketinin sendikalara ve onlar aracılığı ile uygulamada Halk komiserlikleri Konseyi'nce yönetilen devlete bağımlı kılınmasında önemli bir adım oldu. Bunu dengelemek için sendika görevlilerinin tüm düzeylerdeki ekonomi yönetim organları bünyesine alınmasına başlandı, fakat onlara sendika temsilcileri olarak önemli siyasetlerin belirlenmesi görevi hiçbir zaman verilmedi. Parti kontrolunu sağlama almaya yönelik teşebbüslerinde, Bolşevikler, Birinci Sendika Kongresi'nde ele geçirdikleri ulusal araçları Bolşevik olmayan sendikaları hizaya getirme amacıyla kullanmağa başladı. Taktikleri arasında rakip sendikaların kurulması ve tanınması, grev fonlarının ve sosyal sigorta yardımlarının önlenmesi sendika toplantılarının durdurulması, üst kesimden sendika görevlilerinin atanması, ve sendika kongrelerinde tabandaki işçilerce seçilen görevlilerin oylamaya çağrılması vardı. Çalışma Komiserliği, kendi komitelerinde çalışma görevi verilmiş tüm sendika üyelerini onaylama yetkisine sahipti. Ve Sendikalar Merkez Konseyi, yerel sendikaların etkisini önemli ölçüde azaltan fonlar için devlete ve partiye bağımlıydı. Bolşevikler, daha

doğrudan baskı önlemleri (tutuklama, karne ile dağıtılan miktarları azaltma, gıda maddeleri ve öteki tüketim maddelerinin tercihli dağıtımı vb) almaktan da kaçınmıyordu, fakat bu önlemlere sadece İç Savaş sırasında yaygın olarak başvuruldu. Bazı sendikalar ve gruplar bu denetime karşı direndi, ve 1918 ilkbaharında bile sendikaların bağımsız olmaması protesto edildi. (68)

Şubat 1918 ortalarında Petrograd fabrika komitelerinin temsilcileri şehir genelindeki altıncı konferanslarını yaptı ve sendika kongresinin kararlarına topluca karşılık vermeyi planladılar. Delegeler bir yandan sendika kongrelerinde komitelere karşı getirilen suçlamaları reddederken bir yandan da işçi sınıfının artık iki farklı tipte organizasyonun getirdiği ayrım ve rekabete dayanamayacağını dile getirdiler. Sendikalar yeni sovyet rejimini desteklemeğe başladıklarından dolayı ve alttan gelen baskı yüzünden isteksizce olsa bile üretim organizasyonunu kendi etkinlik kapsamlarına aldıklarından dolayı, komiteler artık birleşme için gerçek bir temel oluştuğunu gördüler. Fakat bu sadece belirli bazı koşullar altında olabilirdi. En başta, sendikaların gönüllü üyelik ilkesinden vazgeçmesi gerekecekti, çünkü sosyalizmin kurulmasına ilişkin karar verme süreçlerine tüm işçilerin katılması gerekiyordu. İkincisi, sendikaların yerel hücresi olacak fabrika komiteleri, kontrol ve düzenleme yetkilerini ellerinde tutmalıydılar ve sendikaların kesin işlevi de işçilerin ekonomik menfaatlerini savunmak ve işgücü piyasasını düzenlemek olmalıydı. Fabrika komiteleri, fabrikalardaki yürütme organı olma görevlerini sürdürecekti, ve tüm işçiler ve memurlar tarafından seçileceklerdi. Tüm sendikaların en üst organı, herbir sanayi dalından seçilen üyeleri içeren Fabrika Komite Delegeleri Konferansı olacaktı, ve bu konferansta sendikaların yürütme organları seçilecekti. Bu yürütme organları, Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin tüm işlevlerini üstlenecek şekilde yeniden düzenlenecekti. (69)

Fabrika komitelerinin sendikalarla birleştirilmesine

yönelik bu plan, Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi, Metal İşçileri Sendikası'nın yürütme kurulu, ve bir dizi öteki sendika arasında Altıncı Konferanstan önce yapılan sözlü anlaşmada (komitelerin onayını bekliyordu) yer alan noktaları içeriyordu. Fakat hiçbir şekilde fabrika komitelerinin kesin teslim oluşunu yansıtmıyordu. Bunun yerine, ekonomi yönetim kurumlarının son zamanlardaki gelişmesi ile empoze edilen kısıtlamalar çerçevesinde, konferansta alınan karar, komitelerin hem ideolojik hem de personel açısından sendikalara sızma niyetini gösteriyordu. Falk Döring'in belirttiği gibi, «bu kararname ile, fabrika komiteleri, birleşik işçi organizasyonları içinde yönetim ve liderlik üstlenme görevini üstlenmektedir.» (70) Sovyet tarihçi Anna Pankratova'nın belirttiği gibi, komitelerin işçi kontrolunu «toprağa gömmeğe» niyeti yoktu. (71) Konferanstaki delegeler, Petrograd Merkez konseyi tarafından yayınlanan daha radikal nitelikteki İşçi Kontrolu Talimatları'nı desteklemeğe devam ettiler ve komitelerin gerektiği takdirde şirketlere elkoyma hakkına sahip olmasını savundular. Bu ve öteki öneriler, bir ay önce Sendika Kongresi tarafmdan alınan kararlara zıttı. Ve altıncı ve son Petrograd fabrika komiteleri konferansında sunulan planlı seferberlik iptali önerisinde de tüm büyük sanayi tesislerinin ulusallaştırılması ve küçük şirketlerin tröstleştirilmesi ve sendikalara bağlanması çağrısında bulunuldu. (72)

Her ne kadar çoğu komite ve önde gelen işçi kontrolu savunucuları sendikalarla ve yeni kurulan ekonomi yönetim organları ile mücadele etmeyi sürdürme kararı aldılarsa da, 1918 kışı sonlarında kontrola ilişkin kendi kavramları tümüyle yenilgiye uğradı. Uzlaşmak ve mücadele koşullarını değiştirmek zorunda kaldılar. Bir kere değişiklik yapıldıktan sonra bir tür ekonomik demokrasi kurma koşulları asla aym kalmadı. Ekonomik demokrasiye ilişkin genel sosyo-ekonomik koşullar uygun değildi ve gelecekteki üç yıl boyunca daha da kötüleşecekti. Ancak bu özgün yenilginin tek nedeni sosyo-ekonomik koşullar değildir. Hareketin içsel zayıflığının olmadığı gibi.

Ekim devrimi sırasında, fabrika komiteleri hareketi, ciddi eksikliklerine rağmen kayda değer ölçüde organizasyon ve koordinasyon kurmayı başarmıştı. İktidarın ele geçirilmesi ile bu daha da hızlandı ve koordinasyon konseyleri, üretimin sürdürülmesi ile kıt kaynakların takas edilmesini düzenlemeğe yardımcı oldu. Petrograd Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi, sadece Petrograd'ın değil belki de tüm Rus ekonomisinin önde gelen ekonomi organıydı. (73) Ağustos 1917'de, bu Konsey henüz hiçkimse bu koşullardan söz etmiyorken, siyasi iktidar kazanıldıktan sonra işlev görmeğe başlayacak bir ekonomi organının gerektiğini belirtmişti. (74) Bu başarılamadı, nedenleri arasında hem daha geniş devrimci değişim sürecine ve partilerle sendikaların tepkilerine ilişkin sorunlar, hem de fabrika komiteleri hareketinin doğasındaki zayıflığına ilişkin sorunlar vardı.

Ancak, iktidarın ele geçirilmesinden hemen sonra, Merkezi Konsey, ekonominin koordinasyonu için bir dizi özgül öneride bulundu ve bu öneriler her ne kadar biraz karmaşık ise de demokratikti, yetki sorunları ayrıntılı biçimde ele alınmıştı ve eski rejimdeki yönetim ve teknik personelin istihdam edilmesine ön yargı ile bakmıyordu. Gerçekten de, bu konularda en erken ve en kesin kararları alan, sonra da düzenleme organlarına gereken çekirdek personeli sağlayan Merkez Konseyi oldu, fakat bu personel kendi kavramlarına uyum sağlayamadı. Örneğin, SEC'in sonsuza dek tartışmalar içinde kalmasını önleyen faktör, Merkez Konseyin üyeleri ve liderlerinin varlığıydı. (75) Bu liderler aslında tümüyle etkili ve birlik içinde değildi. Fakat etkinlikleri ve başardıkları koordinasyon, sendikaların gerçekleştirdiklerinden üstündü. Bu sorunları tam olarak belirlemek olanaksız ise de, Ekim ayında sendikaların organizasyonu, komitelerinkinden üstün değildi. Örneğin, Sendikalar Merkez Konseyi'nin yöneticileri, devrimden sonra bir ay toplantı bile yapmamıştı. (76) Sabotajlara karşı mücadelede ve işçilerin öz disiplinini geliştirmede komiteler sendikalara kıyasla çok daha etkiliy-

di. Fabrikalardaki yoğun sınıf mücadelesi ve üretimin sürdürülmesine ilişkin alt kademelerden gelen kesintisiz baskıların koşulları altında, tabandaki işçilerin gözünde fabrika komiteleri kesinlikle en etkili ve yasal organlardı, komitelerle işçiler (özellikle vasıfsız işçiler) arasındaki çekişmeler çoğunlukla çok ciddi olduğu halde. Ekim'den sonra işçiler ve üretimin sürdürülmesi üzerinde en ağır baskıyı yaratan sorunlar açısından komiteler sendikalara kıyasla çok daha organize ve etkiliydi.

Ancak, Bolşevik Partisi Ekim'den sonra sendikaları desteklemeğe ağırlık verdi ve fabrika komiteleri liderlerinin ekonomik yeniden yapılanma ile kurumsal güvenilirlilik kavramlarını hemen hiç desteklemedi. Bolşeviklerin bunu yapmaktaki amacı, kendi siyasetlerinin göreceli maliyeti yüksek olduğu için devrim koşulları altında ekonominin yönetilmesi olasılıklarını gerçekçi biçimde değerlendirmeleri değildi. İşçi hareketine deli gömleği giydirmek için içten gelen bir dürtüye sahip olmaları da değildi. Partinin üstünlüğe geçmesi için gerçekçi değerlendirmeler ve arzu söz konusuydu, fakat sendikalardan yana çıkmalarının amacı, sadece ve sadece işçi hareketinin siyasi, organizasyonel, ve ideolojik bölünmeleri ile mirasları bağlamında anlaşılabilir ve bunlar devrimde çok büyük ve acil önem taşıyordu.

Bolşevik parti, devrim sonrası bağlamda kesinlikle en önemli organizasyon faktörüydü, özellikle de devlet güçlerinin çoğunu ele geçirdikten sonra. Fakat yine de bölünmelere uğramıştı ve organizasyon kapasiteleri hâlâ sınırlıydı. İşçi hareketi ve koalisyon planları yüzünden partinin sağ kanadında ciddi ayrılıklar çıkmış ve pekçok resmi görevli istifa etmişti, ve Anayasal Meclisin kurulması, ilk haftalarda patlamağa hazır bir bomba niteliğindeydi. Bu hususlar, parti liderlerinin (özellikle Lenin'in) ekonomik bir organ kurarken neden partinin Moskova Bölge Bürosu'ndaki genç solculara güvendiğini (77) açıkladığı gibi, esas olarak partinin ılımlı kanadını oluşturan sendika liderleri ile uzlaşmanın neden öncelikle kabul edil-

diğini de açıklamaktadır. Ek olarak, sendikaların üst düzey yöneticilerinin çoğu hâlâ siyasi açıdan yeni rejime karşı çıkan, fakat ekonomik konuları belirli koşullar altında desteklemeleri hem önemli hem de mümkün olan Menşeviklerdi, ve bu koşullar, ulusallaştırma ve işçilerin üretime karışması ölçeği konularında fabrika komitelerinin koşullarına tümüyle tersti. Her ne kadar komiteler 1917'de Bolşevik partinin siyasi konumlarına sendikalardan daha büyük destek verdiyse de, parti liderlerinin bakış açısına göre parti hiyerarşisi ile olan organizasyon bağlantıları, daha zayıftı. Sendika organizatörleri genelde yaşlıydı ve Bolşevik ya da Menşevik olsun parti liderleri ile yakın işbirliği yapma ve onlara uyma konularında daha güvenilir bir geleneğe sahipti. Parti liderlerine daha kolayca erişebiliyorlardı ve bunun sonucunda, ekonomik durumun değerlendirilmesi ve düzensizliğin nedenleri liderlere sunulabiliyordu. Birkaç fabrika komitesi de parti liderlerine erişme olanağına sahipti, fakat, parti liderleri konuların halk önünde tartışılması, ve işçi kontrolu ile ekonomik düzenlemenin resmen tanınması için fabrika komiteleri konferanslarının yapılmasına ilişkin verdikleri sözleri hiçbir zaman tutmadılar. Böylece, organizasyonun dev boyutlara ulaşmasına ve üretimle doğrudan ilgili konularda fabrika komitelerinin büyük dayanışma ve etkinliğine rağmen, 1917'nin son aylarında Çar'lık döneminden miras kalan organizasyon yapısı, güçlü bir siyasi baskı uygulamağa, tartışma sürecini kısıtlamağa ve duruma hakim olmağa devam etti.

Ekonomik yeniden yapılanmaya ilişkin bilgi üretimindeki bu ters eğilim; Lenin'in devrimci gelişmenin o dönemdeki aşamasına proleterya diktatörlüğü altında devlet kapitalizmi olarak tanımlayışa olan kendi güçlü ideolojik bağlılığı ile tamamlandı. Bu, önde gelen sanayi dallarında kapitalist mülkiyet ilişkilerinin korunmasını ve dolayısıyla fabrika sahiplerinin temel ayrıcalıkları üzerine kitlelerin saldırısını denetlemek ve kendiliğinden ulusallaştırmaları önlemek için devlet müdahalesini amaçlıyor-

du. Ekonomik konular üzerinde halkın insiyatif sahibi olması gerektiğini tekrar tekrar açıklıkla belirten Lenin, böylece bu insiyatifi devlet kapitalizmi formülünün sınırları ile kısıtlamış oluyordu. Örneğin, Ocak 1918'de yapılan Üçüncü Sovyet Kongresi'nde şunları söylerken Lenin hiç de kötümser sayılmazdı:

«İşçi kontrolunu getirirken bunun tüm Rusya'ya yayılmasının uzun zaman alacağını biliyorduk, fakat sadece tek bir yol tamdığımızı, yani aşağıdan gelen değişiklikleri göstermek istedik; bizzat işçilerin, aşağıdan, yeni, temel ekonomik ilkeleri belirlemesini istedik...

Sovyet iktidarı herşeyi bilmemektedir ve herşeyi zamanında ele alamaz, ve sık sık zor görevlerle karşılaşmaktadır. İşçi ve köylü delegasyonları sık sık gelip, hükümete başvurarak örneğin filanca araziyi ne yapacaklarını sormaktadır. Ve kesin bir fikirleri olmadığını anladığımda çoğu zaman sıkıldığımı hissetmişimdir. Onlara şunu söylerim: iktidar sizsiniz, ne isterseniz onu yaparsınız, istediğinizi alın, sizi destekleriz, fakat üretime dikkat edin, üretimin yararlı olmasını sağlayın. Yararlı işler yapın, hatalarınız olacaktır, fakat ancak böyle öğrenebilirsiniz.» (78)

Daha önceleri uygun görülen «işçi kontrolu sistemi getirildikten sonra fabrikalara el konulmasına geçiş süreci» kavramı bağlamında, bu konuşma, (79) fabrika sahiplerinin yönetimi ve üretim araçlarının henüz tamamlanmamış sosyalleştirilmesi üzerindeki fabrika komitelerinin tecavüzlerinin resmen onaylanması şeklinde görülebilirdi, fakat Lenin sürekli olarak işçi kontrolunun ötekilerin, özellikle de korunan kapitalistlerin kararları üzerinde bir inceleme ve gözetim olduğu şeklindeki anlayışa geri dönüyordu. Bu anlayış, işçi kontrolunun daha da ileri gittiği bazı sanayi dallarındaki devlet kapitalist projelerini görüşmesi için Larin'i görevlendirdiği devrimin ilk günlerinden bu yana geçerliydi, ancak 1918 ilkbaharında işçiler bu projeleri yenilgiye uğrattı. Bu kavramlar, Lenin'in işçi kontrolu hakkında hazırladığı yasa tasarısında da yer alıyordu, fakat Lenin görünüşe göre yasayı yo-

rumlayan ılımlı talimatlar yayınlayanların biraz solunda yer alıyordu. Yine de Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin daha radikal talimatlarını resmen desteklemeyi reddetti ve öteki konularda parti liderleri ile ciddi anlaşmazlıklara girdiği zamanlarda yaptığının tersine, resmi olarak kurumsallaştırılandan daha farklı bir kontrol ve gözetim kavramı için canlı bir kampanya da açmadı. Ve bir çok fırsatta «proletaryanın siyasi hakimiyeti bir kere kurulduktan ve güvence altına alındıktan sonra, harcanan emeğin miktarının işlerin ve mamullerin dağıtımının hesap ve kontrolu, sosyalist dönüşümün özüdür» görüşünü yineledi. (80) Egemen sendika tavırlarını desteklemesi basit pratik bir uzlaşma değildi, kendisinin, bazen muğlak da olsa, derinlikli ideolojik tavırlarına dayanıyordu. (81)

Ancak, Lenin gibi parti liderlerinin ideolojisinin Rus işçi hareketindeki pratik mücadele mirasını yansıttığı gerçeği bir kere daha vurgulanmalıdır. Otokrasi ve savaş, somut maddi düzelmeler için emeğin temel örgütlenme hakkı, 1917 öncesinde hareketin karşısındaki sorunlar bunlardı. Emeğin onuru gündeme getirilmiş olsa bile, işçi kontrolu pek gündemde değildi. Ve partinin sosyalist bir devrimin sorunları ve olasılıkları ile karşılaşması da beklenmedik bir durumdu. Çarın devrilmesinden sonra bir işçi kontrolu hareketinin aniden filizlenmesi, ve bunun 1917'nin son aylarında giderek büyüyen bir organizasyon ve ideolojik bütünleşmeye ulaşması, parti liderlerinin daha önceki dönemlerde geliştirdiği başlıca ideolojik yönelimleri tersine çevirecek ya da değiştirecek kadar güçlü değildi. Devlet kapitalizmine ideolojik bağlılık duymayan ve bir süre sonra Lenin'in politikalarına karşı şiddetli bir saldırıya geçecek olan Partinin sol kanat üyeleri bile, devrim sonrası gelişme döneminin ilk aşamalarında tutarlı bir alternatif ekonomik demokrasi ve kurumsal sorumluluk anlayışı oluşturamamıştı. SEC'in planlanmasında ve kurulmasında önemli görevler almış Osinsky, Bukharin ve oluşma halindeki diğer Sol Komünistler, siyasi radikalliklerini tamamlayıcı, açık seçik ekonomik fikirle-

re sahip değildi. En üstten en alta merkezleştirilmiş kontrol olasılığı ile doğrudan yüzleşmek yerine bundan kaçınmayı yeğlediler ve Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin liderleri ile ortak bir cephe oluşturmayı başaramadılar.

Böylece, Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin koordinasyon sağlama ve ulusal bir ekonomi merkezi kurma yolunda kararlı adımlar atmasına rağmen, Lenin bu önerileri henüz ilgili olmadıkları gerekçesi ile bir kenara attı ve rejim, bir başka öneri ileri sürünceye dek çok kıymetli haftaları yitirdi. Tezgah başındaki işçiler açısından belki de en etkin ve prestijli organ olan Merkez Konseyinin rolünü yasallaştırmak — hem de daha kapsamlı temsil eden yapılar geliştirilinceye dek geçici olması koşulu ile — yerine, Bolşevik liderler, hem etkinlik hem de yasallık açısından yetersiz olan bir Yüksek Ekonomi Konseyi kurdular. Partide ideolojik hazırlıklar olmaması ve organizasyon eksiklikleri, bürokratik karmaşa ve çelişkilerle dolu bir ekonomi üstyapısının oluşmasına yol açtı. Merkez Konseyi üyelerinin açık seçik çizilmiş yeterlilik, yetki ve güvenirlik sınırlarının gerektiğine ilişkin görüşleri dikkate alınmadı. Gerçekten de, Merkez Konseyin planlarını uygulamada daha başarılı kılan faktör, partinin organizasyon bozukluklarıydı. Yine de, önde gelen Bolşevikler, her zaman, örgütsel tutarlılıkla ilgili temel unsurları partinin sağlayacağını (ve sağlaması gerektiğini) umut etmişti. Resmi kurumların karmaşası, gecikmeleri, etkisizliği ve sınırlı yasallığı, ekonominin çöküşüne önemli ölçüde katkıda bulundu, yanısıra devlet kapitalizmine bağlılık ve fabrika sahiplerinin imtiyazlarına komitelerin müdahale etmesine getirilen engeller de bunda etkili oldu. Lenin'in devlet kapitalizmi biçimlerini geçici bir aşama olarak görmesi her ne kadar Rusya'nın ekonomik geriliği açısından anlaşılır ve prensip olarak sosyalist siyasetlere her zaman ters düşmüyor ise de, 1917'de üretim üzerinde verilen sınıf mücadelesi ve Şubat devriminden önceki sermaye-işgücü ilişkileri mirası koşulları altında gerçekçi de-

gildi. Ocak 1918'de, bu tür projelerin mimarı olan Larin, Rus burjuvalarının sabotaj yapmaktan vazgeçeceğine kuşkuyla bakıyordu. (82) Pekçok sendika lideri de giderek bu kanıya vardı. Hem fabrika sahiplerinden hem de tabandaki işçilerden gelen baskıların tam ortasında kalan ve üretimi devralmağa isteksiz olan fabrika komiteleri militanlarına göre, sınırlı işçi kontrolu ile yapılacak bu tür devlet kapitalizmi düzenlemeleri hiç de yararlı değildi.

Ekim'i izleyen aylarda Bolşevik partinin yaptığı ekonomik seçimler, fabrika komitelerinin içsel zayıflığı ve uygulamadaki etkisizliği ile belirlenmedi. Yeni rejimle ve işçi-yönetim kurulları ile işbirliği yapmağa duydukları istekle daha demokratik bir alternatif için önemli bir fırsat sağlayan uzmanların direnişi ile de belirlenmedi. Ekonomi için üstyapı kurarken, devrimci hükümet, eski Geçici Hükümetin **personelinden** yararlanmak zorundaydı. Ancak bu personel, yeni ekonomik rejimin kurumsal biçimini **yapısal** olarak belirleyecek kadar etkili ya da kararlı değildi.

Kanıtların niteliğinden ve sorunun varsayım karakterinden dolayı, parti liderlerinin fabrika komitelerince yapılan önerileri uygulaması halinde pratikte ekonomik maliyetlerin azaltılıp azaltılamayacağını kesinlikle belirlemek olanaksızdı. Pekçok belirti — işçi disiplini ve koordinasyonu, iki başlı ekonomi yönetimi ve bürokratik karmaşıklıkların yıkıcı etkisi, gereksiz gecikmeler ve kararsız eylemler, Urallar'daki çok umut verici konsey sistemi gelişimi vb — ekonomideki düzensizliğin daha az olabileceğini göstermektedir. Fakat sendikalar sistemle bütünleşmek zorunda kalacaklardı, çünkü önde gelen işçi organizasyonları arasında ciddi ayrılıklar olduğu sürece etkin bir ekonomik yeniden yapılanma asla başarılamazdı. Sendikaların sabotajlara karşı verilen mücadelede çok etkisiz kaldıkları ve üretim üzerinde komitelerin elini kolunu bağlamağa çok daldıkları Ekim'den hemen sonraki kısa bir aşırı yabancılaşma dönemi haricinde, fabrika komiteleri liderleri, 1917 boyunca ve 1918 başlarında bu

gerçeği genelde kavradı. Sadece anarko sendikalistler komite/sendika işbirliğine ilişkin bu gereksinimi anlayamadı ve bu da işçi protestolarını yönlendirmede kendilerine düşen seyrek roller dışında onları ilgisiz kalmağa yöneltti. Önde gelen parti liderleri ekonomik yeniden yapılanmaya ilişkin fabrika komiteleri görüşlerinden yana ağırlıklarını koysalardı, yeterli sayıda sendika lideri isteksiz de olsa bu desteklenirdi ve sistem işleyebilirdi. Parti liderleri, sendika görevlileri üzerinde önemli ölçüde etkiliydi. Sendika görevlileri önde gelen komite militanları gibi, sadece ortanizasyona duydukları bağlılık aşkına bölücü ve yıkıcı politikaları desteklemezdi. Sendikaların Bolşevikleri giderek daha çok desteklemeleri ve ulusallaştırmanın gerekli olduğunu kabul etmeleri, daha demokratik yönetim organlarının kurulmasında komite-sendika işbirliğine gidilmesi olasılığını arttırdı. Parti, en azından ortak bir ulusal sendika/fabrika komiteleri kongresi yapılmasını destekleyebilir ve böylece temel konuların ve ekonomik demokrasi kurulmasını ısrarla savunabilecek bir birleşmenin temellerinin görüşülmesini sağlayabilirdi. Liderler bunun yerine önde gelen komite militanlarını yeni yönetim organlarına seçtiler ve komite temsilcilerinin ulusal bir toplantı yapmasını resmen desteklemediler (sonuçta planlanmasına rağmen böyle bir toplantı yapılamadı), ve ekonomik kavramlarla ilgili karmaşık düşüncelerine çekidüzen vermesi ve sendika temsilcilerinin geniş çapta dahil edilmesiyle bunları yasallaştıracak bir sendika kongresinin yapılmasına büyük ölçüde yardım ettiler. (83) Çarlık döneminin organizasyon ve ideolojik mirası göz önüne alındığında belki de parti liderlerinin başka türlü davranması beklenemezdi.

Ancak, partinin eylemlerinin uygulamadaki maliyetlerini belirlemek zor ise de, bu eylemlerin bir tür sistem çapında ekonomik demokrasi kurulması olasılığı üzerindeki etkisi çok açıktır. Bürokratik çekişme ve karmaşa ne kadar artarsa, partinin öteki organizasyonlar üzerindeki gücü de o kadar artıyordu, böylece Birinci Sendikalar Kongresi'nde ileri sürülen parti hakimiyetinin kuramsal konumlarına pratikte zemin hazırlanıyordu. (84) Eğer

komite liderlerinin görüşüne uygun bir ekonomik konsey sistemi kurulsaydı, önceki komite ve sovyet gelişimi ile ilgili olarak daha önce sözünü ettiğimiz faktörlerin pekçoğundan dolayı, ve iç savaş sırasındaki koşullar daha da kötüleştiği için, kaçınılmaz olarak önemli bürokratik sorunlar çıkacaktı. Fakat, böyle bir sistem, koşullar daha uygun hale geldiğinde daha sağlam bir demokratik gelişme için kuramsal altyapı ve yasallaşma sağlayabilirdi. Parti liderleri arasında böyle bir görüşün önüne çıkartılan ideolojik engeller olağanüstü boyutlardaydı, bu durum 1918 ilkbaharında Lenin ile Sol Komünistler arasında çıkan anlaşmazlıklarda tüm açıklığı ile görülecekti.

Sol Lenin'e Karşı

Kış sonu ve ilkbahar başlarında, Rus ekonomisinin düzensizliği büyük boyutlara ulaşmış ve Almanya ile yapılan Brest-Litovsk barış anlaşmasının koşulları, ekonomiyi felaketin eşiğine getirmişti. Rus sanayinin seferberlikten çıkartılması, Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin, Çalışma Komiserliği'nin ve Birinci Rusya Sendikalar Kongresi'nde onaylanan planın tüm çabalarına rağmen kaos içindeydi. Sendikalar ve fabrika komiteleri, birbirleri ile işbirliği yapmayı çoğunlukla reddediyordu ve Kuzey Bölgesi PEC'i her fabrikadaki benzer bürolarla birlikte çalışması için kendi seferberlikten çıkma komisyonunu kurdu, fakat Halk Komiserleri Konseyi, metal sanayinin seferberlikten çıkması için Petrograd Metal İşçileri Sendikası'nı görevlendirdi. Bu çelişkilerden bazıları PEC'in otoriteyi üstlenmesi ile giderildi, fakat kendi işlerini yitirmekten korkan ve yönetimi kontrol etmeğe istekli fabrika komiteleri, kimi zaman onun emirlerine karşı geldiler. Tesislerinde kalan bazı fabrika sahipleri, artık Sovyet hükümeti için çalışan eski bürokratlardan bazıları gibi, plana uygun seferberlik iptaline sabotajlar yaptılar. Petrograd sanayi özellikle zarar gördü, çünkü savaş gereçlerinin çoğu burada üretiliyordu ve 1 Ocak 1917 itibariyle Petrog-

rad'daki işçilerin % 88'i savaşla ilgili işlerde çalışmaktaydı. Seferberlik iptalinin getirdiği sorunlara ek olarak, 1918 başlarında Almanların şehri istila tehditi, sanayilerin ve işçilerin boşaltılarak ülkenin öteki yerlerine gönderilmelerine yol açtı. Bu kararın gerisinde yatan mantık, sanayinin Almanların eline geçmesini önlemek, şehirdeki işsizliği azaltmak ve sanayi merkezlerini yakıt ve hammadde kaynaklarına yakın yerlere kurmağa başlamaktı. Fabrika komiteleri boşaltma kararına itiraz etti, fakat bir kere uygulanmağa başladıktan sonra önemli bir rol oynadı. Nisan sonunda altmış dört bin işçisi olan otuz sekiz tesis başka yerlere taşınmıştı, fakat yer yer panik çıktığı ve bazı makineler deniz yolu ile taşınırken kaybolduğu görüldü. Taşınan tesislerin çoğu ancak birkaç ay sonra üretime başlayabildi.

Tüm bu faktörlerin sonucunda, işsizlik bunalım boyutlarına ulaştı. Kısmi boşaltmadan sonra bile sadece Petrograd'da sınayi işgücünün yarısına yakını işsiz kaldı. Çalışma Komiserliği, hazırladığı raporda kayıtlı işsiz sayısının 1 Nisan 1918 itibariyle 342,500'e ulaştığını belirtti, ancak gerçek rakamın çok daha yüksek olduğu kuşkusuzdu. (85) Cepheden dönen askerler, savaştan önce çalıştıkları sanayi dallarında istihdam edilmeleri için sendikalara baskı yaptılar. Kadınlar işten çıkartılmağa başlandı. Pek çok bölgede kendiliğinden işsiz işçiler konseyleri kuruldu, ve üyeleri için güvence sağlamak amacıyla zaman zaman şiddete başvurdu. Örneğin, Kaluga'daki bir işsizlik konseyi, tüm çalışan işçilere vergi koydu ve birkaç açık iş kadrosu üzerinde kontrol uyguladı. Tver'de iş dışında geliri olan işçiler, bunu ailelerindeki üyelerin çalışmasından sağlasalar bile, işten çıkartıldı. Bu konseyler doğal olarak iş alanları açması için hükümete baskı yapıyordu, fakat kamu projeleri toplam işsizlerin ancak küçük bir yüzdesini istihdam edebildi. Çalışma Komiserliği'nin onayı ile sendikalar tarafından kurulan İş Değişim Büroları da önemli bir farklılık sağlayamadı. Bunlar çok yavaş büyüdü, fon sağlanamaması nedeniyle etkisiz kaldı ve

devletten yeterli desteği göremedi. İşsizlik sigortası da yetersiz kaldı. Hükümet 11 Aralık'ta bir yasa çıkartarak nüfusu yirmi binden fazla olan tüm yerleşim birimlerinde işsizlere her gün ortalama günlük ücret ödenmesi zorunluluğuna getirdi. Fakat bu ödemeyi yapma sorumluluğu fabrika sahiplerine verilmişti ve bunların çoğu maliyetleri karşılayamadıkları gerekçesiyle ödeme yapmaktan kaçındı. Bu yasanın uygulamadaki yararı hemen hemen sıfır oldu. İş ve yeterli sigorta olmayışı, pekçok işçinin kırsal kesimlere dönmesine yol açtı. Büyük şehirlerin nüfusu azalmağa başladı, ilkbaharda Petrograd bir milyon, Moskova da bir buçuk milyon kişi yitirdi. Sanayi proletaryasının sayısı, 1918 yazında yaklaşık üç buçuk milyondan iki buçuk milyona düştü. (86)

Mart 1918'de Sovyet hükümetince onaylanan Brest-Litovsk barış anlaşması, Rus ekonomisinin daha da kötüleşmesine yol açtı. Ekilebilir toprakların ve toplam nüfusun dörtte biri Alman kontroluna bırakıldı. Şeker sanayinin % 90'ı, demir, çelik ve kömür sanayilerinin ise % 70'i yitirildi. Bazı fabrikalar Rus kontrolu altındaki bölgelerde yeniden kuruldu, fakat bunlar toplam açısından küçük bir yüzde oluşturuyordu. Mart ortasında toplanan ve barış anlaşmasını onaylayan Dördüncü Rusya Sovyetler Kongresi, etkinliklerini ve öz disiplinini arttırması ve ekonomik çöküşü önleyebilecek güçlü organizasyonların kurulması için işçilere çağrıda bulundu. Fakat, Kongre, işçilerin etkinliklerinin ve öz örgütlenmesinin alması gereken sosyal biçimleri kesin olarak belirlemedi. Bu husus, kısa bir süre sonra Bolşevik partisi içinde ekonomik siyaset üzerinde çıkan tartışmaların odak noktası oldu.

7 Mart günü Yedinci Parti Kongresi'ne sunduğu siyasi raporda, Lenin işçilerin öz etkinliği ve örgütlenmesi hakkında söylediği «disiplini Almanlardan öğrenin» cümlesiyle ne kasdettiğini açıklamaya başladı. 12 Mart'ta İzvestiya gazetesinde yayımlanan yazısında şunları belirtiyordu: «Evet, disiplini Almanlardan öğrenin! Tarih, kavşaklara geldiğinde zigzaglar çizerek ilerler. Günümüzde

zalim bir emperyalizmin yanısıra modern makine sanayinde disiplin, organizasyon ve uyumlu işbirliği ilkesini temsil edenler Almanlardır. Ve bizde eksik olan özellikler de bunlardır. Öğrenmemiz gereken, işte bu ilkedir.» (88)

Rusya'daki tüm işyerlerinin edinmesini istediği ilke buydu. Nisan'da yazılan ve kitapçık olarak geniş ölçüde dağıtılan 'Sovyet Hükümetinin Acil görevleri'nde Lenin, bireylerin diktatörlüğünün sosyalist demokrasi ile mükemmel şekilde uyuşacağını savundu. (89) Burjuva devrimlerinin tarihinde bireylerin diktatörlüğünün çoğunlukla devrimci sınıfların diktatörlük aracı olduğunun kanıtlandığını belirtti, Lenin, bu saptamasını, halkın büyük çoğunluğunun siyasi ve ekonomik yönetimini amaçlayan sosyalist devrimden kesin olarak farklılaştığına olan inancıyla bağdaştırmaya çalışmadı. Lenin, açıklamasını, aslında sanayinin teknik organizasyonunun da çalışma süreci içinde diktatörlüğün sosyal biçimine gerek duyduğunu belirterek sürdürdü: «...kesinlikle maddi kaynak, üretici kaynak ve sosyalizmin temeli olan geniş çaplı makineleşmiş sanayi, yüzlerce, binlerce ve onbinlerce kişinin ortak çalışmasını yöneten mutlak ve kesin irade birliğini gerektirmektedir. Bunun teknik, ekonomik ve tarihi açıdan bir gereksinim olduğu kuşkusuzdur, ve sosyalizm hakkında düşünmüş herkes, bunu sosyalizmin koşullarından biri olarak görmüştür. Fakat kesin irade birliği nasıl sağlanabilir? Binlerce kişinin iradelerini tek bir irade doğrultusunda birleştirmesi ile.» (90)

Lenin, 'sınıf bilinci' ideal ise, bu alt-bağımlılığın oldukça ılımlı olacağını söyleyerek açıklamasını sürdürdü. Fakat, ideal olsun ya da olmasın, 'Tek bir iradeye **sorgulamadan tabi olma**, geniş çaplı makineleşmiş sanayi modelinde örgütlenmiş süreçlerin başarısı için kesinlikle gereklidir.' (91) İşçiler, 'çalışırken **demir** gibi bir disiplin' uygulamaları koşulu ile halka açık toplantılarda 'soru sorma hakkına' sahip olacaktı. (92) Lenin yazısının sonunda çalışma sürecindeki bu diktatörlüğü 'tümüyle idari' nitelikte olarak tanımlıyordu, fakat kendisinin de ka-

bul ettiği bürokrasi sorununa karşı koyulacaksa ya bireysel işyerlerinde ya da daha büyük ekonomik yönetim kurumlarında işçilerin seçim yapma ve toplantı düzenleme yetkilerinin hangisine sahip olacağını açıkça belirtmiyordu. Diktatörlerin yerine getireceği emirler, Sovyet hükümetince verilecek emirlerdi. (93)

Böylece, gündemdeki başlıca görevler muhasebe, kontrol ve sıkı çalışma disipliniydi: 'Para ile ilgili düzenli ve doğru muhasebe kayıtları tutun, ekonomik bir yönetim uygulayın, tembellik etmeyin, hırsızlık yapmayın, çok sıkı çalışma disiplini uygulayın - burjuvalar tarafından sınıf sömürüsü yapmak için kullanıldıklarında devrimci proletarya tarafından haklı olarak küçük görülen bu sloganlar artık bizim ilkelerimizdir, çünkü burjuvalığın devrilmesinden bu yana gündemdeki en acil ve temel sloganlar bunlardır.' (94)

Lenin uygulamalarının gerçekten de ülkenin iyiliği için 'yegane koşul' ve Sovyet devleti iktidarı için 'sosyalizmin kesin zaferi için yeterli koşul' olduğunu belirtti. (Lenin'in vurgulamaları) (95) Asıl amaç, işgücünün üretkenliğini arttırmaktı. Sosyalizmin en belirgin özelliği, bunu başarma yeteneğiydi: 'Her sosyalist devrimde, proleterya iktidarı ele geçirme sorununu çözdükten ve mülksüzleştirenleri mülksüzleştirme ve onların direnişlerini bastırma görevi yerine getirildikten sonra, kapitalizmden üstün bir sosyal sistem oluşturma temel görevi gündeme gelir, bu da emeğin üretkenliğini arttırmaktır ve bu bağlamda (ve bu amaçla) emeğin daha iyi organizasyonunu gerektirir.' (96)

Emeğin üretkenliğini arttırmak için sınayinin kendisi ve onunla birlikte halkın öğrenim ve kültür düzeyi geliştirilmelidir. Fakat Sovyet hükümeti daha önceleri kapitalizm ile özdeşleştirilen yöntemleri, yani Taylorizm ve parça başı ücreti kullanmaktan çekinmemelidir. Lenin şunları yazıyordu: 'Rus'lar, gelişmiş ülkelerdeki kişilerle karşılaştırıldığında kötü işçilerdir. Çarlık rejimi altında ve serflikten kalma sorunların varlığını sürdürmesi ko-

şullarında başka türlü olmaları beklenemezdi. Sovyet hükümetinin tüm halka aşılaması gereken amaç, çalışmayı öğrenmek olmalıdır. Bu açıdan kapitalizmin son sözü olan Taylor sistemi, tüm kapitalist ilerlemeler gibi burjuva sömürüsünün arıtılmış zalimliği ile çalışma sırasında mekanik hareketlerin analiz edilmesi, gereksiz ve hantal hareketlerin elenmesi, doğru çalışma yöntemlerinin belirlenmesi, muhasebe ve çalışma için en iyi sistemin getirilmesi vb alanlarında kazanılan bir dizi en büyük başarının kombinasyonudur.' (97)

Parça başı ücret ve Taylorizm'e ek olarak, Sovyet hükümeti burjuva uzmanlara yüksek maaş ödemelidir. Anlaşıldığı gibi, bu uygulama, ortalama işçiye ödenen maaşın en yüksek maaş olduğu Paris Komünü'nün ilkelerinden geriye adım atmaktır. Fakat halk yararına bu uzmanların hizmetlerinden faydalanılacaksa, böyle bir gerileme gereklidir. Ancak, Taylorizm ve parça başı ödeme, hoş olmayan fakat kaçınılmaz uzlaşmalar olarak aynı biçimde uygulanmadılar. (98)

Lenin, 29 Nisan günü Sovyet Merkez Yürütme Komitesi'nde yaptığı konuşmada, sunduğu tezlerin devrim öncesindeki düşünceleri ile bağdaşması konusuna değinerek, önerdiği şeyin esas olarak Alman modeline dayalı bir devlet kapitalizmi olduğunu öne sürdü. Bu siyaseti için demokratik onay olarak, 'Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri' kitapçığında yer alan somut önerilerin Dördüncü Sovyet Kongresi'nde onaylanan kitle eylemleri ve öz organizasyona ilişkin 'kararnamelerin gelişmesinden başka birşey olmadığını' öne sürdü, fakat gerçekte önerilerin bununla hiç ilgisi yoktu. (99) Devlet kapitalizmi gereken herhangi bir araçla uygulanacaktı: '...görevimiz Almanların devlet kapitalizmini incelemek, onu kopya etmek için hiçbir çabadan sakınmamak ve bu kopyayı hızlandırmak için diktatörce yöntemler kullanmaktan kaçınmamaktır. Görevimiz, bu kopyayı barbar Rusların Batı kültürünü kopya etmesini Petro'nun hızlandırmasından daha çok hızlandırmaktır ve barbarlıkla çarpışırken barbarca yöntemler kullanmaktan kaçınmamalıyız.' (100)

En büyük düşman küçük özel işyerleri olduğu için, devlet kapitalizminin merkezi biçimlerini oluşturabilecek herhangi birşey, bir ilerleme olacaktı. Bu, Rusya'nın 'selameti' olacak ve sosyalizmin 'kolay' ve 'güvenli' gelişmesini sağlayacaktı. 'Sosyalizmin bir yıl içinde sağlam biçimde kurulması ve ülkemizde yenilmez olması için bir garanti' olacaktır. (101) Proleterya artık devlet yetkilerini eline geçirdiği için bu tür sosyal biçimlerin kapitalist bir yol tutacağından duyulan korkular 'gülünç, kesinlikle saçma ve uydurmaydı', (102) tek sözcükle 'kuramsal saçmalık'tı. (103)

Bu korkulara kapılanlar, partinin Sol Komünist kesimiydi ve birkaç ay süren tartışmalarda bunlar için kuramsal bir doğrulama sağlamaya çalıştılar. Bukharin, Osinsky, Radek, Uritsky, Pyatakov, ve Smirnov'un önderliğindeki bu kesim, Almanya ile yapılan barış anlaşması üzerinde çıkan tartışmalar sırasında resmen kuruldu, fakat kökleri 1917'deki Solcu Bolşevizm'e, Bukharin'in örneğinde de devrim öncesinde Lenin'e yapılan solcu muhalefete uzanıyordu. Şubat ve Mart 1918'de Solcular, Almanların barış anlaşması koşullarına emperyalizme yönelik teslimiyet ve Avrupa, özellikle de Alman proletaryasının satılması olduğu gerekçesiyle şiddetle karşı çıktılar ve onun yerine devrimci bir gerilla savaşına girilmesini önerdiler. Bu karşı çıkışları dikkate alınmadığı için bu defa Lenin'in yeni açıkladığı ekonomik siyasetlerin eleştirilmesine ağırlık verdiler.

Sol Komünistlerin ekonomik sorunlar üzerindeki görüşlerini en ayrıntılı olarak açıkladıkları yazılar, Petrograd'da yayımlanan Kommunist adlı günlük gazetelerinin kapatılmasından sonra aynı adla Moskova'da çıkartmağa başladıkları kuramsal dergide yayımlanan Osinsky'nin makaleleriydi. (104) Osinsky, kapitalizmde işgücünün esas olarak birikim ve kâr amaçları için organize edildiğini öne sürdü. Kendi çalışma güçlerinin korunmasını amaçlayan işçiler, birikime böylesine boyuneğmeğe karşı di-

rendiler, kapitalistler ise bunu mükemmelleştirmek için bulabildikleri tüm yöntemleri kullandılar, işçileri kendi mal'arının ve çalışma güçlerinin ayrı sahipleri olarak birbirlerinden soyutlayan herşey, birikim amacına hizmet ediyordu. Bu araçlar arasında çalışma süreçlerinin ayrı görevlere ayrıştırılması, Taylorizm, parça başı ücret, primler, kâr paylaşımı vb. gibi yöntemler vardı. Emeğin üretkenliğini arttırmak açısından çalışma organizasyonu ve dürtüsünün bu aynı yöntemlerinin kullanılmasını öne sürerken, Lenin temelde emeği sömürme bağlantılarını unutuyordu. Osinsky, bu önlemlerin alınması ile işçi sınıfı dayanışmasının aynen kapitalizmde olduğu gibi çökeceğini belirtti, işçiler kendilerini kendi çalışma güçlerinin sahipleri olarak görmeğe, birbirleri ile rekabet etmeğe ve kendi bireysel menfaatlerini bir bütün olarak sınıflarının menfaatlerinden üstün tutmaya teşvik edilecekti. 'İşçiler bir günde olabildiğince fazla para kazanmağa teşvik ediliyor ve öteki şeyler için ne zamanları ne de ilgileri kalıyor.' (105) İşyerinde bu şekilde organize edilen sosyal ilişkiler, iş dışında kalan genel sosyal görevlerle ilgilenmeyi özendirmemekte, bir işçi aristokrasisinin oluşmasını teşvik etmekte, işçilerin fiziksel açıdan yorgun düşmesine neden olmakta ve sınıfın bir bütün olarak pasifleşmesine yol açmaktaydı. (106)

Osinsky, devrim kendi maddi temellerini koruyacaksa emek üretkenliğinin arttırılmasının Lenin'in belirttiği kadar acil bir gereksinim olduğu görüşündeydi. Fakat, ona göre Lenin ve ötekiler emek üretkenliği ile emek yoğunluğunu birbiriyle karıştırıyordu, emek yoğunluğu emek üretkenliğinin bir unsuruydu, fakat şu iki temel faktör çok daha önemliydi: 1) Üretim araçlarının genel durumu, uygun örgütlenmesi, işlevselliği, arzı, vb; 2) İşçilerin vasıfları. Parça başı ücret emek yoğunluğunu arttırabilir, fakat bu temel faktörleri etkileyemez. Ve yukarıda belirtilen olumsuz koşullar bir yana üretim ve değiştokuşun organize edilmesine ilişkin asıl görevden dikkatleri ayırır. Çünkü, 'fabrikaların ve emeğin üretkenliği-

nin azalmasının nedenleri tüm bu şeylerin eksik olması, engellemeler ve makinelerin yıpranması, fabrika sistemindeki düzensizlik, hammadde, yakıt vb eksikliğinden dolayı üretimin sürekli kesintiye uğraması değil midir?' (107) işçilerin moralini bozan ve dikkatsizliğe teşvik eden, herşeyden önce işte bu faktörlerdir, çünkü işçilerin çalışmasına sürekli olarak müdahale edilmekte, görevler gerek siz yere sürekli olarak yinelenmekte ve işçiler sık sık bir fabrikadan ötekine atanarak kalıcı iş ilişkileri ve modelleri kurmaları önlenmektedir. Osinsky sadece bu faktörlerin genel emek üretkenliğini üçte iki ile dörtte üç arasında etkilediğini öne sürdü, ve parça başı ücret sistemini uygulayarak yükü iş yoğunluğu üzerine kaydırmanın proletaryayı yıpratacağını ve mekanikleştireceğini belirtti.

Sol Komünistlerin karşı çıktığı şey çalışma disiplini değil, fabrika içinde kapitalist otorite kurmak için bu disiplinin ve tipik kapitalist yöntemlerin uygulanmasıydı. Osinsky, işçilerin 'normal' varlıklarını sürdürmesine olanak sağlayan saat ücretleri ile bağıntılı olarak üretim normlarının yalnızca uygun değil, toplumun gereksinimlerini üretmekte enerjik davranmak isteyen herkesin itibarını korumak için gerekli olduğunu belirtti. Düzenli ve dikkatsizlikten kaçınarak çalışmak, bir meslek ilkesi, sınıf saygısı ve bir vatandaşın genel göreviydi. Bu tür üretim normları işçi organizasyonlarınca belirlenmeli ve bunu ihlal edenlerle çalışma arkadaşları ve 'yoldaşlık adalet mahkemeleri' ilgilenmeliydi. Demokratik biçimde kurulan Halk Ekonomi Konseylerine, bu normları belirleme yetkisi verilmelidir. Sendikalar, mevcut işsizliği azaltmak için çalışma günü süresini düzenlemeli ve kısaltmalıdır, çünkü işsizliğin arttığı bir ortamda rejimin önerdiği gibi iş gününü uzatmak, tümüyle gülünçtür. Çünkü demektedir Osinsky, 'proleteryanın kendisi sosyalist bir çalışma organizasyonu için gereken koşulları sağlayamazsa başka hiçkimse sağlayamaz ve bunu yapması için hiçkimse zorlanamaz.' (108)

Üretim organizasyonunda teknik ve öteki uzmanların

rolü ile ilgili olarak, Osinsky kendi önerileri ile Lenin ve öteki parti liderlerinin önerileri arasındaki ayrımı saptamaktan geri kılmadı. Ona göre, Rus proletaryasının — ya da batı Avrupa proletaryasının — kendi başlarına sosyalist bir ekonomiyi yönetecek yeterli teknik bilgi ve genel öğrenime sahip olmadığı işin başında kabul edilmeliydi. Her ne kadar sosyalist bir toplumun amacı, kapitalist iş bölümünü ortadan kaldırmak ve işçiler arasında böyle bir yeterliliği genelleştirmek ise de, mevcut koşullar, eski toplumdan miras kalan işgücü ayrımına dayanmamızı gerektirmektedir. Eski rejimin uzmanları sonuna kadar kullanılmalı ve işçiler süreç içinde onlardan ders alma görevini üstlenmelidir.

Ancak bu, üretim üzerindeki gerçek güç proleteryada kalacak şekilde yapılmalıdır. Bu burjuva uzmanlar, hem gereken yüksek maaşların ödenmesi ile, hem de onlar için zorunlu mesai konularak çalışmağa teşvik edilmelidir. Fakat bir sınıf olarak burjuva ile kurdukları bağlantıların kesinlikle kopartılması gerekmektedir. Emeklerinin karşılığı hiçbir koşul altında zorunlu senetler ya da hisseler ile ödenmemelidir (eski rejimde ve yeni sunulan devlet-kapitalizmi önerilerinde olduğu gibi), çünkü bunlar uzmanların sermayeyi finanse etmekle ilgili maddi ve psikolojik bağlantılarını sonsuza dek sürdürecektir. Teknisyenler ve yöneticiler sovyet hükümetinin basit personeli olduklarını tam olarak anlamalı ve kapitalizme dönüş olasılığına ilişkin umutları mümkün olduğu kadar kırılmalıdır. Ancak bundan sonra çalışmaları ve eğitimleri sosyalist amaçlara uygun olacaktır. Şehir elektrik kurumu, tramvay ve su şebekesi sistemleri ve devlet fabrikaları ve madenlerindeki mühendislerin şimdiden bu şekilde çalışmağa başladığını belirten Osinsky, tüm büyük sanayi dallarının yasa ile ulusallaştırılması halinde bu sürecin hızlanacağını öne sürdü. Teknik ve yönetim uzmanları, yürütme işlevlerinde (yasama ve danışmanlık işlevlerinin tersine) önemli ölçüde bağımsız olmalıydı: işçiler üretimin normal akışı sırasında onların emirlerine uymalıydı. Ancak, bu uzman-

lar sadece işçi yönetimi tarafından atanacak ve bölgesel Ekonomik Halk Konseyi'nce onaylanacaktı. Yüksek devlet kurumlarınca atanmayacaklardı ve tabandan gelen istekle görevden alınabileceklerdi. (109)

Osinsky, büyük çaplı sanayi ve finansman kuruluşlarının tümüyle ulusallaştırılmasından sonra çalışan sınıflar tarafından sosyalizmin bilinçli kurulması için gereken temelin sağlanacağını belirtti. Fakat ulusallaştırmanın sosyalizme atılan gerçek bir adım olması için, yerel düzeyden Yüksek Ekonomi Konseyi'ne dek demokratik şekilde organize edilmiş geniş bir Halk Ekonomi Konseyleri ağı kurulmalıydı ve tutarlı bölgesel konseylerin gelişmesine ağırlık verilmeliydi. Osinsky, SEC'in şimdiye dek sendika bürokrasisinin ve devlet temsilcilerinin hakim olduğu bir üst düzey organizasyonu olduğunu ve çok etkisiz kaldığını kabul ediyordu. Fakat, bunun başlıca nedeni, SEC'in 'havada kalması', bölgesel düzeydeki ve daha alttaki yaşamsal demokratik ekonomi konseyleri ile bağlantı kurmamasıydı. Etkinlikleri yönetimsel ayrıntılar içinde boğulmuştu, çünkü alt kademede organlar kurmamıştı.

Kharkov bölge konseyi, Alman işgali ile yokedilmeden önce bir düzenleme kurumları ağının nasıl çalışacağına canlı bir örnek oldu. Bu on sekiz yerel konseyle bağlantı kurdu ve gıda maddeleri, arz, nakliye, tarım, finansman ve çalışma konularında bölgedeki tüm ekonomi yönetim yetkililerinin (komiserlikler dahil) yerine geçti, böylece üst üste binen ekonomik yetkililerin yol açtığı çekişme ve karmaşaların çoğu ortadan kaldırıldı. Bu bölgelerin ve teknik, istatistik ve yasal konularla ilgili öteki genel bölümlerin yanısıra, konsey bir dizi üretim bölümü (kömür, demir cevheri, tuz, kimyasal maddeler, madenler vb) kurdu. Bu bölümlerin kurulları, üçte iki oranında ilgili üretim dallarından gelen vasıflı işçilerden ve üçte bir oranında mühendisler ve beyaz yakalı personelden oluşuyordu. İşçiler ve personel fabrika komiteleri ile sendikaların bölgesel kongrelerinde seçiliyordu, fakat bu yetki daha sonra semt konseylerine devredildi. Bu seçilen ku-

rumlar, bölgesel konseyin birleşik oturumunu oluşturuyordu. Üretim bölümünün şefleri birleşik oturumca seçiliyor ve ortak toplantılarında günlük etkinliklerini yöneten konsey Bürosunu oluşturuyordu. Osinsky tüm bölgelerin bu şekilde organize olması halinde SEC'in yerel kuruluşlarla bağlantılı gerçek bir merkez işlevi görebileceğini belirtti. SEC üyeleri bu yerel organların kongrelerinde seçilmeliydi ve birleşik oturumunun üyelerinin en az üçte ikisi onlardan gelmeliydi. Böyle bir düzenleme, şu andaki bürokratik-merkezci organizasyonun tersine, tüm sistemin demokratik-merkezci yapısını tamamlayabilirdi. Böyle bir merkez günlük ayrıntılarla uğraşmaktan kurtulacak ve esas olarak yönlendirici ilkelerin, genel üretim planlarının ve maliyet hesapları ile talimatlarının geliştirilmesi ile ilgilenecek ve sadece hazine yetkisini elinde tutacaktı. (110)

Osinsky'ye göre, böyle bir ekonomi konseyleri sisteminde tüm büyük sanayi ve finansman kuruluşlarının ulusallaştırılması, resmi yetkilerin fabrika sahiplerinde, gerçek yetkilerin de fabrika komitelerinde olduğu fabrikalardaki iki başlı yönetimden doğan karmaşa ve çelişkileri ortadan kaldırabilirdi. Böyle bir sistem muhasebe, kayıt ve finansman konularındaki ikiliği ve karmaşayı da ortadan kaldıracak ve böylece sabotaj olasılıklarının çoğunu eleyecekti. Aynı şekilde —ve Osinsky bu noktanın altını tekrar tekrar çizdi— bağımsız fabrikalar arasındaki sendikalaşma ve ayrılıkları da önleyecekti. Her ne kadar işçiler her fabrikanın yönetim kurullarında üçte iki çoğunluğa sahip olacaksa da, bunların sadece yarısı o fabrikadan, öteki yarısı ise PEC'lerden, İşçi Sovyetleri'nden ve sendikalardan gelecekti. İşçiler üretim araçlarının belirli bir fabrikadaki işçilere değil, bir bütün olarak işçi sınıfına ait olduğunu anlayacaktı. Ekonomiyi yöneten organlar demokratik olarak kuruldukça ve tabanla organik bağlantıları bulundukça tüm sınıfın menfaatlerini koruyabilirdi. Her fabrikanın yönetimi önemli ölçüde bağımsız olacaktı, fakat onaylanan planlar çerçevesinde çalış-

tıklarından emin olmak için üretim planlarını ve maliyet hesaplarını kontrol eden bölgesel ekonomik konseye tümüyle bağımlı olacaktı. Gerçekte, sendikalist eğilimler, organik bağlantılar eksikliğinin ve aşırı yük altındaki merkezi yönetimden sonuçsuz yardım taleplerinde bulunmaktan doğan acı deneyimlerin sonucuydu. (111)

'İşçi sınfının özgürlüğü işçi sınıfının eseri olmalıdır'. Marx'ın Birinci Enternasyonal'i Açış Konuşmasından bu alıntıyı yapan Osinsky, bilinçli kendini özgürleştirme sürecine en yardımcı sosyal ve kurumsal çerçeveyi oluşturmak için ayrıntılı bir taslak sundu. Kommunist dergisinde çıkan iki bölümlük yazısı, Solcularca yazılan öteki makaleler gibi, finansman, fiyat saptama, şehir ile ülke arasındaki ilişkiler, işçilerin ücret talepleri, ve bu sisteme getirilmesi olası itirazlara ilişkin sorunları ayrıntıları ile ele alıyordu. Fakat ayrıntılar bizi ilgilendirmemektedir. Önemli olan şey, 1918 ilkbaharında Lenin'in önerilerine karşı oldukça tutarlı ve ayrıntılı bir alternatifin Bolşevik partisi bünyesinde getirilmesidir ve bunu yazanlar, söz konusu alternatifin ilke ve gerçekçilik açısından daha tutarlı olduğu görüşündeydi. Leninist önerilerin uygulanması halinde devrimin kendisinin bile tehlikeye düşeceğini de belirttiler.

Osinsky, sanayinin devletçi-kapitalist şekilde organize edilmesinin devrimi içten ve dıştan tehdit eden güçlere kapı açacağını belirtti. Fabrikaların yasal olarak devlet mülklerine ve devlet tröstlerine dönüştürülmesine ilişkin öneriler veriliyordu. Bunun sonucunda anonim şirketler doğacak ve bunların hisseleri ve yıllık temettüleri (yüzde elliye kadar) işbirliği sağlamak için kapitalistlere dağıtılacaktı; ya da başka bir seçenek olarak üzerinden sabit bir yüzde ayrılan tahviller alacaklardı. Bu düzenlemeler «ulusallaştırılmış» sanayiye yabancı sermayenin sızmasına yol açacak ve Rus ekonomisinin kapitalizme tam dönüş yolunda ilerlemesine neden olacaktı. Ancak dışarıdan gelecek tehdit en tehlikeli olan değildi. Gerçek tehlike, bu ekonomi biçimlerinin tüm yetkileri ve insiyatifleri

sanayinin eski sahiplerine, devlet temsilcilerine ve sendika bürokrasisine verecek olmasıydı. Uygulamada tabandan gelen tüm isteklere karşı çıkılacak ve üretim organizasyonu kâr gereksinimlerine tabi olacaktı. Bu sadece fabrika içinde otoriter ilişkiler kurulmasına ve fabrika içinde yönetimin kapitalistlerin, uzmanların ve devlet görevlilerinin eline bırakılmasına değil, emek-gücünün olabildiğince yoğun kullanımı yönünde örgütlenmesine yol açacaktı. Bu da doğal olarak maddiyat hırsını, parça başı ücreti ve Taylorizm'i beraberinde getirecekti. İşçi sınıfı sosyal görevlerini esas olarak siyasi liderlerinin seçilmesi ve çalışma disiplini açısından ele almağa itilecekti. Günlük çalışma etkinliklerinde bu pasif bir unsur, sadece bir obje, özel menfaatlerin buharlaştırılmış kitlesi olacaktı, işyerinde sosyal ilişkilerin çökmesi ve diktatörlük yönetiminin korunması ile proleteryanın siyasi diktatörlüğü giderek dejenere olacaktı;

'İşçiler üzerinde kullanılan sopa, ya bir başka sosyal gücün etkisi altında olan bir sosyal gücün, ya da proleteryanın elinde olacaktır. Eğer bu sopa sovyet iktidarının elinde olursa, o zaman sovyet iktidarı işçiler aleyhine bir başka sosyal sınıftan (yani köylülerden) destek almak zorunda kalacaktır, ve böylece proletarya diktatörlüğü olarak kendi kendisini yok edecektir. Sosyalizm ve emeğin sosyalist örgütlenmesi, ya proleteryanın kendisince kurulacak ya da hiç kurulmayacaktır; fakat ikinci olasılıkta yerine bir başka şey, adıyla sanıyla devlet kapitalizmi kurulacaktır.' (112)

Lenin ve Parti liderlerince öne sürülen ve Osinsky'nin alayla Morgan-Rockfeller usulü sosyalizm olarak nitelendirdiği programlar, devrimi ortadan kaldıracak ve 'bürokratik merkezleşmeye, çeşitli komiserlerin hakimiyetine, yerel sovyetlerin bağımsızlığının ortadan kaldırılmasına, ve uygulamada tabandan yönetilen «devlet komünü»nün reddedilmesine yol açacaktı.' (113)

Lenin, yukarıda belirtildiği gibi, bu tür karamsar analizleri «kesinlikle kuramsal saçmalıklar» olarak nitelen-

diriyordu. (114) Devletçi-kapitalist ekonomi biçimi, proletarya diktatörlüğü altında sosyalizme yol açacaktı. Ancak, Lenin'in Sol Komünistlere karşı öne sürdüğü görüşler, muhalefet konumlarıyla ilkeler açısından yüzleşme ve tartışmaları açıklığa kavuşturma yerine, onların konumlarının, görevden kaçışlarının ve acı saldırılarının çarpıtılmış karikatürleri niteliğindeydi. Onların tezleri, Lenin'e göre solda Martov'dan sağda Milyukov'a kadar devrimin öteki düşmanlarının «kesinlikle aynı küçük burjuva sallantılarından başka birşey değildi». (115) Tümü de «sosyalizme giden yolda karşılaşacakları zorluklara deyip deymeyeceğine kağıt üzerinde değil uygulamada karar verme açısından aym kuşkuları paylaşıyordu. (116)

Lenin, kendi devlet kapitalizmi, işgücü örgütlenmesi ve disiplin önerilerine karşı çıkan herkesi, mevcut güçlüklerle mücadele etme kararlılığına sahip olmamakla suçluyordu; bunlar, «sınıfını yitirmiş küçük burjuva aydınlarının kafa yapısına sahiptiler. (117) Lenin Sol Komünistlerin tüm çalışma disiplinine ve kapitalist yöntemlerle kapitalist otorite altında uygulanan adil olmayan disipline karşı çıktıklarını Osinsky'nin makalesinden yaptığı alıntılarla göstererek, onların demokratik şekilde seçilmiş işçi organizasyonlarınca konulacak çalışma normlarına ve özdisipline ilişkin somut önerileriyle hesaplaşmaktan kaçınabiliyordu. (118) Lenin, burjuvalar ve onların uzmanlarının bilgilerine bu bilgileri burjuvalardan bir sınıf olarak zorla alma koşulu ile başvurulması gerektiğine ilişkin bakış açısını tümüyle yanlış ele alarak, onları aslında bu uzmanlara ders vermek isteyen kişiler olarak çiziyordu; «iyi ama onlara ne öğretmek istiyorsunuz? Örneğin sosyalizmi mi? Tüccarlara ve işadamlarına sosyalizm mi öğretmek istiyorsunuz? Hayır, bu işi siz üstlenin istiyorsanız. Size yardım etmeyeceğiz, bu boşa çabalamak olur. Bu mühendislere, işadamlarına ve tüccarlara birşey öğretmek yararsızdır. Onlara sosyalizmi öğretmek yararsızdır.' (119)

Lenin, ilkbahar boyunca Sol Komünistlere karşı sürdürdüğü polemiklerin sadece tek bir noktasında onların

kendi önerilerine ilişkin ana eleştirisine değindi: yani kapitalist otoritenin ve çalışma disiplinin sağlanması ile proleteryanın insiyatif, etkinlik ve öz örgütlenmesi yokolacaktı. Ve yanıtı çok basitti; bu iddialar «korkunç alçaltıcıdır ve komünizmin uygulamada tümüyle ortadan kaldırılmasını ve tümüyle küçük burjuva kampına geçilmesini istemektedir.» (120) Neden? Verdiği en çok yanıta benzeyen karşılık, proletarya ileri karakolunun çalışma disiplini getireceği ve küçük burjuvaların buna karşı çıktığıydı. İşçiler bu otoriteleri kontrol etmek için proletarya devlet iktidarına güven duyuyor. Böyle bir kontrol aracılığı ile ekonomi yönetim organlarının demokratikleştirilmesi hakkında ise ... tek bir sözcük bile söylemedi. Osinsky'nin ekonomik konseyleri tüm düzeylerde yenilemek ve böylece hem daha tkin hem de halk kontroluna daha tabi olmalarını sağlamakla ilgili ayrıntı önerileri hakkında da...tek bir sözcük söylemedi. Kendi önerilerinin işçi sınıfını atomize olmasına, emek-gücünün en lehte koşullarla satmasına ilişkin çıkarlarını daraltacağına ve fiziksel açıdan tükenmesine yol açacağına ilişkin uyarılar hakkında da...hiçbir şey söylemedi.

İşgücü ve Ekonomi, 1918 İlkbaharı

Sosyalizme giden uygun yola ilişkin tüm bu tartışmaların ortasında, rejim genel bir ekonomik program düzenlemeğe kalkıştı. Bu programın ilkbahar başlarındaki odak noktası, devletçi-kapitalist tröstler kurma çabalarıydı. Lenin bu önerilerle Larin'e başvurdu ve Aralık'ta çeşitli kapitalist grupları ile toplantılar yapılmağa başlandı, önde gelen sanayici (ve sağ kanat hedeflerinin önde gelen savunucusu) Alexis Meshcherskii tarafından önerilen ilk plan, 'Rusya Ulusal Birliği' adında dev bir metal tröstünün kurulmasını ve bunun üç yüz bin işçi istihdam ederek tüm tren vagonu imalatının % 50-60'mdan sorumlu olmasını amaçlıyordu. Sermayesi yaklaşık 1,5 milyar ruble olacaktı. Hisselerinin ve yönetim kurulundaki oyların —tröst kapsamındaki halen ulusallaştırılmış firmaların

yüzdesine uygun olarak— üçte biri hükümete verilecekti, geri kalan üçte ikisi ise ulusallaştırılmamış firmaların eski hissedarlarına dağıtılacaktı. Görüşmeler sırasında hükümet kendisine verilecek oranın önce % 40', sonra % 50, 80 ve sonunda % 100 olması gerektiğini öne sürdü. Yatırımları ve işbirliklerinin karşılığında eski hissedarlara baştaki sermayenin onda birine eşit, oy hakkı olmayan tahviller verilecekti ve yılda % 4 temettü almaları garanti edilecekti. Her iki durumda da fabrikalar burjuva uzmanlarca yönetilecekti. Rejim, ulusallaştırılmış bankaların eski haline döndürülmesi ve yönetimlerinin eski yöneticilerine geri verilmesi için görüşmeler başlattı. Lenin ve Trotsky tarafından onaylandığı bildirilen bu plan, ağır sanayide de benzer düzenlemeler yapılmasını amaçlıyordu. Meshcherskii ve rejimle yapılan görüşmelere katılan öteki sanayicilerin yönelimi, etkisiz hükümet devrilinceye dek ulusallaştırmaya ara verilmesiydi. (121)

1918 başlarında çeşitli devletçi-kapitalist birleşimler kuruldu. Lenin, deri, tekstil ve şeker sanayi dallarında yapılan anlaşmaları onayladı ve sanayi dallarını yöneten ilgili glavki ve tsentry'lerde fabrika sahiplerinin üçte bir oranında temsil edilmesi kabul edildi. (122) Sendika hiyerarşisinde yer alanların bazıları da dahil pekçok öteki Bolşevik lider, bu projelerden yanaydı. Goltsman, Gastev, Oborin, Kozelev gibi Meshcherskii'nin projesinden etkilenecek tüm üst düzey sendika yöneticileri, Rusya'ya yabancı sermaye ve kredi akışı sağlayacağı gerekçesiyle bunu destekledi. Goltsman ve Gastev, ilk yıllarda ne pahasına olursa olsun sanayileşmeyi savunanlar arasındaydı. (Örneğin Goltsman, bir defasında 'hiçbirimiz sosyalizmi mi yoksa kapitalizmi mi kurduğumuz üzerinde düşünmemelidir. Bizim yaptığımız yasallaştırmadır. Analiz yapmaktan vazgeçelim'.) (123) Fakat metal sanayindeki işçiler bu projeye çok farklı tepki gösterdiler ve sovyet siyasi iktidarı korunduğu sürece hiçbir sınıf bilincine sahip işçinin işyerinde kapitalist otorite olmasından korkmaması gerektiğine ilişkin Lenin'in önerisini dikkate

almadılar. (124) Meshcherskii'nin kendi fabrikasındaki işçiler bir protesto yürüyüşü yaptı ve derhal ulusal'aştırmaya geçilmesini istedi. Düzenlemeden etkilenen tesislerden delegeler 17 Nisan'da bir konferans düzenleyerek görüşmelerin kesilmesini istedi ve sendika liderleri bu konuyu tartışmak üzere 12-22 Nisan tarihlerinde Moskova'da bir metal işçileri konferansının yapılması çağrısında bulundu. Bu defa Goltsman'ın görüşlerine Sol Komünist Kosior tarafından karşı çıkıldı ve konferansta rejimin görüşmeleri kesmesi oybirliği ile kabul edildi —anlaşıldığı kadarıyla bu karardan konferansın haberi yoktu, sadece birkaç gün önce alınmıştı. Buna göre metal sanayi derhal ulusallaştırılmalıydı. Tabandan gelen büyük baskı ve Sol'dan gelen ideolojik meydan okuma, Lenin'in en önemli bulduğu projelerinden birinin reddedilmesine yol açtı. (125)

Meshcherskii'nin projesinin yenilmesi, ulusallaştırmanın tamamlanmasına ilişkin taleplerin dayanılmaz derecede artmasına yol açtı. Mayıs ortasında yapılan metal işçileri konferansında ve ulusallaştırılmış sanayilerin temsilcilerince yapılan bir konferansta bu talepler yinelendi. Birinci Rusya Ulusal Ekonomi Konseyleri Kongresi, 3 Haziran'da bir kararname yayımlayarak metal, mühendislik, kimyasal maddeler, petrol ve tekstil dalları ile başlamak üzere 'tüm sanayi dallarının sistematik şekilde ulusallaştırılması' ve yanısıra tüm bankaların ulusallaştırılması çağrısında bulundu. Fakat yetkililer buna pek yanaşmadı. Nisan ortasında ulusallaştırma kararı alınan metal sanayinde bile Haziran sonunda pekaz adım atılmıştı. SEC'in tuttuğu kayıtlara göre, ulusallaştırılan 521 firmadan sadece % 24'ü yerel işçi organlarınca, ve % 51'i bu organların büyük etkisi altmda olan bölgesel Halk Ekonomi Konseyleri'nce devralınmıştı. Sadece % 20'si SEC ya da Halk Komiserleri Konseyi'nin eylemlerinin ürünüydü, gerisi Ekim'den önce devlete ait firmalardı.

Çoğu banka, ticari filolar ve tüm dış ticaret ulusallaştırılmıştı, fakat tek bir sanayi dalı bile ulusallaştırıl-

mamıştı. Donetz havzası, Güney Rusya (metal ayrıştırma) ve Bakü (petrol)'deki tüm sanayiler devralınmıştı, fakat bunlar o bölgelerdeki siyasi ve askeri gelişmelerden olumsuz etkileniyordu. (126) Rejimin 28 Haziran'da kararlı bir tutum takınarak tüm büyük çaplı sanayileri ulusallaştırmasının nedeni, ancak ve ancak bunları ulusallaştırmadan kurtarmak için önemli Rus firmalarının Almanlara devredilmesi korkusuydu. Artık tüm sanayi ve ticari kuruluşlar devlet malı olarak kabul edilecek ve SEC'in çeşitli bölümlerince yönetilecekti. Herbir kuruluş için özel talimatlar verilinceye dek eski sahipleri bunları para ödemeksizin kiralamış sayılacak ve yönetimi ve finansmanı sürdürmeleri koşuluyla onlara gelir sağlanacaktı. (127)

Her ne kadar tabandaki işçilerden gelen baskı ve parti içinde Sol Komünistlerin mücadelesi ulusallaştırma ve devlet kapitalizmi üzerinde çıkan çekişmelerde başarılı olduysa da, sanayinin yönetim yapısına ilişkin sonuçlar belirsizdi. Mart başlarında, Larin ve Milyutin'in Osinsky ve öteki Solcuların yerine geçmesinden sonra, SEC bir emir yayımlayarak glavki ve tsentri'lerin tüm ulusallaştırılan firmalarda yönetim troika'ları kurmalarını bildirdi. Bu troika'lar bir idari yöneticiden, bir teknik yöneticiden ve bir hükümet komiserinden oluşacaktı. İlk iki üyenin alacağı tüm kararlar, fabrika komitesi üzerinde bağlayıcı nitelikte olacak ve sadece hükümet komiserince bozulabilecekti. Fabrikadaki işçiler, personel ve teknik delegeler, yanısıra Sendikalar Merkez Konseyi'nin ve yerel sovyetlerin temsilcileri bir danışmanlık konseyine girebileceklerdi. Bu emir, doğrudan doğruya yerel işçi organizasyonları tarafından devletleştirilen firmalarda seçilen işçi yönetimlerinin yetkilerini ortadan kaldırmayı amaçlıyordu, fakat yürürlüğe girmesi uzun sürdü. (128) Mayıs ortasında Lenin metal sanayi için başka bir model önerdi; buna göre % 50 işçi temsilcilerinden ve % 50 mühendislerle yöneticilerden oluşacak metal konferansında tüm sanayi için geçici bir yönetim konseyi seçilecekti ve bu konsey SEC ile Metal İşçileri Sendikası Merkez Komitesi'nin insiyatifine bağlı olacaktı. (129)

Demiryollarındaki durum hâlâ farklıydı. Mart ayında Shlyapnikov öz yönetimin etkisi üzerine eleştirilerle dolu bir rapor sundu ve Lenin buna atanmış komiserlerce diktatörlük kontrolu onaylanması görüşünü savunarak yanıt verdi. Birkaç gün sonra, 23 Mart'ta Halk Komiserleri Konseyi, Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi'ne onay için başvurmaksızın bir kararname yayımladı ve Yollar ve İletişim Komiserliği'ne tüm demiryolları üzerinde tam yetki verdi. Demiryolu işçileri kongrelerinde seçilecek ve Halk Komiserleri Konseyi'nce onaylanacak temsilciler heyeti, komiserliğe bağlı olarak toplanacak, fakat diktatörlük yetkilerine hiçbir şekilde karışılmayacaktı. Böylece işçi delegeleri sadece danışmanlık görevi görecek, o zaman bile daha yüksek yetkililerce onaylanmaları gerekecekti. Herbir belirli alanda işçiler tarafından seçilecek ya da yukarıdan atanacak bir komiserin diktatörlük yetkisi olacaktı. Bu komiser, her iki durumda da sadece komisere rapor verecek ve atanmanın şekli bu yüksek komiserce belirlenecekti. (130)

Solcu Komünistler, Sol SR'ler ve demiryolu işçileri bu yeni kararnameyi öfkeyle protesto etti. İşçi Temsilcileri İttifakı adı verilen bir hareket pekçok yerde tabanda oluştu ve tipik Solcu talepleri öne sürdü. Demiryolu işçileri yönetim kurulu olan Vikzhedor, hemen bir alternatif plan hazırlayarak tüm yetkilerin seçimle gelecek bir kurula verilmesini önerdi. Fakat rejim bu planı elinin tersiyle itti ve Lenin yine de yeni demiryolu kararnamesine bir alternatif geliştirmedikleri gerekçesiyle Solcuları suçlamağa devam etti. Fakat protestolar kesilmedi, ve kısa bir süre sonra Yollar ve İletişim Komiserliği kendisini bu süper-merkezci yönetim sistemi yükünün altında ezilir buldu. Sonuçta komiserlik 31 Mayıs'ta Sovyet CEC'ine yeni bir kararname sundu ve yerel demiryolu konseylerinin işlevlerinin korunmasını istedi. Bölge komiserliği yine sınırsız yetkiye sahip olacaktı, fakat konseyler isteğe bağlı atamalar ve işten çıkartmalara karşı korunacaktı. Ek olarak, yılda iki kere yapılacak bölge işçi kongrelerinde bölge komiserliklerine danışmanlık yapa-

cak kurullar seçilecekti. Konsey organlarının on alt kesimlerde bu şekilde yeniden kurulması, açıkça işçi kontrolunu aşırı kısıtlama niteliğindeydi, fakat yine de Mart kararnamesi üzerinde bir gelişme sayılırdı ve bu kısıtlamaya karşı yapılan protestolar bir işe yaramadı. (131)

Ancak Moskova'da 26 Mayıs—4 Haziran tarihleri arasında toplanan Birinci Rusya Halk Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde ulusallaştırılan firmaların yönetimine ilişkin genel ilkeler belirlenebildi. SEC ile bölgesel ve yerel PEC'lerden gelen oy hakkına sahip yüz delegenin yanısıra oy hakkı olmayan yüz elli delege hazır bulunmuştu. SEC prezidyumu, Lenin tarafından onaylanan ve hükümetin atadığı komiserler aracılığı ile kesin merkezci bir yönetim uygulanmasını öneren bir öneri sundu. Sol Komünistler adına konuşan Lomov üzülerek şunları söylüyordu: «elimizdeki her şeyi —ulusallaştırma, merkezleştirme— kullanarak ülkemizdeki güçleri boğuyoruz. Kitleler, ulusal ekonomimizin tüm dallarında yaşayan yaratıcı güçten soyutlanıyor.» (132) Solu büyük ölçüde destekleyen Uraller'daki sendikanın yöneticilerinden Andronikov, yönetimin üçte ikisini işçilerin seçmesini, bunun üçte birinin de ilgili sendika tarafmdan atanmasını içeren bir öneri sundu. Sendika, teknik ve yönetim personeli arasmdan geri kalan üçte biri seçecekti. Fakat merkezin yetkilerine dokunulmayacaktı, çünkü glavki ve tsentry'ler bazı yönetim kurullarını dağıtma hakkına sahip olmayı sürdürecekti. Bu öneri, Üretim Organizasyonu Bölümü tarafından kabul edildi. Fakat Lenin bu anarşist-sendikacı «aptallığı» duyar duymaz delegeler üzerinde yoğun bir parti baskısı uygulamağa başladı ve her ne kadar kongreye kendi önerisini kabul ettiremediyse de bir uzlaşma yapılmasını sağladı. Teknik personel de dahil yönetim kurullarının üçte ikisi bölgesel PEC'ler tarafmdan atanacak, SEC de bu atamaları veto etme yetkisi alacaktı. Sendikalar bunların yarısını önerebilecekti. Geri kalan üçte bir, fabrikadaki sendika üyeleri tarafından seçilecekti. Ancak, uygulamada bölgesel PEC'ler ve sendikalar çoğunlukla yönetim ku-

rullarına üye atama haklarını kullanmıyor ve zaten çoğunlukta olan işçi temsilcilerini görevde bırakıyordu. Böylece, yukarıdan gelen etkin kontrolu korumak için tasarlanmış bu sistemde bile, fabrika komiteleri, ulusallaştırılmış firmaların yönetilmesinde en dinamik rolü oynuyordu. (133)

1918 ilkbaharında ücretler, çalışma disiplini ve organizasyonla ilgili kararlı bir siyasetin uygulanması hâlâ gerekiyordu. Ekim devrimi sırasında çoğu Rus işçisi saat ücreti sistemine geçmişti, fakat vasıf, sanayi, bölge ve öteki faktörlere göre önemli ayrılıklar vardı. Partideki pekçok kişi ücretlerin devrimden sonra eşitleneceğini umuyordu, fakat görünüşte bu sorunla doğrudan ilgilenen bir kuramcı yoktu. Lenin'in 'Devlet ve Devrim' kitapçığının ruhuna uygun bir kararname ile komiserlerin maaşları ortalama bir vasıflı işçinin maaşı ile aynı düzeye indirildi ve Çalışma Komiserliği genel bir ilke olarak ücretlerin eşitlenmesini kabul etti. Fakat, 29 Aralık tarihli bir yasaya göre Çalışma Komiserliği'nce onaylanması gereken ücret anlaşmalarının çoğu, vasıf ve kimi zaman da zorluk ya da tehlike esasına göre ücret farklılıkları uygulamağa devam etti. (134) Ve devrimden hemen sonra üretimin düşmeğe devam etmesi, parça başı ücret konusunun tekrar gündeme gelmesine yol açtı. Her ne kadar bazı fabrika komiteleri ve sendikalar bu sorunun yegane çözümünün parça başı ücrete dönüş olduğunu savunduysada, çoğu buna karşı çıktı. Ocak 1918'de yapılan Demiryolu İşçileri Kongresinde kabul edilen bir kararnamede parça başı ücret sisteminin işçilerin fiziksel yorgunluğuna yol açacağı ve işsizliği arttıracağı öne sürüldü, bu da sorunu çözme yerine ona katkıda bulunma niteliğindeydi. (135)

Ancak, ekonomik bunalım özellikle Brest barış anlaşmasının imzalanmasından sonra ağırlaştıkça, pekçok sendika lideri bu fikrini değiştirmeğe başladı. Losovsky gibi ötekiler ise karşı çıkmayı sürdürdüler ve özel mülk sahipliği ile kâr anlayışının sürdüğü bir sistemde parça başı

ücretin getirilmesiyle işçi sınıfının sömürülmesinin artacağını belirttiler. Fakat bu görüşler dikkate alınmadı ve SEC, Çalışma Komiserlikleri ve Lenin'in kendisine danıştıktan sonra Rusya Sendikalar Merkez Konseyi 3 Nisan'da bir kararname yayımlayarak minimum bir ücretin garanti edilmesi ve işçilerin fiziksel yorgunluğunu önlemek için maksimum bir ücret tavanı getirilmesi koşulu ile parça başı ücret ve ikramiyeleri onayladı. (136)

Mayıs ayında, bu ilkelerin ikinci Rusya Çalışma Komiserleri Kongresi'nde ve Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi'nde onaylanması üzerine, Sendikalar Konseyi bir dizi talimat yayımlayarak tüm işçilerin vasıf, karmaşıklık, kesinlik, eğitim ve deneyim, önem ve zorluk açısından sınıflandırılarak ücretlerin buna göre düzenlenmesi zorunluluğunu getirdi. Tüm bu baremlerin Çalışma Komiserliği ve ilgili Rusya sendika konseylerince onaylanması gerekecekti.

Bu yeni siyaset, sadece yetkililer tarafından konulan sıkı üretim normlarına uyan işçilere tam ücret ödenmesini sağladı. Bunları tam olarak yerine getiremeyenlere üçte bir daha az ücret verilecekti ve bu şekilde azaltılacak ücretlerin Çalışma Komiserliği tarafından belirlenen minimum geçinme standartının altına düşürülmeyeceği koşulu getirilmişti. Barem sayıları sanayiden sanayiye değişiyordu. Metal sanayinde on beş, deri sanayinde ise yirmi altıydı. Her ne kadar en yüksek ücretin en düşüğün iki mislini geçmeyeceği koşulu varsa da, uygulamada bu kurala uyulmadı. Kadınlara erkeklerle aynı ücret ödenecekti, fakat bu kurala da uyulmadı ve kadınlara onların ağırlıkta olduğu sanayilerde bile aynı işi yapan erkeklere kıyasla % 10 ile % 45 arasında daha az ücret ödenmesi sürdürüldü. Ek olarak, Komiserlik sık sık bir işçinin geçinmesine yetmeyecek kadar düşük minimum ücretler ve çok yüksek üretim normları belirledi. Örneğin metal sanayinde belirlenen normlar, savaştan önceki ortalama üretimin % 85'i ile % 90'ı arasındaydı. Ancak, Brügmann'ın belirttiği gibi, yıllarca süren savaş, yetersiz beslenme, üre-

tim araçlarının bozukluğu ve onarılmamaları koşulları altında bu normlara işçiler ancak sağlıklarının bozulmasına yol açacak kadar ağır çalışarak ulaşabilirdi. (137)

Bu baskılar altında üretkenlik artmağa başladı, bazı yerlerde iki üç misli arttığı görüldü. Fakat bu artış, aslında çok yetersiz olan ücretlerin «tehlikeli yükseklikte» olduğu ve işçi aristokrasisine yol açtığı gerekçesiyle, üretkenlik normlarını rejimin 1918 sonunda tekrar yükseltmesini önleyemedi. Örneğin Ocak 1919'da metal sanayindeki minimum normlar % 150 arttırıldı. Fakat, bu normlara ulaşılıp ulaşılmadığını hesaplamakta karşılaşılan zorluklardan dolayı, sendika'lar aynı dönemde toplu ikramiye sistemine geçtiler. (138)

Lenin'in Taylorizm ile ilgili görüşü de partilerden, özellikle Solcu Komünistler ve Lozovsky ve Ryazanov gibi ılımlılardan gelen muhalefete karşı üstünlük kazandı. Sendikalar Merkez Konseyi'nin 3 Nisan tarihli kararnamesi bu görüşü onayladı ve Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi ile Birinci Halk Ekonomi Konseyleri Kongresi de onları izledi. Lozovsky'nin bir zamanlar «Taylorizm şairi» olarak nitelendirdiği ve sonraları Taylorist araştırma ve ilkelerin genişletilmesi ve propagandasının yapılması amacıy'a Moskova'da Merkezi Çalışma Enstitüsü'nü kuran Gastev gibi etkili sendika liderleri, 1918 ilkbaharında Taylorizm'e karşı çıkmanın işçi tezgahının kendisine karşı çıkmak olduğunu belirtti. (139)

Sol, gerçek çalışma disiplini sorunu üzerinde daha başarılı oldu. Mart ayı sonunda Lenin, çalışma disiplini sorumluluğunun işçi organizasyonlarından alınarak bağımsız organ'lara verilmesi için harekete geçti, işçilerin fabrika sahiplerinden ve müdürlerden emir aldığı devlet kapitalizmi sistemi altında sendikaların ve fabrika komitelerinin saptanan çalışma kurallarını ihlal eden işçilere çok yumuşak davranacağından korkuyordu. Fakat pekçok sendika lideri ve yanısıra fabrika komiteleri militanları ile tabandan gelen işçiler, buna karşı direndi. Ve Sendikalar Merkez Konseyi'nce 3 Nisan'da yayımlanan «Çalışma Disiplini üzerine» adlı emirler kitapçığında çalışma

süresi, molalar, işyerinde toplantı yapma (fabrika komiteleri ve sovyetlere seçim yapılması dışında yasaklanmıştı) ile ilgili belirli kurallar konuluyor ve işten çıkarmaya kadar uzanan cezalar saptanarak bunların verilmesi, sendikaların yerel hücresi olan fabrika komitelerine bırakılıyordu. Bu ilkeler, Mayıs sonunda ve Haziran başlarında yapılan, sendikacıların ağırlıkta olduğu ikinci Çalışma Komiserlikleri Kongresi'nde ve Birinci PEC Kongresi'nde yinelendi. Sıkı disiplin uygulanacak fakat eski gözetim biçimlerinden kaçınılacaktı, insiyatif sadece işçilerin kendi organizasyonlarında kaldığı sürece öz disiplin uygulanacaktı. (140)

4. Bölümün Dipnotları

(1) Rabinowith, «The Bolsheviks Come to Power», s. 303.

(2) Lenin, «Collected Work», cit 26, s. 2614-65.

(3) E.H. Carr, «The Bolshevik Revolution, 1917-1923», cilt 2, Baltimore 1966, s. 73-75; Avrich, «The Bolshevik Revolution and Workers Control», s. 49-50.

(4) Yasa metni için bak : James Bunyan ve H.H. Fisher, «The Bolshevik Revolution, 1917-1918», Stanford 1934, s. 308-10.

(5) Brügmann, s. 130.

(6) Didier Limon, «Lénine et le contrôle ouvrier», Autogestion, no. 4 (Aralık 1967), s. 73-74.

(7) Lozovsky, alıntı Kaplan, s. 119. Ocak 1918'de yapılan ilk Sendika kongresinde, yaklaşık on dokuz Rusya çapında örgütlenmiş sendika vardı, bunların en azından beş tanesi (metal, tekstil, deri, kimyasal maddeler, gıda) 100.000'den fazla üyeye sahipti. 14 Kasım yasasında yer alan hükümlerden biri, sendikaların Rusya İşçi Kontrolu Konseyinde en az otuz bir iskemle alacağıydı (fabrika komiteleri 5 iskemle). Bak : N.P. Antrpow, I.L. Borschtchenko ve I.P. Markow, «Geschichte der Gewerkschaftsbewegung in der UdSSR», Berlin 1926, s. 226. Bu rakamlar tutucu kanatca verilmiştir, çünkü kongreye katılmayan büyük demiryolu sendikasını ve on küsur öteki Rusya çapında örgütlü sendikaları içermemektedir.

(8) Aşağı bakın.

(9) Vendiktov, s. 92.

(10) Brügmann, s. 134; Limon, s. 89-94.

(11) Limon, s. 74.

(12) Manusl'un en önemli bölümleri için bak : I. Gladkov, «Nataionalizatsiya promyshlennosti v SSSR (Sbornik dokumentov i materialov, 1917-1920)», Moskova 1954, s. 77-82; bu çeviri : Goodey, «Factory Committees», s. 37-38.

(13) Gladkov, s. 103-107; Brügmann, s. 131.

(14) Brügmann, s. 136, 139; Venediktov, s. 94-96; Lorenz, «Anfange», s. 99.

(15) Lorenz, «Anfange», s. 101-102; Döring, s. 125.

(16) Alıntı : Lorenz, s. 137. 18 Haziran kararnamesinden önce ulusallaştırmanın ne kadar yaygın olduğunu gösteren sağlam kanıtlar yok ise de, çoğu bilim adamı, bunun tabandan gelen eylemlerle yapıldığını kabul etmektedir. Pankratova'nın tahminine göre, en önemli özel şirketler o dönemde zaten ulusallaştırılmıştı. Bak : «Les comités d'usines», s. 61.

(17) Döring, s. 120.

(18) Brügmann, s. 185; V. Vinogradov, «Workers' Control Over Production : Past and Present», Moskova 1973, s. 65-66.

(19) Komitelerin eylemleri hakkında genelde olumsuz kanıtlar sunmasına rağmen John Keep de «The Russian Revolution» kitabında (s. 265) bu çizgide bir yorum yapmaktadır.

(20) Kendall Bailes, «Technology and Society under Lenin and Stalin», Princeton 1978, ş. 59; Kaplan, s. 129.

(21) Lenin, «Collected Works», cilt 26, s. 111

(22) Bailes, bölüm 1 ve 2.

(23) Döring, s. 132.

(24) Alıntı : James Bunyan, «The Origin of Forced Labor in the Soviet State, 1917-1921», Baltimoree 1967, s. 21. Ayrıca bu raporun bölümleri için bak : James Bunyan ve H.H. Fisher, «The Bolshevik Revolution, 1917-1918», Documents and Materials, Palo Alto 1934, s. 654-55. Bu rapordan altı gün sonra, Yollar Ve İletişim Komiserliği'ne demiryolları için diktatörce yetkiler verildi.

(25) Brügmann, s. 153.

(26) A. Lomov, «Die Produktivitat der Arbeit in Sowjet-Russland», Berlin 1919, s. 5; William Rosenberg, «Workers and Workers' Control in the Russian Revolution», History Workshop no. 5 (İlkbahar 1978), s. 92.

(27) Lomov, s. 17; Richard Lorenz, «Wirtschaftspolitische Alternativen der Sowjetmacht im Frühjahr und Sommer 1918», Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, cilt 15 (1967), s. 233.

(28) Carr, «The Bolschevik Revolution», cilt 2, s. 392.

(29) Simon Zagorsky, «La République des Soviets», Paris 1921, s. 237.

(30) Ward, s. 146; Ferro, s. 262; Lomov, s. 4.

(31) Döring, s. 111.

(32) Bunun nedenleri 5. Bölümde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

(33) Bunlar, Brügmann, s. 152'de belirtilen Sovyet istatistikçisi ve iktisatçısı S.G. Strumlin'in hesaplarıdır. Strumlin, bu dönemde üretimi etkileyen tek önemli faktör olarak işçilerin fiziksel yorgunluğunu göstermektedir.

(34) Zagorsky, «La République des Soviets», s. 213; Döring, s. 70'te Petrograd'daki fabrikaların çoğuna iki ayda bir el konduğunu, hatta bazılarına günde iki kere el konduğunu belirtmektedir!

(35) Lomov; ayrıca bak: L.B. Genkin, «Rozhdeniye Sotsialisticheskoy Distsiplini Truda (konets 1917 — leto 1918)», Istoriya SSSR (Ocak-Şubat 1965), no. 1, s. 19; Olga Narkiewicz, «The Making of the Soviet State Apparatus», Manchester 1970, s. 54; Roger Pethybridge, «The Bolsheviks and Technical Disorder, 1917-1918», Slavonic and East European Review, 49 : 116 (Temmuz 1971), s. 414; Lorenz, «Wirtschaftspolitische Alternativen», s. 234. Lomov bu dönemde Adalet Bakanıydı, sonra 1918 başlarında SEC başkan yardımcılığına getirildi, Partinin sol kanat üyesiydi.

(36) Alıntı: Brügmann, s. 155.

(37) Brügmann, s. 155-56; Genkin; Rosenberg, «Workers' Control on the Railroads», D 1193; David Mandel, s. 634.

(38) Lorenz, «Anfange», s. 147; Chauvier, s. 81-82; Charles Bettelheim, «Class Struggles in the USSR, First Period : 1917-1923», çev. Brian Pearce, New York 1976, s. 146; Bettelheim'in kitabının genel bir eleştirisi Theory in the First Years of Soviet Rule», Socialist Review, no. 36 (Kasım - Aralık 1977), s. 143-60.

(39) Bu gözlemler, burada belirtilemeyecek kadar çok sayıda kaynaktan alınmıştır. Bak: «Labour Conditions in Soviet Russia», Londra 1920, s. 242; M. Philips Price, «My Reminiscences of the Russian Revolution», Londra 1921, s. 212.

(40) Brüğmann, s. 141.

(41) Ferro, s. 288-89.

(42) Döring, s. 60-61; Lorenz, «Anfange», s. 100-101.

(43) Brügmann, s. 186-87; Lorenz, «Wirtschaftpolitische Alternativen», s. 234.

(44) Alıntı: Avrich, «The Bolshevik Revolution and Workers, Control», s. 50.

(45) Venediktov, s. 82. Yazar, Lenin'in bu konudaki eylemlerinin doğruluğunu kanıtlamağa çalışırken, ne Lenin'in

taslağının ne de gerçek yasanın işçi kontrolunu çevreleyen temel belirsizlikleri giderdiğine değinmiyor, aslında çelişkili emirler bu belirsizlikleri açık biçimde göstermektedir.

(46) Buchanan, s. 83.

(48) Brügmann, s. 177-78; Döring, s. 74, 252, n. 12. SEC'in kurulmasında ve kadrolaştırılmasındaki rolüne, ve bazı üyelerinin 1920'lerdeki bağımsız kariyerlerine dayanarak Fabrika Komiteleri Merkez Komitesi'nin Bolşevizm bünyesindeki üretim güçlerinin herşeyin üstünde tutulmasına ilişkin görüşü uyguladığı sonucunu çıkartmak, bundan dolayı yanlış olacaktır. Bak : Chris Goodey, «Factory Committees», s. 46.

(49) Buchanan, s. 84-85; Osinsky, alıntı Bunyan ve Fisher, s. 311-312; Lorenz, «Anfange», s. 113; Döring, s. 72.

(50) Bunyan ve Fisher, s. 314-15.

(51) Samuel Oppenheim, «The Supreme Economic Council 1917-1921», Societ Studies, 25 : 1 (Temmuz 1973), s. 9-10; Buchanan, s. 92; D.A. Baevski, «Roll sovnarkhozov i profsoyuzov v organizatsii sotsialisticheskogo promyshlennogo proizvodstva v 1917-1920 gg», Istrocheskie Zapiski, no 64 (1959), s. 6. Glavki'lerin meslek dağılımına ilişkin Ağustos 1919 tarihli bir araştırmada şunlar belirtilmektedir : işçiler % 23.8; orta düzey teknisyenler ve ticari personel % 22.5; üst düzey teknisyenler ve ticari personel % 29.6; ötekiler % 24.5; Döring, s. 133.

(52) Osinsky, alıntı : Bunyan ve Fisher, s. 312-13.

(52) Rosenberg, «Workers' Control on the Railroads», D 1210.

(54) Alıntı : David Mandel, s. 650; Buchanan, s. 101-151; Oppenheim, s. 6. Antonov, bu dönemde fabrika komitelerinin bölgesel Halk Ekonomi Konseyleri, Komiserlikler, sendikalar ve öteki yönetim makamlarınca uygulanan 'soruşturmalar kasosuna' uğradığını belirtiyor, bunun sonucunda onlara verdikleri karşılık oranı çok düşük olmuştu. Ayrıca bak : Döring, s. 124.

(55) Döring, s. 39-40; Baevski, s. 44; Brügmann, s. 177.

(56) Buchanan, s. 95, 197, 150.

(57) Oppenhaim, s. 6; Döring, s. 100; 86.

(58) Kararnamenin metni için bak : Bunyan, «The Origin of Forced Labor in the Soviet State», s. 13-14; Kaplan, 183; Brügmann, s. 170.

(59) Kaplan, s. 190-91; Brügmann, s. 167-68.

(60) Bill Shatov, A.B.D.'de yaşayan eski bir IWW eylemcisi, alıntı : Avrich, «The Russian Anarchists», s. 168.

(61) Alıntı : Brinton, «The Bolsheviks and Workers' Control», s. 31.

(62) Metin için bak : Bunyan ve Fisher, s. 640.

(63) Alıntı : Kaplan, s. 208.

(64) Brügmann, s. 166-67.

(65) Alıntı : Kaplan, s. 216.

(66) Kaplan, s. 211.

(67) a.e., s. 197; Brügmann, 160-61.

(68) Sorenson, «The Life and Death of Soviet Trade Unionism», s. 59; Kaplan, s. 237; Leonard Schapiro, «The Origin of the Communist Autocracy», Cambridge, Mass. 1966, s. 224. En ateşli Bolşevik taraftarları devlet memurluklarına, sonraları da Kızıl Ordu'ya alındıkça fabrikalarda muhalefet partilerinin taraftar oranı yükseldi ve çeşitli konularda (gıda, çalışma koşulları, siyasi gelişmeler) iş huzursuzlukları başladı. Uygulamada, Bolşevik Parti, 'istenmeyenleri' ayıklamak için yazın yapmağa karar verdiği temizlik hareketinden önce bile, 1918 başlarında taraftarlarını yitirmeğe başladı.

(69) Döring, s. 67-68; Brügmann, s. 196-97.

(70) Döring, s. 68.

(71) Pankratova, «Les comités d'usines», s. 59; Ferro, «La Révolution de 1917 : Oktobre», s. 238.

(72) Avrich, «The Bolshevik Revolution and Workers' Control», s. 68; Lorenz, «Anfange», s. 99.

(73) Döring, s. 71.

(74) David Mandel, s. 416.

(75) Buchanan, s. 91.

(76) Devlin, s. 198.

(77) Stephen Cohen, «Bukharin and the Bolshevik Revolution», New York 1971, s. 60.

(78) Lenin, «Collected Works», cilt 26, s. 467-68.

(79) a.e., s. 467.

(80) a.e., s. 410.

(81) Bu yorum, Lorenz'in ve bir dizi öteki araştırmacının yorumlarından farklıdır : Devrimin ilk aylarında Lenin'in politikası sadece işçilerin toplu heyecanına dayanıyordu, öylesine ki Lenin partinin öncü rolünü geçici olarak unutmuş-

tu. Doğal olarak Lenin'in gerçekten unuttuğunu söylemek bir abartı olur, çünkü bu aylarda yaptığı hemen herşey bunun tersini göstermektedir. Lorenz'in değindiği iki belge de kitle heyecanını kanıtlamamaktadır. Aralık'ta yayınlanan Halk Ekonomisinin Sosyalistleştirilmesi Taslak Kararname'sinde, Lenin'in sanayi yönetimini kapitalistlerin eline bırakmak istediği çok açıktı. Lenin, Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi tarafından önerilen işçi kontrolunu genişletme önerilerini desteklemediği gibi, ekonomik bir üstyapı ile ilgili alternatif önerilerini de desteklemedi. En gerçekçi yorum, Lenin'in o dönemde ulusallaştırmanın gerçek ölçeği üzerinde kuşku duymakta olduğudur. Mart 1918'de hazırlanan Taslak Program, sovyet ve ekonomik demokrasiyi evlendirmesi açısından hayli radikhaldi. Ancak bunun uzak bir amaç mı, yoksa o an için geçeril bir proje mi olduğu bilinmemektedir. Geçerli bir proje olmadığı tahmin edilmektedir, çünkü Lenin bu fikirleri Yedinci Parti Kongresinde dile getirmek yerine Sol Komünist dergide yayınlatmıştır. Bu çok garip görünen hareketin en olası açıklaması, Brest-Litovsk barış antlaşması yüzünden Sol ile ciddi anlaşmazlıklara düşüldüğü bu dönemde, Solcuların Merkez Komiteden SEC görevlerinden istifa etmeğe başlaması karşısında Lenin'in parti birliğini korumağa çalıştığıdır. İleride göreceğimiz gibi, Lenin parti içi tartışmalarda ekonomik demokrasi tezlerini baştan reddetmişti. Bak : Lorenz, «Anfange», s. 148, 103; Lenin, «Collected Works», cilt 27, s. 157-58; Bunyan ve Fisher, s. 316-17.

(82) David Mandel, s. 646.

(83) Deutscher, «Soviet Trade Unions», s. 17

(84) a.e., s. 31.

(85) Zagorsky, «La République des Soviets», s. 246'da sadece Moskova'da 417.468 kişinin işsiz olduğu belirtilmektedir.

(86) Lorenz, «Wirtschaftspolitische Alternativen», s. 210; Brügmann, s. 216; Keeps, s. 259.

(87) Lnin, «Collected Works», cilt 27, s. 268-69.

(88) a.e., s. 163.

(89) Bu maddenin bir taslağı, 4 Nisan'da yapılan bir parti liderleri toplantısında sunulmuştur. Bak: Bunyan ve Fisher s. 553-60.

(90) Lenin, «Collected Works», cilt 27, s. 268-69.

(91) a.e., s. 269.

(92) a.e., s. 271.

(93) a.e., s. 275. «Sovyet Hükümetinin Görevleri Üzerine Altı Tez»de 'Sovyet kurumlarmca atanan ya da seçilen diktatörler'e değinmeler vardır, ancak tezler ayrıntılı olarak geliştirilmedi ve uygulamada diktatörlük geçerli oldu. Lenin «Acil Görevler» başlıklı denemesinde işçilerin tüm yöneticileri seçme ve toplantıya çağırma hakkına değiniyordu, ancak daha sonra bunu metinden çıkardı, a.e., s. 212.

(94) a.e., s. 212.

(95) a.e., s. 243-44.

(96) a.e., s. 257.

(97) a.e., s. 250.

(98) a.e., s. 248-49, 315-16.

(99) a.e., s. 281, 295, 341.

(100) a.e., s. 240

(101) a.e., s. 294, 339, 335.

(102) a.e., s. 295.

(103) a.e., 341.

(104) Moskova gazetesinin ilk sayısı 20 Nisan'da yayınlandı, ancak başlıca tezlerinden bazıları 4 Nisan'da yapılan parti liderleri toplantısında sunulmuştu. Ayrıca bak : Bunyan ve Fisher, s. 560-65.

(105) Osinsky, «Über den Aufbau des Sozialismus», editörler Fritz Kool ve Erwin Oberlander, Arbeiterdemokratie oder Parteidiktatur, Breisgau. 1969, s. 105.

(106) a.e., s. 104-05, 97-98.

(107) a.e., s. 111-12.

(108) a.e., s. 110, 116; Osinsky, alıntı : Bunyan ve Fisher, s. 564.

(109) Osinsky, alıntı : Kool ve Oberlander, s. 95, 102, 197, 118; Osin sky, alıntı : Bunyan ve Fisher, s. 654. Bu tutum, Sol Komünistlerin bu tür burjuva uzmanların istihdam edilmesine düşmanca bakmadıklarını göstermektedir. Bu yanlış yorum, pekçok anti-Sol yorumcu tarafından paylaşılmaktadır. Örnek olarak bak : Charles Bettelheim, «Class Struggles in the USSR, First Period», s. 374.

(110) Osinsky, alıntı : Kool ve Oberlander, s. 113.

(111) a.e., s. 116.

(112) a.e., s. 110.

(113) «Theses on the Current Situation», Kommunist, no.

i, alıntı : Robert V. Daniels, «The Conscience of the Revolution», New York 1969, s. 87. Ayrıca bak : James Bunyan, «Intervention, Civil War and Communism in Russia : April-December, 1918 : Documents and Materials», Baltimore 1936, s. 395. Ekonomik çelişkilerde Sol Komünistler arasında ikincil bir rol oynayan Bukharin, proleterya diktatörlüğü altında devlet kapitalizmi kavramının tümüyle saçma ve kuramsal saçmalık olduğunu belirtmişti. Bak : Cohen, «Bukharin and the Bolshevik Revolution», s. 75-76.

(114) Lenin, «Collected Works», cilt 27, s. 341.

(115) a.e., s. 187

(116) a.e., s. 188.

(117) a.e., s. 329.

(118) a.e., s. 299.

(119) a.e., s. 296, 301. Lenin'in «Sol Kanat Çocuksuluğu ve Küçük Burjuva Mentalitesi» başlıklı yazısında devlet kapitalizmi önerilerinden vazgeçtiği, çünkü bunların Sol Komünist, sendika ve tabandaki işçilerden gelen baskılarla reddedildiği belirtilmelidir. Bundan dolayı, bu makalesinde teknisyenlerin kapitalistler olarak değil, sadece uzmanlar olarak işe alınmasını savunmaktadır. a.e., s. 349.

(120) a.e., s. 348.

(121) Lorenz, «Anfange», s. 137; Buchanan, s. 172-73; Jacques Sadoul, «Notes sur la révolution bolchévique», Paris 1971, s. 309110.

(122) Lenin, «Collected Works», cilt 27, s. 297, 587, n. 120.

(123) Alıntı : Buchanan, s. 196.

(124) Lenin, «Collected Work», cilt 27, s. 300-301.

(125) Brügmann, s. 204.

(126) Bunyan, «Intervention, Civil War», s. 379, 397; Lorenz, «Wirtschaftspolitische Alternativen», s. 230.

(127) Kararnamenin metni için bak : Bunyan, s. 397-99; Carr, «The Bolshevik Revolution», cilt 2, s. 103.

(128) Bunyan ve Fisher, s. 615-16; Brügmann, s. 187-88.

(129) Lenin, «Collected Works», cilt 27, s. 388-89, 594-95, editörün notu 148.

(130) Kararname ve Shlyapnikov'un raporu için bak: Bunyan ve Fisher, s. 654-56; Brügmann, s. 210-11.

(131) Brügmann, s. 211; Price, s. 279-80; Lenin, s. 351-52.

(132) Alıntı: Carr, «The Bolshevik Revolution», s. 102, cilt 2.

(133) Venediktov, s. 591-93; Brügmann, s. 191; Lorenz, Wirtschafts politische Alternativen», s. 231-32; Oppenheim, s. 14-15.

(134) Carr, «The Bolshevik Revolution», cilt 2, s. 118; Brügmann, s. 237-38. Carr'ın belirttiği gibi, Petrograd metal sanayini içeren 19 Ocak 1918 tarihli bir kararnamede, en yüksek ile en düşük arasındaki oran üçe iki olarak belirlenmişti, ancak öteki iş dallarında biraz daha yüksekti. Bu, Şubat öncesi günlere göre kayda değer bir eşitlenmeydi, ancak erzaklarda önemli farklar vardı.

(135) Brügmann, s. 231. Karşıtları, Marks'ın parça başı ücretlerin sömürgen yanları çözümlemesine sık sık değinirler, ancak bildiğim kadarıyla Marks, parça başı ücret sisteminin sosyalizme geçiş döneminde kullanılması sorusunu hiçbir zaman ortaya atmamıştır. Bak: Karl Marks, «Capital», cilt I, Harmondsworth 1976, bölüm 1.

(136) Kaplan'ın belirttiği gibi (s. 337-38), maksimum limitlerin belirlenmesi, olasılıkla işçilerin kısa dönemlerde çok çalışıp yeteri parayı biriktirerek köylerine dönmesini önlemek için de tasarlanmış olabilir.

(137) Brügman, s. 241.

(138) a.e., s. 238; Kaplan, s. 236; Zagorsky, «La République des Soviets», s. 210; Bunyan, «Intervention, Civil War», s. 382-83, 397. Parça başı ücret sistemi heryerde aynı anda uygulanmağa başlamadı, aslında heryerde uygulanmadı. Temmuz 1918'de Petrograd'daki işçilerin dötte biri bu sistemle çalışıyordu, Eylül 1919'da ise tüm metal ve tekstil işçilerinin ancak üçte biri bu sistemdeydi. Deri sanayinde bu oran % 90'dı.

(139) Gastev ile ilgili olarak bak : Kendall Bailes, «Alexei Gastev and the Soviet Controversy Over Taylorism, 1918 - 1924», Soviet Studies, 29 : 3 (1977), s. 373-94; Franziska Baumgarten, «Arbeitswissenschaft und Psychotechnik in Russland», Münih 1924, s. 12.

(140) Margaret Dewar, «Labour Policy in the USSR, 1917-1928», Londra 1956, s. 39; Brügmann, s. 225; Kaplan, s. 339-41.

5.
Devrimde Köylüler

1917'de Rus halkının yaklaşık % 80'i köylüydü. Bunların büyük çoğunluğu ya komünal çerçevede sahip oldukları, ya da toprak sahibi soylulardan kiraladıkları küçük, yetersiz tarlalarda çalışarak zorlukla geçiniyordu. Çok küçük tarlaları olanlar ve hiç tarlası olmayanlar ise zengin çiftçilerin büyük topraklarında ya da çiftliklerinde ücret karşılığı çalışıyordu. Fakat bir tarım proleteryasının oluşması ileri düzeyde değildi ve şehirlerdeki işçi sınıfıyla koşutluk yoktu. Her ne kadar kentlere yönelik ve kentlerde kurulu Bolşevik partisi köylülerin çoğu kesiminin en azından pasif desteğiyle iktidara geldiyse de, işçilerin ve köylülerin devrimci koalisyonu pekçok sorunla baltalandı. Bu sorunların en önemlisi, gördüğümüz gibi, sanayi ve ulaştırmayı ciddi ölçüde baltalayan ağır koşullar altında şehirlerin beslenmesi için etkin bir sistemin kurulamamasıydı; bu da köylülerin kendine yeten tarım dünyalarına çekilmelerine ilişkin eğilimlerini hızlandırdı.

Kentsel—kırsal değişim sorunlarının temelinde tarım tekniklerinin modernleştirilmesine ilişkin uzun vadeli umutlar, kırsal kesimde üretimin sosyal ilişkilerinin dönüştürülmesi ve köylülerin ulusal demokratik bir yönetimle bütünleştirilmesi için kurumsal ve kültürel koşulların geliştirilmesi yatıyordu. Sovyet hükümetinin önceki köylü siyasetleri, bir yanda katı ekonomik önlemler ile öte yanda büyük ideolojik yanılsamaları birleştiriyordu. Bu siyaset yeni rejimi askeri yenilgiden ve kentlerin tümüyle dağılmasından kurtardı, fakat bedeli büyük çaplı bir yabancılaşma, köylülerin içlerine kapanması ve iktidarın ele-

geçirilmesi ile Rusya'nın sosyalizme geçişini destekleyen köylü yönelimli tek partinin yabancılaşması oldu. Bu bedel gerçekten çok ağırdı, belki de tümüyle kaçınılmaz değildi. Ne olursa olsun, iç savaş yıllarının getirdiği miras, 1920'lerde mevcut koşulları derin etkiledi ve Stalin'in zalim ve otoriter ortaklaşacılığı (kolektivizm) için zemin hazırladı.

Serflik, Azat Etme ve Bunalım

1861'e kadar Rus köylülerinin büyük çoğunluğu serfti. Yüzlerce yıl boyunca toprağa bağımlı olmuş ve soylulara, kiliseye ya da devlete ait çiftliklerde yaşayarak emeklerini **(barshchina)** vermiş veya para ya da mal **(obrok)** ile ödeme yapmışlardı. Tahıl üretiminin çoğunlukla dış pazarlara ihraç edildiği daha verimli topraklarda ise kendi araçları ve hayvanlarını kullanarak çalışıyorlardı. Hem köylülerin toprak hisselerinin hem de toprakların ortalama yüzölçümlerinin daha büyük olduğu az verimli bölgelerde, obrok yöntemi ev üretimi ile ya da şehir sanayilerinde çalışarak uygulanırdı, fakat verim düzeyi ancak kıt kanaat geçinmeye yeterliydi. Bununla beraber, on dokuzuncu yüzyılın başlarında, üzerinde çalıştıkları toprakların kendilerine ait olmamasını birtürlü kabullenemeyen köylüler, giderek isyan etti. Çar Alexander sonunda 'serfliğin kendi kendisini tabandan yok etmesini beklemektense onu bizim yok etmemiz daha iyi olacaktır' demek zorunda kaldı. (1)

Sosyal düzen ve Kırım'daki gibi bir hakarete bir daha uğramayacak bir modern askeri gücün gelişmesi açısından, Çar, soyluların azat etmeye karşı gösterdikleri direnişi kırdı. (2) Fakat toprak sahipleri bu kararın uygulanmasını yerel düzeyde engelledi. İlk olarak, azat edilen serflere devredilen topraklar karşılığında tazminat aldılar. Serfler bu tazminatın % 20'sini ödeyecekti, geri kalan tutar devlet tarafından karşılanacaktı. Bu ödemeler, yılda % 6 faiz ile kırk dokuz yıl içinde yapılacaktı. Ek olarak, köylülerin toprak hisselerinin daha büyük olduğu az ve-

rimli bölgelerde toprak çoğunlukla normalden daha yüksek fiyatlarla satıldı. Siyah topraklı bölgelerde köylülerin toprak hissesi % 25 azaltıldı ve en verimli bölgeler ellerinden alındı. Otlaklara, ormanlara ve ırmaklara giden topraklar büyük ölçüde toprak sahiplerinin elinde kaldı. İki bölgedeki orta sınıfın farklı menfaatlerini gözetmek' şeklinde tanımlanan reform (3), köylülerin gereksinimlerini karşılamaktan uzaktı ve toprağa duyulan açlık devam etti. Özgün bildirinin öfke ve inanmazlıkla karşılanması hiç de şaşırtıcı değildi. Bazı köylüler bunun toprak sahiplerinin bir tuzağı olduğunu düşündüler ve Çar'ın asıl yasasını beklediler.

Fakat durumlarını düzeltecek bir yasa çıkartılmadı ve köylüler yüzyılın sonuna dek gittikçe kötüleşen koşullar altında yaşamlarını sürdürdü. Dünya pazarlarında tahıl fiyatlarının düşmesi ve devletçe finanse edilen sanayileşmenin karşılığında vergilerin yükseltilmesi, bunda önemli bir rol oynadı- sadece dolaylı vergiler 1881'de 16.5 milyon rubleden 1895'te 109.5 milyon rubleye yükseldi. (4) Erkek köylü başına düşen ortalama tarla yüzölçümü de 1860'ta 4.8 desyatin'den 1900'de 2.6 desyatin'e düştü. (5) Bu koşullar, kırsal kesimde kapitalist ilişkilerin ortaya çıkması ile birlikte çeşitli türlerde emek hizmetlerinin geri kalmasına yol açtı. Ancak tarım bunalımının belki de en önemli faktörü, toprak kiralamaya ilişkin komünal sistemdi ve Azat Etme Yasası koşulları ile daha da ağırlaştırıldı.

Köy komün sistemi (mir ya da obshchina), genelde köydeki tüm evlerden oluşuyor ve skhod adı verilen aile reisleri kurulu tarafından yönetiliyordu. Her ne kadar kökeni Slav yanlılarınca öne sürüldüğü gibi yüzlerce yıl geriye gidiyorsa da, en önemli işlevleri on sekizinci yüzyılın ilk yıllarında, hükümetin koyduğu 'can vergisi' ile bölünmüş toprak kiralama sistemini teşvik ettiğinde görüldü. Toprak üzerindeki kontrol komüne verildi ve her haneye bir hisse dağıtıldı. Komün, ekonomik fırsatlar için eşitlik sağlamak ve almayı üstlendiği can vergisinin ödenme-

sini kolaylaştırmak için ailelerin büyüklüğüne göre zaman zaman arazileri yeniden taksim ediyor ya da paylaştırıyordu. Yanısıra, feodal sistem içinde bir tür genel sosyal kontrol orgam görevi görüyordu, fakat köyle ilgili konu'arda kesin bağımsızlığa sahipti. Ne var ki topraklar köyün tümü tarafından bir bütün olarak değil, bireysel olarak ekiliyordu, otlaklar ve ormanlık bölgeler üzerinde ortak haklar vardı. Dönüşümlü olarak üç alana tahıl ekilmesi yöntemini kullanarak mir toprakları bölümlere ayırıyor ve hane başına bir bölüm tahsis ediyordu; böylece sayı, kalite ve köyden uzaklık açısından eşitlik sağlanıyordu. (6)

Azat Etme Yasası, mir'leri hem azatlık ödemeleri hem de genel vergilerden sorumlu tutarak onların güçlenmesine yol açtı. Bir köylünün toprak bölümünün kapatılması ve birleştirilmesi çok zordu, bir köylünün komünden ayrılmasımn çok zor olduğu gibi. Yüzyıl boyunca toprak bölünmeleri sürdü. Örnek olarak, Avrupa Rusya'sındaki altmış altı ilçedeki komünlerin % 88'i 1897 ile 1902 arasında arazilerini tekrar tekrar böldüler. (7) Hükümetin arazi parçalanmasını sınırlamağa kalkışması karşısında köylüler hane başına toprak bölünmesi gibi eşitleyici bir yöntem geliştirdi. Verimli toprakların az, teknolojinin ilkel ve kıtlık tehlikesinin sürekli olduğu kırsal kesimde bu tür düzenlemeler hem komün, hem de onun bireysel üyelerinin verdiği rasyonel ekonomik karşılık olabilirdi. (8) Fakat bunun bir bütün olarak etkisi, tarımın modernleştirilememesi oldu. Komün aslında gelişmiş teknikleri hızla ve yaygın ölçüde yayabilirdi, fakat bunların uygulanması için çoğunluğu ikna etmekte zorluk çekiyordu. (9) Hükümet de mir aracılığı ile modernleşmenin sağlanması için yardımcı olmadı. Öte yandan, soylular, rasyonel bir kapitalist tarım sistemine geçmektense topraklarını tarlaya susamış köylülere kiralamayı yeğledi. Kiralar genelde kısa dönemleri kapsıyor ve böylece toprakların aşırı kullanılarak verimsizleşmesine neden oluyordu. Ve sistemin tümü nüfusun hızla artmasına yol açıyordu, çünkü hane

halkının kalabalıklaşması, onlara ayrılan toprağın da büyümesi anlamına geliyordu. Fakat sonuçta komün tarafından satın alman veya kiralanan tahsis dışı toprakların miktarı artarken kişi başına düşen toprak miktarı azaldı. Mir'lerin güçlenmesi ile köylüler üzerinde tutucu bir baskı oluşacağını ve tehlikeli bir tarım proletaryası oluşmasının önleneceğini uman soylular, bir süre sonra toprağın üzerinde çalışanlara ait olması gerektiği fikrinden hiç vazgeçmeyen köylülerce tehdit edilmeğe başladı.

Yüzyılımızın başlarında köylüler arasındaki huzursuzluk bunalım boyutlarına ulaştı. 1902'de Rusya'nın güneyindeki yedi il tümüyle ve gerçek anlamda isyan etti ve malikaneleri yağma ederek yaktı. Küçük çaplı ayaklanmalar birkaç yıl süreyle devam etti ve 1905'te korkunç savaşım, şehirlerdeki grevlerin ve siyasi hareketlerin dürtüsüyle köylülerin soylularla olan bağlarını tümüyle koparmaları ile sonuçlandı. (10) Geleneksel dayanışma ve mir'lerin sağladığı göreceli kurumsal otonomluğa dayanarak birlik içinde hareket eden köylüler kira ve çalışma grevleri düzenledi, soyluların tahıl stokları ve hayvanlarına el koydu, ormanlarını yok etti ve yıl boyunca giderek daha çok şiddete başvurarak soyluları kovdu, tüm değerli eşyalarına el koydu ve malikanelerini yerle bir etti. Mir'ler soyluların umduğu gibi tutucu bir güç olmanın tam tersine, artık devrimin başlıca uygulayıcısıydı. Geroid Robinson'un belirttiği gibi, «1905 sonbaharındaki karışıklıklar sırasında en ağır kayıplara uğrayan toprak sahiplerinin bulunduğu yirmi guberniya arasında on altı tanesinde miras yoluyla köylüden köylüye geçen arazi bölümü sisteminin olması, raslantı değildir.» (11) O yaz köylülerin isteklerini duyurmak için bir Rusya Köylüler Sendikası kuruldu. Sendika, tüm azatlık ödemelerini iptal edecek ve tüm toprakları parasız olarak köylülere dağıtacak bir Anayasal Meclis'in kurulması çağrısında bulundu. Sadece işçi kiralamağa gerek duymaksızın toprağı ekip biçebilecek kişilere toprak verilecekti, bu da bir anlamda ulusal çapta bir komün kurulması olacaktı. Kasım 1905'te

yapılan ikinci Sendika kongresinde, istenilen amaçlara ulaşmak için barışçı yolların yetersiz kalması halinde genel bir işçi grevi ile aynı anda genel bir tarımsal grev yapılması önerildi. Bunun da yararsız kalması halinde genel bir ayaklanma kaçınılmaz olacaktı. Ancak sayısız bölgedeki köylüler zaten yasal yolların tümünü denemişti ve artık ayaklanmağa hazırdılar. (12)

Hükümet bu karışıklıklara çok sert önlemler alarak karşılık verdi. İçişleri Bakanı Durnovo, bir valiye gönderdiği telgrafta «karışıklıkların bir an önce sona erdirilmesi için en sert önlemlerin alınması gerekmektedir: isyancıları dünya yüzünden silmek ve hiç acımadan silahla yok etmek yararlı bir yöntem olacaktır,» diyordu. (13) Askerlerin doğudan dönmesi ile bu baskı başarılı oldu. Fakat isyancılar hem hükümete hem de soylulara mir'in sosyal düzeni sağlamak şöyle dursun tam tersini yaptığını öğretti. Köylüler güçlü bir özel mülkiyet anlayışına sahip değildi ve bunun aşılanması gerekiyordu. Birinci Soylular Kongresi'nde «Komün düşmandır!» denilmişti. (14) Yok edilmesi gerekiyordu.

Karışıklıkların hemen arkasından çıkartılan yasa, tam bunu amaçlıyordu. Köylerdeki tüm aile reislerine artık bir bütün olarak ailelerinden daha fazla hak verildi ve tahsis edilen tarlaları özel mülkiyetlerine geçirmelerine, bunu olabildiğince tek bir tarla olarak ayırmalarına ve komünden ayrılmalarına izin verildi. Son yirmi dört yıl içinde yeniden toprak dağıtımı yapılmamış komünlerde, kendi hisselerinden daha fazla toprağı ellerinde bulunduranlara bu fazlalıkları Azat Etme Yasasında belirtilen fiyatlarla satın alma hakkı tanındı. Her iki madde de maddi durumu daha iyi köylülere yönelikti. Faizleri 1900'de ortalama yıllık değerlendirmeyi aşan tüm azatlık ödemeleri iptal edildi. Komün ve aile reisleri, üyelerinin davranışları üzerindeki kontrollarını yitirdi, böylece köylülerin işçi olarak kente akışı hızlandı. Bireyler vergi yükünü doğrudan üstlenecekti. 1910'da 1887'den bu yana topraklarını yeniden taksim etmeyen tüm komünlerin arazi-

leri otomatik olarak özel mülkiyete dönüştürüldü. Tüm köyler kendi üyelerinin üçte iki oy hakkı ile bireysel mülkiyete sahip olacaktı (bu oran daha sonra basit çoğunluğa dönüştürüldü). Amaç, «güvenli bireysel mülk sahipliğini» oluşturmaktı ve Stolypin bu ilk reformun hem toprakları hem de köylülerin kendisini geliştirecek bir yöntem olduğunu belirtti. Rejim artık ileride soyluların mülkleri üzerine yapılabilecek tüm saldırılara karşı köylüler arasında mülkiyet dağılımını gerçekleştirmek için «güçlü ve açıkgöz» köylülere yöneliyordu. (15)

Ancak reformlar tümüyle başarılı olmadı. 1905'te 12,3 milyon köy hanesinden 9,5 milyonu komünlerde yer alıyordu. 1916'da bu 9,5 milyondan sadece 2,5 milyonu bireysel isimler almış ve resmen birleşmişti. (16) «Ayırıcıların» bazıları zengin köylülerdi, ötekiler ise çiftçiliği tümüyle bırakma fırsatını değerlendirmek isteyen yoksul köylülerdi. 1910'da bırakmak isteyenlerin büyük çoğunluğu artık kente göçetmişti ve böylece komün topraklarında da bir ölçüde düzen sağlanabildi. Topraklar hâlâ geleneksel dönüşümlü üç ekim yöntemi ile ekiliyordu ve bölümlere ayrılıyordu. Az sayıda köylü, tam özel mülkiyetli çiftlikler kurmak amacıyla köylerini bile terketti. Reformlar en çok güney, güneybatı ve batıda başarılı oldu, fakat Rusya'nın ortasında yer alan büyük tahıl üretim bölgeleri komün yapısını eskisinden biraz farklı biçimde olsa da sürdürdü ve hem ayırıcılara hem de soylulara düşmanca bakmaya devam etti — 1905'te başladıkları işi sonunda 1917'de bitirecek olan «orta sınıf köylüler»den oluşan «ordu», işte bunlardı.

1917'de Hareket, Parti ve Devlet

Köylüler, Şubat ayında Çar'ın devrilmesine yol açan hareketlerde rol oynamadı, fakat Çar bir kere devrildikten sonra çoğu yeni demokratik bir cumhuriyetin kurulmasını destekledi. Yeni hükümetten ilk istekleri oldukça ılımlıydı; toprak kiralarının düşürülmesi, Anayasal Meclis kuruluncaya dek toprak satışının yasaklanması, tüm

toprakların ekilmesinin sağlanması, tarım işçilerinin ücretlerinin kontrolu ve devletle çarlığa ait topraklara el konulması. Köylüler toprağın üzerinde çalışanlara ait olması gerektiğine ilişkin fikirlerini değiştirmemişti, fakat yeni hükümetin ilk haftalarında sadece azınlıkta bir kesim herhangi bir bedel ödenmeksizin toprak sahiplerinin arazilerine el konulmasını talep etti. Bunların etkinlikleri çoğunlukla yasal baskılar ve dilekçe vermeğe yönelikti. Hükümet 21 Nisan'da Merkezi Arazi Komitesi'ni kurduğunda yasal bir program hazırlandı ve bölgesel düzeyden volost düzeyine kadar yerel arazi komitelerinin «toprak reformu için zemin hazırlamak ve toprak sorununun Anayasal Meclis tarafmdan çözümlenmesine yardımcı olmak için alınacak önlemlerle ilgili bir taslak hazırlamak» amacıyla kurulması öngörüldü. (18) Atanan ve bünyesinde köylü bulunmayan Merkezi Komite, tavsiyede bulunma yetkisine sahipti fakat yetkileri belirsizdi. Her ne kadar herkesin nefret ettiği Stolpyin'in reformlarını kısa sürede yürürlükten kaldırdıysa da, etkinlikleri Geçici Hükümet'in resmi siyasetine yakındı ve Anayasal Meclis kuruluncaya dek tüm öteki toprak sorunlarının askıya alınmasını amaçlıyordu, il ve ilçe (uezd) çapındaki komiteler, köylülerle toprak sahipleri arasındaki sorunların çözüme kavuşturulması için geniş yetkilere sahipti ve toprakların değerini düşüreceğini düşündükleri uygulamaları durdurabiliyordu. Ayrıca Merkezi Komite'nin spekülatörlerce satın alınan topraklara el koyma hakkı da vardı, fakat bunu otomatik olarak uygulayamıyordu. Bu haklardan bazıları, çeşitli köyleri temsil eden ve tüm yapı içinde demokratik olarak seçilen tek komite olan volost komitelerine devredilebiliyordu.

«Tarım hareketinin tarihi, Ekim ayında üstyapımn maddi veya siyasi önemi ortadan kaldırılıncaya kadar kanton (volost) komitelerinin komple kontrolunun ilerici uzantısında yer almaktaydı.» (19) Gerçekten de, bu yerel komitelerden bazıları aynı anda ortaya çıkmıştı ve köylülerle soylular arasında en azından geçici de olsa bir an-

laşma sağlanmasına yönelik sistemle hiçbir zaman birleşmemişti. İlkbaharın sonlarında volost komiteleri, toprakların «uygun» kullanımı için hem arazi sahip'erine hem de yüksek arazi komitelerine bazı kurallar dikte etmeğe başladı. Arazi sahiplerinin mülklerinde savaş esirlerini çalıştırmaları yasaklandı ve topraklarını komitelerce belirlenen sabit fiyatlar üzerinden kiralamaları sistemi getirildi, komiteler bu kiraları ortak amaçlarını gerçekleştirmek için topluyordu. Ayrıca mülklerdeki çalışma hayatı ile ilgili kurallar kondu, günde sekiz saatlik çalışma ve fazla mesai sistemi getirildi ve soyluların yerel işgücünü istihdam etmeleri kısıtlandı. Ormanlar ve ekili olmayan topraklar, canlı hayvan sürüleri, tohumlar ve tarım araçları sağlandı. Köylülerin yaşam tarzı, tarım üretimine getirilen hareketliliğe uymaya başladı. (20) Köylülerin isteklerine karşı çıkan komiteler değiştirildi ve köylü bireyler bu komitelerin kararlarına uymağa zorlandı. Stolypin'in reformları altında mir'lerden çekilen köylüler geri dönmeğe zorlandı, ancak bu dönüş gönüllü olma esasına bağlandı. (21) Stolypin döneminde hiçbir şekilde ortadan kaldırılmayan mir'ler, bir kurum olarak yeniden doğdular. Fakat komün kiralama sisteminin hiç uygulanmadığı yada uzun süre önce ortadan kaldırıldığı bölgelerde bile köylüler toprak sahiplerine karşı şiddetle isyan ediyordu.

Yerel arazi komiteleri, Eylül 1917'de çoğu bölgede düzeni sağladı. Yapıları içinde mir'lerin ve hanelerin ataerkil yönetim yapısını korumuşlardı, fakat savaş sırasında kadınların ve genç erkeklerin katılma hakları arttırıldı. (22) Zengin köylüler bazı komitelere alınmıyordu, fakat bu uygulamanın ne ölçüde yaygın olduğunu saptamak zordu. Yoksul köylüler bazı komiteler üzerinde etkiliydi, ancak 1905'te olduğu gibi hareketin liderliğini orta sınıf köylüler yapıyordu. İzinde olan, firar eden ya da siyasi nedenlerle köylerine geri gönderilen askerler de bazı komiteler üzerinde şehirden gelen işçi delegeleri gibi radikal etkilerde bulundular. Köylü sovyetleri kurulmaya başlandı, ancak yerel düzeyde bunların gelişmeleri arazi komi-

telerininkinin hayli gerisinde kalıyordu. Bu sovyetler, entelektüellerin, parti yöneticilerinin ve özellikle de SR'lerin kuruluşlarına önderlik ettiği taşra merkezlerinde daha çok sayıdaydı. Gerçekten de Birinci Rusya Köylü Delegeler Kongresi Mayıs ayında, daha fazla yerel sovyetlerin kurulmasından önce toplandı ve yerel organlarla yüksek organlar arasındaki bağlantılar 1917 boyunca aşırı zayıf kaldı. Bolşeviklerin savunduğu tarım işçilerinin ayrı sovyetleri sadece birkaç bölgede, özellikle de Ukrayna ve Baltık illerinde kuruldu. (23)

1917 boyunca köylü hareketinin organize siyasi etkinliklerinde ağırlığı olan Sosyalist Devrimci Parti, karmaşık ve çelişkili bir rol oynadı. Ondokuzuncu yüzyılda köylülük içindeki popülist inamşın mirasçısı olan bu parti, sosyalizme geçmek için Rus mir'lerinde eşitlikçi ve komünal özelliklerin yeşertilmesinin gerekli olduğunu ve kırsal kesimde kapitalist bir ara aşamanın, ve iyice farklılaşmış köylülük arasında bir sınıf mücadelesinin gerekli olmadığım (Rus Marksistlerin genelde inandığının tersine) öne sürdü. Partinin 1906'daki kuruluş toplantısında Viktor Chernov tarafından yazılan ve 1917 boyunca değişmeden kalan temel toprak programı, mir'lerin güçlü olduğu bölgelerde yaygın olan görüşleri yansıtıyordu. (24) Bu program, «toprakların sosyalleştirilmesini», yani toprakların «tüm insanlara ait olduğunu», fakat devletin, yerel hükümet organlarının (toprak fonlarını yöneten organlar) ve kendi istekleri doğrultusunda toprakları kullanma hakkına sahip olanların «mülkü» olamayacağını öne sürüyordu. Bu program, bir yanda taşrada sınıf bölünmelerinin önlenmesi, öte yanda da kollektif ekim biçimlerinin giderek gelişmesi için zemin sağlamayı amaçlıyordu. Kollektif ekim biçimlerinin oluşması olasılıkla yıllar alacaktı ve köylülerin teknik ve ekonomik avantajların bilincine varmasıyla, yani ancak gönüllü olarak uygulanabilirdi ve uygulanmalıydı. (25) Program ancak bu kadar kesin görüşler öne sürüyordu. Eşitsiz haklara sahip komünler arasında toprakların nasıl eşit dağıtılacağına ilişkin ayrıntı-

lı tavsiyeler yer almıyordu. Toprakların bireysel hanelere veya kollektiflere nasıl dağıtılacağı konusunda kesin öneriler yoktu. Ve en önemlisi, toprakla ilgili bu ilişkilerin şehirlerdeki kapitalist sanayi gelişimi ve burjuva-demokratik siyasi düzenle nasıl yanyana yürütüleceğine ilişkin hiçbir inceleme yapılmamıştı— ve SR'ler bu iki noktayı da gelen devrimi izlemesi gereken aşamalar olarak görüyordu.

SR'lerin konumu 1917'de sınavdan geçti. En büyük halk desteğine sahip olan bu parti, Geçici Hükümete girdi ve Mayıs'ta Chernov'un tarım bakanı olması ile toprak siyasetini uygulama sorumluluğunu doğrudan üstlendi. Partinin radikal toprak reformuna olan bağlılığı, Birinci Rusya Köylü Delegeleri Kongresi'nde onaylandı, çünkü SR'ler rakipsiz bir üstünlük sağladı ve özgün tarım planı hemen hiç değiştirilmeden onaylandı. Ek olarak, delegeler toprak komitelerinin yerel hükümet organlarına dönüştürülmesi ve bu organların «taşrada kalan serflik düzeninin tüm kalıntılarının son hızla ve kesin olarak tasfiye etmesi» için bir kararname yayınladı. (26) Fakat SR siyasetinin püf noktası, Chernov'un tarım bakanı olduktan sonra yaptığı ilk konuşmada açık seçik görülüyordu: «Doğal olarak Anayasal Meclis'in ilk ele alacağı konu toprak sorunudur... Sosyalist Devrimciler (Kerensky ve Chernov'un partisi) yasadışı elkoymalara karşı çıktı ve bundan dolayı köylülere Anayasal Meclis'in kurulmasını bekleme talimatı verdi... En sistematik slogan, olarak 'Anayasal Meclis ile Toprak' görülüyor.» (27)

Ancak, savaş sürdükçe Anayasal Meclis'in kurulması da sürekli ertelendi ve bu giderek güvenilmez bir konum oldu. Chernov sözcüğün tam anlamıyla arada kaldı. Her ne kadar Anayasal Meclis'in kurulmasından önce eşit ve kesin bir çözüm getirilemeyeceğine inanıyorsa da, toprak komitelerinin kesin kontrol uygulamasını ve böylece toprak sahiplerinin yakında iptal edilecek mülkiyet haklarının maddi avantajlarından yoksun kalmasını sağladı. 16 Temmuz'da Chernov bir talimat yayınlayarak yerel ko-

mitelere köylülerin gereksinimlerini karşılamak için ulusal ekonomiye zarar vermeme koşulu ile «ileri gitme», daha açıkçası toprak sahipleri tarafından ekilmeyen tüm toprakları işletme yetkisi verdi.

Chernov'a koalisyonda karşı çıkanlar arasında, sadece tazminat ödenmeksizin devletleştirme yapılmasına sürekli karşı çıkan Kadetler değil, Menşevikler ve içişleri bakanı iken topraklara «rastgele» el koyan köylülerin tutuklanması emrini veren Tsereteli de vardı. Chernov'un Geçici Hükümetteki kendi partisinin liderleri bile onu desteklemedi. Bürokratik engeller, köylülerin taleplerini karşılamak için resmi olanakları harekete geçirmek isteyen Chernov'un karşısına çıkarıldı. Hem tarım hem de sanayi siyasetinde hükümet etkisiz ve bürokratik bir bataklığın içindeydi. Tarım, levazım ve içişleri bakanları birbirleri ile sürekli mahkemelik oluyordu. (28) Levazım aygıtı, şehirlerden yeterli mamul teslim almakta ya da tahıl dağıtımı yapmakta yönetim yetkilerine sahip değildi. Ve köylü tüketimine sunulan kent mamullerinin fiyatları kontrol edilemediği sürece, köylülere ürettikleri tahılı sabit fiyatla Devlet Tahıl Tekeli'ne satmadan önce tüketmek, işlemden geçirmek — hatta yoketmek—ten başka seçenek kalmıyordu. Merkez yetkilileri yerel gıda maddeleri komiteleri üzerinde etkin kontrol sağlayamıyordu ve köylüler demokratik olarak seçilmeyen yerel organların otoritesine karşı çıkıyordu. Köylere ancak minimum düzeyde girebilmiş eski çarlık aygıtı tümüyle dağılmıştı ve yeni kurulan volost zemstvo'lar köylülerin desteği olmadan etkin olamıyordu. Yerel yönetim, yargı ve kontrol alanlarında karmaşa ve etkisizlik hüküm sürüyordu. (29) Hükümet doğrudan kontrol sağlama kararını uyguladıkça, köylülerin isyanlarını bastırmak için giderek daha az asker ayırabildi. Savaş, 1905'in bir kere daha yinelenmemesini sağladı.

Köylüler, toprak sahiplerinin haklarının yarı yasallaştırılmasına ilişkin kısıtlamalar ve teşviklerin böylesine karmaşık ve çelişkili bir karışımından oluşan politikaya

giderek daha çok yabancılaştılar. Sosyalist Devrimcilerin ilk başlarda savaş konusu üzerine eğilen sol kanadı, liderlerden uzaklaşmağa ve doğrudan eylemleri desteklemeye başladı. Daha Mayıs ayında Solcu SR'ler tarafından yönetilen Kazan Köylü Sovyeti, tüm özel mülkiyet topraklarına el konulması için yerel toprak komitelerine talimat verdi, fakat terhis edilen askerler sürece tümüyle katılıncaya dek parselleme çalışmalarının askıya alınmasını bildirdi. Bu gibi eylemler, Solcuların köylülerden yoğun destek görmesine ve özellikle Kherson, Karkov, Ufa, Kaluga ve Pskov illerindeki sovyetlerle toprak komiteleri üzerinde etkili olmasına yol açtı. Ancak, yaz sonlarında ve sonbaharda Sağ ve Merkez SR kanatlarındaki köylüler bile artık topraklara doğrudan elkoymağa başladılar. (30) Petrograd'da Ekim devriminin yapılması ile bu eylemler yeni hükümetten tam onay aldı.

Lenin ve Köylü Sorunu

Lenin, Rus köylülüğü sorunu ile devrimci eylemlerinin başından beri ilgilenmişti. Gerçekten de, Lenin'in bilinen en eski (1893) yapıtının adı 'Köylülerin Yaşamında Yeni Ekonomik Gelişmeler'di. Ve bazı eksik yanları olsa da en dikkatlice yazdığı kitabı olan 'Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi'nde (1899), Rusya kırsal kesimlerinde sosyal ilişkilerinin evrimini, serflerin ücretsiz çalışması ile kapitalist emek arasındaki karmaşık karışımı ve Rus köylüleri arasında artan sınıf farklarını ayrıntılı olarak ele almıştı. (31)

Amacı doğal olarak siyasiydi: köylülük ve tarımsal devrim ile işçi hareketi ve Rusya'da sosyalizmin genel gelişimi arasındaki bağıntıyı saptamak, 1902'de Sosyal Demokrat Parti için hazırladığı tarım programında tüm azatlık ödemeleri ve toprak kiralarının, mir aracılığı ile üstlenilen toplu yükümlülüklerin ve toprağın serbestçe dağıtılması üzerindeki kısıtlamaların iptal edilmesi çağrısında bulunmuştu, öteki istekler arasında manastırlara ve Çarlığa ait mülkelere el konulması ile önceki tüm azat-

lık ödemelerinin iptal edilmesi, toprak sahibi soyluların toprakları üzerine özel bir vergi konulması, azat etme sırasında köylülerden alınan tüm toprakların geri verilmesi, ve feodal sistemin kalıntılarının tümüyle yok edilmesi vardı. Bu isteklerin yerine getirilmesi, kırsal kesimde kapitalizmin gelişmesini yönlendirecek demokratik devrimin bir parçası olarak görülüyordu. Ancak o zaman sınıf mücadelesi özgürce gelişebilir ve sosyalist bir tarım toplumuna ilişkin maddi ve sosyal koşullar sağlanabilirdi. Bu iki devrim, Lenin'in kafasında tümüyle birbirinden ayrı iki konuydu. Bundan dolayı, toprakların ulusallaştırılması yanlış olacaktı; kapitalist yöntemler kullanan toprak ve mülk yönetimlerinin yokedilmesi değil, daha da geliştirilmesi gerekiyordu. Küçük mülkler daha gelişmiş kapitalist tarım biçimlerine karşı değil, sadece serflik sistemi kalıntılarına karşı teşvik edilecekti.

1905'teki devrim hareketinde köylülerin pekçok bölgede toprak sahiplerinin mülklerine el koymak için doğrudan ve şiddete başvurarak eyleme geçmesi ve Köylüler Sendikasının tüm toprakların halka dağıtılmasını talep etmesi, Lenin'in tarım sorununa yaklaşımını değiştirdi. Lenin artık 1902'de feodalizme karşı çıkış hareketinin kapsamını ve derinliğini eksik değerlendirdiğini ve köylülerin ulusallaştırma ile ilgili taleplerinin gerisinde kaldığını kabul ediyordu. 1907 sonunda bu görüşünü şöyle belirtti:

«Bu hata (1903 programında sadece Azat Etme sırasında alınan toprakların geri verilmesi koşulu), gelişmenin **çizgisini** kesin olarak tanımladığımız halde gelişme **momentini** kesin olarak tanımlayamamızdan kaynaklanıyordu. Kapitalist tarım unsurlarının Rusya'da hem toprak sahiplerinin çalışmalarında (geri alınan topraklar ve bağımlılık koşulları hariç— çünkü geri alınan toprakların köylülere geri verilmesi talep ediliyordu) hem de köylülerin çalışmalarında artık biçimlendiğini varsaydık, bu güçlü bir köy burjuvazisinin yükselmesine yol açmış gibi görünüyordu ve bu yüzden 'köylü tarım devrimi' yapa-

mayacak kadar güçsüz görünüyordu. Bu yanlış program, köylülerin tarım devrimine karşı duyulan 'korku'nun değil, Rus tarımındaki kapitalist gelişim kapsamının aşırı abartılmasının sonucuydu. Serflikten kurtulanlar, bizim kanımızca küçük bir ayrıntıydılar, fakat köylülerin payları ve toprak sahiplerinin mülkleri üzerindeki kapitalist tarım uygulaması daha olgun ve iyi kurulmuş görünüyordu... Eski tarım sisteminden geriye kalanlara karşı savaş açma, eski tarım sistemine bir bütün olarak savaş açma kısmî amacını edinerek bu yanlışı düzelttik. Toprak sahipleri ekonomisini düzenlemek yerine ortadan kaldırmayı amaçladık.» (33)

Toprakların tümüyle ulusallaştırılmasına ilişkin taleplere Bolşeviklerin bakışı, devrimin hâlâ sosyalist aşamaya gelmemiş olduğunu gösteriyordu. Bununla ilgili öznel ve nesnel ön koşullar henüz yeterince gelişmemişti. Ancak, köylülerin devrimci eylemleri, Rusya'da bir burjuva devrimini burjuvaların değil, proleterya ile birlik olan burjuvaların da değil, fakat proleteryanın önderliği altında proletarya ile köylülüğün ittifakının yapacağına Lenin'in ikna olmasına yol açtı. «Proleterya ile köylülerin devrimci—demokratik diktatörlüğü» (34), kapitalist bir ekonomi ile burjuvaların siyasi özgürlüğünün tam anlamıyla gelişmesi koşullarını — sosyalist bir hareketin uygun biçimde gelişmesi için gereken koşulların kendisi — tüm bir tarih döneminde yaratacaktı. Toprakların ulusallaştırılması (ve köylülerin istediği gibi bireysel bölümlerin korunması), 'Amerikan tipi' bir köylü tarımı için zemin hazırlayacaktı. Bu da üretim güçlerinin daha hızlı gelişmesine yol açacak ve fecdal bağımlılık unsurlarını sürdüren ve en gelişmiş teknolojilerin kullanılmasını önleyen Prusya Junker modeline kıyasla kırsal kesimlerde daha gelişmiş kültürel ve sosyal etkiler sağlayacaktı. Stolypin'in reformları da Prusya yolunu izleyecekti. Lenin şunları yazıyordu: «Rus devriminde toprak için verilen mücadele, kapitalist gelişim yolunu izleme mücadelesinden başka birşey değildir. Bu izlemenin sloganı 'toprakların ulusallaştırılması' olmalıdır.» (35)

Lenin 1917'de bu programı daha da geliştirdi. SR'lerin tersine köylülere Anayasal Meclis'in kurulmasını beklememelerini, doğrudan eyleme geçerek soyluların mülklerine, hayvanlarına ve araçlarına derhal el koymalarını önerdi. Bu düzenli bir şekilde yapılacaktı, böylece tarım üretimi olumsuz etkilenmeyecekti. El konulan topraklar demokratik şekilde seçilen köylü sovyetleri ve yerel hükümetin öteki organlarınca yönetilecekti ve Anayasal Meclis ya da halktan yetki almış Sovyetler Kongresi daha eşit bir toprak dağılımı sağlayana dek buna devam edilecekti. Bu ulusal'aştırma, toprak üzerinde burjuva—demokratik devrimin oluşturulmasını temsil edecekti ve sınıf mücadelesini tüm feodal kalıntılardan arındıracaktı: «Rusya'daki burjuva—demokratik tarım reformu ne kadar kararlı ve kalıcı olursa, tarım proleteryasının zengin köylülere (köy burjuvazisine) karşı verdiği sınıf mücadelesi de o kadar sağlam ve hızlı olacaktır.» (36)

Fakat Lenin devrimin burjuva—demokratik aşamasının tüm tarih dönemi boyunca süreceğini düşünmüyordu. Nisan 1917'de Rusya'ya döndükten hemen sonra Troçki'nin sürekli devrim görüşünü aynen benimsedi. Troçki, 1905 devriminden sonra, köylülerle herhangi bir dayanışmaya girmek için işçi sınfının kendi hegamonyasını sağlaması gerektiğini, çünkü köylülerin kapitalist bir toplumda bağımsız bir rol oynayamayacaklarını belirtmişti. Ancak, proleterya tarafından yönlendirilen devrim hükümeti kendisini, Lenin'in ilk formülünde belirtilen şekilde kapitalist gelişme ve burjuva demokrasisi için gereken koşulları sağlamakla sınırlayamazdı, çünkü «proletaryanın siyasi hakimiyeti kendi ekonomik köleliği ile uyuşmuyordu Proleterya hangi siyasi bayrak altında iktidara gelirse gelsin, sosyalist siyasetleri izlemek zorundadır. Bir burjuva devriminin içsel mekanizması ile siyasi hakimiyet kazanan proletaryanın istese bile burjuvazinin sosyal hakimiyeti için gereken cumhuriyetçi ve demokratik koşulları yaratmakla yetineceğini düşünmek tümüyle ütopik olacaktır.» (37)

Trotsky'e göre, proletarya diktatörlüğünün zamanı herhangi bir ülkedeki üretim güçlerinin gelişme düzeyine değil —çünkü emperyalizm çağında ulusal ekonomiler kendi başlarına buyruk değildir—, proleteryanın siyasi gelişmesine, toplumdaki genel sınıf ilişkilerine ve Avrupa'da sosyalist bir devrimin yapılması, ve bunun Avrupa proletaryasının ekonomik açıdan daha geri Rusya'daki müttefiklerine, doğrudan devlet desteği verilmesi olasılığına bağlıdır.» (38)

Rusya'da sürekli bir devrim yapılmasına ilişkin umudu, Lenin'in tarım sorununa yeni bir ışık altında bakmasına yol açtı. Eylül 1917'de Birinci Rus Devrimi Sosyal Demokratik Tarım Programı'na eklediği sonuç yazısında şunları belirtiyordu; «toprakların ulusallaştırılması sorunu yeni bir biçimde ele alınmalıdır... yani toprakların ulusallaştırılması burjuva devriminin 'son sözü' değil, sosyalizme giden bir adımdır.» (39) Toprakların ulusallaştırılması sadece feodalizmin son kalıntılarını ortadan kaldırmakla ve köylerde sınıf mücadelesinin özgürce gelişmesi için ortam oluşturmakla kalmayacak, yanısıra tarımda küçük çaplı meta üretiminin yaşayabilmesi sorununu ve el konulacak daha ileri teknikle sürülen büyük mülklerde kollektif ekimin örgütlenmesini derhal gündeme getirecekti. Birinci Sovyet Köylüler Kongresi'nin yapılmasını beklerken Pravda'ya yazdığı bir makalede Lenin şunları belirtiyordu: «meta ekonomisi ve kapitalizmi altında küçük çaplı tarım işletmelerinin yoksul kitlelerin insanlığını alıp götüremeyeceği, halka yönelik yönetilen büyük çaplı tarım işletmeleri hakkında düşünmenin gerekli olduğu ve bu görevi kitlelere hemen öğretmemiz gerektiği gerçeklerini köylülerden saklayamayız, kır proletaryasından ve yarı proleterlerden hiç saklayamayız; bu da kitlelerden bu tür bir geçişi sağlamak için gereken önlemler konusunda ders almak demektir.» (40)

Toprakların ulusallaştırılması ve parsellenmesi, köylüleri yoksulluktan kurtarmayacaktır, çünkü 'toprağı yiyemezsiniz. Atı, aleti edevatı ve tohumluğu olmayan mil-

yonlarca aile, toprağın 'halka' devredilmesinden hiç bir şey elde edemeyecektir.' (41) Lenin, bu nedenle toprağı birlikte sürmenin örgütsel temellerini hazırlama ve daha zengin köylüler karşısında çıkarlarını savunma amacıyla, yarım gün de olsa emeklerini satma zorunda olan kırsal kesim proletaryası ve yarı—proletaryanın bağımsız olarak örgütlenmesi konusunda uyarıda bulundu. Tarım işçileri Sovyetleri kurulmalı ve geniş arazilerde bunların tarım uzmanlarının yardımları ile yönetilecek kurulacak örnek çiftlikler bunlar tarafından yönetilmeliydi. Devrimin başarısı temelde yoksul köylülerin hareketine bağlı idi. (42)

Haziran ayı sonlarında, tarım işçileri bağımsız örgütlerinin yalnızca bir kaç merkezde kurulmuş olduğunu kabul etmesine ve daha önce de köydeki sınıfsal bölünmenin boyutları konusunda kararsız olduğunu belirtmiş olmasına karşın, Lenin genelde bu konulara iyimserlikle yaklaştı (43) Ancak, istenen gelişmeler gerçekleştirilse de bunlara yukarının zorlaması ya da emirleri ile ulaşılamayacağını tekrar tekrar belirtti. 'Bu iş, istenmeyen olaylarla karşılaşılmadan, düşünceyi kendileri tam anlamı ile kavrayamayan ya da sindiremeyen kırsal proletarya veya yarı proletarya temsilcilerinin «örgütselliğe» katkıda bulunmasını sağlamada fazla acele etmeden dostça ikna yolu ile gerçekleştirilmelidir. Ancak bu işe de mutlaka bir yerden başlamak gereklidir.' (44)

Engels'in «Fransa ve Almanya'daki Köylü Sorunu» adlı yapıtında ileri sürdüğü gibi, sosyalistler küçük köylülerin arazilerine zorla el koymak niyetinde değildirler, bunlara mekanize sosyalist tarımın yararları ancak 'örnek gücü' ile anlatılabilir (45). Öte yandan Birinci Rusya Köylü Delegeleri Kongresi'nde Lenin, taşınmaz mallara el konulması ve bunların «çoğunluğun isteği doğrultusunda» kullanılması gerektiğini belirtmişti (46). Eğer yoksullar da dahil, köylüler küçük çiftliklerini ellerinde tutmak ve el konulmuş arazileri paylaşmak isterlerse, Bolşevik parti buna ve 'merkezden belirlenen proletarya kurallarına' uymak zorunda kalır ve verilmiş politik güç proletar-

ya tarafından devralınır; geri kalan güçler ise, 'örnek zorlamanın' ve deneyimin sonucu olarak, kendiliğinden ortaya çıkacaktır (47). Lenin, yönetimi devralmasından kısa bir süre sonra, sosyalizme geçiş dönemi sırasında tarım siyasetine ilişkin konularda köylülerin ve onların Sol SR temsilcilerinin taleplerini Bolşeviklerin kabul etmesi gerekeceğini belirtti. (48)

Devrim Sonrası

26 Ekim akşamı, İkinci Rusya İşçi ve Asker Delegeleri Kongresi'nde Lenin'in hazırladığı taslak yasa kabul edildi. Büyük ölçüde SR programına ve daha önce Köylü Kongresi'nde belirlenen Model Talimatlara dayalı olan bu yasa, köylülerin acil gereksinimlerinin kabul edilmesini ve devrimci isteklerinin yasallaştırılmasını içeriyordu. Toprak sahiplerinin, imparatorluk ailesinin, manastırların ve kiliselerin tüm mülklerine herhangi bir tazminat ödenmeksizin el konulacaktı ve Anayasal Meclis kesin dağıtımı belirleyinceye kadar bu mülkler volost toprak komitelerine ve ilçe (uezd) köylü sovyetlerine devredilecekti. Bu devretme düzenli ve mülklere zarar vermeksizin yapılacaktı. 'Özel mülkiyet hakkı sonsuza dek kaldırılmıştır. Toprak satılamaz, satın alınamaz, kiralanamaz, ipotek edilemez, ya da başka bir şekilde elden çıkartılamaz.' (49) Tüm yeraltı kaynakları, madenler, petrol, kömür, tuz ve ulusal öneme sahip ormanlar ve su kaynakları doğrudan devlete aktarılacak ve sadece onun tarafından kullanılacaktı. Meyva bahçeleri gibi yoğun ekili alanlar bölünmeden korunacak ve devlet ya da yerel komün tarafından yönetilecekti; safkan at ve öteki hayvanları yetiştiren haralar, devlet çiftlikleri ve özel çiftlikler de boyutlarına ve önemlerine göre aynı şekilde yönetilecekti. El konulan topraklarla ilgili tüm envanterler ve sürüler herhangi bir tazminat ödenmeksizin devlete ya da komüne devredilecekti, fakat küçük toprak sahibi köylülerin envanterlerine dokunulmayacaktı. Cinsiyetleri ne olursa olsun tüm vatandaşlar işçi tutmamak koşulu ile toprak kullanma

hakkına sahip olacaktı ve bu kullanım, yerel koşullara ve yerel geleneklere uygun olarak tüketim ya da çalışma normlarınca belirlenecekti. Her köy kendi toprak kullanım biçimini (ayrı çiftlikler, kollektif vb) belirlemekte tümüyle özgür olacaktı. Fakat topraklar nüfus ve üretim artışına bağlı olarak belirli dönemlerde yeniden dağıtılacaktı ve kendi topraklarını geliştirenlere tazminat ödenecekti.

Şubat 1918'de çıkartılan ve öngörülen bu koşulların çoğunu yasallaştıran Toprak Sosyalleştirme Temel Yasası, toprak dağıtımı yetkisini sovyetlere verdi, bunun nedeni Bolşevik/Sol SR hükümete şiddetle karşı çıkan SR toprak komitelerinin çoğunun süregelen etkisiydi. Fakat uygulamada ne sovyetler ne de toprak komiteleri Ekim'den sonra toprakların yeniden dağıtılmasını üstlendi, bu görevi köy komünleri aldı. Komünler genelde canlandı ve komün bulunmayan bölgelere bile yayılmağa başladı. Mirlerin üyelik tabanı tüm vatandaşlara toprak kullanma hakkının yasal olarak tanınması ve Stolypin ayırıcılarının geri dönmesi ile genişletildi, önceden topraksız olan köylüler ve şehirden geri dönenler de mir'lere kabul edildi. Ancak, bir bütün olarak bakıldığında mir'ler geleneksel anlayışla çalışmağa devam ettiler ve sadece erkek aile reislerine tam katılma hakkı verdiler. 1920'de tarım yapan köylü ailelerin hemen hemen tümü komünlere katılmıştı. (50)

Soylular, devlet ve kilise mülklerinden ve zengin köylülerden alman ekilebilir toprakların (ekilemeyen topraklarla ormanlar hariç) toplam yüzölçümü yaklaşık otuz milyon desyatin'di. Dağıtım şekli bölgeden bölgeye değişiyordu ve komünlerle volost'lar arasında çok az düzenleme yapılıyordu. Bazı durumlarda tüm topraklar (köylülerin parselleri dahil) biraraya getiriliyor ve hane başına düşen tüketicilerin sayısına bölünüyordu. Ancak, bu 'siyah yeniden dağıtım' (chernyi peredel), çok ender uygulanıyordu. Sağcı SR'lerin yeğlediği yeni elkonan toprakların yeniden dağıtımı da enderdi. En yaygın uygulama yeni top-

rıklarla zengin köylülerin parsellerinin yeniden dağıtılarak en yoksullara verilmesiydi. (51) Bununla beraber, çoğu durumda dağıtım normu olarak erkek işçilerin sayısı değil tüketicilerin sayısı alınıyordu, fakat erkek işçilere daha büyük tüketim oranları ayrılması yaygın bir uygulamaydı. Savaş Komünizmi dönemi boyunca yeniden dağıtımlar sürdü, fakat hükümet teknik gelişmelerle ilgili olmayan dağıtımları büyük ölçüde sınırlama yanlısıydı. Mal varlığı ve hayvan sürüleri genellikle toprakla birlikte dikkatle hesaplanarak bölüştürülüyordu, örneğin bir defasında eski toprak sahibinin piyanosu ile damızlık boğası da toprakla birlikte verilmişti. (52)

1917-20 yıllarında toprakların, sürülerin ve mal varlığının yeniden dağıtılması, köylüler arasında önemli ölçüde bir sosyal eşitlenme ve genel aşağa iniş sağladı. Topraksız köylülerin yüzdesi yarıyarıya 1919'da % 6,6'a, 1920'de % 4,5 dolaylarına düştü. Atsız hanelerin sayısı da biraz azaldı fakat oranları 1919'da hâlâ dörtte birdi, ölçeğin öteki ucundaki, yani on desyatin'den fazla toprağı olan hanelerin sayısı da biraz azalarak 1917'de % 5,1'den 1919'da 1,59'a düştü. En önemlisi, sekiz desyatin'den fazla toprağı olan hanelerin oranı aynı yıllarda % 7,9'dan % 3,1'e düştü. Zengin sayılan hanelerin (on altı desyatin'den fazla toprağı olanlar) oranı, % 0,16 gibi önemsiz bir sayıydı, ve yirmi beş desyatin'den fazla toprağı olan gerçek zenginlerin oranı ise sadece % 0,1'di. Zengin ailelerin canlı hayvan hisseleri de düştü, böylece üç ve daha fazla atı olan hanelerin oranı 1919'da % 2,5'ğa düştü. En büyük artış oram yoksulluk sınırındaki ailelerde görüldü ve dört desyatin'den az toprağı olanların oranı % 72,2'ye, bir atı olanlarınki de 1919'da % 60,5'ğa yükseldi — bunlar ötekilere kıyasla orta sınıf köylülerdi fakat kesin standartlara göre yoksul sayılıyorlardı.

Bu eş düzeyleşme, esas olarak o yıllarda görülen eşitçi eğilimlerin sonucuydu ve zengin köylülerin kendi ekonomik düzeylerini yükseltmek için mir'lerin çalışmalarını yönetme eğilimine baskın çıkmayı amaçlıyordu. Toprakların ve

hayvanların sayısındaki bu genel azalma, hane sayısının artmasından kaynaklanıyordu. Bu da eskiden topraksız olan köylülerin, şehirden geri dönenlerin, gıda maddeleri kısıtlamalarından dolayı kentlerden ve kasabalardan (53) kırsal kesime göç edenlerin mir'lere girmesinin, ataerkil otoritenin azalmasını izleyen aile parselleri artışının, genç erkeklerin (çoğunlukla askerden dönenler) ve bazı kadınların toprak istemelerinin ve büyük hanelerin kısmi devletleştirmeye karşı kendilerini korumak için daha çok toprak istemelerinin sonucuydu. (54)

Bunalım ve Bolşeviklerin Tepkisi

Toprak yasasının çıkmasından sonra Bolşeviklerle köylüler arasında yaşanan balayı, 1918 ilkbaharında şehirlerin gerçek bir kıtlık tehlikesi ile karşılaşması üzerine sona erdi. Yetersiz gıda maddeleri arzı Bolşeviklerin iktidarı devralmasından önce de bir sorundu ve Şubat devriminin başlıca nedenlerinden biriydi. Bunun pekçok nedeni vardı fakat tümü de savaşla bağıntılıydı: tüm sağlıklı ve yetişkin köy erkeklerinin % 40 — % 50'sinin askere alınmasından doğan işgücü açığı, savaştan dolayı ulaştırma ve tahıl üretimi hizmetlerinin sekteye uğraması, çiftlik araçları ve gübre dışalımının yapılamaması ve şehirlerde sanayi üretiminin azalması. Geçici Hükümet bu süreci düzeltecek önlemleri alamadı. Ekim'den sonra sanayi üretimi düşmeğe devam etti, sanayinin askeri statüden çıkartılması çok yavaş ve kaos içinde ilerledi ve büyük tahıl üretim bölgeleri Almanlar tarafından istila edildi. Ek olarak, bazı bölgelerde 1917'de büyük çaplı bir ürün kaybı meydana geldi. Ocak 1918'de Petrograd ve Moskova'ya tahsis edilen tahıl ürünlerinin sadece % 7'si teslim edilebildi. Her ne kadar bu oran izleyen aylarda arttıysa da, Nisan'da % 6'ya indi ve Mayıs'ta daha da düştü. (55) Şehirlerin aç kalmaması ve sanayi üretimi ile proletaryanın sosyal devrim tabanının tümüyle çökmemesi için acil önlemler alınması gerekiyordu.

Birden çıkan bu bunalım, sadece şehirlerin kurtarıl-

ması için geçici önlemler alınmasına değil, köylerin devrimin ikinci aşaması olan sosyalizme hazır olduğuna ilişkin siyasi ve ideolojik yanılsamaya da yol açtı, Lenin, gıda maddeleri eksikliğinden dolayı sadece ve sadece tahıl tekeli tarafından belirlenen sabit fiyatlar üzerinden şehirlere tahıl satmayı reddeden kulak'ların (zengin köylüler) sorumlu olduğunu öne sürdü, Şubat 1918'de bir açıklama yaparak «emekçi köylülerin baskı uygulayan kulaklara karşı savaş açacağını» belirtti. (56) Mart başlarında Yedinci Parti Kongresi'nde şunları söyledi: «Tüm ön yargılarına ve tüm eski inançlarına karşın köylüler sosyalizme geçiş görevini tümüyle üstlendiler. Bu bir gerçektir.» (57) Haziran'da, köylüler arasındaki burjuva—ekonomik unsurlarla ekonomi koalisyonu aşamasının sona erdiğini yineledi. «Çok ciddi düzeydeki kıtlık, bizi tümüyle komünist bir görev üstlenmeğe itti. Devrimci sosyalist görevle karşı karşıyayız.» (58)

Mayıs ayında Temin Komiserliği'ne olağanüstü yetkiler verildi, bunlar arasında silahlı kuvvetleri kullanma, yerel gıda makamlarını kapatma ve kulak'ların sakladığı varsayılan büyük tahıl stoklarına el koyma ve tüm temel gereksinim mallarının dağıtımı üzerinde tekel kurma yetkileri vardı. Temel gereksinim malları tahıl karşılığında verilmeyecek ve yoksul köylülere dağıtılacaktı, bu köylüler de tahıl gereksinimlerini zenginlerin ürünlerine el koyarak karşılayacaktı. (59) Silahlı işçiler bu görevlerde komiserliğe yardım edecek ve emekçi köylüleri eğiterek onları kulaklara karşı organize edecekti. Lenin'e göre, bu önlemler tek kelimeyle «komünist dağıtım esasları için çarpışmak ve komünist toplumun temellerini kurma mücadelesi»ydi. (60)

Fakat partinin tarım devriminin 'ikinci aşamasında' attığı en önemli adım, 11 Haziran 1918'de Yoksul Köylüler Komiteleri'nin (kombedy) kurulması oldu. Bu komiteler, kulaklardan gıda maddelerinin zorla alınması için gıda acentalarına yardımcı olmak amacıyla köy ve volost düzeyinde kurulacaktı. Tüm öteki köylüler, öteki ilçelerdeki

köylüler ve şehirli işçiler bu komitelere üye olabilecekti. Şehirli işçiler —kuşkusuz silahlı ve çoğunlukla parti üyesi oldukları için— liderlik koltuklarının çoğunluğunu ele geçirdi. (61) Kombedy'lere acentalar tarafından belirlenen tüm tahıl tahsisatlarını 15 Temmuz'a kadar teslim etmeleri koşulu ile kendileri için gereken tahılı ücretsiz olarak almaları hakkı tanındı, bundan sonra 15 Ağustos'a kadar % 50 ve izleyen aylarda % 20 indirim yapılacaktı. Sonbaharda yüz yirmi iki bin kişi kombedy'lere katılmıştı ve bunların çoğu Sovyet kontrolu altındaki köylerde yaşıyordu. (62) Lenin'e göre, bunların önemi abartılamazdı: «Yoldaşlar, yoksul köylülerin organizasyonu, içsel yapılanmamızda ve hatta tüm devrimimiz içinde kilit noktasıdır.» (63)

Fakat kombedy'ler, kendilerine Bolşeviklerin kentsel sınıf mücadelesi modelleri tarafından verilen görevleri yerine getirmekte yetersiz kaldı. Lenin, yılın ikinci yarısında devlet tahsisat organlarına teslim edilen tahıl miktarının iki buçuk misli arttığını, fakat bunun sadece kombedy'lerin başarısından doğmadığını belirtti. Çoğu tarihçi, «Yoksul Köylü Komiteleri tahıl sağlamakta çok başarısız oldu,» şeklindeki Narkiewicz'in görüşünü kabul etmektedir. (64) Toprakların daha radikal şekilde dağıtılmasında etkileri olmuş olabilirdi, fakat bu etki kalıcı değildi. Komite üyelerinin çoğu zaman sarhoş olup tahıl stoklarını köylülere ayrım yapmaksızın dağıttıkları bildiriliyordu. (65) Kimi zaman da kendi gereksinimleri için tahıl stoklarına el koyuyor ve gereken yerleşim birimlerine teslim etmiyorlardı. (66) Eylemlerine karşı önemli ölçüde bir direniş gelişti ve yer yer ayaklanmalar oldu; bunları yapanlar Lenin'in belirttiği gibi sadece Kulak'lar değildi, köylüler bir bütün olarak ayaklanıyordu. Ve bu hiç de şaşırtıcı değildi. Lenin'in kulak sınıfının boyutlarına ilişkin hesabı (köylülerin yaklaşık % 13'ü) çok abartılı olduğu için orta sınıf ve hatta yoksul köylülerin kombedy'lere hedef oluşturması ve temel gereksinim malları ile stok fazlası tahılların silah zoru ile alınması kaçınılmazdı.

Sonuç olarak köylüler hükümete giderek daha çok yabancılaştı: «Bolşeviklerden yanaydık fakat Komünistlerden yana değildik» cümlesi, devrimin iki aşamasında köylülerin ortak görüşüydü. Çoğu köylü, ekilen toprak miktarını azaltarak karşılık verdi. Kırsal kesimde kombedy'lerin tam yetkili olduğunu görmezlikten gelen (ve olasılıkla korkan) Lenin, sonbahar hasadından sonra bunların işlevlerinin tamamlandığını belirtti ve tasfiye edilerek orta sınıf köylülerin ağırlıkta olduğu yerel sovyetler bünyesine alınmaları gerektiğini öne sürdü; Lenin artık orta sınıf köylülerle uzlaşması ve dayanışması gerektiğini anlamıştı. Komiteler tarafından harekete geçirilen bu yoksul köylüler, bir bütün olarak normal köy yaşamına alındı, fakat içlerinden bazıları sovyetlerde liderlik görevleri üstlendi. (67)

Temmuz 1918 sonlarında Lenin şunları söyledi: «Bir yanda bir avuç çaresiz kulak ile öte yanda emekçi çoğunluğu arasında öfkeli bir sınıf mücadelesinin yer almadığı tek bir köy bile yoktur.» (68) Fakat böylesine iyimser değerlendirmelere rağmen Rus köylüleri bölünmeğe mahkumdu. Bu yıllarda hükümete karşı kulakların ayaklandığı hemen hiç görülmedi, çünkü Bolşeviklerin niyetlendiği «kulak karşıtı köylü devrimi yapılamadı.» (69) Lenin, yüzyılımızın başlarında bir kere daha taşrada meydana gelen kapitalist gelişmenin ve sınıf farklılaşmasının kapsamını abarttı ve bu yüzden sadece her yerde kök salan kutuplaşma ve sınıf mücadelesini görebildi. Yoksul köylülerin yapamadıkları organizasyon dışarıdan, devlet ve parti insiyatifi tarafından sağlanacaktı ve şehirli aç işçiler ile köylüler arasındaki en uç unsurlardan yardım alınacaktı. Yoksul köylüler, Zinoviev'in Kasım ayında yapılan Altıncı Sovyet Kongresi'nde belirttiği gibi kombedy'lerin organizasyonunda çok az rol aldılar. (70) Sınıf mücadelesi modeli, sadece kırsal kesim halkı üzerinde uygulandı. Şehirlerin açlıktan kurtulması için gereken şey, Lenin'e göre taşrada sınıf mücadelesinin ve sosyalist organizasyonun gerekli ve kaçınılmaz gelişmesiydi. Sınıf ha-

kimiyeti ile doğrudan bağıntılı olanlar dışında kalan köylü kültürü ve sosyal yapı biçimleri ya görmezlikten gelindi ya da ikincil olarak kabul edildi. Bununla beraber, Teodor Shanin'in belirttiği gibi:

«Komünlerin yeniden canlandırılması, köylü haneleri arasında canlılık sağlanmasına ilişkin kurumsal ve geleneksel kanallar çerçevesi içinde düzenlenmeleri, bireysel çiftliklerin komünler bünyesine alınması ve devletten gelen dış baskıların artması, köylü komiteleri arasındaki sosyal ve siyasi dayanışmayı arttıracaktır. Bu dayanışma, hem köylü devrimcilerin 1920'deki dev boyutlu ayaklanmalarında, hem de 1921'de bu ayaklanmaların tümüyle ortadan kaybolmasında görülmektedir. Yanısıra, köylülerin gelecekteki kendiliğinden tutumları ve eylemlerinde ve kollektifleşme dönemindeki yeni doruk noktasına ulaşmalarında görülecek çarpıcı birleşme ile de kanıtlanacaktı.» (71) Fakat, on yıl sonra köylülere yönelik siyasette takınılacak tutum, 1918'dekinin aynı bir ideolojik körlük olacaktı.

Kollektif tarım alanında da yoksul köylüler Bolşeviklerin onlar için beslediği umutların boşa çıkmasına yol açtılar. 1918'de çıkartılan Toprak Yasası, etkinliği ve üretimi arttırmak amacıyla bir bütün olarak komünün yararına kollektif ekim yapmak isteyen kişilere toprak ve malzeme dağıtımı ile kültürel yardım yapılmasına öncelik tanıdı. (72) Her ne kadar Lenin sosyalist tarım biçimine geçişin ancak kademeli olarak yapılabileceği görüşünde ise de, 1918 sonbaharı sonlarında «köylüler, emekçi köylülerin çoğunluğu, kollektif çiftçilik yapma eğilimindedir,» diyecek kadar cesaretlendi. (73) Şubat 1919'da çıkartılan yeni yasa da bu iyimser görüşü yansıtıyordu. Her türlü bireysel tarımın «ömrünü tamamlamış» olduğu varsayılacaktı ve tüm topraklar komiserliklerin doğrudan kontrolunda ve gözetiminde olan tek bir devlet fonu kapsamına alınacaktı. Madde 8'e göre «bu toprak fonu ilk olarak Sovyet çiftliklerinin ve komünlerinin gereksinimleri için; ikinci olarak emekçi ortaklıkları ve kollektif çiftçilik

için; ve üçüncü olarak da toprağı geçinme amacı ile isteyen bireysel çiftçiler için kullanılacaktır.» (74) Devletleştirilen mülklerden elde edilen araçların dağıtılmasında öncelik devlet çiftliklerine (sovkhoz) tanınacaktı ve bu çiftlikler devletin atadığı bir görevli tarafından yönetilecekti; uygulamada bu yöneticilerin çoğunlukla eski toprak sahiplerinden seçildiği görüldü. Çalışma koşullarını gözetecek olan işçi komiteleri, söz konusu yöneticinin kararlarına karışamayacaktı.

Tarım komünleri (kommuni — mir'lerle karıştırılmamalıdır), kollektif tarımın yeğlenen ikinci biçimiydi. Kommuni'ler egalitaryan ve ütopik çiftliklerdi, üyeleri çoğunlukla sadece üretim etkinliklerini değil aynı konutu ve mutfakları da paylaşıyordu. Tüm mülkler ortaktı ve çekilmek isteyenlerin sadece kişisel eşyalarını alma hakkı vardı. Tüm üyelerden oluşan bir genel meclis ve seçilen bir yönetim kurulu tarafından, yani öz yönetimle idare ediliyorlardı, fakat bazıları köy komününün ataerkil yönetim yapısını benimsemişti. «Olanaklarına göre herkesden alarak gereksinimlerine göre herkese vermek», dağıtımda uygulanan ilkeydi. Öteki uygulamalarda egaliter standartları uygulanıyordu. Disiplini çalışma gurubu yürütüyordu, fakat parti bireylere parasal teşvikler verilmesi için çabalıyordu. Kommuni'lerin çoğu küçük boyutluydu —ortalama yirmi otuz aile— fakat bazıları birkaç yüz, çok azı da 8000 aileyi içeriyordu, işgücü istihdam etmek yasaktı.

Daha ılımlı orta sınıf köylüler kommuni'lere pek ilgi göstermedi, çünkü ayrılmak istediklerinde mülklerini yitirme olasılığı ortaya çıkıyordu, Üyelerinin çoğu marjinal kişilerdi: işsiz sanayi işçileri, eski Kızıl Ordu askerleri, savaşta dul kalmış kadınlar, bazı aydınlar, öğrenciler, öğretmenler, geri dönen göçmenler, savaş bölgelerinden gelen sürgünler ve çoğunlukla kombedy'lerden gelen en yoksul köylüler. Birkaç tanesi, Bolşeviklerin ilk defa 1917'de umdukları gibi eski işçileri tarafından el konulan mülklere yerleştirildi, çünkü yerel köylüler mülklerin taksim edil-

mesini istiyordu. En üretken ve verimli komünler çoğunlukla Eski İnanalar ve Sekterler gibi dinsel tarikatların üyeleri tarafından kurulanlardı, toplam üyeleri 1917'de en az on beş milyondu. Fakat parti onlara kültürel tepki gösterenler olarak bakıyor ve desteklemekten kaçınıyordu. Kommuni'lerin üretkenliği genelde çok düşüktü, bunun nedenlerinden biri, genelde en kötü toprakları almaları ve en deneyimsiz çiftçileri içermeleriydi. Ancak yine de bireysel çalışan köylülerden daha verimliydiler. Bolşevik Kalinin onların devlet için çalışan emekçileri içeren devlet çiftliklerinden daha etkin olduğunu öne sürdü. Kış ayları boyunca komünler kendi gereksinimleri için küçük mallar üretilmesini sağladılar, bu kendi kendine yeterlilik sistemi daha sonra Çinliler tarafından benimsenerek daha da genişletildi. Şubat 1919 yasasına göre Tarım Komiserliği tarafından hazırlanan bölgesel planlar çerçevesinde çalışacaklardı ve artan ürünleri genel devlet yönetmeliklerine göre dağıtılacaktı. Devlet temin organları ile yapılan satışlardan elde ettikleri kâr, sadece çiftliklerin geliştirilmesinde kullanılabilecekti. (75)

1919 yasası, bu tür birlikler kurmak için gönüllü kollektif tarım yapmak isteyenler için daha uygun koşullarda getirdi. Herhangi bir mir tarafından oybirliği ile alınan bir karar, değişiklik yapmak için yeterli olacaktı ve azınlıkta kalanların bu amaçla mir'den toprak parseli almağa hakkı olacaktı. Kommuni'lere kıyasla daha iyi durumdaki köylüleri kendine çeken artel, giriş koşulu olarak toprak ve mülklerin elde tutulmasına izin veriyordu ve köylülerin ayrılması halinde bunların büyük bir bölümü iade ediliyordu. Çalışmalar, genel meclis tarafından belirtilen şekilde ortak yürütülüyor ve hayvanlarla araçlarda ortak kullanılıyordu; fakat saptanan normlar dışında bunlar özel kullanım ve kâr amaçlarına açıktı. Daha gevşek bir organizasyon yapısına sahip TOZ, kollektif ekim ve pazarlama amacını taşıyan basit bir örgüttü; bireylerin kendi mal varlıklarını ve ortak ekilen topraklardaki hisseleri ile orantılı toplam üretim paylarını almağa hakları vardı. (76)

Resmi teşviklere ve yer yer zorlama girişimlerine rağmen bu tür kollektif tarım çiftliklerinin yayılması hayal kırıklığı yaratacak düzeyde az oldu. Rus sanayinin durumu, İç Savaştan doğan gereksinimler ve Batılı iktidarların engellemeleri göz önüne alındığında hükümet kollektif çiftlikleri sadece ruble ile teşvik edebiliyordu ve rublenin değeri gittikçe düşüyordu. Lenin'e göre köylüleri ortak tarım yapmağa ikna edebilecek en uygun unsur olan traktörler henüz ortada yoktu. Köylülerin büyük çoğunluğu, en yoksul olanlar da dahil, hâlâ eski toprak kiralama sistemine bağlıydı. İç Savaş sona erdiğinde ekilebilir toprakların sadece % 3 — % 5'i kollektiflerin elindeydi. Geri kalan bölümü hemen hemen tümüyle geleneksel komün kiralama sistemi içindeydi ve tekil aileler tarafından ekiliyordu. Ancak, eski tür ekimin yaygınlığı içinde, aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi tam tersi bir eğilim olduğu gözleniyordu. (77)

	Sovkhozy	Komün	Artel	TOZ	Toplam
1918	3101	975	604	——	4.680
1919	4.063 (516)	1.961	3.605	622	9.251
1920	5.928 (1.636)	1892	7.722	886	16.428
1921	6.527 (2.136)	3.313	10.185	2.514	22.539

En ilginç nokta, orta sınıf köylülerin kendi köy komünleri aracılığı ile kısmi kollektifleşmeye giderek daha çok katılmalarıydı. Belki de daha uygun koşullar altında mir'lerin komünal ve egaliter özellikleri, tarım üretiminin kollektif biçimlerini daha geniş ölçekte toplamak için bir köprü olarak kullanılabilirdi.

Sol SR'lerin Alternatifleri

Sovyet rejiminin ilk aylarındaki yeni sosyalist deneyde Bolşeviklerin eski ortakları olan Sol SR'ler tam bu

köprü görevini gördüler. Sol SR'ler çoğu zaman mir'leri ve onların demokratik ve komünal geleneklerinin derinliğini ve kapsamını romantikleştirme eğilimindeydi. (78) Fakat genel konumları, köy komünlerinin çok egaliter ancak yine de dar olan kollektif özelliklerinin, yararlarının açıkça gösterdiği gibi, ancak zamanla tarım üretiminin sosyalist biçimlerine dönüşebileceğine ilişkin oldukça gerçekçi değerlendirmelerine dayanıyordu. Ancak bunun gerçekleşmesi için mir'lerin ilerleme özelliklerinin dikkatle beslenmesi gerekecekti. Partinin ve devletin etkileri, toprak dağıtımının olabildiğince eşit yapılmasını sağlamakta kullanılmalıydı. Sol SR lideri Spiridonova'nın Lenin tarafından da onaylanan görüşüne göre, «tarım reformu... hesaplarımıza göre... yaklaşık bir milyar rubleye malolacaktır... Lenin'e gidip neredeyse dizlerimin üzerine çökerek iki yüz milyon ruble verilmesi için yalvardığımda kaba ve kötümser bir tavırla şu yanıtı verdi: 'Köylüler topraklara elkoydu — bırakalım kendileri bölüşsünler.' Aldığım tek yanıt bu oldu.» (79)

Lenin hem toprakların eşit olarak dağıtılamayacağı, hem de eşit dağıtımı desteklemenin sosyalizmin gelecekteki gelişmesine zarar vereceği kanısındaydı, çünkü köylüler arasındaki sınıf mücadelesini azaltacaktı. Sadece sınıf oluşumu ve sınıf mücadelesi ile sosyalist tarım üretiminin gelişebileceğini öngörüyordu.

Sosyalist devrimin ancak olgun bir kapitalist ekonominin gelişmesinden sonra yapılabileceğine inanan Menşeviklerin mekanik aşama kuramlarını reddeden Sol SR'ler, kırsal kesimde sosyalist dönüşümün ancak proleterleşmeden ve köylülük içinde sınıf kutuplaşmasından sonra başarılabileceğine inanan Lenin'in mekanik görüşünü de reddediyordu. İktidarı elegeçirmenin ve şehirli ve köylü emekçilerin harekete geçirilmesinin yeni olasılıklar yarattığını öne sürdüler. Sosyal ve ekonomik gelişmenin değiştirilemez olduğu varsayılan yasaları, artık devrimsel seçeneklerin belirlenmesi ve sınırlanması açısından temel unsurlar olarak görülmüyordu. Öznel faktör, sınıf bilinci

ve devrimci irade — yani tüm emekçi sınıflarının ahlaksal ve ruhsal kaynakları — bu bunaltıcı gereksinimden kaçınmak için bir çıkış yolu sağlamıştı; ve devrimci devletin siyasetleri ile bilinçli olarak işlenmesi ve teşvik edilmesi gerekenler işte bunlardı.

Ancak, kentsel devrimle ilgili olarak belirlemeci olmayan bir perspektifin oluşması için onca çaba harcamış olan Lenin, bunun taşra açısından ne kadar önemli olduğunu anlayamadı. Köylülerin göreceli egaliter ve komünal geleneklerinin ve kurumlarının kollektif ve demokratik üretim biçimlerinin gelişmesi için temel oluşturduğunu görmezlikten geldi. Lenin, önceki yıllardaki çoğulculara yönelik ve bilinçli olarak mekanik kılınmış formüllerde, ilerlemenin 'çeşitli sosyal biçimlerden unsurların toplanması' olmadığını öne sürdü. Köylülerle ilgili yazılarında mir'lerin ciddi bir analizini yapmaktan kaçındı ve o dönemin tipik bir Marksisti olarak onları 'patates çuvalı' olarak nitelendirdi. (80) Kollektif üretimin yararlarının zorlayıcı örneği ile göreceli gösterim yapılmasına ilişkin konuşmalarında bile sadece teknolojinin kullanımı üzerinde durdu ve köylülerin dayanışması ile işbirliğinin mevcut biçimleri ile sağlanan sosyal bağlam üzerinde hiç durmadı. (81) Solcu SR'ler bunları görmezlikten gelmekle, ya da daha kötüsü Yoksul Köylüler Komiteleri gibi siyasetler aracılığı ile bunları dağıtmak ve yoketmeğe yönelik bilinçli çabalara girmekle sosyalizme geçişe ilişkin uzun ve belirgin mücadelenin temeli olan sınıf tabanının tümüyle ortadan kalkacağını öne sürdü. Bu mücadele enternasyonalist bir bakış açısı ile yürütülebilirdi, fakat Bolşeviklerin yaptığı gibi kendi maddi geriliğini ve yoksul şehirli proleter sınıf temelini düzeltmek için yakın bir gelecekte yapılacak uluslararası bir devrime dayandırılamazdı. (82)

Solcu SR'ler ve Bolşevikler, kısa süren koalisyonları sırasında bazı çok ciddi zorluklarla karşılaştı. Solcu SR'ler geniş tabanlı bir sosyalist koalisyon hükümetinden yanaydı ve her ne kadar koalisyon görüşmelerinin başarı-

sız kalması suçunu Menşeviklere ve SR'lere yüklüyorsada Bolşeviklerin, özellikle de Lenin ve Trotsky'nin de görüşmeleri engelledikleri ni öne sürüyorlardı. (83) Ayrıca devrimci teröre Bolşeviklerin duyduğu ilgiye de karşı çıkıyor ve bunu hem ahlaksızlık, hem de sınıf güçlerinin yapısı açısından tümüyle gereksiz görüyorlardı; ve Adalet ve Çeka Komiserliği bünyesinde etkinlik göstererek bu terör eylemlerinin kısıtlanmasını başardılar. (84) Ayrıca başlangıçtan bu yana gerçek gücün yerel sovyetler ağına ya da seçilmiş Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi'ne değil, Halk Komiserleri Konseyi ve Bolşevik Parti Merkez Komitesi'ne verilmesini isteyen aşırı merkezci Bolşevik eğilimlerini de sürekli eleştirdiler. (85) Brest—Litovsk barış anlaşması imzalanıncaya kadar hükümet içinde muhalefet işlevi gördüler, ondan sonra komiserlik görevlerinden istifa ettiler fakat yasal muhalefet olarak Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi bünyesinde kalmayı sürdürdüler. Almanya ile ayrı bir barış anlaşması yapılmasını savunmuşlardı, fakat anlaşmanın çok ağır koşullarını görünce böylesine büyük bir bölgeyi ve Ukrayna halkını Almanlara bırakmaktansa devrimci bir gerilla savaşı vermenin daha iyi olacağına karar verdiler. Bolşeviklerin gizlice Almanlarla görüşmesinden bir kaç ay sonra büyük ödünler verdikleri söylentilerinin çıkması bardağı taşıran son damla oldu ve Almanlara bırakılacağından korkulan Baltık ve Karadeniz filolarında isyanlar çıktı. Bunun üzerine Sol SR'ler düşmanlığın yeniden canlanması umuduyla Alman emperyalizminin temsilcilerine saldırma kararı aldılar; bu eylemlerinden dolayı Bolşevik hükümet tarafından tehdit edilirlerse kendilerini silahla savunacaklardı. Temmuz'da Alman büyükelçisine suikast yapmaları üzerine Çeka tarafından tutuklandılar ve Beşinci Sovyet Kongresi'nden ihraç edildiler. (86)

Aslında aradaki farklılıkların biri bile Sol SR'leri muhalefete geçmeye itebilirdi, ama, koalisyon ortaklarının radikal ve nihai kopuşunun altında yatan neden, Bolşeviklerin köylü politikasıydı, çünkü Sol SR'ler bü-

yük ölçüde orta sınıf köylülerden oluşan büyük kitleye dayanan bir siyasi partiydi, fakat şehirli işçi sınıfı, yoksul köylüler ve askerler arasında da önemli sayıda yandaşları vardı. (87) Ve kuramda olmasa bile gerçekte Bolşeviklerin silâhlı şehirli işçiler ve yoksul köylü kullanarak köylerde başlatmak istediği sınıf savaşının hedefi, orta sınıf köylülerdi. Sol SR'lere göre, Yoksul Köylü Komiteleri sadece etkisiz değil, nesnel olarak üretime karşı idi.

«Gıda maddeleri sorunu ile ilgili olarak sadece yerel sovyetlerin kulaklardan gıda maddeleri alabileceğine inanıyoruz. Merkezden gönderilen askerler en iyi işçilerin temsilcileri değil, köyleri yağmalamak isteyen kişilerden oluşmaktadır. Çok az tahıl toplayabilmekte fakat şehirlerle taşra arasında açık bir savaş çıkartmak için kulak'larla kiralanmış elemanlardan bir cephe oluşmasına yol açmaktadırlar. Köylüler sovyetlere soyguncu çeteler gözüyle bakmaktadır. Gıda maddelerini toplamak için askerlerin geldiğini duyduklarında kulak'lar tahıl stoklarını kiraladıkları elemanlara dağıtmakta ve askerlerle çarpışmaları için onları silahlandırmaktadır. Pekçok işçinin öldüğü çatışmalar biliyoruz. Aldığınız tüm aptalca ve suç niteliğindeki önlemler arasında en kötü olanlar gıda maddelerini toplayan askerler ve yoksul köy komiteleri bulunmaktadır.» (88)

Steinberg, daha sonra yaptığı bir açıklamada, ancak büyük tahıl üretim alanlarını Sovyet kontrolundan çıkartan Brest Barış Anlaşmasından sonra, gıda maddelerinin toplanmasının gerektiğini öne sürdü. (89) Fakat bu yapılacaksa köylüler tarafından seçilen ve yerel koşulları bildikleri için sorumluluk üstlenebilecek yerel sovyetlerce yapılmalıydı. Sol SR'ler hiç bir koşul altında şehirlerin taşra üzerindeki diktatörlüğünü kabul etmeyecekti. Onlara göre, bir tarım toplumunda proleteryanın diktatörlüğü gülünç ve tepki yaratan bir konumdu. Ve Spridonova'nın Beşinci Sovyet Kongresi'nde belirttiği gibi, «köylü sorunu üzerinde hepimizin farklı görüşlere bölündüğü bir sorun

dur ve bunun için sizinle tüm gücümüzle savaşacağız.» (90)

Bozuşma Kaçınılmaz mıydı?

İki büyük devrimci parti arasındaki yabancılaşma, Rusya'da devrimin sonraki gelişimi açısından büyük bir trajediydi, çünkü Sol SR'ler nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı taşrada kökleri olan sosyalist gelişmeye kendilerini adamış tek önemli siyasi güçtü. Ve yirminci yüzyıldaki köylü devrimi tarihinin ileride göstereceği gibi kırsal kesimde sosyal ilişkilerin sosyalizme dönüştürülmesi, temelde bilinçli devrim güçlerinin köylere nüfuz etme yeteneğine dayanıyordu. Bu süreç, Rusya'da ancak 1917 devrimi sırasında başlamıştı. Köyler, topraklara el koymak için harekete geçmiş, büyük ölçüde sovyetler bünyesinde organize olmağa başlamış ve Sol SR'ler ile Bolşeviklerin devrim ideolojisini benimsemiş yakın kentlerdeki işçiler ve askerden dönenlerin siyasi etkilerine maruz kalmışlardı. Gerçekte, geleneksel açıdan içine kapanık Rus köyleri, devrimin ilk aşamalarında dış etkilere karşı açıktı. (91)

Geçici Hükümete duyulan düş kırıklığı ve şehirlerle yapılan ticarete getirilen olumsuz koşullar bu açılmayı tersine çevirdi ve öğretmenlerle yerel aydınlar gibi köylü olmayan kişiler zaman geçtikçe volost komitelerinden çıkartıldı. Ekim'den sonra sanayinin çökmesi ve iç savaşın getirdiği askeri gereksinimler kısa vadeli sorunları gündeme getirdi, aslında sosyalizme geçişe kendilerini adayanların karşılaştığı uzun vadeli görevler olağanüstü boyutlardaydı. Tarım üretiminin ileri düzeyde kollektifleştirilmesi ve teknolojik açıdan modernleştirilmesi gerekiyordu. Köy içindeki yönetim ilişkilerinin demokratikleştirilmesi, ataerkil otoritenin yokedilmesi gerekiyordu. Köylülerin ulusal bir siyasi yaşamla bütünleştirilmesi için kurumsal ve kültürel temellerin atılması gerekiyordu. Eğer bu görevler başarılabilirse, bu sadece köylülerin günlük yaşamı ve çalışmalarına katılan bilinçli devrimcilerin mü-

cadelesi sayesinde olacaktı. Kombedy kampanyasının gösterdiği gibi, bu değişiklikleri dışarıdan empoze etme girişimlerine, köyler, geleneksel yetki ve dayanışma biçimlerine dayanan ve onları destekleyen yöntemlerle tepkide bulunacaktı. Sol SR'ler bunu anladı ve her ne kadar kendi kırsal kesim organizasyonları oldukça zayıf olsa da (92) şehirlerle taşra arasındaki yaşamsal bağlantıyı sağlayacak sovyetlerin ve temin organlarının alt ve orta kademeleri için önemli bir kaynak potansiyelini (okur yazarlık, yönetim hünerleri) temsil ettiler.

Kendi içlerinde dönüştürmek için doğal köylere nüfuz etmeye çalıştıkları son on yıl içinde, Sol SR'lerin örgütsel planı, politik deneyimi ve ideolojik perspektifleri olmaksızın Bolşeviklerin başarılı olamayacakları ortaya çıktı. 1916'da kırsal kesimde yalnızca dört şubesi bulunan parti, ertesi yılki mücadeleden sonra politik alanı tümüyle SR'lere bıraktı. Kendi toprak programı ve devrim niteliğindeki toprak yasası ile birlikte bile partinin gerçek üyeliklerinin sayısı kırsal alanlarda oldukça düşük ve ilçe ile il düzeylerindeki yönetim merkezlerinde yoğunlaşmış kaldı. 1917'de yapılan Altıncı Parti Kongresi'nde tek bir köylü delege bile yoktu. 1918'in ikinci yarısında **kombedy** kampanyasının açılmasından ve onların yerel sovyetlerle birleştirilmesinden sonra bile, Bolşevikler, yerel sovyet seçimlerinde sadece % 3 oranında oy alabildi. Parti ancak 1919'da kırsal çalışmalar için bir bölüm kurabildi. Fakat, Shanin'in belirttiği gibi, «... bu bölüm sadece elli beş parti organizatörünü kadroya alabildi ve bunlar toplam nüfusu en az elli milyon olan otuz beş guberniya'ya gönderildi. Bundan dolayı, yıl sonunda bölümün hazırladığı raporda 'topladığımız verilere göre köylerde parti çalışması yapılmamaktadır' denilmesi hiçde şaşırtıcı değildi.» (93)

Gerçekten de, tek parti iktidarı kurulduktan sonra taşradaki aktif propaganda çalışmalarına son verildi. Köy kökenli Bolşeviklerin çoğu, siyasi eğitim programlarının uygulandığı ve köylülerin köy dışı etkilere ve ilgi alanlarına açık olduğu Kızıl Ordu'da iken partiye katılmıştı. Fa-

kat silah arkadaşı köylülerin üyelikleri çok düzensizdi; bu olgu 1920 sonlarında Kronstadt'da toplu istifalar başlayınca daha iyi anlaşılacaktı. (94) Köylere yönelik parti programları ve deneyim olmadığı için, terhis olan parti üyesi askerlerin çoğu geleneksel köy yaşamına adapte oldu. Parti üyeliklerini sürdürenler ise Sovyet yönetim organında yoğunlaştı. (95) Daha sonra Tarım Komiseri olan Yakovlev'in 1920'lerin başlarında yaptığı bir araştırmada şu satırlar yer alıyordu: «köylerde parti şubeleri yoktur — sadece yardımcı Sovyet organizasyonları bulunmaktadır. Köylüler üzerinde işçi sınıfı etkisini duyuran parti şubesi yoktur. Sadece yetkililerin emirlerini yerine getiren ve vergi toplayan bir büro bulunmaktadır.» Yerel halkın gözünde, parti şubeleri «sadece vergi toplayarak halka emirler yağdıran» düşman ve dışsal acentalıklardı. 1924-25'te yapılan bir ankette köylülere neden partiye katılmadıkları sorulduğunda çoğunlukla şu yanıt alındı: «Parti bizim için bu kadar çok görev (dolzhnosti) nasıl bulabilir ki?» (96)

Köyün kendi bünyesi içinde üretilen Bo'şevik amaçların yokluğunda ve Çin komünistlerinin Yenan deneyimi gibi, yukardan aşağı örgütsel birlik olmadığından, parti yerel kırsal sovyetler üzerinde merkezci bir idari kontrol kurmağa kalkıştı. (97) Yerel sovyetler kesinlikle bir yukarıdaki sovyet organının, sonra da Rusya Merkezi Yürütme Komitesi'nin ve Halk Komiserleri Konseyi'nin emri altında olacaktı. Ulusal siyasetin belirlenmesine veya siyasi liderlerin seçilmesine katkıda bulunmayacaklardı. Öteki partiler **de jure** (yasal olarak) olmasa da, **de facto** (fiilen) illegaldi ve muhalefet çoğunlukla bağımsız, örgüte üye olmayan adaylarla katılmak zorundaydı. Seçimler çok sıkı kontrol edildi ve parti kimi zaman Çeka'nın yardımıyla muhalif kongreleri ve kurulları dağıtıyor ya da üyelerini belirliyordu. Her ne kadar bu taktikler sovyetlerin ağırlıkta olmasını her zaman sağlayamadı ise de, yerel yürütme komitelerinin ve onların kurullarının yetkilerini yerel hücrelere aktarmakta parti daha başarılı oldu: Bu iki kuruluş genelde birleşti ve düzenli üyeliklere sahip oldu. Köy dü-

zeyinden yukarıya çıkıldıkça kontrol daha bütünsel oldu. Model demokratik merkezci olarak nitelendirildi; bu iki bileşenin önemlerindeki büyük orantısızlığa rağmen. (98)

Ancak gerçekte durum farklıydı. Dışarıdan yetkililerce tahıl stoklarının alınması ve bu uygulamanın iç savaş sırasında sürdürülmesi dışında, parti, yerel sovyetlerin merkezden gelen emirlere tam anlamıyla uymasını sağlayamadı. Tahıl stoklarının alınmasında bile yer yer zor kullanılması gerekti ve kimi zaman bu da yetersiz kaldı. Ancak, toprağın kullanımından sosyal hizmetlere ve vergilendirmeye kadar köy işlerinin günlük organizasyonunda yerel yetkililer büyük ölçüde otonomdu. Parti henüz öz kontrolla ilgili mekanizmaları geliştirememişti ve bundan dolayı parti üyesi olmayan sovyetlere sürekli boyun eğdirmekte zorluk çekiyordu. Etkin bir iletişim ağı olmaması da kesin bürokratik otoritenin sağlanmasını engelledi. Ve merkezden gelen yetkililer sistemi de süregelen etkinlikleri etkileyemeyecek kadar düzensizdi. Yerel sovyetler merkezi hükümet tarafından yeterince finanse edilmiyordu ve bu yüzden fonlar için köy komününe dayanmak zorunda kalıyorlardı. Gerçekte yerel sovyetlerin yönetim kurulu başkanı çoğunlukla köy muhtarı oluyordu. Mir'lerin ve sovyetlerin işleri öylesine birbirine karışmıştı ki sovyetler çoğunlukla toplantı bile yapmıyordu. Sovyet seçimlerine katılma oranı çok düşüktü, bir araştırmaya göre ortalama % 22,3'tü. 1929'da yayınlanan bir Sovyet araştırmasınl göre, «Komünler köy ve onun ekonomik yaşamının gerçek yöneticileri olduklarını düşünüyordu. Kırsal sovyetler bir yana itildi ve komün toplantılarında alınan kararları onaylamaları beklendi.» (99) Komün, kendisine düşen görevleri önceki on yıllarda yaptığı gibi sürdürdü. Daha varlıklı köylüler dışlanmadı ve devrimin ilk aşamalarında büyük ölçüde yitirdikleri aşırı etkiyi yeniden kazanmağa başladılar. Topraksız köylüler ve kadınlar komünlere alınmadı. Yoksul köylüler genelde pasif kaldılar. Sadece aile reislerine toplantılarda oy verme hakkı tanındı. Gelenekler üstünlüklerini sürdürdü. Yuka-

rıdan verilen kararla çıkartılan Sovyet yasası, sıradan köylülerin günlük yaşamlarını değiştirmek için pek birşey yapmamıştı. (100)

Kombedy'lerin siyasi açıdan tehlikeli etkilerinin anlaşılması ve 1918 sonlarında kapatılmalarından sonra, Lenin orta sınıf köylülerle sağlam bir dayanışma kurulması gerektiğini sürekli vurgulamağa başladı. Aslında mir'ler aracılığı ile toprakların yeniden dağıtılmasının köylüler arasındaki sınıf ayrımını körelttiğini ve çoğunluğun artık orta sınıf köylülerden oluştuğunu giderek daha iyi anlamıştı : Kendilerine yeterli tahılı üreten, kimi zaman bir artık sağlayan, ama başkalarının emeğini sömürmeyen küçük çiftçiler. Her ne kadar hâlâ 'küçük köylüler ülkesinde, asıl ve başlıca görevimiz, köylülerin tarım düzeyini yükseltmek için devletin öncü olmasını sağlamaktır' (101) görüşünde ise de, Lenin artık tahıl ürünlerine resmen elkonulmasından doğan geçmişteki yanlış uygulamaların ortadan kaldırılmasını önermeğe başlamıştı. Kulak'ları hedef alan darbelerin orta sınıf köylülere gelmesine izin verilmemeliydi. Kesin olarak saptanmış kurallar dışında kalan elkoymalar şiddetle cezalandırılmalıydı. Köylüleri kollektiflere itmek için baskı uygulanmasından vazgeçilmeliydi. Ve herşeyden önemlisi, orta sınıf köylülerle dayanışma kurulması için onlara tahıl ürünleri karşılığında mal verilmeliydi. Ancak, sanayinin içinde bulunduğu koşullar ve Kızıl Ordu'nun gereksinimleri ne yazık ki bunun geniş ölçüde ve düzenli yapılmasını olanaksız kılıyordu. Bundan dolayı, tarım ürünlerine elkonulmağa devam edilecekti, fakat koşullar düzeldiğinde bu 'borç' köylülere geri ödenecekti. (102)

Bu İç Savaş yıllarında tarım üretimi dramatik biçimde düştü. 1909—13 yıllarında yılda ortalama 83 milyon desyatin toprak ekiliyordu. 1916—17'de bu yaklaşık 79 milyon desyatine düştü. 1920'de 63 milyona, 1921'de ise 58 milyona düştü. Bu topraklardan elde edilen verimdeki düşüş daha da fazlaydı. Savaş öncesi yıllarda toplanan brüt

hasat yaklaşık 3.8 milyar pud'du. Bu miktar 1916 ve 1917'de sırasıyla 3.4 ve 3.3 milyar pud'a düştü. 1920'de bu miktar 2.1 milyar, 1921'de ise 1.7 milyar pud'a indi. Bu düşüşün sayısız nedeni vardı. Tarım araçlarının imha edilmesi ve yıpranması başlıca faktördü. 1919'da hazırlanan bir raporda 1.4 milyon saban, 5 milyon orak ve kırk iki bin tohum makinesinin eksik olduğu belirtiliyordu, bu da milyonlarca desyatin toprağın ekilememesi anlamına gelmekteydi. Birinci Dünya Savaşı ve İç Savaş'ta yitirilen insan gücü, ayrıca bu çarpışmalar sonucunda ekilebilir toprakların mahvolması da tarım üretiminin düşmesine katkıda bulundu. Ve tüm koşum hayvanlarının dörtte biri 1916 ile 1921 arasında yitirildi. Toprak dağılımının bozukluğu ve daha büyük daha etkin çiftliklerin parçalanmasından doğan ekonomik ölçek kaybı da kuşkusuz bunalıma katkıda bulundu. Dağınık, bölük pörçük tarlalar görülmemiş şekilde yaygınlaştı. Hükümetin tarım ürünlerine elkoyma siyasetine (1919'da daha da ağırlaştırılmıştı) tepki olarak ekili toprakların azaltılması da önemli bir faktördü, fakat son zamanlarda yapılan araştırmalarda bu konuyla ilgili önemli etkenler, Lenin'in düşüncelerini de etkileyen Popov'un 1920 tarihli araştırmasında olduğu gibi ele alınıyor. Gerçekten de, köylülerin kendi tüketimlerine ilişkin üretimdeki düşüş, karaborsaya gönderilen ürünlerdekine kıyasla daha büyüktü; karaborsa bu dönemde şehirlerin beslenmesinde önemli bir rol oynuyor ve bu nedenle rejim tarafından dönem dönem izin veriliyordu. (103)

Kırsal kesimin, özellikle de tarım eyaletlerindekilerin maddi durumları, iç savaşın ilk iki yılında şehirlilere kıyasla çok daha iyiydi, ancak köylülerin çoğunluğunun eskisine göre çok daha iyi beslendiğine ilişkin Lenin'in görüşünü doğrulayacak kadar değil. (104) Ancak, 1920 sonlarında tarım üretiminin düşüşü köylülerin kıtlıkla karşılaşmasına neden oldu ve halk yığınları yiyecek bulmak için dalgalar halinde taşraya hücum etti. Dorothy Atkinson'un belirttiği gibi, 'Şubat 1921'de, ülkenin geri kalan bölümlerine tarım ürünü sağlayan bölgelerdeki tahıl tü-

ketimi, savaş öncesi miktarın üçte ikisine düştü.' (105) Bu koşullar altında ve toprak sahiplerinin yeniden etkin olma tehdidi Kızıl Ordu tarafından tümüyle ortadan kaldırıldığında tahıl ürünlerine elkonulması dayanılmaz ölçüye vardı. Kırsal kesim bir kere daha açıkça isyan etti. Sadece Şubat 1921'de Çeka 118 ayrı köyün ayaklandığını bildirdi. (106) Tahıl ürünlerine elkonulması yerine bir vergi getiren ve serbest tahıl ticaretine izin veren Yeni Ekonomik Siyaset, bu isyanlar üzerine uygulanmağa başlandı ve işçi—köylü ilişkilerine yeni bir düzen getirdi.

İç Savaş ve sanayinin düzensiz koşulları altında köylülerin ve Sol SR'lerin — Rusya'nın sosyalizme geçmesine kendisini adayan yegane organize köylü siyasi hareketi— yeni rejime yabancılaşması kaçınılmaz mıydı? Köylülerin tarım ürünlerini şehirlerle mübadele etmesine yetecek miktarda mal üretmekte Rus sanayinin başarısız kalması ve devrimci rejimin yabancı yardım kaynaklarından yararlanamaması koşulları altında, Bolşeviklere yakın olan pekçok yorumcu, şehirler beslenecekse ve devrimin kentsel sosyal temeli ile sanayi üretiminin geleceği korunacaksa bu yabancılaşmanın zorunlu, trajik fakat kaçınılmaz olduğunu belirtti.

1918 kışı ve ilkbaharında şehirlere verilen gıda maddelerinin tehlikeli ölçüde az olması da kuşkusuz bu görüşü doğrulamaktadır. Sanayide çalışan sınıfın açlıktan ölmemesi ya da tümüyle kırsal kesime dönmemesi için köylüler şu ya da bu şekilde tarım ürünleri fazlalarını, kimi zaman da kendi gereksindikleri stokların bir kısmını teslim etmeğe zorlanmalıydı. Fakat bu büyük ölçüde tek yönlü üretim değiştokuşunun aldığı biçimler, her ne kadar durumun acilliği ışığında anlaşılabilir ise de, belki de o kadar kaçınılmaz değildi. Yoksul Köylü Komiteleri, 1918'de tümüyle ideolojik nedenlerle tahıl alımının başlıca kaynağı olarak seçildi. Lenin, bu korkunç gerekliliği, kuramsal olarak devrimin sosyalist aşamasının köylerde gerçekleşmesi gerektiği ilkesine aktardı, fakat böyle bir tu-

tum için elde somut kanıtlar yoktu. Yoksul köylülerin böyle bir görev için gereken öz bilince ve öz organizasyona sahip olmaması, parti yönetimi altında, kentli yoldaşları tarafından dengelenebilirdi.

Bu politikanın sonuçları önceden belliydi ve Bolşevikler, eski ortakları tarafından uyarıldılar. Sol SR'lerin önceden tahmin ettiği gibi, köylüler rejime yabancılaştı ve şehirlere karşı köylerin oluşturduğu ortak cephe güçlendi. Bu ortak cephe, varlıklı köylülerin gizledikleri tahıl stoklarına el konulmasını daha da zorlaştıracaktı. Kombedy'lerin 1918 sonlarında kapatılması, bunun doğru olduğunu kabullenme anlamına geliyordu. Ancak, Gıda Maddeleri Komiserliği ve onun yerel dallarına dayanan tarım ürünlerine elkoyma siyaseti, toprakların doğru dağıtımı, araçlar, canlı hayvan ve potansiyel ve gerçek besin üretimi sağlamaya ilişkin sorunları asla çözemedi. Bu durum hem büyük bir etkisizliğe, hem de elkoymaya ilişkin standartların çok yanlış uygulanmasına yol açtı; örneğin bazı köylerden birkaç kere ürün alındı. Daha 1918'de pekçok Bolşevik komitesi elkoyma politikalarının etkisizlikten öte, çok kötü olduğunu belirtiyordu. 'Ekim Devriminden önce parti içinde pek kullanılmayan alaycı bir dille' gıda acentalarındaki kendi yoldaşlarını taşraya saldıran yabancı 'istilacılar' olarak tanımladılar. (107) 1920'de yerel parti konferansları, tarım ürünleri toplama yetkisi ve sorumluluğunun yerel sovyetlere devredilmesi gerektiği hakkında merkezi uyardılar. Abrams'ın belirttiği gibi, yerel sovyetler, besin maddelerinin hesaplanması, toplanması ve dağıtılması görevlerine en uygun yönetim organlarıydı. (108)

1920 yazında Bolşevik yetkililerce gerekliliği kabul edilen bu politika, 1918 ilkbaharında Sol SR'ler tarafından önerilenle aynıydı. Ancak o dönemde Lenin bunu kulaklarla çarpışmaktan duyulan yersiz bir korku olarak nitelendirmişti. (109) Kırsal sınıf mücadelesi ideolojisi körlüğü, devlet örgütünün farklı düzeylerindeki göreceli yönetim kapasitelerinin realist değerlendirilmesini engelledi. Ne yazık

ki, 1920'deki hasat felaketi, bu yeni politikanın ne kadar etkin olduğunu ve 1918 ilkbaharında uygulanmasının yararlı olup olmadığını kesinlikle belirlemeyi olanaksız kılmaktadır. Çeşitli faktörler, bu politikanın Sol SR'ler ve pekçok yerel Bolşevik tarafından öne sürüldüğü gibi başarılı olabileceğini göstermektedir. 1920'de yerel sovyetlerin tarım ürünlerini başarıyla toplayıp dağıttıklarını gösteren örnekler vardı. Eğer rejim bu olasılıkların daha önce, daha olumlu koşullar altında uygulanması için zaman ve çaba harcasaydı — ki Sol SR'lerin destek ve katılımını da sağlayabilirdi — daha etkin bir sistem kurulabilirdi. Gerçekten de, köylülerin kızgınlığı ve direnişi, tarım ürünlerinin ellerinden alınmasına değil, bunun uygulanmasında kullanılan rastgele ve gelişigüzel yöntemlereydi (köy yaşamı hakkında bilgisi ve sevgisi olmayan kişilerce konulan standartların yukarıdan aşağıya uygulanmasının sonucu). (110) Ve ilk başlarda görülen tahıl sıkıntısı, tüm suçu stokçu kulak'ların ve onların yerel sovyetler üzerindeki etkisinin üzerine yıkan Bolşeviklerin kabullenmeye yanaşmayacağı ölçüde yeni rejimin organizasyon zorluklarından (en önemlisi ulaştırma bozuklukları) doğmuştu. (111)

Ancak korkunç zorluklar da çıkacaktı ve büyük ölçüde yerel insiyatif ve sorumluluk olsa bile siyasi yetkililerin baskı yapması gerekecekti. Sanayinin içinde bulunduğu koşul ve Kızıl Ordu'nun gereksinimleri, mamullerin serbestçe değiştokuş yapılmasına yeterli üretimin şehirlerde yapılamaması anlamına geliyordu. Ve tarım üretiminin düşük rekoltesinden dolayı sadece kulak'ların stokları ve fazla üretim değil, köylülerin kendileri için gereken stokların da devlet yetkililerine verilmesi gerekiyordu. Çalışan köylülerin, karşılığında hiçbir şey almadan sadece devrim idealleri ya da uzaklardaki şehirli yoldaşları için böyle bir fedakarlık yapmaları kesinlikle beklenemezdi. Sol SR'ler gıda maddeleri sorununun altında yatan koşulların ağırlığını küçümsediği için ve sanayinin çökmesinden, Ukrayna ve öteki tarım üretim alanlarının

Almanların eline geçmesinden, etkin bir dağıtım sistemi kurulmasına ilişkin organizasyon sorunları ve tarım ürünlerine uygun olmayan satış fiyatları belirlenmesinden dolayı tümüyle Bolşevikleri suçlama eğilimindeydi. (112) Bu tutum, yerel sovyetlere tam sorumluluk verilmesini öngörmeyen besin maddelerine elkoyma politikalarında Sol SR'lerin işbirliği yapması olasılığını engelleyecekti. Yinede, eğer Bolşevikler köylülere karşı yerel düzeyde önemli ölçüde insiyatif ve sorumluluk veren bir siyaset izleseydi ve şehirlerin taşraya savaş açmasını, taşrayı yağmalamasını körükleyen tümüyle yanlış uygulamalardan yola çıkmasaydı, Sol SR'ler daha yardımcı olabilir ve işbirliği yapabilirdi. Onlar pekçok konuda uzlaşmış ve devrime kendilerini tam anlamıyla adamışlardı. Bu bölünme gerçekten bir trajediydi — ve etkileri 1918 acil döneminden sonra da sürecekti. Aslında bu bölünmeden kaçınmak mümkündü.

5. Bölümün Dipnotları

(1) Alıntı : Boris Brutzkus, «The Historical Peculiarities of the Social and Economic Development of Russia», Class, Status And Power, editör Reinhard Bendix, Glencoe 1953, s. 125. Ayrıca bak : Eric Wolf, «Peasant Wars of the Twentieth Century», New York 1969, s. 51. Leroy Beaulieu, alıntı : Wolf, s. 57.

(2) Toprak sahibi soyluların zayıflığı için bak : Skocpol, «Etates and Social Revolutions», s. 85.

(3) Alexander Gerschenkron, «Agrarian Policies and Industrialization : Russia 1861-1917», Cambridge Economic History, cilt 6, bölüm 2, Cambridge 1965, s. 739.

(4) a.e., s. 778.

(5) Graeme Gill, «Peasants and Goverment in the Russian Revolution», New York 1979, s. 10. Bir desyatin yaklaşık 0.10 dönümdür.

(6) Ukrayna, Beyaz Rusya, Litvanya ve Baltık eyaletlerinde uygulanmadı. Bak : Francis M. Watters, «The Peasant and the Village Commune», The Peasant in Nineteenth-Century Russia, editör Wayne Vucinich, Stanford 1968, s. 147; Dorothy Atkinson, «The Russian Land Commune and the Revolution», yayınlanmamış doktora tezi, Stanford Üniversitesi 1971, s. 7. Mir ve obshchina birbirinin aynı değildir. Obshchina hiçbir zaman kesin bir anlam kazanmadı ve köylülerce değil sadece aydınlarca kullanıdı. Ondokuzuncu yüzyılda Rus aydınlarına çok çekici gelen kollektivist, yeniden bölüşümcü kavramları çağrıştırmaktadır. Bak Steven Grant, «Obshchina and Mir», Slavic Review, 35 : 4 (Aralık 1976), s. 636-51.

(7) Wolf, s. 59.

(8) Çok kışkırtıcı bir analiz için bak : Eugene Vinogradoff, «The Invisible Hand and the Russian Peasant», Peasant Studies Newsletter, 4 : 3 (Temmuz 1975), s. 6-19. Kesin kanıtlara dayanmıyorsa da, Vinogradoff'un analizi, dönem dönem

görülen kıtlık karşısında kıt topraklar için rekabet eden insanlar ve yük hayvanları varken belirli bir noktanın ötesinde birikimin ne köye ne de ailelere yararlı olacağını göstermektedir. Bu analiz, Rus köylüleri arasındaki farklılıklara ilişkin istatistiklerin ne kadar yanıltıcı olabileceğini kanıtlayan Teodor Shanin'in kuramını desteklemektedir. Bak : Teodor Shanin, «The Awkward Class», Oxford 1972, s. 21.

(9) Esther Kingston-Mann, «Marxism and Russian Rural Development», American Historical Review, 86 : 4 (Ekim 1981), s. 731-52.

(10) Anthony Oberschall'ın seferberlikle ilgili sosyolojik kuramı, bu faktörleri göstermektedir. Ba : «Social Conflict and Social Movements», Englewood Cliffs 1973, s. 118; Skocpol, «States and Social Revolutions», s. 112.

(11) Geroid Robinson, «Rural Russia Under the Old Regime», New York 1949, s. 153.

(12) a.e., bölüm 9-10; Harcave, s. 216.

(13) Alıntı : Robinson, s. 189.

(14) a.e., s. 194.

(15) Atkinson, «The Russian Land Commune», s. 50.

(16) Dorothy Atkinson, «The Statistcis on the Russian Land Commune, 1905-1917», Slavic Review, cilt 32 (1973), s. 775. Yazar, hem Sovyet hem de Batılı araştırmacıların ilk izlenimlerinin tersine, Stolypinin reformlarınnı çok kısıtlı kaldığını kesin istatistiksel kanıtlarla göstermektedir.

(17) A. Tyumenev, alıntı : Wolf, s. 68.

(18) Launcelot Owen, «The Russian Peasant Movement, 1906-1917», New York 1963, s. 184.

(19) a.e., s. 186-87.

(20) Graeme Gill, bunları büyük bir ayrıntı ile anlatmaktadır.

(21) Owen, s. 172; Atkinson, «The Russian Land Comune», s. 150.

(22) Owen, s. 157; Keep, «The Russian Revolution», s. 217.

(23) Gill, s. 117; Owen, s. 217. Tarım işçileri örgütlenmeğe ve siyasi seferberliğe karşı daha çok direniş gösteriyorlardı. Dayanacak toprakları olmadığı için çok daha incinebilir, riskli konumdaydılar ve günlük çalışmalarında toprak sahibinin kesin denetimi altındaydılar. Ve tarım işçileri arasındaki dayanışma biçimleri, köy komünü kurumlarındaki kadar

güçlü değildi. Bak: Wolf, s. 290; Skocpol, «States And Social Revoultion», s. 116.

(24) Keep, «The Russian Revolution», s. 157.

(25) Chernov sonraları mevcut mir'lerde kollektivist yaklaşımdan çok egaliter eğilimin ağır bastığını belirtti. Kollektivizm, sosyalizmin hizmetinde gelişebilirdi, çünkü egaliterizm çok güçlü kalmıştı. Radkey, «The Agrarian Foes of Bolshevism, s. 84 ve bölüm 2.

(26) Alıntı: Carr, «The Bolshevik Revolution», cilt 2, s. 40.

(27) Alıntı: Owen, s. 161.

(28) Keep, s. 162; Gill, s. 64.

(29) Gill, s. 23, 98.

(30) Radkey ,s. 373-74, 437.

(31) Lenin, «The Development of Capitalism in Russia», Moskova 1974, s. 175. Lenin'in mevcut istatistikleri yanlış kullanması, sınıf kategorilerini tutarsız kullanması ve köylülerin sosyal örgütlenmesini yanlış kavramlaştırması ayrıntılı olarak şu kitapta anlatılmıştır: Esther Kington-Mann, «Lenin and the Problem of Marxist Peasant Revolution, 1893-1917», yayınlanmamış makale, bölüm 3.

(32) Lenin, «Collected Works», cilt 6, s. 109-50.

(33) a.e., cilt 13, s. 291-92.

(34) Lenin, «Two Tactics of Social Democracy in the Democratic Revolution», Collected Work, cilt 9, s. 15-140.

(35) Lenin «Collected Works», cilt 13, s. 293-342.

(36) a.e., cilt 24, s. 291; cilt 24, s. 292, 68, 71-72, 370, 488-89.

(37) Leon Trotsky, «Results and Prospects», The Permament Revolution and Results and Prospects, New York 1969, s. 101-102.

(38) Böyle bir analizin unsurları Lenin'in 1905 ve sonrasında yazdığı yazılarda vardır, ancak geliştirilmemiştir. Bak. cilt 9, s. 236-37; cilt 10, s. 92; cilt 21, s. 402. Lenin'in 1917'de görüşünü değiştirmesi, kendi başına vardığı sonuçtandır (Trotsky'nin «Prospects and Results» adlı kitabını olasılıkla 1919'a kadar okumamıştı.) Bu sonuç, köylülerin bağımsız bir siyasi rol oynayamayacağı şeklindeydi ve Ernest Mandel'in belirttiği gibi, emperyalizmi incelemesi, Lenin'in şu sonuca ulaşmasına yol açtı: tekel kapitalizmi aşamasına varmış bir dünya piyasasında Rus kapitalizmi uluslararası finansman - sermaye kurumlarının egemenliği altında kalmağa mahkûmdu,

ve tepkici, barbar bir devlet iktidarı ile ezilmemek ve gelişmek zorundaydı. «Liebman and Leninism», Socialist Register 1975, editör Ralph Miliband, Londra 1975, s. 99.

(39) Lenin, «Collected Works», cilt 13, s. 430.

(40) a.e., cilt 24, s. 169.

(41) a.e., s. 168.

(41) a.e., cilt 13, s. 431; cilt 24, s. 23, 72, 292-93, 451-52, 502; Atkinson, «The Russian Land Commune», s. 138. Ancak, bütün Bolşevikler 'en yoksul köylüler' kategorisini sosyolojik ve siyasi anlamlı bir kavram olarak görmüyor. Bak : David Mandel, s. 411.

(43) Lenin, cilt 24, s. 71, 72; cilt 25, s. 123. Lenin, savaş ve kıtlık nedeniyle köylülerin büyük çaplı tarımcılığın gerektiğini anlamağa başladıklarını belirtiyor. Ve Ağustos'ta Köylü Sovyeti tarafından çıkartılan 242 Nolu Talimatı «büyük çaplı sosyalist tarım ya da en azından bütünleşmiş küçük çiftçiler üstünde sosyal kontrol uygulaması, ekonomilerinin sosyalist düzenlenişi» olarak yorumluyor, ancak kitapçıkta yer alan, canlı hayvanlar ve tarım araçları sadece «devletin ya da komünün hizmetine verilecektir» cümlesini bu anlamda yorumlamak mümkün değil. Bak: Esther Kingston-Mann, «Lenin and the Beginnigs of Marxist Peasant Revolution: The Burder of Political Opportunity, July-October 1917», Slavonic and Eeast European Review, 50: 121 (Ekim 1972), s. 597; Lenin, cilt 25, s. 276-77, 281.

(44) a.e., cilt 24, s. 168, 504-5, 69.

(45) a.e., cilt 25, s. 285.

(46) a.e., cilt 24, s. 494.

(49) a.e., cilt 25, s. 285.

(48) a.e., cilt 26, s. 333-35.

(49) Metin için bak : Bunyan ve Fisher, s. 129.

(50) Atkinson, «The Russian Land Commune», s. 201.

(51) Bir tahmine göre, kulaklar devrim öncesindeki mülklerinin % 60'ını yitirdiler. Harry Willets, «Lenin and the Peasants», New York 1967, s. 224.

(52) Shanin, «The Awkward Class», s. 150-51; Atkinson, s. 155, 204.

(53) Bir araştırma, ortalama bir köyün altı aile (40 kişi) arttığını ve tüm geri dönenlerin yanısıra yeni gelenlerin yarısının kabul edildiğini belirtiyor. Bak Atkinson, s. 156.

(54) Shanin, s. 53-54, 155,157; Atkinson, s. 158. Farklılık hesapları, yirmi beş ilden seçilen köyler üzerinde yapılmıştır.

(55) Atkinson, s. 166.

(56) Alıntı: Carr, «The Bolshevik Revolution», s. 57 (cilt 2).

(57) Lenin, cilt 27, s. 138.

(58) a.e., s. 430.

(59) Keep, «The Russian Revolution», s. 429.

(60) Lenin, cilt 27, s. 439, 455.

(61) Atkinson, s. 170-71.

(62) a.e., s. 169-70.

(63) Lenin, cilt 28, s. 171.

(64) Narkiewicz, s. 41; Shanin, s. 149.

(65) Carr, «The Bolshevik Revolution», s. 153 (cilt 2); Seth Singleton, «The Tambov Revolt (1920-21)», Slavic Review, cilt 25 (1966), s. 499-500; Lenin, cilt 27, s. 434, 449.

(66) Heiko Haumann, «Beginn der Planwirtschaft», Düsseldorf 1974, s. 36.

(67) Carr, s. 162 (cilt 2); Robert Abrams, «The Local Soviets of the RSFSR, 1918-21», yayınlanmamış doktora tezi, Columbia Üniversitesi 1966, s. 297; Lenin, cilt 28, s. 56, 176; cilt 29, s. 27, 203.

(68) Lenin, cilt 28, s. 27.

(69) Shanin, s. 161.

(70) Yuzuru Taniuchi, «The Village Gathering in Russia in the Mid-1920's», Birmingham 1968, s. 18.

(71) Shanin, «The Awkward Class», s. 161. İlgili bir olgu, yani tüm bu dönem boyunca tarım sendikalarının çok yetersiz gelişmesi için bak: Peter Potischnyj, «Soviet Agricultural Trade Unions, 1917-1970, Toronto 1972, s. 3.

(72) Bunyan ve Fisher, s. 674-76.

(73) Lenin, cilt 28, s. 344.

(74) Bunyan, «Intervention., Civil War», s. 493.

(75) Robert Wesson, «Soviet Communes», New Jersey 1963.

(76) Atkinson, «The Russian Land Commune», s. 98.

(77) a.e., s. 193. Parantez içindeki rakamlar, doğrudan kurumlara ve fabrikalara bağlanan ve onların gereksinimlerini karşılamakla görevlendirilen tarım kuruluşları olan 'bağlı' sovkhozy'ileri göstermektedir.

(78) Isaac Steinberg'in yazdığı «In the Workshop of the Revolution» (New York 1953, bölüm 19), hemen hemen tüm köylülerin eski özel mülkiyet kavramını terkettiklerini ve ye-

ni bir ortak servet ve dayanışma yaşamına başladıklarını belirtmektedir. Yazar, köylülerin yaşamsal öneme sahip ürünleri ürettiklerini ve bundan dolayı şehirlerdeki sanayi işçileri ile arkadaşlık bağları kurmalarının doğal olduğunu öne sürmektedir (s. 164). Ancak, Steinberg'in kitabında işçilerle köylüler arasındaki kalıtımsal çekişmeler analiz edilmediği gibi, kent ile taşra arasındaki tarihi düşmanlıklar üzerinde de durulmamaktadır. Yazar bu romantizmini fabrika komiteleri ile sovyetlere de genişletmektedir (s. 20, 21, 26). Bak : Wesson, s. 44.

(79) Beşinci Rusya Sovyetler Kongresinde yapılan konuşma, alıntı : Bunyan, «Intervention, Civil War», s. 208; Lenin'in yanıtı için bak : a.e., s. 209-10. Chernov, Bolşevikler arasındaki bu tutuma 1917 başlarında değinmişti. Bak : Kingston-Mann, «Lenin and the Problem of Marxist Peasant Revolution», s. 220.

(80) Kington-Mann, a.e., s. 7-48.

(81) Örnek olarak bak : Lenin, «Collected Works», cilt 82, s. 217; Carr, «The Bolshevik Revolution», cilt 2, s. 169. Lenin bu konuda Marks'a kıyasla çok farklı bir tutum içindedir; çünkü Marks mir'lerin 'Rusya'nın sosyalist yapılanmasında bir destek noktası' olabileceğini belirtmişti. Marks'ın 'Kapital'de ortaya koyduğu kapitalist gelişme yasaları, mevcut tüm sosyal oluşumları içermeyebilirdi. Kendi yaptığı analizler Batı Avrupa ile sınırlıydı, ve geniş çaplı kapitalist gelişmenin eşiğinde Rusya sosyalizme giden farklı bir yola sapabilirdi. Ancak bunun olması için bir dizi koşulun bulunması gerekliydi. Marks, 1881'de Vera Zasulich'e yazdığı bir mektupta şunları belirtiyordu : 'Eğer Rus devrimi, Batıda da bir işçi devrimi yapılmasının sinyali olursa, ve bu iki devrim birbirini bütünlerse, çağdaş Rus toprak dağıtımı da komünist gelişmenin çıkış noktası olabilir.' Engels ancak 1890'larda komünün parçalanmayı sürdürdüğünü anladı. Fakat 20. yüzyıl, Engels, Plekhanov ve öteki Rus Marksistlerin analizine kıyasla Marks'ın mir'ler hakkındaki analizinin daha doğru olduğunu kanıtlayan ümitler ve olasılıklar yarattı. Devrim, kapitalist gelişimin ilerlemesini durdurmuştu; devrimci iktidar çok daha uygun bir tarım gelişmesine olanak sağlamıştı; ve komün, Marks'ın beklentilerinden çok daha dayanıklı ve egaliter olduğunu kanıtlamıştı; ve Avrupa'da bir devrim yapılması kesinlikle mümkündü; aslında bu, Lenin'in tüm stratejik poli-

tikasının temel taşıydı. Marks'ın mir hakkındaki görüşleri için bak : Carr, «The Bolshevik Revolution», cilt 2, s. 285; Martin Buber, «Paths in Utopia», çev. R.F.C. Hull, Boston 1949, s. 90; Marx ve Engels, «Selected Correspondence», çev. Dona Torr, Westport, Conn. 1975, s. 352-55, 508-10, 513-15.

(82) Boris Kamkov, «Zur Verhaltnis von Stadt und Land», Die russische Arbeiteropposition, editör Gottfried Mergner, Hamburg 1972, s. 85; «Organicheskii nedug in teoriya i Praktika Sovetskogo Stroyo», Berlin, s. 9; Steinberg, «In the Workshop of the Revolution», s. 11, 107.

(83) Steinberg, a.e., s. 46.

(84) Radkey, «The Sickle Under the Hammer», New York 1963, s. 141, 153. Steinberg Adalet Komiseriydi, bir başka Sol SR de Cheka'nın komutan yardımcısıydı. Yine de bilinen karşı-devrimcilere şiddet kullanmaktan kaçınmadılar.

(85) Kamkov, a.e., s. 89; «Organicheskii nedug», s. 25.

(86) Schapiro, «Origin of the Communist Autocracy», s. 118. Yirminci yüzyıldaki köylü hareketlerinin (en önemlisi Vietnamlılar) kanıtladığı gibi, gerilla savaşı sadece askeri açıdan etkili olmakla kalmadı, yanısıra devrimci fikirlerin yayılmasını ve köylerin örgütenmesini de sağladı. Ancak bunun Rusya'ya maliyeti, bazı büyük kentlerinin ele geçirilmesi ve yıkılması oldu; büyük sanayi güçleri ve silah üreticileri tarafından desteklenmeyen şehir kökenli bir Marksist parti olan Bolşevikler, bu bedeli ödeyeceklerini ummuyordu. Bu koşullar altında bir zafer kazanılacağı kuşkuluydu, böylesine bir başarının küllerinden sosyalit bir toplumun kurulabileceği daha da kuşkuluydu. Sol SR'ler bu gerçekleri pek anlayamamış ve şöyle konuşmuşlardı: 'Bırakalım Emperyalistler Petrograd ve Moskova'yı işgal etsinler. Kendilerini bir mezarda bulacaklar, ve üzerlerine atılan toprakta devrim yeşerecek.' (Söyleyen Kamkov, alıntı: Steinberg, «Spiridonova: Revolutionary Terorist», çev. Gwenda David. Londra 1935, s., 199) Ukrayna'daki Makhnovist hareket, etkili bir gerilla savaşı ile taşranın ideolojik ve sosyal açıdan demokratik bir tarım kollektifleri ağına dönüştürülmesini birleştirmeğe çalışan çok az Rus örneğinden biriydi. Hemen hemen hiç bitmeyen savaş, Bolşeviklerin düşmanlığı ve sinsi manevraları, ve bu hareketin sosyal yönleri üzerinde iyi araştırmaların yapılmamış olması, bunun olasılıkları hakkında tarafsız bir araştırma yapmayı önlemektedir. Basit bir biçimde açıklarsak, bu

hareket her ne kadar çok büyük bir idealizm göstermiş ve halk kongrelerinin düzenlenmesinde önemli başarılar sağlamış sa da, köylülerin çoğunun kollektif çalışmaya geçmesini ya da siyasete katılmasını sağlayamamıştır; karmaşık bir kent ekonomisinin nasıl organize edileceğini kavrayamamış ve şehirli işçi sınıfının desteğini kazanamamıştır; yamsıra, liderlerinin tutarsız, zalim ve diktatörce davranışları da belirttiği amaçlarla çelişmiştir. Bak : Victor Peter, «Nestor Makhno», Winnipeg 1970; Michael Palij, «The Anarchism of Nestor Makhno, 1918-1921», Seattle 1976; Peter Arshinov, «History of the Makhnovist Movement (1918-1921)», çev. Lorraine ve Freddy Perlman, Chicago 1974; Voline, «The Unknown Revolution», çev. Holley Cantine ve Freddy Perlman, New York 1974, cilt III, bölüm II.

(87) Radkey, «The Sickle Under the Hammer», s. 138, 216-17, 104.

(88) Kamkov, Beşinci Sovyetler Kongresinde yaptığı konuşmadan, alıntı : Bunyan, «Intervention, Civil War», s. 211.

(89) Steinberg, «In the Workshop of the Revolution», s. 264.

(90) Bunyan, a.e., s. 208-209. Kanımca, Bolşevikler Yoksul Köylüler Komitelerini kurmasalardı ve köyler üzerinde yönetim ve harici kontrollar uygulamasalardı, Temmuz'daki kesin parçalanma olmazdı. Almanlara karşı eylemler, Sovyet hükümetine ya da Bolşeviklere karşı bir saldırı olarak görülmedi, hazırlıklar bunu açıkça göstermektedir. Ve çoğunluğu suikastı kabullenmedi. Kombedi'lerin kışkırtması, Sol SR'ler arasında sadece umutsuz eylemlerin umutsuz bir durumu düzelteceğine ilişkin kanının güçlenmesine yol açtı. Ancak, bu suikast, 'Sol Sosyal Devrimcilerin bir parti olarak ortadan kaldırılması' için Bolşeviklere bir fırsat sağladı. Schapiro, «Origin of the Communist Autocracy», s. 123; Liebman, «Leninism Under Lenin», s. 257.

(91) Gill, s. 32.

(92) Radkey, «The Agrarian Foes of Bolshevism», s. 233.

(93) Shanin, «The Awkward Class», s. 186; Atkinson, «The Russian Land Commune», s. 179, 183.

(94) T.H. Rigby, «Communist Party Membership in the USSR, 1917-1967», Princeton 1968, s. 84.

(95) a.e., s. 106, 486; Taniuchi, s. 29.

(96) Alıntı : Shanin, s. 188-89. Yakovlev'in belirttiğine gö-

re, son iki yılda hiçbir Moskova'lı yayınevi köy konulu birşey yayınlamamıştı! Bak: Jan Meijer, «Town and Country in the Civil War», Revolutionary Russia, editör Richard Pipes, New York 1969, s. 343-49.

(97) Bak : Franz Shurmann, «Ideology and Organization in Communist China», Berkeley 1968, s. 423-25. Rus köylerinin çok daha dışa kapalı ve yanlız olduğu gözönüne alındığında, bu iş Çin'e kıyasla çok daha zor olurdu.

(98) Abrams; Radley, «The Sickle Under the Hammer», s. 258.

(99) A. Luzhin ve M. Rezunov, «Nizovoi sovetskii apparat», Moskova 1929, alıntı : Shanin, «The Awkward Class», s. 166.

(100) Abrams; Taniuchi.

(101) Lenin, «Collected Works», cilt 31, s. 505.

(102) a.e., cilt 29, s. 31-32, 117, 159-60, 217, 246-47, 365, 568; cilt 31, a. 506; cilt 32, s. 216.

(103) Heiko Heiko Haumann, «Die russiche Revolution und ihre ersten Versuche sozialistischer Wirtschaftspolitik», Das Argument, 15 : 32 (1973), s. 776; Haumann, «Beginn der Planwirtschaft», s. 33.

(104) Lenin, cilt 29, s. 78.

(105) Atkinson, «The Russian Land Commune», s. 222.

(106) Singleton, s. 499; Radkey, «The Unknown Civil War in Soviet Russia», Stanford 1976.

(107) Service, s. 78-79.

(108) Abrams, s. 48, n. 2 ve bölüm 9.

(109) Lenin, cilt 27, s. 394.

(110) Meijer, s. 343, 356.

(111) Meijer'in görüşüne göre, 1920-21'deki köylü ayaklanmalarından sonra konulana benzer yumuşak bir vergi konulsaydı, köylülerin direnişi önemli ölçüde azalirdı, ancak 1918' de bu, uzak bir olasılıktı. 'Yumuşak bir verginin konulmasından elde edilecek toplam etki, ürünlere zorla el koymayı önleyebilir ve köy düzeyinde kesin bir yetki çizgisi sağlayabilirdi.' Böyle bir vergi Ekim 1918'de onaylandı, ancak hiçbir zaman uygulanmadı. Bunun başlıca nedeni ideolojiktir. İç savaş sırasmda parti, devlet kontrolu aracılığı ile tam anlamıyla komünist bir dağıtım normu oluşturmağa çalışıyordu. Ve her ne kadar karaborsa yoğun olarak etkinlik gösteriyor ve

gerekli görülerek tolerans gösteriliyorsa da, serbest ticaretin resmen kabul edilmesi düşünülemezdi. Lenin ancak 1921'de bunun bir yanılgı olduğunu kabullendi. Bak : Haumann, «Die russische Revolution», s. 781; «Beginn der Planwirtschaft», s. 34; Lenin, cilt 27, s. 439.

(112) Örnek olarak Sol SR'lerin kuramcısı kabul edilen Kamkov'un analizine bakın : «Organischeskii nedug», s. 22. Kamkov'un bu gibi objektif faktörleri önemsiz görmesinin nedeni, köylülerin sınıf bilincine ve kentli işçilerle olan dayanışmalarına duyduğu iyimser güvendi. Ukrayna'daki anarşistler de bu kanıdaydı. Bak : Arshinov : s. 257-58.

6.
İç Savaşta Devlet ve İşçiler

Mayıs 1918 sonlarında, Batı Avrupa savaş bölgesine transfer edilmeden önce, Urallar'da kurulu bulunan Çekoslovak Lejyonu, Sovyet yetkililere karşı ayaklandı. Birkaç gün içinde batıya ilerleyerek pekçok kenti ele geçirdi ve Sovyet hükümeti bir kere daha askeri tehdit ile karşılaştı.

Almanlarla barış güç belâ sağlanabilmişti; Alman askerleri hâlâ Baltık eyaletlerini ve Ukrayna'yı ellerinde tutuyordu. Karşı-devrim hükümetleri kuruldu ve Müttefikler askeri yardım akıtmağa başladı. Büyük ölçüde Kazak bölgelerinde sınırlı kalan iç savaş tam anlamıyla atağa geçti ve ancak 1920 sonlarında Bolşevikler lehine tümüyle çözülebilecekti. Bu dönemde Rusya Lenin'in tanımı ile 'kuşatılmış bir kale' olacak ve Sovyet yaşamı, özellikle de ekonomi, savaşın acil gereksinimlerini karşılamağa hazırlanacaktı.

Daha sonraları Savaş Komünizmi adı verilen bu dönem, hem siyasi hem de ekonomik açıdan yaygın bir merkezleşmeye ve ölüm ile yokolmayı içeren yeni birkaç yılın yol açtığı sosyal bunalımları çözmek için otoriter, hatta askeri yöntemlerin kullanılmasına sahne oldu. Stephen Cohen'in belirttiği gibi, devrimin anlamını devrimin savunulmasından ayırt etmek neredeyse olanaksızdı. (1) Siyasetlerin hemen hemen sürekli acil durum koşulları altında saptanması gerekiyordu — savaşta, besin maddeleri, yakıt ve ham madde temininde, ulaştırmada, salgın boyutlarına varan sağlık bunalımlarında — bunlara çoğunlukla sosyalizmin temeli olarak bakılıyordu. Savaş Komünizmi dönemi, askeri savaşlar kazanıldıktan sonra da

uzun süre etkilerini hissettirecek geçici acil durum önlemlerine ve büyük ideolojik yanılsamalara sahne oldu.

Sovyet Devlet İktidarı: Devrim Sonrası Dinamikler

İç Savaşın sonunda, devrimci devletin organları, tümüyle ve etkin şekilde olmasa bile genelde Bolşevik parti organlarının astı oldu ve koşulsuz parti hakimiyeti, Leninist kuram doğrultusunda sağlandı. Askeri mücadele ve ekonomik çöküş koşulları, hem devletin hem de ekonominin merkezileşmesini hızlandırdı. Aslında devrim hükümetinin parti oluşumunun darlaşması daha Ekim 1917'de başlamıştı, iktidarın elegeçirilmesine aktif ya da pasif destek veren halk kitleleri çok partili sosyalist koalisyonu heyecanla destekledikleri halde. Her ne kadar köylü sorunlarına ilişkin Solcu SR'lerin/Bolşeviklerin tutumlarını incelemem sonucunda bu gelişmelerin kaçınılmaz olmadığı kanısına vardıysam da, bu gelişmelerin Rusya'nın devrimle değiştirilmesi projesinin temelinde yatan pekçok çelişkiyi yansıttığı kuşkusuzdur.

Lenin'in iktidarı hiçbir zaman başkalarıyla paylaşmak ya da kendisini parti çoğulculuğu ilkesine adamak niyetinde olmadığı da kuşkusuz doğrudur, (2) önde gelen Bolşevik liderler arasında Menşevikler ve SR'ler ile koalisyon kurma konusunda ödün vermeye en az yanaşanı Lenin'di. Aslında iktidarın ele geçirilmesinden önce çeşitli fırsatlarda böyle bir koalisyon kurulmasım önermişti, fakat Bolşeviklerin Petrograd Sovyeti'nde sayısal çoğunluk kazandığı Eylül ayından sonra, ılımlı sosyalistlerin Prezidyum'da orantılı ölçüde temsil edilmesine karşı çıktı. (3) Sadece homojen bir sovyet liderliğinin etkili olabileceğini belirtti. Devrimden sonraki koalisyon görüşmeleri sırasında, Lenin, bir anlaşmaya varma konusunda partinin sol ve sağ kanat kesimlerine kıyasla daha isteksizdi. Ona göre bu görüşmeler 'askeri harekatlar için diplomatik bir kılıf' sağlayacaktı. (4) Partinin çoğunluğuna karşı zor kullanılması gerektiğini söyleyecek kadar bile ileri gitti: 'Bu anlaşma ile ilgili olarak bunu ciddiye

alamayacağımı söylemek isterim... Eğer bölünmek istiyorsanız buyrun bölünün, çoğunluğu elde ederseniz Merkez Yürütme Komitesi'nde ağırlık kazanın ve istediğinizi yapın. Biz de denizcilere gideriz... Şu andaki sloganımız «Uzlaşma Yok»tur. Homojen bir Bolşevik hükümeti istiyoruz.' (5)

Ancak yoğun görüşmeler yapıldı, çünkü Bolşevik liderlerinin çoğunluğu, demokratik bir iktidar kurmak için hükümetin genişletilmesi gerektiği kanısındaydı ve çok azı bir Avrupa devriminin kendilerini bu gereklilikten kurtarabileceğine inanıyordu. Sol kanattaki pekçok kişi de bu görüşteydi ve sağ kanat liderleri bu konuyu vurgulamak için Merkezi Komite'den istifa edecek kadar ileri gitti. Askeri komitelerde, sendikalarda, fabrika komitelerinde ve radikal Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nde bir koalisyon kurulması için verilen destek olağanüstüydü. (6) Solcu SR'ler, öteki sosyalistlerle bir anlaşma yapabileceklerini umarak yeni hükümete katılmayı geciktirdi. Ancak böyle bir anlaşma yapılamayacaktı. Koalisyonu destekleyen tüm önde gelen sovyet yanlısı devrim organizasyonlarının hemen tamamı, sorumluluğu Menşeviklere ve SR'lere yükledi; ve hem Bolşeviklere hem de iktidara el konulması ve devrimci bir program yapılmasını onaylayan İkinci İşçi ve Asker Delegeleri Kongresi'nde alınan kararlara aktif destek sağladı. Solcu SR'ler her ne kadar görüşmeler sırasında Lenin ve Trotsky'e ağır eleştiriler getirdilerse de, daha sonra hükümete katılmayı kabul ettiler. Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi, daha sonra Kasım ayında iktidarın ele geçirilmesini onaylayacak olan Köylü Delegeleri Olağanüstü Kongresi'nden gelen delegeleri kapsayacak biçimde genişletildi; ve Solcu SR'ler birkaç hafta içinde komiserlik görevleri üstlendiler. (7)

SR'lerin belirli istekleri, temeldeki uzlaşmazlık tutumlarını açıkça gösteriyordu, (8) istekleri bir yanda tüm Bolşeviklerin koalisyondan çıkartılması ve burjuva partilerinin dahil edilmesinden öte yanda sadece iki büyük Bolşevik liderinin, Lenin ve Trotsky'nin çıkartılmasına ve

solun azınlık olarak temsil edilmesine kadar uzanıyordu. Bir noktada Kerensky'nin askerlerinin başkent üzerine yürümesine izin verilmesini ve Kızıl Ordu'nun silahsızlandırılmasını talep ettiler. Yeni hükümete daha kurulur kurulmaz karşı çıkmağa başlamışlardı. Sadece askeri yenilgi onların görüşme masasına oturmasını sağladı, öte yandan Menşevikler isteklerinde çok daha uzlaşma yanlısıydı ve Martov'un kanadı, silahlı direnişe katılmak isteyenleri kısıtlamakta genelde başarılı oldu. Fakat, bir ara oldukça mümkün görünen anlaşmaya hiçbir zaman varılamadı. Ancak, devrimi izleyen günlerde ılımlı sosyalistlerin 'taktik hatasına' (9) ve 'siyasi dar görüşlülüklerine' işaret etmek, çoğulcu siyasi olasılıkların temelinde yatan daha büyük sorunların gözden kaçmasına yol açabilir: devrimin kendi meşruluğu, devlet iktidarının kurumsal biçimi ve o andaki sorunlar için acil program..

SR'ler, devrimin bu mirasını ve yanısıra devlet iktidarının sovyet biçimini reddettiler. Menşevikler de bu konuda daha az uzlaşma yanlısıydı, fakat tam bir yıl sonra sovyet hükümetinin savunulmasını siyaset olarak kabul ettiler. Uygulamada bu bir koalisyon kurulması olasılığının ortadan kalkması demekti, çünkü her ne kadar Bolşevikler sovyet sisteminin kurumsal bütünlüğü olarak bir Anayasal Meclis kurulmasını kabul ediyorlarsa da, böyle bir meclisin sovyetleri şu anda bulundukları yetki konumundan indirmesine kesinlikle izin vermeyecekler ve toprak, işçi kontrolu ve barış (özellikle de barış, çünkü 1917'de hükümetin felç olmasının ve sosyal dağılmanın kilit nedeniydi) ile ilgili devrimci programı reddedecek bir Meclisi de kesinlikle onaylamayacaklardı. Bu sorun üzerinde SR'ler hiçbir gelişme sağlayamadı. Koalisyon görüşmeleri, çeşitli sovyet kongrelerinin ileri sürülen demokratik temsilciliği ve Anayasal Meclis seçimleri hakkında ne kadar kanıt ve çelişkili talepler olursa olsun, devlet iktidarının biçimi ile devrim programı arasındaki farklılıklar aşılmaz uçurumlar olarak görülüyordu. Geniş bir koalisyon kurma ve çoğulcu siyasi düzen oluşturma-

nın başarılamaması ne kadar üzücü olursa olsun, Bolşeviklerce yönetilmeyen bir koalisyonun günün acil sorunları ile daha etkin ilgilenebileceği hakkında pek kanıt yoktur. SR'lerin çoğunlukta olduğu Anayasal Meclis, Bolşevikler tarafından dağıtılmasa bile 'kendi ağırlığı altında ezilecekti'. (12) Eğer daha çoğulcu bir siyasi düzen için gerçek olasılıklar mevcut olsaydı, bunlar SR'lerin ve Menşeviklerin yapmayı düşündüklerinden çok daha sosyal devrimci ve ayrı bir barış yapılması konusunda çok daha uzlaşmacı olan koşullar altında gerçekleştirilebilirdi.

Sol ile ılımlılar arasında bir anlaşma yapılamaması, devrim Rusya'sında çoğulcu bir siyasi düzenin gelişmesi olasılığını tümüyle ortadan kaldırmadı. Sadece 1918'deki tahıl bunalımı, barışçı işbirliğini tehdit eden ötekı ciddi siyasi görüş ayrılıkları da olduğu halde Rusya'nın devrimci değişimine kendini adayan iki büyük parti arasına bir engel getirdi. Gördüğümüz gibi, bu bunalım Leninizm kapsamındaki ideolojik eğilimleri gündeme getirdi, bu da Bolşevik/Sol SR koalisyonu ile kurulan şehir/taşra devrimci dayanışmasını parçalayacak tarım siyasetlerinin yasallaşmasına yol açtı. Çoğulcu devrimci siyasetlerin gerçek trajedisi en belirgin bu noktada görülmektedir. Bu parçalanma, iç savaşın askeri ve ekonomik gereksinimleri ile daha da belirginleşecekti.

Bolşeviklerin silahlı direnişten vazgeçmeleri koşulu ile SR'leri yasallaştırmaya istekli olmalarına rağmen, SR'ler ellerindeki tüm olanaklarla yeni rejime karşı direnmeyi sürdürdü ve komşu bölgelerdeki karşı-devrim hükümetlerine etkin şekilde katıldı. Menşevikler bu tür eylemlere nadiren katıldı ve her ne kadar geniş çaplı ve ilkesel olmasa da Bolşeviklerin hoşgörüsünü kazandı. Çekoslovak Lejyonu'nun ayaklanmasına, tam anlamıyla iç savaşın ve yabancı istilasının başlamasına kadar her iki parti de Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi'nde yanyana görev aldı. Yazın sovyetlerden çıkartıldıktan sonra Menşevikler 1919 ve 1920'de tekrar etkin oldular.

Fakat, iç savaş Lenin'in çok partili katılma sorununa

yaklaşımını sertleştirdi. Menşevikleri de SR'ler ile birlikte Beyaz Muhafızlar'ın fiili yandaşları olarak nitelemekte ısrar etti. Menşeviklerin ekonomik liberalleşmeyi (Bolşeviklerin 1921 tarihli NEP'ine benzer şekilde), sendikaların parti kontrolundan bağımsız olmasını ve iç savaşın son aylarında işçilerin ekonomik isteklerini desteklemeleri, artık savaş komünizminin ağır yüklerine ve sıkıntılarına dayanamayan işçi sınıfı üzerinde etkili olmalarını sağladı. Ancak bu destek yazgılarını olumsuz etkileyecekti, çünkü Lenin ne işçi sınıfının bağımsız eylemlerine ne de dayanışmaları için ciddi bir ortam sağlanmasına tahammül edebiliyordu. Ekonomik liberalleşmenin uygulanmağa başlanması beraberinde büyük siyasi baskıları getirdi; parti dışı yasal muhalefetin önerileri gözönüne alınmadı ve homojen tek partili devlet yapısı mükemmelleştirildi. Menşeviklerin iç savaş bunalımı sırasında ve savaştan hemen sonra siyasi katılımlarına izin verilmesi, gerçekten de sovyet rejiminin temelini yıkabilirdi. 'Fakat onların Sovyet Rusya'nın kamu yaşamından tümüyle soyutlanması ve parti olarak ortadan kaldırılmaları, Sovyet demokrasisi açısından öldürücü olurdu.' (13) Lenin bu tür bir çıkartımın sürekli olmayacağına dair hiçbir kesin açıklama yapmadı. Lenin'in hemen hemen tümüyle pragmatik tutumu, yani çok partili özgürlük ve katılım konusunu hiçbir zaman ele almaması, artık olayların sürüklendiği çözüm noktasında tüm açıklığıyla ortaya çıkıyordu.

Sovyet sisteminin 1917 boyunca görülen oligarşik eğilimleri, Ekim sonrası dönemde büsbütün kışkırtıldı. Yerel sovyetlerin etkin yetkileri yürütme komitelerine, özellikle de onların prezidya'larına verildi. Oturumlar giderek daha çok sembolik ve etkisiz oldu, ancak Brest barış anlaşması üzerinde çıkan yoğun tartışmalar dönemi bir istisnaydı. (14) Yürütme komiteleri kayda değer bir istikrar gösterdi, ancak yerel kırsal kesim düzeylerinde bu genelde kolayca Bolşevikleştirilemeyen sıradan köy liderlerinin görev sürelerinin uzatılması anlamına geliyordu. Parti, şehirler ve uezd ile guberniya düzeylerinde sovyet yürütme

kurullarının kontrolunu ele geçirmekte daha başarılı oldu. Bu yürütme kurulları genelde sovyet kongrelerini kontrol edebiliyordu, fakat parti yürürlükteki başlıca siyasetlere karşı çıkan kongreleri çoğunlukla dağıtıyordu. Ancak, bir bütün olarak bakıldığında, işçiler, askerler ve üst organizasyonlar arasında giderek yaygın destek kazanılmasından dolayı, kentsel sovyetlerin Bolşevikleştirilmesi barışçıl yollardan yapıldı, yine de pekçok yerde önemli yönlendirmeler görüldü. (15) Kent sovyetlerindeki delegelerin çoğu öteki organizasyonlardan, özellikle de sendikalardan geliyordu. Kendi işyerlerinde ya da askeri birimlerde örgütlü olmayanlar (bunların arasında pekçok kadın da vardı) temsil edilmiyordu. Fakat beyaz yakalı işçiler özellikle yetki makamlarında orantısız olarak temsil ediliyordu, bunun nedeni de yönetimde görev almalarıydı. Oy vereceklerin niteliklerini saptamakta yerel bölgeler arasında büyük uygulama farkları vardı, fakat iç savaşın sonunda köy sovyetleri üzerine yapılan bir araştırmaya göre, nüfusun sadece % 1.4'üne oy hakkı verilmemişti. Yinede halkın ancak dörtte biri oylamaya katılmıştı. Yerel sovyetler, ulusal siyasetin belirlenmesine çok az katkıda bulundu, yine de merkezin kararlarının uygulanmasına etkin şekilde direndiler. (16)

Yüksek düzeylerde bile kurumsal yetkiler sovyetlerin elinden alındı. Devrimin ilk yılında üç ayda bir toplanan Rusya Sovyetler Kongresi bundan sonra yılda bir toplanmağa başladı. Seçimle gelen ve çoğunlukça en üst ve daimi yasa organı kabul edilen Merkezi Yürütme Komitesi de daha seyrek toplanmağa başladı; 1918 sonlarında ve 1919 boyunca, iç savaşın doruk noktasına vardığı dönemde tam katılımla tek bir kere bile toplanamadı. Ancak başlangıçtan bu yana Halk Komiserlikleri Konseyi'nin gölgesinde kaldı, işlevleri anayasada bile Solcu SR'lerin tüm çabalarına rağmen kesinlikle belirtilmedi. Lenin'in bu en yüksek sovyet organını hiçbir zaman kabinesine eşit görmediğine ve Bolşeviklerin bilinçli olarak yetki belirlemekten kaçındığına ilişkin Rigby'nin görüşü doğru görünmek-

tedir. (17) İlk yılda Halk Komiserlikleri Konseyi'nce çıkartılan 480 kararnameden sadece 68 tanesi Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi'ne sunuldu ve daha da azı bu komite tarafından hazırlandı. (18) Pekçoğu iktidarın ele geçirilmesinden önce de var olan CEC'in yönetim bölümleri dağıtıldı ya da komiserlikler bünyesine alındı. Yerel sovyetlerle olan ilişkiler bile İçişleri Komiserliği, Çeka ve öteki olağanüstü organlar aracılığı ile yürütüldü. (19) İç savaşın sonunda, Sovyet Yürütme Komitesi artık bir yasama organı değildi, kararnameleri sembolik olarak onaylayan bir kurum haline gelmişti. (20)

Devlet iktidarı sovyetler aracılığı ile demokratik olarak merkezleştirilemediği halde, öteki hükümet bölümlerince de etkin biçimde kontrol edilemedi. Rigby'nin haklı olarak belirttiği gibi, 'Bir yönetim organı kurma görevini üstlenen Bolşevikler arasında düzen, disiplin, uyum, açıklık ya da amaç birliği olduğu söylenemez.' (21) Bunun yerine karmaşa ve bürokratik çelişkiler görüldü, ilk haftalarda gevşek bir yapıya sahip olan Askeri Devrim Komitesi etkin hükümetti, çünkü komiserliklerin kurulması yavaş oldu ve ancak eski devlet memurlarının aktif ve pasif direnişleri kırıldıktan sonra kadrolarını oluşturabildiler. Bu da hafta'ar, kimi örneklerde aylar sürdü. Komiserlikler kurulduktan sonra bile yargı çelişkileri ortaya çıktı ve en yüksek düzeyde memurlar sürekli olarak bir bürodan ötekine, ülkenin bir yerinden ötekine atandı. Partinin kendi yürütme organı, bu eksiklikleri gideremiyordu.

1918 sonlarında iç savaşın tam anlamıyla gelişmesinden sonra, devletin kurumsal yapısı daha da bürokratik oldu. Ordunun donatılması gerçek üretimden daha önemli hale geldiği için, ikmal organlarında çıkan yönetim karışıklıkları askeri tartışmalara yol açtı. 1918 sonlarında, en az üç ayrı komisyonun üretimi kontrol etmek için rekabete girdiği gözlendi. Olağanüstü organlar başdöndürücü hızla kuruldu, herbirine ötekilerin yetki alanına girmelerine elverecek karmaşık yetkiler verildi. Bir dizi bu

tip kurumsal denemelerden sonra, 30 Kasım 1918'de İşçi ve Köylü Savunma Konseyi kuruldu. Her ne kadar bu konsey zafer kazanmak için ulusal kaynakların seferber edilmesi açısından tüm kişileri ve kurumları bağlayıcı nitelikte emirler verme yetkisine sahipse de ve önceki organlardan daha etkin hareket edebiliyorsa da, yeni devlet sisteminin içine düştüğü temel karmaşayı ve yargı çelişkilerini ortadan silmeyi başaramadı. 1919 sonlarında savaş durumunun geçici olarak kaldırılması ile Savunma Konseyi'nin yetkileri kısıldı ve savaş sonrası yeniden yapılanmayı sağlamak amacı ile Çalışma ve Savunma Konseyi kuruldu. Fakat 1920'de bile tam bir koordinasyon sağlanamadı ve yerel sovyet yönetim bölümleri, çeşitli olağanüstü organlar ve komiserlik büroları büyük bir çelişkiye düştüler. Bunların arasında hiçbir devlet ya da parti organının kontrol edemediği Çeka (22) en büyük etkiye sahipti.

Ancak devlet kuruluşları arasındaki bu bürokratik karmaşa ortamı, gerçek parti otoritesinin artırılması ve sonuçta da her kademedeki devlet kuruluşlarında etkin bir örgütsel denetim sağlanması yolunda bir araç oldu. Devletin etkisi ve atamalarda süregelmekte olan belirsizlik, devlet organlarının kökleşmesini ve kararlı bir yapıya kavuşmasını zorlaştırdı. Çatışmalar sadece karışıklığa ve yönetimde kaosa değil, anlaşmazlıkların çözülmesi için parti organlarına başvuru yapılmasına da yol açıyordu. Merkezi Komite önemli konularda en yüksek hakem olarak görev yapıyordu, fakat kendi yönetim kaynakları bu görevleri başarmak için yetersiz kalıyordu, ve rakip organlar çoğunlukla karar için yerel parti komitelerine başvuruyordu. Devlet mekanizmasının hiç de güvenilir olmadığı bu dönemde, partiye üye olmak, rejime duyulan bağlılığın önemli bir kriteri haline geldi. (23) Ancak, oportünist kariyercilik anlayışı ile yönlenen orta sınıf unsurların sürekli girişi ve 1917'nin karışık günlerinde katılan işçilerin sürekli çıkışı, bu bağlılığın katılımcı demokratik bakış açısından tartışılır olduğunu gösteriyordu. (24) Acil durumun uzatılması, en yetkin perso-

nelin bir kısmının başka görevlere verilmesini ve görevlilerin göçebeliğini bir yaşam tarzı olarak beraberinde getirdi. Böylece kariyerler belirli bir devlet görevinin yerine getirilmesine değil, partinin kendisine bağlı olmaya başladı. Dönemin genel güvensizliği göz önüne alındığında görevliler doğal olarak en istikrarlı organizasyonları arıyordu.

Bu tür kurumsal çelişkilerin ve yeniden organizasyonların partinin rolünü genişletmek amacıyla Bolşevikler tarafından bulunulan kasıtlı bir girişim olduğu tartışıldı. (25) Bolşevik liderler zaman zaman muhalefeti etkisiz hale getirmek amacıyla parti içindeki muhalifleri başka görevlere atıyorlardı, fakat yine de bu varsayım bir abartmadır ve devrim ile iç savaş koşulları altında bir partinin karşılaşacağı olağanüstü kurumlaşma sorunlarını görmezlikten gelmektedir. Partinin devlet sistemindeki yegane yönetici ve birleştirici unsur olduğuna ilişkin Rigby'nin görüşü çok daha tutarlıdır: 'Devrimden sonraki ilk yılda önde gelen Bolşeviklerin Partinin böyle bir rol oynaması gerektiğine inandıklarını gösteren bir kanıt yoktu, bununla ilgili girişimler yoktu ve gerçekte böyle bir niyetleri yoktu.' (26) Aslında parti kendi örgütsel bütünleşmesini büyük ölçüde ihmal ederek, öncelikle devlet kurumları kurmağa yönelmişti, ancak devlet kurumları ile ilgili kendi kavramları çoğunlukla belirsizdi ve doğaçlamasına inisiyatifler konuyordu. Parti yönetimine gereken dikkatin gösterilmemesi, 1919'da çok daha büyük karmaşalara yol açtı; özellikle örgüt işlerinin tek bir kişiye, mart ayında ölen Parti Sekreteri Sverdlov'a ne kadar büyük ölçüde bağımlı olduğu ortaya çıktıktan sonra... Ancak bundan sonra parti organizasyonunu düzeltmek ve onu devlet kurumları ile birleştirmeksizin devlet sistemi içinde etkin bir yönetim aracı haline getirmek için bilinçli girişimlerde bulunuldu. Merkez Komitesi genişletildi ve Sekizinci Parti Kongresi'nde Politbüro ile Orgbüro kuruldu — ve daha sonra tüm sistemin en güçlü iki organı haline geldiler — Ancak, parti içindeki en demokratik un-

surlardan bazılarının bu tür değişikliklerin yapılması için dileklerini yüksek sesle dile getirmeleri ilginç bir noktadır. Her ikisi de eski Sol Komünist olan ve sonraları Demokratik Merkezci muhalefetin liderliğini yapan Osinsky ve Sapronov, (demokratik) parti örgütünün güçlenmesini komiserliklerin, olağanüstü organların ve özellikle de Çeka'nın kontrolsuz ve düzensiz yetkilerine karşı çıkmak için bir araç olarak gördüler. Partinin üstünlüğü tartışılmıyordu, fakat en büyük tehlike olarak eski rejimin çeşitli kademelerinden gelen personel'in oluşturduğu hassas ve yaralı bürokratik devlet yapısı görülüyordu. (27)

Ancak, partinin bu bütünleşmesi, devlet yapısının daha fazla demokratikleşmesine yol açmadı. Bunun ve gerçekte demokrasi olasılıklarının aşınmasının pekçok nedeni vardı. Nedenlerden biri, Lenin de dahil pekçok Bolşevik liderin devlet sistemi içinde partininkine benzer bir örgütsel açıklığın gerekmediğine ilişkin görüşüydü. Parti kongresi ile aynı zamanda Osinsky'nin sunduğu bir dizi öneride yetki çakışması ve karmaşanın bir kısmının ortadan kaldırılması, özellikle de komiserliklerin Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi bölümleri ile birleştirilmesi savunuldu. 1919'un ilerleyen aylarında, askeri durum geçici olarak iyileştiğinde, sovyetlerin ve onların CEC'lerinin yeniden canlandırılması, Yedinci Parti Kongresi'nde hem Bolşevikler hem de kongrede önemli konuları dile getiren Martov gibi muhalifler tarafından desteklendi. Bu doğrultuda kararnameler yayınlandı ve CEC uzun bir aradan sonra yeniden canlandırıldı. Fakat bu karar uygulamadan çok kağıt üzerinde kaldı. İç savaş acil durumu sona erdikten sonra bile Lenin CEC'in gerçek bir yasama organına dönüştürülmesine ve Halk Komiserlikleri Konseyi'nin onun yürütme kolu olmasına, yani iflas etmiş bir parlamento dışında bir nitelik kazanmasına ilişkin önerileri hiç dikkate almadı. (28) Kurumsal açıklık ve demokratik sorumluluğa karşı takındığı bu tavır, 1918 başlarında ekonomi düzenleme organları çevresinde yoğunlaşan tartışmalarda aldığı tavırla aynıydı.

Ancak, bu dönemde devletin gelişmesi ile ilgili özellikler, Bolşevik liderlerin tutumlarından daha derin nedenlerin sonucudur. 1918 başlarındaki sosyo-ekonomik bunalım ve iç savaş, 1917'de belirgin olan tüm etkin demokratik katılım sorunlarını bir yana itti. Günlük yaşam gittikçe daha çok sorunlu oldu, hayatta kalma mücadelesi giderek ağırlaştı, halk kurumları giderek daha istikrarsız oldu. En yetkin ve siyasi açıdan güvenilir işçiler çeşitli yönetim organlarına ve Kızıl Ordu'ya alındı. Sadece maddi kaynaklar değil zaten yetersiz kalan organizasyon kaynakları da savaş üzerinde yoğunlaştırıldı — bundan zararlı çıkanlar sovyetler ve öteki devlet kurumları oldu. (29) Olağanüstü devlet organlarının çoğalması büyük ölçüde sürekli acil durumda kalınmasından doğuyordu. 1919 sonlarında sovyetlerin yeniden canlandırılmasına yönelik girişimlerin arkasından savaşın yayılması ve Polonya'nın Müdahalesi geldi. İç savaş sona erdiğinde sovyet demokrasinin sosyal temeli yıkılmış ve en etkin kadrosunun çoğunu yokolmuştu. Sovyet demokrasisinin temeli olan sanayi proleteryası savaşta yokolmuş, 1917'de 4 milyondan Ocak 1921'de 1 milyona inmişti. (30) Devletin ve ekonomik sistemin tüm düzeylerinde görev alan terhis edilmiş askerler ve memurlar, askeri tip disiplin ve emir komuta zincirinin etkisi altındaydı. (31)

Fakat, tutarlığı gittikçe tek bir partinin emirlerine ve organizasyonel kontrollarına daha çok bağlanan hayli bürokratik devlet sisteminin gelişmesi siyasi geçiş sürecinin özgül biçiminde belirlendi. Ortaya çıkan gecikmeler, karmaşıklıklar, yetersizlik ve kurumsal çelişkiler, yanısıra yeni devlet sistemi içinde Bolşevik partinin etkin üstünlüğünü rasyonelleştirme, devrimci siyasi bunalımların iki başlı yönetim biçimini almaları nedeniyle büyük boyutlarda ortaya çıktı. Hem ulusal hem de yerel düzeylerde demokratik bir parlamento mirası olmadığı için, halkın isyanı kendini tarihi açıdan güvenilir fakat büyük ölçüde deneme niteliğinde uygulamalara dayalı sovyetler sistemi aracılığı ile ifade etti. Bu kurumlar halk sınıfları

arasında büyük bir destek mirasına sahipti, fakat uygun olmayan koşullar altında büyük başarılar kazanmalarına rağmen, sistem etkin biçimde yönetebileceği idare kapasitesini geliştiremedi.

Sovyet kurumları giderek partilerin organizasyon kaynaklarına ve bu bağlamda Bolşevik partiye yöneldi. Ve her ne kadar Bolşeviklerin kaynakları rakiplerininkilerden üstünse de, devlet idaresi görevini üstlenecek yeterlilikte değildi. Çarlık otokrasisi altında geçen uzun siyasi dışlanma yılları, belirli siyasi-organizasyonel hünerlerini yitirmelerine yol açmıştı, yine de karmaşık bir devlet ve ekonomi sistemini yönetmek için gereken yüksek yönetim hünerlerini kısa zamanda edindiler. Pekçok önde gelen Bolşevik'in devrimden önce çalışma deneyi yoktu ve bazıları yeni rejimde önemli görevler üstlenmeyi reddetmişti, çünkü kimi zaman komik düzeye varan yakınmalarla yetersiz kalacaklarından korkuyorlardı. (32)

Menşeviklerin ve SR'lerin sovyetlere devrimci meşruiyet tanımayı reddetmeleri, en azından bir ölçüde devrim kampındaki siyasi-idari gelişmemişliğin bilinmesinden kaynaklanıyordu. Ve devrimi desteklemekten kaçınmaları, demokratik güçlerin yönetim kapasitelerini daha da azalttı. Yerel sovyet yönetimi, eski zemstvo ve duma personelinin yeni kurumlara alındığı, başka bir deyişle iki başlı yönetimin iki kutbunun personel düzeyinde birleştiği yerlerde daha etkili oldu. Aslında eski memurlar yönetim çalışmalarının yükünü omuzlamışlardı. (33) Fakat bu, ancak siyasi ve kurumsal çelişkilerin potansiyel yönetim kaynaklarının bölünmesine yol açmasından sonra gerçekleşti; böylece demokratik açıdan az sorumlu devlet organları ya da parti fraksiyonları daha fazla karışmak için fırsat ve gerekçe elde ettiler.

Yeni rejim, devlet yönetiminin yüksek düzeylerinde eski hükümetin bakanlıklarına dayanmak zorunda da kaldı ve yeni kurulan komiserliklerde hem yapısal hem de kadrosal devamlılıklar oldukça belirgindi. Bundan dolayı, Lenin ve öteki önde gelen Bolşeviklerin de farkında oldu-

ğu gibi, bürokratik engeller önemli orandaydı. Yine de siyasi değişimin biçimi, sadece eski bürokratik eğilimlerin kopya edilmesine değil, sovyet demokratikleşmesi bunları öteki açılardan azaltsa da belirli açılardan çoğalmalarına yol açtı. Daha da karmaşık kurumsal düzenlemelere, devlet mekanizmaları arasında demokratik haltta bürokratik sorumluluğun azalmasına ve partinin sadece siyasi önder değil tüm devlet sisteminin organizasyon dokusu haline gelmesine yol açan şey, bunalım koşulları altında devlet kurma ve yönetme çabaları ile çok yönlü iktidar organlarının karışmasıydı. Ve eski temeller üstünde daha dolaylı kurulan yeni organlarda (parti dahil) en bozuk **chinovnik** davranış yükse'di. (34) Demokratik devlet kurma çabalarının ironileri gerçekten zalimdi.

Sanayinin Yönetimi

Haziran 1918'de çıkartılan ulusallaştırma kararnamesi, anımsanacağı gibi tüm büyük çaplı sanayi kuruluşlarını ve orta büyüklükteki firmaların çoğunu devletleştirmişti, fakat eski sahipleri üst Ekonomi Konseyi'nden belirli emirler gelinceye dek yöneticilik yapmayı sürdürecekti. Ancak, ulusallaştırmanın gerçek uygulanışı, SEC'den çok yerel ve bölgesel ekonomi konseyleri ile fabrika komiteleri tarafından belirlenecekti. Haziran kararnamesi, işçi kontrolu ile ilgili olarak 1917'de çıkartılan kararname gibi, bir anda kendiliğinden ulusallaştırmalar yapılmasına yol açtı, çünkü işçiler sanayi tesislerinin nasıl olup da devletleştirildiği halde hâlâ eski sahipleri tarafından yönetildiklerini ve sahiplerine özel kâr sağladıklarını bir türlü anlayamıyordu. Ekim 1918'de hükümet bir başka kararname çıkartarak SEC dışındaki organların sanayi tesislerine elkoymasım yasakladı, fakat önceden olduğu gibi bu yasa pek etkili olmadı. 1918 sonunda 3338 firma ulusallaştırılmıştı fakat bunların sadece 1125 tanesi SEC'in kontrolu altındaydı, ülkedeki en önemli fabrikalar o tarihe kadar ulusallaştırılmıştı ve elkonulan firmaların sayısı ancak Kasım 1920'de küçük çaplı sanayi tesislerinin

toptan ulusallaştırılmasından sonra artmağa başladı. Halk Ekonomi Konseyleri içinde Solcularla Leninistler ya da ılımlılar arasındaki mücadeleler devam etti. Ilımlılar, mevcut yönetim yapısının korunmasına dayalı, yavaş bir ulusallaştırma yapılmasını savunuyordu. Solcular —büyük ölçüde fabrika komitelerine ve bazı sendikalara dayanarak— Haziran kararnamesinin kararlılıkla uygulanmasını ve yönetimin daha demokratikleşmesini istediler. (35)

Her ne kadar pekçok fabrikada ortak kontrol biçimleri uygulanıyor ve bazılarında işçilerin seçtiği yönetim kurulları görev yapıyorsa da, eğilim açıkça bireysel yönetime doğruydu. Lenin tartışmasız bundan yanaydı ve devletin ve ekonominin yönetiminde proletaryanm burjuvaziyi taklit etmesi gerektiğini belirtiyordu. Bir keresinde şunları söylemişti: 'En akıllı ve zengin burjuvalar İngilizler ve Amerikalılardır; İngilizler pekçok açıdan daha deneyimlidir ve yönetmeyi Amerikalılardan daha iyi bilirler. Ve bize de maksimum bireysel diktatörlük ve maksimum yönetim hızı sağlamak, yamsıra gücü tümüyle kendi sınıflarının elinde tutmakla ilgili örnekler vermiş olmuyorlar mı? Bundan ders almalıyız, yoldaşlar.' (36)

Ortak yönetimin devrimin ilk aşamalarında gerekli olabileceğini, fakat etkin ve pratik çalışma için bireysel yönetime geçişin gerektiğini belirtti. Görevlerin yerine getirilmesi için bireysel sorumluluk olsa bile, ortak yönetim hemen her zaman kaynakları harcıyor ya da başarısız kalıyordu. (37) 1920'de birkaç grup tarafından tekrar öne sürülen 'sanayi demokrasisi' kavramı ile ilgili olarak Lenin şunları söyledi: 'sanayi vazgeçilmezdir. Demokrasi ise sadece siyasi dünya ile ilgili bir kategoridir... Sanayi vazgeçilmezdir, demokrasi ise öyle değildir.' (38) Ayrıca bunun tam olarak denenmemiş bir kavram olduğunu, kitlelerin onu yanlış yorumlayabileceğini öne sürdü. Bu kavramın uygulamada nasıl deneneceği ve şimdi olmasa bile gelecekte ne gibi bir rol oynayacağını hiç açıklamadı. (39)

Lenin, ayrıca yönetim kurullarındaki işçilerin sayısının önemsiz olduğunu, çünkü demokratik merkezciliğin

temelinde seçilen işçilerin sayısının değil işçilerin oy vermesi ve toplantı çağrısında bulunmasının yattığını belirtti. (40) Fakat işçiler sadece birkaç tane tekil yöneticiyi seçtiği için ve çok azı yüksek yönetim kurulları dışında işçilerce görevden alındığı için, çoğunluğun bireysel yönetimi otoriter, proleter karşıtı sanayi politikasının simgesi olarak görmesi hiç de şaşırtıcı değildir. En büyük muhalefet fabrika komitelerinde, sendikalarda ve yerel Halk Ekonomi Konseyleri'ndeydi, önde gelen bir Bolşevik sendika lideri olan Tomsky, ortak yönetimin 'ekonomiyi düzenleyen ve yöneten organların kurulmasında temel ilke ve tek başına bile partiye üye olmayan geniş kitlelerin sendika aracılığı ile katılmasını garanti edecek sistem' olduğunu belirtti. (41) Sendikalar Merkez Konseyi, 1920'ye kadar bireysel yönetimin onaylanmasına karşı çıktı ve İkinci ve Üçüncü Rusya Ulusal Ekonomi Konseyleri Kongrelerinde de reddedildi, bu kongreler önceden sendikanın onayını alma koşulu ile özel durumlarda bir istisna haline gelmişti.

Fakat, Mart 1920'de yapılan Dokuzuncu Parti Kongresi'nde, Demokratik Merkezci Osinsky, Sapronov ve ötekilerin muhalefetine rağmen bireysel yönetim lehinde bir kararname çıkartılması kararlaştırıldı. Onaylanan kararnamede ortak yönetimin yüksek düzeylerde (SEC ve glavki'lerde) sürdürülmesi gerektiği, ancak alt düzeylerde yönetimin bireysel olması gerektiği belirtiliyordu. Mevcut ortak yönetimin etkin şekilde sürdüğü ve güçlü bir başkanın denetimi altında olan yerlerde bir istisna olacaktı. ve tam anlamıyla bireysel yönetim geliştirme sürecinde çeşitli ara düzenlemeler yapılabilecekti; ve söz konusu yönetim bir sendikacı müdür, bir teknik asistan, burjuva bir uzman müdür ve asistan ya da komiser olarak bir veya iki sendikacıdan oluşacaktı. (42) Böylece sendikaların üzerinde partinin ağır baskısı yoğunlaştı ve sendikaların direnişi kırıldı. Yine de 1918 sonunda ulusallaştırılmış firmaların sadece % 3,4'ü bireysel yönetim altındaydı ve 1919'da bu oran sadece % 10,9'a yükseldi; 1920 ve 1921'-

de ise sırasıyla % 71,2 ve % 90,7 gibi çok yüksek bir oranına ulaştı.

Ulusallaştırmanın genişletilmesi, fabrika komitelerinin işlevlerinin yeniden belirlenmesini gerektirdi, çünkü işçi kontroluna ilişkin özgün yasa, iki başlı yönetim sırasında çıkartılmıştı ve düşmanca davranması olası kapitalist fabrika sahiplerinin eylemlerini gözetme amacını taşıyordu. Bundan dolayı SEC ulusallaştırılmış tesislerin yönetimi ile ilgili bir dizi yeni yönetmelik yayınladı ve Saratov'daki PEC'in Nisan 1918'de ulusallaştırdığı cam fabrikasına ilişkin olarak yayınladığı yönetmeliği model olarak aldı. PEC tarafından tam yönetim sorumluluğuna sahip bir yönetici atanacaktı. Bu yöneticinin yardımcılığını sadece danışmanlık yetkisi taşıyacak, temsili bir Ekonomik-İdari Konsey yapacaktı ve sadece PEC tarafından gönderilen bir fabrika komiserine bağlı olacaktı. Fabrika komitesi genel çalışma koşullarım ve işçilerin genel etkinliklerini düzenleyecek ve danışma konseyinde temsil edilecekti. Ancak yönetim kararları sadece yönetici tarafından alınacaktı. Fabrika komitesi şikayetlerde bulunabilirdi, ancak herhangi bir kararı veto etme, geciktirme ya da değiştirme hakkına sahip olmayacaktı. (44)

Her ne kadar bu şemalar SEC açısından ideal ise de, fabrika komitelerinin gerçek işlevleri önemli ölçüde değişiyordu, örneğin Ekim 1918'de bir Metal işçileri Konferansı bir kararname yayınlayarak Devlet Kombine Metalürji Tesisleri (Gomza) Merkezi Yönetimi'nin üçte iki oranında seçilen işçi temsilcilerinden ve üçte bir oranında SEC'in atadığı üyelerden oluşmasına karar verdi; işçi temsilcileri SEC tarafından onaylanacaktı ve yönetim bir bütün olarak SEC'in Metalürji Bölümü tarafından belirlenen ilkeler doğrultusunda etkinlik gösterecekti. Fabrikalarda ve atelyelerde Merkezi Yönetim bir yönetim kurulu atayacaktı ve bunun üyelerinin en az üçte ikisi işçilerden, üçte biri de teknik ve ticari personelden oluşacaktı. Fabrika komiteleri kapatılmalıydı, çünkü 'Bu tesislerin yönetim organlarının organizasyonu, proleterya sendika-

larının temsilcilerinin ve devletin düzenleme organlarının birleşmiş atelyelerin yönetiminde etkili olacağını garanti etmektedir; bundan dolayı önceleri mevcut özel işçi kontrol organları artık gerekli değildir.' (45) Rusya Dericiler Konferansı'nda sanayi merkezi yönetim organlarındaki sandalyelerin mutlak çoğunluğunun sendika üyelerine ait olması gerektiği öne sürüldü ve benzer bir kararname yayınlanarak reçine sanayinde kontrol işlevlerinin bölgesel PEC'e devredilmesi karara bağlandı. (46)

Ancak, komitelerin resmen kapatıldığı veya yetkisiz bırakıldığı fabrikalarda, otoriter yönetime karşı şikayetler dile getirilmeğe başlandı ve pekçok komite kapatılma kararına karşı direndi. Devlet Kontrol Komiserliği tüm kontrol işlevlerinin kendi yönetimi altında olmasını ve kontrola katılan tüm sendikacıların sadece Komiserlik tarafından onaylanmasını istediğinde SEC bile komitelerle ilgili fikirlerini yeniden ele aldı. Ya kendi bürokratik imtiyazlarının tehlikeye düşmesinden ya da esas olarak burjuva unsurlara dayalı Komiserliğin proleterya iktidarını tehdit edeceğinden çekinen SEC, fabrika komitelerinin kontrol işlevlerinin yeniden sağlanması çağrısında bulundu. Komiteler işçi sınıfı aleyhine olduğunu düşündükleri kararları reddetme hakkına sahip olacaktı, fakat yüksek düzeyde karar organlarına katılmayacaklardı. Etkinlikleri sendikalar ve onların Rusya Merkez Konseyi tarafından gözetim altında bulundurulacaktı, ancak kesin kararlar sadece SEC tarafından onaylanacaktı. Yine de, Sendikalar Merkezi Konseyi bu önerinin iki noktasına karşı çıktı: 1) Fabrika komitelerinin kararları veto etme hakkı olmamalıydı, çünkü bu fabrika uygulamaları açısından yıkıcı olacaktı; 2) İşçi kontrolunun yönetimini SEC değil Merkezi Konsey üstlenmeliydi, çünkü SEC ile bir devlet kurumu olarak çalışan sendikacılar, işçilerle az ya da sıfır yaşamsal bağlantısı olan tipik devlet bürokratlarına dönüşebilirdi. (47)

Aralık 1918'de toplanan ikinci Rusya Ulusal Ekonomi Konseyleri Kongresi, sendikaların bu konumunu çıkış

noktası olarak aldı ve özel durumlarda kontrol komisyonunun yönetimce alman kararları durdurma yetkisine sahip olacağına ilişkin Glebev ve Avilov'un yaptığı düzeltmeyi de ekledi. Yeni durumu da göz önüne alan ve ulusallaştırılmış kuruluşların yüksek düzeyde yönetimine sendikaların da katılmasını onaylayan kararnamede şunlar belirtiliyordu: 'Bu koşullar altında, işçi kontrolu görevi, fabrika üretiminin izlenmesi, bireysel fabrika yönetimlerinin etkinlikleri ve sanayinin tüm dallarının yönetilmesi etkinlikleri ile sınırlı kalmalıdır, işçi kontrolu aşağıda belirtilen öncelik düzenine göre uygulanmalıdır: yönetimin çalışmalarının önünde gitmemeli, onu izlemelidir.' (48)

Başka bir deyişle, işçi kontrolu komisyonu, yönetimin görüşlerine ve kararlarına katılmayacaktı, sadece bu kararların uygun olup olmadığını belirleyecekti. 'Üretimin yönetilmesi ve organizasyonuna doğrudan katılmaları için işçi sınıfı kitlelerinin zamanla eğitilmesi' amacı doğrultusunda, sendika tarafından aday gösterilecek işçiler ile genel işçi konseyince seçilecek az ya da çok sürekli olan ve 'olabildiğince kısa süre görev yapacak' bir işçi gurubundan oluşacak bir kontrol komisyonuna ilişkin plan, Kongre tarafından onaylandı. Bu dönüşüm sisteminin amacı, fabrika yönetimi bünyesinde olabildiğince çok sayıda işçinin görev almasıydı. Ancak bu düzenleme bir yanda fabrikadaki işçilerin üretimle ilgili bilgi edinmesini önlüyor, öte yanda kontrol yetkisini sendika tarafından atananlardan oluşan daimi kadroya veriyordu. (49)

Bu ılımlı kontrol komisyonlarının bile kabul edilemez olduğu görüldü, üç hafta sonra Glebov-Avilov, ikinci Rusya Ulusal Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde oybirliği ile onaylanan kararnameyi değiştirdi. Partiden gelen yoğun baskı altında başka hiç bir Bolşevik sendikacı, Ocak 1919'da yapılan ikinci Rusya Sendikalar Kongresi'nde bu kararnameden söz etmedi. Bu son kongrede onaylanan kararname de gerçek gözetim yapılmasını kısıtlıyor ve kontrol komisyonlarının kesinlikle sendika'ların altında olması kuralını getiriyordu. Fakat işçi kontrolunun asıl iş-

levi artık eğitimsel olacaktı ve kontrol komisyonunun koşullar ne olursa olsun yönetimin kararlarını iptal etmeğe hakkı olmayacaktı. Aynı şekilde, sendika kontrol komisyonları, Devlet Kontrol Komiserliği ile yakın işbirliği yapacaktı; bu karar 9 Nisan'da yayınlanan ve kontrol komisyonları ile devlet kontrol organlarını birleştirerek ikincilerin üst yetkili olması kuralını getiren hükümet kararnamesini gölgede bıraktı. Glebov—Avilov'un Merkez Sendika Konseyi'nde yaptığı konuşmada açıkladığı, sendika üyelerinin devlet kurumları aracılığı ile görev yapmaları halinde kendi kurullarından ayrılmak zorunda kalacaklarına ilişkin korkusu, artık Devlet Kontrol Komiserlikleri'nin başlıca 'işçi kontrolu' aracı olacakları kadar gerçekçi görünüyordu. (50)

Fabrika komitelerini güçsüz kılmak ve sanayide tek adam yönetimini getirmek için bu hareketleri destekleyen Lenin, devrimin ilk yıldönümünde görüşlerine açıklık getirdi. Olağanüstü Altıncı Sovyet Kongresi'nde yaptığı konuşmada şunları belirtti: 'Başlangıçta sloganımız işçi kontroluydu... Sosyalizmin sanayiyi tümüyle içermesini istemedik, çünkü sosyalizm ancak işçi sınıfı ekonomiyi yönetmeyi öğrendiği ve işçi sınıfının yetkileri açıkça belirlendiği zaman oluşturulabilir. Bu olmadan sosyalizm bir niyetten öteye gidemez. Bundan dolayı işçi kontrolunu oluşturduk, onun çelişkili ve yetersiz bir önlem olduğunun farkındaydık, ancak gerekli bir unsurdu ve böylece işçiler büyük bir ülkede sömürücüler olmaksızın sanayi kurma gibi devasa bir görevi üstlenebilecekti.

'Bu çalışmada doğrudan, hatta dolaylı görev alan herkes, ve eski kapitalist rejimin tüm baskılarını ve zalimliğini yaşamış herkes, çok şey öğrendi. Daha çok az şey başarıldığım biliyoruz. Sayısız engellerin ve bariyerlerin işçilerin karşısına çıkartıldığı bu çok geri ve yoksul ülkede sınai idareciliği öğrenmenin çok uzun süreceğini biliyoruz. Fakat işçilerin işi yönetmesinin ve sanayinin tüm önemli dallarında kaos benzeri, organize olmamış, ilkel ve yetersiz kalmağa mahkum işçi kontrolundan

ulusal düzeyde işçilerin sınaî yönetimine geçilmesini çok önemli ve değerli gördük.' (51)

Lenin'in bu son paragrafta kasdettiği nokta, sendikaların temsilcilerini gönderdiği SEC ve benzeri kuruluşlar aracılığı ile sanayinin merkezi yönetimiydi. Her ne kadar işçi sınıfının sanayiyi tek başına yönetemeyeceği gerçeğini doğru olarak saptamışsa da, Lenin işçi yönetimine geçişin tam olarak nasıl yapılacağını açıklamadı; bu geçiş hakkında bir yıl sonra şunları belirtti: 'geçiş aşağı yukarı tamamlanmıştır.' (52) Lenin esas olarak sendikalar merkezi ve yerel yönetim kurullarına temsilci gönderdiği için (aslında bu temsilciler tüm düzeylerde parti ve devlet kontrolüna tabiydi) böyle bir uygulamanın gerektiğine inanıyordu. (53) Dokuzuncu Parti Kongresi'nde bireysel yönetim üzerine çıkan tartışmalarda, ortak yönetimin 'bir sınıfın nasıl yönettiği ve hangi sınıfın hakim olduğu' sorusu ile ilgisi olmadığını öne sürdü. Çünkü, 'proleterya büyük bir zafer kazanarak mülkiyeti yoketti, tümüyle ortadan kaldırdı — ve bir sınıfın hakimiyeti de işte burada yatmaktadır. Başlıca konu, mülkiyet sorunudur. Mülkiyet sorunu uygulamada çözülür çözülmez sınıfın hakimiyeti sağlanmıştır.' (54)

Eğer temel konu mülkiyetse ve üretim araçlarını kimin kontrol ettiği ve yönettiği değilse (ve bu yönetimin demokratik şekilde kurulup kurulmadığı değilse), o zaman fabrika komitelerinin kontrolu da ortak yönetim kadar konu dışı kalır. Ve 1918'i izleyen yıllarda aynen bu gerçekleşti. Pekçok örnekte kaçınılmaz olduğu kuşkusuzdu. Fabrikalara yetenekli organizatörlerin giderek daha az sağlanabilmesi, yönetim işlevlerinin birleştirilmesini gündeme getirdi. Bu gereksinim özellikle çok sayıda vasıfsız işçi çalıştıran fabrikalarda geçerliydi, fakat en yüksek vasıflı işçilerin ordu ve devlet yönetim kademelerine alınması yaygın bir uygulamaydı. Savaşın sürekli varlığı hızlı karar vermeyi gerektiriyordu, böylece işgücüne herşeyi açıklamak, hatta seçilmiş temsilcilerden oluşan küçük guruplarla uzun görüşmeler yapmak giderek pratik olmaktan çıktı. (55)

Ancak, en azından bazı örneklerde, otoritenin aşırı yoğunlaşması üretkenliğe karşıydı. Rosenberg'in belirttiği gibi, 'örnek olarak, demiryollarında işçi komitelerinin yerine tek adam yönetiminin (edinonachal'stvo) getirilmesi yönetmek değil yönetimden uzaklaşmak anlamına geliyordu; ve yerel koşullara uygun karar vermeyi olanaksızlaştırıyordu. Zorlamalara rağmen, demiryollarına gönderilen emirler çoğunlukla olanaksız oldukları gerekçesiyle uygulanmıyordu.' (56) Ve bu yıllardaki sanayi üretimi zorluklarından bazılarının bir tür avantaja dönüştürülüp dönüştürülmediği merak edilir. Örneğin, organizasyon ve ikmal sorunlarından dolayı üretimin sık sık aksaması, hemen uygulamaya konulamasa da, tartışmalar ve eğitim için fırsat sağlıyordu. Aslında bu aksamalardan sistematik olarak yararlanılması, işçilerin sağda solda dolaşmasına işten kaçması ya da sarhoş olmasına izin vermekten çok daha az moral bozucuydu. Ancak fabrika uygulamalarını etkilemek için organize edilen bazı mekanizmalar, işçilerin katılmasını sağlamak için varolmalıydı. Her ne kadar bu alanlarda başarılan hususlar iyi bilinmiyorsa da, kronik bunalıma karşı gösterilen ideolojik tepkiler, bu yaratıcılığı kesinlikle önledi. Etkin katılım oranının düşmesi kuşkusuz kaçınılmazdı. Ortaya çıkan hegamonya ideolojisi de bunu, gittikçe daha tersine çevrilemez bir süreç haline getirdi.

Ekonomik yönetim ve düzenlemenin yüksek düzeyleri de bürokrasinin tırmanışına sahne oluyordu. Dikey merkezleşme ile yatay federalizm arasındaki çelişki, SEC'e bağlı glavki ve tsentry'lerin yanıbaşında yerel ve bölgesel Halk Ekonomik Konseyleri'nin kurulmasından bu yana belirgin oldu; ve Birinci Rusya Ulusal Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde bu konu çözüme kavuşturulamadı. Kongre SEC tarafından onaylanması koşulu ile bölgesel PEC'lere ulusallaştırılmış kuruluşların yönetiminde üçte iki oranında aday belirleme hakkını verdi ve bölgesel konseyler, Ulusallaştırılmış Kuruluşlar Yönetimi özel bölümlerinin kurulması ile enerjik bir rol oynamağa başladı.

Ancak Kongre aynı zamanda SEC ve onun çeşitli bölümlerine bölgesel konseylerin yetkilerinden büyük yetkiler verdi, üretim, finansman vb ile ilgili tüm planları SEC belirleyecek ve fabrika yönetim kurullarına gösterilen adayları onaylayacaktı. Ancak yanısıra mevcut kurulları yeniden organize etme ve kendi müdürlerini atama hakkına da sahip olacaktı — bu hakkını Haziran 1918'den itibaren büyük ölçüde kullanmağa başladı. Glavki'lerin kurulmasına ilişkin tüm kararnameler, yerel organların ulusallaştırılmış kuruluşların yönetimine karışmasını kesinlikle yasakladı ve bu kural İçişleri Komiserliği tarafından onaylandı. SEC, çeşitli yönetim kurullarına çoğunluğu sağlayacak atamalarla ulusallaştırılmış firmaların doğrudan kontrolunu ele geçirmeğe ve bölgesel ya da yerel yetkililerin müdahalesini bertaraf etmeğe çalıştı. 31 Ekim 1918'de Moskova Bölgesel PEC'i kapatıldı ve Aralık ayında yapılan İkinci Ulusal Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde Kuzey bölgesi ve Türkistan'dakiler dışında tüm benzeri bölgesel konseylerin kapatılması kararı alındı. Onaylanan bu kararnameye göre bölgesel konseyler 'sadece ekonomik işlerin genel sistemini karmaşıklaştıran ve böylece planlı merkezleşmenin ilerlemesini zorlaştıran gereksiz kurumlar'dı. SEC artık ulusallaştırılmış firmaların yönetim kurulu üyelerinin üçte ikisini atama hakkına sahip olacak ve geri kalan üçte bir üyeler o fabrikanın işçileri ve personeli olacaktı. (57)

Hemen hemen tüm bölgesel konseylerin feshedilmesine, etkilenen organlar ve bölgesel federalizm yandaşları tarafından karşı çıkıldı. Bu direniş en çok Urallar'da ve şimdilik karardan etkilenmediği için üstten alta merkezleşmeyi eleştirme görevini üstlenen Kuzey bölgesinde güçlüydü. Kuzey PEC'i Prezidyumu üyesi olan ve eskiden Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nde görev yapan Antipov, daha önceleri bölgesel konseylerin değil glavki'lerin kapatılması çağrısında bulunmuştu. Ona göre yönetim yetkisi bölgesel konseylere verilmeli ve SEC'in sadece veto etme hakkı olmalıydı ve SEC özel durumlara bir komiser

...lamalıydı. Prezidyumun bir başka üyesi, Molotov bu görüşü destekledi; öteki destekçi Kaktyn SEC'le olan tüm bağların kopartılmasını ve yerine sovyetlerle işbirliği yapılmasını öne sürecek kadar ileri gitti. Bölgesel konseylerin kapatılması ile güçlerin işçi sınıfının elinden alınacağı belirtildi — Sol Komünistler de bu görüşteydi. Bazı yerel konseyler, hammaddeleri ve bitmiş mamulleri yağma ederek İkinci Kongre'nin kararlarını protesto ettiler. Basında büyük yer alan ve birkaç ay süren muhalefet öylesine büyük olduki SEC 1919'da yapacağı ulusal kongreyi bu koşullar altında tehlikeli bularak iptal etti. Aralık 1919'da yapılan Yedinci Sovyet Kongresi'nde muhalefet hâlâ ateş püskürüyordu ve Demokratik Merkezciler bürokratik olduğu gerekçesiyle rejimin kararlarını eleştirdiler. Ve bir konuşmacı, halka 'Denikin ve Kolchak'ın yok edilmesinden bir gün sonra ne yok edilmelidir?' sorusu sorulursa, alınacak yanıtın yüzde doksan dokuz 'glavki ve merkezler' olacağını öne sürdü. (58)

Yerel kontrol için verilen bazı ufak ödünler, Ocak 1920'de yapılan Üçüncü Rusya Ulusal Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde onaylandı. Tüm sanayi boyut ve önemine göre üç kategoriye bölündü. Ulusal önemi olan büyük fabrikalar doğrudan glavki tarafından yönetilecekti. Ulusallaştırılan tüm firmaların yaklaşık üçte biri bu kategoriye giriyordu. Ulusal piyasa için mal üreten orta büyüklükte firmalar (toplamın yaklaşık yarısı), yerel PEC'ler tarafından fakat glavki'lerin genel gözetimi altında yönetilecekti. Uygulamada bunun anlamı birinci kategoriden biraz daha fazla yetkiydi. Sadece yerel önemi olan küçük sanayi tesisleri tümüyle yerel PEC tarafından yönetilecekti. Etkilenen firmaların yalnızca % 15'ini kapsayan bu son kategori önemli oranda büyüdü ve tüm küçük sanayi tesislerinin ulusallaştırılmasını emreden Kasım 1920 yasası ile boyut ve önemi arttı. (59)

Her ne kadar bürokratik merkezleştirme korkusu gerçekten varsa ve bir tür federalist merkezcilik karşıtı akıma ilişkin ideolojik dürtüler bulunmaktaysa da, iç savaş

koşulları merkezleşmeyi inanılmaz ölçüde gerektiriyordu. Eylül 1918'de toplanan SEC Genel Oturumunda yaptığı konuşmada, Rykov, Halk Ekonomi Konseyleri'nin çoğunlukla kendi bölgelerindeki firmalara dağıtmaları gereken mamulleri yağmaladıklarını belirtti. Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin eski üyesi ve SEC'in Metal Bölümünde görevli Chubar, merkeze yeterli bilgi göndermedikleri gerekçesiyle yerel konseyleri suçladı.

Yerel çıkarların korunmasına ilişkin çabalar, doğal olarak yetersiz ve genelde düzensiz organizasyon koşulları altında anlaşılır niteliktedir. Hiçbir yerel organın gelecekte geri alamayacağını bile bile elindeki malları ve malzemeleri isteyerek feda etmesi beklenemezdi, ve ellerindekileri yitirmeleri halinde bir gelecek olacağı da kuşkuluydu. Fakat, böyle bir yerelci ve tutucu tepki her ne kadar anlaşılır ise de, tüm çabaların bu yeni sosyal deneyden olabildiğince çok şey kurtarmaya yönelik savunma ve zafer kazanmadan oluşan tek bir amaca yöneltildiği savaş koşulları altında uygulanması olanaksızdı. E.H. Carr'ın belirttiği gibi, 'ham madde yokluğu daha Ekim 1918'de pekçok sanayi dalındaki az etkili fabrikaların kapatılmasını ve üretimin en etkin alanlar üzerinde yoğunlaştırılmasını gerektirmişti; bu kararlar ancak güçlü bir merkezi makam tarafından alınabilirdi.' (60)

Bölgeler ve yerel birimler kendi kendilerine yeterli ekonomik varlıklar değildi — askeri istilalar ve ekonomik yıkım bunu daha da önlüyordu, örnek olarak, hammadde ve yakıt kaynakları, onlara gereksinim duyan sanayi tesislerinden yüzlerce, hatta binlerce kilometre uzaktaydı. Ulaştırma ağının bozulmasından dolayı zaten kısıtlanan ulusal ekonomi bağlantıları, kaynakların kullanımı bir tür merkezcilikle, yani yerel kaynaklar üzerinde merkezin yoğun yetkisi olmaksızın uygulanmazsa trajik bir şekilde tümüyle parçalanacaktı.

İç savaş, güçlerin SEC bünyesi içinde toplanmasına da yol açtı. 8 Ağustos 1918'de çıkartılan yasa, altmış dokuz üyeli bir Kurulun oluşturulmasını ve uygulanacak siya-

setleri saptamasını emrediyordu; bu üyelerin onu Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi, yirmisi bölgesel ekonomi konseyleri ve otuzu da Sendikalar Merkez Konseyi tarafından atanacaktı. Ayrıca dokuz kişilik bir Prezidyum kurulacak ve bunun başkanı Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi, sekiz üyesi ise Halk Komiserlikleri Konseyi'nin onayını almak koşulu ile Kurul tarafından atanacaktı. Ancak Prezidyum bir süre sonra tüm güçleri elinde toplamağa başladı; sonuçta Kurul toplantı bile yapamaz hale geldi, Sanayinin belirli dallarını yöneten glavki ve tsentry'ler, tümü olmasa bile çoğu sendika konferanslarında seçilen işçilerin oldukça yüksek bir yüzdesini kapsıyordu. Örneğin, Molotov'un hazırladığı rapora göre, Aralık 1918'de en önemli yirmi glavki'nin oluşumu şu şekildeydi; % 43 işçi, % 10 eski fabrika sahipleri, % 9 teknisyen, ve % 38 çeşitli bölümlerden memurlar, Lenin, 1920'de hazırlanan bir raporda işçi temsilciliği oranının % 51,4 olduğunu belirtti. Bazı glavki'lerde, bu oran sendikalardan gelen sürekli baskılar nedeniyle çok daha yüksekti. Örneğin Tekstil Merkezi'nde (Tsentrotekstil) merkezi kurulun üçte ikisi Tekstil İşçileri Kongresi tarafından seçilmişti ve bu deri ve deniz taşımacılığı alanlarında da geçerliydi. Ancak, seçilmiş işçilerin çoğunluğu oluşturduğu glavki'lerde bile SEC Prezidyumu'nun ilgili sendikalar üzerindeki gücü azaltılamadı. Bağımsız glavki'lerce alınan kararların tümünün SEC yönetim kurulu başkanı tarafından onaylanması gerekiyordu ve tüm sendika temsilcilerinin de SEC Prezidyumu tarafından onaylanması zorunluydu. Birinci Ulusal Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde onaylanan seçim ilkesinin ihlal edilmesi üzerine, SEC Prezidyumu glavki birleşik oturumlarının tüm üyelerini atamağa başladı, ve bu uygulama yıl sonunda ikinci Kongre'de onaylandı. Pekçok kişi tarafından bürokrasinin panzehiri olarak görülen SEC'in çeşitli dallarına sendikaların katılımı, devlet yönetimine kesin bir proleterya karakteri kazandırdı, fakat işçilerin gerçek gücünü artırmadı. (61)

Her ne kadar SEC yerel ve bölgesel PEC'leri harcamak pahasına sanayi üzerindeki kontrolunu sıkılaştırdıysa da,

bir bütün olarak ekonomi üzerindeki kontrolu azaldı. Kuruluş yasası, SEC'in tüm ekonominin merkezi olmasım ve dağıtım, finansman ve sanayi alanlarında tam yetkili olmasını öngörüyordu, fakat ekonomi komiserlikleri ile olan bağlantısı açıkça belirtilmemişti. Mayıs 1918'de toplanan Birinci Halk Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde yaptığı konuşmada, Lenin ekonomik konseyler ve SEC'i 'tüm devlet kurumları arasında varlıklarını sürdürecek yegane kurumlar' olarak nitelendirdi. Rusya gerçek bir sosyalist toplum olmaya ne kadar yaklaşırsa eski devlet yönetim mekanizması da o kadar ortadan kalkacak ve 'Yüksek Ekonomik Konsey'in mekanizma modeli büyüdükçe, geliştikçe ve kuvvetlendikçe organize toplumun tüm etkinliklerini yerine getirecekti.' (62) Ancak tüm bu umutlar kısa bir süre sonra yokolacaktı. 8 Ağustos 1918 tarihli yasa SEC'in ulusallaştırılmış sanayi yönetimine ilişkin yetkilerini önemli ölçüde kısıtladı, ancak dağıtım yapma yetkisi verildi. Ekonomi komiserlikleri artık SEC'e bağlı olmayacaktı. Gıda ve Tarım Komiserlikleri'nin tüm kararnameleri yürürlükte kalacaktı ve finansman işleri Finansman komiserliği ile Devlet Kontrolu tarafından ortaklaşa yürütülecekti. Kasım 1918'de, gıda üretimi ve dağıtımının çok tehlikeli konumu ve ordunun acil gereksinimleri ışığında çok kritik bir önemi olan Gıda Komiserliği'nin yetkileri arttırılarak SEC'inkiler azaltıldı ve tüm ev eşyaları ile kişisel eşyaların dağıtımının kontrolu Gıda Komiserliği'ne verildi. Solcu Lev Kritsman'ın belirttiği gibi, '1919'dan itibaren ekonomi makamları sisteminde Yüksek Ekonomi Konseyi'nin rolü daha çok bir fikirdi; gerçekte ise giderek sanayi halk komiserliğine, yani tek bir makama aktarıldı. (63)

Ancak, sanayide bile savaşı daha etkin yürütmek için kurulan acil durum organları giderek SEC'in emirlerine daha çok karşı çıkmağa başladılar: önce Kızıl Ordu İkmal Komisyonu, daha sonra da İşçi ve Köylü Savunma Konseyi. Bürokratik karmaşa sürdü. Özellikle önemli üretim alanları ve fabrikalar belirlenmesine yönelik 'şok sistemi' ile kaynakların daha etkin kullanımını amaçlayan giri-

simlerden sonuç alınamadı, çünkü bu şekilde belirlenen firmalar giderek büyüyor ve kategorileri anlamını yitiriyordu. Glavki'lerin, öteki bölümlerin ve komiserliklerin belirli bazı planları hemen hemen tümüyle koordinasyonsuz kaldı. Kritsman'ın belirttiği gibi, üretimdeki kapitalist anarşinin yerine proleter anarşi geçmişti. (64) Savaş sonrası yeniden yapılanmanın ve özellikle de tüm ülkeye Işık sağlayarak Aydınlanma getirecek Lenin'in elektrik projesinin planlanmasında bile SEC etkinlik gösteremedi ve insiyatifi Çalışma ve Savunma Konseyi'ne kaptırdı. SEC'in ekonomik komiserlikleri kendi yönetimi altına almaya yönelik girişimleri bizzat Lenin tarafından engellendi. (65) İç savaş önde gelen Bolşeviklerin gözünde ulusal ekonomiyi halk tarafmdan seçilen bir sistem aracılığı ile düzenleme idealinin önemsizleşmesine yol açmıştı. Daha geleneksel devlet ekonomi kurumlarının yıpranma belirtisi göstermeğe başlamasından uzun bir zaman önce bu idealden vazgeçildi.

Emeğin Disiplin Altına Alınması

İç savaş ekonominin yukarıdan aşağıya yönetimini gerektirmenin yanısıra emeğin organizasyonu ve dağıtımında doğrudan yönlendirmeye gidilmesine de yol açtı. Bunun başlıca nedeni, emek üretkenliğinin gittikçe düşerek hem savaşın gidişini hem de kent nüfusunun varlığını tehdit etmesiydi. Prokopovicz'in yaptığı bir hesaplama, 1920'de ortalama işgücü verimliliğinin savaş öncesi düzeyin % 30-35'ine, sanayinin toplam verimliliğinin de % 14,5'ine düştüğünü gösterdi. (66) Bu çöküşün pekçok nedeni arasında işçilerin yetersiz beslenmesi ve yorgunluğu ilk sırayı alıyordu. 1920 başlarında ortalama günlük kalori tüketimi sadece 2.980'di, (savaştan önce 3.820) ve bu hayatta kalmak için yeterli olmasına rağmen kesinlikli emekgücünün verimli olmasına yetecek düzeyde değildi. (67) Ortalama bir işçinin bir yılda neden olduğu kayıp iş günü sayısının yüksek olmasının nedeni de bu yetersiz beslenmeydi. 1920 başlarında Petrograd'da ortalama bir işçi hastalıktan do-

layı yılda on dokuz gün ve hastalık dışı nedenlerle (yorgunluk, sarhoşluk vb) de elli iki gün yitiriyordu — bu da 1913-16 dönemine göre % 157 ile % 214 arasında bir artışı gösteriyordu. (68) 1920'de Petrograd'daki bir tekstil fabrikasında üç gün süre ile yapılan bir gözlemde, her gün işçilerin % 15-18'inin işe gelmediği, ¾ 5-9'unun geç geldiği, % 3-5'inin geçici olarak fabrikadan ayrıldığı ve % 4-15'inin istifa ettiği belirlendi. (69) 1920 sonlarında geçici bir süreyle yapılan uygulamada görüldüğü gibi verilen yemek çoğaltıldığında verimlilik de yükseliyordu. (70) Ancak bu uygulama o dönemde bir istisna oluşturmaktaydı. Fabrikaların çalışmaması nedeniyle yitirilen işgünleri de önemli düzeydeydi: 1920 başlarında Petrograd'da yılda ortalama elli üç gün. Bazı yerlerde saat ücreti sisteminin uygulanması, verimliliği ters yönde etkiledi. Örneğin Petrograd metal sanayinde parça başı ücret sistemi Ekim 1918'de tabandan gelen işçilerin itirazı üzerine geçici olarak askıya alındı ve üretim hemen düştü. Prezidyumunda kapatılan Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin eski radikal üyelerin bulunduğu Kuzey Bölgesi Halk Ekonomi Konseyi, parça başı ücret sistemini yeniden getirmeye karar verdi; ve böylece üretim iki-üç misli arttı. (71)

Bu sonuçlardan dolayı, mümkün olan heryerde parça başı ücret sistemine geçilmesi hiç de şaşırtıcı değildi. Ocak 1919'da toplanan İkinci Rusya Sendikalar Kongresi, bir yıl önce bağımsız sendikaların ve Sendikalar Merkezi Konseyi'nin yaptığı gibi parça başı ücret sistemini onayladı. Kongre ayrıca tüm Rus sanayi için tektip bir ücret siyaseti oluşturmağa çalıştı. Tüm işçiler (uzmanlar hariç) toplam on iki baremden oluşan dört kategoriye ayrıldı; en düşük ücretin en yüksek ücrete oranı 1 : 1,75 olacaktı. Bu, devrim öncesi günlere kıyasla önemli bir eşitlikti, fakat 1919'da gerçek oranların ne olduğu bilinmemektedir. (72) Ücretleri hükümet sendikalara danışarak belirleyecekti. Fakat böyle bir tektip ücret sistemi gerçeklerden ziyade hayallerin ürünüydü, çünkü fabrikalar ve sanayi dalları zaten az olan vasıflı emeği çekmek için birbirleri ile

ıekabete girdiler. Bu ücret eşitliğinin çevresinden dolanmak için ikramiye (özellikle gıda maddeleri) verilmeğe başlandı ve paramn değerinin çok büyük ölçüde düşürülmesinden dolayı ücretler de gıda maddeleri ile ödenmeğe başladığında büsbütün önemli hale geldi. Örneğin 1921'de Preobrazhensky'nin hesaplarına göre ruble, eski değerinin yirmi binde birine düşmüştü. Her ne kadar aslında koşullar gerektirdiği için gıda maddeleri ile ödeme yapılıyorsa da, bazıları bunu paranın tümüyle ortadan kaldırılması için bir adım olarak gördü. Hemen hemen aynı dönemde bazı mallar ve hizmetler ücretsiz verilmeğe başlandı; okul öğrencileri ve işçiler için sıcak yemek, devlet firmalarımn ve kurumlarının personeline ve ordu personelinin ailelerine bazı tüketim malları ve devlete ya da belediyeye ait konutlarda oturanlara konutun kendisi, havagazı, elektrik ve su. Ancak devalüasyon aynı zamanda paranın çalışmayı teşvik etme özelliğini yitirmesi anlamına geliyordu. (73)

İşçiler fiziksel açıdan çöktükçe ve hastalıklarla zayıf düştükçe onları tezgah başında tutmak için uygulanan disiplin önlemleri de o kadar ağır ve otoriter oldu. Sendikalar ve fabrika komiteleri her ne kadar geç kalma, işe gelmeme, izin almadan işyerinden ayrılma ve iş durdurmaya karşı fazla sert olmayan önlemler almaktan yana ise de, 1918 ilkbaharında disiplinin kendilerine bırakılmasını üsteledi. Fakat işçi organizasyonları tarafından uygulanan disiplin, dalgayı tersine çeviremedi, işçiler çaresizliklerini çok iyi anladıkları işçi meslekdaşları üzerinde katı disiplin uygulamaktan kaçınıyordu. Bunda kuşkusuz sürekli yükselen üretim normlarının belirlenmesine katkıda bulunmamaları da etkiliydi. Falk Döring'in belirttiği gibi, işçilerin öz disiplin sağlamasına yönelik Kuzey bölgesi PEC'inin umutları bile sonunda aşağıdan gelen kontrolun üretimdeki düşüşleri önleyemediği gerçeğinin anlaşılması ile suya düştü. (74) Fakat Sekizinci Parti Kongresi yoldaşlık disiplininin sağlanması yolunda karar aldı ve 14 Kasım 1919'da rejim bir yasa çıkartarak çalışma kurallarını ihlal edenlerin yargılanacağı yoldaşlık mahkemelerinin ku-

rulmasını emretti. Bu mahkemeler aşağıdaki cezaları verecekti:

1 — Kamu önünde azarlama; 2 — Sendika seçimlerine katılmaktan ya da seçilmekten altı aya kadar geçici uzaklaştırma; 3 — Bir ayı geçmeyen bir süreyle düşük ücret verme; 4 — İlgili ücreti ödeyerek daha zor, sosyal açıdan yararlı işlerde çalıştırma, Disiplin önlemlerini sürekli olarak ihlal eden inatçı işçiler işten çıkartılacak ve toplama kamplarına gönderilecekti. (75)

Ancak, yeni kurulan 'yoldaşlık mahkemeleri'nin halefleri ile çok az ortak yanı vardı ve yoldaşlık unsuru smırlı kaldı. En alt düzeydeki üç yargıçtan sadece bir tanesi fabrika personeliydi. Bir tanesi yerel sendika hiyerarşisi tarafından, öteki ise ilgili devlet sanayi yönetimi tarafından atanıyordu. En yüksek düzeyde ise tüm yargıçlar devletçe atanıyordu. 500'den fazla işçi çalıştıran fabrikalarda mahkeme fabrika içinde kuruluyordu. Daha küçük tesislerde ise sendikanın büroları mahkeme olarak kullanılıyordu. Bu mahkemeler mali açıdan Çalışma Komiserliği'ne bağlıydı ve Komiserlik onları kapatma ve yenilerini kurma yetkisine sahipti. Ve sadece sendikalar ile yönetim duruşma yapılmasını emredebiliyordu. İşçilerin mahkeme huzuruna yönetim personelini getirmesine izin verilmiyordu. Toplama kampına gönderme cezasının sık sık uygulandığı pek söylenemezdi. Vasıflı işçi sayısının çok yetersiz olması, suçları ne kadar ağır olursa olsun bu cezanın onlara verilmesi olasılığını ortadan kaldırıyordu(ancak bu ceza burjuvalar için çok sık kullanılıyordu). (76)

Ancak, devlet yanlısı sendikaların güçlerinden dolayı içlerinde pekçok bölünmeler meydana gelen sendikalar bu mahkemelere üye vermeyi başaramadılar. Fabrikalardakilerden çok uzakta oldukları için kurulan mahkemeler de fazla etkin olamadı. (77) Lenin bu yasanın çıkmasından bir yıl sonra, 1920 sonlarında bu mahkemelerin etkin olmadığını kabullendi ve partideki hiç kimse bu konuyu araştırmadı. (78) Ancak o dönemde devlete bağlı Zorunlu Çalışma Komisyonları işe geç kalan ya da gelmeyen iş-

çilerin cezalandırılması için kuruldu. Savaş bittikten sonra, Nisan 1921'de mahkeme yasası işçiler lehine biraz hafifletildi, fakat NEP ile yoldaşlık mahkemeleri fikri rafa kaldırıldı.

İç savaşın sona ermesinden önce, serbest emek piyasası tümüyle ortadan kaldırıldı. Eylül 1918'de işsiz işçilere başka şehirlerde çalışma teklifini reddetmeleri halinde üç ay ücret ödenmeme ve listenin sonuna alınma cezası verildi. Aralık'ta çıkartılan Çalışma Yasası, on beş ile elli yaş arasındaki tüm sağlıklı vatandaşlara çalışma zorunluluğu getirdi, fakat işçiler kendi alanlarında olmayan işleri reddetme hakkına sahip olmayı sürdürdü. Ancak bir süre sonra bu yasa değiştirildi. Sendikalardan alınarak Çalışma Komiserliği'ne verilen emek borsaları, eleman bulmak için başlıca merkez haline geldi. Kasım 1918'de demiryolları ile başlayarak pekçok sanayi dalında işçiler birbiri arkasından askeri statüye alındı (yasal olarak askeri disipline tabi asker işlemi gördüler) ya da ikinci bir emre kadar yerleri donduruldu. 1920'de daha önce metal, elektrik, balıkçılık, yün, kömür madenciliği, ve filolarda çalışan herkese (gıda maddeleri sanayinde çalışanlar hariç), görevlerine dönme emri verildi. O yılın Ocak ayında tüm vatandaşların çalıştıkları işlere ek olarak gerektiğinde başka işleri yapmaları zorunluluğu getirildi. Çoğu yakıt sağlama, demiryolu onarımı, yollardaki ve raylardaki karları temizleme gibi vasıf gerektirmeyen işlerden oluşan bu zorunlu çalışmayı yönetmek için Savunma Konseyi'ne bağlı olarak bir Evrensel Zorunlu Çalışma Merkezi Komitesi (Glavkomtrud) kuruldu. Bu önleme ne kadar önem verildiği, söz konusu komitenin başkanlığına Çeka'nın başı Felix Dzerzhinsky'nin getirilmesinden belliydi. (79)

Lenin tarafından 'komünizmin gerçek başlangıcı' olarak nitelendirilen ve tümüyle gönüllü çalışma ile gelecekteki toplumun kurulmasını, karşılığında herhangi bir mal almaksızın ortak çıkarlar için çalışmayı, yani 'subbotnik' hareketini içeren alanda bile zorunlu çalışma standardı

getirildi. (80) Subbotnik'in anlamı Cumartesi günleri gönüllü, ücretsiz çalışmaktı. Parti işçilerinin kendiliğinden insiyatifi ile Mayıs 1919'da Moskova-Kazan demiryolunda büyük bir heyecanla başlatıldı ve kısa bir süre sonra Pazar günleri gönüllü çalışma (voskresniks) da uygulanmağa başlandı; hem sınıf bilincinin yüksek bir biçimi, hemde olağan çalışmadan daha verimli olarak nitelendirildi. Ancak, parti bu çalışmaların organizasyonuna ilişkin katı kurallar koydu ve Lenin'in tavsiyesi üzerine parti üyeleri için bile çalışma zorunluluğu getirdi; böylece parti opportünist unsurlardan temizlenecekti. Bir süre sonra siyasi bilinç kavramı genel bir ölçü olarak kullanılmağa başlandı ve bazı durumlarda tüm sendika organizasyonu için zorunlu hale getirildi. Sorenson'un belirttiği gibi, 'kampanya giderek ücretsiz çalışma gibi istenmeyen bir şey için dürtü niteliği kazandı,' ve kısa bir süre sonra bundan vazgeçildi. (81) Üretimi arttırmaya ve siyasi kontrol sağlamaya duyduğu açlık nedeniyle parti, daha özgür bir geleceği öngören bir emek siyasetini bile bozmadan bırakmak istemiyordu.

Bu koşullar altında, Rusya'daki sanayi, ulaştırma ve askeri savunmanın çökmemesi için askeri statü olmasa bile bir tür zorunlu çalışma sisteminin getirilmesinin kaçınılmaz olduğu yadsınamazdı ve ne kadar çarpık ve antidemokratik olsa da sovyet iktidarı bunlar aracılığı ile koşullar düzeldiğinde sosyalist üretime ve demokrasiye ileride geçme umudunu hâlâ temsil ediyordu. Emek arzı son derece kısıtlıydı ve eldeki işgücü verimsiz, hatta tehlikeli boyutlarda verimsizdi. Vasıflı işçilerin büyük bir bölümü ve Bolşevik desteği ve üyelerinin çoğu, devlet yönetim ve ordu kadrolarına alınmıştı. Öteki işçiler ise en azından karınlarını doyurabilecekleri umuduyla kırsal kesime göç etmişti. Geri kalanlar da karaborsa yaparak geçiniyordu. Troçki'ye göre, 1920'de kayıtlı olan 1.150.000 sendika üyesinden —ki bu sayı 1917'ye göre önemli bir düşüş anlamına geliyordu— 300.000'i bu son iki kategoriye giriyordu. Böylece, 'emperyalist savaş ve

Sovyet devletine yapılan karşı-devrimci saldırılardan doğan büyük ekonomik çöküş' koşulları altında 'vasıflı ve eğitilmiş işçilerin dağılan kitlelerini bir araya getirmek için, Komünist Parti Merkez Komitesi 22 Ocak 1920'de zorunlu çalışma için hazırlanan bir dizi tezi benimsedi. (82)

Ancak, bu tezleri hazırlayan Troçki, sadece belirli acil durumlarda uygulanacak belirli zorunlu çalışma uygulamalarını gösteren bir liste düzenlemekle kalmadı, yanısıra sosyalizme geçiş döneminde emek üzerinde uygulanacak zorunlulukların ve hatta işgücünün tümüyle askeri statüye alınmasının kuramsal açıdan doğrulanması için ayrıntılı bir plan hazırladı. Burjuva toplumunun yasal açıdan 'özgür' çalışması da dahil tüm çalışma hayatının zorunlu olduğuna, bütün toplumların kendilerini çoğaltması gerektiğine ve komünizmin tam anlamıyla gelişmesine geçiş sürecinde 'çalışmayan yemek yiyemez' ilkesinin getirilmesi gerektiğine ilişkin varsayımlardan yola çıkan Troçki, işçi devletinin ekonomik görevlerin yerine getirilmesi için işçileri gereken yere göndermeğe hakkı olduğu sonucuna vardı. Kapitalist üretim anarşisinin üstesinden gelebilecek bir ekonomi planının özü budur. Ve 'zorunlu çalışma hizmeti, şu ya da bu ölçüde emek askeri statüye alınmaksızın uygulanamaz' Bu, 'kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemi sırasında emekgücünü organize edilmesi ve disiplin altına alınması için kaçınılmaz yöntemi temsil etmektedir'.

Menşevikler tarafından Firavunların yöntemlerini kullanarak sosyalizmi kurmağa çalışmakla suçlanan Troçki (bu tümceyi kendisi sonraları Stalin için kullanacaktı), zorunlu çalışma sisteminin emek ya da onun verimi üzerinde zararlı bir etkisi olmayacağını belirterek karşılık verdi. Serf emeği bile kendi dönemlerinde verimli olmuştu, askeri statüde emek de öyle olacaktı. Aslında köylüleri sanayi işi için hazırlama ve eğitmenin tek yolu buydu. Gündemdeki soru zorunlu çalışma sisteminin uygulanıp uygulanmaması değildi, 'zorunlu çalışmayı kim, hangi nedenle kimin üzerinde uygulayacak? Hangi sınıf üze-

rinde, hangi koşullar altında, hangi yöntemlerle?' sorusuydu. Günümüz Rusya'sında korkmak yersizdi, çünkü kontrol 'Komünist Parti'nin kişiliğinde işçi sınıfının elindeydi.' (83)

Ancak, zorunlu çalışma ve askeri statüye almanın yanısıra, Troçki işçilerin eldeki görevler için de eğitilmesinin gerektiğini öne sürdü. Ekonomik plan ve yapmaları istenen fedakarlıklar, ikiyüzlülük ve yalancılık maskesi olmaksızın işçilere tam olarak açıklanmalıydı, özellikle de tüketim mallarının ancak planın son aşamasında kendilerine para yerine verileceği belirtilmeliydi — bu planın hazırlanmasına kitlelerin katılmayacağı, hatta kendi yaşam standartlarını yükseltmek için sendikalar tarafından dolaylı baskı yapılamayacağı açıktı. İşçi devleti'nin başı olan parti, bu sorunlarla ilgili kararları verecekti, fakat örneğin burjuvaların din aracılığı ile yaptıkları gibi yapmaları istenilen fedakarlıklarla ilgili olarak işçileri kandırmayacaktı. Morallerinin düzeltilmesi ve eğitim, zorunlu çalışmayı daha da verimli kılacaktı. Bunun ne kadar süreceği kesin olarak belirtilmedi, ancak Lenin Nisan 1920'de yapılan Üçüncü Sendikalar Kongresi'nde yeni sosyal disiplin biçimlerinin oluşturulması on yıllarca sürer.' dedi. (84) Bu zorunlu çalışmanın ne ölçüde hafifletileceği ve tümüyle aydınlanmalarından önce işçi katılımının ne ölçüde arttırılacağı da belirsiz kaldı. Troçki'nin planı sonsuz bir süreye sosyalizmin barışçıl şekilde kurulması için askeri yöntemlerin tam anlamıyla uygulanmasından başka bir şey değildi. (85)

Savaş Komünizminin büyük yanılsamaları bunlardı; sosyalizmin Firavunların yöntemleri ile kurulabileceği; devlet iktidarı 'Komünist Parti'nin kişiliğinde' proleteryanın elinde kaldığı sürece geçiş dönemi boyunca hangi zorunlu çalışma biçimlerinin uygulanacağının önemsiz olduğu; devletçi örgütlenme yöntemleri ile özgür bir toplumun oluşturulmasında bilinçli halk insiyatifinin arttırılabileceği. Bu yanılsamalar sadece savaş komiserliğine özgü değildi, ancak bu komiserliğin askeri zafer kazanmaya yö-

nelik yöntemlerin barış zamanı ekonomik görevlere uygulanabileceğine ilişkin görüşü belki de anlaşılırdı. Partinin önde gelen kuramcılarından ve eski sol kanat üyesi Bukharin, yazdığı 'Geçiş Dönemi Ekonomisi' adlı kitapta savaş komünizmini yüceltti ve bunun evrensel proleterya devrimi yasalarından türetildiğini kanıtlamağa çalıştı. Kapitalist mülkiyet anlayışının yıkıldığı bir proleterya diktatörlüğünde 'herhangi bir türde sömürü yapmanın olanaksız olduğunu' belirtti. Bukharin, yürütmeden işçilerin askeri statüye alınmasına kadar tüm zorunlu çalışma uygulamalarının 'emeğin kitlelerce özörgütlenmesinden başka bir şey olmadığını' belirtti. (86) Ve asla Troçki gibi emeğin askeri statüye alınmasını genel bir ilke olarak kuramsal açıdan doğrulayacak kadar ileri gitmeyen Lenin, Bukharin'in kitabında sadece zorun rolü ile ilgili bölümü beğeni ile karşıladı. Bu bölümdeki en önemli paragrafların yanına kalemle çoğu zaman üç ayrı dilde 'çok iyi' yazdı ve geçiş dönemi sırasında 'ekonomi dışı zorunlu çalışma' başlığını taşıyan onuncu bölümün tek sözcükle mükemmel olduğunu belirtti. (87) Lenin ancak 1921'de savaş komünizminin bazı yanılsamalarını kabullenmeğe başladı. (88) Ama o dönemde devletçi organizasyon ve doğrudan baskı yönetiminin sosyalizmin kurulması ile tümüyle uyumlu olduğuna ikna olmuştu. Gerçekten de, Kasım 1919'da 'proletaryamn komünist etkinliğinin örgütlenmesi ve Komünistlerin genel siyaseti artık kesin, son biçimini almıştır', diyecek kadar ileri gitti. (89)

Muhalefet ve Direniş

Bu 'kesin, son biçim', ancak 1920-21 kışında köylülerin, işçilerin ve denizcilerin isyan etmesi üzerine partinin savaş komünizmi önlemlerinde, özellikle de kırsal kesim siyasetini ilgilendiren önlemlerde bazı rahatlamalar yapması gerektiğine ikna olmasından sonra parçalandı. Troçki'nin emeğin askeri statüye alınmasına ilişkin özgün tezleri, Lenin tarafından desteklenmelerine rağmen, 12 Ocak 1920'de Sendikalar Merkez Konseyi tarafından oy-

birliği ile reddedildi, çünkü sendikaların da askeri statüye alınmasını öngörüyordu. Troçki bu konuyu Mart ayında yapılan Dokuzuncu Parti Kongresi'nde dile getirdi ve askeri statü siyaseti parti tarafından onaylandı. Ancak Troçki o dönemde yazdığı bir yazıda adeta geleceği görmüştü; 'Eğer işçilerin çoğunluğu karşı çıkarsa zorunlu çalışma sistemi kırık bir dala benzeyecektir ve Sovyet sistemi de onunla birlikte çökecektir. Askeri statüye alma, işçilerin karşı çıkması halinde Arakeyev'in devlet kölelik sistemi olacaktır.' (90) Ancak, 1920 başlarında önde gelen parti liderleri, işçilerin bu sistemi destekleyeceğinden emindi. Bukharin'in o dönemde kendinden emin bir tavırla söylediği gibi, öncü parti ile sınıf arasında 'hiçbir fark yoktu'. (91)

Ancak, işçiler arasındaki ve sendikaların tüm düzeylerindeki hoşnutsuzluk karşısında bu uzun zaman sürdürülemezdi. Sendika hiyerarşisi, askeri statüye alma ve bireysel yönetime duyduğu hoşnutsuzluğu iki öneri ile dile getirdi. Tomsky ve öteki ılımlılar da dahil sendika liderlerinin geniş çaplı koalisyonu tarafından desteklenen birinci öneri, tüm Komünist sendika üyelerinin Sendikalar Merkezi Konseyi'ndeki parti fraksiyonuna bağımlı olması çağrısında bulundu. Böylece Konsey önemli yetkilere sahip olacak ve partinin Merkez Komitesi'nden bağımsız olacaktı ve uygulamada parti içinde parti oluşturacaktı. İkinci öneriyi sunan ve eski bir metal işçisi ve Çalışma Komiseri olan, halen Rusya Metal İşçileri Sendikası Merkez Komitesi'nin başkanlığını yürüten Shlyapnikov, daha da ileri giderek parti, sovyetler ve sendikalar arasında yetkilerin ve işlevlerin ayrılması gerektiğini savundu. Ekonominin kontrolu sendikalara verilecekti. Sovyetler tüm siyasi yönetimi üstlenecekti. Parti ise uygun ideolojilerin üretilmesi görevini alacaktı, fakat öteki iki alana doğrudan karışamayacaktı. Doğrudan parti ve devlet müdahelesi olmaksızın ekonominin kontrolunun sendikalara verilmesi, işçi Muhalefeti'nin giderek artan isteğiydi. Lutovinov'da Mart 1920'de yapılan Dokuzuncu Parti Kongresi'nde ben-

zer bir görüşü savundu. Her iki öneri de Merkezi Komite tarafından reddedildi. (92)

Ancak fırtına Troçki'nin çevresinde koptu. Mart'ta parti tarafından ulaştırma sistemindeki kronik bunalımı çözmekle görevlendirilmişti. Demiryolları için tümüyle yeni bir yönetim sistemi (Glavpolitput) kuruldu ve demiryolları sendikası tümüyle devre dışı bırakıldı. Ağustos ayında sendikanın merkezi komitesi tek yanlı olarak lağvedildi ve yerine Tsektran adı verilen yeni bir komite getirildi. Kasım ayında yapılan Beşinci Rusya Sendikalar Konferansı'nda, Troçki sendikaları 'silkelemeğe' devam edeceği tehditinde bulundu. Sendikacıların eleştirilerine karşılık olarak, Troçki sendikaların tümüyle askerileştirilmesini ve parti hakimiyetindeki devletin bünyesine alınmasını öngören iyice geliştirilmiş programı hazırladı. (93)

O ana kadar Troçki'nin politikalarını destekleyen ve partinin sendika liderlerini atama yetkisine sahip olması ilkesinden hiçbir zaman kuşku duymamış olan Lenin, bu defa Troçki'ye karşı çıktı; bu kısmen kuramsal tutarlılıktan, kısmen de sendika liderleri arasında giderek yükselen öfke ve düşmanlığa bir kurban verilmesi gerektiğinden kaynaklanıyordu. 9 Kasım günü Merkezi Komite 'merkezciliğin ve askeri statüde çalışma biçimlerinin bürokrasi, küçük çaplı zalimlik ve kırtasiye ile bozulduğu'na ilişkin öneriyi kabul etti; yine de emeğin askerileştirilmesine ilişkin sağlam yöntemler'i savundu. (95) Lenin Aralık'ta Glavpolitput'un ve Tsektran'ın kapatılmasına ilişkin Zinoviev'in önerisini destekledi ve Troçki'nin uygulamalarını kuramsal açıdan eleştirmeğe başladı. Lenin'e göre sendikalar bağımsız bir organizasyon olmayı sürdürmeliydi, çünkü ekonomi yönetimi için işçilerin eğitilmesi görevini sürdürmeleri hâlâ gerekliydi ve bu görevi devlet, baskı yönetimi organları olarak yerine getiremezlerdi. Yanısıra, proleterya diktatörlüğünü uygularken, parti, öncü ile kitleler arasında 'bağlantı' sağlaması için hâlâ sendikalar gibi parti dışı örgütlenmelere gereksinim

duyuyordu. Lenin sözlerini şöyle sürdürdü: 'Troçki artık tek ve basit bir dişliye indirgenemeyecek kadar karmaşık bir mekanizma geliştirdiğimiz gerçeğini görememektedir: çünkü proletarya diktatörlüğü bir proleter kitle örgütü tarafından uygulanamaz, öncü ile ileri sınıf kitlesi ve ileri sınıf ile emekçi halk kitlesi arasında bir dizi transmisyon kayışı olmaksızın işleyemez.' (96)

Ancak, bu karmaşık transmisyon kayışları sistemindeki motor güç — parti — çok sert çalışmamalıydı. Troçki'nin anlayamadığı şey, sendikaların meşru bir sıkıntısı bulunabileceği ve belki de parti politikalarının aşırı bürokratik olduğuydu. Bu hatanın kökü Lenin'e göre Troçki'nin işçi devletinde işçilerin maddi ve manevi çıkarlarını savunmak için sendikalara gerek olmadığına ilişkin inancıydı. Ancak bu yanlıştı, çünkü Rusya'da olan şey soyut bir işçi devleti değil, bir işçi ve köylü devleti, 'bürokratik çarpıklığa sahip' bir devletti. Bundan dolayı proletarya kendini bu devletten korumak için kendi örgütlerine muhtaçtı. (97)

Ancak, partinin sendikalar üzerinde uyguladığı kontrolun çok sert ve aşırı bürokratik olduğunu Lenin'in farkına varması, sendikalar aracılığı ile ekonominin demokratikleştirilmesini ve fabrika komiteleri sisteminin yeniden canlandırılmasını isteyen bir sol kanat muhalefetinin kurulmasını önleyemeyecek kadar geç kalmıştı. İşçi Muhalefeti adı verilen bu yeni sol eğilimin önde gelen liderlerinden Alexandra Kollontai, sosyalizmin ekonomik yapılanmasına ilişkin temel soruyu şöyle dile getiriyordu: 'bürokrasi mi yoksa kitlelerin öz etkinliği mi?' (98) Kollontai, Lenin'in sendikalarla ilgili görüşlerini ve yanısıra Troçki'nin görüşlerini son üç yılda uygulanan bürokratik yaklaşımın bir başka varyantı olarak nitelendiriyor, yani Shlyapnikov'un dediği gibi, 'sendikaları bir bilgi ve tavsiye bürosuna dönüştürme amacı taşıdığını' öne sürüyordu. (99)

Lenin, sendikaların ve proleteryanın ekonomi üzerindeki kontrolunu sonsuza dek askıya almak istiyordu. Kollontai, Lenin'in tutumunu şöyle özetliyordu: «sendikalar

ilmatkar ve çalışkan vatandaşlar yetiştirdiğinde, onlara Sovyet ekonomi kurullarını «enjekte» edeceğiz. Böylece sendikalar giderek yokolacak ve tasfiye edilecektir.» Sendikaları sadece uzak bir gelecekte ekonomiyi yönetmeleri için işçileri eğiten 'komünizm okulları' olarak gören bu yaklaşımın en büyük yanlışı şuydu: '...tüm eğitim sistemlerinde deney özgürlüğü yeralmamaktadır, eğitimle ve eğitilenlerin yaratıcı yeteneklerini ortaya çıkarma özgürlüğü. Bu açıdan, tüm pedagoglarımız zamanın gerisinde kalmıştır... Sendikalar sadece komünizm okulları değildir, bunun yanısıra onun yaratıcılarıdır.» (100)

Sendikaların yöneteceği ekonomi sistemine geçiş çağrısını yaparken, İşçi Muhalefeti, sendikalara görev verilmesini öngören fakat kesin program ve yöntemleri belirsiz bırakan bir önceki üç ulusal sendika kongrelerinin kararlarına değindi. Gerçekte pekçok Bolşevik bu kararları karşı çıkanların gördüğü gibi devletin sendikalaştırılması değil, devlet kontrolu ve sendikaların etkisizleştirilmesi şeklinde yorumlamıştı. Ancak muhalefetin en çok alıntı yaptığı karar, Mart 1919'da yapılan Sekizinci Parti Kongresi'nde yayınlanan 5. Bildiri'ydi: '... sendikalar, tek bir ekonomi birimi olarak kabul edilen tüm ulusal ekonominin tüm yönetimini kendi ellerine almayı başarmalıdır.' (101). İşçi Muhalefetinin istediği buydu; düzenli ve aşamalı bir uygulamaya yönelik önlemler dizisi ile bu amacın uzak gelecekte değil, yakın gelecekte gerçekleştirilmesi. (102)

Amaç, seçimle gelecek bir Rusya Üreticiler Kongresi'ne tüm yetkileri vererek ekonomiyi demokratikleştirmekti ve bu kongre de bir merkezi yönetim organı seçecekti. Bölgesel ve yerel düzeylerde de bnzeri organlar seçilecekti ve Sanayi Sendikalarının Kongrelerinde belirli sanayi dallarını yönetecek organlar seçilecekti. Tüm mevcut ekonomi yönetim kurumları ve tüm uzmanlar bu organların emrinde olacaktı. Her ne kadar Kollontai burjuva uzmanlara duyduğu düşmanlığı açıkça belirttiyse de, bunların istihdam edilmesinin teknik açıdan mutlaka gerek-

li olduğunu, çünkü yeni çalışma biçimleri yaratmanın yeterli olmadığını da belirtti. Sendikaların asıl hücreleri olan ve seçimle gelen işçi komiteleri, bağımsız tesislerde yönetim görevini üstlenecekti. 1918'deki Sol Komünistlerin niyetine benzeyen bu amaç, birleşik bir plan yapabilecek ve kurumsal ikilikleri ortadan kaldırabilecek seçimle gelen bir ekonomik merkez kurmak ve yanısıra yüksek düzeyde yerel ve bölgesel insiyatif oluşturmaktı. Ancak bu şekilde yeni çalışma biçimleri oluşturulabilir ve üretim hemen arttırılabilirdi. Ancak bu şekilde işçi sınıfının kölelikten kurtulması işçilerin kendi başarısı olabilirdi. (103)

Ancak, İşçi Muhalefeti, ekonominin demokratikleştirilmesinin sürekli parti yönetimi ve kontrolu —yani tam anlamıyla demokratik bir parti— çerçevesi içinde yapılmasını tasarlamışa benziyordu. Gerçekten de, Kollontai'nin kitapçığının büyük bölümü, proleter olmayan unsurların temizlenmesi ve tüm parti üyelerine geçici zorunlu kol emeği kuralının getirilmesinden seçim ilkesine geri dönüşe ve düşünce ve görüş özgürlüğüne kadar partide reformlar yapılması önlemlerine ayrılmıştı. Kollontai, partinin içsel yaşamı ile ilgili olarak şunları söylüyordu: 'Düşünce ve görüş özgürlüğü olmadan öz etkinlik yapılamaz.' Aynı ilke partiye üye olmayan kitleler için de geçerli olmalıydı. Kollontai iç savaş sırasında bu kitlelerin etkinlerinin kısıtlandığını, fakat bu kısıtlamaların ülke barışa döndükten sonra ne zaman kaldırılacağının açıklanmadığını belirtti. Bazı yerlerde yaptığı konuşmalarda partinin sovyetlerin siyasetini kontrol etmesi gerektiğini ve siyasi programlar öteki partilerle serbestçe rekabet içinde iken bu kontrolun başarılıp başarılamayacağı sorusunun sorulmaması gerektiğini öne sürdü. (104)

Shlyapnikov, Onuncu Parti Kongresi'nde yaptığı konuşmada, ekonomiyi yönetecek organları seçecek olan sendika kongrelerinin 'doğal olarak her zaman yaptığımız gibi' parti hücreleri tarafından aday gösterilen ve seçilen delegelerden oluşacağını belirtti. (105) Açıkçası, İşçi Mu-

halefeti tarafından öne sürülen demokratikleşme dikkatle yönetilecek ve sadece süregelen siyasi ve ideolojik kontrol sınırları içinde gelişmesine izin verilecekti ve temelde partinin demokratikleşmesi için bir basamak olacaktı. Ancak, parti ve devletin içiçe geçişi tersine çevrilmeliydi ve yüksek kademelerde yetkilerin birbirine karışması önlenmeliydi.

Karşı çıkanların programında başka ciddi eksiklikler de vardı. Merkezciliği önlemeğe yönelik eski etkinliklerin de karşılaştığı en önemli sorunlardan birini, yani sanayi çapında otorite ile coğrafik birimlerin rekabeti ilişkisini açıklamamıştı. Çalışma disiplini konusu, sadece yeni işçi kontrolu sisteminin ücretlerin mal ile ödenmesi yöntemi ile birlikte insiyatif ve üretimde otomatikman artış sağlayacağı belirtilerek geçiştirilmişti. Bu saflık, bu alandaki geçmiş deneyimlerin idealleştirilmesinden doğuyordu. Ve her ne kadar fabrika bölgelerinde komün tarlaları kurulması önerileri gıda maddeleri yokluğuna hayalci (ve sınırlı) bir tepki ve işçiler arasında kollektif etkinlik anlayışı yerleştirme çabası olsa da, Kollontai'nin savaş komünizminin çok tatsız gereklerinden bazılarını örneğin komün mutfakları ve çamaşırhanelerini genişletme önerisi, kendisinin işçi sınıfının gerçeklerinden ne kadar uzak olduğunu gösteriyordu. (106)

İşçi Muhalefeti programı ayrıca işçilerin maddi düzeyinin derhal düzeltilmesi ve tüketim mallarının dağıtımında işçilere öncelik tanınması gibi gerçekçi olmayan istekleri içeriyordu. Bu istekler, onların belki de en büyük program başarısızlığını yansıtıyordu: köylülerin sorunlarını kesinlikle anlamama ve zorla tarım ürünlerine el koymaya son verilmesi ile tarım ürünlerinin serbestçe sanayi mamulleriyle değiştirilmesine ilişkin köylülerin isteklerini yerine getirmedeki isteksizlik. Bu alanda savaş komünizmi siyaseti uygulamasına devam edilecekti. Ancak buda şehirleri açlıkla tehdit ediyor ve muhalefetin emeğin üretkenliğini arttırma umudunu yok ediyordu. Demokratik sosyalist düzenin kurulması açısından zorunlu olan ve za-

ten çok azalan şehir ve kırsal kesim çalışan kitleleri arasında dayanışma kurulması olasılığı, böylece tümüyle yokolacaktı. Bu ittifakın pekişmesi İşçi Muhalefetinin başlıca amacıydı, fakat tarım kuruluşlarındaki işçi komitelerine çağrıda bulunmak dışında şeyler yapılması gerekiyordu.

Lenin, İşçi Muhalefeti'nce yapılan önerileri açık bir düşmanlıkla karşıladı. O dönemde her türlü muhalefete duyduğu sabrı tümüyle yitirmişti ve buna bir son vermek için her türlü kişisel hakareti, hatta cinsiyetçi kinayeyi bile uygulamaktan kaçınmıyordu. (107) Ona göre, bu sapma, Marksizm ilkelerinden tümüyle kopmak anlamındaydı ve proleterya üzerindeki küçük burjuva etkilerinin sonucuydu. Bu en kötü türden bir sendikalizmdi ve partinin öncü rolünü gereksiz kılıyordu. Eğer üyelerinin onda dokuzu partiye kayıtlı olmayan işçilerden oluşan sendikalar sanayiyi yönetecekse partiye ne gerek vardı. Çünkü 'komünizm şunu demektedir: Proleteryanın öncüsü olan Komünist Partisi, partiye kayıtlı olmayan işçi kitlelerine yol gösterir, onları eğitir, hazırlar, öğretir — önce işçileri sonra köylüleri — ve tüm ulusal ekonominin yönetimini onların eline bırakmayı amaçlar.' (108)

Sadece partinin üstünlüğü işçiler arasındaki kaçınılmaz küçük burjuva etkilenmelere ve dar meslek sendikalaşmasına karşı koruma sağlayabilirdi. Sendikalar ekonominin kontrolunu uzun yıllar sonra, ülkenin heryerine elektrik verilmesinden sonra ve okuma-yazma bilmeyen hiçkimse kalmadığında, halk kendisini eski dünyanın tüm 'pis' alışkanlıklarından kurtardığında ve artık küçük burjuva etkilerden kurtulduklarında ele alabilecekti. Gerçekten de, ancak küçük burjuva köylülük anlayışı tümüyle ortadan kaldırıldıktan sonra tüm ulusal ekonomi sendikaların eline bırakılabilirdi, çünkü tarım şu anda sendikalar tarafından yönetilecek düzeyde kesinlikle değildi. Lenin bir noktada Üreticiler Kongresi'nin ancak komünizme tam geçiş aşamasında, işçilerle köylüler arasındaki tüm sınıf farkları ortadan kaldırıldığında kurulabileceğini savundu. Başka bir deyişle, ekonominin öz yö-

netimi geçici bir zorunluluk sonucunda değil, bir ilke sorunu olarak uzak bir geleceğe tehir ediliyordu. (109)

Lenin kuşkusuz İşçi Muhalefeti programındaki bir dizi gerçek eksikliği, özellikle de köy siyaseti ve önerilen Üreticiler Kongresindeki kapsamı dar konulardaki eksiklikleri iyi saptamıştı, fakat savaş komünizminin getirdiği tarım ürünlerine elkoyma uygulamasının kaldırılmasına ilişkin öneri, tabandaki işçiler arasında büyük destek gördü. (110) Ancak Lenin bu tartışmaları İşçi Muhalefeti'nin işçi organizasyonlarına yetki verilerek ekonominin demokratikleştirilmesine, yani sendika üyelerinin işçi sınıfı tabanından soyutlanmaması ve tabandan gelen kontrolu gözardı etmemeleri amacına ilişkin önerilerine karşı çıkmak için kullandı. Kendi sosyalizme geçiş süreci kavramına karşı düşmanca baktığına inandığı görüşler arasında (reform yapılmış) partinin asıl siyasi ağırlığı taşıyacağı ve ekonomi düzenleme organlarının temelini oluşturacak fabrika komiteleri ile sendikalar üzerinde etkide bulunacağı kontrollu ve aşamalı demokrasileşmeye ait Muhalefet projesi de vardı. Bu proje, sınıfların tümüyle ortadan kaldırılmasına yol açmayacaktı, tersine işçi sınıfı bu geçiş döneminde ağırlığını koruyacaksa gerekliydi. Bu proje önce her işçinin ekonomi yönetimini öğrenmesini de öngörmüyordu, tersine sadece işçi organizasyonlarının ekonomik yönetim için gereken bilgilere sahip kişiler üzerinde kesin kontrol sağladığını ve ekonomik siyasetin formüle edilmesinde kesin kararı verebileceklerini öngörüyordu. İşçi Muhalefeti, sendikaların elinde karar verme yetkisi olmadığı, — öğrenme yaratıcı bir öz etkinlik sürecine bağlanmadığı — ve bu gibi işçi organizasyonlarına insiyatif verilmediği takdirde, komünizm okulu' görevini yerine getiremeyeceklerini belirtti. Lenin'e göre bu insiyatif ve tam kontrol yetkisi, ancak öğrenim süreci tamamlandıktan sonra verilecekti. (111)

İşçi Muhalefeti, Onuncu Parti Kongresi'nde kesin bir yenilgiye uğradı. En son oylamada 50 oy alan birleşik Troçki-Bukharin platformuna ve 336 oy alan 'On Platformu'na (Lenin ve ötekiler) karşı sadece 18 oy alabildiler.

(112) Her ne kadar desteklerinin büyüklüğünü tam olarak hesaplamak zor ise de, bu sayıların gösterdiğinden daha çok olduğu kuşkusuzdur. Lenin'in saldırısındaki öfke, muhalifleri bir sendikalizm sapması olarak nitelendirerek resmen kınamağa ve partideki tüm organize fraksiyonları yasaklamağa yönelik girişimleri, muhaliflerin önemli bir tehdit oluşturduğunu göstermektedir. Lenin, halk kitlelerinin muhalefete verdiği desteğin farkındaydı. (113) Bu destek, özellikle metal işçileri sendikasında güçlüydü ve muhalefet Samara, Urallar, Ukrayna, Vladimir, Moskova ve daha az ölçüde Petrograd'daki işçiler arasında etkiliydi. Ancak, bu fikirlere duyulan potansiyel sempati ne kadar yaygın olursa olsun, bunlar çevresinde harekete geçilmesi için örgütsel taban çok zayıftı. 1920 sonlarında böyle bir solcu ideolojik programın gerisinde harekete geçme kaynaklarına sahip canlı bir fabrika komiteleri ağı artık mevcut değildi. İşçiler ise fiziksel açıdan tükenmiş ve moralsizdi.

Tabandaki işçilerle parti liderleri arasındaki ekonomik demokrasiye ilişkin bağlantı kopukluğu, 1918 başlarında Lenin'e yapılan son önemli meydan okumadan bu yana daha da genişlemişti, ideolojik meydan okumanın sürekliliği ise iç savaş yıllarında yok olmuştu. Osinsky ve öteki eski Sol Komünistler, parti ve devlet bünyesinde demokratik reformlar yapılması için baskı yapmayı sürdürdükleri halde İşçi Muhalefeti ile işbirliğine girmeyi reddettiler. Ve İşçi Muhalefeti, Osinsky'nin 1918'deki ideolojik müdahelelerine hiç değinmedi. Bunun nedenleri tam olarak bilinmemektedir, ancak Demokratik Merkezcilerin İşçi Muhalefetini işçi iktidarı konusunda çok ileri gitmiş olarak gördükleri kuşkusuzdur. Demokratik Merkezciler 1920 ilkbaharında kendilerine karşı uygulanan 'yönetimsel saldırı'dan büyük zarar görmüşlerdi. (114) 1918'de bir Solcu olmasına rağmen Kollontai çok geç kalmıştı ve 1921'de ekonomik demokrasiyi tam olarak savunan bir kuramcı değildi. Ancak muhalefetin sahip olduğu en dinamik liderdi. Parti Merkez Komitesi'nde hiç kimse destek vermedi. Asıl örgütsel taban sendi-

kalardı. Ancak Rusya Sendikalar Merkez Konseyi'nde muhalefet liderleri yer almıyordu ve bu düzeyin altında önemli görevlilerden destek gelmesine rağmen parti, 1919'dan sonra örgütsel denetimini sıkılaştırdı. Shlyapnikov gibi önemli muhalefet liderleri, organizasyon girişimlerinin önlenmesi amacıyla diplomatik görevlere gönderildi. Ve son iki yılda eşi görülmemiş düzeyde açık tartışmalar yapılmasına rağmen, Mart 1921'deki Onuncu Parti Kongresi'nden önce, muhalefetin görüşlerini savunmasını engellemek için parti mekanizması işletildi. (115)

Kısacası, iç savaş fabrika demokrasinin örgütsel temelini yok etmiş, partinin sendikalar üzerindeki kontrolunu sıkılaştırmış ve işçi kontrolu ile politik demokrasi üzerinde hakim Bolşevik ideolojiyi daha da katılaştırmıştı. Önde gelen muhalefet grubu ne tabanda iyi organize olmuş ne parti hiyerarşisinde de iyi bir konuma sahip olmuş; ne de muhalefetin işçici ideolojisi, metal işçileri gibi bazı destekleyicilerinin tarım ürünlerine zorla elkonulmasından vazgeçmesini istemelerine rağmen köylülerin gereksinimlerine ilgi göstermişti. Sonuç olarak ilk defa Moskova'da ve sonra da Şubat 1921'de Petrograd ve Kronstadt'ta patlak veren protestolar, gerçek reformlar yapılması yerine kitlelere baskı uygulanmasına neden oldu. Parti hiyerarşisi ile tabandaki işçiler ve denizciler arasındaki uçurum çok büyüktü ve İşçi Muhalefeti bile anlaşma ve uzlaşma zemini bulunduğu halde, bunu bir karşı-devrim olarak düşünebiliyordu. (116) 1920 sonlarında çıkan köylü ayaklanmalarını izleyen bu protestolar, parti liderlerinin kırsal kesim politikalarını değiştirmelerine yol açtı. Ancak, gerçek sovyet demokrasisi ve işçi kontroluna ilişkin Kronstadt talepleri, buz tutmuş Fin körfezindekine benzer biçimde bir yankı getirmedi. Kronstadt'taki ayaklanmanın 17 Mart 1921'de silah zoru ile bastırılması, bu ideallerin —Ekim ideallerinin— sembolik ölümünü temsil ediyordu; yine de parti ertesi gün Petrograd caddelerinde yapılan geçit törenleri ile Paris Komünü'nün ellinci kuruluş yıldönümünü utanmadan kutladı.

6. Bölümün Dipnotları

(1) Cohen, «Bukharin», s. 60. Askeri cephedeki gelişmeler için bak : David Footman, «Civil War in Russia», Londra 1961.

(2) Lenin'in devletle ilgili kuramının bu ve ilgili özellikleri 8. bölümde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

(3) Lenin, «Collected Works», cilt 26, s. 49; Andreev, s. 289.

(4) «The Bolsheviks and the October Revolution : Minutes of the Central Committee of the Russian Social-Democratic Labour Party (Bolsheviks), August 1917-February 1918», çev. Ann Bone, Londra 1974, s. 132.

(5) Alıntı : Bunyan ve Fisher, s. 196.

(6) Brügmann, s. 110; Keep, «The Russian Revolution», s. 265-66; David Mandel, s. 587.

(7) Bu olayları anlatan sayısız ayrıntılı kaynaktan yararlandım, ancak en iyi anlatım için bak : Liebman, «Leninism Under Lenin», s. 238.

(8) Radkey, «The Sickle Under the Hammer», s. 71-72.

(9) Anweiler, «The Soviets», s. 194.

(10) Keep, «The Russian Revolution», s. 313.

(11) Radkey, «The Sickle Under the Hammer», s. 91-92, 396.

(12) a.e., s. 463. Bolşeviklere karşı Anayasal Meclisi savunan aydınlar, o koşullar altında böyle bir meclisin sosyal ve ekonomik parçalanmayı önleyecek etkin politikaları nasıl geliştireceği üzerinde durmuyorlar. Anayasal Meclisi «iç barış ve çoğulcu siyasi düzen için Rusya'nın son umudu' olarak nitelendiren, ancak ılımlı sosyalistlerin uygulamada iflas etmesini ve organizasyonel zayıflıklarını gizlemeyen Keep buna bir örnektir. Bak : The Russian Revolution», s. 337.

(13) Liebman, «Leninism Under Lenin», s. 266; Getzler, «Martov», bölüm 8; Kaimson, «The Mensheviks», bölüm II.

(14) Keep, s. 349.

(15) a.e, s. 380-81. İktidar değişiminin ayrıntılı bir bölgesel analizi için bak : a.e., bölüm 25-27.

(16) Abrams, o yıllarda parti ile yerel sovyetler arasında bir 'iletim bağlantısı' olmadığını ayrıntılı biçimde anlatmaktadır.

(17) T.H. Rigby, «Lenin's Government: Sovnarkom, 1917 - 1922», New York, 1979, s. 161.

(18) Keep, s. 321. Ayrıca bak : Keep, «The Debate on Soviet Power», Oxford 1979.

(19) Bak : Walter Pietsch, «Revolution und Staat : Institutionen als Trager der Macht in Sowjetrussland 1917-1922», Köln 1970, bölüm 7.

(20) Rigby, «Lenin's Government», s. 174.

(21) a.e., s. 43.

(22) Bu gelişmelerin en ayrıntılı araştırması Pietsch'in kitabıdır, ancak Rigby'nin son kitabı da bunu önemli ölçüde desteklemektedir.

(23) Rosabeth Moss Kanter'in belirttiği gibi, en yüksek derecede kurumlaştırılmış sistemlerde bile, belirsiz bir ortamda karar alan görevliler arasında her türlü sadakat kriterleri yayılır. Bu yıllarda Rusya'da hem çok yüksek derecede bir belirsizlik (savaş, kıtlık), hem de çok düşük bir kurumlaşma vardı. Bak : Rosabeth Moss Kanter, «Men and Women of the Corporation», New York 1977, bölüm 3.

(24) Parti'nin bileşimindeki değişiklikler için Service'nin son kitabı değerli bir kaynaktır.

(25) Kaplan, s. 308.

(26) Rigby, «Lenin's Government», s. 176.

(27) Pietsch, bölüm 9. Pietsch'in belirtiği gibi, bir olasılık olsaydı, parti devlet kurumlarını yutardı, tersi değil. Yerel parti para kaynakları bile sovyetlere bağlıydı. Ayrıca bak : Abrams, s. 360

(28) Rigby, «Lenin's Goverment», s. 210, 230; Pietsch, bölüm 8.

(29) Pietsch, s. 152.

(30) Pierre Sorlin, «The Soviet People and Their Society», çev. Daniel Weissbort, New York 1968, s. 76. Birinci Dünya Savaşı ve iç savaş, 5 milyon askerin ve 7.5 milyon sivilin ölmesine yol açtı. 1920'de şehirlerde 1900'e kıyasla daha az nüfus ve 1880'e kıyasla daha az işçi vardı. Ve bu istatistiklere Rus halkının bu yıllarda hastalıklar, yetersiz beslenme ve sürekli güvensizlikten çektiği acılar dahil değidir.

(31) Bak: Roger Pethybridge, «The Social Prelude to Stalinism», Londra 1974, bölüm 3. Savaş komiseri olan Trotsky de bu faktörlere sık sık değinmiştir.

(32) Rigby, «Lenin's Government», bölüm 10 ve 11. 1917'de halk komiserlerinin ortalama yaşının 37 olması da çarpıcı bir noktadır.

(33) Abrams, s. 372; Pietsch, s. 145; Anweiler, «The Soviets», s. 220.

(34) Rigby, s. 238.

(35) Brügmann, s. 245; Döring, s. 147.

(36) Lenin, cilt 30, s. 427, 426, 457.

(37) a.e., s. 309-10.

(38) a.e., cilt 32, s. 26-27.

(39) a.e., s. 33-34.

(40) a.e., cilt 30, s. 465.

(41) Alıntı: Carr, «The Bolshevik Revolution», s. 193 (cilt 2).

(42) Bunyan, «The Origin of Forced Labor», s. 128; Carr, «The Bolshevik Revolution», cilt 2, s. 192; Osinsky, «Thesen über die kollegiale und die Einmannleitung (1960)», Kool ve Überlander'in kitabı, s. 126-28.

(43) V.Z. Drobizhev, «Glavnii shtab sotsialisticheskoi promyshlennosti», Moskova 1966, s. 121.

(44) Buchanan, s. 261-62, 290-91.

(45) Konferans kararı, alıntı: Bunyan, «Intervention, Civil War», s. 413, ayrıca s. 410.

(46) Buchanan, s. 291.

(47) Brügmann, s. 253.

(48) Kararın 5. paragrafı, alıntı: Bunyan, «The Origin of Forced Labor», s. 28.

(49) Kaplan, s. 315-16.

(50) Brügman, s. 260-62; Bunyan, a.e., s. 29.

(51) Lenin, «Collected Works», cilt 28, s. 139-40.

(52) a.e., cilt 30, s. 109.

(53) a.e., cilt 28, s. 140; cilt 27, s. 517.

(54) a.e., cilt, 30, s. 456.

(55) Brügmann'ın görüşünü (s. 262) pekçok Batılı araştırmacı da paylaşmaktadır ve bu gelişmelerin parti egemenliğinin içeriğinden ve sürekli dürtüsü sonucunda meydana geldiğini, bu yüzden tek yanlı olduğunu belirtmektedir.

(56) Rosenberg, «Workers' Control on the Railroads», D 1213.

(57) Alıntı : Buchanan, s. 281; ayrıca bak : Döring, s. 190.

(58) Alıntı : Carr, «The Bolshevik Revolution», cilt 2, s. 184; ayrıca Döring; Buchanan, s. 283.

(59) Maurice Dobb, «Soviet Economic Development Since 1917», New York 1966, s. 111-12; Oppenheim, s. 12.

(60) Carr, «The Bolshevik Revolution», cilt 2, s. 183.

(61) Sorenson, «Life and Death of Soviet Trade Unionism», s. 79; Brügmann, s. 248.

(62) Lenin, «Collected Works», cilt 27, s. 408.

(63) Leo Kritsman, «Die heroische Periode der grossen russischen Revolution», Frankfurt 1971, s. 325.

(64) a.e., s. 198-99.

(65) Bu yıllardaki elektrikleşme projesi ve planlamasının gelişmesi için bak : Heiko Haumann, «Beginn der Planwirtschaft : Elektrifizierung, Wirtschaftsplanung und Entwicklung Sowjetrusslands 1917-1921», Düsseldorf 1974.

(66) Dewar, s. 52.

(67) Haumann, «Beginn der Planwirtschaft», s. 42.

(68) Döring, s. 168.

(69) Zagorsky, «La République des Soviets», s. 251-52.

(70) Haumann, «Die russische Revolution», s. 774-75; Kritsman, s. 297-98.

(71) Döring, s. 168, 154-55, 171.

(72) Kritsman (s. 337), 1918 yılı ortalarında bu oranın 1 : 1,9 olduğunu ve 1920'de de 1 : 1,04 olduğunu belirtmektedir, ancak kanımızca bu, abartılmış bir rakamdır. 1920'de ayrıcalıkların çoğunlukla gıda maddeleri tahsisatı olarak verildiğini göz önüne alsak bile.

(73) Dewar, s. 63; Bunyan, «The Origin of Forced Labor», s. 176.

(74) Döring, s. 170-71.

(75) Alıntı : Bunyan, «The Origin of Forced Labor», s. 88

(76) Rosenberg, «Workers' Control on the Railroads», D 1215-16.

(77) Hans-Theodor Schmidt, «Die Sowjetischen Gesellschaftsgerichte», Köln 1969, s. 33.

(78) Lenin, «Collected Works», cilt 2, s. 41.

(79) Kaplan, s. 352; Sorenson, «The Life and Death of Soviet Trade Unionism», s. 149.

(80) Lenin, cilt 29, s. 427; cilt 30, s. 285, 517.

(81) Sorenson, a.e., s. 148-49; Kaplan, s. 359.

(82) Merkezi Komite Tezleri, alıntı: Bunyan, «The Origin of Forced Labor», s. 95-101.

(83) Trotsky, «Terrorism and Communism», Michigan 1961, s. 134. Bu kitap, Trotsky'nin Üçüncü Sendikalar Kongresinde, Dokuzuncu Parti Kongresinde ve Üçüncü PEC Kongresinde yaptığı konuşmalardan bölümleri içermektedir. Trotsky nin saldırdığı zorunlu çalışmanın verimsiz olduğunu belirttiğine ilişkin Menşeviklerin iddialarının doğru olduğu görülmektedir. Örnek olarak, bunun demiryollarındaki etkisi için bak: Rosenberg, «Workers» Control on the Railroads», D 1214.

(84) Lenin, cilt 30, s. 508.

(85) Trotsky, «Terrorism and Communism», s. 147-48, 158-59.

(86) Nikolai Bukharin, «Economics of the Transformation Period, Lenin's Critical Remarks» New York 1971, s. 117-18, 160 ve bölüm 10 : Cohen, «Bukharin», s. 86. Bukharin'in belirttiğine göre (s. 131-32), baskı ve disiplinin askeri modeli, belirli dezavantajlara sahipti, ancak bunlarla ilgili hiçbir araştırma yapılmamıştır.

(87) a.e., s. 220-21.

(88) Lenin, cilt 33, s. 88; Charles Bettelheim, «Class Struggles in the USSR», cilt 1, bölüm V, kısım 2.

(89) Lenin, cilt 30, s. 144.

(90) Trotsky, «Terrorism and Communism», s. 147. Arakeheyev, 19. yüzyıl askeri tarım kolonilerini kuran kötü namlı savaş bakanıydı. Askerileşme konulu tartışmalar için bak: Deutscher, «Soviet Trade Unions», s. 35; Osinsky, «Zur Frage der 'Militarisierung der Wirtschaft'», Kool ve Oberlander'in kitabı, s. 141-57.

(91) Alıntı : Cohen, «Bukharin», s. 101.

(92) Jay Sorenson, «The Workers' Opposition : A Case Study of Factionalism in the Russian Communist Party», yayınlanmamış mastır tezi, Columbia Üniversitesi 1956, s. 70-71.

(93) Kaplan, s. 287.

(94) Örnek olarak bak : Lenin, cilt 30, s. 470; cilt 32, s. 47.

(95) a.e, cilt 32, s. 44-45.

(96) a.e., s. 20-21.

(97) a.e., s. 24-25, 58, 73, 48. Bukharin'in eleştirisine ya-

mit olarak Lenin daha sonra bu formülü düzeltti : «Söylemem gereken şey, Bir İşçi Devletinin bir soyutlama olduğudur. Bizim gerçekte sahip olduğumuz şey, önce işçi sınıfının değil köylü halkın egemen olduğu bir işçi devleti, sonra da bürokratik çarpıklıkları olan bir işçi devletidir.»

(98) Alexandra Kollontai, «The Workers Opposition», Londra 1970, s. 35.

(99) Mart 1921'de yapılan Onuncu Parti Kongresinde İşçi Muhalefeti tarafından sunulan tezler, alıntı : Bunyan, «The Origin of Forced Labor», s. 231 (özet olarak.) Tam metin çevirisi için bak : «Self Governing Socialism», editörler Branco Horvat ve Mihailo Markovic, cilt 1, White Plains, New York 1975, s. 173-80. Komple tezler ve imzalayanların listesi için bak: Kool ve Oberlander, s. 170-82.

(100) Kollontai, s. 23-24, 27.

(101) Alıntı: Bunyan, «The Origin of Forced Labor», s. 49.

(102) Kollontai, s. 34-35. Geçiş dönemi ile ilgili hemen atılacak adımların bazıları, sendikalardaki (fabrika komitelerindeki) en alt hücreleri güçlendirmek, bunların teknik ve maddi kaynaklarını arttırmak, tam demokrasi sağlamak, sendikaların bilgisi olmadan kimsenin ekonomik organlara atanmamasını sağlamak, sendikalar tarafından atanan adayların yüksek organlarca reddedilmesini sağlamak, ve görevlilerin seçildiği sendika tarafından toplantıya çağırma yetkisini tanımakdı. Shlyapnikov'un 9 no.lu tezi, alıntı : Horvat, s. 177.

(103) 11 ve 13 no.lu tezler, alıntı: Bunyan, «The Origin of Forced Labor», s. 234-35; ve Kollontai. Sendikalar da yüksek derecede bürokratikleşmişti, ancak İşçi Muhalefeti, en alt düzeylerde fabrika komitelerinin canlandırılması ile bunun üstesinden geleceğini düşünüyordu.

(104) Kollontai, s. 16-17, 38.

(105) Alıntı : Schapiro, «The Origin of the Communist Autocracy», s. 294.

(106) Barbara Evans Clements, «Bolshevik Feminist : The Life of Alexandra Kollontav», Bloomington, Indiana 1979, s. 204.

(107) Örnek olarak, Osinsky ve Lutovinov'un önerilerini 'muhalefetçilik oynamak' olarak nitelendirdi ve ne onların, ne Sapronov ile Ignatov'un, ne de ötekilerin ciddiye alınabileceğini belirtti. Lenin, «Collected Works», cilt 32, s. 35, 51-52: Clements, s. 195, 202.

(108) Lenin, cilt 32, s. 50, 49, 245-46. Bir «tampon» ya da uzlaşma zemini hazırlayan Bukharin de bu saldırının hedefiydi, çünkü ekonomik organlara sendika görevlilerinin atanmasının zorunlu olmasını, ve partinin bunları veto etme hakkı bulunmamasını istemişti.

(109) a.e., s. 50, 61, 68, 246, 250-51; ayrıca bak : cilt 28, s. 424-25.

(110) Paul Avrich, «Kronstadt 1921», New York 1970, s. 25, 36.

(111) Lenin, cilt 32., s. 96-97, 65.

(112) Onlar Platformu, sendikaların proletarya devletinin yardımcı organlarına dönüştürülmesine ilişkin Lenin'in fikrini destekliyordu. Trotsky-Bukharin platformu sendikaların üretime daha büyük oranda karışmasını istiyordu. Parti ve sendika demokrasisi arasındaki ilişkilerde, platformları Onlar Platformu ile aynıydı. Çeşitli platformlar için bak : Bunyan, «The Origin of Forced Labor».

(113) Clements, s. 300, n. 15.

(114) Service, s. 144-45, 138.

(115) Kollontai, kendi kitapçığının basım parasını ödemeğe mecbur edildi. Clements, s. 189. Ayrıca bak : Sorenson : «Life and Death of Soviet Trade Unionism», s. 98, 116; Sorenson, «The Workers Opposition», s. 99-100, 27.

(116) Avrich, «Kronstadt», s. 111, 136. Avrich'in anlatımı en dengeli ve tutarlı olanıdır, ve Bolşeviklerin 1921'de kendilerini içinde buldukları durumu sempatiyle karşılamasına rağmen, protestoların karşı-devrimci bir komplo olmadığını, ve Bolşeviklerin görüşmek için ciddi bir çaba göstermediğini belirtmektedir. Öteki anlatımlar için bak : İda Mett, «The Kronstdat Uprising», Montreal 1971; George Katkov, «The Kronstadt Rising», St. Anthony's Papers, no. 6, Londra 1959, s. 9-74.

İkinci Bölüm

Demokrasi Söylemleri

Devrim sonrası dönemde Bolşevik siyasetlerinin büyük ölçüde ekonomik çöküş, iç savaş, yabancı orduların istilası, uluslararası soyutlanma ve devrimci dönüşüm için dar ve çelişkili bir sosyal temel gibi koşullarla belirlendiği kuşkusuz. Yeni rejimin kendini içinde bulduğu inanılmaz derecede olumsuz koşullar, sosyalist gelişim seçeneklerinin daralmasına neden oldu ve alınan kararları büyük ölçüde etkiledi.

Yine de, devrimin izlediği yol, Bolşevik liderlerinin ve özellikle de Lenin'in uygulamadaki seçimlerinin altında yatan temel kuramsal yönelimlerin bazıları bilinmeden anlaşılamaz. Mevcut seçeneklerin algılanması, olası sorunların önceden tahmin edilmesi ve alternatif siyasetlerin göreli maliyetleri ile yararlarının hesaplanması, derin kuramsal yapıları gösteren bir tutarlılığa işaret etmektedir. İlerideki bölümlerde anlatmaya çalışacağımız gibi Leninist kuramın merkezinde çok büyük bir üretimci ve evrimci sorunsal yatmaktadır ve bu Marx ile Engels'in yapıtlarında da özlü bir yankıya sahiptir. Bu üretimci sorunsal devrimci dönüşümün kilit noktası olan bir dizi konu için yönelim ve rasyonelleşme sağladı: üretim ve işgücü dağılımı, devlet ve parti, bürokrasi ve kültür devrimi üzerinde işçi kontrolu.

Elbette ki Lenin ve Marx'daki tek söylem, üretimcilik değildir ve bu Marx'da kesinlikle egemen değildir. Lenin'in konumu daha belirsizdir, çünkü düşünceleri, buna şiddetle meydan okurken bile çoğunlukla bir üretimci sorunsala takılmış, sorunlardan ancak bazılarını kavramış ve kitle eylemleri ile köklü kurtuluşcu eleştiriye ağırlık ver-

miştir. Son zamanlarda yazılan bazı incelemeler, bu üretimciliğin ne kadar köklü olduğu ve ne kadar çok sorunu tanımladığını saptamakta başarısız kalmıştır; öteki incelemeler ise eleştirilerin kuramsal açıdan doğrulanabilir ya da tarihsel açıdan yararlı olmanın ötesine taşırmışlardır. Leninist kuramın üretimci mantığının hem devrim sonrası yıllarda uygulanan siyasetleri etkilediği, hem de pekçok açıdan sosyal ve ekonomik gelişme üzerinde sonraları yapılan tartışmalar için referans ve söylem unsurları için çerçeve sağladığı kuşkusuzdur —bu da Sovyetler Birliği'nde demokrasi olasılığı ve emeğin kurtuluşu için önemli sonuçlara yolaçacaktı.

7.
Üretimci Evrimcilik ve Çalışma Diyalektikleri

Jürgen Habermas ve Albrecht Wellmer, Marx'ın yapıtını yeniden yorumlayarak Marksizm içindeki üretimci eğilimin kuramsal köklerini ortaya çıkarmaya, ve devrimci-seçkinci teknokratizmi doğrulayan bir tür teknolojik evrimciliğe yönelik gelişmesinin anlaşılmasını kolaylaştırdılar: birincil **telos**'u bir parti eliti tarafından yönetilen bir toplumda üretici güçlerin genişlemesi olan bir kuramdır bu. Habermas'a göre Marx'ın yapıtında temel bir belirsizlik vardır. Marx, kategoriler açısından insan türlerinin öz-oluşumunu sadece emek ile, türlerin maddi gereksinimlerini karşılamak için doğayı kontrol ettiği ve yağmaladığı aletli etkinliği ile kavramlaştırır. Bundan dolayı, insanın öz-nesnelleşmesi ve yansıması maddenin kontrolu ve dönüştürülmesi sorunu içinde algılanır. Ancak, gerçek araştırmalar düzeyinde (felsefi referans çerçevesinde her zaman olmasa da), Marx ikinci bir unsur ekler: Kurumlar, kültürel gelenekler ve ideolojiler gibi sembolik iç tepkileşim sistemleri aracılığı ile insamn öz oluşumu. Otorite ile nesnel olarak dayatan normlar arasındaki ilişkiler bu düzeyde oluşur, fakat yansıma kapasitesi de burada oluşur, çünkü ideolojik ve kültürel oluşumların indirgenemez nüvesi, iyi bir yaşama ilişkin ütopik beklentidir. Bu iki çerçeve, Marx'ın yapıtında hiçbir zaman tam olarak uzlaşmaz ve kuramsal irdelenmeleri, bir bilim olarak Marksizmde temelde karşıt iki kavramın doğmasına yol açar; pozitivist ve indirgemeci kavramlaş-

tırma ile eleştirel ve özgürleştirici (emancipatory) kavramlaştırma. (1)

Marx'ta Özgürleştirici Eleştiri ve Pozitivist Bilim

Marx'ın yapıtındaki başlıca amaç, insan gelişimi üzerindeki tarihi kısıtlamaları sistematik olarak kavrayan ve pratikte bunları ortadan kaldırmayı ve siyaset, çalışma ve kültürde insanın özgürlüğünü tam olarak sağlamayı amaçlayan eleştirel bir toplum kuramına yöneliktir. (2) Örneğin, Hegel'in devlet kavramına getirdiği ilk eleştiri içkin bir ideoloji eleştirisi biçimi alır; bu, burjuva sivil toplumunun bölünmelerini ve özgül çıkarlarını devletin aşacağına ilişkin iddiaların maskesini indirdi. Ancak, devletle sivil toplum arasında bölünme varsayımının konulması, sadece kutuplaşmayı ortadan kaldırarak ya da bir alanı ötekine indirgeyerek değil, evrensel bir hükümet biçimi olarak devletin ideolojik sahteliği içinde saklı ütopik unsurları pratikte kavrayarak aşılabilirdi. Burjuva-demokratik devlet, politik egemenliği sona erdirme isteminin söylemsel oluşması gibi 'kurmaca' bir ideali oluşturmuştu; sosyalizmin amacı ise, (gizli) egemenliği gerçek demokrasi olasılığını sıfıra indiren kapitalist sistemi yok ederek bu ideali gerçekleştirmekti. (3)

Marx'ın kullandığı sözcüklerle; «Akıl her zaman varolmuştur, ancak bu her zaman akılcı biçimde değildir. Bu nedenle, eleştiri herhangi bir biçimde kuramsal ve pratik bilinç ile başlayabilir ve belirli olanlardan mevcut gerçeğe kadar uzanan biçimlerden asıl gerçeği geliştirebilir; yapılması gereken de budur, son amaç da budur. Gerçek yaşam söz konusu olduğu sürece aklın istemlerini içeren tüm modern biçimlerinde, bu, kesinlikle siyasi devlettir; devletin sosyal istemlerin bilincinde olmadığı yerlerde bile. Ve sadece bununla da kalmaz. Dünyanın her yerinde, siyasi devlet, gerçekleşen biçimiyle akılı temsil eder. Ancak aynı zamanda ideal doğası ile gerçek ön varsayımları arasındaki çelişkinin içine düşer. Bundan dola-

yı, sosyal gerçeklik, heryerde siyasi devletin kendi içindeki bu çelişkiden geliştirilebilir. (4)

Marx'ın bilimsel eleştiri yöntemi, temelde indirgemeci olmayan bir ideoloji kavrayışına dayanır. İnsan türlerinin sembolik üretimleri sosyal gerçeği çarpıtan ve bulandıranlar bile, mevcut egemenlik biçimlerinin çok ötesinde 'iyi yaşam'ı işaret eden indirgenemez bir sosyal gerçek nüvesine sahiptir. Bu rasyonel nüve, bu 'ütopik aşırılık', mevcut gerçekliği kölelikten kurtulmak amacı ile ele alan herhangi bir eleştiriye zemin ve telos sağlar.

Marx'ın dine getirdiği eleştiri ve daha sonraları eşit değişim ideolojisini eleştirisi de aynı diyalektik mantığı izlemektedir. Din 'insan özünün fantastik gerçekleşimidir', 'gerçek acılara karşı protestodur', aynı zamanda bu acıları kabul etmeleri için insanları pasifize eder ('halkın afyonudur') (5) Eşit değişim ideolojisi, adaletsizliğin yansıyan görüntüsü için temel oluşturan çarpıtılmış adalet ifadesini temsil eder — ki Marx canlı emek ile emekgücü arasındaki ayrımı belirleyerek ve böylece artık değer ile sömürü arasındaki ayrımı saptayarak bunu kuramsal olarak gösterebilmektedir. Gerçekten de, 'Kapital'in tüm mantığını belirleyen meta biçiminin eleştirisi, Batı felsefe geleneğinden eleştirsel şekilde uyarlanan (ne kadar zayıf eklemlense de, belirli norm kavramlarına sadece değinerek kendi kuramsal impetus'unu (ilk hareketi veren itiş gücü) oluşturur. Birinci cildin ilk bölümünde Marx, karşılıklı ekonomik etkileşimin meta biçimine yönelik biçiminin eleştirisi için temel oluşturur. (Bu biçimde, 'insanlar arasındaki belirli bir sosyal ilişki, onların gözünde ...nesneler arasındaki ilişkinin olağanüstü biçimi haline gelir). Marx bunu, basitçe doğal görünen, ikinci bir doğa gibi görünen şeylerin altında yatan sosyal ilişkilerin özel tarihsel dizisini açığa çıkararak yapar. Marx, kapitalist üretim tarzını feodalizm ile ve hipotetik bir Robinson Cruose ile karşılaştırarak tarihselleştirir ve 'doğasını değiştirir'. Ancak, onun eleştirisi gücünü sadece tarihselleştirme ve doğasını değiştirmeden değil, yabancılaşma-

yı-aşma veya yabancılaşmamış sosyal üretim gibi özel bir normdaki kavrayıştan alır.

Meta biçiminin ve onun altında yatan yabancılaşmış (meğin sosyal ilişkilerinin eleştirisi, bir yabancılaşmamış üretim koşulunun önsezisini gerektirir. 'Kapital'in aynı bölümünde Marx bunu 'ortak üretim araçları ile çalışmalarını sürdüren özgür bireyler topluluğu, tüm farklı bireylerin emek gücünün bilinçli olarak, topluluğun birleşik emek gücü şeklinde uygulandığı toplum' olarak tanımlar. Bu normsal bir kavramdır, 'günlük yaşamın pratikteki ilişkilerinin insanlara yalnızca hemcinsleri ve doğa ile ilgili akıllı ve mantıklı ilişkiler sunduğu' ve hiçbir sınıfın siyasi kontrol aracılığı ile doğrudan (feodalizmde olduğu gibi) ya da meta ilişkileri ile dolaylı yoldan egemenlik kurmadığı iyi toplum önsezisidir. Normatif bir ideal olarak bu temelde Marx'ın yabancılaşma ve devlete ilişkin getirdiği ilk eleştiriden kaynaklanan kavramlarla aynıdır; yani 'özgür insan üretimi', 'türlerin varoluşu', 'ortak servet (Gemeinwesen) ve 'komünist öz' (kommunistische wesen) gibi.. Üreticilerin özgür birleşmesi ideali Marx'ın anıtsal eleştirisinde yer alır. (6)

Etkin devrimci mücadele ve emekten kültüre dek varoluşun tüm koşullarının demokratik şekilde belirlenmesi olarak kurulan siyasetler için temel oluşturan şey, Marx'ın kurtuluşçu eleştiri olarak projesinin bu versiyonudur. Ancak, projesinin pozitivist ve üretimci yorumlanması insan türlerinin yegane temel oluşum etkinliğinin emek olduğu ve sembolik iç tepkileşim diyalektiklerinin geriye doğru izlenerek üretim diyalektiklerine indirgendiği tarihi materyalizm versiyonundan türetilmiştir. 'Alman İdeolojisi' kitabında ayrıntılı olarak açıklanan, ancak hiçbir zaman tümüyle terkedilmeyen kurama göre, ideoloji kategorisi tümüyle farklı bir anlam üstlenir. Artık yegane işlevi egemenliği sürdürmek olan ussal bir ürün olarak tek boyutta algılanmaktadır. İdeolojik sınıf egemenliğini sonsuza dek sürdüren tek bir (nesnel) yanılsamaya indirgenir 'Egemen düşünceler egemen ağırlıklı maddi

ilişkilerin fikirler olarak algılanan egemen maddi ilişkilerin ideal ifadesinden başka bir şey değildir: tek bir sınıfı egemen kılan ilişkilerin, bundan dolayı da o sınıfın egemenliği fikirlerinin ideal ifadesidir.' (7) İdeoloji kavramı burada ayaklar altına alınmıştır; içindeki gerçeğin rasyonel nüvesi, ütopik momenti ortadan kaldırılmıştır. Marx'a göre, 'rasyonelliğin yanılsaması, sözün gelişi (sadece) egemen bir bilinç olmak için her tür otantik olmayan sosyal ilişki biçiminin tatmin etmesi gereken formal bir vasıftır.' (8)

Bilinç, elbette, gerçek insanların tarihinden, yokluk koşulları altında maddi dünyayı (ve kendilerini) ve sosyal iktidarın örgütlenişini dönüştüren somut tarihi öznelerin tarihinden bağımsız olamaz. Marx'ın idealizme getirdiği eleştirinin başlıca içsezilerinden biri buradadır. Ancak, yukarıda sözü edilen işlevsel ideoloji kavramı ile, bilinç tarihi bu 'gerçek' tarihin sadece bir yansıması olmaktadır. İnsanların dil, kültür ve ideoloji aracılığı ile kendilerini yaratmaları — özgürlük ve iyi yaşam ideallerinin tarihi proje haline geldiği, ancak ters ve çarpık bir biçim aldığı, sadece bu ideallerin yansımalı olarak kavrandığı ve uygulandığı bir dünyada — kategori çerçevesinden kaybolmuştur. Maddi üretim, tarihin tek ve otonom itici gücü haline gelir. Bilinç ise sadece bir 'refleks' ve 'yankı' olur.

Bu çerçevede, otorite ilişkileri ve sosyal bağlantıların düşünce-oluşturan biçimleri, sadece üretim güçlerinin gelişmesine yol açmaları ya da kısıtlamaları açısından analiz edilebilir. Sadece insanların ilerici, teknolojik öz nesnelleşmesi ile ilgili anlam taşıyabilirler. Marx'ın 'Alman İdeolojisi'nde belirttiği gibi: 'Önceleri öz etkinlik koşulları, sonraları da onun engelleri olarak ortaya çıkan bu çeşitli koşullar, tarihin tüm evriminde tutarlı bir dizi ilişki biçimleri oluşturur, bu biçimlerin tutarlılığı şuna dayanır: eski ilişki biçimlerinin artık bir engel olduğu yerde yeni, daha gelişmiş üretim güçlerine ve buna bağlı olarak bireylerin öz etkinliğinin gelişmiş konumuna denk düşen bir biçim getirilir — bu biçim de zamanla bir en-

gole dönüşür ve bir başkası ile değiştirilir. Bu koşullar üretim güçlerinin aynı anda gelişmesine her aşamada denk düştükleri için, bunların tarihi aynı zamanda herbir kuşak tarafından devralınan ilgili üretim güçlerinin tarihi olur; bundan dolayı da bireylerin kendi güçlerinin gelişmesi tarihi de olur.' (9)

İnsanların öz-oluşumunun üretici emeğe bu şekilde indirgenmesi ile, devrim kavramı özel bir anlam kazanır. Devrim artık üretim güçleri ile mevcut sosyal ilişki biçimleri (sonraları daha dar biçimde üretim ilişkileri olarak tanımladılar) arasındaki çelişkinin sonucudur. (10) Sadece üretim güçleri otonom bir gelişmeye sahiptir. Belirli noktalarda daha önceleri bu aynı güçlerin oluşturulmasını sağlayan mevcut üretim ilişkilerini ve sosyal iç tepkileşim biçimlerini 'aşma' eğilimine girerler. Devrim, sadece birer engele dönüşmüş, artık mevcut sosyal ilişkiler kapsamına alınamayan tüm üretim güçleri olarak ortaya çıkar. Bu gibi devrimsel çelişkiler ayrıca 'geniş kapsamlı çatışmalar, çeşitli sınıfların çatışması, bilinç çelişkileri, fikirler savaşı, vb. siyasi çelişki, vb. gibi ikincil biçimler' alırlar. (11) Ancak, siyasi çelişkiyi ikincil biçimlere indirgemek, sosyal çelişkilerin 'üretim güçlerinin gelişmesine ilişkin sistematik amaçla ilgili bir egemenlik biçiminin işlevsizliğine' indirgenmesi anlamına gelir. (12) Bu görüş, Marx'ın yapıtlarında ön plana çıkan ve tarihi herşeyden önce ilerici insanlık özgürlüğünün sınıf mücadelesi aracılığı ile egemenlikten gelişmesi olarak gören görüşten farklıdır; ve bu görüş üretim güçlerinin gelişeceğini varsayar ve bu gelişme ile harekete geçer, ancak üretim güçleri ile kaçınılmaz şekilde belirlenmezler ya da onlara indirgenemezler. Ancak, Marx'ın tarihi materyalist bakış açısı çoğunlukla bu görüşle çelişir ve sosyalizmin kapitalist üretim güçlerinin karşı konulmaz ilerlemesinin zorlama bir sonucu haline geldiği bir tür teknolojik evrimciliğe dönüşür; devrim de sadece insanların üretim kapasitelerinin önlenemez gelişmesine geçiş anı (sınıf mücadelesi ile oluşur ve üretim sürecindeki proleteryanın

nesnel konumunca kaçınılmaz kılınır) (13) olur. Marksizm, kesin doğal bilimlerin modeli örnek alınarak pozitivist şekilde temeli atılan bir bilim haline gelir ve bu tür maddi değişimlerin belirlenmesini amaçlar. (14)

Marx'ın düşüncelerinin bu evrimci-belirlemeci yanları, ideoloji kavramının salt egemenliğin meşruluğuna indirgenmesinden türemiştir. Proleteryanın aydınlanması artık kendi içsel düşünce ve kültür biçimleri içindeki gerçeğin rasyonel-ütopik nüvesinin eleştirsel uygunluğunun sonucu değildir. Proleteryanın aydınlanması artık 'toplumdaki eski konumuna sıkıca tutunan herşeyin' ortadan kaldırılması, tüm yanılsamaların bir yana atılmasıdır, böylece proleterya dünyaya 'ayık' gözle bakabilir, böylece ideolojik çarpıklık olmaksızın görebilir ve 'sadece deneysel yöntemlerce onaylanmağa açık' şekilde üretimin yeni evrimleşmiş ilişkilerini görebilir; bunlar kendi eski (ve son) engellerini aşan üretim güçlerinin zorlama sonucudur. (15) Devrimin amacı, bu kaçınılmaz ilerleme ile de belirlenir; öz etkinliğin artık 'bireylerin gelişmesini komple bireylere ve tüm doğal sınırlamaların bertaraf edilmesine uygun kılan maddi yaşama' denk düştüğünü belirten evrensel yaklaşım. (16) Toplum insanlığının doğayı kusursuz kontrol etmesi — bireyselliğin tam gelişimi ile bağıntılı ve aynıdır — tarihin telos'u olarak ortaya çıkar.

Bu kaçınılmazcı mantık, Marx'ın 'Grundrisse' adlı yapıtının bazı bölümlerinde de yer alır, sermaye, kendi varlığına son vermesi için rasyonelleşmeye itilir. Sermaye (birikmiş emek), başlıca zenginlik kaynağının artık doğrudan emek ve emek-gücü değil, bilim ve teknik olduğu noktaya kadar gelişir; ve sonuçta değişim değerine dayalı kapitalizm, kendi açgözlülüğü yüzünden çöker. Aynı anda emek gelişerek üretim sürecinin dışsal düzenleyicisi haline gelir — bu da insanların 'genel zekası' ve gerçek 'sosyal birey'in gelişmesine eşittir. (17) Bu tür analizin izleri, temelde buna pekçok açıdan yabancı olan 'Kapital'de bile görülür; ve üretim güçlerinin kendilerine ait bir dinamiğe göre gelişmedikleri görülür, üretim güçlerinin gelişme-

si, kapitalist üretim ilişkileri tarafından biçimlenir, kâr ve kontrol gerekleri, teknolojilerin bizzat kendi içinde yer alır. Kapitalist sınıf ilişkileri, fabrika çalışmalarının parçalanmasından sorumludur, çünkü bilgi ve kontrol emek süreci yöneticilerinin elinde toplanır, çünkü işçiler 'sakat bir canavara' dönüştürülür. Önceleri kapitalist mülkiyet ilişkileri aracılığı ile sermaye kontrolu altında sınıflandırılan işçiler, emek sürecinin değişmesi nedeniyle artık gerçek anlamda sınıflandırılır. Kapitalist sosyal ilişkiler, üretim sürecinin organizasyonu içine alınır ve bunu tersine çevirmek için etkin devrimci değişim gerekir.

Ve birinci ciltte yer alan 'Makineler ve Büyük Çaplı Sanayi' bölümünde, Marx bunların kapitalist ilişkiler altında gelişmesini modern sanayinin gelişmesine ve emek üzerindeki kaçınılmaz özgürlükçü etkisine şu şekilde bağlar: 'Ancak, eğer şu anda emeğin çeşitlenmesi kadiri mutlak birdoğal yasa tarzında, ve heryerde engellerle karşılaşan bir doğal yasanın yıkıcı eylemi ile kendini dayatıyorsa, geniş çaplı sanayi de kendi felaketleriyle emeğin çeşitlenmesini ve böylece işçilerin maksimum sayıda farklı iş türüne uygunluğunu bir ölüm kalım sorunu haline getirir. Bu emek çeşitlenmesi olasılığı, sosyal üretimin genel bir yasası olmalıdır ve mevcut ilişkiler bunun pratikte uygulanmasını sağlayacak hale getirilmelidir. Bu canavarlık, harcanabilir işçi nüfusunun yedekte, yoksulluk içinde tutulması ve kapitalist sömürünün değişen gereksinimleri için bekletilmesi sisteminin yerine kendisinden istenilen tüm farklı işleri yapabilen bireyin konulması gerekir; tek bir uzmanlaşmış sosyal işleve sahip olan kısmen gelişmiş bireyin yerine de tümüyle gelişmiş, farklı sosyal işlevleri üstlendiği etkinliğin farklı konumları olarak gören bireyin geçmesi gerekir.' (18)

Ancak, üretim sürecinin tümüyle rasyonelleştirilmesi ve doğa üstündeki kollektif teknik egemenliğin mükemmelleşmesi, bu kaçınılmaz tarihi dinamiğin sadece sondan bir önceki amacıdır, gerekli emeğin ötesinde yer alan özgürlük alanı için maddi temel sağlama aracıdır. Bunlar,

toplumun gerekli emek süresini minimum düzeye indirger ve herbir bireyin her açıdan (sanatsal, bilimsel, vb) gelişmesi için zaman bulmasını sağlar. Ancak, hem 'Kapital' hem de 'Grundrisse'de (19) yer alan bu kavram, ekonomik rasyonelleştirmeye ilişkin siyasi koşullar belirlenmediği sürece devrimci-teknokrat yoruma açıktır. Mükemmelleşmiş tekniklerle doğaya egemen olunan sosyal sistemin ilgili düzeylerinde iktidar ve otorite ilişkileri, tarihi materyalizmin üretimci versiyonunda birbirine eklemlenmemiş olarak kalır, çünkü bunlar ötesinde sadece gerçek özgürlüğün yer aldığı teknik-ekonomik kontrol sistemlerinin bir kopyasıdır ve o sistemlere boyun eğerler. Ancak, eğer özgürlük alanı zorunlu emeğin kendi alanı içinde, teknik kontrol sistemlerinin sosyal örgütlenmesi içinde yer almıyorsa, o zaman emek sürecinin dışında, üreticilerin özgürlük alanını genişletmek amacıyla doğaya egemen oluşu mükemmel kılmak ve yönetmek için saf yönetim ve otorite önlemlerinin alınması doğrulanabilir.

Lenin'de Emek, Teknik ve Geçiş

Bu, elbette Marx'ı yorumlama olasılıklarından biridir. Ancak onun yapıtı boyunca işlenen, kimi zaman cesurca belirtilen, kimi zaman da eleştirsel ve kurtuluşcu yönde değişen bir analitik mantık tarafından önerilen bir yorumdur. Ve o dönemde eski metinlerden bazıları bilinmese de, ikinci Enternasyonal Marksizmi üzerinde büyük bir etkide bulunmuştur. (20)

Önde gelen düşünürlerinden bazılarının (Kautsky, Plekhanov) yapıtlarında, belirlemeci felsefi unsurlar, üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki tarihi dinamiğin kesin üretimci bir versiyonunu oluşturmak için ondokuzuncu yüzyılın genel teknolojik optimizmi ile kaynaştırılmıştır. Sosyalizm için komple bir maddi temel, kapitalist toplum içinde oluşuyordu ve sosyalist bir rejim tarafından da aynı şekilde kullanılabilecekti, iktidara devrimle el konulması, bu tarafsız ve nesnel olarak özgürleştirici üretim güçlerinin önündeki en son engeli de ortadan

kaldıracaktı. Devrimci kopuş, en son teknik ve emeğin kapitalist örgütlenmesi içinde yer alan biçimiyle insanın doğayı kontrol etmesinin gelişmesinin sürdürülmesine hizmet edecekti.

Söz konusu İkinci Enternasyonal kuramcılarından Marksizmi öğrenmiş olan Lenin, hiçbir zaman üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki iç tepkileşim kavramından kendini kurtaramadı; tıpkı emperyalizm, devlet iktidarı ve devrim mücadelesi ile ilgili kavramlarından kurtulamadığı gibi. Ekonomik organizasyon düzeyinde sosyalizmin en yüksek düzeyde kapitalizm ile bütünleştiğini savundu. 1917'de kendine özgü formül anlayışı ile devlet tekeline dayalı kapitalizmin 'sosyalizm için tümüyle maddi hazırlık yapılması'nı temsil ettiğini öne sürdü. Bu, 'tarih merdiveninde bir basamaktır ve bununla sosyalizm basamağı arasında başka bir basamak bulunmamaktadır.' (21) Gerçekten de, sosyalizm 'tüm halkın yararı için uygulanan devlet kapitalizminden' başka birşey değildi. (22) Kapitalist altyapı aynen kalacaktı ve halkın maddi gereksinimlerini karşılamak için sosyalist rejim olağanüstü üretim kapasitesinin önündeki engelleri kaldıracaktı. Devlet tekel kapitalizminin tam olarak gelişmesinden sonra, en üsttekileri indirmek ve geri kalanları proleteryaya devretmek' için devlet iktidarını ele geçirerek siyasi üstyapıyı değiştirmek yetecekti. (23)

Lenin böylece en gelişmiş özgürleştirici tekniği temsil eden Alman kapitalizminin üretim organizasyonunu övmüş oluyordu ve bunun kopya edilmesi için gereken tüm barbarca yöntemlerin kullanılmasını savunuyordu Alman kapiatlizminin üretim altyapısı, sosyalizmin bir yarısını temsil ediyordu ve tüm gereken şey, bunu öteki yarısına, yani devrimci devlet iktidarına bağlamaktı. Çünkü, sosyalizm için gereken koşulların toplamı', modern bilim ve proleter devlet iktidarının son sözüne dayalı geniş çaplı kapitalist teknikti. Bu koşullar yerine getirilirse, sosyalizmin gelişmesi önlenemezdi. (24)

Sosyal gelişme ve devrimci değişim ile ilgili bu kav-

ramın merkezinde, herşeyden önce üretim güçlerinin ve emek üretkenliğinin gelişmesi önceliği yatıyordu. Yukarıda belirtilen alıntıda (25), Lenin bunu devrimin en önde gelen görevi olduğunu, yeni sosyal sistemin üstünlüğünü tanımladığını, onun kurumsal organizasyonunun önemini sağladığını belirtti. 1919'da aynı görüşü yineledi: 'Son analizde emek üretkenliği en önemli konudur, yeni sosyal sistemin zaferi için başlıca noktadır. Kapitalizm, serflik döneminde bilinmeyen bir emek üretkenliği yarattı. Kapitalizm, yeni ve çok daha yüksek bir emek üretkenliği yaratan sosyalizm tarafından kesin yenilgiye uğratılacaktır.' (26)

Bu sözlerin pratikteki sonucu, 'ne pahasına olursa olsun üretimin arttırılması' politikasının benimsenmesi oldu. (27) Teknolojki gelişmenin ve emek üretkenliğinin arttırılması sayesinde doğaya egemen olunması, üstün bir sosyal organizasyonun kesin özelliği olarak ortaya çıkıyor ve tarihin ve insanların özgürleşmesinin itici gücü oluyordu. Troçki'nin düşüncelerinde bu mantık daha da belirliydi: 'Sosyalist toplumun oluşturulması demek işçi organizasyonlarının yeni temellere oturtulması, bu temellere uyum sağlamaları, emeğin yeniden eğitilmesi ve emek üretkenliğinin arttırılması amacını değişmez olarak benimsemeleri demektir.' (28) Ve 1925'te sosyalizmden sınıfsız bir komünist topluma geçişin 'tümüyle bir toplumun teknik ilerlemesine bağlı olduğunu' belirtti. (29) Özgün Bolşevik liderlerin bu formülleri, Stalin'in 'herşeye karar veren tekniktir' fikrine çok yakındı.

Bu ilkeler göz önüne alındığında, Lenin'in Frederick Taylor tarafından geliştirilen bilimsel yönetim ilkelerini gerçekleştirmeye çalıştığını ve bunları sosyalist ekonomi yapılanması için uygulamak istediğini görmek hiç de şaşırtıcı değildir. Lenin'e göre Taylorizm'in uygulanması ve genişletilmesi burjuva uzmanlara yüksek maaşlar ödenmesinin tersine, belirli tarihi koşullar tarafından gerekli kılınan kaçınılmaz bir uzlaşma değildi. Bunun yerine emek sürecinin organizasyonunda, özellikle de çalışma ha-

·eketlerinin bilimsel araştırmasında modern bilimin son sözüydü. Ancak, her ne kadar Lenin pekçok fırsatta burjuva bilim ve teknolojisinin bir bütün olarak devir alınacağını belirttiyse de (30), Taylorizm'i hiç eleştirmiyor değildi, işlerin yoğunlaştırılmasının işçilerin sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yapabileceğine ilişkin uyarılarda bulundu. Robert Linhart'ın belirttiği gibi (31), Lenin vasıfsızlaştırma konusunu ya da işçilerden ayrı bir yöntemler bürosu kurulmasını hiçbir zaman yüceltmedi. Ve birkaç fırsatta bunun tam tersini savundu: bilimsel çalışma yöntemlerinin araştırılmasına ve uygulanmasına işçi kitlelerinin katılması, Taylorizm için yaptığı ilk analizde (1914) bunu emek dağıtımı ve rasyonelleşmesini işçi komitelerinin yapması olasılığına bağladı. (32) Ve bilimsel bilgiler ile çalışma organizasyonu ilkelerinin halka maledilmesini ısrarla savundu. (33) Tüm bunlar onu Taylor'un konumundan ve bilimsel yönetimin kapitalist sanayilerde de uygulandığı gerçeğinden uzaklaştırıyordu.

Ancak, Lenin'in yaklaşımının eleştirsel boyutu hiçbir zaman ağırlık taşımadı ve Taylorizm'e duyduğu bağlılık, emekçiler üzerindeki yönetim yetkisini arttıran bir Sovyet bilimsel yönetim hareketinin yasallaşmasına yardımcı oldu. Yelpazenin en ucunda Moskova'daki Merkezi Çalışma Enstitüsü müdürü olan ve bilimsel yönetim ilkelerini yaşamın tüm kademelerine uygulamaya çalışan, insanları bilinçli olarak ve utanmadan makinelerle karşılaştıran Gastev gibiler vardı. Ona göre ordu, cezaevleri ve manastır, insan organizasyonunun ideal biçimleriydi ve sosyalist üretimin geleceğinde tümüyle rutin standartlaştırılmış çalışma vardı. Gastev'in bazı eleştirilerine sempatiyle bakan Lenin, onun Enstitüsü'nü heyecanla destekledi. Ve parti de 1920'lerin başlarında ona destek vererek 1930'lardaki zorla sanayileşme ve Stakhanovizm'deki ağırlıklı rolü için yol açmış oldu. (34)

Yazdığı kitap Lenin tarafından beğeniyle karşılanan Yermansky gibi çoğu eleştirmen, çalışma yoğunluğunun yol açacağı sağlık tehlikeleri üzerinde durdu ve bunu

gerçek verimlilik faktörlerinden ayırmak için çaba gösterdi. Ancak sadece birkaç tanesi insanları 'vasıf ve tam gelişmeye sahip olmaksızın çalışan sıkıntılı, düşünmeyen üreticiler'e dönüştürme pahasına benimsenen 'üretim fetişi'ni eleştirdi. (35) Ve vasıf azaltımı konusunda Taylorizm ve Fordizm, parti liderleri tarafından kesinlikle desteklendi, örneğin 1926'da kendisine 'Ya Montaj hattı tarafından kişilikleri ve ruhları yok edilen emekçilerin girdiği monotonluk ne olacak?' sorusu sorulduğunda, Troçki bu gibi fikirlerin tepkisel olduğunu ve 'genelde iş bölümüne karşı, makinelere karşı yöneltildiğini' belirtti; '...insan emeğinin olabilecek en yüksek miktarda üretim yapması gereklidir.' (36)

Ne bilimsel çalışma organizasyonuna kitlelerin katılmasını destekleyen Lenin, ne de aşırı bölünmeyi eleştirenler, çalışma yöntemleri araştırmaları ve uygulamasının işçi kontroluna bağlanmasını önerdi. Çalışma araştırmasında olabildiğinde tarafsız kalan görüşler de otoriter yönetim kontrolunun çıkarları altında susturuldu. Gerçekten de, otoriter yönetim kontrolu, Lenin'in 1918 ve sonrasında yazdığı yazılarda önemli bir ideolojik ağırlık kazanmıştı. Modern teknoloji, işyerinde bir tür sosyal diktatörlük biçimi uygulanmasını, yetkinin yöneticilerin elinde toplanmasını ve işçilerin tek bir yöneticiye 'kayıtsız şartsız boyun eğmesini' gerektiren nesnel ve tarafsız bir güç olarak görüldü. (37) Bu alanda da yeni rejim 'burjuvalığı taklit edecek'ti. Çünkü asıl görev emeğin üretkenliğini artırmaktı; bunun için de işçilerin gereksiz müdahalelerde bulunmaması gerekiyordu, işyerinde demokrasinin sosyalist değişime ilişkin temel dinamiği kesinlikle etkilemeksizin gözden çıkartılabileceği düşünülüyordu. (38)

1920-21'deki sendika tartışmalarında Lenin 'sanayi demokrasisi' teriminin çeşitli üretimsel sorunları açıkladığı görüşünü eleştirdi: 'Son analizde her tür demokrasi, genel siyasi üstyapı olarak (ki sınıflar ortadan kaldırılıncaya ve sınıfsız toplum kuruluncaya dek korunmalıydı) üre-

time hizmet etmektedir ve belirli bir toplumdaki üretim ilişkileri tarafından belirlenir.' (39) Başka bir deyişle, demokrasinin başlıca işlevi üretimi arttırmaktır; ve üretim araçlarının işçiler tarafmdan demokratik kontrolu, temel sosyalist üretim ilişkilerinden tümüyle ayrıdır ve onun sadece üstyapısal bir türevidir, gerçek iktidar ilişkileri olarak değil, yasal mülkiyet ilişkileri olarak görülür. Bu varsayımlar, Lenin'in 1917'deki işçi kontrolu ve fabrika komitesi hareketlerine duyduğu kuşkuyu, işçi kontrolunu temelde başkalarınca verilen kararların yerine getirilmesinin gözden geçirilmesi ve incelenmesi olarak görme eğilimini, ve hem bireysel işyerlerinde hem de bir bütün olarak ekonomiyi düzenleyen organlarda üst kademeden alt kademeye kontrol uygulanmasına yönelik kararnameyi çıkarmasım açıklamaktadır. Sosyalizm bir kere daha kapitalizmin doğurduğu üretim güçlerinin sürekli ve mantıklı gelişmesinin sonucu olarak görüldü. Eğer üretim güçleri dünya çapındaki ve tarihi özgürleştirici görevlerini başaracaksa, ekonomik organizasyonun sosyal biçimleri bu güçlere adapte edilmeliydi.

Son yıllarda Lenin'e getirilen pekçok eleştirinin ışığı altında, onun teknolojiye ve işbölümüne ilişkin kuramsal yaklaşımının smırlarının altı çizilmelidir. Örneğin bu durum Lenin'in devrimin asıl amacını, yani sınıfsız toplumu gözardı etmesinden kaynaklanmıyordu. 1920'de 'halk arasında iş bölümü yapılmamasını, halka eğitim ve okul olanakları sağlanması ve böylece herşeyi yapabilecek düzeye gelebilmeleri için tümüyle gelişmelerinin ve eğitilmelerinin' gerektiğini belirtmişti. (40) Her ne kadar bu olanaksız ise de, genel amaç yeterince açıktı. Ve sendikaların tartışmaları sırasında Lenin sürekli olarak işçilerin kendi organizasyonları aracılığı ile sanayinin yönetimini üstlenmelerinin asıl amaç olduğunu belirtti. (41)

Lenin, sınıfsız bir topluma ulaşmak için çıkış noktası olarak kapitalizmden miras alınan mevcut iş bölümünün ve teknolojinin gözönüne alınması gerektiğini söylerken de yanılmıyordu. Harry Braverman'ın belirttiği

gibi, 'Sosyal ilişkilerin bir döneminin kapanışını temsil eden üretim güçleri, aym zamanda bir sonraki dönemin başlangıcını da temsil etmektedir; aslında başka türlüsü olamazdı...' (42) Evet, gerçekten de bu kadar basitti. Bir kere işçi sınıfının siyasi egemenliği sağlandıktan sonra kapitalizmin ekonomik temelinin kullanılmasının önleneceğini savunan eleştirmenler, tarihi açıdan olası bir geçişin alabileceği somut biçimlerin kavranmasını olanaksız kılıyordu. Miras kalan teknolojilerin ve iş bölümünün hızla ve tümüyle değiştirilmesi, uygulamada mümkün değildi. (43)

Emek süreci hakkında son zamanlarda yapılan Marksist araştırmaların çoğu, bir yanda emekçilerin yönetimi üstlenmesi için somut teknolojilerin organizasyon biçimlerinin geliştiriliş yollarını anlamamıza büyük ölçüde katkıda bulunmakla beraber, öte yanda bu sorunun ilk başlarda gözardı edilmesini düzeltmek ve aşırıya kaçmaktadır. Bu süreç içinde farklı bir üretim biçimi oluşturma eğilimindeydiler, bu biçimde emek sürecinin tümüyle değiştirilmesi birinci derecede öncelik taşıyordu. Ancak eğer sosyalizm mücadelesi işçi sınıfı arasında ve işçi sınıfı ile köylüler arasında demokrasi ve eşitlik sağlayan tüm koşulların değiştirilmesini gerektiriyorsa ve bu koşulların tümü aynı anda değiştirilemezse, bu tür bir önceliğin kabul edilmesi bir tür dogmatizm haline gelmektedir. Elde bulunan teknolojilere dayanarak üretim için ve yoksulluğa karşı mücadele etmek, kişisel, ailesel ve toplumsal yaşamların yeniden yapılanması ve düzenli kılınmasına izin veriyorsa, varolmak için günlük mücadelenin sürdürülmesini kolaylaştırıyorsa ve günlük çalışma saatlerinin azaltılmasına izin veriyorsa (ki bunların tümü de halkın yaşamının olası demokratikleştirilmesi için genel koşullardır), her zaman iktisatçılık veya üreticilik anlamına gelmemektedir. Yedi yıl süren savaş, acılar ve günlük yaşam dengesinin tümüyle bozulmasından sonra, Rusya'nın demokratikleştirilmesi, sanayi üretimini arttırmaya yönelik mevcut teknolojiler kullanılmaksızın başarılamazdı. Bu

teknolojilerin kullanılması, otomatikman sınıf iş bölümünün parçalanmasına ilişkin sosyalist projenin bozulması anlamına gelmeyecekti. Böyle bir proje kaçınılmaz olarak uzun sürecekti, ödünler ve çelişkilerle doluydu, çeşitli biçimlerde teknoloji, organizasyon, katılma, ödüllendirme vb'nin birbirlerine göre ve büyük çaplı sosyalist değişime göre oldukça otonom ilişkileri açısından incelenmelidir. Egemenlik ilişkileri, kendilerine miras kalan teknoloji biçimleri ve işbölümü ile her zaman 'bütünleştirmiyor'du. Kapitalizmden miras kalan belirli biçimlerin kullanılması, tabandan gelen tüm gerçek kontrol ve bilinçli kitle etkinliklerini de önlemiyordu. (44)

Mutlakçı bir 'ya şu ya da bu' yaklaşım yerine, belirli teknolojiler, organizasyon biçimleri ve otorite ilişkileri arasında bir uyum (ve uyum sınırları) olduğunu görmemiz gerekir. Alternatif teknolojiler, genelde belirli bir teknikler demeti olması koşulu ile, alternatif organizasyon biçimleri ise belirli teknolojilerin kullanılması koşulu ile mümkün olabilir. (45) Örneğin, kapitalist ülkelerden teknoloji dışalımı yapmak ve iş bölünmesi ile sıkı hiyerarşik kontrolu ılımlı hale getirmek için bunun belirli özelliklerini değiştirmek mümkündür. Benzer şekilde, Lenin'in de bir zamanlar belirttiği gibi, parça başı ücret ve çeşitli biçimlerde işçi katılımı sistemleri aracılığı ile zaman-hareket incelemeleri ya da ödüllendirmeler arasında bir uyum sağlanabilir. Zaman-hareket incelemelerinden yararlanılması, ileri demokratikleştirme stratejisini devre dışı bırakmaz. Bu, uyumun mükemmel olduğu ya da kapitalist teknoloji veya parça başı ücret sisteminin uygulanmasında çelişkiler görülmediği anlamına gelmemektedir. Ancak tarihi açıdan tutarlı bir siyasi yargılama, sadece emek sürecini değiştiren devrim sürecinin kısıtlamaları ve çelişkileri bağlamında yer alan katılım ve kontrolun dinamiğini sağlayabilecek olası uyum biçimlerinin ve derecelerinin araştırılması ile yapılabilir. Böyle bir yargılama, belirli teknolojiler ve çalışma yöntemleri bünyesindeki egemenlik ilişkilerini gerekli kılan ve bütünleştiren kuram-

sal sözlere dayanılarak yapılamaz. Eğer kapitalist üretim ilişkileri Lenin'in genelde düşündüğü gibi üretim güçlerinin sadece dışında değilse, tümüyle içinde de değildir. Bundan dolayı, bunların etkin çözülmesine ilişkin stratejiler, kuramsal olarak önceden belirlenemez. (46)

Lenin'in yaklaşımındaki belirgin kuramsal hata, demokratik ve sınıfsız iş bölümü amacını az ya da çok ölçüde sınırlarına itilmiş kapitalist üretim güçlerinin gelişmesinin ve tüm halka ekonomi yönetiminin öğretilmesinin otomatik sonucu olarak görmesiydi. (47) Bu görüşe göre, emekçilerin organizasyonu için kapitalist biçimlerin uygulanması ya da mükemmelleştirilmesinde, yada ileri kapitalist sanayinin en son tekniklerinin uygulanmasında herhangi bir tehlike yoktur. Bu süreçteki, yani işçi sınıfının bu üretim aracı içindeki sosyo-kültürel değişimindeki öznel faktör, hemen hemen tümüyle görmezlikten gelinmiştir. Lenin bundan dolayı Taylorizm'in uygulanması, işin bölümlere ayrılması ve parça başı ücretler şeklinde maddi insiyatiflerin vurgulanması sonucunda işçi sınıfı dayanışmasının yokolacağını, sosyal insiyatifin azalacağını ve bireysel emek-gücünün uygun satışı ufkunun daralacağını, bundan dolayı da meta biçiminin temellerinin öznel yanı üzerinde kalınacağını belirten Sol Komünistlerin eleştirilerini ciddi olmadıkları gerekçesiyle dikkate almamazlık edebildi. Ve ekonomi yönetim eğitiminin karar verme yetkisiyle, insiyatif amacıyla ve işçi ekonomi iktidarının uygulanması için kurumsal bir çerçeve ile birleştirilmesi gerektiğine ilişkin İşçi Muhalefeti'nin görüşünü nesnel ve tepkisel bir sendikacılık sapması olarak nitelendirebildi.

Lenin, öz yönetim sorununu tüm halka ekonomi yönetim görevlerinin tümüyle öğretileceği uzak bir geleceğe erteledi. Bu amaç, geçiş döneminin pratikteki görevlerini bildirmek değildi. Aslında bunu ara dönemde başarmağa, hatta muhalefet tarafından önerilen sınırlı yöntemlerle bile başarmağa kalkışmağa yönelik tüm girişimler, bu amaca yönelik gelişmenin başlıca kriteri ve tek

garantisi olarak ortaya çıkan üretim güçlerinin tam anlamıyla genişletilmesi ve rasyonelleştirilmesine sekte vuracaktı. Lenin'in yaklaşımı her ne kadar kesin amacın ve kimi zaman süreç içinde çıkan çelişkilerin bilincinde idi, fabrikada sıkı hiyerarşik işbölümüne karşı ve işçi sınıfının yaratıcı insiyatifini yok eden otorite biçimlerine karşı müdahele dönemindeki gereken bilinçli mücadeleyi ortadan kaldırma eğilimindeydi. Lenin'in fabrikaya bakışı dar kapsamlıydı ve onu eşyaların üretildiği bir yer olarak görme, böylece de insanlar arasındaki ilişkilerin fabrikada üretildiği ve yeniden üretildiği, etkilerinin fabrika kapısının dışına taştığı gerçeğini görmezlikten geliyordu. (48) Geçiş dönemi sırasında işbölümü ve otorite ilişkilerinin yeni bir sınıf toplumu biçiminde billurlaşmasından pek korkmuyordu, çünkü üretim güçlerinin gelişmesine yol gösteren devlet mekanizması partinin kontrolu altındaydı ve sosyal egemenlikle ilgili maddi temeli ortadan kaldıracaktı. Sosyal kurtuluş, az ya da çok ölçüde teknik gelişmenin doğrudan ve otomatik ürünü olacaktı. (49)

7. Bölümün dipnotları

(1) Marx'ın felsefi varsayımlarının yeniden yapılandırılması ile ilgili tüm unsurları burada anlatmak olanaksızdır. Daha ayrıntılı bir anlatım için bak: Habermas, «Knowledge and Human İnterests», çev. Jeremy Shapiro, Boston 1971, Bölüm 2 ve 3; Habermas, «Towards A Rational Society», çev. Jeremy Shapiro, Boston 1970, s. 80-112; Albert Wellmer, «Critical Theory of Society», çev. John Cumming, New York 1971, bölüm 2.

(2) Helmut Fleischer, «Marxism and History», çev. Eric Mosbacher, New York 1973.

(3) Her ne kadar Marks'ın bu sorularla ilgili terminolojisi yapıtlarında değişmekte ise de, Avineri'nin kanıtladığı gibi, Marks'ın 1843'te Hegel'i eleştirisinde kullandığı 'gerçek demokrasi' terimi ile daha sonra komünizm kavramları ve «Aufhebung des Staats»ta kullandığı terim ile aynıdır. Shlomo Avineri, «The Social and Political Thought of Karl Marx», Cambridge 1970, s. 33, 202.

(4) Alıntı : Wellmer, s. 80.

(5) Karl Marx, Writings of the Young Marx on Philosophy and Society», çev. Lloyd D. Easton ve Kurt H. Guddat, Garden City, New York 1967, s. 250.

(6) Karl Marx, «Capital», cilt 1, Harmondsworth 1976, s. 71; Easton ve Guddat, s. 277; Trent Schroyer, «The Critique of Domination», New York 1973, s. 83.

(7) Karl Marx, «German Ideology», editör D.J. Arthur, New York 1970, s. 64.

(8) Wellmer, s. 91.

(9) Karl Marx, «German Ideology», s. 87.

10) Örnek olarak, «A Contribution to the Critique of Political Economy»nin önsözünde, aym devrim dinamiği belirtilmektedir, ancak üretim ilişkileri artık sosyal iç tepkileşi-

nin ideolojik biçimlerinden ayrı tutulmaktadır. Bak : Karl Marx, «Basic Writings on Politics and Philosophy», editör Lewis Feuer, Garden City, New York 1959.

(11) Karl Marx, «German Ideology», s. 88-89.

(12) Wellmer, s. 94, G.A. Cohen, «Karl Marx's Theory of History : A Defence» adlı kitabında (Oxford 1978) bu teknolojik belirlemeci sosyal değişim görüşünün Marks'ta hakim olduğunu ve bunun savunulabilir bir görüş olduğunu belirtir. Aynı konu için bak : Andrew Levine ve Erik Olin Wright, «Rationality and Class Struggle», New Left Review, no. 123 (Eylül-Ekim 1980), s. 47-68; Fred Block ve Larry Hirschorn, «New Productive Forces and the Contradictions of Contemporary Capitalism», Theory and Society 8 (1979), s. 363-95.

(13) Marx, «Holy Family» (1845)'de şunları yazmaktadır: Sorun, şu ya da bu proleteryanın, veya tüm proleteryaların anlık varoluşu hayal etmesi değildir. Bu, ne olduğu proleteryanın öznelliğine bağlı olarak tarih açısından ne yapacağı sorusudur. Alıntı : Karl Marx, «On Revolution», çev. Saul Padover, New York 1971, s. 23.

(14) Örnek olarak bak : Feuer, s. 44; Karl Marx, «Capital», cilt 1, ikinci Almanya baskısındaki önsöz.

(15) Karl Marx, «German Ideology», s. 93; Wellmer, s. 97.

(16) a.e., s. 93.

(17) Karl Marx, «Grundrisse», çev. Martin Nicolaus, Baltimore 1973, s. 704. Ayrıca bak : Aldo Rovetti, «The Critique of Fetishism in Marx's Grundrisse», Telos, no. 17 (Sonbahar 1977), s. 87-105.

(18) «Capital», cilt 1, s. 618.

(19) a.e., cilt 3, s. 820; «Grundrisse», s. 706.

(20) Bak : Andrew Arato, «The Second International : A Reexamination», Telos, no. 18 (kış 1973-74), s. 2-52. Bettelheim'in Maoist eleştirisi, Marx'ta üretimci anlayış olmadığını belirtmektedir, benzer ve daha radikal bir eleştiri için bak : Phil Slater, «Outlines of a Critique of Technology», New Jersey 1980. Bettelheim'in görüşüne göre Lenin de ideolojik mücadeleyi üretim güçlerinin gelişmesinden daha önemli buluyordu. Bak : Bettelheim, «Class Struggles in the USSR, First Period : 1917-1923», s. 38-39.

(21) Lenin, cilt 25, s. 363.

(22) a.e., s. 362.

(23) Alıntı : Ulysses Santamaria ve Alain Manville, «Lenin and the Problem of the Transition», Telos no. 27 (ilkbahar 1976), s. 83.

(24) a.e., bölüm 4; Lenin, cilt 32, s. 334.

(25) a.e., cilt 27, s. 257.

(26) a.e., cilt. 29, s. 427.

(27) a.e., cilt 36, s. 549. Bu yazı, acil savaş durumu sona erdikten sonra, Ekim 1921'de yazılmıştır. Lenin daha sonra bu yaklaşımını biraz değiştirdi ve şunları belirtti : «Sendikalar konusunu doğru bir siyasi yaklaşım belirlenmedikçe, bu sınıf en tepede kalamayacak ve bunun sonucunda üretim sorunlarını da çözemeyecektir.» a.e., cilt 32, s. 84.

(28) Leon Trotsky, «Terrorism and Communism», s. 146.

(29) Leon Trotsky, «Marxism and Science», Columbo - Seylan 1973, s. 29.

(30) a.e., bölüm 6» Lenin, cilt 29, s. 70; Carmen Claudin-Urondo, «Lenine et la révolution culturelle», Paris 1975, s. 87.

(31)Robert Linhart, «Lenine», lels paysans, Taylor, Paris 1976, s. 111.

(32) Lenin, «On Workers' Control and the Nationalization of Industry», Moskova 1970, s. 17.

(33) Lenin, «Collected Works», cilt 33, s. 245-46, 368-69.

(34) Kendall Bailes, «Alexei Gastev and the Soviet Controversy over Taylorism, 1918-1924», Soviet Studies, 29 : 3 (1977), s. 373-94.

(35) Franziska Baumgarten, «Arbeitswissenschaft und Psychotechnic in Russiand», Münih 1924, s. 34; ayrıca bak : Zenovia Schor, «Soviet Taylorism Revisited», Soviet Studies, 33 : 2 (Nisan 1981), s. 246-64.

(36) Trotsky, «Problems of Everyday Life», NewYork 1973, s. 243-44.

(37) 4. bölüme bakın. Bazı araştırmacılar bu diktatörce emek kontrolunun kuramsal olarak Engels'ten alındığını belirtmektedir. Engels, «On Authority» adlı denemesinde modern sanayiinin işçiler üzerinde 'tüm sosyal örgütlenmeden bağımsız, onaylanabilir bir despotizm» uygulandığını belirtmektedir. Her ne kadar Lenin Engels'in emek süreci üzerinde diktatörce kontrol uygulanması gerektiğini belirttiğini düşünmüş olabilirse de, bu denemenin fabrika içinde işçi kontrolu yapılmamasını belirttiği şeklinde yorumlanması yanlış ola-

caktır, çünkü Enges iki kere fabrikadaki işçilerin çoğunluğu tarafmdan seçilen bir yetkili delegeye değinmektedir. Bak : Feuer, s. 483-84. Bu görüş, Lenin'in 'Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri» adlı yazısının orijinal taslağında geliştirdiği görüşe yakındır. Lenin daha sonra bu konuya dönmeyecekti. Aym taslakta, tüm yetişkin yurttaşların devlet yönetim faaliyetlerine günde dört saat ayırmasını olanaklı kılmak için, işgününün altı saate indirilebilmesi, bunun için de Taylorist uygulamanın başlatılması konusuna da değinilmektedir. Görevlerin bölünmesi tartışılmamaktadır, ancak Taylorism'in yararları ile devlet yönetiminde ve işyeri karar verme konumlarında kesin görev ayrımının ortadan kaldırılması arasında bağıntı kurulmaktadır. Bak : Linhart, s. 109; Lenin, «Collected Works», cilt 42, s. 80.

(38) 6. bölüme bakın.

(39) Lenin, «Collected Works», cilt 32, s. 81.

(40) a.e., cilt 31, s. 50.

(41) 6. bölüme bakın. Lenin, «State and Revolution» kitabında (s. 84) sosyalizme geçiş dönemi sırasında fabrika disiplininin tüm toplumda uygulanmasına kesin amaç olarak değil, toplumu kapitalist sömürüden kurtarmak için gerekli bir araç olarak görmektedir.

(42) Harry Braverman, «Labour and Monopoly Capital», New York 1974, s. 19.

(43) Santamaria ve Manville, s. 87; Phil Slater, s. 58.

(44) Bu, Philip Corrigan, Harvie Ramsay ve Derek Sayer'in «Socialist Construction and Marxist Theory» adlı kitabında yer alan görüştür : New York 1978, s. 46, 55.

(45) Burada geliştirilen konum, William Leiss'in yazdığı «Technology and Instrumental Rationality in Capitalism and Socialism», Editör Frederick Fleron, Technology and Communist Culture, New York 1977, s. 141'de belirtilen görüşle hemen hemen aynıdır.

(46) Emek süreci ile ilgili olarak son zamanlarda yapılan daha radikal Marksist analizler, demokrasi ve bireysel gereksinimlerin çoğulculuğu ile ilgili sorunları yeterince formüle edemeyen, ve bunların gerçekleştirilmesi için aşırı kısıtlı örgütsel biçimler öneren sınıfsız bir iç bölümü kavramından eleştirsel destek almaktadır. Bu da Rusya'da emek sürecinin değiştirilmesine yönelik 'ya şu ya da bu' şeklindeki kısıtlı ve tarihi yaklaşıma uymaktadır. Bak: benim yazdığım «Production and Power in a Classless Society».

(47) Lenin'in «State and revolution» kitabında (s. 79) bile bu sorun bu şekilde formüle edilmektedir.

(48) Claudin-Urondo, s. 95 96.

(49) 1920'lerde ve 1930'larda çeşitli kuramcılar, otomasyon sonucu el işçilerinin sayısı sıfıra ininceye kadar çeşitli aşamalardan geçerek teknolojinin doğrusal, mantıklı ve düzenli şekilde geliştirilmesine ilişkin ayrıntılı kuramlar geliştirdi. Bak : Julian Cooper, «The Scientific and Technical Revoluion in Soviet Theory», editör Fleron'un kitabı, s. 146-79.

8.
Siyasi İktidar ve Sosyalist Değişim

'Proleterya diktatörlüğü, Komünist Parti'nin aracılığı olmadan başarılamaz.' (1) 1921'de yapılan Onuncu Parti Kongresi'nde Lenin'in belirttiği bu görüş, sosyalizme geçiş döneminde siyasi iktidar konusunda Bolşevik düşüncelerinin kilit noktası oldu. Bu ilke, ne Rus devrimine nede yeni rejimin etkinlik gösterdiği koşullara özgüydü. Aslında Lenin kuramının temel siyasi ilkesi olmuştu ve dünyanın her yerindeki komünist partilerce de aynen adapte edildi.

Bu ilke, Lenin'in daha sonra bürokratik çöküntüye karşı verdiği mücadelede bile geçerliliğini korudu. Çünkü 'partinin diktatörlüğü ya da sınıfın diktatörlüğü ayrımı... en inanılmaz ve en karmakarışık düşünce budur.' (2) Sınıf egemenliğinden kurtuluş, sadece tek bir biçim alabilirdi: tüm önemli siyasi konuları belirleme hakkına sahip tek bir parti tarafından yönetilen devrimci devlet iktidarı. Tüm öteki siyasi arabuluculuk biçimleri ikinci derecede kalıyordu, çünkü 'Parti önderdir, proleteryanın öncüsü, ileri karakoludur, doğrudan yönetir.' (3) Doğal olarak hükümetin işlevleri 'yeni bir tip, yani Sovyetler olan özel kurumlar ortamı içinde uygulanmalıdır.' (4) Lenin bu noktada bir çelişki görmüyordu, hatta kitlelerin kendilerini yönetmesi için yöneticileri doğrudan seçmelerine ve üzerlerinde kontrol uygulamalarına olanak sağlayan yegane halk demokrasisi kurumlarının sovyetler olduğu varsayıldığı halde. Yine de Lenin parti diktatörlüğü ile sovyet iktidarının birbirini tamamladığı görüşündeydi, öyley-

se insanın kurtuluşu mücadelesinde kitlelerin insiyatifine adanma ve Marx'ın Paris Komünü'nü model alarak kitle demokrasisi kurumları için geliştirdiği ayrıntılı kuram nasıl tek parti diktatörlüğü gibi kısıtlayıcı bir siyasi egemenlik biçimi ile tümüyle uyumlu olarak görülebildi?

Parti ve Sovyetler

1905'ten önce, Lenin'in kuramı ile tam olarak bütünleşmiş yegane devrimci ve kurumsal organ, partiydi. Parti; küçük bir merkez komitesi çevresinde organize edilmiş, birbirlerine sıkıca bağlı profesyonel devrimciler birliği olarak görülüyordu. Parti disiplini, bilinçli olarak görülüyordu. Parti disiplini, bilinçli olarak kapitalist fabrika disiplinini benimsemişti. Lenin, partinin organizasyon ilkelerini 'Bir Adım İleri, İki Adım Geri' adlı kitabında şöyle özetliyordu: 'Bürokrasiye **karşı** demokrasi, aslında otonomizme karşı **merkezciliktir**; devrimci Sosyal Demokrasi'nm organizasyon ilkesi budur, ve oportünist Sosyal Demokrasi, en alttan üste ulaşmak için çabalar ve bundan dolayı mümkün olan heryerde ve mümkün olduğu kadar otonomizmi anarşizm noktasına kadar götürür ve «demokrasi»ye saygı duyar. Devrimci Sosyal Demokrasi ise en üstten alta erişmek ister, ve merkezin haklarının ve yetkilerinin bölümler açısından genişletilmesine saygı duyar.' (5)

Her ne kadar bu parti kavramı hüküm süren otokrasi koşullarmdan çok etkilenmişse de, Lenin bu yapıya daha genel bir ilgi gösterdi. (6) İlk yapıtlarından biri olan 'Ne Yapmalı?' adlı kitapta (7) partinin işlevini şöyle özetliyordu: proleterya kitlelerine devrimci bilincin dışarıdan empoze edilmesi, Devrimci Marksizm, işçi sınıfı hareketinden bağımsız olarak ortaya çıkmıştı. Eski burjuva sosyalist aydınların bir ürünüydü, işçi sınıfı kendi başına devrimci bilince erişemezdi, çünkü kapitalizme karşı aynı anda verdikleri mücadeleler, olsa olsa sendikal bilince

yol açabilirdi. Öz etkinlikleri, burjuva ideolojisinin tuzağına düşmüştü.

Louis Menasche'nin haklı olarak belirttiği gibi, 'Ne Yapmalı?' kitabı işçi sınıfı hareketindeki ekonomizme karşı bir polemiktir ve bu da içerdiği formüllerin katılığını açıklamaktadır. (8) Gerçekte bu ifadelerin bazıları aynı metindeki öteki paragraflarla yumuşatılmıştır; Lenin'in bu tavrı, onun bilinçlilik ile spontanelik arasında bir uçurum olduğunu savunmadığını göstermektedir. Partinin rolü, işçi sınıfının baskı koşullarına karşı verdiği kendiliğinden oluşan mücadelelerde sadece üstünkörü ve karmakarışık şekilde mevcut bulunan ilkeleri tümüyle bilinçli ve etkin kılmak, ve özgül mücadeleleri, kapitalist toplumu dönüştürme için verilen genel hareketin bağlamına oturmasına yardımcı olmaktı. Lenin geleneksel anlamda bir Blanquist değildi, çünkü parti çalışmaları ile halk kitleleri arasında bir bağ kurulması gerektiğini her zaman belirtmişti, amacı kitlelerin tümüyle sınıf bilincine sahip olmasıydı. Lenin, kitlelere yönelik çalışmaları görmezlikten geldikleri gerekçesiyle SR'lerin terörist etkinliklerini sürekli eleştirdi. (9)

Yine de, bu ilk dönemde işçilerin bağımsız eylemleri Lenin'in lanetlediği başlıca konu oldu; tıpkı tümüyle gelişmiş devrimci bilinç üzerinde tekel kuran partinin sınırları ötesinde, işçilerin devrimci öz örgütlenmesi fikrini lanetlediği gibi. 1905'in başlarında grev dalgası ve yeni sovyet hareketi ülkeyi kasıp kavururken bile partiyi 'kitlelerin kendiliğinden gelişen hareketini yönetmeğe' çağırıyordu ve 'işçi insiyatifi'ne şiddetle karşı çıkıyordu. (10) Lenin, genelde takdir edilen daha gerçekçi formül oluşturma özelliğine rağmen, hâlâ partinin işçi hareketini tümüyle yönetmesini ve denetlemesini ve bu noktada sadece üstünkörü olsa da, bu hareketten doğabilecek herhangi bir devrimci rejimde bu sınıfın iktidarını kurumsal olarak şekillendirmesi gerektiğini savunuyordu.

Bundan dolayı, Lenin tarafından son birkaç yıldan bu yana eğitilen partinin Bolşevik kesiminin St Peters-

burg ve öteki yerlerdeki sovyetleri güvensizlik ve düşmanlıkla karşılaması hiç de şaşırtıcı değildi. Bolşevik çoğunluk arasındaki inanış, bu iki kurumun yanyana yaşamasının, özellikle sovyetlerin siyasi bir rol üstlenmek istemeleri halinde uzun vadede olanaksız olduğu şeklindeydi. Bundan dolayı şunlar önerildi:

1) Bolşevikler, kendilerini sendika işlevleri ile sınırlamaları için sovyeti yönlendirmelidir;

2) Bu taktik başarısız olursa, sovyet bir bildirim yayınlayarak ilke olarak RSDİP'nin liderliğine tabi olmayı kabul edecekti;

3) Bundan sonra sovyet derhal feshedilecekti, çünkü partinin yanısıra Sosyal Demokratik bir organizasyon olarak varlığını sürdürmesi gereksiz olacaktı. (11)

Hiçbir kitle temsil örgütü siyasi arenada parti ile rekabete giremez ya da onunla yanyana yaşayamazdı. Partinin programını kabul ederek ona tabi olma, bir öncelik sorunuydu ve tartışma götürmezdi, çünkü partinin doğru siyasi bilinç üzerinde tekel kurması bir ilkeydi ve bunun dışında kalan herşey kaçınılmaz olarak burjuva ideolojisi sayılırdı. Örneğin St Petersburg'daki bir Bolşevik lider, sovyetin boykot edilmesini, çünkü 'seçim ilkesinin sınıf bilincini ve Sosyal Demokratik karakteri garanti edemediğini' belirtti. (12) Ve 'Partinin teknik aygıtı' (13) olarak kullanılmazsa, belki de bu 'Sovyet'i içinden imha etmek' (14) yegane seçenekti. Buna karşı çıkan Bolşeviklerin sayısı çok azdı.

Lenin, sovyetlerin siyasi rolüne tereddüt ve kuşku ile bakıyordu. Eylül 1905 sonlarında, işçilere fabrikalarda komiteler seçme çağrısı yapan Menşevik sloganını hâlâ eleştiriyordu; ancak komiteler kısa bir süre sonra St Petersburg Sovyeti'nin temeli olacaktı. (15) Ancak bu ve öteki sovyetlerin gözle görülür başarısı, Lenin'in tutumunu değiştirmesine ve kitlelerin siyasi eylemlerine yönelik düşünceleri benimsemesine yol açtı. Kasım ayı başlarında

Stockholm'da yazdığı bir makalede (*) parti ya da sovyetler diye ayrım yapmanın yanlış olduğunu ve işçi hareketinin her iki biçime de gereksinim duyduğunu, çünkü hareket temelinin olabildiğince genişletilmesi gerektiğini savundu. Böylece halk, sovyetin ya parti programmı kabul etmesi ya da feshedilmesi öne sürülerek suni biçimde devre dışı bırakılmamalıydı. 'Kendimizi devrimci halktan soyutlamayacağız, tersine attığımız her adımda ve aldığımız her kararda onlara damşacağız. İşçi sınıfının özgür insiyatifine tümüyle güveniyoruz, aslında sadece ona inanıyoruz.' Bundan dolayı, sovyet, denizcileri, askerleri ve köylüleri de içerecek şekilde genişletilmeliydi. Böylece geçici devrim hükümetinin çekirdeği olacaktı. Böylece sovyetler ilk defa proleterya ve köylülerin devrimci demokratik diktatörlüğünün kurumsal biçimi olarak tanımlanmış ve kabul edilmiş oldu. (16)

Her ne kadar Lenin bu görüşünü bundan sonraki bir buçuk yıl boyunca zaman zaman yinelediyse de, tereddüt ve kuşku duymaktan hiçbir zaman vazgeçmedi. Bu makaleye yazdığı önsözde, makalede belirttiği görüşler hakkında duyduğu kuşkular yer alıyordu, çünkü Petersburg Sovyeti'ni kendi gözüyle görmemişti. Lenin'in kuşkularının kendisine verilen bilgilere mi yoksa analizlerine esas aldığı ilkelere mi dayalı olduğu bilinmemektedir. Bu makaleyi Novaya Zhizn gazetesinin yazı işlerine bıraktı ve basıp basmamakta serbest olduklarını söyledi; makale yayınlanmadı ve bundan sonra otuz beş yıl süreyle unutuldu. Ancak Lenin birkaç gün sonra Rusya'nın başkentine döndü; ve makalenin basılmamış olması, Solomon Schwarz'a göre 'Petersburg'daki Bolşevik liderlerinin buna şiddetle karşı çıktığını ve Lenin'in bunun yayınlanmamasına karar verdiğini' göstermektedir. Lenin ısrar etseydi Novaya Zhizn gazetesi onun «Yazı işleri müdürlüğüne» başlıklı mektubunu kesinlikle yayınlardı. (17)

Lenin'in öteki yazıları da bu hızlı gerilemeyi doğru-

(*) «İşçi Delegeleri Sovyeti ve Görevlerimiz»

lamaktadır. Sadece birkaç hafta sonra, anarşistlerin Sovyet Yürütme Komitesi'nden ihraç edilmesini doğrulamak amacıyla yazdığı bir yazıda şunları belirtti: 'İşçi Delegeleri Sovyeti bir emekçi parlamentosu değildir, proleterya öz yönetiminin bir organı da değildir, öz yönetimin bir organı da değildir, sadece sınırlı amaçlara ulaşılması için mücadele eden bir organizasyondur.' (18) Birkaç gün sonra daha da ileri gitti: 'sosyalistler, parti dışı örgütlere ancak bir istisna olarak, kesin biçimde konulmuş kısıtlayıcı koşullar altında girebilmelidir.' (19) Bu yazıda partiye katılım tümüyle dışlanmamıştı ve sendikalarla sovyetler bünyesindeki demokratik kontrol açısından parti disiplininin getirilmesi kuram dışı sayılmazdı, ancak Lenin'in eski açıklığından vazgeçmeğe başladığı kuşkusuzdu. Bu, Bolşeviklerin önceki tutumlarına geri döndüklerini gösteriyordu.

1905'te büyük ölçüde kendiliğinden oluşan kitlesel sovyet hareketinin yükselişi, Leninizm'in daha açık ve demokratik yönünü geçici olarak açığa çıkardı, ancak bunu izleyen siyasi tepki, Leninizm'in dar ve otoriter özelliklerinin belirginleşmesine yol açtı. Parti bir kere daha aşırı doğmatizm ve bütüncülük (monolitizm) özelliklerini yansıtan küçük bir kesim haline geldi. (20) Sovyetlere ve öteki açık, parti dışı örgütlere karşı takındığı tutum daha da sertleşti. Şubat 1997'de Beşinci Parti Kongresi için hazırladığı kararname taslağında, Lenin sovyetler gibi örgütlerin sadece 'Sosyal-Demokratik İşçi Partisi'nin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi amacı' doğrultusunda kullanılması gerektiğini öne sürdü ve parti etkinliklerinin uygun şekilde örgütlenmesi halinde 'bu tür kurumların gereksiz olacağını' belirtti. (21) Başka bir deyişle, devrim hareketi ve devrimci devlet iktidarı, farklı siyasi programların halktan onay almak için özgürce rekabet ettikleri açık örgütlerden vazgeçebilirdi.

Sovyetler giderek daha çok ölçüde iktidar mücadelesinde kullanılacak taktik silahlar olarak görülmeğe başlandı. Nisan 1907'de açık, parti dışı bir işçi kongresinin

kurulmasına ilişkin Menşeviklerin önerisini eleştirirken Lenin bunu diriliş çabası olarak nitelendirdi ve şu sonucu vardı: «İşçi Delegeleri Sovyetleri ve onların birleşmesi, diriliş hareketinin zafer kazanması için zorunludur. Başarılı bir diriliş, kaçınılmaz şekilde başka türlü organların kurulmasına yol açacaktır.' (22)

1907'i izleyen yıllarda, arada bir değinmeler dışında sovyetler Lenin'in yazılarında hemen hiç yer almadı, Lenin, sovyet etkinliklerinin doruk noktasına vardığı dönemde sahip olduğu fikirleri sistematik olarak geliştirmek için hiç çaba göstermedi. Bağnazca kavgalar ve materyalizmin yapısı üzerine Bogdanov ile girdiği uzun felsefi tartışmaya harcadığı inanılmaz zaman ve enerji ile karşılaştırıldığında, toplumun demokratik sosyalist değişimini sağlayabilecek devrimci devlet iktidarının olası kurumsal biçimleri sorusuna hemen hiç ilgi göstermedi. Hegel üzerine yazdığı ve etkinlik, öz hareket, öznellik, uygulama vb. ile ilgili diyalektik kavramları yeniden değerlendirdiği incelemede (1914), devrimci öz etkinliğin en yüksek biçimi olan, bu yüzden Rus işçi hareketinin tümüyle katıldığı 1905 yılı sovyetlerine tek bir kere bile değinmedi. (23) Bu hiç de şaşırtıcı değildir, çünkü Liebman'ın doğru şekilde gözlemlediği gibi, Lenin o dönemdeki sovyetleri en yüceltici yazılarında bile tümüyle pragmatik ve ampirist bir yöntem kullanıyordu. (24).

Bu konular üzerinde derinlemesine düşünme gereksinimi, sovyetler ya da öteki türlü devrimci iktidar biçimlerine ilişkin bir kuram oluşturulması gereksinimi, görmezlikten gelindi. Ancak 1916 sonları ve 1917 başlarında Bukharin'in devlet üzerine yazdığı yazıların (ve daha önce Pannekoek tarafından belirtilen görüşlerin) meydan okumasıyla, Lenin devletçilik'le ilgili kendi varsayımlarını — zorlukla da olsa — sorgulamağa ve sovyetleri Marx'ın Paris Komünü üzerine yazdığı yazılarda öngördüğü yeni devlet biçimine bilinçli olarak bağlamağa başladı. (25) Bundan önce sovyetler fikri Bolşeviklerin programlarında, propagandalarında, stratejilerinde ya da taktiklerinde

hiç yer almamıştı. Devrimden önceki on yıl boyunca Lenin tarafından eğitilen parti, sovyetlere karşı hemen hemen tümüyle ilgisiz kaldı ve 1917 başlarında Rusya'daki liderler sovyetlerin ortaya çıkışına şaşıracak kadar ilgisizdi. Sonunda Mart ortalarında sovyetlere resmi destek verildiğinde Pravda gazetesi arşivden 1906 tarihli bir kararı çıkarmak ve üzerinde düzeltmeler yapmak zorunda kaldı (26).

Bu tutumlar, Lenin'in Rusya'ya dönüşüyle zorla değiştirildi. Nisan Tezleri adlı yapıtında Lenin sosyalist devrim çağrısında bulundu ve tüm gücün sovyetlere devredilmesi gerektiğini, çünkü onların 'yegane olası devrim hükümeti biçimi olduğunu belirtti. (27) Böyle bir devrimci devletin belirli özelliklerini daha açık tanımlamak için çalışmalara başladı ve bu sürecin sonunda ortaya 'Devlet ve Devrim' kitabı çıktı. (28) Lenin, yeni konumunda büyük ölçüde Marx'ın Paris Komünü ile ilgili yazılarından esinlenmişti (29) : proleterya mevcut devlet mekanizmasına el koyup hemen onu kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya başlayamazdı. Bu mekanizmanın parçalanması (zerbrechen) ve tümüyle yeni, halkın kontrolunda bir mekanizmanın yaratılması gerekiyordu. Emekçilere sermayenin baskı uygulamasına yönelik siyasi mekanizma, bu baskıdan kurtuluş için mekanizma olamazdı. Böyle bir devletin (ki artık halkın üzerinde bağımsız bir güç o'arak durmadığı için hemen yok olup giderdi) başlıca özellikleri şunlardı: tüm görevlilerin seçimle gelmesi ve geri çağrılabilmesi, sadece emekçi halka oy hakkı verilmesi (30), tüm hükümet işlerinin kamuya tam anlamıyla açık olması, yürütme ve yasama işlevlerinin birleştirilmesi, düzenli bir ordu ve sivil bürokrasinin bastırılması (ancak teknik uzmanların dışta tutulması), tüm görevlilere işçilerle aynı ücretin ödenmesi ve devlet yönetim işlerinde tüm emekçi halka görev verilmesi. (31) Böyle bir devlet, eski egemen sınıflara ve herhangi bir karşı-devrimci direnişe karşı diktatörce hareket edecekti. Ancak halkın çoğunluğunu gerçek anlamda temsil edecek yeni bir demokratik tutum sergileyecekti.

Bu fikirler, Lenin'in önceki düşüncelerine göre büyük bir ilerleme olduğunu gösteriyor ve onun sosyalizme geçiş kavramının halkcı ve katılımcı yönünü açıklıyordu. Yine de bir dizi önemli sorun gündemde kaldı. Lenin böyle bir devletin ve onun kurumlarının doğasına, siyasi görüş ayrılıklarının çözümlenmesine, oy birliğine varılmasına, farklı düzeylerdeki ilişkilere ilişkin pekçok soruna karşı ilgisiz kaldı, örnek olarak farklı siyasi programların ve partilerin böyle bir sistem içinde nasıl işleyeceğine ilişkin hiçbir açıklama yapılmadı. Lenin'in tüm düşüncelerinin temel taşı olan Bolşevik Partisi'ne 'Devlet ve Devrim' kitabında sadece yüzeyden değinmesi, kuşku verici olmasa bile çok şaşırtıcıdır. Bir noktada şunları yazıyordu: bir işçi partisini eğiterek, Marksizm proletaryanın öncüsünü eğitir ve onların iktidarı üstlenerek tüm halkı Sosyalizme yönelmelerini, yeni bir düzeni kurup yönetmelerini sağlar.' (32)

Böylece parti ile devlet bir anlamda özdeşleşmiş oluyordu — sosyalizme giden doğru yolu açan **bir** parti. Bu konum, Lenin'in bu konu hakkındaki hem eski hem de yeni düşüncelerinin itici gücü ile uyumlu olacaktı. Ancak bu paragrafta böyle bir uyum açıkseçik görülmüyordu ve böylesine önemli bir kuramsal kitapta bu sorunun açıkça belirtilmemesi de kendi başına önemli bir göstergeydi. 'Devlet ve Devrim'de partiye değinilmemesi, Lenin'in kitlelerin rolünü olduğundan büyük görmesinden ve Bolşevik parti ile büyük şehirlerdeki sanayi proleteryaları arasında giderek büyüyen uçurumdan kaynaklanmış olabilir. (33) Ya da Daniel Tarschys'in belirttiği gibi bu kasıtlı bir değinmeme olabilir, çünkü Lenin, Bolşevik partinin Rusya'yı tam anlamıyla yönetemeyecek kadar küçük ve yetersiz olduğunu ileri süren eleştirmenlere yanıt vermek zorundaydı. Dikkatleri kitlelerin rolü ve yeterliliği üzerine çekerek partiye ilişkin soruların gündeme gelmesini büyük ölçüde önledi. (34) Ne olursa olsun, öteki yazılarında partinin rolünü ve işçi sınıfından (yanısıra çalışan kesimin geri kalan sınıflarından) ne kadar ayrı olduğu-

nu hiç de göz ardı etmedi. Parti ile devlet arasındaki ilişkileri sistematik ve ilkelere dayalı şekilde ele almayı başaramadığı oldukça açık biçimde görülmektedir.

'Devlet ve Devrim'de Lenin devrimci kitlelerin herhangi bir kurumsal ortam olmadan ülkeyi yönetebileceğini sık sık ima ediyordu. Devlet yönetim görevlerini doğrudan 'kitlelerin kendisi' üstlenecekti. (35) Sovyetlere çok az değinilmişti. Her ne kadar olayların akışı ve Lenin'in devrim mücadelesine uygulamada katılması onun bu kitabı 1917'de bitirmesini engellediyse de, bitmemiş bölümün taslakları, Lenin'in sovyetleri ele alış biçiminin büyük ölçüde sovyetlerin Menşevik ve SR siyasetlerine boyun eğmesi gibi stratejik sorular üzerinde odaklanacağını göstermektedir. Devrimci devlet iktidarının kurumsal ortamlarına ilişkin kavramlarını somutlaştırmak istediği (ya da gerekli bulduğu) sır değildir. (36) Gerçekten de, 'Devlet ve Devrim' kitabı Lenin'in önerisi üzerine Bolşeviklerin 'Tüm iktidar Sovyetlere' sloganından vazgeçtiği bir dönemde yazılmıştı. İktidar, ona göre Menşeviklerin ve SR'lerin desteklediği askeri diktatörlüğün eline geçmişti, iki başlı iktidar ortadan kalkmıştı, çünkü sovyetler tümüyle yetersiz kalıyordu. Proleterya, sovyet bünyesi içinde SR-Menşevik liderliğini reddedemiyordu ve kendi sovyetlerinin siyasetlerini değiştiremiyordu. Lenin, mevcut sovyet yapısı içinde 'proleteryanın her zaman sadece küçük burjuvaları değil büyük burjuvaları bile destekleyeceğini' belirtecek kadar ileri gitti. (37) Bundan dolayı, parti, en devrimci kitlelerin desteğini de alarak mevcut sovyetler dışında ve onlara karşı olarak, sokaklarda iktidarı ele geçirmeliydi. Somutun yerine soyutu, yani sovyetlerin iflas ettiğini kabullenmenin yerine 'tüm iktidar sovyetlere' ilkesini geçirmek büyük bir devrimsel günah olacaktı. Yeni, arıtılmış sovyetler ileride kurulacaktı.

Lenin'in bu dönemdeki tutumu, aklındaki halkın istediği demokratik kurumlar ortamı biçimi, hatta seçime dayalı demokratik sistem kavramının devrim gereksinimleri ve devrim çıkarları için yeterli olup olmadığı sorusu

nu gündeme getirmektedir. Eylemleri, bu tür kurumların devrimi sadece engellediği ve işçi sınıfının çıkarlarının ancak onlar dışında hareket edilerek, partinin insiyatifi ve halkın en devrimci kesiminin desteği ile korunabileceği görüşüne sahip olduğunu göstermektedir. Kitlelerin desteği, örgütlenmiş halkın kendisinin bütünlüklü tartışma ve temsil sınavından geçmeden bu tür eylemlerin halkçı karakterini garanti ediyordu.

Lenin'in görüşlerine parti bünyesinde şiddetle karşı çıkıldı. Bazı üyeler 'Tüm İktidar Sovyetlere' ilkesinin daha geniş nitelikte bir devrimci diktatörlüğü temsil ettiğini; köylüler, askerler ve işçileri içerdiğini, ve bu sloganın kaldırılması ile devrimin sosyal temelinin onarılamaz derecede daralacağını öne sürdü. Bukharin ve ötekiler, 'sovyetlerin oluşumunun uygun olmadığı kamtlansa bile onların biçimini kınamamalıyız' dediler ve yeni seçimler yapılarak sovyetlerin değiştirilmesi için bir kampanya açılmasını istediler; bu eylem biçimi her ne kadar Altıncı Parti Kongresi'nde onaylanmadıysa da yaz sonunda Bolşeviklerin siyaseti olarak benimsendi. Lenin'in analizlerinin tümüyle yanlış olduğu kamtlanmıştı; sovyetler umutsuzca Menşeviklere ve SR'lere bağlı değildi. Kitleler, sovyetlerin demokratik süreçleri aracılığı ile temsilcilerinin siyasetlerini değiştirebiliyordu. Ve Bolşevikler başlıca sovyetleri kazanmaya başlayınca Lenin eski sloganını tekrar gündeme getirmek zorunda kaldı.

Ancak, Bukharin ve ötekilerin eleştirileri Lenin'i ikna edemedi. İlkbaharda Bukharin'in konumunu eleştirirken şunları yazıyordu: 'Bize göre sovyetler bir biçim olarak önemli değildir; üzerinde durduğumuz nokta, sovyetlerin hangi sınıfları temsil ettiğidir.' Biçim ve içerik böylece tümüyle birbirinden ayrılmıştı ve biçim bir soyutlama olmaktan öteye gidemiyordu. Devrimci sınıf(lar)ın çıkarları, onların temsilcilerinin doğrudan seçildiği kurumlar dışında kalan kurumlarca da temsil edilebilirdi. Devrimci sınıf (lar) ın yegane gerçek temsilcisi olan parti, bu kurumlara kendi isteğini kabul ettirme hakkına sahipti.

Kongrede Lenin'in görüşlerini savunan Stalin, 'parti doğal olarak (!) bir çoğunluğa komuta ettiği sovyetlerden yanadır. Konunun kilit noktası kurumlar değil, hangi sınıfların kurumlara egemen olacağıdır,' derken aynı noktanın altını çiziyordu. (38) Bunun açık anlamı şuydu: kurumsal biçimler az ya da çok önemsizdir; önemli olan partinin iktidarını sürdürmek ve programını uygulamak için onları kullanabilip kullanamayacağıdır.

Eylül'de 'Tüm İktidar Sovyetlere' sloganını tekrar ilke edinilmesi ve Lenin'in açıkça karşıt tavır almasına rağmen İkinci İşçi ve Asker Sovyetleri Kongresi'nin yapılması ile iktidara el koyma kararının verilmesi üzerine, sosyalist devrim bayrağına sovyet biçimi kazınmış oldu. Ve sosyalist demokrasinin en uygun biçimi olduğu bir daha asla resmen tartışılmadı. Bukharin'in birkaç yıl sonra belirttiği gibi, 'Sovyetler, Rus devriminde keşfedilen en mükemmel proleterya diktatörlüğü biçimidir.' (39) Ancak Lenin'in sovyetlerle ilgili kuramındaki çelişkilerin ve kuşkulu yönlerin çoğu varlığını sürdürdü. Karşı-devrimin ve yabancı istilamn baskısı altında bunlar giderek sovyetlerin tek parti kontrolu ve egemenliğine tabi oldukları kavramı getirilerek çözüldü. Lenin doğal olarak 1918'de yapılan Yedinci Parti Kongresi'nde söz konusu ilkeden kesinlikle vazgeçmedi: 'Ancak sosyalizm bir azınlık tarafından, parti tarafından uygulanamaz. Sadece bunu kendi başlarına yapmayı öğrenmiş on milyonlarca vatandaş tarafından uygulanabilir.' (40) Ancak bu öz etkinlik ve halk insiyatifinin parti tarafından gözetilmesi ve tümüyle parti kontrolu ve yol gösterimine tabi olması gerektiği düşünülüyordu.

İşçi kesimi yeni sosyalist düzenin kurulmasına katkıda bulunmağa teşvik edildi, ancak etkinliklerinin içeriği parti tarafından belirlenecek, en azından parti tarafından veto edilebilecekti, ve parti 'devrimin çıkarları'nın ne olduğuna tek başına karar verecekti. Demokrasi sadece bir biçim, bir soyutlamaydı. Ve 'biçimsel demokrasi, devrimci çıkarlara tabi olmak zorundaydı.' (41)

Bu sorunlar üzerinde temelde Lenin ile aynı görüşte olan Troçki, Onuncu Parti Kongresi'nde İşçi Muhalefetini bu açıdan eleştirdi: 'Tehlikeli sloganlarla ortaya çıktılar. Demokratik ilkeleri fetiş haline getirdiler. İşçilerin temsilci seçme hakkını partinin üzerine çıkardılar, sanki parti kendi diktatörlüğünü bu diktatörlük geçici olarak işçi demokrasisinin geçici ruh hali ile çatışsa bile değerlendiremeyecekmiş gibi... Partinin devrimci ve tarihi doğum hakkının farkına varmamız gerekiyor. Parti, kitlelerin kendiliğinden oluşan ruh hallerinin geçici dalgalanmasını dikkate almaksızın, işçi sınıfı içindeki geçici değişmeleri bile dikkate almaksızın diktatörlüğünü sağlamalıdır.' (42)

Bunun sonucunda, parti ile sovyet kurumları arasındaki kesin ayrım ortadan kaldırıldı; sovyetler üzerinde parti egemenliği sağlandı ve Lenin'in belirttiği gibi 'bunu iş (business) çıkarları gerektirse bile, iki kurum neden birleşmesin?' (43) Devrimci yönetimin gereksinimleri, devrimci siyasetin kurumsal biçimlerini belirliyordu.

Sınıf, Siyaset ve Yönetim

Lenin'in 1917 öncesinde toplumun demokratik sosyalist değişimi için en uygun olabilecek devrimci devlet iktidarı biçimlerini tartışmaktan kaçınması nasıl açıklanabilir? Ve günümüzde açıkça belirgin görülen, kendi düşüncelerinin kuşkulu yanlarını bu değişim sırasında parti diktatörlüğünün evrensel biçiminin ilkeler doğrultusunda onaylanması içinde çözme eğilimi nasıl açıklanabilir? Bu soruların yanıtları açık değil, çünkü Lenin devrimci değişimin tüm önemli özellikleri açısından sağlam ve sistematik bir kurama gereksinim duyulduğunun farkındaydı ve kendiliğinden oluşan kitle insiyatifinin ve halk tarafından oluşturulan mücadele ile iktidar biçimlerine saygı duyulmasının gerekli olduğunu sık sık, hatta başkalarından daha çok belirtmişti.

Evet, Lenin'in kuramında parti en önemli unsurdu, fakat yegane unsur değildi. Düşüncelerindeki belirsizlik-

lerin ileride çözüme kavuşturulacağını söylemek de kaçınılmaz bir sonuç değildi. Lenin klasik bir Jacobin ya da sinik bir oportünist olmadığı gibi, devrimin yarattığı toplum türüne ilgi duymayan salt bir taktikçi de değildi. Yaşamının sonlarına doğru devrimin bürokratik dejenerasyonuna duyduğu sancı, bu nosyonları yalanlamaktadır. İyi ama bu durumda bürokrasi sorunları üzerinde son meydana gelen yansımaları hiç sorgulamayan ve tek parti yönetimini yeğleyen kuramsal çözümü nasıl açıklanabilir?

Devrimin izlediği yol da bu yönde gidilmesine büyük etkide bulundu, iç savaş ve ağır ekonomik bozukluk koşulları altında devrimci yönetimin sorunları, hem siyasi hem de ekonomik merkezleşmeyi gerektiriyordu. Devrimci koalisyona katılmayı Menşeviklerin ve SR'lerin reddetmesi, çoğulcu siyasi yönetimin pratik olduğu konusunda Lenin'i ikna edemezdi. Ve Bolşeviklerin tarım — korkunç acil koşullar hızlandırsa bile kökleri Lenin kuramında yatan — siyasetleri de Solcu SR'lerle kalıcı bir koalisyon kurulmasını engelledi. Yine de, Lenin'in pratikteki tepkilerinin arkasında, kuramsal pragmatizminin belirsizliğinin, kuşkularının ve kuşkularına kendine özgü çözüm yolları getirme eğiliminin arkasında, hem geçiş döneminde hem de toplumda devlet ve siyasetin doğasına ilişkin belirli varsayımları, sosyal gelişme telos'u, yani adıyla sanıyla saf komünizm yatıyordu. Lenin'in sermayeyi ortadan kaldıran devrim sonrası rejiminde kitlesel siyasi egemenliğin uzun vadeli kalıcılığı olasılığını hiçbir zaman ciddiye almaması, ulusallaştırılmış üretim araçlarının tek bir parti egemenliğindeki siyasi bürokrasi tarafından kontroluna dayalı yeni sınıf ilişkilerinin oluşturulması ve sağlamlaştırılması olasılığını hiçbir zaman ciddiye almaması, ancak Marx ve Engels'in yapıtlarındaki belirli bazı kuramsal kurallara dayanarak açıklanabilir ki Lenin devrim sonrası siyaset sorunlarını çözmeğe yönelik çabalarında bu kurallara dikkatle uymuştu.

Marx ve Engels, devleti sadece sınıf egemenliği açı-

sından tanımlama eğilimindeydi. Bunun kökeni sınıfların yükselişi ve toplumun kaçınılmaz çelişkilere bölünmesine kadar uzanmaktadır. İşlevi, bu çelişkileri üretim araçlarını kontrol eden sınıf lehine çözmek ve egemenliğini sürdüreceği bir 'düzen' yaratmaktı. (44) Marx, 'uygun' bir isim olarak nitelendirdiği, siyasi iktidarın 'sadece bir sınıfın ötekine baskı uygulayacağı örgütlü iktidarı' olduğunu pekçok kere yineledi. (45) Engels'in 'Fransa'da İç Savaş' için önsözünde belirttiği gibi, 'devlet, bir sınıfa öteki tarafından baskı yapılması mekanizmasından başka birşey değildir.' (46) Geçiş dönemindeki proletarya devleti de sadece sınıf iktidarı sağlamak için bir araç olacaktı. Engels'in tanımıyla, '... «devlet», mücadele sırasında, devrim sırasında kişinin düşmanlıklarını zorla bastırmak (niederzuhalten) için kullanılan bir geçiş dönemi kurumudur, bundan dolayı «özgür insanların devleti»nden bahsetmek tümüyle anlamsızdır: proleterya devleti kullandığı sürece bunu özgürlük çıkarları doğrultusunda değil, düşmanlıkları bastırmak için kullanacaktır, ve özgürlükten söz edilebilecek düzeye gelindiğinde devlet artık ortadan kalkacaktır'. (47) Lenin bu formülü tekrar tekrar yineledi: devrimci devlet, halkın silahlı örgütü ile eşanlamlıydı ve yegane amacı sınıf düşmanlarını sindirmekti. (48)

Ancak proletarya devletini, Marx ve Engels'in yapıtlarında geniş çapta eklemlenmemekle birlikte, zımni olarak yer alan bir diğer yanı daha vardır. Geçiş dönemi sırasında iş bölümü daha aşılmamışken, gerekli emek büyük ölçüde azaltılmamış ve çalışma bir yük olmaktan çıkıp yaşamın en önde gelen gereksinimlerinden birine dönüşmemişken, bireysel gereksinimlere göre dağıtım yapılmasına olanak sağlayacak bolluk henüz sağlanmamışken, ve kapitalist toplumun anti-sosyal kültürü henüz tümüyle ortadan kaldırılmamışken, proleterya devleti çalışma normlarının uygulanması, tüketim ve işçi sınıfı üyeleri arasında genel sosyal eşitlik sağlanması için var olmalıdır. Marx'ın belirttiği gibi, geçiş dönemi sosyalist toplumda mümkün olan emek ve tüketim eşitliği hâlâ bir 'burjuva

hakkı'dır, bu da çalışmayla ilgili bireysel ve eşit olmayan gereksinimlerin ve kapasitelerin tümüyle tanınamadığı ve sosyal sorumluluk ile ödüllendirilmenin yegane kriteri olamadığı anlamına gelmektedir. (49)

Bundan dolayı, 'Devlet ve Devrim' adlı yapıtında, ne kadar demokratik olursa olsun, bu normların uygulanmasını üstlenen devletin bir tür «burjuvaları olmayan burjuva devleti» olduğunu ileri sürerken, Lenin kendi düşünce akışı içinde oldukça tutarlıydı. (50) Proleter devlet güçlerinin kendi normlarını ihlal eden işçi sınıfı üyelerine yöneleceğini Marx ve Engels'e kıyasla çok daha açıkça belirtti. Örneğin devleti kontrol eden devrimci kitlelerin eski egemen sınıflar ve 'kapitalizm tarafından ahlaksızlaştırılan işçiler' üzerinde kontrol kuracağını ve tümüyle tabi olmanın hemen sağlanamayacağını belirtti. (51) Lenin böylece Marx ve Engels'in de yaptığı gibi, kendisini kararlaştırılan sosyal normları ihlal eden (örneğin sürekli olarak işe gelmeyen) sömürülen sınıfların üyelerine karşı tehdit ya da baskı uygulanmasına izin vermeyen anarşizmden tümüyle ayrı tutuyordu. Ve Lenin'in bu tutumu özde doğruydu, çünkü zorlayıcı önlemlere başvurma, ancak tartışma ve ikna etmeye yönelik tüm mantıklı çabalar başarısızlığa uğradıktan sonra alınabilirdi, bu önlemler yapılan ihlallere uygun olmalıydı ve bir tür hak süreci devam etmeliydi.

Ancak Lenin hem kuramda hem de bazı ödünler verilmesi kaçınılmaz olan uygulamada — şart koşulacak sosyal normların zorunlu demokratik ifadesine ilişkin gözlemleri yitirdiğinde bu ilkeleri sık sık çarpıtmağa başladı. Örneğin çalışma yoğunluğu ya da çıktı normları üzerinde söz sahibi olmayan işçilere karşı ağır disiplin önlemleri alındı, Lenin bağımsız fabrika komiteleri hareketinde yer alan işçileri 'kapitalizm tarafından ahlaksızlaştırılmış' olarak tanımladı, ve sendikaların devletleştirilmesine ilişkin partinin tutumuna karşı çıkan herkesi gerçek proleterya statüsünün dışında tuttu. (52) Başka bir deyişle, Lenin, sosyalist devletin gereken birleştirici unsurları-

na ilişkin kavramının temel gerçeğini çarpıtarak sadece karşı-devrimci sınıfların üyelerine karşı değil proleteryaya karşı da önlem alınmasını öne sürdü ve bu devletin normları ile siyasetlerini belirleyecek yegane kurumun parti olduğunu belirterek kimin 'ahlaksız', kimin 'geri kalmış', kimin gerçek proleter olduğunu belirlemek için temelde siyasi-otoriter ölçütler kullandı.

Ancak, sosyalist devletin işçi sınıfının kendisi ile ilişkili cebir momentini onaylıyan temel kuramsal konum, sadece eski egemen smıflar karşısındaki rolünü vurgulayan daha ağırlıklı formüllerle bastırılma eğilimindedir. Ve devletin kökenlerinin sadece materyal kıtlığında ve bunun sonucunda sınıflara bölünmenin yattığına ilişkin Marx'ın kaziyesi ile birlikte, bu formüller kimi zaman siyasi egemenliğin yokolmasının kaçınılmaz olduğu gibi saf bir kavrayışın benimsenmesine yol açar. Siyasi egemenliğin ortadan kaldırılması, eski egemen sınıfların yenilgiye uğratılması ile sermayenin yokedilmesinin otomatik sonucu olur. Üretim güçlerini engelleyen son üretim tarzının ortadan kaldırılması ile mümkün olan, kıtlıkların ortadan kaldırılması, sınıfların ve ona bağlı olarak devletin varlığını artık gereksiz kılar. Sınıfların ortadan kaldırılması ile devlet gereksinimi de 'otomatik olarak yokolacaktır! (53) Engels'in belirttiği gibi, 'sermayeyi ortadan kaldırın, tüm üretim araçlarının birkaç kişinin elinde toplanmasını önleyin, devlet kendiliğinden düşecektir.' (54) Ve onun 'Sosyalizm: Ütopik ve Bilimsel' adlı yapıtında şu klasik açıklama yer almaktadır:

'Devlet sonunda toplumun tümünün gerçek temsilcisi haline geldiğinde, kendi kendini gereksiz kılar. Baskı altında tutulacak hiçbir toplumsal sınıf kalmayınca; sınıf egemenliği ve yanısıra üretimde şu anda yaşadığımız anarşiye dayanan bireysel varoluş mücadelesi ve bunlardan kaynaklanan çatışmalarla aşırılıklar ortadan kaldırıldığında, artık baskı uygulanacak hiçbir şey kalmayacaktır ve özel bir baski uygulama mekanizması olan devlet artık gereksiz olacaktır. Devletin kendi kendisini tüm

toplumun temsilcisi haline getirme özelliği, yani toplum adına üretim araçlarını kendi iyeliği altına alması, onun devlet olarak en son bağımsız eylemidir. Sosyal ilişkilere devletin karışması gereksizdir ve kendiliğinden ölmeye mahkumdur; insanları yöneten hükümetin yerine eşyaların yönetilmesi ve üretim süreçlerinin kontrol edilmesi geçer. Devlet «yıkılmaz». Sadece giderek yok olur. Proleterya kamu gücünü ele geçirir ve bunun aracılığı ile sosyalize üretim araçlarını burjuvaların elinden alarak kamu mülkü haline getirir. Bu eylem sayesinde proleterya, üretim araçlarını şimdiye dek taşıdığı sermaye özelliğinden kurtarır, ve ona kendi kendisine işlemesi için sosyalize bir kimlik kazandırır. Bundan dolayı, önceden belirlenen bir plan kapsamında sosyalize üretim yapılması mümkündür, üretimin gelişmesi, bundan dolayı farklı toplum sınıflarının varlığını çağdışı kılar. Sosyal üretimde anarşinin ortadan kalkmasına bağlı olarak devletin siyasi otoritesi de yok olur.' (55)

Üretim güçlerinin büyümesi, bir kere daha sosyal değişimin itici motoru olur. Siyasi egemenliğin kökeni, sadece sınıf ayrımına yol açan maddi yokluklarda yatmaktadır. Sermayenin yok edilmesi ile birlikte üretim güçleri tümüyle planlanabilir ve rasyonelleştirilebilir, ve siyasi egemenlik bunun doğrudan, kaçınılmaz ve otomatik sonucu olarak ortadan kalkar. Üretim araçlarının devrimci bir hükümet tarafından devletleştirildiği bir toplumda siyasi egemenliğin sürmesine karşı mücadele verilmesine ilişkin uygulamadaki gereksinim de ortadan kalkar, çünkü bu egemenliğin ortadan kalkması, yoklukların giderilmesinin otomatik sonucudur.

Lenin halkın kendi temsilcileri üzerinde demokratik kontrolu olması üzerinde ısrar ettikçe bu mantığın tam potansiyel etkisini göstermesi önlendi. Ancak bu uygulamanın gerçek dışı ya da tehdit edici olarak, veya işçi sınıfının nesnel çıkarlarının tek ve gerçek temsilcisinin parti olduğuna ilişkin kavramla kuramsal açıdan çelişkili olarak görülmesi üzerine bu defa bu üretimci mantığın gü-

cü yeniden ortaya çıktı. Siyasi egemenliğin ortadan kaldırılması amacı esas olarak. üretim güçlerinin gelişmesi ile belirlendiği için, geçiş döneminde bu egemenliğe karşı verilen bilinçli mücadele, bunu daha gereksiz kılıyordu, özellikle de eski egemen sınıflarla sözcüğün gerçek anlamıyla siyasi birlik kurulması kuramsal açıdan sınırlı olduğu için; veya bunun proletarya bünyesinde mevcut olduğu saptandığında kendi siyasi karakterini tarafsızlıkla ve 'ahlaksızlık' ya da 'gericilik' gibi kuşkulu belirlemelerle maskeleyen parti tarafından tek yanlı olarak tanımlandığı için. (56) Siyasi egemenliğe karşı sistematik bir mücadele verilmesi gereksinimi, Lenin'in yazılarında giderek daha da belirsizleşti; bunun nedeni kısmen Lenin'in Engels'ten devir aldığı devletin kaçınılmaz yok oluşuna ilişkin saflık ürünü formüller ve bir ölçüde de Marx'tı. Lenin, gerçekte, tabandan kontrol edilmeyen tek bir parti tarafından yönetilen bir toplumda yeni sınıf ilişkilerinin kristalleşmesi tehditi konusunda çok rahat olabiliyordu, çünkü üretim güçlerinin tümüyle gelişmesi halinde tüm egemenliğin otomatikman ortadan kalkacağına inanıyordu.

Ancak bir başka neden daha bulunmaktadır, Karl Wittfogel'in belirttiği gibi (57), Lenin, özel sermayenin ortadan kaldırılmasından sonra herhangi bir sınıf toplumunun kurulması olasılığına kuramsal zemin bırakmayan mekanik ve tek çizgili bir sosyal gelişme şemasını geniş çapta benimsemişti. Marx'ın, devletin uygulamada sahibi olduğu ve sosyal artığa egemen bürokrasinin el koyduğu Asya Tipi Üretim Tarzı üretim araçları üstündeki özel denetimin yegane sınıf toplumu modeli olmadığını ve bu tür bir bürokrasiye haklı olarak egemen sınıf adı verilebileceğini düşündürdü. (58) Ancak Marx bu sonuca varmaktan kaçındı ve her ne kadar böyle bir analizin unsurları Engels'te de görülmekte (59) ise de, onun bu sorunlarla ilgili en ünlü yapıtları ('Aile, Özel Mülkiyet ve Devletin Kökeni', ve 'Anti-Dühring'in son bölümleri), yalnızca özel mülkiyet ilişkilerine dayalı tek bir devlet ve sınıf egemen-

liği modelini içermektedir. Kölelik, serflik ve kapitalizm, sınıf toplumunun birbirini izleyen üç biçimiidr ve bunların arkasından sosyalizm, son olarak da komünizm gelir. Siyasi egemenlik, sadece üretim araçlarının özel mülkiyetine dayalı ekonomik egemenliğin ya da sınıf egemenliğinin sonucu olarak görülüyordu, bundan dolayı özel mülkiyet kaldırıldığında yok olacaktı.

'Asyatizmin' belirli bazı ilk analizlerine ve daha sonraları bürokrasiye karşı verdiği mücadele sırasında yaptığı bazı yuvarlak değinmelere rağmen, Lenin Engels'i, özellikle de 'Ailenin Kökeni' kitabını hem «Devlet ve Devrim' ad'ı yapıtında hem de 1919'da devlet üzerine verdiği konferansta çok yakından izledi. (60) Bu yapıtlarda sadece özel mülkiyete dayalı devletlerden söz edildi. Şark despotizmi ve onun sınıf devleti modeline ilişkin kuramsal değinmelere kesinlikle yer verilmedi. Lenin'in Şark despotizmi kavramını ele alan Marx ve Engels'in yapıtlarına hiç değinmemesi her ne kadar biraz kuşkulu ise de, onun bilinçli yamltma ve oportünizm amacı güttüğüne ilişkin Wittfogel'in görüşü tutarlı değildir. Tüm bu üç kişinin yapıtlarındaki evrimci unsurlar, atlamaları gözardı edebileceğimiz kadar güçlüdür. (61)

Lenin'in devrimci siyasi iktidar kurumlarını ayrıntılı tanımlamadan bırakma, muğlaklık ve çelişkilerini, parti diktatörlüğünü ilke alan bir kuram ile çözme eğilimi, uygun siyaset ile yönetim arasında kesin bir ayrım yapmasından kaynaklanmaktadır. Marx ve Engels'i yakından izleyerek 'siyaset' kavramını düşman sınıflar arasındaki mücadele ile sınırlamaktadır. (62) Geçiş dönemindeki siyaset ve siyasi iktidar böylece sadece proleteryanın sınıf düşmanlarının sindirilmesi açısından tanımlanmaktadır. Daniel Tarschy'in belirttiği gibi, Lenin 'siyasi oyunların sınıflar arasında oynanmadığı varsayımından' hareket ediyordu. (63) 1917'de bu konuyla ilgili önemli yazılarından biri olan 'Bolşevikler Devlet İktidarını Ellerinde Tutabilir mi?' başlıklı makalesinde ve 'Devlet ve Devrim' kitabında Lenin egemenlik imajının bizimle onlar arasın-

da olduğunu — çok büyük ve güçlü bir «biz»e karşı önemsiz ve küçük bir «onlar» —, mücadeleyi belirleyen unsurların kitlelerin fiziksel gücü ve teknik-yönetim yetenekleri olduğunu belirtti. (64) Devleti sadece silahlı halk örgütü olarak nitelendirmek genelde yeterli bulunuyordu, çünkü gündemdeki siyasi sorun, devrimci güç kullanımıydı. İşçiler (ve öteki devrimci kesimler) arasındaki ayrımlar ve farklılıklar genelde siyasi açıdan uygun bulunmadığı için, bu farklılıkların siyasi-kurumsal aracılığı için bir kuram geliştirmek de gereksiz görülüyordu.

'Uygun siyaset' sınıf düşmanlarına karşı şiddet kullanma düzeyine düştüğü için, tüm öteki sorunlar sadece devrim yönetiminin konuları haline geldi. Lenin'in 'Devlet ve Devrim'de belirttiği gibi, 'muhasebe ve kontrol - Komünist toplumun birinci aşamasını örgütlemek ve doğru işleve geçirmek için gereken başlıca şeyler bunlardır.' (65) Bu tema sürekli yinelendi; bu tümüyle uygun bir örgütlenme ve teknik-idari yönetim yeterlilik sorunudur. Bu yapıtın tüm tartışma temeli, kapitalizm etkili yönetim için gereken hünerleri (okuma yazma, aritmetik) yaygınlaştırdığı için eski devlet mekanizmasının yirmi dört saat içinde parçalanabileceği ve eski egemenlerin (yöneticilerin) yerine halkın geçebileceği varsayımına dayanıyordu. Normalde siyasi işlevler olarak kabul edilen şeyler öylesine basitleştirildi ki bunlar 'kayıt, dosyalama ve kontrol gibi basit uygulama'lara indirgenebilir'di. (66) Yeni devrimci devletin modeli olarak postane alınıyordu. (67)

Geçiş dönemi sırasında kitlelerin katılımı gereksinimi ile ilgili olarak 'Devlet ve Devrim'de ve Lenin'in öteki yapıtlarında yer alan hemen her uyarı, yönetimin teknik görevlerine katılmayı konu almaktadır. (68) Bildiğim kadarıyla, hiçbir açıklamada siyaset belirlemek ve yenilemekte kitlelerin katılımından söz edilmemiştir — aslında Bolşeviklerin siyasi hegamonyayı sağlamalarından önce 1917'de devrimci strateji ve iktidarın ele geçirilmesine ilişkin sorunlar dışında hiç açıklama yapılmamıştır. Halkın farklılıkları için demokratik uzlaşma ortamı ve halkın gö-

rüşlerinin gelişmesine uygun olması için siyasetin her an gözden geçirilmesi olanağı sağladıkları için değil, yönetime halk kitlelerinin katılmasını sağladıkları için sovyetler ideal olarak görülmekteydi. Lenin daha sonraları ayrımların ve farklılıkların varlığını sürdürmesi yüzünden tüm proleteryayı içeren kitle örgütlerinin doğrudan siyaset belirleme ve yönetme yeteneklerini yitirdiğini öne sürdü ve parti tarafından birleştirici bir çizgi çizilmesi gerektiğini belirtti. (69) Sovyetlerin siyasi rolü, ekonomik alanda sendikalara verilen rol ile aynıydı. Ancak sendikalarda olduğu gibi sovyetlerde de siyasetlerin belirlenmesine tam katılım, tümüyle yeterlilik ve siyasi güvenilirlik sağlanıncaya kadar söz konusu değildi. Amaç siyasi işlevlerin bu şekilde ortadan kaldırılması ve 'toplumun asıl çıkarlarının gözetilmesine ilişkin basit yönetim işlevlerine' (70) dönüştürülmesi olduğu için, geçiş döneminin başlıca görevleri, eski egemen sınıfların direnişi kırıldıkça bu terimlerle tanımlandı. Parti ve sovyetler, etkili bir yönetim için gerektiği takdirde birleşmeliydi. Etkin yönetimi engellemesi halinde siyasi ve kuramsal görüşmelere ve tartışmalara ara verilecekti. (71)

Etkin yönetim, doğal olarak tüm devrim rejimleri için önemli bir görevdir ve Lenin'in bu işlevler üzerindeki tekelin kaldırılması, ve tüm halkın eğitilmesi ile katılımının sağlanmasına ilişkin yaygın ölçüde bilinen düşüncesinin kanıtıdır. Ancak geniş halk kitlelerine ne kadar çekici gelirse gelsin, halkın gereksinimlerini ve çıkarlarını karşılamadığı, oybirliği sağlamadığı ve demokratik karar alma süreçleri aracılığı ile uzlaşma sağlamadığı sürece bu yönetim temelde otoriter olarak kalmaktadır. Ve bu da Lenin'in kuramı değildi, en azından hiçbir zaman onun tutarlı kuramı olmamıştı. Bunun bir nedeni, Lenin'in parti ile ilgili kuramıdır ve bu kuram, Miliband'ın belirttiği gibi sınıf ile onun partisi arasında 'simbiyotik ve organik ilişki' varsaymaktadır; böylece parti, bölünmemiş devrimci proleter devrim iradesinin (72), en azından kapitalizm tarafından ahlaksızlaştırılmamış, yozlaştırılmamış, bozul-

mamış proleterya kesiminin doğal ifadesi olmaktadır. (73) Böylece Lenin Bolşevik parti '1905 ya da daha öncedeu bu yana tüm devrimci proleterya ile birleşmiştir' diyebilmektedir — ki bu basit bir sözü dolaştırma olmasa bile tümüyle retorik öz yanılma sınırında bir düşüncedir —; ve partinin diktatörlüğü böylece işçi sınıfı egemenliğini tümüyle dışa vurmaktadır. (74) Ocak 1921'de, parti etkisinin köylüler arasında doruk noktasına vardığı dönemde, Lenin benzer bir değerlendirme yaptı: parti on yıllarca süren zorlu çalışmalardan sonra sonunda köylülerin desteğini kazanmıştı ve 'herkes yirmi yıllık parti eğitimine sahip Bolşeviklerin sözüne inanmaktadır.' (75)

Parti, işçilerin bölünmemiş devrim iradesini doğru şekilde ifade ettiği için ve 'sınıfın devrim enerjisini soğuran ileri karakol' (76) olduğu için, demokratik politika üreten kurumların, bölünme ve farklılıklardan dolayı uzlaşma (consensus) sağlamasına gerek duyulmuyordu. Gerçekten de farklılıkların meşru olabileceği ihtimali bile kabul edilmedi, fakat otomatikman devrimci birliği tehdit eden bir unsur ve kapitalist ideoloji ile kültürün kalıcılığını simgeleyen bir ahlak yitimi ve çöküntü olarak nitelendirildi. Devrimin çıkarı tekti, ve devrim iradesi de öyle olmalıydı. Sadece parti bunu garanti edebilirdi. (77)

Sınıfsız Toplumda Siyaset

Lenin'in halk çıkarlarına ilişkin siyasi uzlaşma sağlanması ile ilgili konuları ve istekleri bastırarak yerine teknik yönetim konularını koyma eğilimi, onun tüm devrim etkinliklerinin amacı olarak duran saf komünist sınıfsız toplum kavramı ile bağıntılıdır. Ütopik telos, geçiş döneminin görevlerini bildirmektedir. Her ne kadar Marx ve Engels gelecekteki bir toplumun yapısı üzerinde spekülasyon yapılmasına yönelik girişimleri çoğunlukla kınadılarsa da, gelecekteki Marksist kuşaklara bir dizi metin bıraktılar; bu metinler her ne kadar tam komünizmin kurumsal sınırlarını çizmeğe yönelik değilse de bir toplumun organize edileceği temel ilkelerden bazılarını belir-

liyordu. Lenin bu temel ilkeleri sadece iyi bilmekle kalmıyor, yanısıra kendisini bilinçli olarak bunlara adapte ediyor ve geçiş dönemine ilişkin devrim stratejisine bunları ekliyordu. 1918'de yapılan Yedinci Parti Kongresi'nde belirttiği gibi, 'sosyalist reformlara başlarken bu reformların sonuçta yöneltileceği amaçlar konusunda açık seçik bir kavrama sahip olmalıyız, ve bu amaç komünist bir toplumun yaratılmasıdır.' (78) Ne yazık ki Lenin'in kavramı rakiplerininkilerden ne daha açık ne de daha yeterliydi ve bunların ortak eksiklikleri Lenin'in sosyalizme geçiş dönemi ile ilgili siyasi biçimleri kuramsallaştırma çabaları üzerinde büyük etkide bulundu.

Marksist kurama göre, tümüyle gelişmiş bir komünist toplumda tüm siyasi güçler yok olacaktır. Sınıfların ortadan kaldırılması, ussal emek ile el emeği arasındaki ayrımın kaldırılması ve üretim güçlerinin ortak üreticiler tarafından tam olarak geliştirilmesi ile sosyal birliğin sistematik uygulanması artık gerekmeyecekti, sosyal normların uygulanması için kurumsal düzenlemeler yapılmasının artık gerekmeyeceği gibi. Hiçbir birleştirici mekanizma gerekmeyecekti, çünkü boyun eğdirilecek bir sınıf olmayacaktı; 'halk sosyal varoluşun elementsel koşullarını gözlemlemeğe zorlama ve itiraz olmaksızın alışacaktı' Sosyal yaşamın günlük kurallarının gözlenmesi, bir alışkanlık olacaktı. Eğer bireysel aşırılıklar ve karşı gelmeler varsa, bunlar 'herhangi bir uygar halk kadar basit ve hazır olan, modern bir toplum üyesi' olan silahlı kişilerce düzeltilecekti. (79)

Çalışma sorumlulukları ve dağıtım ödülleri aynı anda ve uyumlu olarak paylaşılacaktı, böylece adalet ve eşitlik standartlarına göre bir hesaplaşma yapılması gerekmeyecekti. 'Herkesin kendi yeteneğine göre ve herkesin kendi gereksinimine göre' sloganı, sosyal katkıda bulunma ve bireysel ödüllendirmeler için kriter olarak alınacaktı. (80) 'Sosyal etkinlerin sabitleştirilmesi' gerekli olmayacaktı. Tüm bireyler istedikleri herhangi bir etkinlik alanında yeteneklerini ve hünerlerini geliştirmekte, ve bun-

ları istedikleri zaman uygulamakta özgür olacaktı. ('benim için bugün birşey ertesi gün bir başka şey yapmak, bir avcı, balıkçı, çoban ya da eleştirmen olmaksızın bir sabah ava çıkmak, öğleden sonra balık tutmak, akşam sığırları gütmek, akşam yemeğinden sonra felsefe çalışmaları yapmak mümkündür'). (81) Sosyal emek dağılımı, böylece tümüyle gönüllü olacaktır ve gereken herhangi bir sosyal göreve bireylerin kendilerini sürekli adamaları gerekmeyecektir. Doğa üzerindeki kontrol mükemmelleştirildiğinde kişilerin hükümeti yerine 'eşyaların hükümeti' geçecek ve 'toplumun asıl çıkarlarını gözetecektir'. Bu çıkarlar gönüllü hizmetlerle gözetilir, çünkü her bireyin kendi çıkarı ile aynı doğrultudadır. Sosyal iç tepkileşim kuralları, günlük uygarca yaşam kuralları haline gelir. Çalışan çoğunluk tarafından azınlığa boyun eğdirilmesi için devletin en son ve en yüksek biçiminden başka birşey olmayan demokrasi, böylece gereksiz olur ve kaybolup gider. (82)

Lenin'in sosyalizmin inşasına kitlesel katılımı, geniş anlamda teknik yönetime dayanarak algılama eğilimi, bu komünist toplum kavramı ile kuramsal açıdan bağıntılıdır ve bu, demokrasiye duyulan gereksinimin ortadan kalktığı, tüm bireysel ve sosyal çıkarların az ya da çok otomatikman uyum sağladığı bir yönetim ütopyasıdır. Ancak bu kavramı kanıtlamak olanaksızdır. Böylesi maddi sosyal varoluş koşulları altında kuramsal açıdan kavranabilir olanın sınırını çok aşan bir tür ütopyacılıktır bu. Eleştirsel sosyal kuramın normlaşma boyutu olarak değil, toplu uzlaşma ve uyum mitosu olarak ütopyadır. Her ne kadar bu eleştirel sosyal kuram, egemenlik koşullarının üstesinden gelme mücadelesini bildiren herhangi bir sistematik eleştiri için gerekli ise de, total uzlaşma ve uyum, ortaya gerçekten özgür ve insanca bir toplum çıkacaksa bu mücadelenin dayanması gereken kriterleri bulanıklaştırma eğilimindedir. Lenin'in sorunu işte budur: mitsel saf komünizm amacı, sosyalist geçiş siyasetini çarpıtmakta ve aslında otoriter olan yöntemlerin kullanılmasını doğrulamaktadır.

Yönetimsel bir ütopya ile ilgili Marksist sav, esas olarak kıtlığa ilişkin nesnelci kavrayışa dayanmaktadır. Kıtlık, maddi malların ve hizmetlerin boş zamanın ve insanca çalışmanın yetersizliği anlamına gelmektedir. Üretim güçlerinin tümüyle genişlemesi ve tüm nüfusun her yönüyle gelişmesi, tüm bu bölgelerdeki kıtlıkları ortadan kaldıracaktır, böylece bunlar arasında ilgili bir seçim yapılması gerekmeyecektir ve belirli bir alanda gereksinimler ve de arzular birbirleriyle çelişmeyecektir. Bir bireyle bir başka bireyin ya da azınlıkla çoğunluğun farklı sosyal kaynakları (doğal olarak toplumun insan kaynakları dahil) yeğlemesinden dolayı çelişki çıkması olasılığı otomatikman gündem dışı kalır. Doğanın kontrolu öylesine mükemmel ve komünist toplum öylesine üretkendir ki tüm bireysel gereksinimler bir başka alanda veya bir başka birey ya da gurup tarafından fedakarlık yapılması gerekmeksizin karşılanabilir. Bireylerin ve gurupların gereksinimlerine öncelik tanınmasına ya da kamu toplantıları yaparak toplu kaynakların tahsis edilmesine ilişkin oybirliği veya eşit uzlaşma sağlanmasına gerek kalmaz. Bundan dolayı, bu kararları etkilemek ya da çoğunlukların kararlarını uygulamak için herhangi bir hak standardı konulması da gereksiz olur. Sosyal kaynakların bireyler ve guruplar tarafından kullanılması, ne kadar geniş çaplı olursa olsun, geri kalan kaynaklarca tümüyle dengelenemeyen ötekilerin fedakarlık yapmasını gerektirmez. Devletin kökenlerinin ortaya sınıfların çıkmasına yol açan kıtlıklarda yatması gibi, üretim güçlerinin tümüyle gelişmesi de siyasi iktidarın nesnel temelini ortadan kaldırır. Demokrasi de ortadan kalkar, çünkü kıtlıkların giderilmesi, meşru arzular ve gereksinimlerin sapma olasılığını yok eder.

'Zaman ekonomisi, ekonominin tümüyle kendisini indirgediği şey işte budur.' (83) Marx, bağıntısı sadece zaman ekonomisinin belirli bir değer yasası biçimini aldığı kapitalizme değil, herhangi bir topluma, hatta sınıfsız bir ekonomik topluma bile uzanan herhangi bir materyalist

sosyal kuramın temel taşı olarak alınması gereken kavramı böyle özetlemiştir. Marx'ın belirttiği gibi, 'Bundan dolayı, zaman ekonomisi ve onunla birlikte üretimin çeşitli dalları arasında emek süresinin planlı dağıtımı, komünal üretimin birinci ekonomik yasası olur. Ve bu çok önemli bir yasadır.' (84) Komünizmin ütopik yönetimsel kavranışı, şu noktayı tam olarak tanımayı başaramaz: zaman ekonomisi her zaman gerekli olacaktır, çünkü zaman her zaman kıttır. Bu gerçek tüm bireyleri büyük bir varoluş baskısı ile etkiler, şimdi ve gelecekte üyelerinin gereksinimleri için emek organize etme görevi ile karşılaşan tüm toplumları etkilediği gibi. Zamanın kıt olması, bireysel ve sosyal yaşamın evrensel bir gerçeğidir. Çünkü bu, sosyal kuram açısından sosyal emekle ilgili tüm üstlenmelerin, örneğin oldukça kıt emek süresinin olası alternatif kullanımlarının bir maliyeti olmasına yol açar. Bundan dolayı, zamanın nasıl harcandığı, nasıl organize edildiği, ne kadarının sosyal açıdan ayrıldığı, ya da ne kadarının bireyler tarafından özgürce tüketilebileceği gibi sorular hiçbir zaman büyük bir anlaşmazlık yaratamaz.

Kaynakların ayrılmasına ilişkin her karar, kıt zamanın, ya da en azından sosyal açıdan üstlenilen işlevinin çok belirli bir şekilde kullanılmasını gerektirir. Üretimi arttırarak ya da tüketimi azaltarak şimdi ya da gelecekte daha çok boş zaman oluşturmak, rutin işleri daha güzel (belki daha yavaş) hale getirerek bunları daha dayanılır kılmak, daha çok üretimi uzmanlık dalı haline getirmek, daha geniş öğrenim ve eğitim olanakları sağlayarak bireysel gelişme için daha çok fırsat sağlamak, üretimi arttırarak daha çok ve daha iyi mal ve hizmet sağlamak — tüm bu kararlar sosyal açıdan gerekli zamanın kullanılmasını ve yanısıra bununla tümüyle özgür, kişisel boş zaman arasında belirli bir dağılım yapılmasını gerektirir. Bazı gereksinimlere bir öncelik tanınması, öteki gereksinimlerden fedakarlık yapılması anlamındadır. Bundan dolayı kıtlığın tümüyle ortadan kaldırılması olanaksızdır, buna dayalı sosyal iktidarın tümüyle tasfiye edilme-

sinin olanaksız olduğu gibi; ve sınıfların ortadan kaldırılması için böyle bir tasfiye gerekli bir koşuldur. Bazılarının öncelikleri tümüyle karşılanamayabilir, ve böylece çelişki, sosyal yaşamın bir parçası olarak kalır. Gerçekte de, sadece insan psikolojisi hakkındaki tümüyle garanti olmayan varsayımlara ve karmaşık ve çoğulcu bir toplumdaki iletişim ağlarına dayanarak bu olasılığın kaçınılmaz olmayacağı varsayılabilir. (85) Bundan dolayı, sosyal kaynakların her ayrımı, sosyal iktidarın açığa vurulmasıdır. 'Eşyaların yönetimi' hiçbir zaman tümüyle tarafsız, siyaset dışı, iktidar dışı ve çelişkisiz bir süreç olamaz, çünkü en geniş anlamda 'eşyalar' sonuçta insanların zamanı ve emeğine indirgenir. Sosyal ve siyasi iktidar sorunu ve ondan doğan çelişki, sınıf sorununa indirgenemez. (86)

Bundan dolayı, göreceli kıtlık ve bireysel yaşam olasılıklarının çok büyük sayıda oluşu koşulları altında, tüm bireylerin gereksinimleri ve önceliklerinin onların kendi zamanlarını kullanış şekilleri ile sosyal içtepkileşim ve özellikle de sosyal açıdan gerekli emek organizasyonu ile sosyal açıdan verilen ödüllere ilişkin ilkeler dizisinin otomatikman birbirlerine uyum sağlayacağını varsayamayız. Çalışma seçeneklerini, iş görevlerinin minimum kabullenilir düzeyde yerine getirilmesini, ve sosyal açıdan üretilen mallarla hizmetlerin maksimum düzeyde tüketilmesini yöneten bir norm'ar sistemi olmalıdır — üretim araçlarının topluma ait olduğu ve demokratik şekilde yönetildiği, emeğin yüksek düzeyde üretken olduğu ve sınıfsal iş bölümünün büyük ölçüde önlendiği bir toplumda bile. Ve böyle bir komünist toplumda yegane geçerli standartlar, — Marx'ın terminolojisini bazı özsel yanlarını düzelterek kul'anacak olursak — Marx ve Lenin'in kendi saf yönetimsel, siyasi olmayan ütopya perspektiflerinden 'tümüyle geride bırakılan dar burjuva hakları ufku' olarak tanımladıkları eşit hak ve eşit sorumluluk standartlarıdır. (87) Temelde eşitlikçi olan komünist bir toplum, sosyal açıdan gereken üstlenmeler dışında kalan boş zamanı; sosyal açıdan gerekli ve bireysel özgür zamanların ayrıl-

masını belirleyen kararlara katılma hakkını; ve hem yaratıcı hem de ilginç olan gerekli çalışma hakkını; daha az ödüllendirici olan işlerin paylaşımında eşit sorumluluk alma hakkını; bunları ve sosyal açıdan gerekli olan ancak toplumun geri kalan kesimine göre zaman ve/veya üretkenlik açısından en azından daha az eşit şekilde daha yaratıcı olan görevleri yerine getirmek için eşit sorumluluğu (çünkü bu demokratik şekilde belirlenir); üretim düzeyi hakkındaki toplu kararlarda belirgin olan malların ve hizmetlerin tüketilmesi standardı içinde kalan eşit sorumluluğu (kişinin kendi boş zamanında üretim yapmasından doğan ve bunun için tasarlanan sosyal kaynaklardan üretilen tüketim hariç) tüm vatandaşlarına eşit bir hak olarak tanımalıdır. Tümüyle komünist bir açıdan bakıldığında, emek sorumluluklarının ve tüketim haklarının ayrılmasına ilişkin kapitalist ilkeyi, yani değer yasasını belirleyici görüşmeler, temel hesaplanması bu tür eşit hakların ve sorumlulukların tümüyle kabul edilmesinden türetilen bilinçli sosyal planlamanın sadece bir ilkesi olabilir. (88)

Bundan dolayı, sosyal emeğin organizasyonu ile ilgili eşitlikçi normların sistematik uygulanışı, ne kadar gelişmiş olursa olsun, hatta merkezci olmayan çeşitli karar alma düzeyleri (aile bağları, arkadaşlar, iş arkadaşları, yerel toplum) bu standartların uygulanmasında yüksek derecede esneklik sağlanmasına izin verse bile; bireylerin ve grupların yerini başkalarının gönüllü olarak alması mümkün olsa bile (örnek olarak ekstra iş sorumluluklarının üstlenilmesi ile); ve huzur içinde yaşama mücadelesi mümkün olsa bile herhangi bir komünist toplum için vazgeçilmez olacaktır, böylece sorumlulukların yerine getirilmesi için dikkatle hesap yapmak gerekmeyecektir. Kurumsal ve resmi olmayan esneklik ve sapma ile ilgili bu olasılıkların herkesin bireyselliğini tam anlamıyla geliştirmeye kendini adamış bir toplumda çok istenileceği kuşkusuzdur. Marx'ın öğretisinin merkezinde 'herkesten yeteneklerine göre almak, herkese gereksinimlerine göre

vermek' ve 'herkesin özgür gelişmesi için her bireyin özgür gelişmesi gerekir' sloganları yer almaktadır. (89) Ancak bu son ilkenin tersi de aynı derecede önemlidir: özgür gelişme için eşit fırsat sağlamak, her bireyin özgür gelişmesi için gereken koşuldur. Bundan dolayı, sosyal emek alanında bireysel esneklik ve sapma seçenekleri, böylesine bir bireysel gelişme için gereken sosyal kaynaklara her bireyin eşit erişme hakkına sahip olması imtiyazının verilmesini içermelidir, bunun arkasından demokratik karar verme süreçlerine ve dağıtım ile uygulamaya ilişkin eşitlikçi normlara göre tahsis edilen görevlerin yerine getirilmesi sorumluluğu gelir. Başka bir deyişle, meşruluktan sapma, hâlâ egaliter bir normdan sapma olarak görülmelidir; ve başkalarının boş zamanları ile kişisel kaynaklarının tümüyle gönüllü olarak kullanılması söz konusu olmadıkça bu eşitlikçi normlar doğrultusundaki kurallara göre uygulanmalıdır. Öteki sapma normları, ya da bu normların gelişigüzel uygulanışı, sonuçta başkalarını sosyal açıdan 'mevcut' malları eşit kullanma hakkından ve yanısıra sosyal sorumlulukların sona erip kendi boş zamanlarının başladığı noktayı bilmekten doğan güvenliğinden yoksun bırakacaktır. (90)

Sosyal kaynakların kullanımı hakkında topluca verilen kararların yerine getirilmesine ilişkin sosyal normların belirlenmesi ve sistematik uygulanışı — her bireyin kişisel öncelikleri ile tam anlamıyla birleşmeme sınırına kadar sosyal iktidarı kaçınılmaz şekilde açığa vuran kararlar — bu normların gözlenmesi ve uygulanması için ve de olası çelişkilerin giderilmesi için meşru yetkiler oluşturulmasını gerektirir, öyleyse, sınıfsız bir komünist toplum bile sosyal iktidarın uygulanması için kurumlaşmış odak noktalarına gerek duyacaktır. Bu gibi sosyal kararların alındığı, alternatif normların tartışıldığı, rakip gereksinimlerin uzlaştırıldığı, ve kararların uygulamaya konulduğu kurumlar, sözcüğün tam anlamıyla siyasi ve yasal kurumlardır. Marx, Engels ve Lenin'in kullandığı anlamıyla bir 'devlet' değillerdir. Halkın üzerinde ve onlar-

dan bağımsız durmak, etkinliklerini saklamak ve anlaşılmaz kurallar şeklinde belirtmek, uygulamalarından dolayı hesap vermekten kaçınmak ve belirli bir sınıfın çıkarlarının sistematik olarak bastırmak zorunda değildir. Eğer ilgili bireyler kendi sorumluluklarının yerine getirilmesine ilişkin normları tam olarak benimsemişse, bu tür sosyal ve yasal kurumlar baskı uygulamak ve engellemek zorunda kalmayacaktır. Bu tür kurumların var olması, belirli bir biçimde uygulama ya da yaptırım yapılmasını, ya da bu yaptırımları açığa vuran daha uygun biçimler olarak resmi olmayan ahlak baskısı ve iletişim-öğrenim uygulanmasını gerektirmeyecektir. Ancak, kıtlık koşulları altında sosyal iç tepkileşim düzenlenecekse, bu kurumlar var olmalıdır.

Lenin'in tümüyle Marx ve Engels'ten türettiği saf komünizm kavramı, sosyo-politik iktidar ve çelişkilerin kaçınılmazlığını ve buna bağlı olarak onların örgütlenme sorunlarını yadsır. Sınıfların ve siyasi iktidarın kökeni, nesnel bir yokluk kavramı ile açıklanır; ve bu kavram, üretim güçlerinin genişletilmesi ve ussal emek ile fiziksel emek arasındaki ayrımın (bu, az ya da çok teknolojik gelişmenin ürünüdür) ortadan kaldırılması ile iktidarın tümüyle yokolacağını varsayar. Böyle bir projedeki ortak çıkarın bölünmeyeceği varsayılır, çünkü doğanın mükemmelleştirilmiş rasyonel kontrolu, tüm bireysel gereksinimlerin ve arzuların tatmin edilmesini sağlayacaktır. Sosyal ve bireysel çıkarlar tümüyle uyumlu olacaktır. Farklı bireysel gereksinimlerin kurumlar tarafından uzlaştırılması artık gerekmeyecektir, çünkü kıtlıkların ortadan kaldırılması, tüm bireysel gereksinimlerin tümüyle karşılanmasını sağlayacaktır. Demokrasi de ortadan kalkacaktır ve sosyal yaşam, günlük uygarlık kurallarının alışkanlıkla gözetilmesi ile düzenlenecektir.

Bu saf komünizm kavramının Lenin'e ait geçiş dönemi kuramı üzerindeki ya da onun devrimi uygulama şekli üzerindeki etkilerini abartmak yanlış olacaktır; ancak yine de devrimin ve sosyalizme geçiş döneminin tüm

önemli sorularına yanıt vermekte Lenin gösterdiği çabaların temelinde yatan kuramsal sorunun temel bir momenti budur. Lenin'in düşüncesinin bu ütopik momenti, onu halkın devrim isteğinin siyasi ve kurumsal açıdan uzlaştırılmasına ilişkin sorunların bastırılmasına ve otoriter şekilde çözülmesine teşvik etti. Ütopik amaç, tüm siyasi kurumların tasfiye edilmesi olduğu için, geçiş dönemi için en uygun kurumların hangisi olduğu sorusu önemini yitirdi. Bunlar sadece birer biçim, eski egemen sınıfları sindirmek için sınıf mekanizmalarıydı ve bu amaçlarını yerine getirdiklerinde ortadan kaldırılacaklardı, üretim güçlerinin tam olarak gelişmesinden sonra tüm sosyal iktidar ortadan kalkacağı için bunun organizasyon biçimi sorusu, bu gelişmeyi organize etmek için en etkili biçimlerin hangileri olduğu sorusunun gölgesinde kaldı. Tüm politikalar sonunda sadece yönetime indirgeneceği için, geçiş dönemi sırasında kitlelerin katılımı sorusu sadece yönetim açısından ele alındı. Devrimin kesin çıkarlarının hangileri olduğu belirli ve bölünmemiş kaldığı için demokratik uzlaştırmaya gerek duymuyordu, ancak halk kontroluna tabi olmayan tek bir parti tarafından temsil edilebilirdi.

Sosyal iç tepkileşimde iktidar sorunu, üretim güçlerinin büyümesi ile ve ussal emek ile el emeği arasındaki ayrımın tümüyle ortadan kaldırılması ile çözülebilirdi. Marx'ın toplu üretim için birleşme ile ilgili sorunları olduğu gibi kabullenmesinin nedenlerinden biri ve kapitalist üretim konumuna getirdiği eleştirinin soyut -görüşmeler düzeyinde kalmasının ve komünist bir üretim konumu için organizasyon ilkelerini somut biçimde belirlememesinin nedenlerinden biri, sosyal iç tepkileşimi emek düzeyine, sosyal iktidar sorunlarını ise teknolojik gelişme ve doğanın kontrolu sorunlarına indirgeme eğilimidir. (91) Ancak bu kuramsal indirgeme bir yanda kıtlıkları dikkate almazken öte yanda sosyal ve siyasi organizasyona ilişkin temel sorunları yanlış yorumlamaktadır, bundan dolayı sosyalizme geçiş döneminin otoriter siyasetleri için bir rasyonelleşme olarak ortaya çıkmaktadır.

8. Bölümün Dipnotları

(1) Lenin, alıntı: Robert V. Daniels, «The State and Revolution: A Case Study in the Genesis and Transformation of Communist İdeology», Slavic Review, 12 : 1 (1953), s. 24.

(2) Lenin, «Collected Works», cilt 32, s. 41.

(3) a.e., cilt 32, s. 98.

(4) a.e., cilt 32, s. 20.

(5) a.e., cilt 7, s. 396-97; ayrıca parti disiplininin fabrika benzetmesi için bak: s. 391-92; cilt 6, s. 235-52. Bu benzetme Rosa Luxemburg tarafından şiddetle eleştirildi, Lenin ancak kaçamak bir yanıt vermekle yetindi. Luxemburg'un görüşü için bak: «Writings of Rosa Luxemburg», editör Dick Howard, s. 291; Lenin, «Collected Works», cilt 7, s. 474.

(6) Antonio Carlo, «Lenin on the Party», Telos no. 17 (Sonbahar 1973), s. 12; Lenin, cilt 5, s. 473.

(7) Lenin, «What Is To Be Done?», New York 1929.

(8) Louis Menache, «Vladimir Ilyich Bakunin: An Essay On Lenin», Socialist Review, no. 18 (Kasım-Aralık 1973), s. 30

(9) Lenin, «Collected Work», cilt 6, s. 175, 95; cilt 8, s. 453; cilt 9, s. 29. Ayrıca bak: Liebman, «Leninism under Lenin», s. 29.

(10) Alıntı: Marcel Liebman, «The Russian Revolution», s. 65-66.

(11) Alıntı: Anweiler, «The Soviets», s. 78, 76.

(12) Alıntı: Liebman, «Leninism under Lenin», s. 87-88.

(13) Anweierl, «The Soviets», s. 79.

(14) Solomon Schwarz, s. 181.

(15) Lenin, «Collected Works», cilt 9, s. 306.

(16) a.e., cilt 10, s. 15-28. 1905 yılındaki olaylar, Lenin'in partiye ilişkin düşüncelerini değiştirdi. Artık partinin bir kitle partisine dönüştürülmesini ve sınıf bilincine sahip tüm işçilere kapısının açılmasını savunuyordu. Örnek olarak bak: cilt 8, s. 217, 409-10; cilt 10, s. 29, 258; cilt 13, s. 105.

(17) Solomon Schwarz, s. 190.

(18) Lenin, «Collected Works», cilt 10, s. 72.

(19) a.e., s. 81.

(20) Liebman, «Leninism under Lenin», s. 53.

(21) Lenin, «Collected Works», cilt 12, s. 143-44.

(22) a.e., s. 332; ayrıca bak : Anweiller, «Te Soviets», s. 82.

(23) Lenin, «Collected Works», «Philosophical Notebooks», cilt 38. Bu yapıt, Lenin'in daha önce «Materialism and Empirio-Criticism»de belirttiği mekanik materyalist epistomolojiden kurtulması açısından önemlidir. Ancak, Lenin devrimden sonra bunu tekrar değiştirdi. Klaus Dieter-Seeman, «Der Versuch einer proletarischen Kulturrevolution in Russland 1917-1922», Jahrbücher für Geschichte Osteuporas, 9 : 1 (1961), s. 212.

(24) Liebman, «Leninism under Lenin», s. 77-98.

(25) Daha önceleri esas olarak Komün'ün taktik hatalarına ilişkin olarak Marks'ın yaptığı analizlerle ilgilenmişti. Lenin, «Marxism and the State», Moskova 1972; Marian Sawyer, «The Genesis of State and Revoution», The Socialist Register, editör Ralph Miliband, Londra 1977, s. 209-27.

(26) Anweiler, «The Soviets», s. 85-86, 144.

(27) Lenin, «Collected Works», cilt 24, s. 21-26.

(28) Bu yapıt Temmuz ve Ağustos 1917'de yazıldı ve ancak 1918 başlarında yayınlandı, ancak notları sürgündeki son ayları sırasında, Bukharin ile kuramsal tartışmaları sırasında hazırlanmıştı.

(29) Karl Marx ve Friedrich Engels, «Writings on the Paris Commune», editör Hal Draper, New York 1971.

(30) Lenin bunun tüm geçiş dönemi için katı bir kural olduğunu belirtmedi. Bak : «Collected Work», cilt 29, s. 125, 184-85.

(31) Lenin, «Can Bolsheviks Retain the State Power?»a bu görüşü ekledi ve bu tür yönetime katılmak için tüm vasıfsız işçilerin eğitilmesi gerektiğini belirtti. a.e., cilt 26, s. 113.

(32) Lenin, «State and Revolution», s. 23-24.

(33) Liebman, «Leninism under Lenin», s. 198-99, 205.

(34) Daniel Tarschys, «Beyond the State», Stockholm 1971, s. 113.

(35) Ralph Miliband, «The State and Revolution», Lenin Today, Editör Paul Sweezy, Monthly Review (1970), s. 80.

(36) «Marxism and State», s. 94-95, 82, 86; ayrıca bak :

Guy Desoire, «Le Chapitre VII Inedit de «L'Etat et la Révolution», Revue des Pays de L'Est, 14 : 1 (1973) s. 101-111.

(37) Lenin, «Collected Works», cilt 25, s. 188. Lenin bu noktada proleteryaya moral verilmesi hakkında çelişkiye düşüyor, ancak bağlam olarak anlam yeterince açık. Ayrıca bak: s. 174, 185, 196, 153.

(38) Alıntı : Anweiler, «The Soviets», s. 171, 165.

(39) Nikolaj Bukharin, «The Politics and Economics of the Transition Period», editör Kenneth Tarbuck, çev. Oliver Field, Londra 1979, s. 51.

(40) Lenin, «Collected Works», cilt 27, s. 135.

(41) a.e., cilt 32, s. 86.

(42) Alıntı : Deutscher, «Te Prophet Armed», New York 1965, s. 508-09.

(43) Alıntı : Carr, «The Bolshevik Revolution», cilt 1, s. 229; Lenin, «Collected Works», cilt 33, s. 495.

(44) Engels, «The Origins of the Family, Private Property and the State», New York 1972, s. 229; Lenin, «State and Revolution», s. 8.

(45) Karl Marx ve Friedrich Engels, «The Communist Manifesto», New York 1948, s. 31.

(46) Editör Draper, «Writings on the Paris Commune», s. 32; «State and Revolution», s. 66.

(47) Engels'in Bebel'e söylediği söz, alıntı : Karl Marx, «Critique of the Gotha Programme», New York 1938, s. 31; ayrıca bak : Lenin, «State and Revolution», s. 54-55 Engels zaman zaman devletin «ekonomik devrimi yapma» görevi de olduğunu belirtmişti. Alıntı : Marx, «Critique of the Gotha Programme», s. 107-08, n. 64.

(48) Lenin, «State and Revolution», s. 75; «Collected Works», cilt 25. s, 357.

(49) Marx, «Critique of the Gotha Programme», s. 8.

(50) Lenin, «State and Revolution», s. 82.

(51) a.e., s. 84, 82.

(52) Kaplan, s. 230, 246.

(53) Engels, alıntı : Karl Marx, Friedrich Engels ve V.I. Lenin, «Anarchism and Anarcho-Syndicalism», New York 1972. s. 27.

(54) Engels'in Cuno'ya söylediği söz, a.e., s. 69.

(55) a.e., s. 168; ayrıca bak : Friedrich Engels, «Anti-

Dühring», New York 1939, s. 306; «State and Revolution», s. 15-16.

(56) Örnek olarak, «State and Revolution»da proleterya içindeki bölünmelerin işlenmesi belirsiz ve çelişkilidir.

(57) Karl Wittfogel, «Oriental Despotism», New Haven - Connecticut 1957, s. 389. Ayrıca bak : George Lichtheim, «Marx and the 'Asiatic Mode of Production'» — St. Anthony's Papers, no. 14, editör G.F. Hudson, Illinois 1963; Karl Marx, «Pre-Capitalist Economic Formations», çev. Jack Kohen, New York 1965.

(58) Ernest Mandel, «The Formation of the Economic Thought of Karl Marx», çev. Brian Pearce, New York 1971, s. 131; ayrıca bak : Hal Draper, «Karl Marx's Theory of Revolution», cilt 1, New York, 1977, bölüm 22.

(59) Örnek olarak Engels, «Anti Dühring», s. 197'de sınıfların gelişmesine ilişkin iki farklı çizgi belirtilmektedir, birtanesi zaman içinde yönetici sınıf haline gelen bireylerin ortak sosyal işlevlerinin uygulanmasını içermektedir.

(60) Lenin, «Collected Works», cilt 29, s. 470-83.

(61) Marks ve Engels'in analizi, Blanquizm'in zorunlu olarak proleterya üzerinde diktatörlüğe yolaçacağını belirtir, ve Engels kısaca üretim araçlarının özel mülkiyetten doğrudan devlet denetimine devredilmesinden sözeder; bunu çalışan sınıfların egemenliğinin kaldırılması olarak görmez. Ancak bu görüşler, şark despotizmine ilişkin görüşler gibi Marx ve Engels'in sermayeye karşısındaki geleceğin devrimine ilişkin yaklaşımları ile asla sistematik biçimde birleştirilmemiştir. Bak: Karl Marx ve Friedrich Engels, «Werke», Berlin 1968, cilt 18, s. 529; Engels, «Anti-Dühring», s. 303-04. Ancak, Marks ve Engels'in Şark despotizmi hakkındaki görüşlerinin doğru olup olmadığı bir başka konudur. Bak : Perry Anderson, «Lineages of the Absolutist State», Londra, 1974, s. 462 - 549.

(62) Lenin, «State and Revolution», s. 8-9, 21, 66.

(63) Tarschys, s. 129.

(64) Lenin, «Collected Works», cilt 26, s. 107.

(65) «State and Revolution», s. 83; ayrıca bak : «Collected Work», cilt 42, s. 71.

(66) «State and Revolution», s. 38, 84.

(67) a.e., s. 43-44.

(68) Devlet yönetiminin yegane geliştirilen örneği, yani zengin birinin evine el koyularak yoksul birine verilmesi öy-

lesine basittir ki Lenin'in kitleler söz konusu oluğunda siyaset ve siyasi farklılıklar sorunlarını nasıl görmezlikten geldiğine ve yönetim sorunlarını ön plana çıkardığına iyi bir örnektir. Bak : Collected Works», cilt 26, s. 112-123; «State and Revolution», s. 49-50.

(69) Lenin, «Collected Work» citl 32, s. 21; Marx, Engels, Lenin, «Anarchism and Anarcho-Syndicalism», s. 150.

(70) Engels, a.e., s. 103.

(71) Lenin, «Collected Works», cilt 33, s. 495; cilt 32, s. 35-36, 527, n. 1; cilt 31, s. 424.

(72) Miliband, «The State and Revolution», s. 83.

(73) Lenin, «Collected Works», citl 32, s. 21; «State and Revolution», s. 84.

(84) Alıntı : Carr, «The Bolshevik Revolution», cilt 1, s' 236; Lenin, «Collected Works», cilt 29, s. 559.

(75) Lenin, «Collected Works», cilt 32, s. 62.

(76) a.e., cilt 32, s. 21.

(77) Doğal olarak, parti içi tartışmalar aracılığı ile siyasi farklılıkları uzlaştırma görevini parti üstlenmektedir. Ancak Onuncu Parti Kongresinde fraksiyonların yasaklanması ile bu bile ortadan kaldırıldı. Bak : Francis George, «Forgetting Lenin», Telos, no. 18 (kış 1973-74), s. 82-83.

(78) Lenin, «Collected Works», cilt 27, s. 127; «Marxism and State», s. 28.

(79) «State and Revolution», s. 68, 85, 75, 74, 79, 80; «Collected Works», cilt 30, s. 517.

(80) «State and Revolution», s. 78; «Collected Works», cilt 27, s. 127.

(81) «German Ideology», s. 53. Her ne kadar Lenin bu yapıtı bilmiyorsa da, iş bölümü hakkmdaki görüşü, kendi saf komünizm imajı ile tam olarak uyumludur. Ayrıca bak : Marx, «Critique of the Gotha Programme», s. 8.

(82) «State and Revolution», s. 16-17, 65, 82, 84; Marx, Engels ve Lenin, «On Anarchism and Anarcho Syndicalism», s. 168; Engels, «Anti Duhring», s. 306-7.

(83) «Grundrisse», s. 202.

(84) a.e.

(85) Bununla ilgili minimum varsayım, halkın kendi gereksinimlerini başkalarının gereksimleri ile uyumlu olacak şekilde değiştirmeğe istekli olduğudur. Doğal olarak bu gibi var-

sayımlar, benzer bir kuramsal işlevi öne süren Adam Smith'in 'görünmez el' kuramı kadar garanti edilemez varsayımlardır.

(86) 'Eşyaların' doğal özelliğinin sınırlı olmadığı, Marx'ın döneminde olduğu kadar günümüzde de açıkça görülmektedir.

(87) Marx, «Critique of the Gotha Programme», s. 10.

(88) «Production and Power in Classless Society» adlı yapıtımda belirttiğim gibi, sosyal açıdan gerekli emek katkılarının sağlanmasına ilişkin alternatif değer standartları, sınıfsız bir toplumda bile gerekli olacaktır. Sınıfsal iş bölümünün ortadan kaldırılması, Yannick Maignien'in belirttiği gibi, genel değer sorununu ortadan kaldırmaz. Bak: Maignien, «La division du travail manuel et intellectuel», Paris 1975.

(89) «Critique of the Gotha Programme», s. 10; «Manifesto of the Communist Party», s. 31.

(90) Sosyal açıdan gerekli zaman ile kişinin boş zamanı arasında katı bir ayrım çizgisi çizilmesini istemiyorum, çünkü insanlar kendi zamanlarını kesin olarak bölümlere ayırmazlar ve bir alanda öteki alanın koşulları istenebilir.

(91) Karschys, s. 67.

9.
Bürokrasi ve Kültür Devrimi

'Bir kötülükle daha iyi savaşmak için, tekrar tekrar çarpışmaya başlamak için önce o kötülüğü korkusuzca kabul etmeyi öğrenmeliyiz; buna etkinliklerimizin her aşamasında, tamamlanmamış işleri bitirmek için ve soruna farklı yaklaşımlar arasında seçim yapmak için mecburuz.' (1)

Lenin 1921 sonlarında bu satırları yazdığında herşeyden önce yaşamının geri kalan birkaç yılında en ilgilendiği konulardan biri olacak olan bürokrasi kötülüğünü kastediyordu. 'Devlet ve Devrim' kitabında yer alan eski devlet mekanizmasının hızla parçalanacağına ve yerine devrimci kitlelerin geçeceğine ilişkin naif umutlarından vazgeçmişti. Lenin daha Mart 1919'da sovyetlerin işçi sınıfı tarafından işletilen organlar olmadığını, tersine öncü parti tarafından yönetilen işçiler için organlar olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştı. (2) Ve bu öncü bile yeni devleti nasıl yöneteceğini bilmiyordu. (3)

İşçilere ve köylülere karşı heryerde bürokratik engeller çıkartılıyordu ve bürokrasi hemen heryerde yapıcı etkinlikleri engelliyordu. Lenin 'bakanlıklar bombok' diye cesaretle itiraf etti (4) ve yeni rejimin uyuşukluk içinde olduğunu kabullendi. Birşeyler yapılmalıydı, ama ne? Bu sorunun daha önce ciddi olarak araştırılmadığı sonucuna vardı. Kendisi de bunu tümüyle anlayamamıştı. (5) NEP'in sağladığı soluk alma fırsatı ve savaş komünizmi yanılsamalarının hızla dağılması sayesinde, kendisini yeni sov-

yet bürokrasisinin köklerini analiz etme teorik görevini, ve bunu tümüyle ortadan kaldırma siyasi görevini bizzat üstlendi.

Bürokrasinin Kökleri

Lenin, bürokrasinin önemli nedenlerinden birinin büyük halk kitlelerinin yaşadığı dışarıya kapalı Rus köyleri olduğunu farketti. Daha gelişmiş kapitalist ülkelerde, egemen sınıflar devrimci işçi hareketlerini bastırmak için bürokratik, askeri ve yargısal mekanizmalara gerek duyuyordu. Ancak 'bizim ülkemizde bürokratik işlemlerin farklı kökleri bulunmaktadır, yani yoksul, cahil, kültürsüz, kara yolları olmayan, tarım ile sanayi arasında alışverişi olmayan, ve birbirleri arasında bağlantı ve içtepkileşim olmayan darmadağınık atomize olmuş küçük üretici devleti. (6) Lenin, bu çöküntüye iç savaşın yol açtığı kanısındaydı. Ancak asıl nedenlerin bundan daha derine gittiğini kendisi de biliyordu. 'Köylülerin dağınıklığı ne kadar artarsa, merkezde bürokratik uygulamalar da o kadar kaçınılmaz olur.' (7)

Bu dağınıklık, üzerinde çarlığın kurulduğu Rus gelişiminin bir mirasıydı. Lenin burada bilinen, Marx ve Engels'in Şark despotizmini tanımlarken sık sık kullandıkları bir temayı yineliyordu. Engels'in belirttiği gibi, 'ayrı toplumların birbirlerinden böylesine tümüyle soyutlanması, ve bunun sonucunda ülkenin heryerinde ortak çıkarların tam tersine işler yapılması, Şark despotizminin doğal temelidir ve Hindistan'dan Rusya'ya kadar bu tür toplumlar hep bunu üretmiş ve hep bunu temel almıştır.' (8) Ve Lenin'in artık kabul ettiği gibi, üzerinde çarlık Rusya'sının kurulduğu sosyal temel, çarlığın yıkıldığı gibi kolayca devrimci kılınamazdı.

Eski çarlık mekanizmasının ne ölçüde dağıtabildiği bile büyük ölçüde abartılmıştı. Lenin 1923'te Dışişleri Komiserliği hariç eski çarlık mekanizmasının hemen tümüyle devir alındığını belirtti. Elbette ki toplantılara binlerce devrimci katılıyordu ancak yeni devlet yönetiminin teme-

linde yüzbinlerce eski görevli vardı ve bunlar devrime düşmanca bakıyor, kendi bürokratik imtiyazlarını kıskançlıkla koruyordu. Lenin, tipik çarcı bürokratları gerçekte oldukları gibi tanımlıyordu: Büyük Rus milliyetçileri ve küçük tiranlar. Ancak bunların hizmetlerinden, özel sektör sanayi ve tarım kesimlerindeki uzmanlardan, ordu, eğitim vb.'den hemen vazgeçilemezdi.

Devrimci halk kitleleri, modern bir sanayi toplumunun tüm karmaşık görevlerini yerine getirecek bilgi ve düzeyde değildi. Rejim, tüm görevlileri sıfırdan başlayarak eğitecek zaman ve kaynaklara sahip değildi. Eski bürokratlar ve uzmanların kullanılması gerekecekti ve halk onlardan birşeyler öğrenecekti. Başka bir yol yoktu. Ancak bunlar komiserlerin keskin gözü altında çalışacaktı ve onlara hiçbir siyasi ödün verilmeyecekti. Ekonomik ödünler verilmesi kaçınılmazdı ve onların devrimci devlet için çalışmalarını sağlamak için gerekliydi, yanısıra verimli bir işbirliği sağlayan ve doğrudan bağımlılığı içermeyen bir proleterya ortamı oluşturulmalıydı. Lenin kimi zaman bazı uzmanların yeniden eğitilmesi ve sosyalist amaçlara heyecanla hizmet etmeleri hayalini kuruyordu; 'İşçi sınfının örgütlendiğini ve ilerlediğini gördükçe bu uzmanlar bize karşı takındıkları tutumları değiştirecektir. Bir doktor, proleteryanın salgın hastalıklarla mücadele edilmesi için bağımsız etkinliklerde bulunmaya halkı ikna ettiğini gördüğünde, bize karşı tutumu değişmektedir. Bu gibi burjuva doktorlar, mühendisler, tarım uzmanları ve yardımcılar elimizde çok sayıda bulunmaktadır ve bunlar proleteryanın uygulamada giderek daha çok kişiyi ikna ettiklerini gördüklerinde ahlaksal açıdan fethedilecekler ve sadece burjuva siyasetlerine bağlı kalmayacaklardır.' (9)

Ancak, büyük bir tehlike, bunun tam tersinin olması, yani eski bürokratlarla yöneticilerin çalışma tarzının bunları gözeten, etkinliklerinin siyasi yönlerini kontrol eden ve bunlardan birşeyler öğrenen bazı Komünistleri ve parti üyesi olmayan işçilerle köylüleri yozlaştırmasıydı. Ve

Lenin'e göre olup biten tam anlamıyla buydu: eski çarlık görevlileri, hükümetin günlük uygulamaları üzerinde hegamonya kuruyordu. Parti de tüm sorunları kararname ve emirler yayınlayarak çözme eğilimi güden «komünist yanılgı»dan etkileniyordu. (10)

1922'de yapılan Onbirinci Parti Kongresi'nde, Lenin gerçekleşen süreci betimlemek için çarpıcı bir örnek kullandı: «Moskova'yı ve karar verme konumunda olan 4.700 Komünisti, yani bu dev bürokrasi mekanizmasını, bu dev yığını karşımıza alarak «kim kimi yönetiyor?» sorusunu sorarsak, bu yığını Komünistlerin yönettiği yanıtını alacağımızdan kuşkuluyum. Açık konuşursak, onlar yönetmiyor, yönetiliyor. Burada olup bitenler, çocukken tarih derslerinde öğrendiğimiz bir şeye benziyor: kimi zaman bir ulus bir başkasını fetheder, fethedene fatih, ele geçirilene de esir ulus adı verilir. Bu basit ve anlaşılır bir olgudur, iyi ama bu ülkelerin kültürlerine ne olur? Bunu açıklamak o kadar basit değildir. Eğer fatih ulus esir ulustan daha kültürlü ise kültürünü ona empoze eder; ancak durum tam tersi ise, esir ulus kültürünü fatih ulusa empoze eder. Sovyetler Birliği'nin başkentinde de buna benzer bir şey mi oldu? 4.700 Komünist (neredeyse bir ordunun tamamı) yabancı bir kültürün etkisi altına mı girdi? Doğrudur, esir düşen ulusun kültür düzeyi daha yüksek olabilir. Ancak durum böylesine basit değildir. Onların kültürü sefil ve önemsiz, fakat yine de bizimkinden daha yüksek düzeyde. Sefil ve düşük de olsa bizim sorumlu Komünist yöneticilerimizinkinden daha yüksek düzeyde, çünkü Komünist yöneticiler yönetim yeteneğine sahip değil.' (11)

Eğer çoğu devrimden önce vasıflı ve okuma yazma bilen işçiler olan parti yöneticilerinin kültür düzeyi düşükse, vasıfsız işçilerin ve köylülerinki daha düşüktür. Lenin 1923'te ülkenin en gelişmiş bölgelerinde bile 1.000 kişiden ancak 330'unun okuma yazma bildiğini belirtti. (12) Bu koşullar altında siyasi açıdan öz bilince sahip kitleler hükümete nasıl katılabilirdi? Çok az kişi yönetim ve siyasi

tartışmalara katılma becerisine sahipken bürokrasiden nasıl kaçınılabilirdi? 'Cahil bir kişi siyasetin dışında kalır. Önce alfabe öğrenmelidir. Bu olmadan siyaset yapılamaz; bu olmadan sadece söylentiler, dedikodu, peri masalları ve önyargılar olur, ancak siyaset yapılamaz. (13) Bu düşük kültür düzeyi, bürokrasinin sürmesinin belki de en önemli nedenidir. (14) Her ne kadar bu özellik bir açıdan eski rejimin devrilmesini daha gelişmiş kapitalist ülkelere kıyasla daha kolaylaştırıyor ise de, dev bürokratik bozuklukları olmayan yeni bir sosyalist düzenin kurulmasını daha zorlaştırmaktadır. (15) İç savaşın sonucu olarak devrimin zaten dar olan proleter sosyal temelinin sınıfsızlaşması, sanayi ürünleri ile besin maddeleri üretiminin azalması, ve siyasi açıdan en etkin unsurların Kızıl Ordu ile yeni devlet mekanizmasına çekilmesi, zorlukları daha da arttıracaktı. (16)

Son olarak, işçi ve köylü kitleleri, düşük teknik ve kültürel düzeylerinin yanısıra eski toplumun pekçok ideolojik ve kültürel özelliklerini korudular. Lenin, kitlelerin işleri yönetmeyi hâlâ kendi ellerine alamayacak kadar etkisiz olduklarını tekrar tekrar yineledi. Eski toplum bir ölçüde onların kendilerine duydukları güveni yoketmişti. Yukarıdan gelecek emirleri beklemeğe koşullandırılmışlardı ve 1917 devrimi bu tutumu tümüyle ortadan kaldıramamıştı. Örnek olarak içlerinden çok azı toplantılarda konuşuyordu. (17) Çoğu hâlâ küçük-burjuva alışkanlıklarını koruyordu ve Yoksul Köylüler komitelerinden görev alanların bazıları sarhoş olup olay çıkartıyordu. Lenin'in daha 1919'da belirttiği gibi, işçiler eski toplumdan bir Çin Seddi ile ayırılmadı. Ve kapitalist toplumun geleneksel mentalitesini büyük ölçüde korudular. İşçiler kendileri yeni birer insan olmaksızın veya eski dünyanın pisliklerini temizlemeksizin yeni bir toplum kuruyorlar; ve hâlâ dizlerine kadar o pisliğin içinde duruyorlar.' (18)

Lenin, eski toplum ortadan kalktığında cesedinin düzgünce gömülemeyeceğini yazıyordu. 'Bu ceset bizim ortamızda çürümektedir; ve mikropları bize de bulaşmakta-

dır.' (19) Kapitalizmden miras kalan ve onun tarafından yozlaştırılan insanların kullanılması gerekmeseydi sosyalizmin kurulması o kadar zor olmayacaktı. Ancak sosyalizmi kurmak için tüm insanlar hazır oluncaya kadar, tüm insanlar eski toplumun pisliğinden kendini temizleyinceye kadar bekleyeceksek sonsuza dek bekleyeceğiz demektir. (20) Hayır, kapitalizm sistemi altında büyüyen insanlarla sosyalizmi kurmak zorundayız. Ancak bunun anlamı, sosyalizme geçiş dönemindeki en önemli görevlerimizden birinin insanları değiştirmek olduğudur. Lenin şunları belirtiyordu: 'proleterya sosyalizm için savaşıyor, ancak aynı zamanda kendi eksikliklerine karşı da savaşıyor.' (21)

Kültürel Devrim

Lenin, yeni sovyet rejiminde bürokrasinin varlığını sürdürmesi ve büyümesi nedenlerinin çok derinlerde yattığını anlamıştı. Bu yüzden buna karşı verilen mücadele uzun ve yorucu olacaktı. Yeni yasalar ve uygun kararnameler çıkartarak kolayca çözülemezdi. 'Çarı, toprak sahiplerini ve kapitalistleri devirebilirsiniz. Bunu yaptık. Ancak köylülerden oluşan bir toplumda bürokrasiyi deviremezsiniz', onu kolayca «haritadan silemezsiniz.» Onu ancak yavaş ve inatçı bir mücadele vererek azaltabilirsiniz... girişimlerinizi 2-3 kere değil, 20-30 kere yinelemeniz, sürekli baştan başlamanız gerekir.' (22) Bürokrasinin ortadan kaldırılması tümüyle bir kültür devrimi yapılmasını gerektirecektir ve insanların kültürlerini değiştirmek yıllar sürer. (23)

Lenin Ocak 1923'te bu kültür devriminin en önemli özelliklerinden birinin köylülerin kooperatifler bünyesinde örgütlenmesi olduğunu yazıyordu. 1921'de kooperatiflere şiddetle karşı çıkmıştı: 'kooperatifler için özgürlük ve hak istemek kapitalizm için özgürlük ve hak istemek anlamına gelir.' (24) Artık NEP'in köylü kooperatifleri üzerinde çok az etkisi olduğunun kanısındaydı. Toprak devlete ait olduğu sürece ve devlete proleterya egemen olduğu sürece köylü kooperatiflerinden korkmak için neden

yoktu. Bunlar köylüleri toplu sosyalizmin kurulması görevlerine çekmenin en basit ve en kabullenilir yönünü temsil ediyordu, ve kesinlikle gönüllü yapılması gereken en geniş çaplı katılımı teşvik için devlet onlara özel maddi imtiyazlar (örneğin uygun kredi koşulları) sağlamalıydı. Çünkü 'işbirliğinin artması...sosyalizmin büyümesi ile eşanlamlıdır.' Fakat bunun için bir 'kültür devrimi' gerekiyordu: 'Kesinlikle belirtirim ki yapmamız gereken «tek» bir şey kalmıştır ve bu da kooperatiflerin çalışmalarına katılan ve katılımları örgütleyen herkesin avantaj sağlayacağı yolunda halkımızı «aydınlatmaktır». «Sadece» budur. Sosyalizmi geliştirmek için başka bir araca gerek yoktur. Ancak bu «sadece»yi başarmak için gerçek bir devrim yapılmalıdır. Tüm halk bir kültürel gelişim döneminden geçmelidir.' (25) Köylülerin yaşam tarzında böyle bir devrim yapmak için tüm bir tarih dönemi gerekecekti. En iyimser tahminle on ya da yirmi yılda başarılabilirdi.

Egemen partiyi reformdan geçirerek ve kitlelerle daha yakın temas kurmasını sağlayarak bürokrasi tehditi ile başka bir düzeyde savaşılabilirdi. Parti dışı konferanslar düzenlenecekti, böylece kitlerin gerçekte ne düşündüğü ve ne hissettiğini parti daha iyi anlayabilecekti ve böylece yeni insanlar partiye getirilebilecekti. (26) Parti üyelerine halk kitleleri arasında yaşamaları bildirildi, çünkü halkın gerçek isteklerini yakından tanımadıkları takdirde parti halkın çok ilerisinde kalma tehlikesinde olacak ve bundan dolayı soyutlanacaktı. Parti, kitlelerden gelen yaratıcı fikirlere karşılık olarak 'çizgiyi çekebilmeliydi'. (27)

Lenin, 1922'de parti siyasetlerinin proleter karakterinin üyelerin sosyal oluşumu tarafından değil, hâlâ prestijini koruyan Eski Muhafızlarca belirlendiğini kabul etti. Oportünistlerin üye olmasını önlemek için üye olma dönemleri zaman zaman kısaltılmalıydı. (28) Merkezi Komite, sovyet yönetiminde görev almamış ve bundan dolayı tabana daha yakın olan ve tipik Sovyet bürokratları gibi yozlaşmamış olan işçileri ve köylüleri içerecek şe-

kilde genişletilmeliydi. (29) 'Bürokratlar' ve 'kibirli komiserler' parti üyesi olmayan kitlelerin önerilerini dikkate almalıydı, ancak kitlelerin bu konular üzerinde söz hakkı olmayacaktı, çünkü 'hiçbir şekilde ilerici olmayan duygulara' sahiptiler, özellikle de aşırı yorgunluk ve sıkıntı dönemlerinde. (30) Sendikaların partiden ve devletten yaklaşık bağımsızlığı korunmalıydı, çünkü devlet mekanizmasının hiç yapamayacağı şekilde devletin bürokratik çarpıklıklarına karşı halkın maddi ve manevi çıkarlarını koruyabiliyorlardı. (31) Lenin Onbirinci Parti Kongresi'nde parti ile devletin organizasyon açısından birbirlerinden ayrılmasını önerecek kadar ileri gitti. (32) Ancak bürokrasinin yenilgiye uğratılması için gerçek yönetim çalışmalarına giderek daha çok kişinin katılması gerekiyordu, örneğin sanayinin yönetimine daha çok sendikacının çekilmesi ve hükümet ile ekonomi makamlarına parti üyesi olmayan kişilerin getirilmesi gibi. Bürokrasi olmayan bir sosyalizm, sadece öncünün değil, halkın etkin katılımı ile kurulabilirdi. (33)

Lenin, özellikle bir kuruma büyük umut bağlamıştı: İşçi ve Köylü Müfettişliği (Rabkrin). Yeniden organize edilen devlet kontrol daireleri çerçevesinde Şubat 1920'de kurulan Rabkrin, tüm devlet dairelerinin muhasebe ve rapor hazırlama yöntemlerini gözetecekti, hataları düzeltmek için emir vermekte bir komiserlik yetkisine sahip olacaktı ve olası yolsuzluk olaylarını inceleyecekti. Tüm çalışan kesim, özellikle de kadınlar, okuma yazma bilgilerine ve yeterliliklerine bağlı olarak çeşitli kademelerde görev almağa teşvik edilecekti. Böylece, parti üyesi olmayan kişiler, halk üzerinde genel kontrol yetkisi olan parti ve devlet görevlilerini kontrol edecekti. Bu şekilde devlet mekanizması daha dürüst ve daha az bürokratik şekilde çalışırken sıradan işçiler ve köylüler de yönetim sanatını öğrenecekti. (34)

Lenin'in sürekli üzerinde durduğu bu devrim kavramının en önemli özelliği, burjuva kültürünün tümüyle uygun bulunmasıydı. Daha 1919'da bu sorun ile ilgili ilk ça-

lışmalarında ağırlık taşıyan bu ilkeyi belirlemişti. 'Kapitalizmin geride bıraktığı tüm kültürü almalı ve sosyalizmi bunu kullanarak inşa etmeliyiz. Onun tüm bilim, teknoloji, bilgi ve sanatını almalıyız.' (35) Asıl soru 'zafer kazanan proleterya devrimini burjuva kültürü ile, burjuva kültürü ve teknoloji ile (şimdiye dek sadece birkaç kişinin iyeliği altında olan) nasıl birleştireceğimizdir.' (36) Burjuva kültürü tümüyle kullanılmalı ve aynı zamanda demokratikleştirilmeliydi. Bu siyasetin temel taşı, tüm halkı okur yazar kılmaktı. 'Başlıca ve en önemli görevimiz, evrensel bilgeliği sağlamaktır.' (37) Öğrenim ücretsiz, teknik açıdan, ve on altı yaşına dek zorunlu olmalıydı, yanısıra üretimle yakından bağıntılı olmalıydı. Devlet her türlü öz öğrenim yöntemlerini de desteklemeliydi: kütüphaneler, stüdyolar, sinemalar, yetişkinler için okullar, kamu dersleri, halk üniversiteleri. Ezberden öğrenme yöntemi kaldırılmalıydı. Öğretmenlerin prestiji arttırılmalıydı, ancak tüm toplum okulları toplu olarak yönetmeğe ve ders programlarını belirlemeğe teşvik edilmeliydi. (38) Tüm işçilerin teknolojik ve örgütsel kapitalizm becerileri ile eğitilmelerine en kısa sürede başlanmalıydı. (39)

Sanat da demokratikleştirilmeli ve geçmişte onu üreten ve tüketen küçük aydın kesimin egemenliğinden kurtarılmalıydı, çünkü 'sanat halka aittir. Kökleri çalışan kitlelerin derinliklerine ekilmelidir.' (40) Önerilen kuramın tersine, Rusya'daki siyasi ve sosyal devrim, kültür devriminden önce geldi, burjuva uygarlığının normal gelişmesinden önce geldi. Ancak bu bizi sosyalizmi kurma görevinden soğutmamalıydı, çünkü artık 'o kesin kültür düzeyi için gereken koşulları devrimci şekilde sağlayabiliriz'. (41)

Eleştirinin Sınırları

Lenin'in tümüyle öz yönetime geçmek için ön koşul olarak gördüğü tüm kültürün demokratikleştirilmesi, onun özgürlük yanlısı emellerini göstermektedir. Temel niteliklerin elde edilmesini önemle vurgulaması da yerindedir,

çünkü halkın büyük çoğunluğu cahil olduğu sürece sosyalizmin kurulmasına halkın katılması nasıl sağlanabilirdi? Ancak, Lenin'in kültür devrimi formülünün sorunlarından biri, burjuva kültürünün uygulanmasındaki kritik anın hiçbir zaman tam açıklığa kavuşturulmaması ve üzerinde durulmamasıdır. Carmen Claudin-Urondo'nun belirttiği gibi, Lenin bu sorunu kültürün aynı anda değiştirilmesi olarak değil, o kültürün doğrudan edinilmesi olarak görüyordu. (42) Burjuva kültürünün ideolojik unsurları, tarafsız ya da tarihsel açıdan ilerici olanlar lehine işlev görür. Bu, basit bir açıklama ile proleter devlet iktidarının burjuva kültürü ile birleştirilmesi sorunudur. Lenin'in 1917 sonrasında yazdığı yazılar, daha gelişmiş Batı kapitalist ülkelerinde sosyalist dönüşümün başlaması yada Rusya'nın kapitalist yola paralel olarak daha ilerlemesi halinde, bir kültür devriminin gerekmeyeceğine inandığını göstermektedir.

Ancak, bu inanış, kültür edinmede dönüşüm momentinin görmezlikten gelindiği anlamınl gelmemektedir. Örnek olarak, ulusal sorun hakkında 1913'de yazdığı bir makalede Lenin belki de en doğrudan yapılmış eleştirilerini belirtti. İnsanların sömürüldüğü her ulusal kültürde memokratik ve sosyalist unsurların ortaya çıkacağını, ancak yine de kitleleri organize eden ve onlara genel deneyim biçimi sağlayan egemen kültürün burjuva kültürü olduğunu öne sürdü. Genel ulusal kültür, toprak sahiplerinin, kilisenin ve burjuvaların kültürüdür. 'Çünkü, «demokrasinin ve dünya çapındaki işçi hareketinin uluslararası kültürü» sloganını uygularken herbir ulusal kültürden sadece demokratik ve sosyalist unsurları alırız; onları sadece ve kesinlikle burjuva kültürüne karşı alırız ve her ulusun burjuva milliyetçiliğine karşı alırız.' (43) Ve 1920'de Proleterya Kültürü hareketine karşı verdiği mücadelede Lenin'in tutumu bir kere daha eleştirel oldu: mevcut kültürün en mükemmel unsurları, 'Marksist dünya görüşü ve proleteryanın kendi diktatörlüğü dönemindeki yaşam ve mücadele koşulları açısından' geliştirilmeliydi. (44)

Ancak bu eleştirsel tutum hiçbir zaman tam olarak geliştirilmedi ve 1917 sonrasında hemen hemen tümüyle geri kalmış Rus kitleleri tarafından burjuva kültürünün benimsenmesine ilişkin kültür devrimi kavramının gölgesinde kaldı. Sosyalizmin iki bileşkeni —yani proleter devlet iktidarı ve burjuva bilgileri ile tekniği— amaçlanan mutlu birleşme için bir araya getirilmeliydi. Yeni bir proleterya kültüründen söz etmek için henüz çok erkendi. Lenin 1923'te şunları yazıyordu: 'Başlangıç için gerçek burjuva kültürü ile yetinmemiz gerekir; başlangıç için burjuva öncesi zalim kültür tiplerini, örneğin bürokratik kültürü ve serf kültürü ortadan kaldırmakla yetinmeliyiz.' (45) Lenin, halkın kültürel özgürlükleri içinde, en başta burjuva okullarında geçmeleri gereken aşamalar ayrıntıları ile belirlenmiş gibi konuşuyordu. Ortaya çıkacak yeni sosyalist kültür, ne olursa olsun 'insanlığın kapitalist, toprak sahibi ve bürokratik toplum boyunduruğu altında iken edindiği bilgi birikiminin mantıklı gelişmesi olmalıydı.' (46) Claudin-Urondo'nun belirttiği gibi, Lenin'in bu gelişmeyi mantıklı olarak nitelendirmesi dikkat çekicidir. Rusya'daki aşama diyalektik ya da çelişkili olarak değil, normal, düzenli, yasa benzeri bir süreç olarak betimleniyordu. Değişiklik ya da devrimci kopuş unsuru, doğal ilerlemenin süreklilliği tarafından bastırıldı. (47)

Bu kavram, Proletkült hareketi tarafından öne sürülen şekliyle bir ideoloji alanında belirli bir devrimci mücadelenin verilmesini olanaksız kılıyordu. Siyasi, ekonomik ve kültürel dünyaların birbirlerinden göreceli bağımsızlıkta olduğu varsayımına dayanarak, Proletkült hareketi, burjuva ideolojisi unsurlarının yüksek düzeyde bilinçli bir siyasi militanlık (örneğinin partide otoritecilik) ile yanyana var olduğu alanlar da dahil günlük yaşamın her alanında sosyalist bilinçlenme sağlamak için kültürde bilinçli bir müdahale ve değişim hareketinin uygulanmasını öne sürdü. Bazı eleştirmenlerin yanlış olarak belirttiklerinin tersine, proleterya kültürünü savunanlar hiçbir zaman tüm önceki kültürü yadsımadılar. (48) Ancak

yeni ve kesin bir sosyalist bilinçlenme sağlamak için herhangi bir kültürün benimsenmesinin eleştirilmesini savundular. Genel insan değeri unsurları, burjuva kültürünün ideolojik bileşkenlerinden açıkça ve kesinlikle ayrılmalıydı. Sadece yeni bir kültür ve bilinçlenme siyasi ve ekonomik devrimin kazançlarını dengeleyebilir ve koruyabilirdi. Ve böyle bir bilinçlenme sadece burjuva kültürünü benimseyerek yada teknolojik ve ekonomik gelişmenin otomatik yan ürünü olarak elde edilemezdi. Sınıf mücadelesinin ideoloji düzeyinde kazanılması gerekiyordu. (49)

Proleterya kültürü hareketi, Lenin'in doğru olarak saptadığı gibi pekçok eksikliğe sahiptir. Bu harekete ait Prolecult stüdyolarında eğitilen sanatçıların çoğu, moda olan tüm modern akımları (örneğin fütürizm) benimseyerek liderlerinin ve kuramcılarının canını sıkıyordu. İçlerinden bazıları, işçi sınıfının toplu etkinliklerinin bağımsız bireylerin bilinçli birleşmesi değil, robotların otomatlaşmasına yakın olduğu şeklinde bir görüşe sahipti.

Gastev bu alanda bir kere daha aşırı ucu temsil ediyordu, ancak yazdığı kitap bu harekete katılan başkalarınca şiddetle eleştirildi. Marksist dünya görüşünü benimsememiş burjuva uzmanlarla her türlü kültürel işbirliği yapılması reddedildi ve köylüler hem bir eğitim/kültür etkinliği muhatabı hem de ilerici değerler kaynağı olarak dikkate alınmadı. Proleterya kültürü etkinlikleri çoğu zaman klik oluşturma ve başkalarını dışlama eğilimindeydi, çünkü bunun taraftarları otantik proleter kültürünü oluşturma hakkının sadece kendilerine ait olduğunu savunuyordu. Lenin gibi onlar da yeni dayanışma biçimlerinin ve yeni çalışma insiyatiflerinin gelişmesini daha önceden İşçi Muhalefeti ile Sol Komünistlerin önerdiği şekilde devlet ve ekonomide öz yönetimin demokratik biçimlerinin uzantısına bağlayamadılar.

Ancak, Lenin'in önerisi üzerine parti, 1920'ye kadar Eğitim Komiserliği tarafından desteklenen ve ondan bağımsız kalan proleterya kültürü hareketine müdahale etti, bunun nedeni kültür alanında tüm devlet ve parti or-

ganlarından bağımsız ve tam yetkili olmayı talep etmeliydi. Böylece Komiserliğin astı haline getirildi. Ancak, asıl kuramsal farklılık, Lenin'in yeni bir sosyalist kültür yaratmak için ideoloji alanında belirli bir mücadele verilmesinin gerekli olduğuna inanmamasıydı. Ona göre kapitalizm, sosyalizmin kurulması için gereken unsurları zaten sağlamıştı: disiplin ve organizasyon. Ve proleterya devletinin temelinde yatacak disiplin, artık açlık korkusunun dürtüsünde olmayacaktı, yoldaşça bir disiplin uygulanacaktı. Böylece, 'tüm bu entellektüel akımlara ve «proleterya kültürlerine» karşı organizasyonun kendisini savunuyorum. Her bir pood'a (Rusya'da kullanılan ağırlık ölçüsü, yaklaşık 16,2 kg) dikkat edecek şekilde tahıl ve kömür dağıtın — proleterya disiplininin amacı budur.. Eğer bu temel ve aşırı basit organizasyon sorununu çözerseniz, zafere erişiriz.' (50) Sosyalist bilinçlenme ve kültürel değişim soruları bir kere daha yönetim organizasyonu ve teknik kontrol sorularının gölgesinde kaldı. (51)

Bu yönetimsel-teknik yaklaşım, Lenin'in devlet dairelerindeki bürokrasiyi azaltmağa yönelik doğrudan girişimlerine bile egemen oldu. Aslında halk kitlelerini devlet memurlarının etkinliklerini kontrol etmeğe yönlendirmek için kurulan İşçi ve Köylü Müfettişliği, çaresiz bir bölümü sıradan işçiler ve köylülerden oluşuyordu ve siyaset üretmek için gereken temel yeterliliğe sahip olmayanlar çoğunlukla etkinliklerini gözetmeleri gereken astları tarafından yönlendiriliyor, ya da şu veya bu bürokrasi içine sürükleniyordu. (52)

Parti Merkez Komitesinin genişletilmesine ilişkin öneriler gibi, işçi sınıfı ya da köylü kökenli halkı karar verme makamlarına getirme düşüncesi de saflık ürünüydü ve bürokratik uygulamaları perdelemek mekanizmayı tabana yaklaştırmak amacını taşıyordu. Ancak aşağı sınıflardan gelen bu yöneticilerin çoğu, acımasız bürokratlara dönüştü. Ait oldukları sınıfı oluşturanlardan içten kısıtlayıcı öneriler gelmediği için çoğunlukla eski chinovnik'lerden de daha zalim olan yolsuzluklar ve yozlaşmalar sergilediler. (53)

Lenin her ne kadar Müfettişliğin başarısızlığını anladıysa da, ne yeni mücadele biçimleri, ne de kitlelerin katılması için yeni yöntemler geliştirdi; tersine yürütme kontrolunun etkili araçlarını geliştirmekten kaçındı. Mart 1922'de şunları belirtiyordu: 'Yeni yasalara, yeni kurumlara ya da yeni mücadele biçimlerine gereksinim duymuyoruz. Gereksinim duyduğumuz şey, memurlarımızın uygunluklarını test etmektir; insanları test etmek ve neler yapıldığını saptamak için yürütme kontroluna gereksinim duyuyoruz — ve bu, sadece bu, tek başına tüm etkinliklerimizin, tüm siyasetimizin başlıca özelliğidir.' (54)

Bir başka yazıda bürokrasi hakkında şunları söylüyordu: 'hâlâ kapitalistlerden öğreneceğimiz çok şey var. (55) Ve bu sorunu son defa ele aldığı Mart 1923'te kitlelerin katılımının genişletilmesi değil daraltılması gerektiğini belirtti. İşçiler ve Köylüler Müfettişliği üç yüz - dört yüz kişiye indirilecekti ve bu görevliler halk arasından seçilmeyecekti, çünkü 'kendini adamış Komünistler' olmaları gerekiyordu. Halk artık yönetim hünerlerini Müfettişliğin kontrol işlevlerine katılarak öğrenmeyecekti. Artık özel devlet mekanizmasının özel bilgileri için önceden elemeden geçirileceklerdi ve bilimsel emek organizasyonu ilkelerini öğrenmeleri için Taylorist emek araştırma enstitülerine gönderileceklerdi. Lenin bu noktanın altını tekrar tekrar çizdi, özel delegeler Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Kanada'ya gönderilerek kapitalistlerin emek ve yönetimi nasıl organize ettiklerini öğrenecekti. (56)

Lenin'in bürokrasi ile savaşmaya ilişkin öteki önerileri de aynı şekilde sıkı parti kontrolu sisteminin uygulanması ile bağıntılıydı. Örnek olarak, işçileri devletin bürokratik çarpıklıklarından (ve NEP sırasında yeniden canlandırılan kapitalist firmalardan) korumak için gerekli görülen sendikaların göreceli bağımsızlığı, artık sendikaların partiye kesin bağımlılığı ile değiştirilecekti. Sendikaların başlıca görevi işçilerle yönetim arasında çıkan uyuşmazlıklara arabuluculuk yapmak, işçi sınıfı arasın-

dan istihdam edilen fabrika müdürlerini atamak ve eğitmek, maaş baremlerini belirlemek ve disiplin mahkemelerini işletmek olacaktı, çeşitli devlet ekonomik organlarının kadrolarının oluşturulmasına yardımcı olacaklardı, ancak bağımsız kuruluşlar ya da bir bütün olarak ekonomi üzerinde doğrudan kontrol yetkileri olmayacaktı. Sınırlı ölçüde işçi kontrolu bile artık bağımsız müdürlerin tam özgürlüğüne karışamayacaktı. Yönetim işlevlerinin sendikalara bağlanması ve demokratik bir Komünist Parti tarafından geniş bir çerçevede kontrol edilmesine ilişkin İşçi Muhalefeti'nin önerilerine hâlâ sendikacılık saçmalıkları olarak bakılıyordu. Evet, Lenin ikna etme yöntemleri ile birleşme yöntemleri arasında çelişkiler olduğunun bilincindeydi. Ancak parti diktatörlüğü bunlardan biri olarak sayılmıyordu. Parti tüm bu çelişkilerin üzerinde görülüyor, onların yol açabileceği anlaşmazlıklar ve çekişmeleri uzlaştıracağı kabul ediliyordu. Bunların üstesinden gelebilmek için 'özel incelikler' dışında başka bir yöntem önerilmiyordu. (57)

Lenin, bürokrasi sorunu ile ilgili son görüşlerinde, parti diktatörlüğü ilkesini ve anlaşıldığı kadarıyla egemen parti bünyesinde örgütlü fraksiyonların yasaklanmasını hiçbir zaman sorgulamadı. Halk, alternatif sosyal siyasetler ve gelişme stratejileri arasında seçim yapabilecek düzeye gelmedikçe sovyet demokrasisi bürokrasiye panzehir olamazdı. Lenin'in daha sonraları Çin'de uygulanan 'kitle çizgisi' kuramı haline gelecek zayıf tasarlanmış kuramı, uygun bir çözüm degildi. Her ne kadar kitle çizgisi kuramının ve uygulamasının sosyalizmi kurmak için halkı harekete geçirebildiği ve bürokrasinin bütünleşmesini ve katılaşmasını kontrol edebildiği kanıtlandıysa da, bu kuram en hafif terimle temel otoriterlik unsurları içeriyordu ve sosyalist bir demokrasi kurulması görevi için yeterli olduğu henüz kanıtlanmamıştı. (58) Ve devlet ile parti yetkililerinin etkinlikleri üzerinde doğrudan kontrol sağlamağa yönelik kitle insiyatifinin rolü, Mao'nun kuramına kıyasla Lenin'inkinde daha belirsiz açık-

lanmıştı. Parti dışı (ve yetkisiz) konferanslar sosyalist muhalefet için platform oluşturmaları halinde bile yasaklanacaktı. (59) Hiçbir yeni kurum ya da yeni mücadele yöntemleri gerekli değildi, sadece daha iyi yürütme kontrolu gerekiyordu. Moshe Lewin'in belirttiği gibi, Lenin, 'hükümet sorunlarına bir Marksist gibi değil kesinlikle «seçkinci» bakış açısına sahip bir müdür gibi yaklaştı.' (60) Bürokrasi sorunu çoğunlukla sadece çarlık döneminden devir alınan bir sistem olarak görüldüğü için, Lenin'in asıl odak noktası, rasyonel kapitalist yönetimi taklit edecek şekilde eski bürokratlar üzerinde parti liderlerinin etkin yürütme kontrolunu sağlayabilecek organizasyonel yeniden düzenlemeler oldu. Yeni komisyonlar kurulacak, eskiler genişletilecek ya da küçültülecek, mevcut olanlar ise mekanizmasının seçkinci kontrolunu mükemmelleştirmekle ilgili sonsuz arayış içinde birleştirilecekti. Troçki, ölümünden kısa bir süre önce Lenin'in bürokrasi ile savaşmak için bir başka Merkezi Komite özel komisyonu kurmak üzere olduğunu bildirmekteydi. (61) Birleştirilen İşçiler ve Köylüler Müfettişliği ile Parti Merkezi Kontrol Komisyonu'nun Kongre artık yetkilerini yitirdiği için bir bütün olarak partiye nasıl boyun eğeceği açık şekilde belirlenmemişti; ve Orgburo tarafından atanan üyelerinin kendilerini atayan yetkilileri (en önemlisi Genel Sekreter Stalin) nasıl kontrol edecekleri de belirlenmmişti. (62)

Lenin, bürokrasiye karşı panzehir olarak bir tür gerçek sovyet demokrasisi kurmayı görünüşe göre hiç düşünmemişti. Partinin egemenliği altındaki sovyetlerin bile Lenin'in yasama yetkileri verilmesini önerdiği Devlet Planlama Komisyonu'nun kararlarına karışmasına izin verilmiyordu. (63) Osinsky gibi muhaliflerin önerdiği yasama ve yürütme yetkilerinin ayrılması, burjuva parlamentarizmi olarak görülüyordu, ancak güçlerin devrimci anlayışla birleştirilmesi, aslında sovyet kurullarının yönetim ve propaganda ile işgal edilmesi için bir bahane görevi görüyordu. Devrimci demokratik yasama organı olarak en büyük potansiyele sahip Sovyet Merkezi Yürütme Komi-

tesi'nin gerçek bir parlamento olarak görev yapmasına da izin verilmiyordu. Erik Olin Wright'ın belirttiği gibi, Weber'in bürokratik güvenilirliğin organize edilmesinde ve dinamik ve sorumlu bir siyasi liderliğin oluşturulmasında parlamentoların potansiyel rolüne ilişkin görüşleri, Lenin'in düşüncelerinde yer almıyordu. 'Lenin, devrim sonrası devlet mekanizmasında bürokratik yapıların çoğaltılması ve genişletilmesini sağlayan siyasi dinamiği hiçbir zaman üzerinde durarak vurgulamamıştır.' (64) Eğer halk katılımı esas olarak bir yönetim konusu ise ve ilgili siyasetler de partinin sorumluluğu altındaysa, kültüre ve ekonomik gelişme ile birlikte yönetimsel düzenlemeler bir süre sonra bürokrasi sorununu çözecekti. Ancak 1930'lar'a Stalinci bürokrasinin öne çıkmasıyla bu ilkelere önde gelen bir Bolşevik kuramcı tarafından karşı çıkıldı. Lenin'in parti kuramının ilk eleştirmenlerinden biri olan Troçki, ancak o zaman bürokratik otokrasinin ortadan kaldırılması için gereken temel koşulların Sovyet partilerinin özgürlüğü serbest seçimler ve eleştiri hakları olduğunu belirtti. (65)

Lenin'in bürokrasiye getirdiği analiz, bunun sosyal kökenleri ile olası değişimine ilişkin temel sorulardan bazılarını gündeme getirmek gibi iyi bir iş yaptı. Eğer Rus toplumu şehir merkezlerinden ve kesinlikle tavandan tabana yönetilmeyecekse, köylülerin ulusal yaşama çekilmesi gerekecekti, ilk olarak cahillik ortadan kaldırılacaktı ve iletişim şebekeleri kurularak şehirlerle mübadele olanakgeliştirilecekti. Eğer köylüler sosyalizmin kurulmasına katkıda bulunmağa çekileceklerse, çeşitli türlerde işbirlikleri için kesin kurallar gerekecekti. Sadece işçi sınıfı ile köylülerin sağlam bir dayanışması sosyalizmin kurulması için gereken kitle temelini sağlayabilirdi. Lenin rasyonel bürokrasi organizasyonu ve yürütme kontrolunun yararlarını vurgularken de yanılmıyordu. Aksi takdirde, eski çarlık dönemi memurlarının sürekli engellemesi ve devrim amaçlarına inanmaması koşulları altında etkin ve sorumlu bir yönetim mekanizması kurulamazdı. Radikal

demokratik yöntemler asla bürokratik işlemlerin düzenli gözetilmesini sağlayamazdı. Ve rasyonel bürokratik yönetim, bir Stalin'in kişisel egemenliğine ve baskısına yeğlenirdi, ona karşı bir dalgakıran olarak kullanılabileceği gibi. (66) Lenin, çoğu Marksist'ten daha şiddetli olarak sosyalizmin kurulması için sadece nesnel sosyal yapıların değiştirilmesinin değil, halkın da değiştirilmesinin gerektiğini savunuyordu. Siyasi devrimden sonra uzun bir kültür devrimi süreci ufukta görünüyordu, çünkü sosyalizm kaçınılmaz şekilde kapitalist (ve Rusya örneğinde) kapitalizm öncesi sosyal oluşumlardan devir alınan insan birikimi ile kurulacaktı. «Devlet ve Devrim'de Lenin sosyalizmin 'şu andaki insan doğası ile, tabi kılma, kontrol ve «yöneticiler» olmaksızın yaşayamayan insan doğası ile' kurulacağını zaten saptamıştı. (67)

Ancak, parti ile ilgili kuram ve sosyalizmin geliştirilmesine ilişkin genel üretimci ve evrimci tutumları bir tarafta kapitalizmden devir alınan 'insan birikimi' ile sosyalizmi kurarken öte yanda öz değişim için en büyük olasılıkların nasıl sağlanabileceğine ilişkin temel ikilemin nasıl çözüleceğine yaklaşımını kısıtlıyordu. Böylesine bir yaratıcı öz değişim için gereken halk insiyatifi çoğu zaman partinin iyi tasarlanmış siyasi ve bürokratik engelleri ile kısıtlanıyordu. Partinin yakın yönetimi olmadan halkın toplu seferberliği düşünülemezdi, çünkü parti tek başına doğru siyasi bilinçlenmeye komuta ediyordu. Katı kapitalist etkinlik modelini tehdit edecek hiçbir kitle katılımına ve kontroluna izin verilemezdi. Bu yaklaşım, eski düzenden miras kalan sertlikle gereksiz otoriter ve yönetimsel kontrolların süregelen uygulamasından doğan kötümserlik arasında bir ayrım yapılmasını giderek olanaksız kılıyordu. Her ne kadar gereksiz ile kaçınılmaz arasındaki sınır çizgisini çekmek çoğu zaman zorsa da, bunu pratikte uygulamanın yegane yolu, kitle katılımı için, deneme ve yanılma için ve göreceli özgür öz etkinliklerin itilimine dayalı öğrenme süreci için yeterli çaba gösterilmesine izin vermekti.

Ancak, sosyalizmin sadece öncü tarafından kurulamayacağı ilkesini inatla tekrar etmeği devam eden Lenin, bu ilkenin zımni sonuçlarını göz önüne almamayı sürdürdü. Bürokrasi eğilimlerine karşı çıkmak için hiçbir yeni kurum, hatta fabrika komiteleri gibi eski kurumların yeniden canlandırılması gerekmiyordu. Mücadele ve kitle seferberliğine ilişkin yeni yöntemler de gerekmiyordu. Örgütsel müdahale, bürokratik yeniden düzenlemeler, yürütme kontrolu, sıradan tek tek işçi ve köylülerin aygıta dahil edilmesi, ve kapitalist emek ve yönetim araştırmasının en son tekniklerine göre bu aygıtın rasyonelleştirilmesi — bunlar yeterliydi. Ancak işçiler tümüyle eğitilip yeterli düzeye geldiklerinde, ancak burjuva kültürünü özümsemelerinden sonra işçilerin kendi örgütlerine erk verilecekti. Claudin-Urondo'nun belirttiği gibi, bu yaklaşımla proleterya hep öğrenci olarak kalacağı bir tür ana okuluna hapsediliyordu. (68)

Sosyalizmin kurulmasma etkin katılmaları tümüyle yasaklanmış ve bürokratik öğretmenleri tarafından konulan bürokratik imtiyazları kabullenmek zorunda bırakılmış güçsüz öğrencilerin buna daha ne kadar dayanabileceğini Lenin belirtmedi. Ancak, devlet başlıca üretim araçlarını kontrol ettiği sürece ciddi bir kaygı göstermek gerekmiyordu. Lenin'in 1920'de belirttiği gibi, 'Zafer kazanan proletarya özel mülkiyeti ortadan kaldırdı, tümüyle imha etti — ve bir sınıf olarak egemenliği de bunda yatmakta dır. Asıl konu mülkiyet sorunudur. Mülkiyet sorunu pratikte çözüldükten sonra sınıf egemenliği sağlanmıştır.' (69) Sonraki gelişmeler bunun tam tersini kanıtlayacaktı.

9. Bölümün Dipnotları

(1) Lenin, «Collected Works», cilt 32, s. 352.

(2) a.e., cilt 29, s. 183.

(3) a.e., cilt 31, s. 177.

(4) a.e., cilt 36, s. 566; ayrıca bak : cilt 28, s. 394, 405; cilt 29, s. 117, 182; cilt 32, s. 24, 61, 73.

(5) Moshe Lewin, «Lenin's Last Struggle», çev. A.M. Sheridan Smith, New York 1968, s. 124.

(6) Lenin, «Collected Works», cilt 32, s. 351.

(7) a.e., s. 205; ayrıca bak : cilt 35, s. 492.

(8) Alıntı : Draper, «Karl Marx's Theory of Revolution», s. 555.

(9) Lenin, «Collected Works», cilt 29, s. 180; cilt 33, s. 474, 481; cilt 29, s. 24, 69, 71, 113, 228; cilt 31, s. 161.

(10) a.e., cilt 33, s. 77-78.

(11) a.e., s. 288.

(12) a.e., s. 462.

(13) a.e., s. 78.

(14) a.e., cilt 32, s. 389; cilt 29, s. 183, cilt 31, s. 421.

(15) Claudin-Urondo, s. 26-27; a.e., cilt 33, s. 72.

(16) Lenin, «Collected Works», cilt 33, s. 65.

(17) a.e., cilt 37, s. 457; cilt 28, s. 35, 60-61, 94; cilt 26, s. 409, 469.

(18) a.e., cilt 28, s. 424.

(19) a.e., cilt 27, s. 434.

(20) a.e., cilt 28, s. 424, 214; cilt 29, s. 69; cilt 32, s. 50.

(21) a.e., cilt 39, s. 208.

(22) a.e., cilt 35, s. 492; cilt 31, s. 434; cilt 32, s. 56, 66, 82, 205; cilt 29, s. 70.

(23) a.e., cilt 33, s. 78; cilt 29, s. 208.

(24) Alıntı : Willets, «Lenin, the Man, the Theorist, the Leader», New York 1967, s. 228.

(25) «On Cooperation», cilt 33, s. 467-75.

(26) a.e., cilt 31, s. 46.

(27) a.e., cilt 33, s. 192.

(28) a.e., s. 256-257.

(29) a.e., cilt 36, s. 593, 603-04.

(30) a.e., s. 596; cilt 33, s. 39-40.

(31) a.e., cilt 32, s. 100.

(32) a.e., cilt 33, s. 314.

(33) a.e., cilt 28, s. 436; cilt 30, s. 405-06; cilt 31, s. 420; cilt 32, s. 66; cilt 33, s. 27.

(34) a.e., cilt 33, s. 40; cilt 30, 300-01; cilt 32, s. 388, 82; Abrams, s. 290.

(35) a.e., cilt 29, s. 70.

(36) Alıntı : Alfred Meyer, «Leninism», New York 1962, s. 212.

(37) Lenin, «Collected Works», cilt 33, s. 368, 462; cilt 32, s. 61.

(38) a.e., cilt 29, s. 111-12, 132-33; cilt 31, s. 288-89, 295; cilt 33, s. 463-64. Eğitim ve sanatta aktüel ilerlemelerin anlatımı için bak : Sheila Fitzpatrick, «The Commissariat of Enlightment» Cambridge 1970. Lenin'in eğitimin mesleki esasa bağlı hale getirilmesine karşı çıkması ilginçtir. İç savaş sonrasında vasıflı emeğin kıt olmasından dolayı, ekonomi komiserliği, sendikalar ve partideki gizli bir lobi tarafından böylesi öneriler yapılmaktaydı.

(39) Lenin, «Collected Works», cilt 33, s. 494.

(40) Lenin, «On Culture and Cultural Revolution», Moskova 1970, s. 233.

(41) Lenin, «Collected Works», cilt 33, s. 474-75, 478-79. Lenin ve Troçki'ye göre varolan kültürün demokratikleşmesi bürokrasiye karşı mücadelede bir köşe taşıydı. Bukharin aslında eğitimin tekelcilikten kurtulmasını ve yeterli örgütleyicilerin fazla üretimini Michels'in oligarşinin demir yasasına karşı temel unsurlar olarak görüyordu. Sak : Cohen, «Bukharin», s. 143-44.

(42) Claudin-Orondo, s. 17. Ancak, yazar Lenin'in yapıtındaki daha eleştirel bazı bölümleri görmezlikten gelmekte ve sürekli kendi genel tezini tekrarlamaktadır. Benzer şekilde, şunları da tam olarak kabul ettirmeyi başaramıyor: doğal bilim de dahil, tüm bilgiler özünde ideolojiktir ve bilim disip-

linlerindeki ayrımlaşmanın aşılmasından çok bilimin devrimcileşmesi gerekmektedir.

(43) Lenin, «Collected Works», cilt 20, s. 23-24.

(44) a.e., cilt 42, s. 217; cilt 31, s. 316-17.

(45) a.e., cilt 33, s. 487.

(46) a.e., cilt 31, s. 287.

(47) Claudin-Urondo, s. 32-33.

(48) Örnek olarak bak : Liebman, «Leninism under Lenin», s. 328. Liebmann, onların tavrını karikatürüze eden Lunaçarski'ye dayanıyor. Proletkült kuramcıları bu konuda son derece özgüldü.

(49) Proletkült hareketinin bu çok kısa ve şematik özeti aşağıda belirtilen kaynaklardan derlenmiştir : Richard Lorenz, «Proletarische Kulturrevolution in Sowjet-Russland (1917-1921)», Münih 1969; Seemann; Fitzpatrick, bölüm 5. Tutucu bir Komünist Partisi bakış açısından Lenin'in görüşlerinin savunulması için bak : Georges Cogniot, «Rupture et continuite de la tradition culturelle selon Lenine», La Pensee (Nisan 1970); Guy Bess, «Lenine, la philosophie et la culture», Paris 1971.

(50) Lenin, «Collected Works», cilt 29, s. 373.

(51) Trotsky Lenin'den daha ileri gitmekte ve kültürün temelinde teknoloji yattığını belirtmektedir. Kültürel devrimdeki asıl araç da teknolojide devrim olmalıdır. Trotsky, «Problems of Everday Life», s. 245, 29-30.

(52) Lewin, «Lenin's Last Struggle»; Abrams, s. 294. Örneğin, Saratov Kent Sovyeti, işçiler için Sovyet kurumlarında rehberli bir gezi düzenledi, iyi bir yemek verdi, sonra diğer işçilere, bürokrasi ile mücadelenin ne kadar iyi gittiğini anlatmak üzere onları fabrikalara geri yolladı.

(53) Robert Michels'in belirttiği gibi, 'liderler servet sahibi olmadıklarında ve gelir kaynakları bulunmadığında, görevlerine ekonomik nedenlerle sarılırlar. Yerine getirdikleri işlevlere devredilmez hakları olarak bakarlar. Bu özellikle kol emekçileri için doğrudur, çünkü önder olunca, eski meslekleri-ne ilişkin yeteneklerini yitirirler. Onlar açısından makamlarını yitirmek mali bir yıkım olacaktır.' «Political Parties», çev. Eden ve Cedar Paul, New York 1962, s. 207.

(54) Lenin, «Collected Works», cilt 33, s. 225-26.

(55) a.e., cilt 32, s. 353.

(56) a.e., cilt 32, s. 487.

(57) a.e., cilt 33, s. 184-96.

(58) Bak : James Townsend, «Political Participation in Communist China», Berkeley 1969; ayrıca Mao yanlısı bir yorum için bak : Richard Pfeffer, «Serving the People and Continuing the Revolution», China Quarterly, no. 52 (Ekim-Aralık 1972). Bununla birlikte Pfeffer böyle bir yaklaşımda saklı olan bazı çelişkileri de değerlendirmektedir.

(59) Lenin, «Collected Works», cilt 32, s. 361-62.

(60) Lewin, «Lenin's Last Struggle», s. 122.

(61) Liebman, «Leninism Under Lenin», s. 323.

(62) Lewin, «Lenin's Last Struggle», s. 26-27.

(63) Lenin, «Collected Works», cilt 36, s. 598. Lenin hâlâ hükümetin işlevlerinin birleştirilmesi ile bürokrasiye karşı panzehir sağlanacağı görüşündeydi. Osinsky'nin başı çektiği ötekiler ise bu görüşe karşı çıkıyordu. Bak : Meyer, s. 202.

(64) Erik Olin Wright, «Class, Crisis and State», Londra 1978, s. 221.

(65) Trotsky, «The Revolution Betrayed», çev. Max Eastman, New York 1937, s. 289-90.

(66) Benim yazdığım «Production and Power in a Classless Society»de belirttiğim gibi, karmaşık bir sınıfsız toplumun eşitlikçi amaçları, rasyonel bürokratik prosedürler uygulanmadan başarılamaz. Bundan dolayı, bürokrasiyi ortadan kaldırmak yerine onu kontrol etmeğe çalışmaktan kaynaklanan sorunlar sürecektir.

(67) Lenin, «State and Revolution», s. 43.

(68) Claudin-Urondo., s. 69.

(69) Lenin, «Collected Works», cilt 30, s. 456.

Üçüncü Bölüm

Karşılaştırmalı Perspektif İçinde Rus Deneyimi

İşçi kontrolu ve konsey demokrasisi, birinci sosyalist devrimle ayrılmaz şekilde bağlantılıydı. Ancak bunlar sadece Rusya'ya özgü değildi. İşçi kontrolu hareketleri, Birinci Dünya Savaşmın çıkması üzerine geniş çapta görüldü ve çeşitli ülkelerde devrimci ikili iktidar durumları meydana geldi. Yeni hareketler ve devlet bunalımının yeni biçimlerine yanıt olarak tutarlı kuramsal sınırlamalar ortaya çıktı. Tartışma ve örgütsel aidiyet koşulları bile zaman içinde değişirken, ortaya çıkan konular, sosyalist hareketler açısından önemini korudu.

Aşağıdaki bölümlerde bu konular karşılaştırmalı tarihi perspektif açısından analiz edilmektedir. Birinci Dünya Savaşı sırasındaki işçi kontrolu deneyimi, yüzyıl boyunca bunun çeşitli bağlamlarda ortaya çıkması ve kurumlaşması, Rusya'daki gelişmelerin ve bunların uzun vadeli potansiyelinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu, doğal olarak sadece 1917'deki radikal demokratik deneylerden sonra on yıldan daha kısa sürede galebe kazanan Stalinci alternatifle bağıntılı olarak değerlendirilebilir.

İlk savaş sonrası dönemin karşılaştırmalı analizi, ayrıca bunların yakından bağlı olduğu kuramsal tartışmaların bazılarının kısmi bir irdelemesi için temel oluşturacaktır. Özellikle Gramsci ve Parnekoek'in konseyci perspektifi, sendika ve fabrika komiteleri türü örgüt biçimleri açısından eletirel bir çözümlemeden geçirileceklerdir.

10.
Emek, Kontrol ve İdeoloji

İşçi Kontrolu ve Birinci Dünya Savaşı:

İşçilerin kendi üretim etkinliklerini kontrol etme mücadelesi, kendi ilerleme hızlarını ve çalışma biçimlerini belirlemek ve saate bağlı kalma sıkıcılığı ile yöneticilerin disiplinine direnmek açısından kalıcı oldu ve çeşitli manevralar içerdi: biçimsel ve biçimsel olmayan, düşünülüp taşınılmış ve spontane manevralar. David Montgomery'nin belirttiği gibi, üretimi işçilerin kontrol etmesi, 'sanayi yaşamında çeşitli biçimler alan kronik bir savaş' haline geldi. (1)

Yüksek düzeyde hünerlere ve ustalık geleneklerine sahip işçiler tarafından üretimin düzenlenmesine yönelik daha bilinçli girişimler, en çok tarihçilerin dikkatini çekti, ancak işyerindeki hiyerarşik otoriteye karşı direniş sadece bu işçilere özgü değildi. Birinci Dünya Savaşı ve onu izleyen savaş sonrası dönemde, Avrupalı işçi sınıflarının sektörleri açısından bu mücadele yeni biçimler aldı, ilk olarak vasıflı işçilerin kendi işlerini kontrol etme girişimleri giderek büyüdü ve üretim kontrolunun kapitalist sınıftan alınarak işçilerin demokratik şekilde kurduğu organlara verilmesi için kitlesel mücadele verilmesine dönüştü. Daha önceleri iş-kontrol mücadelelerinin en ön saflarında yer alan bu vasıflı işçiler, ustalık sınırlarını aşmayı ve vasıfsız işçilerin genel demokratik yönetim projesine katılmalarını öneren organizasyon biçimlerini kurmağa başladı, üretim araçlarının yeniden düzenlenmesine ve üretim ilişkilerinin değiştirilmesine ilişkin sosyalist

projeye belirli bir kurumsal biçim vermek için gerçekten çok büyük kitlelerin katıldığı mücadeleler verildi. Emekçi gururunun korunması için verilen tarihi savaşlar, çeşitli kurumlarda ifade buldu ve sınıfsal işbölümüne ilişkin önemli özelliklere meydan okundu.

Her ne kadar işçi kontrolu ile ilgili temel kavramlar önceki yıllarda yazılan sosyalist, anarşist ve sendikalist metinlerde bulunabilir ise de, ancak kontrol amaçlı kitle hareketlerinin ortaya çıkması üzerine sosyalist solun sözlüğüne sanayi demokrasisi fikri girdi. Bu kuramsal değişiklik, doğal olarak düzgün olmadı. Aslında, işçi kontrolunun uygulamada en yüksek doruklara ulaşması fakat kuramda ayrıntılı olarak belirlenmemesi, Rusya'nın bu dönemde yaşadığı en büyük ironilerden biridir.

Birinci Dünya Savaşı, işçilerin protestolarda bulunması ve organize olması için gereken koşulları sağladı ve mücadelenin ufuklarını çizen belirli eğilimleri hızlandırdı. Sanayi işçi sınıfı, Avrupa'nın tüm düşman ülkelerinde yaşam ve çalışma koşullarının önemli (ancak farklı) ölçüde bozulduğuna tanık oldu — bu bozulma, önceki on yılların genel yükselişine tersti. Şaha kalkan enflasyon, çoğu işçinin gerçek ücretinin azalmasına yol açtı, ancak kadınlar ve çocuklar için yeni iş olanaklarının açılması, çoğu ailede bu bozulmayı dengeledi. Sadece savaş sanayiinde çalışan en vasıflı işçilerin bir kesimi sürekli yükselen fiyatlara ayak uyduran ücretler alabildi.

Saat olarak giderek kötüleşen genel çalışma koşulları uzatıldı ve koruyucu yasalar (varsa) çoğunlukla askıya alındı ya da uygulanmadı, işyeri disiplini ağır ölçüde arttırıldı, özellikle çeşitli türlerde emek seferberliği ve özel istisnalardan etkilenen askerlik çağındaki erkek işçiler hedef alındı. Emek akışkanlığı azaltıldı, ancak bu mutlaklaşmadığı gibi etkili de olamadı. Gıda maddeleri, konut, yakıt ve öteki temel tüketim malları yokluğu savaş sürdükçe dayanılmaz dereceye geldi. Bu yokluklar, beslenme yetersizliği ve hastalık oranının önemli ölçüde yükseldiği işçi sınıflarında karışıklıklar ve huzursuzluklar çıkmasına ve

çeşitli sınıfların farklı kapasitelerinin ortaya çıkmasına yol açtı; özellikle de gereken malların temin edilmesi ve resmi gıda maddeleri dağıtım siyasetine alternatif oluşturan karaborsanın etkinlik gösterdiği yerlerde. Savaştan çok büyük kârlar elde edilebileceğinin anlaşılması da eşitsiz fedakarlıklar ve ödüllendirmelerin tırmanmasına yol açtı, ve başlangıçtaki ataerkil heyecan azaldıkça ve savaş sonsuz, anlamsız olarak görülmeğe başlandıkça savaş karşıtı duyguların yayılmasını körükledi.

Savaş her ne kadar savaş öncesi eğilimlerin dramatik biçimde tersine çevrilmesine ve koşulların genelde düzelmesine (fakat kesintilerin sürmesine) hizmet ettiyse de, yanısıra işçi sınıfının ulusal siyasetteki rolüne ilişkin beklentilerin artmasına ve büyüyen işçi sınıfı iktidarı lehinde emek-pazarı koşulları oluşmasına da yol açtı. İşçileri devletin arkasında seferber etmekte kullanılan milliyetçilik, hem daha büyük kitlelerin katılımı ve sosyal reformlar, hem de emekçilerin birleşmesi yönlerinde kesen iki ağızlı bir kılıç haline geldi. Çünkü emekçilerin savaş çalışmalarına katılması ancak kesin ya da belirsiz reform sözleri verilerek sağlanabilmişti, bunların bazıları savaş sona erdikten sonra bile geri alınamadı. Ve savaşın yol açtığı emekçi eksikliği, devlet baskısı (cepheye gönderilme dahil) ve sendikaların muhalefeti veya destek vermemesi şeklindeki iki büyük kısıtlayıcı faktör sayesinde işçilerin isteklerini kabul ettirmesini (özellikle savaş bağımlısı sanayilerde) sağladı, ilgili hükümetlerin savaş etkinlerine ve fabrika sahiplerinin savaş sırasında yaptıkları büyük kârlara sendika dışı grevler tehdidinin getirilmesi, toplu sözleşmelerin büyük bir çoğunluğunun işçiler lehine çözümlenmesini sağladı. (2)

Savaş yanısıra daha rasyonel üretime yönelik eğilimi de hızlandırdı: seri üretim teknikleri, kronometre kullanılması ve parça başı ücret ile ikramiye verilmesi. Gerçekte sanayi dallarında büyük bir yapısal değişime gidilmesine en azından 1890'da başlanmıştı ve bu sayede uzun bunalım dönemini izleyen dünya çapında ekonomik bü-

yüme için temel sağlandı. Çelik, elektrik ve kimyasal madde sanayilerinde görülen 'ikinci sanayi devrimi', üretim yöntemlerinin değişmesine yol açtı ve bilimsel yönetim ideolojileri ile teknikleri Avrupa'nın her yerine yayıldı. Ancak, bu yöntemlerin savaş zamanındaki büyük üretime uygun olmasını sağlamak için garanti edilen piyasalar ve kârlar ile tektip standartların yeğlenmesi şeklinde dolaylı yada doğrudan devlet desteği gerekiyordu; ve askere alınmaların sonucunda vasıflı işçilere aniden ve büyük ölçüde gereksinim duyulması, bu açıdan gerçek bir ilerleme sağladı. Metal ve makine sanayileri en doğrudan etkilenen dallardı. Savaş için üretim yapan sanayiler sadece işgüçlerinde çok büyük bir artış olmasına değil, yanısıra yarı vasıflı ve vasıfsız işçilerin — özellikle kadınlar, köylüler ve gençler — sayısının artmasına da tanık oldular.

Doğal olarak, rasyonel üretim yöntemlerinin ve bilimsel yönetim tekniklerinin uygulanması ve genişletilmesi, en yüksek vasıfta işçilerin çoğu, özellikle de bu yeni yöntemlerin yarattığı kısıtlı ilerleme (gözetmen hiyerarşisine, alet odalarına vb. geçmek) fırsatlarından yararlanamayan işçiler için doğrudan bir tehditti. Vasıflı işçilerin üretim bilgisi ve tekniği üzerinde kurdukları göreceli tekel, onların üretim işlemleri, çalışma hızı, çıktı miktarı, ve yeni işçilerin eğitilmesi konularında resmi olmayan bir kontrol hakkı almalarına yol açtı. Bu resmi olmayan kontrol, kimi zaman sendikaların fabrika sahiplerine tek yanlı uyguladıkları baskılar sonucu resmen kabul edildi ve pazarlık konusu olmaktan çıkartıldı. Ancak, böyle bir iş kontrolunun kapsamı, sanayiden sanayiye ve ülkeden ülkeye büyük ölçüde değişiyordu. Savaştan en çok etkilenen İngiltere'deki mühendislik çalışmalarında bile, yeni makineler sayesinde önceki on yıl boyunca işçi vasıfları azaltılmaya başlamıştı. Vasıfsız işçilere eski ücretlerin verilmesinde uzun bir zanaat geleneği ve güçlü zanaat sendikalarının etkisi önemli oldu. Ancak, böyle bir karşılığın nesnel temeli, yabancı bir ülkenin tehdidi nedeniyle ideo-

lojik ve siyasi dürtüye sahip savaş zamanı değişiklikleri tarafından yok edildi.

Avrupa'daki savaş sanayilerinde en güçlü zanaat kontrolu İngiltere'deydi ve yeni yöntemlerin getirilmesine karşı yer yer yapılan direnişlerin başarılı olması olanaksızdı. Savaş sırasında vasıfsız işçi sayısının artması, yönetimin vasıflı işçiler üzerinde disiplin uygulama eğilimini güçlendirdi ve işçilerin artık gözden çıkartılabilecekleri, bunun sonucunda da cepheye gönderilecekleri korkusunu arttırdı.

Ancak en büyük çekişmeler, ücretler üzerinde yaşanıyordu: vasıflı ve vasıfsız işçiler arasındaki ücret farkları, yeni işe alınanlara verilen ücret, ve saat başı ücret bordrosundan çıkartılarak parça başı ücret sistemine alınanlara ödenecek ücretler, Saat ücretleri ve parça başı ücretleri, tırmanan enflasyon (Almanya, İtalya ve Fransa'da savaştan sonra da sürdü) koşulları altında sürekli bir anlaşmazlık konusuydu, ücret saptama yöntemleri eskisi gibi sertliklerini korudu, örnek olarak 1912'de Renault fabrikalarında ilk defa kronometre kullanılmağa başlandığında işçiler bu kullanımı kendi seçtikleri delegelerin yapmasını istediler (sonuçta ünlü greve du chronometrage-kronometre grevi yapıldı). Parça başı ücret sistemi tek başına büyük bir tartışma konusuydu. Örneğin Hamburg'daki Serbest Sendikalar Birliği'nin sloganı, tüm duyguları çok iyi yansıtıyordu; Akkord is Mord - parçabaşı ücret bir cinayettir. (3)

İşçilerin atelyelerde ve fabrikalarda doğrudan temsil edilmelerine ilişkin isteklerinin reddedilmesi, bu değişikliklerin sonucuydu. Ancak savaş sadece belirli mücadele koşulları oluşturmak ve emek sürecinde uzun vadeli değişikliklere yol açmakla kalmadı, yanısıra önemli siyasi değişimlere neden oldu, bunlar da üretimin demokratikleştirilmesi için verilen mücadeleleri hızlandırdı. Özellikle İngiltere ve Fransa gibi parlamenter demokrasinin güçlü olduğu ülkelerde siyasi bunalım söz konusu değildi. Zaferin sosyal ve ekonomik maliyetlerinin çok daha yüksek

olduğu İtalya'da ise çok kısa bir süre önce tabanı da temsil edecek şekilde genişletilmiş parlamenter sistem içinde siyasi bunalım patlak verdi. Savaş içinde birleştirici mekanizmaya güvenilememesi nedeniyle, bu bunalım, fabrikalarda ve tarım kesiminde halk yararına değişiklikler yapılmasını teşvik etti.

Ancak, bunalım döneminde siyasi ve ekonomik demokratikleşme arasındaki dinamik bağıntı, en açık şekilde yenilmiş otokratik ülkelerde görülüyordu. Almanya'da Kayzerin devrilmesi ve İşçi ve Asker Konseyleri'nin kurulması, işyerinde demokratikleşme sürecinin bir ölçüde siyasi destek ve koruma görmesini sağladı, işçilerin yönetime katılmasına ilişkin istekler, en azından kısmen siyasi demokratikleşmenin doğal uzantısı olarak sektörler arasında hızla yayıldı (devlet memurları ve işçiler dahil). İkili iktidar sorununun sosyalizme ve işçi kontrolüna düşman olan bir parlamenter devlet lehine çözülmesi, sonunda bu süreci durdurdu. (4)

Rusya'da Çarın devrilmesi ve sovyet iktidarı organlarının kurulması, üretim düzeyinde işçi kontrolunun olağanüstü ölçüde büyümesine yol açtı. Ancak, Almanya'dakinin tersine, bu kontrol ve güç sovyetlerin yönetimsel ve birleştirici kapasiteleri giderek arttıkça sürekli olarak yayıldı. Ancak, siyasi ve ekonomik demokratikleşmeye ilişkin bu ikili hareketin kökeni, tüm öteki ülkelere göre çok daha ağır olan savaş zamam ekonomik çöküşünde yatıyordu. Bundan dolayı, bu dönemdeki en geniş ve yoğun işçi kontrolu gelişmesi, çok az ölçüde demokratik ulusal devlet yapısı ve toplam savaş seferberliğini çok az ölçüde başarabilen ekonomik yapı içinde gerçekleşti. Karşı-devrime karşı sürekli verilen mücadele koşulları altında, bu iki faktör, ekonomik demokrasi biçimlerinin kurumlaştırılması olasılıklarını kısıtladı. Devrimci bir devlet kurmak için en vasıflı işçilerin büyük bir bölümünün fabrikalardan ve komitelerden alınarak siyasi ve askeri iktidarın yeni mekanizmalarına getirilmesi gerekiyordu. Ekonomik çöküşün sürmesi ,şehirli işçi sınıfını daha da değiştirdi ve üreti-

min demokratikleştirilmesini kesinlikle sınırlayan ekonomik yeniden yapılanma görevlerini gündeme getirdi. Savaş büyük bir hızlandırıcı unsur olmuştu, büyük bir frenleyici unsur olduğu gibi.

İş Bölümü ve Demokratik Biçimler

Bu dönemdeki tüm işçi kontrolü hareketlerinin ortak özelliği, vasıflı işçiler tarafından yapılmalarıdır. Bu hem protestoları teşvik eden uygun emek-pazarı koşullarını (özellikle savaş sanayilerindeki vasıflı işçiler açısından), hem de hızlanan rasyonelleşme aşamasının getirdiği tehditleri yansıtıyordu. Ancak miras alınan iş bölümlerinin ve onunla birlikte kültürel, siyasi hünerlerin dağılımlarının daha geniş boyutlarını da gösteriyordu. Bu hareketler, kapitalist yöneticiliğe karşı verilen mücadelede oluşturulan temsil biçimleri tarafından meydan okunan eşitsizlikleri hedef alıyor ve bazı bakımlardan onları yeniden üretiyordu.

Bu hareketlere vasıflı işçiler egemendi, çünkü teknik ve yönetim açısından hünerliydiler; bu özellikler hareketin atelyeler ötesine yayılması ve gerçek kontrolun sağlanmasına kalkışılması üzerine (Rusya'da ve daha az ölçüde Almanya ve İtalya'da fabrikaların işgal edilmesiyle) daha büyük önem kazandı. Sanayide genellikle vasıf ve cinsiyet ayrımı yapılıyordu Ataerkil kültür gelenekleri liderler arasındaki bölünmeleri genişletiyor ve cinsel düzeyde uygulanıyordu; ve savaşın yol açtığı yokluklar ve uzun besin maddeleri kuyrukları, kadınların işyeri olaylarına katılması sorunlarını kızıştırıyordu. Vasıflı erkek işçiler en gelişmiş siyasi kültüre sahip olanlardı ve işçi sınıfı mücadelesinin siyasi ve ekonomik organizasyonlarına ilişkin deneyimleri vardı, önceki sendika organizasyonu ile fabrika komiteleri arasındaki uçurumun öteki ülkelere kıyasla çok daha büyük olduğu Rusya'da bile, komiteler partilerin, özellikle de kadroları çoğunlukla vasıflı işçilerden oluşan Bolşevik partisinin kaynaklarından yararlanabiliyordu. Sonuçta, her ne kadar Gramsci, Korsch ve G.

D.H. Cole gibi aydınlar işçi kontrolu ideolojilerinin belirlenmesine yardımcı oldularsa da, özgürleşmiş emeğe ilişkin gerçekten demokratik ve evrensel kavramların geliştirilmesi için temel sağlayan çalışma modellerini ve ritmlerini belirleyen unsur, vasıflı işçilerin tarihi deneyimi oldu.

Vasıfsız işçiler, çalışmaya karşı takındıkları tutumda daha yararlı olmayı amaç'adılar, istekleri kontrol değil ücretler, çalışma koşulları ve gözetmenlerin davranışları üzerinde odaklanıyordu. (5) Ancak, vasıflı işçiler zanaat kontrolunun en sınırlı olduğu yerlerde bile (örneğin İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri ile karşılaştırıldığında Rusya'da) kendi üretim uygulamalarını ideolojik kavramlara dönüştürmeyi başardılar ve bu kavramlar, vasıfsız işçilerin üretimde gereksiz hiyerarşinin üstesinden gelinmesine ilişkin kaçınılmaz uzun ve çelişkili sürece katılmaları için kurumsal çerçeve sağladı.

Bundan dolayı, daha imtiyazlı işçilerin vasıfları, işçi kontrolu hareketleri açısından örgütsel ve ideolojik bir sermayeydi. Ve vasıflı (ve erkek) işçilerin egemen olmadığı üretim alanlarında yönetime işçi kontrolu ya da kurumsal açıdan katılmak için daha çok mücadele verilecekti. (6) Ancak vasıf iki yönlü anlamı olan bir sermaye değildi, çünkü vasıflı işçilerin göreceli imtiyazlara sahip oldukları ve pek devre dışı bırakılmadıkları açıkça görülüyordu, bu da kökeni iş bölümünde yatan temel çelişkileri yansıtıyordu. Gramsci'nin belirttiği gibi, dayanışmanın üretim ile özdeşleşmesi söz konusu değildi. Gramsci'nin görüşleri, zanaat geleneklerinin ve birleşik bilincin öteki emekçi hareketlerine kıyasla çok daha zayıf olduğu Torino proleteryasının belirli bazı özellikleri ile uyumluydu. Ancak bu nokta, Gramsci'nin kapitalist iş bölümüne getirdiği eleştirinin eksikliklerini de yansıtıyordu, çünkü bu eleştiri uzmanların işlevini bir sorun olarak değil, bölünmezliğin karşılıklı olarak kabul edilmesi için gerekli ve zorunlu olarak görüyordu. (7) üretim işlevlerinde yatan birleşme çıkarlarının bu şekilde idealleştiril-

mesi, belirgin olan çelişkili ve çekişmeli dinamiği görmezlikten gelmektedir. Ancak, konsey hareketini sadece rasyonelleşme tarafından tehdit edilen ve üretimin hiyerarşik organizasyonuna katılmağa çalışan vasıflı işçilerin birleşik mücadelesi olarak gören Alman ve İtalyan tarihçilerin zıt görüşleri de bu dinamiği görmezlikten gelmektedir. (8)

Mücadele dinamiği, vasıf imtiyazları ya da üretim işlevlerinin birbirlerine karşı bağımlılığı tarafından değil, bunlarla içtepkileşimde olan bir dizi siyasi, örgütsel ve ideolojik faktörce belirlendi. Bu faktörler arasında rasyonelleşmenin önceki kapsamı, sendikaların organizasyon biçimi, vasıfsız işçilerin seferberlik ölçüsü, işçi sınıfı hareketlerinin kültürel ve ideolojik oluşumları, bunların kapsamında üretim ve iktidarla ilgili alternatif biçimlerin bunalıma karşı olası çözümler olması ve konsey demokrasisi biçimleri yer alıyordu.

Örnek olarak, İngiltere'deki mühendislik çalışmalarında çeşitli sendikacılık, sanayi sendikacılığı ve sosyalist lonca ideolojileri sayesinde 'zanaat kontroluna ilişkin dar kapsamlı talep, geniş çaplı bir işçi kontrolu hareketine dönüştürüldü'. (9) Savaş sırasında vasıflı işçilere duyulan gereksinimin azalması ile mühendisler ücret, besin maddeleri ve savaş sorunları üzerinde vasıfsız işçilerle o dönemde bir dayanışma kurmayı başardılar. Ancak savaşın sonunda genel bir siyasi bunalım çıkmaması ve vasıfsız işçilerden baskı gelmemesi üzerine zanaat geleneğinin 'belirsiz kalıtımı' (10), bu dayanışmanın etkisizleşmesine ve devre dışı bırakılmasına yol açtı.

Vasıflı işçilere duyulan gereksinimin daha da azaldığı ve sendikaların yapısal açıdan daha sanayileştiği Alman ve İtalyan metal sanayilerinde, vasıflı ve vasıfsız işçiler arasındaki dayanışma daha güçlüydü. Ve fabrika-konseyi örgütlerinin etkili olduğu heryerde maaşlar arasındaki farklar azaldı. Rusya'da vasıflı işçiler fabrika komitelerine egemen oldular, vasıfsız işçiler ise pratikte bu egemenliği kabullendiler. Yine de maaşlar, disip-

lin ve toplu işten çıkarmalar üzerinde genel kurullarda sürekli tartışmalar çıkıyordu. Vasıfsız işçiler ve kadın işçiler yüksek düzeyde seferberlik olmuştu, böylece kendi çıkarlarını korumak için fabrika demokrasisinin organizasyonel biçimlerinden yararlanabildiler. Baskı uygulayan gözetmenler çoğunlukla görevden alındı, çalışma koşulları iyileştirildi ve en düşük kategorilerdeki maaşlar önemli ölçüde arttırıldı. Eşitlikçi değerleri çoğunlukla benimseyen vasıflı işçiler, özellikle bu maaş arttırımı konusunda kayda değer bir dayanışma gösterdi, (11) işçi iktidarını ekonomik ve siyasi açıdan genişletme fırsatları, vasıflı ve vasıfsız işçiler arasındaki uçurumların kapatılması için uygun bir ortam sağladı.

Ancak, demokratik katılım biçimi, tüm bu konsey organizasyonlarında oldukça bağımsız bir rol oynadı. Tüm hareketler mevcut iş bölümlerinin eşitsizliğinden hareket ettiği (ve bundan dolayı bir açıdan bu eşitsizliği güçlendirdiği) halde, demokratik ve evrenselci biçimler, kendine özgü eşitlikçi bir dinamiğin ortaya çıkmasına yol açtı. Bu nokta, izleyen işçi kontrolu projelerinin hemen hemen tümünde de görülmektedir. İç savaş sırasında İspanya'da, Allende yönetimi altında Şili'de ve Yugoslavya'da katılımla ilgili demokratik biçimler genelde maaş uçurumlarını daralttı ve kimi zaman da eşitlikçi eğitici etkileri de oldu. Sadece vasıfsız işçilerin seferberlikten kaçındığı ve çoğunlukla geleneklere uygun olarak otoriteye boyun eğmeyi yeğlediği özgürlük sonrası Cezayir'inde vasıflı işçilerin dar çıkarlarını korumak için **autogestion** (*) biçimleri oldukça sık kullanıldı. (12) Fabrika konseyleri bir yanda kapitalist iş bölümüne cepheden saldırmaktan kaçınır ve onunla birlikte yaşamaya çalışırken, (13) öte yanda eşitsizliğin önemli yanlarına meydan okuyor ve vasıfsız işçilerin eğitilmesi ve katkıda bulunması için önemli fırsatlar sağlamağa çalışıyordu. Vasıfsız işçilerin kesin boyun eğmesini ve çoğunlukla üretim hiyerarşisinde rastgele görevler almasını sağlayan ilk zanaat

(*) **Autogestion**: özyönetim (y.n.)

kontrolu biçimlerinden çok daha ötesinde, işçi kontrolu biçimleri, Birinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da ortaya çıktı ve öteki ülkelere de yayılarak hiyerarşik iş bölümüne meydan okudu. Biçimsel işyeri demokrasisi her ne kadar gereksiz hiyerarşileri yenecek kadar güçlü değilse de, tarihte önemli bir adım oldu.

İşçi kontrolu ve fiili yönetim işlevleri uygulamasının bu dönemde çok arttığı Rusya'da, biçimsel demokrasi, iş bölümü ile ilgili en az iki yönden önemliydi; uzmanların gözetimi ve öz disiplin sorumluluğu. Her iki durumda da işçilerin kurduğu komiteler geleneksel ilişkilere karşı çıktı, ancak yine de bu ilişkilerce empoze edilen uygulamadaki sınırları genelde kabullendi. Uzmanlarla ilgili olarak işçiler uzun sömürü tarihi karşısında onurlarını korumak ve teknik sabotajları önlemek için komitelerini kullandılar. Uzmanların da el işçiliği yapması için bazı temel uğraşlar verildi. Ancak bir bütün olarak bakıldığında komiteler teknik ve yönetim uzmanlarından vazgeçmenin ya da onların maddi imtiyazlarını azaltmanın sınırlarını pragmatik açıdan biliyordu. Sanayi üretiminin teknik gereklerini en iyi bilen kişiler olarak görülen özellikle vasıflı işçilerdi ve otorite ile karşılıklı güven ilişkilerinin kurulmasına yönelik komite girişimlerinin en ön safında yer alıyorlardı.

Komite hareketinin liderleri uzmanların elde tutulmasını tümüyle kabullendi, fakat yetkilerinin işçiler tarafından demokratik şekilde belirlenen siyasetlerin uygulanması lehinde sınırlanmasına çalıştılar. Kısacası, komiteler iş bölümünde uzmanların oynadığı role düşüncesizce saldırmaktan kaçındılar ve onların yetkilerinin kontrol edilmesi üzerinde durdular. Genelde bu yaklaşımı kabul eden Anarko-Sendikalistler ve Sol Komünistler, demokratik kontrollar sağlanmadığı takdirde yeni egemenlik biçimlerinin daha büyük tehlikeler yaratacağını saptadılar. Uzmanların yetkilerine demokratik şekilde karşı çıkma ile iş bölümünün tarihi ağırlığınca empoze edilen kısıtlamaların pragmatik şekilde kabul edilmesinin bu bileşimi,

bu dönemdeki işçi kontrolu önerilerinin ortak özelliğiydi. O dönemde işçi kontroluna katılan işçiler, üretimi sürdürmekle ilgili uygulamadaki görevlere büyük dikkat gösterdi. Yürütme hiyerarşisi az ya da çok varlığını sürdürdüğü halde bile başarılı oldular. (14)

Fabrika komiteleri, çalışma disiplini konusunda da işçilerin onurlu mücadelesi ile daha uyumlu olacak, ancak sanayi üretimi gereksinimlerinin karşılanmasını çok zorlaştırmayacak yeni biçimler yaratma rolünü üstlendiler. İlk aylarda fabrika sahipleri üretimi sabote etmeğe devam etti, işçilere maaşları ödenmedi ve ulaşım aksaklıkları yüzünden yakıt ve ham madde teslimatları sürekli kesintiye uğradı, askeri üretim yapan fabrikalarda çift standart uygulanmağa başlandı ve besin maddeleri standartların altında dağıtıldı, iç savaştan önce koşullar dramatik derecede kötüleştiğinde, fabrika komiteleri öz disiplin alanında kayda değer başarılar elde ettiler. Ekim'den sonra ilk kez düşmeğe başlayan üretim, birkaç ay sonra düzeldi, işçi kontrolunun oldukça başarılı yürütüldüğü ve kırsal geleneklerin en güçlü olduğu Urallar'da bile iç savaş bu kontrolu ortadan kaldırdı. Komiteler işçi disiplini sağlama açısından en etkili organizasyondu ve gerekli gördüklerinde ağır cezalar vermekten kaçınmıyordu, (15) iç savaş tüm bu olumlu gelişmeleri yok etti ve işçi sınıfını gerçek anlamda değiştirdi, işçi nüfusu yarıyarıya azaldı, ve komitelerin çekirdeğini oluşturan vasıflı işçilerin çoğu Kızıl Ordu, parti ve devlet yönetimine kaptırıldı. Bu, Peter Sedgwick'in belirttiği gibi, 'devrimin sosyal temelinin gerçek anlamda kan kaybettiğini' gösteriyordu. (16)

Teknoloji ve İşyeri Organizasyonu

İç savaş, gelişmeleri çok büyük ölçüde kısıtladı. Ancak verilen sözler gerçekti. Köylülerle mal değiştokuş sisteminin sağlam biçimde kurulabilmesi ve devrimci devletin uluslararası yalnızlığının giderilmesi için sanayinin süratle yenilenmesi ve üretimin arttırılması gerekiyordu. Yegane seçenek, çarlık döneminden kalan sanayi altyapısı

(iç savaştan fazla etkilenmemişti, ancak onarılması gerekiyordu) üzerine yeni sistemi kurmak ve sermaye ile teknolojik yardım dışalımı yapmaktı. Dünya piyasaları ile süratle bütünleşmek gerekiyordu, çünkü gerçek bir teknolojik gelişim gerçekleştirme olasılığı sıfıra yakındı. Rusya geleneksel bir tarım ürünleri, yakıt ve ham madde dışsatımcısı ve sermaye malları dışalımcısıydı. Devrim bu dışa bağlı konumunu fazla değiştirmemişti. En son sanayi teknolojilerini ithal edebilmek için dünya pazarlarına yine altın, kereste, külrk, manganez, petrol, şeker, buğday ve tereyağ satmak gerekecekti. Sanayinin yeniden yapılandırılması ve genişletilmesi aşamalarında uzun bir süre boşluk olması kabul edilemezdi. Bu açıdan ve iç savaş ile devrimci devletin kurulması nedeniyle sanayi işçi sınıfının vasıflarını yitirmesi açısından bakıldığında, en gelişmiş Batı teknolojilerini ve rasyonel üretim yöntemlerini kopya etmekten başka seçenek kalmıyordu. Sanayi üretimi ancak bu şekilde süratle arttırılabilirdi. (17)

Daha geniş bir perspektiften bakıldığında ise bu durumun sadece Rusya'ya özgü olduğu söylenemezdi. Üretim yöntemleri savaştan önce düzgün bir rasyonelleşmeden geçiyordu ve bunların zaferini uluslararası düzeyde perçinledi. Avrupalı ülkelerin sanayileri ve para birimleri, Amerika Birleşik Devletleri'nin karşısında değer yitirdi, çünkü ABD'nin önde giden sanayisi, rasyonelleşme hızını belirliyordu. Avrupa'daki işçi hareketlerinin hiçbir zaman belirlemeyi başaramadığı etkin bir uluslararası strateji olmayışı nedeniyle, işçi hareketinin örgütsel çekirdeğini vasıflı işçilerin oluşturduğu ülkelerde bile emekçilerin ulusal kazançlarını korumak ve genişletmek için bir tür Taylorizm ve Fordizm'in uygulanması gerekti.

Almanya'da sendikalar rasyonelleşmeyi hemen benimsedilen, bunun nedeni kısmen savaşın yol açtığı çok yüksek enflasyon, kısmen de savaşı kazananlarca empoze edilen tazminatlardı. Savaştan önce Taylorizm'i en çok eleştirenlerden biri olan Fransa'daki Confederation de Travail'in liderleri, Fransa'nın dünya pazarlarındaki yerini

korumak ve Fransız işçi sınıfının temel iki isteği olan maaş artışları ile sekiz saatlik mesaiyi güvenceye almak amacıyla bunun mantıklı ve gerekli olduğunu kabul ettiler. Ekonomik yönetime sendikaların geniş ölçüde katılmasını öngören reform programları, özellikle rasyonelliğin artırılması gerektiğini belirtiyordu. (18) İtalya'daki metal sendikalarının liderleri de benzer bir tutum içindeydi. İngiltere'deki Birleşik Mühendisler Cemiyetinin tepkisi ise kısmi ve geçici bir istisna oldu. Ve Amerikan Birleşik Konfeksiyon işçileri gibi yabancı sendikaların Sovyet devletine sağladığı teknik ve örgütsel yardım, genelde en son ve en verimli üretim yöntemlerinin gerektiği varsayımına dayanıyordu. (19)

Rusya'daki kısıtlamalar, öteki ülkelere göre çok daha ağırdı. İç savaş sırasında para birimi hemen hemen değersiz hale gelmişti. Sanayi üretimi öteki sanayileşmiş ülkelere göre çok düşüktü ve ekonominin öteki sektörlerince dengelenemiyordu. Tarım ve sanayi sektörleri arasındaki alışveriş kesintiye uğramıştı. Ücretler savaş öncesi yıllara göre çok düşüktü; vasıflı ve vasıfsız işçiler hem ücretlerin artması hem de mesai süresinin düşürülmesi için baskı yapıyordu, bu ise ancak üretimde sürekli yükselme olduğu takdirde gerçekleştirilebilirdi. 1920'lerde fabrikalara akın eden vasıfsız köylü işçiler açısından ücretler, mesai saatleri ,konut ve sürekli istihdam konuları, ödeme yöntemi olarak çalışmanın bölünmesine karşı mücadele verilmesinden daha ağır basıyordu. Avrupa'daki öteki işçi hareketlerindeki gibi, rasyonelleştirilmiş üretim yöntemleri çoğunlukla çalışma koşullarında göreceli bir düzelme sağladı.

Ancak, en son Batı tekniklerinin uyarlanması gerekli olduğu halde, bunların tümüyle taklit edilmesi gereksizdi. Teknolojiler için çeşitli sınırlar getirildi, transfer edilmeleri için sözleşme koşulları konuldu ve biçimsel güç Rus yetkililerinin elinde olsa bile danışmanlık ve yönetim hizmetleri veren yabancı uzmanların önerdiği uygulama yöntemleri yeğlendi. Ancak, çeşitli biçimlerde değişiklikler ve

işçilerin katılımı mümkündü. Ve ılımlı katılım ve sendika kontrolunu benimsemiş Batılı sendikalardan daha çok yardım almak için çaba gösterilebilirdi; örneğin Birleşik Mühendisler Cemiyeti'nin yardımları, ücret normları ve baremlerinin saptanmasını sağlamıştı. Fakat Rusya'ya sempati ile bakan Batılı sendikalara çok az yaklaşıldı, bunun nedeni kısmen de olsa söz konusu yardımların Rus sendikaları üzerinde partinin egemenlik biçimleri için bir tehdit yaratabileceği korkusuydu. (21)

Devrimin ilk aylarında fabrika komitelerinin kazandığı başarılar göz önüne alındığında, üretimi işçilerin kontrol etmesi, iç savaş sona erdikten sonra daha da önem kazanacaktı. Komitelerin kadrosunu oluşturan vasıflı işçilerin sayısı azaltılmış fakat sıfıra indirilmemişti. Ve her ne kadar fabrika demokrasisi geleneği ciddi ölçüde zayıflamışsa da, 1917'nin tersine en azından 1920'lerde varlığını sürdürüyordu ve yine en azından tabandaki işçiler tarafından ılımlı katılım kavramı destekleniyordu. Bazı fabrika komiteleri, işçilerin günlük yaşamları ile yakından ilgilenen canlı örgütlerdi. İşçiler Gurubu gibi işçi kontrolunu savunan muhalefet çevreleri ortaya çıkmağa başladı. 1926'da başlatılan ve işçiler tarafından içtenlikle desteklenen 'sosyalist meydan okuma' gibi üretimci kampanyalar bile müdürlerin ve uzmanların otoritesine karşı çıktı. Ve sanayi disiplininin sertliklerine ve ritimlerine alışık olmayan köylü işçiler de gönüllü olarak bir süre seferber edilebildi. (22)

Fabrika komiteleri, geçmişte işçiler arasında disiplin sağlayabildiğini kanıtlamıştı ve gerektiği takdirde sert önlemler almaktan kaçınmamıştı. Ancak, 1920'lerde besin maddelerinin dağıtımı düzene girdikten sonra işe gelmeme oranı azalmağa başladı ve komiteler üzücü ancak belki de kaçınılmaz işsizliğin yararlarını gördüler. Uzmanların geri çekilmesi, özellikle emek-pazarı koşullarının vasıfsız işçileri çok zor durumda bırakması nedeniyle bir tür işçi kontrolunu garanti eden bir konu olarak ilgi çekti. (23) Ve yapılan araştırmaların çoğu, yakın gözetim

azaldığında işe gelmeme oranının da azaldığını ve üretimin yükseldiğini gösteriyordu. (24) Sıkıntıyı azaltmayı ve işçilerin bilgisini arttırmayı amaçlayan dönüşümlü çalışma sistemi, üretimin düşmemesi ve kısa vadede yükseltilmesi için de gerçek bir olasılıktı. Fabrika içinde toplu eğitime dayanan basit dönüşümlü çalışma sistemi, gerçek bir iş artışını sağlayabilirdi. 1917 ile 1928 arasında günlük mesainin 1,5 saat azaltılması (yani 7,4 saate indirilmesi), böyle bir eğitimin verilmesini gerçekten mümkün kılıyordu. (25)

İşçi kontrolu, 1920'lerde Rusya'da geçerli koşullar altında sınırlı kalmak zorundaydı. Fabrikalardaki teknik, yönetimsel ve örgütsel deneyimler 1917'dekinden daha azdı. Toplu ya da bireysel maddi ikramiyeler çok azdı ve üretim gereksinimleri, özgürce belirlenen üretim normlarından kaçınılmaz olarak daha ağır basıyordu. Çoğu yeni teknoloji, işçilerin doğrudan kontrol uygulayamayacağı kadar karmaşıktı. Ve fabrika içindeki disiplin, ona alışık olmayanlara ve savaş öncesi zanaat geleneklerine hâlâ bağlı olanlara göre çok ağırdı. Ve belki de en zor iş, bir yanda kapitalist sanayileşmenin sert ve zalim yöntemlerini uygulamaksızın yeni köylü işçiler arasında sanayi hünerleri ve çalışma alışkanlıklarını oluşturmak, öte yanda da istek, katılım ve öğrenmeyi teşvik etmekti.

Yugoslavya ve Küba'daki deneyimler, resmi bir kurum haline getirilen işçi kontrolunun bu açıdan büyük potansiyele sahip olduğunu gösterdi. Yugoslavya'daki öz yönetim etkinlikleri, köylülerin nüfus içindeki oranının 1917 Rusya'sına benzediği İkinci Dünya Savaşından bu yana sanayi işçisi olan köylüler arasında fabrika yaşamı alışkanlıklarının yerleştirilmesinde oldukça başarılı oldu. Ve her ne kadar işsizlik bir kamçı görevi görüyorsa da, işçilerce kurulan disiplin kurulları tarafından değiştirildi. İşçi konseyleri, köylülerce kırsal kesimden getirilen eşitlikçi değerleri besledi ve ücret uçurumları azaltıldı. Katılım uygun şekilde üretim artışlarına, teknolojik gelişmeye ve göreceli yükseklikte maaşlara bağlandı. Ve tek-

nolojiler bir açıdan da olsa işyerinde eşitlikçi değerleri ve demokratik yönetim biçimlerini destekleyecek şekilde seçildi ve tasarlandı. (26)

Devrim sırasında halkın az ölçüde toplu seferberliğe geçtiği Küba'da, 1960'larda işyerleri işe gelmeme, disiplin ve üretim düşüklüğü sorunlarından büyük zarar gördü. Tipik Sovyet tarzı yöntemler ve onları izleyen Guevaracı moral teşvikleri ve ideolojik seferberlikler, sonra da çok ağır zorunluluklar (askeri gözlemciler, işçi kimlik kartları, yukarıdan yeni çalışma normlarının empoze edilmesi), bu sorunları çözemedi. Ancak ve ancak müdürlerin mutlak kontroluna karşı çıkıldığında ve işçi katılımı uygulanmağa başlandığında üretim yükselmeğe başladı ve işe gelmeme oranı düştü. (27)

Bu deneyimler, alışılmadık çalışma rutinlerinin getirilmesinin önemli olduğunu ve işgücünün büyük bir bölümü köyden yeni gelmiş ya da yarı kırsal kesim kökenli olsa bile demokratik biçimli yöntemlerin üretimi arttırabileceğini göstermektedir. Sanayi demokrasisine uzun vadeli bir hedef olarak bakan Bolşeviklerin sık sık belirttiğinin tersine, işyerinde demokrasi sadece sanayi kültürlerinin iyi geliştiği yerlerle ilgili değildi. Aslında Rus Marksizm'inin kronik olarak köylü kültürünü anlayamaması, 1920'lerde olası görülen sanayi gelişme biçimlerini etkiledi. Sanayileşme tartışmalarında ve hatta köylere yumuşak bakan programlarda bile köy kültürü ve köylülerin geleneklerine ilişkin tek bir olumlu analiz yapılmadı. Asıl proletaryanın tersine, yeni proleter olmuş köylülere geri kalmış, cahil ve küçük burjuva kitleleri olarak bakılıyor, kültürlerinin yokedilmesi gerektiğine inanılıyordu. Köy dayanışmasının ve köylü eşitlikçiliğinin olumlu yönlerini kabul etmek ya da bunları sosyalist çıkarlar açısından geliştirmek için işyerinde sosyal biçimler kurmak için hiçbir çaba gösterilmedi, örnek olarak, fabrikalarda ve yakın çevrelerde geleneksel zemlyaki destek ağlarına bilinçli yardım yapılması, kent sanayi yaşamının yabancı niteliklerini yumuşatmak ve köylülerin benliğinde yatan

hiyerarşi karşıtı ve bürokrasi karşıtı tutumların sosyalizmi kurmaya yönlendirilmesi amacıyla fabrikalarda dayanışma ve demokratik katılma sağlamak için kullanılabilirdi; ancak bunun tam tersine köylülerin devlete ve sanayi chinovniki'ye karşı pasif direniş göstermesine izin verildi. Geleneksel açıdan siyaset dışı olan ve devlete kuşku duyan köylüler için, köy yaşamıyla bir açıdan bağlantılı olan fabrika katılım biçimleri, geniş bir demokratik siyasi kültür oluşturmanın en umut verici aracı olarak kullanılabilirdi. (28)

Bolşeviklerin köylülere bakış açısı ve işçi kontrolu ile teknolojik gelişme hakkında egemen bir tutum izlemeleri yüzünden, Sovyet rejiminin karşılaştığı sanayileşme görevlerine halkın katılması ile ilgili sorunların üzerinde çok az duruldu. Üretim konferanslarının ve fabrika komitelerinin üretime katılmasına izin verilmedi, sadece daha sert çalışma normlarının empoze edilmesinde bir mekanizma olarak kullanıldı, 'işçilerin önerileri hemen hiç dikkate alınmadı. (19) İş rotasyon planları bir zaman kaybı olarak nitelendirildi ve ortak yönetim işlevleri için fabrika içi eğitim vermekten vazgeçilerek tekil işçi yöneticilerine kişisel fırsatlar verme yoluna gidildi. Subbotniks gibi gönüllü üretimi arttırma çabaları yönlendirildi ve işçi organizasyonlarının tüm düzeylerindeki parti baskısı ağırlaştırıldı. Parti çoğu zaman tabandaki işçilerden o kadar uzaktı ki 1928'de günde yedi saatlik mesai kuralı getirildiğinde bunun üç buçuk saatlik iki vardiyaya ayrılması kararlaştırıldı, böylece işçilerin yaşamları alt üst oldu.

En minimum düzeyde katılım biçimleri bile bu tür sorunlara yol açıyordu. Ve kısıtlı biçimlerde gerçek katılımlar, daha büyük oranda katılım isteklerini doğuruyordu. (30) Yüksek vasıflı işçiler aleyhine etkin üretim kontrolunu kısıtlayan ve teknik hiyerarşilerin çok yavaş değişmesine yol açan resmi demokratik katılım bile en azından vasıfsız işçilerin üretimi ve birikimi yok etmeksizin maaş, disiplin ve çalışma koşullarına ilişkin kararlara ka-

tılmasını sağlayabilirdi. Ve bu katılım, kültürel ve ekonomik gelişim sırasında kendini geliştirerek kanıtlayabilecek eşitlikçi bir dinamiği teşvik edebilirdi. Bu deneylerin kesin biçimleri ve kapsamı, ancak uygulama yolu ile belirlenebilirdi. Yine de işçi kontrolunun önceki sonuçları ve otoriter, sert yönetime karşı fabrika düzeyinde inatla mücadele verilmesi, işçiler tarafından konulan sınırların ve olasılıkların bazılarını gösteriyordu. Bunun yerine yapılan deneme — yani daha sert bir işçi yönetimi ve emekçilerin haklarının görmezlikten gelinmesi ile zorla sanayileştirme — kısa sürede bu sınırlarla karşılaştı.

İdeolojinin Rolü

Her ne kadar ideolojilerin 'devrim sonuçlarının niteliğini göstermediği' doğru ise de, devrimlerin neden belirli bir şekilde geliştiği ve neden bazı seçeneklerin ötekilere kıyasla daha pratik ya da ahlaksal ve siyasi açıdan daha doğru göründüğü hakkında bazı önemli göstergeleri 'tutarlı açıdan' (31) sağlamadıkları görüşü tartışmaya açıktır. Devrimin sonuçları sadece siyasi ve yapısal bunalımların biçimlerini ve bunlrın çözülmesine ilişkin organizasyonel kapasiteleri analiz ederek anlaşılamaz, çünkü ideolojik formasyonlar ve bunların etkin tarihi öznelerde hayata geçirilme tarzları, hem bunalımın doğasını hem de potansiyel organizasyon ve yönetim kaynaklarının kullanılmasmı önemli çapta belirleyebilmektedir.

Rus devriminde Bolşevik ideoloji bunalıma tepkime ve katkıda bulundu ve sosyal gelişim üzerinde hem kısa vadeli sonuçları hem de biriken etkileri olan açılardan bunların seçilmesini etkiledi. Örneğin, sınıf kutuplaşmasına ilişkin Leninist ideoloji, komünist dağıtım kavramını devletin tahıl ürünlerine el koymasına bağlayarak, şehirlerin beslenmesi ile ilgili kritik sorunu çözmekle görevlendirilen belirli kurumların biçimlerini büyük ölçüde belirledi. İdeolojik bir kararla Yoksul Köylüler Komitelerinin kurulması seçeneği, bunların siyasi etkileri ve yönetimdeki etkinlikleri hakkında Solcu SR'lerin

çok doğru uyarılarına rağmen benimsendi. Ve Bolşeviklerin seçenekleri, uygulamada daha başarılı ve siyasi açıdan daha az zararlı olacakları Solcu SR'ler ve sonra da pekçok yerel Bolşevik tarafından belirtilen yerel sovyetlerin potansiyel yönetim kapasiteleri üzerinde bir sistem kurmayı başaramadı. Savaş komünizminin ideolojik yanılsamaları, merkez yetkilileri tarafından yönetimsel etkililiğin ya da siyasi pragmatizmin sağlanabileceği noktasından da ileriye ısrarla götürüldü. Bu yanılsamalardan ancak taşradaki ve şehirlerdeki halkın topluca ayaklanması üzerine vazgeçildi. Bu gerçek dışı ideolojiler, belirli siyasetler değiştirildiği halde 1920'lerde topluca etkide bulunmayı sürdürdü. Aynı şekilde, devrimci değişime kendilerini gerçekten adamış Solcu SR'ler tarafından yönetilen önemli siyasi ve yönetimsel kaynaklar da Bolşeviklerin köylülere karşı takındığı körükörüne ideolojik tutum yüzünden büyük ölçüde dağıldı. Geçmişteki ideolojik uygulamalar, geleceğin maddi ve kurumsal kısıtlamalarının bir parçası oldu. Kısacası, Bolşeviklerin sorumlu olmadığı bunalımlar genelde ağırlaştı ve bu bunalımları yönetenlerin siyasi ve yönetimsel kapasiteleri çoğunlukla Leninist ideolojilerin bilinen içeriğinin sonucu olarak reddedildi.

Yönetimsel ve organizasyonel kapasitelerin liderlik ve kadronun sahip olduğu ideolojik eğilimlerden bağımsız olarak belirlenemediği gerçeği, sanayi biçimlerinin gelişmesinde de açıkça görülmektedir. İşçi kontrolu hakkında Bolşeviklerin Ekim öncesinde benimsediği ideolojinin karmaşası, kuşkuları ve çelişkileri, fabrika komiteleri hareketinin örgütlenmesi ve koordinasyonu üzerinde önemli bir etkide bulundu. Yerel militanların demokratik ve yönetimsel açıdan etkili bir ekonomi merkezi kurma çabaları, yeterli yardım görmedikleri için başarısızlığa uğradı; bunun nedeni, Bolşeviklerin devrimci devlet mekanizmasına ilişkin ideolojik kavramlarında böyle bir merkeze yer olmamasıydı, ilk başlarda bu tutum hem eksiklik hem de çarpıklık sonucuydu, ancak devrim acil yeniden yapılanma aşamasına geldiğinde, çarpıklık, Leninist ekonomi ide-

olojisinde daha ağırlık kazandı. Ekim'den sonra fabrikalarda devlet kapitalizmi ve ikili iktidar uygulanmasına ilişkin ideolojik inatçılık ve yanısıra fabrika komiteleri liderlerinin uygulama ve ilkelerle ilgili tartışmalarının sürekli dikkate alınmaması, kapitalist sabotajlara karşı verilen mücadeleyi ve süratli ekonomik koordinasyonu engelledi; böylece de bir türlü örgütlenememeye neden oldu. Sadece tabandaki işçilerle onların komiteleri tarafından verilen mücadeleler sabotajları ve yasamada devletleştirmeyi içeriyordu. Hem yerel komitelerin hem de bunların koordinasyon organlarının yönetim kapasiteleri tam anlamıyla ne kullanıldı ne de geliştirildi.

Organizasyonel ve kurumsal sınırların hâlâ geniş olduğu bir dönemde, ideolojik ön kavramlar, kurum inşa etme etkinlikleri yükünün hem üretimi yönetmede daha az deneyimi o an ve tabandaki işçiler arasında daha az tanınan sendikalara, hem de bürokratik yeterlilikleri çok karışık ve çelişkili olan, bu yüzden de kontrol etmeğe çalışırken büsbütün organizasyon bölünmelerine yol açan devlet organlarına aktarılmasını sağladı. Çeşitli muhalefet kesimlerinin kurumsal bir açıklık sağlanmasına ilişkin çağrılarına egemen Leninist ideolojinin hiç kulak vermemesi, partinin kendi organizasyonel tutarlığı içinde sistemi kabullendiğini varsayan ideolojiyi doğrulamaktadır. Ve kurumsal tutarlığın başarısızlıkları, partinin kendini sistemin tüm düzeylerinde organizasyon temeli olarak görme eğilimini daha da güçlendirmekten başka işe yaramadı.

İşçi kontroluna ilişkin Leninist ideolojinin göreceli bir bağımsız dinamiğe göre hareket etme serbestisi, egemen yaklaşımın olumsuz sonuçları ortada olduğu halde Sol Komünistler ya da İşçi Muhalefeti tarafından yapılan önemli eleştirilerin parti tarafından kesinlikle ciddi, ilkeli ve geniş kapsamlı açıdan ele alınmaması olgusu ile kanıtlanmaktadır. Bu sonuçlar, giderek bunları sadece geri kalmışlığın ya da ihanetin yan ürünleri olarak görmekten başka birşey yapamayan bir anlayış süzgecinden geçiril-

di, üretim etkinlikleri üzerinde gerçek kontrol konularının sistematik olarak bu süzgeçten geçirilmesi, tarihi koşullarca garanti edilen bir pratik karşılık ya da geçici uzlaşma değil, kuramsal bir ilke sorunuydu. Böylece, acil durum koşullarının yumuşadığı ve sanayi ile tarımsal gelişme temposu ve biçimleri ile ilgili en kritik seçimleri yapma zamanının henüz gelmediği 1920'lerin başlarında ve ortalarında, parti liderleri işçi kontrolu konusunu sınırlı biçimlerde bile ciddiye almadılar. Shlyapnikov birkaç yıl süreyle İşçi Muhalefeti'nin programını dile getirmeğe devam etti ve İşçiler Grubu da işçi kontrolu ile üretimci sendikacılığın uygulanmasını istediler. Ancak bu görüşler parti içinde iyi bilindiği halde, bunlara asla ciddi bir karşılık verilmedi.. Hatta üretimde manejerlerin tartışmasız gücüne en küçük bir müdaheleye olsun yolaçabilecek deneysel girişimler de sözkonusu olmadı. Lenin'in Marksizm'inde yer alan geniş kapsamlı üretimci mantık tarafından desteklenen 1918 yılı ideolojik reaksiyonu, 1920'ler ve ötesinde pratik hayalgücü ile kurumsal yenileşmeyi engellemeyi sürdürdü.

Her ne kadar Leninist ideoloji kendisine özgü, görece li bir bağımsız dinamiğe sahipse ve sanayi ve sosyal gelişim için yapıcı bir biçim olarak işçi kontrolunun tanınmasını bu dinamik önlüyorsa da ve bundan dolayı farklı koşullar altında önemli bir değeri olduğunu kanıtlamış bulunan kurumsal potansiyeli devre dışı bırakıyorsa da, bu ideolojinin biçimlendiği ve devrim sürecini en üst düzeyde biçimlendiren liderler ve kadrolar arasında kabul edildiği tarihi pratik mücadeleler bağlamını göz önünde tutmamız gerekir, üretimin kontrolu için fabrika düzeyinde verilen mücadeleler, savaş öncesi Rus emekçi hareketi içinde yaygın değildi. Zanaat kontrolu gelenekleri bir dizi neden yüzünden tam olarak geliştirilememişti, bunlar arasında geleneksel loncaların zayıflığı, en son teknikleri içeren geç ve hızlı sanayileşme ve yasal zanaat sendikalarının örgütlenmesi olasılıklarını ortadan kaldıran siyasi koşullar bulunuyordu. Otokratik siyasi yapılar nede-

niyle temel sendikal ve siyasal özgürlükler için verilen mücadeleler ön planda kaldı; ancak gözetim personeli ile günlük ilişkiler açısından onur ve saygı kazanmak için verilen yeraltı mücadelesi, işçi sınıfı kültürünün yapıcı bir unsuru olarak kaldı. Siyasi devrim ve demokrasi amaçları, işçi hareketi liderlerinin gündeminde birinci sırayı alıyordu. Saygı kazanmağa ve gittikçe artan rasyonelleşme baskılarına karşı çıkmağa yönelik fabrika düzeyindeki mücadeleler bile savaş sırasında tabandaki işçilerin gözünde en önemli konuydu; ve savaşın getirdiği baskılar, önde gelen kuramcılar ile tabandaki işçiler arasındaki uçurumu otokratik yapıların karakteristik bir özelliği olarak daha da genişletti. Rus Marksistleri bundan dolayı savaştan önce ve savaş sırasında meydana gelen pratik mücadelelerden Avrupalı Marksistlere göre daha az etkilendi. İşçi kontrolu ile ilgili en ağır görevlerle karşılaşacak olan emekçi hareketinin buna ideoloji açısından hiç hazır olmaması, gerçek bir ironi örneğiydi. Ve Rusya'nın ekonomik geriliği, aslında işçi sınıfının en belirgin özelliklerinin yoksulluk ve güvensizlik olduğu bir dünyada sanayileşmeye ilişkin maddi görevlere ideolojik bir karşılık olan Marksizm'in üretimci özelliklerini vurguladı.

İşçi kontroluna ilişkin pratik mücadeleler, özellikle şu iki kaynaktan ideolojik destek ve açıklama gördü; anarko-sendikalizm ve Solcu Komünizm. Ancak anarko-sendikalistlerin etkinlikleri her ne kadar 1917 boyunca bazı yerlerde önem kazandıysa da sadece muğlak bir ideoloji oluşturabildi; ve bu ideoloji, koordinasyon ve sistematik kurumlaşma ile ilgili kritik konuların çoğundan kaçındı. Kendi örgütleri de çarlık dönemi baskılarından ağır zarar görmüştü ve Şubat devriminden sonra öteki partilere rakip olabilecek düzeyde bir muhalefet yapamadı; bunun bir nedeni de merkezciliğe karşı önerdiği ideolojik yasaklamalardı. Dağınık etkisini saptamak zordu, ancak bir ölçüde etkili olduğu kuşkusuzdu ve Petrograd Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nin liderlerine önemli fikirler sağlamış bile olabilirdi.

Öte yadan, Sol Komünistler, emek organizasyonu ve ekonomik demokrasi konularında Marksizmin kendi eleştirel kavramlarını geliştirdiler. Hazırlıkları gerçekten geniş çaplı programda —belki de dönemin en ayrıntılı ve dikkatli tartışılmış programı— doğrudan Marx'ın 'Kapital' ve öteki yapıtlarından çıkarılan bir analiz geliştirdiler. Yine de işçi kontrolu hakkında kuramlar hazırlayan Sol Komünistler, hareketin rehberleri değil, harekete karşı bir tepkiydi. Ideolojik geri kalış, o kadar büyük ölçüde değildi. Ekim devriminden sadece birkaç ay sonra, oldukça tutarlı kavramlar geliştirildi ve egemen Leninist yaklaşımın keskin bir eleştirisi yapıldı. Yine de, görevlerin çok acil olduğu ve kurumsal yapıların değişken kalmasına izin verilemediği 'devrim dönemi'nde meydana gelen gecikme çok büyüktü. Sol Komünistler Ekim'den hemen sonraki dönemde siyasi ve kurumsal açıdan yeni ekonomik yapılar üzerinde büyük etkiye sahip oldukları halde kendi ekonomik ideolojilerini formüle etmemişlerdi. Daha tutarlı olmayı başardıklarında ise kavramlarına düşmanca bakan kurumlar artık dimdik ayaktaydı ve fabrika komiteleri hareketi savunmaya geçmişti. Ekonomik demokrasi ve pratik mücadelenin örgütsel temeli kuramı birleşmekten çok bölünme yolundaydı ve iç savaşın çıkması, bunların birleşmesini daha da zorlaştırdı.

Fabrika komiteleri hareketinin doruğa vardığı ilk dönemde, devrimci ekonomik yeniden yapılanmaya ilişkin gelecek görevlere rehberlik yapma potansiyeline sahip ideolojik kaynakları en yetersiz düzeydeydi. Bu hareket, yerel fabrika sorunlarına yaklaşım açısından temelde savunmacı ve pragmatikti; liderleri ile destekleyicileri arasındaki ilişki, temelde olası çıkarların hesaplanmasına dayanıyordu. (32) Ancak, komite hareketinde yer alan tabandaki işçilerin büyük ölçüde rasyonel-pragmatik isteklerini karşılamağa kalkışma sürecinde, önde gelen eylemciler doğaçlama yapmak ve yol gösterecek kesin kaynağı ve gerekçe sağlayacak ideolojik kavramları başka kaynaklardan ödünç almak zorunda kaldılar. Bu doğaçla-

ma, hareketin koordine edilmesini ve aslında sadece sistematik örgütlenme ile çözülebilecek sorunlara karşılık verilmesini amaçlayan pratik uygulamalarla yanyana ilerledi. Aslında böylesine hızlı bir programcı-ideolojik ilerlemeyi sağlayan şey, sldece sistem bunalımının büyüklüğüydü, çünkü anarko sendikalistlerin ideolojisi büyük bir etkiye sahip değildi ve fabrikalardaki militanların Marksizm anlayışı temel ilkelerden öteye gitmiyordu. Georges Haupt'un belirttiği gibi, 'işçi hareketinin, ya da daha doğrusu eylemci işçilerin ideolojik konulardan kolayca etkilenmelerini sağlayan faktör, sosyal gerilime sahne olan bir dönemdeki kitle seferberliği dinamiğidir.' (33)

Bununla beraber, temel bir gelenek olmadığı için 1917'deki ideolojik başarılar, hem komite eylemcilerinden oluşan geniş kitlelere (dolaylı yoldan katılan işçiler bir yana), hem de her ne kadar siyasetleri pratik amaçlarla belirlense de Marksist kuram açısından daha tutarlı ideolojik gerekçeler arayan parti liderlerine erişme ve etkilemede yetersiz kaldı. Bunun sonucunda ekonomik demokrasinin getirdiği ideolojik meydan okuma, önde gelen kuramcılar için en uygun yadsıma ve baskı koşulları altında, yani tam zamanında geldi. Vasıflı ve organizasyon açısından deneyimli işçilerin artık demokratik kontrollarla yönetilemediği, tersine başka mekanizmalarca çoğaltıldığı ve birleştirildiği şeklinde önde gelen komite eylemcilerinin işbölümünde oldukça imtiyazlı yerlere sahip olduğu ekonomi ve devlet mekanizmaları aracılığı ile söz konusu komite eylemcilerinin çeşitli yerlere dağıtıldığı göz önüne alındığında, bağımsız ve etkin bir kampanya yapılmasına yeterli düzeyde kitle temeli oluşturulamadı. 1920'lerde işçi kontrolu ancak parti ve sendika liderlerinin büyük desteği ile canlandırılabilirdi. Ancak Leninizm'in ideolojik mirası bunu olanaksız kıldı.

Bu dönemdeki işçi kontrolu hareketlerinin ideoloji sorunları sadece Rusya'ya özgü değildi. Savaş öncesinde gelişen işçi hareketlerinin çoğunluğu yoksulluk ve işsizlik, maaşlar ve çalışma saatleri, sendikal örgütlenme ve

daha otoriter devletlerde siyasi özgürlük sorunları ile ilgilenmişti. İkinci Enternasyonal Marksizmi esas olarak üretim yanlısı kaldı, çünkü en bunaltıcı sorunların büyük bir çoğunluğunun rasyonel planlama, üretim kaynaklarının etkin kullanımı, ve iş güvenliğinin sağlanması ile tüketimin arttırılması için en son teknolojilerin sürekli geliştirilmesi ile bağıntılı siyasi iktidar tarafından çözülebileceği anlaşılıyordu. En etkileyici Marksist kuramcıların yaşadığı ve yazdığı Almanya'da savaştan önce güçlü bir anarko-sendikalist hareket yoktu. Fabrika düzeyinde kontrol için verilen mücadeleler, hareketin sol kanadında bile kuram haline getirilmemişti, çünkü tüm dikkatler üretimin yeniden organizasyonu ile işçi kontrolu üzerine değil, siyasal kitle grevi üzerine çevrilmişti.

Almanya'daki tartışmalarda Kautsky'yi eleştirerek etkin rol alan ve daha sonları önde gelen bir işçi konseyleri kuramcısı olan Hollandalı kuramcı Anton Pannekoek, ancak 1919'da, yani hem Rus hem de Alman hareketleri tarih sahnesine atıldıktan sonra konseylerle ilgili temel kavramları geliştirmeğe başladı. Ve daha ayrıntılı fikirlerin geliştirilmesi bundan da sonra oldu. (34) Sonraları önde gelen bir konsey kuramcısı olacak olan Karl Korsch, savaştan önce İngiliz Lonca Sosyalizmi ve Fransız sendikalistleri ile temas kurmuştu. Ancak yazılarının vurgusu kültürel düzeyde kaldı. Onun örneğinde de ayrıntılı kuramlar fiili hareketlerin gelişmesinden sonra geliyordu. (35) Almanya'da siyasi iktidarın hâlâ sürekli değişim içinde olduğu ve İşçiler ve Askerler Konseyleri'nin hâlâ hem siyasi hem de ekonomik insiyatifi ele almağa çalışabileceği Kasım 1918'de, yüksek konsey organlarında istenilen sosyalizm için gerçek bir temel oluşturacak işçi kontrolunun hızla genişletilmesine yönelik mücadelenin yönlenmesini ve yasallaşmasını sağlayacak ayrıntılı bir ideoloji yoktu. Yeni kitle hareketlerinin önderliği, kontrol sorunları çerçevesinde fabrikalarda verilen mücadeleyi yönetemeyecek ve program ile iktidar konuları çerçevesinde siyasi konsey organlarında savaş veremeyecek kadar kısa bir

süre önce kurulmuştu ve kuramsal açıdan gelişmemişti. Liderlik ve ideoloji, kitle mücadeleleri yayıldıkça onlarla birlikte gelişti, ve ayrıntılı bir ekonomi konseyi programı hazırlanarak 1918 kışı ve 19 ilkbaharında dağıtıldı. Ancak, yeni hareketlerin gereksinimlerini minimum düzeyde tutarlı bir ideoloji ile saptayan bu liderliğin ortaya çıkışı çok geç kalmıştı. Konsey düşüncesinin etkisi, en yoğun mücadeleye sahne olan bölgelerde bile işçi kitleleri üzerinde çok yetersiz kaldı. Konsey liderleri, hareketi maksimum etki sağlayacak şekilde koordine edemedikleri gibi, hükümet ve Sosyal Demokrasi Partisi tarafından verilen iyi niyetli ancak yetersiz ödünlerle kuşkulu sözler tarafından hareketin yoldan çıkmamasını sağlayacak eğitimide veremediler. Kasım ayında işçi kontrolu ve sosyalizme geçiş sorunlarını kapsayan tutarlı bir ideoloji yoktu, bu ancak 1919 başlarında kitle hareketi doruk noktasına vardığında biçimlenmeğe başladı. (36)

Fırsatların kesinlikle Rusya ve Almanya'daki kadar büyük olmadığı öteki Avrupa ülkelerinde de işçi kontroluna ilişkin ideolojilerin geç kaldığı görüldü. İtalya'da savaş öncesinde görülen sendikal hareketler, işçi kontrolu konusunda savaş sonrasında verilecek mücadeleleri yönlendirebilecek tutarlı bir kuram geliştirmeyi başaramadı, fakat etkin sendikacılar, geleneksel olarak güçlü oldukları küçük sanayi dışında da ses getiren bir etki yarattılar. (37) Ancak fabrikalardaki mücadelelerin gelişmesi ile Antonio Gramsci'nin önderliğini yaptığı yirmili yaşlarda bir grup genç Marksist kuramsal kavramlar geliştirmeğe başladı ve fabrika konseylerini siyasi stratejinin ve sosyalist değişimin odak noktası olarak aldı Eski liderler ve kuramcılar böyle sorunlar çıkacağını tahmin edememişti. Genç ordinovisti'lere göre, konseyler yeni bir kültür ve bilincin yaratılması için maddi ve örgütsel temel sağlayacak ve hem teknik hem de ruhsal açıdan işçileri burjuvasız bir toplumu yönetmeğe hazırlayacaktı.

İşçilerin konseylerde temsil edilmesini vurgulayan evrensel kriteri benimseyen bu fikirlerin etkin propaganda-

sı, 1919 sonları ve 1920 başlarında hareketin özellikle Torino'da yayılmasını sağladı. Yine de, kuramsal konseyciliğin uygulamadaki etkinliklerle en doğrudan bağıntılı olduğu Torino'daki hareket bile Gramsci'nin temel ilkelerinin çoğunu reddetti. Gramsci'nin iş bölümüne ilişkin daha ayrıntılı bir eleştiri geliştirememesi ve emek organizasyonu ile ilgili olarak Taylorist ilkeleri benimsemesi, fabrika düzeyindeki en acil sorunlardan bazılarını görememesine yol açtı. (38) Ve sendikaların rolü ile fabrikaları işgal etme taktikleri konularında Torino ve öteki şehirlerdeki işçiler, yeni konseyci stratejinin özüne karşı gelecek şekillerde hareket etti. (39)

İngiltere'de savaştan hemen önce militan işçilerin eylemleri ve parlamenter sosyalizmden duyulan düşkırıklığı, işçi hareketinin çeşitli sendikal, sanayi sendikacılığı ve Lonca Sosyalizmi kuramlara açılmasını sağladı. Bu da zanaat kontrolunun devrimci işçi kontroluna ideolojik dönüşümü için temel oluşturdu. Ancak devrimci işçi kontrolu bir sistem amacı olarak çok belirsiz kaldı ve vasıflı işçi kitleleri, hatta mühendisler tarafından bile kesinlikle kabul edilmedi. Sonuç olarak savaş sonrasındaki siyasi dengelemeler ve sendikalar içindeki durdurma görevlilerinin yasallaşması karşısında varlığını sürdüremedi. (40)

Sendikalar ve sanayi ve siyasi yapılar ile geleneklerden kaynaklanan büyük çaplı ulusal ve yerel değişikliklere rağmen, bu dönemdeki özellikler oldukça tutarlıydı ve işçi kontroluna ilişkin ayrıntılı ideolojiler sadece fiili mücadelelere bağlı (ve aslında onlara bir tepki) olarak ortaya çıktı. Bazı ülkelerde savaşın yol açtığı büyük siyasi bunalımla çakışan üretimin dramatik biçimde yeniden organizasyonu dönemi, zanaat kontrolunun ve basit ekonomik isteklerin çok ötesine giden kitle mücadelelerine yol açtı. Marksist ve emekçi kuramlar buna hazır değildi ve üretimin demokratikleştirilmesi için gerçek fırsatların çıktığı heryerde bu ideolojik gelişmemişliğin uygulamadaki sonuçları açıkça görüldü. Üretimde demokratik biçimlerin rolünün analiz edilmesi ne kadar yetersizse

sınıfsal iş bölümüne ilişkin genel eleştiriler de o kadar yetersizdi. İşçiler, Taylorizm'e karşı verdikleri mücadelelerde bu sorunun belirli bazı boyutlarını dile getirdiler ve demokratik biçimler, daha büyük çaplı bir karşı gelme için yeterli dinamik potansiyele sahipti. Ancak hem kapitalist toplumlarda hem de Sovyetler Birliği'nde Taylorizm ve Fordizm'in yerleşmesi ve yaygınlaştırılmasıyla, daha tutarlı kuramsal eleştiriler gelişti. Korsch bunun çok az istisnasından biridir. (41) Gramsci'nin üretimcilik ile konsey demokrasisini kuramsal açıdan birleştirmesi, ve tarihin kaydettiği en ateşli devrimci anarşist sendikalar birliğinde yoldaşlarını Barselona'daki otomobil fabrikaları için Detroit'teki benzer fabrikaların modelini almaları için yönlendiren İspanyol anarşist sendikacı ve kuramcı Diego Abad de Santillan'ın da aynı yaklaşımı benimsemesi açısından bakıldığında, Lenin'in geri kalmış ve kuşatılmış Rusya'da devrimin gelişmesi için önerdiği üretimci reçeteler hiç de olağandışı görünmemektedir. (42)

10. Bölümün Dipnotları

(1) David Montgomery, «Workers' Control in America», New York 1979, s. 10.

(2) Bu gelişmelerle ilgili ayrıntılı referanslar için bak: benim yazdığım «Workers Control in the Era of World War I». Almanya için yapılmış bir model araştırması için bak: Jürgen Kocka, «Klassengesellschaft im Krieg, 1914-1918», Göttingen 1973.

(3) Peter Stearns, «Lives of Labor», New York 1975; Paul Devinat, «Scientific Management in Europe», Cenevre 1927.

(4) Charles Maier, «Recasting Bourgeois Europe», Princeton 1975; Peter con Oertzen, «Betriebsträte in der Novemberrevolution», Dusseldorf 1963.

(5) James Hinton, «The First Shop Stewards' Movement», Londra 1973; ve Mongomery.

(6) Bunun nedenlerinden bazılarının genel bir açıklaması için bak: Roslyn Feldberg, «Women, Self-Management and Socialism», Socialist Review, no. 56 (Mart-Nisan 1981), s. 141-52.

(7) Antonio Gramsci, «Selections From Poiltical Writings, 1910-1920», editör Quintin Hoare, çev. John Matthews, New York 1977, s. 263, 110-11, 100-101; ayrıca «Americanism and Fordism», Prison Notebooks adlı kitapta, editör Quintin Hoare, New York 1971, s. 277-318.

(8) Bak: Sergio Bologna, «Class Composition and the Theory of the Party at the Origin of the Workers' Councils Movement», Telos, no. 13 (Sonbahar 1972), s. 4-27; ve Karl Heinz Roth, «Die andere Arbeiterbewegung», Münih 1974.

(9) Branko Pribicevic, «The Shop Stewards' Movement and Workers' Control», Oxford 1959, s. 164.

(10) Hinton, s. 56.

(11) Gerçekte vasıflı işçiler zaman zaman uygun ücret farklılıkları konusunda en egaliter davranan kesimdi. Örneğin Yugoslavya'da böyle oldu. Bak: Bogdan Denitch, «The Legiti-

mation of a Revolution : The Yugoslav Case», New Haven, Connecticut 1976, s. 174.

(12) Howard Wachtel, «Workers' Management and Workers' Wages in Yugoslavia», Ithaca 1973; Ian Clegg, «Workers» Self-Management in Algeria», New York 1971; Juan Espinosa ve Andrew Zimbalist, «Economic Democracy : Workers Participation in Chilean Industry, 1970-1973», New York 1978; Frank Mitz, «L'Autogestion dans l'Espagne revolutionnaire», Paris 1970.

(13) Ellen Turkish Comisso'ya göre Yugoslav reformlarının amacı başlangıçtan beri buydu. Bak : Comisso, «Workers' Control Under Plan and Market», New Haven, Connecticut 1979, s. 55.

(14) Örnek olarak Şili ve Yugoslavya. Şili'de işçiler uzmanların kendilerine açıklamalar yapmasını istedi. Böylece sosyalizm deneyinin birkaç yıl süren kısa döneminde bile fabrika içi eğitim ile birlikte bu uygulama, yönetime katılma üzerinde olumlu bir etki yarattı. Bak : Andrew Zimbalist, «Workers Participation in the Management of Socialized Industry: An Empirical Study of the Chilean Experience Under Allende», doktora tezi, Harvard Üniversitesi 1974, s. 110, 139, 210.

(15) Bu dönemdeki ve sonraki öteki işçi kontrol hareketleri de aynı sonuçları doğurdu. Bak : Martin Nile Clark, «Antonio Gramsci and the Revoultion that Failed», New Haven 1977, s. 158; von Oertzen, s. 172; Mintz; Espinoza ve Zimbalist.

(16) Peter Sedgwick; Victor Serge'in yazdığı «Year One of the Russian Revolution» (Chicago 1972, s. 11) adlı kitabın önsözü.

(17) Rusya'nın teknolojlik bağımlılığı ve çeşitli transfer biçimleri için bak : Anthony Sutton, «Western Techology and Soviet Economic Development, 1917-1930», Stanford 1968.

(18) Aimée Moutet, «Les origines du systemse de Taylor en France : le point de vue patronal (1907-1914)», Le Movement Socia, no. 93 (Ekim-Aralık 1975), s. 39; Bertrand Abherve, «Les origins de la greve des metallurgistes parisiens, juin 1919», Le Movement Social, no. 93, s. 79; Charles Maier, «Between Taylorism and Technocracy : European Ideleogies and the Vision of Industrial Productivity in the 1920's», The Journal of Contemporary History, 5 : 2 (1970), s. 27-61.

(19) Steve Fraser, «The New Unionism and New Economic Policy», editörler Cronin ve Sirianni.

(20) Peter Stearns, «Lives of Labor», s. 121.

(21) Batılı sendikaların teknik ve örgütsel uzmanlığı büyük bir kaynak olduğu için, bu konunun daha ayrıntılı incelenmesi gerekmektedir.

(22) E.H. Carr, «The Interregnum, 1923-24», Baltimore 1969, s. 89; «Socialism in One Country, 1924-26», Baltimore 190, cilt 1, s. 444: E. H. Carr ve R. W. Davies, «Foundations of a Planned Economy, 1926-29», cilt 1, Baltimore 1974, s. 549-50; Charles Bettelheim, «Class Struggle in the USSR, Second Period, 1923-1930», çev. Brian Pearce, New York 1978, s. 251.

(23) Carr ve Davies, s. 623.

(24) Örnek olarak bak : M. Argyle, G. Gardner ve F. Cioffi, «Supervisory Methods Related to Productivity, Absenteeism and Turnover», editör Victor Vroom, Management and Motivation adlı kitap, Baltimore 1973, s. 170-191.

(25) Carr ve Davies, s. 528, n. i.

(26) William Dunn, «The Social Context of Technology Assessment in Eastern Europe», editör Fleron, s. 357-96; ayrıca bak : Denitch, Çin deneyiminde iş rotasyonu ve toplu fabrika içi eğitim için potansiyel şemalar yapıldı. Bak : Stephan Andors, «China's Industrial Revolution», New York 1977.

(27) Arthur MacEwan, «Revolution and Economic Development in Cuba», New York 1981.

(28) Hem Yugoslavya hem de Çin'de işyeri katılımı, daha geniş toplum işlerine demokratik katılımı arttırmağa yönelikti.

(29) Sorenson, «The Life and Death of Soviet Trade Unionism», s. 159.

(30) Andrew Zimbalist, «The Limits of Work Humanization», Review of Radical Political Economics, 7 : 2 (Yaz 1975), s. 55; Evelyn Huber Stephens, «The Politics of Workers' Participation : The Peruvian Approach in Comparative Perspective», New York 1980.

(31) Skocpol, «States and Social Revolutions», s. 168-70.

(32) Bu, Oberschall tarafından fizyolojist açıklamalara (örneğin Neil Smelser) karşı getirilen kurama uymaktadır. Bak : Oberschall, «Social Conflicht and Social Movements», s. 172.

(33) Georges Haupt, «Socialism and the Great War», Oxford 1972, s. 231.

(34) Serge Bricianer, «Pannekoek and the Workers Councils», çev. Malachy Carroll, S. Luis 1978; Anton Pannekoek, «Workers Councils», Cambridge, Mass, 1970.

(35) Paul Breines, «Karl Korsch's Road to Marx», Telos, no. 26 (Kış 1975-76), s. 42-50; Karl Korsch, «Schriften zur Sozialisierung», Frankfurt 1969.

(36) Von Oertzen, «Betriebstrate», Reihnard Rürup, Eberhard Kolb ve Gerald Feldman, «Die Massenbewegungen der Arbeiterschaft in Deutschland am Ende des Ersten Weltkrieges (1917-1920)», Politische Vierteljahresschrift, 13 Jahrgang, Heft 1 (Ağustos 1972), s. 84-105.

(37) Pier Carlo Masini, «anarchistes et Communistes dans le mouvement des conseils a Turin : premiere apres-guerre rouge 1919-1920», Autogestion, no. 26-27 (Mart-Haziran 1975), s. 27-53.

(38) Giuseppe Maione, «II Biennio Rosso: Autonomia e spontaneita operaia nel 1919-1920», Bologna 1975, s. 86-87.

(39) Martin Nile Clark, «Antonio Gramsci and the Revolution that Failed». Ayrıca 12. bölüme bakın.

(40) Hinton ve Pribicevic'in yapıtlarının yanısıra bak : Walter Kendall, «The Revolutionary Movement in Britain, 1900-1921», Londra 1969, bölüm 8.

(41) Karl Korsch, «Die Arbeitsteilung zwischen körperlicher und geistiger Arbeit und Sozialismus», Die Arbeiterrat, no. 24 (1919).

(42) Diego Abad de Santillan, «After the Revolution : Economic Reconstruction in Spain Today», çev. Louis Frank, New York 1937, s. 74, 42-43, 97.

11.
Fabrika Komiteleri ve Sendikalar

Gramsci ve Pannekoek

Birinci Dünya Savaşı sırasında verilen kontrol mücadelelerinden yeni organizasyon biçimleri doğdu. Her ne kadar o dönemde bunlara çeşitli isimler verildiyse de, o zamandan bu yana fabrika konseyleri ya da işçi konseyleri adıyla anılmaktadır. En belirgin özellikleri, atelye ve fabrika düzeyinde işçileri doğrudan temsil etmeleriydi. Farklı türlerde olmalarına rağmen, sendikalarla olan ilişkileri gergin, çoğunlukla da düşmancaydı. Avrupa'daki devrim bunalımı bağlamında, bu düşmanlık, sosyalizm mücadelesinde çeşitli işçi örgütlerinin rolünün kuramsal açıdan yeniden değerlendirilmesine yol açtı. Kesinlikle 'konseyci' bir bakış açısı ortaya çıktı ve sendikalar, Marksizm alanında o güne dek görülmemiş ölçüde radikal eleştirilere hedef oldular. Gramsci'nin ve sonraları Pannekoek'in yazılarında Rus deneyimi örnek alındı, ancak bununla ilgili bilgileri çok yetersizdi. Anlaşıldığı kadarıyla, Sol Komünistlerin ve İşçi Muhalefeti'nin kuramsal yazılarından da haberleri yoktu. Çoğunlukla Batı ve Orta Avrupa'dan esinleşmişlerdi. Ancak, hem bu hem de Rusya'daki deneyimlerin analizi, konseyci düşüncelerde önemli eksiklikler olduğunu göstermekte ve bunun çağdaş hareketlerle bağıntısına bir soru işareti getirmektedir.

Gramsci'nin görüşüne göre, emek-gücünün bir meta olarak satılması için daha uygun koşullar elde etme mücadelesi açısından sendikalar uygun organlardı, ancak meta biçiminin ortadan kaldırılması için yetersiz ka-

lıyorlardı. Sanayide yasallık, kapitalizm içinde işçilerin çıkarlarını savunmak açısından büyük bir ilerlemeydi, fakat sermayeye karşı devrimci saldırı hareketi için uygun değildi. Sendikalar meslek dallarına göre ayrıldığından ve işlevlerinden biri disiplinin sağlanması ile toplu sözleşmelerin yapılması olduğundan dolayı, kaçınılmaz olarak tabandaki işçilerden uzaklaşıyorlardı. Üretimin tüm kademelerinde işçi sınıfının kontrolunu sağlamak için mücadele eden proleter demokrasinin organları değil, bürokratik organlar haline gelmişlerdi. Bu amaç, sadece üretim süreci içindeki dayanışma üzerine kurulan ve sınai yasallaşmanın anti-tezi olan fabrika komiteleri tarafından gerçekleştirilebilirdi, çünkü bunlar daha iyi maaşlar ve koşullar için ödün vermeyi reddediyordu. Fabrika konseyleri, yeni bir bilincin yaratılması için maddi ve örgütsel zemin oluşturacaktı ve işçileri teknik ve ruhsal açıdan burjuvalar olmaksızın toplumu yönetmeğe hazırlayacaktı. Ordinovsti'ler 'tüm yetkiler fabrika komitelerine' sloganını yineliyordu. Bunlar yeni proleter devletin temeli olacaktı. Her ne kadar sanayide yasallaşmadan ayrılma hareketinin en uygun anda yapılmasını sağlamak için sendikalarla işbirliği yapıyorlarsa da, bu işbirliği resmi örgütsel bağlarla değil, her iki örgüte de üye olan kişiler ve gönüllü çalışmalar aracılığı ile yapılıyordu. Fabrika komitelerinin ve sendikaların radikal açıdan çok farklı işlevleri, örgütlerin birbirinden kesin şekilde ayrılmasını gerektiriyordu. (1)

Pannekoek'in savaştan önce sendikalara getirdiği eleştiri, Gramsci'nin onları 'emek-gücü satıcıları' ve 'kapitalizm ile yanyana çalışan örgütler' olarak nitelendirmesi ile uyumluydu. Kapitalist ilişkileri üretmekteki işlevsellikleri, sadece ve sadece kapitalizm dengeli, bunalımsız bir sistem olmadığı için sınırlanıyordu. Bundan dolayı sendikaların istekleri düşmancaydı, ancak sosyalizme geçiş için sendikaların yapıları vazgeçilmez bir unsurdu. Doğrudan eylemler ve genel grevlerle üretim üzerinde işçi kontrolu kurmayı amaçlayan Fransız sendika modeli, esas

olarak kendi koşullarında ılımlı gelişmelerle ilgilenen işçi kitlelerini içeren güçlü ve dengeli sendika örgütlerine zemin oluşturamazdı. (2)

Ancak, savaş sonrası dönemde, sendikalarla ilgili bu eleştiri radikalleştirildi. Artık sadece kapitalizmin gelişmesine ilişkin ilk aşama için gerekli oldukları düşünülüyordu ki bu aşama çoktan geride kalmıştı. O dönemdeki mücadeleler açısından sendikaların bürokratlaşması ve yasallaşması, onları 'işçi sınıfı üzerinde tekelci sermayenin egemenlik organları' haline getirmişti. Böylece yeni organlar —işçi konseyleri— aynı anda ve dayanılmaz güçte ortaya çıktı. Yapı ve işlev açısından sendikalardan tümüyle farklıydılar. Ne bürokratiktiler ne de kapitalizmle uyum sağlamayı amaçlıyorlardı, tersine işçi sınıfının tam egemenliği için mücadele ediyorlardı. Sendikaların tersine konseylerin kökleri organik üretim guruplarında yatıyordu ve 'kollektif istek' doğal olarak kendini gösteriyordu. Ve konseylerin büyüdüğü en verimli toprak olan toplu grevlerde tüm önceki işçi örgütleri solarak yok oluyordu. 'İşçi konseyleri işçi sınıfının egemenlik için mücadele verdiği, kapitalizmi ortadan kaldırdığı ve sosyal üretimi örgütlediği geçiş dönemi için örgütlenme biçimidir.' Ve Gramsci'ye göre yeni proleter devletin temeliydiler. (3)

Örgütlenme Modelleri

İtalya'daki konsey hareketi Gramsci'nin umutlarını ve beklentilerini düşkırıklığına uğrattı, ve bu dönemdeki hareketlerin genel bir analizi, konseyci düşüncede fabrika konseyleri ile sendikalar arasındaki ilişkiler açısından çok ciddi eksiklikler olduğunu göstermektedir. Sendikaların ciddi örgütlenme bunalımları karşısında gösterdiği kaydadeğer esneklik, konsey yapılarının bağımsızlık için mücadele vermekte gösterdiği kaydadeğer zayıflık kadar önemliydi. Sendikalar egemen rollerini hiçbir zaman yitirmediler, fabrika komiteleri de onların yerine geçmekten çok onlara hayat verdiler. Gerçekte, en büyük eğilim,

komitelerin sendikalara katılmasıydı. Bu ilgili örgütlenme biçimlerinin gelişmesini yakından incelediğimizde, bunun neden gerçekleştiğini ve en radikal biçimli konseyciliğin günümüzde neden ilgi görmediğini anlıyoruz.

Fabrika düzeyinde temsil edilmeye ilişkin baskılar, esas olarak çalışma disiplininin ağırlaştırılmasına, rasyonelleşmenin hızlandırılmasına ve savaşın yol açtığı yüksek enflasyona karşı bir tepkiydi. Uygun emek-pazarı koşulları işçilerin bu konular çerçevesinde seferber olmasını sağladı, ancak siyasi ve yapısal faktörler işçilerin bu amaçla sendikaları, özellikle de sendikaların merkez bürolarını kullanmalarını kısıtladı. İngiltere, Almanya, İtalya ve Fransa gibi yasal ve sağlam sendikaların bulunduğu ülkelerde, siyasi faktörler çoğunlukla benzerdi. Büyük sendika federasyonları, savaş etkinliklerine zarar verebileceği gerekçesiyle sınıf mücadelesi taktiklerinden vazgeçtiler. Bu kararı almalarında dört faktör etkili olmuştu: gerçek bir tehdit olan devlet baskısı olasılığı, bu durumda örgütleri parçalanabilirdi; milliyetçilik duyguları çok güçlü olan ve savaşın çıkmasını önlemek için etkin bir uluslararası strateji bulunmadığı için militarizm karşıtı tutumları değer taşımayan işçilerden gelen baskılar; Savaş öncesi yıllarda genel ancak dağınık bir bağlamda işçi sınıflarının ekonomik gelişmesini amaçlayan sendika liderlerinin reformist siyasetleri; ve savaş etkinliklerine resmi katılım ve işbirliği karşısında önemli ödünler verilmesi olasılıkları. Savaşın ikinci yarısında tüm bu ülkelerdeki bölük sendika federasyonları önemli ölçüde büyüme gösterdi. Ancak, hükümetin istedikleri gibi davranmasını sağlamak ve savaşın sonunda daha büyük gelişmeler ve reformlar yapılması olasılıklarını korumak için işçiler militanca taktiklerden vazgeçtiler ve bu taktiklerin içinde yer alan örgütsel kaynaklardan yararlanmadılar.

Sendikaların tabandaki işçilerce yapılan protestolara sınırlı yasal kanallar ötesinde karşılık vermemelerine ilişkin siyasi tutumları, onların belirli yapısal özelliklerinin bir uzantısıydı. Savaş öncesi yıllarda zanaat birlikleri ve

coğrafi üyeliklere dayanan dengeli, bürokratik ve merkezci örgütler haline gelmişlerdi. Bu örgütsel yapı, sendikal örgüt biçiminin anti bürokratik, anti merkezci ve sınıf zenginleşmesi uygulamalarını karakterize eden büyük tutarsızlığa (üyelik ve somut kazançlar açısından) karşı yegane alternatifti. Sendikal örgütler İtalya'da CGL'ye önemli bir rakip oluşturmuşlardı ve Fransa'daki CGT, sermayenin giderek merkezleşmesine karşı ve işçilerin daha tutarlı, güvenli başarılar istemelerine karşı yanıt olarak daha 'geleneksel' örgütlenme biçimlerini benimseden önce bunun içinde yer alan sendikalarca örnek alınmıştı. Bu ülkelerde zanaat birlikleri büyük sendika federasyonlarının çekirdeğini oluşturdu, ancak savaş çıktığında örgütlenmenin sanayi biçimlerinde o zamana kadar büyük ilerleme kaydetmiş olan ve savaş sırasında bu büyümeyi sürdüren Fransa'daki CGT buna bir istisnaydı. Ancak, savaştan önce Fransa'da bile vasıfsız ve yarı vasıflı işçilerin gerçek örgütlenmesinin çok zor gerçekleştirildiği görüldü. Almanya, İtalya ve İngiltere'de her işyerinde birden fazla zanaat birliği olması kuralı vardı. Ve zanaat sendikaları, bir bütün olarak işçi hareketi üzerinde, hatta çok sayıda vasıfsız üyeye sahip sendikalarda bile hegamonya kurdu.

Sendikaların işbirliği yanlısı, merkezci, bürokratik ve zanaat kökenli karakterinden dolayı, yükselen protestolar, farklı örgütlenme biçimlerini beraberinde getirdi. Bunlar, fabrika dışındaki yerleşim birimlerine dayalı bölümler aracılığı ile işyerinde çıkan sorunlarda arabuluculuk yapmayacak, doğrudan bu soruna tepki göstereceklerdi. Ve üretim sürecinde yapılan değişikliklerden dolayı giderek çağdışı kalan ve tehlikeli şekilde bölünen zanaat ayrımlarını da ortadan kaldıracaktı.

Ancak, temsil edilme biçimlerinin göreceli bağımsızlık derecesi, önceden mevcut sendikal örgütlerin yapısına ve siyasetlerine bağlıydı. Sendikaların temelde zanaat kökenli oldukları ve coğrafi birimlere bağlı oldukları yerlerde, ya da zayıf veya kurulu olmadıkları yerlerde fabri-

ka örgütleri sendikalar dışında gelişti. İngiltere'deki Glasgow ve Sheffield kentleri buna bir örnekti. Birleşik Mühendisler Cemiyeti çok katı bir zanaat kökenine sahip olduğu için, ve kısmen de vasıf indiriminden doğan bunalıma verdikleri karşılık temelde tutucu, vasıfsız işçilerin örgütlerini küçümseyici ve tüm meslekler yanlısı olduğu için, bu kentlerde militan ve bağımsız fabrika işçileri hareketleri gelişti. (4)

Rusya'da Şubat devrimi sırasında fabrika komitelerine yol açan unsur, kökleri devletçe finanse edilen savaş sanayi komitelerinde yatan sendikaların zayıflığıydı. Ve bundan sonra sendikalar hızla geliştiyse de büyümeleri kararsız, düzensiz, tepeden yönetilen, yargısal anlaşmazlıklarla dolu, zanaat ayrımlarını içeren bir olguydu. Böylece fabrika komiteleri daha kolay kurulan ve hemen tepki gösteren mücadeleler verebildiler. Komitelerle sendikaların birleştirilmesine yönelik kesin eğilim, zanaat kökenli örgütlenme biçimlerinin yerine sanayi kökenli biçimlerin geçmesine ve sendika liderlerinin Menşeviklerden değil Bolşeviklerden seçilmesine eşlik etti. Yine de, komitelerin kontrol işlevlerinin öne çıkmasına ve sendikaların toplu sözleşme görevlerinin ikinci planda kalmasına yol açan ekonomik çöküş, örgütsel birleşmeyi engelledi. Ancak, devlet dairelerinde ve fabrikalarda ikili iktidarın uygulamada ortadan kaldırılması, örgütsel birleşme eğiliminin sonunda zafer kazanmasını sağladı.

Fabrika düzeyinde bağımsız temsil edilmeye ilişkin eğilimler, endüstriyel sendika örgütlenme biçimleri yayıldığı ölçüde sınırlandı. İngiltere'deki Coventry ve Birmingham cephane merkezleri, Glasgow ve Sheffield'e çarpıcı birer kontrast oluşturuyordu. Çünkü bu kentlerde savaş öncesi dönemde vasıflı işçilere duyulan gereksinim zaten azalmıştı ve bu nedenle savaş bunalımı daha az oldu. Sanayi açısından örgütlenmiş İşçiler Sendikası burada çok güçlüydü ve fabrika gözetmenleri atayabilecek yapıya sahipti. Böylece gözetmenler arasındaki devrimcilerin kendi

görevlerinin tanınması için verdikleri mücadelede liderlik yapmaları önlenebiliyordu.

Fransa'daki CGT ve özellikle de metal işçileri sendikalarında bu model daha da yaygındı. Sendikalar, bir atelye delegeleri **(delegues d'atelier)** sistemi kurulmasını ve maaş düzenlemeleri, ödeme yöntemleri ve çalışma koşulları sorunlarını bu delegelerin çözmesini önerdiler; böylece delegelerin yetkilerinin yayılacağını ve yeni delege sistemi ile uyumlu olan örgütlerinin destekleneceğini umuyorlardı. Getirilen sistem her ne kadar sendikaların önerilerini resmen onaylamıyorsa da, çeşitli delege guruplarının doğrudan seçilmiş sendikal fabrika hücreleri olarak görev yapmasına izin veriyordu. Savaştan hemen sonraki dönemde çoğu yerde; özellikle de Paris'teki metal sanayinde devrimci duygular yaygın ölçüde dile getirildiği halde, sendikalardan bağımsız olunmasını isteyen radikal konseylerin sesi fazla duyulmadı. CGT'nin savaş sonrasında hazırladığı ve ulusallaştırma ile demokratik yönetim biçimleri çağrısında bulunan programı, sendikalar daha merkezci ve toplu sözleşme yanlısı hale gelmiş olsa da sendikal mirasın damgasını taşıyordu, ve sendika çerçevesinde işçi kontrolu isteklerinin de yer almasını sağladı. (5)

Almanya ve İtalya'daki gelişmeler, bu iki bağımsızlık ve birleşme kutuplarının arasında bir yerdeydi. Savaş üretiminde rol alan metal tesislerindeki en büyük sendika olan Deutsche Metallarbeiter Verband (DMV)'ın çoğu yerel bölümü, tüm düzeylerde örgütlenme yoluna gitti. Zanaat kontrolu hiçbir zaman çok güçlü olmamıştı ve zanaat organizasyonu da savaşın ikinci yarısında işe alınan örgütsüz, çoğunlukla vasıfsız işçilerin etkisizliği nedeniyle giderek zayıflamıştı. Sendikal disiplin ve kararlı örgütlenme çalışmaları geleneğine dayalı yeni bir kitle tabanı oluşturuldu. Ancak Sendikalar içinde normal yollardan protesto etme ve liderlik mücadelesi, savaş sırasında askıya alınmıştı. Böylece liderlik boşluğunu doldurmak için

tabandaki işçilerden yeni bir gurup örgütçü ön plana çıktı. Büyük fabrikalarda ve kentlerde (özellikle Berlin), bu sendika görevlileri sendika bürokrasisine boyun eğmeksizin sorumlu ve önemli mevkilere yükseldi, küçük fabrikalarda ve kentlerde ise bu boyun eğme söz konusuydu. Böylece devrimci atelye gözetmenleri bünye içinde doğdu ve tüm kademelerde örgütlenmeye yönelen çeşitli metal işçileri yerel sendikalarının kaynaklarından yararlandı. Her ne kadar aradaki sürtüşmeler gergin düzeyde ise de, işbirliğinden sağlanacak karşılıklı çıkarlar, bağımsızlaşma süreci için yeterli düzeydeydi. (6)

Savaş sona erdiğinde İtalya'da ortaya çıkan fabrika komiteleri hareketi, esas olarak savaş üretiminin çoğunluğunu yapan en önemli İtalyan sanayi kenti olan Torino'daydı. Almanya'da olduğu gibi burada da önde gelen metal sanayi federasyonu (FIOM) temelde zanaat türlerine bağlı olarak kurulmuştu ve dökümcüler, bakırcılar vb. arasında yüksek düzeyde bir bölümsel bilinç vardı. Ancak yine Almanya'da olduğu gibi zanaat kontrolunun gerçek kapsamı büyük değildi —savaş öncesi dönemde İngiltere'deki kontrol kapsamının çok altındaydı. Sanayi merkezi olarak çok kısa bir süre önce geliştirilen ve bunu en son üretim yöntemlerinin büyük ölçüde kullanılmasına borçlu olan Torino'da da kapsam darlığı sorunu vardı. Bundan dolayı üretimin giderek rasyonelleştirilmesi eğiliminin önleneceğine ya da tersine çevrileceğine pek ihtimal verilmiyordu. Ancak bunun getirdiği konuları ele almak için tüm kademeleri içeren bir yaklaşım ve doğrudan sendikaca sağlanamayacak bir atelye örgütlenmesi gerekiyordu. Böylece sendikal örgütler bünyesinde iç komisyonlar (commissioni interne) kuruldu. Bunlar, zanaat türleri ne olursa olsun seçime katılan tüm sendika üyeleri tarafından atelye düzeyinde seçiliyordu (ancak bazıları yukarıdan atanıyordu); çoğunlukla maaş anlaşmalarının uygulanmasını gözeten şikayet komiteleri olarak etkinlik gösterdiler. Görev kapsamları ilk başlarda çok sınırlıydı ve resmi varlıkları pamuk ipliğine bağlıydı, çün-

kü sendikalar, bu komitelerin temsil ettiği yerel insiyatifin artmasından kuşkulanıyordu.

Ancak resmen tanınmaları için tabandan büyük bir baskı geliyordu ve bir parçalanma ya da yerel örgütlerin yitirilmesi riskini göze almamak için sendikalar 1918 sonlarında bu komiteleri kendi bünyelerine almayı kabul ettiler. Şubat 1919'da yapılan ulusal FIOM anlaşması, iç komisyonların söz konusu anlaşmanın uygulanmasından doğabilecek tüm toplu ve bireysel şikayetleri doğrudan yönetimle görüşerek çözme yetkisine sahip organlar oldukları kabul edildi. Sendika hiyerarşisi içindeki bazı üyeler, bu komisyonları işçilerin öz yönetimine geçiş için hazırlık organları olarak görüyordu. Ancak devrime kadar bu konu gündemde değildi, çünkü önce üretimi arttırmak, yeni yöntemlerin düzenli biçimde uygulanmasını sağlamak zorundaydılar. Aslında FIOM tekellerin sanayide yeniden yapılanma ve gelişme ile ilgili programını benimsemişti, bu program sendikaların çalışma ve disiplin kontroluna ilişkin tüm istekleri ele almasını öngörüyor ve sözleşme süresi içinde grev yapma hakkı veriyordu. Fabrika sahipleri, rasyonelleşmeye gitmeleri karşılığında sekiz saatlik mesaiyi ve maaşlarda önemli bir artış yapmayı kabul ettiler. (1911'de yapılan benzer bir anlaşma, tabandaki işçilerin bunu reddetmesi ve sendikanın uyguladığı grevler nedeniyle bozulmuş ve bu yüzden kazanılan tüm haklar yitirilmişti. FIOM liderleri bunun yinelenmemesi için kararlıydı.) Böylece 1919 anlaşması, kendiliğinden yapılan grevlerden kaçınmak ve şikayetlerin uygun kanallardan yapılmaması halinde verilen ağır cezalardan kurtulmak için anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulmasını amaçlayan sert bir mekanizma kuruyordu. Ancak, savaş sonrası dönemde yükselen enflasyon, bozulan çalışma koşulları ve sanayi sendikaları üzerinde ağır baskılar yaratan vasıfsız fabrika işçilerinin kesintisiz akışı koşulları altında, iç komisyonların birleşmesi çok zorlaştı. 1919'un ikinci yarısında sendika liderleri ülkenin öteki yerlerinde grevler ilan ettiğinde, Torino'da radikal konseyci kavramlar yayılmağa başladı. (7)

Mücadele Sınırları

Ancak, hiçbir ülkede bağımsız konseyler fikri ağırlık kazanmadı. Sendikaların yapıları büyük ölçüde zayıfladı, fakat konseyci yapılar başarılı bir seçenek ortaya koyamadılar. Pekçok açıdan sınırlı olan Rusya'da bile sonuçta birleşik sendikalar örgütsel ağırlık kazandı. Bunun nedenleri o dönemin belirli özelliklerini yansıtmanın yanısıra emek organizasyonu ve örgütsel değişikliklerin temel özelliklerini de göstermektedir.

Hem İngiltere hem de Fransa'da (sendikaların yapıları ve siyasetlerinden dolayı bu ülkelerde bağımsızlık eğilimi güçlü değildi) savaş sonrası dönemdeki parlamenter devlet sisteminin kararlılığı, işçi hareketinin örgütsel bir yön değişikliği yaparak toplu sözleşmeyle ilgili temel kuralları değiştirmesini sınırladı. Ancak, İngiltere'de bağımsız atelye gözetmenleri hareketinin de sınırlı olduğu görülüyordu. Sendikaların gücüyle ya da öteki muhalefet guruplarının siyasi bağlarıyla başa çıkabilecek geniş bir ulusal örgüt kurulamadı. Liderlik ve örgütlenme yerel düzeyde kaldı. Bunun sonucunda hareket bir ayaklanma olarak nitelendirildi ve çeşitli merkezlerdeki militan eylemler yenilgiye uğradı. Bu, bir ölçüde içi boş ve kırılgan siyasi devlet içinde bir sanayi cumhuriyetinin kurulmasını öngören anti-bürokratik ve anti-devletçi ideoloji tarafından yönlendirilmişti. Ancak örgütsel eksiklikler çok daha temel bir dinamiğe sahipti ve savaş sırasında bile bir dizi merkezde uygulanan birleşme ve yasallaşma eğilimi, 1919'daki Atelye Gözetmenleri Anlaşması ile yaygınlaştı. Bundan sonra en radikal gözetmenler bile sendikalar bünyesinde çalışma kararı aldı. (8)

Siyasi koşulların daha düzensiz olduğu ve çok daha doğrudan bir karşı çıkmanın yaşandığı İtalya'da, fabrika konseylerinin sınırlılığı, 1920'deki iki büyük karşılaşmada açıkça görüldü. Nisan ayında, çok sayıda askerle desteklenen fabrika sahipleri, işçi ve fabrika konseylerinin bir önceki yıl kurulan yargı mekanizmasını devre dışı bırakmalarına karşılık olarak lokavt ilan etti. Konsey liderleri

ve onların ordinovisti destekleyicileri, Torino ve çevresindeki ilde yaklaşık yarım milyon işçinin katıldığı toplu bir grev düzenledi. Ancak Sosyalist Parti (PSI) ya da CGL'den destek görmediler. Konseyciler bu olayları kesinlikle kontrol edemedi ve yerel görüşmeler yapma sorumluluğu, CGL'nin reformist genel sekreteri D'Aragona'ya verildi. Bu çözüm yolu, konseyler açısından tam bir yenilgiydi. İç komisyonların kısa bir süre önce kazandıkları tüm yetkileri geri alındı ve eski FİOM anlaşmasının koşulları tekrar geçerli kılındı. İşçiler, konsey liderlerinin eksiklikleri ve hataları nedeniyle ihanete uğramıştı. Gramsci ve L'Ordine Nuovo hem yerel hem de ulusal düzeyde tüm inandırıcılığını yitirdi, ve öteki sorunlar çevresinde oluşturdukları hareketler de ellerinden alındı. Artık PSI'nın Torino'daki fabrika konseylerini ve sendikaları birleştirme etkinliklerini Gramscinin eski çalışma arkadaşı Tasca yönetiyordu ve sendikaların demokratikleştirilmesi ve sanayileştirilmesi için fabrika konseyleri kullanılıyordu. Kontrol işlevlerinden vazgeçilmeyecekti, ancak bu konuda hiçbir belirli istek öne sürülmedi. Atelye düzeyinde bağımsızlık eğiliminin çok daha zayıf olduğu Milano'da Schiavello tarafından önerilen plana benzeyen Tasca'nın planı Torino Emek Odası tarafından onaylandı, ancak uygulanması için çaba gösterilmedi. Bu plana sadece birkaç anarko-sendikalist üye tarafından karşı çıkıldı ve artık konseylerin yeniden canlandırılması ile Torino ve öteki kentlerde devrimci hareketin ön plana çıkarılması çabalarını eski ordinovisti değil, bu üyeler yönetiyordu.

Ancak, anarko-sendikalistlerin amaçladığı büyük karşılaşmayı yöneten, maaşların arttırılması için eyleme geçen FIOM oldu. FIOM, ülke çapındaki metal sanayilerinde uyguladığı işi yavaşlatma eylemine işverenler lokavtla karşılık verdi, bunun üzerine yarım milyon fabrika işçisi metal fabrikalarını işgal etti. Bu işgalin çeşitli yönlerini, en başta da üretimin sürdürülmesi işlevini yönetmek için fabrika konseyleri tekrar kuruldu. Fabrika konseylerinin en güçlü olduğu Torino'da yerel bir ekonomi örgütleri

ağı kuruldu ve yönetim kademelerine işçiler, teknisyenler ve memurlar getirildi. Ancak koordinasyon yetkisi FIOM ve Emek Odası'nın elindeydi. CGL'de artık sendikalar aracılığı ile işçi kontrolu yapılmasını ve iç komisyonların Nisan öncesinde sahip oldukları yetkilerin geri verilmesini istiyordu. Ancak CGL Ulusal Konseyi, PSI yönetimince öne sürülen devrimci siyasi çözüm önerisini reddetti; PSI Yönetimi de sendika liderlerinin desteği olmadan etkinlik göstermek istemiyordu. Eski bir ordinovisto ve İtalyan Komünist Partisi'nin kurucularından olan Terracini'nin 1921' de yapılan Üçüncü Komite Kongresinde belirttiği gibi, 'CGL'yi yöneten yoldaşlar iktidarın ele geçirilmesi için ulusal bir harekete girişilmesini isteyen PSI'nin önerisine tepki olarak istifa ettiklerinde, parti liderleri onların yerine hiçkimseyi koyamadı. CGL'yi yönetenler Dugoni, D'Aragona ve Buozzi'ydi; onlar her zaman kitlelerin temsilcisi oldular.' (9)

Her ne kadar işçilerin, özellikle de Torino'dakilerin büyük çoğunluğunun benimsediği devrimci istekleri eksik değerlendirse de, Terraci'nin açıklaması o dönemdeki bir gerçeğin altını çiziyordu: Sendikalar fabrika konseylerinin genç atelye düzeyindeki işçilerden oluşan yönetim liderliği ile dayanışmasını koruyabilmişti. Yapıları ve siyasetleri savaştan sonra görülen kesintisiz yeni üye akışı (iki yılda dokuz misli büyümüştü) nedeniyle büyük ölçüde sekteye uğramıştı, ancak fabrika konseylerinin meydan okumasına başarıyla direnmişlerdi. Konsey hareketinin genç atelye düzeyindeki işçilerden oluşan yönetim kadrosu, tecrübeli sendika görevlilerinin elinden kontrol yetkilerini alamamıştı, ancak yine de bazı sendikaların demokratikleşmesine ve sanayileşmesine yardımcı olmuşlardı. Örgütlü işçilerden oluşan büyük kitlelere, özellikle de rasyonelleşme ve üretimcilikle ilgili işverenlerin başlattığı seferberlikten fazla etkilenmeyen kitlelere göre, geleneksel sendika önderliği, savaşın sekte vurduğu güvenli eğilimi yeniden canlandırabilir ve sağlayabilir yeterlilikteydi.

Rusya olumsuz örneği ve uluslararası güçlerin etkisi, sendikaların reformist eğilimlerini daha da güçlendirdi. FIOM'dan Colombino ve D'Aragona da dahil olmak üzere sendika liderleri o yaz PSI başkanı Serrati ile birlikte Rusya'ya gitmiş ve gördükleri acımasız diktatörlük ve ekonomik çöküşten şok geçirmişlerdi. Sanayi işçilerinin bile sosyalizme destek vermemesi ve öteki kapitalist güçlerin kaçınılmaz engellemeleri (İtalya coğrafi konumu ve yakıt, ham madde, gıda maddeleri dışalımı gereksinimleri nedeniyle özellikle incinebilir konumdaydı) koşulları altında İtalya'da yapılacak bir devrimin Rusya'dakine benzer sonuçlar doğuracağı kanısına vardılar. 24 Eylül'de ezici bir oy çoğunluğu ile işe dönme kararının alınması, sendikaların bu kanısını doğrulamaktadır. Sadece Torino'da karar az bir oy farkı ile alınmıştı. Ve metal işçileri, İtalyan devrim hareketinin öncüsüydü. Grevin sonlarına doğru, çoğu işçinin başlıca amacı, fabrika işgali sırasında çalıştıkları sürenin ücretini almak olmuştu. Bu amaç, iç organizasyonlara eski işlevlerinin yeniden sağlanması ve yanısıra sanayide sınırlı bir sendika kontrolunun sağlanacağına söz verilmesi, sonuçta işçilerin işe dönmesini sağladı. Üretim kontrolu kavramından vazgeçilmemişti, ancak bu konu sendikaların yasallığı çerçevesini aşamadı. İşçi kontrolu hareketi, onun kuramcıları tarafmdan belirlenen devrim görevini yapmaktan kaçınmıştı. Nisan grevinde ordinovisti'lerin inandırıcılıklarını yitirmesinin ardından bu defa sendikacılar da inandırıcılıklarını yitirmişti, çünkü 'başlıca silahları olan fabrika işgalinin etkisiz olduğu kanıtlanmıştı.' (10)

Fabrika konseyleri liderlerinin yetersizlikleri ve sendikal örgüt yapılarından kendilerini ayırmayı başaramamaları Almanya'da da görülüyordu. 1919'un ilk aylarında fabrika komiteleri ülkenin her yerinde kuruldu, ve sosyalizm ile işçi kontrolu hareketini koordine etmek için bölgesel konseyler kuruldu. Ancak, konsey etkinliklerinin yoğunlaştığı üç bölgede —Berlin, Ruhr ve Orta Almanya— toplu grevler hiçbir zaman etkin biçimde koordine

edilemedi ve tümü de yenilgiye uğradı. SPD'nin savaş sırasında bölünmesiyle kurulan Bağımsız Sosyalistler (USPD)'in kadroları liderliği üstlendi. Ancak bu genç parti büyük ölçüde bölünmüştü; felsefe ve yapısı açısından ademi merkeziyetçi idi. Büyümesi etkileyici ise de, koordinasyonlu etkinlikler için örgütsel temelden çok kitle hareketinin bir ürünüydü. (11) Bunu sadece sendikalar sağlıyordu. Sendikalara göre savaş sırasında yaptıkları işbirliğinden elde edilen kazançlar, reformist stratejilerini doğruluyordu. Ve savaş sonrası sermaye önderliği altındaki **Arbeitsgemeinschaft** (İşçi Topluluğu) sekiz saatlik mesai, toplu sözleşme hakları, sanayi çapında sözleşmeler, daha tutarlı maaşlar ve koşullar, emek mübadelesi ve sarı sendikaları işverenlerin desteklemesinin önlenmesini tam anlamıyla sağladı. Bu kazanılan haklar, sendikaların savaştan önce düşlenemeyecek kadar büyük ölçüde büyümesini sağladı. Ne bu belirli kazançlar ne de genel örgütsel büyüme sendikaların erken ve anlamsız buldukları sosyalizm mücadelesi için feda edilebilirdi.

Ayrıca, sendikalar, fabrika komitelerinin kendi yerlerine geçmeğe yönelik girişimlerini (kuramsal olarak belirlenmemişti, sadece uygulamada amaçlanıyordu) tehlikeli buluyorlardı, çünkü sosyalizmde sendikaların ayakta kalması gerekecekti. Doğal olarak sendikalar tümüyle dokunulmaz statüsünde kalmadı. Savaştan önce iki milyon olan üye sayısının 1919'da sekiz milyona ulaşmasından doğan örgütsel büyüme, onları sarstı. Hem en büyük sendikalarda (metal, madencilik) hem de daha önce örgütlenmemiş sektörlerde (kimyasal maddeler, devlet memurları ve işçileri) konseyci fikirler yaygınlık kazanmağa başladı. Yeni işçiler geleneksel sendika disiplinini bilmiyordu ve bu nedenle konsey biçimleri daha etkin işliyordu. Aynı şekilde, sanayi dallarında (metal, madenler, demiryolları) daha önceden yapılaşmış sendikalarda da konseyci fabrika örgütleri kendilerine doğal zemin buldu. Ve 1919 ortalarında pek çok işçi sendikaların ve SPD'nin ılımlılığından hayal kırıklığına uğramıştı. Ancak, kış ve ilk-

bahar grevlerinin yenilgiye uğramasından sonra, ayrı konsey organları içinde değil sendika bünyesinde bir muhalefet doğdu. Sonuçta bu muhalefet sadece tek bir sendikada, ancak en büyük ve en önemli olanında kontrolu eline geçirdi: metal işçileri sendikası (DMV). Ne var ki daha radikal konsey hareketi çoktan yenilgiye uğramıştı, ve konseyler çok az sayıda yetki ile Weimar Anayasası'nda yer almışlardı. Kesinlikle sendikaların denetimi altındaydılar ve üretime herhangi bir şekilde karışmaları yasaktı. Böylece, 1923'teki enflasyon bunalımı haricinde işçi kitlelerin mücadelelerine aracı olan örgüt, konseyler değil sendikalar oldu. (12)

Konseyci hareketlerin bağımsızlık eğilimleri ile göreceli örgütsel zayıflığı, aniden çıkan savaş döneminde ve dikkatli emek reformizmi ile bürokratik-zanaat kökenli örgütlenmeye genelde bağlı olan ekonomik büyüme döneminden hemen sonra gelen savaş sonrası bunalımında ortaya çıkmaları ile kısmen açıklanabilir. Devrimci sanayi sendikacılığının örgütlü olmayan, sınırlı, ancak yine de kayda değer gelişmesi ile yapılan bazı büyük grevlere rağmen, 'organize kapitalizm'in bunu izleyen büyümesi, tahmin edilemeyen bir refah getirdi, kronik işsizliğe son verdi ve emekçi kesime beklenmedik ölçüde haklar ve örgütlenme olanağı sağladı. Bu, çok yüksek oranda işsizliğe, emek pazarında şiddetli dalgalanmalara ve sendikaların büyümesi ile genişlemesi açısından genelde olumsuz koşullara sahne olan 1873-1896 arası Uzun Depresyon dönemine tümüyle zıttı.

Bu iki dönem arasındaki zıtlık ve birinden ötekine zorlukla geçiş, eski işçilerin, özellikle de işçi organizasyonlarında liderlik kademelerine yükselenlerin belleğine silinmez biçimde kazınmıştı. Karl Mannheim'ın Pinder'den ödünç aldığı çağdaşların çağdaş olmaması kavramı, örgütlenme açısından burada tam bir açıklama bulmaktadır. (13)

Sendika yetkililerinin ılımlılığı mirası, savaştan hemen sonraki dönemde görülen uzlaşmalarla desteklendi.

Öte yandan, fabrika komiteleri, savaş sırasında verilen yerel fabrika mücadelelerinin tam ortasında, birdenbire doğmuştu. Sonuç olarak, uzun yıllar verilen mücadeleler ve yapıcı etkinliklerden kazanılan örgütsel ve başkaldırma deneyimlerine sahip değildiler. Fabrikalardaki oluşumları, yükselme dönemlerinde çok düzensiz kalmıştı. Hem mücadele yöntemleri hem de kurumsal amaçlarına ilişkin ideolojik kavramları en iyi terimle yarıyarıya tutarlıydı ve bu da örgütsel kusurlara yol açıyordu. Savaş sırasında, fabrika düzeyi ötesinde örgütlenme çabaları sürekli devlet baskısıyla engellendi. Fabrika komiteleri, bu koşullar altında, en uygun dönem olan kısa siyasi bunalımlar sırasında etkin bir karşı gelme için gereken geniş örgütlenmeyi ve koordinasyonu sağlayamadı. Kısmen sendikalar içinde gelişen, ve bu nedenle sendikaların kaynaklarından yararlanabilen komiteler ise sendikalarla bütünleşme çabasına girdiler, yani reform amacı taşıdılar. Bu yeni hareketler, bir açıdan sendikalara tutarlı bir alternatif değil, sanayi sendikacılığının büyüme sancılarıydı.

Koşulların kararlı, toplu sözleşme amaçlı sendikaların büyümesi açısından uygun olmadığı ve Şubat devriminin sendika hareketine büyük zarar verdiği Rusya'da bile, sonuçta ortaya çıkan eğilim, fabrika komitelerinin bağımsız olmasına değil, komitelerle sendikaların birleşmesine yönelikti. Komitelerin olağanüstü başarılarına ve belirli fabrikaların ötesinde de kayda değer bir gelişme göstermelerine rağmen, ağır bunalım döneminde etkinliklerinin büyük ölçüde doğaçlama niteliği taşıması, devrimin acil konularını ele almaları için gereken sağlam temeli kuramamalarına yol açtı. Şimdiye dek komitelerin gelişmesine izin veren unsur olan sendikaların örgütlenme eksikliği, sendikaların işçi kontroluna duyduğu düşmanlık ile birleşerek komiteleri uygun bir koordinasyon yapabilecekleri örgütsel temelden yoksun bıraktı. Ve örgütsel rekabette çok değerli kaynakların dağılması ve yitirilmesi, işçi hareketinin hemen tüm kesimlerinin dağılmasına yol açan darbelerdi. Bolşevik Parti, sendikalara onca gereksinim

duydukları yardımı her zaman düzenli olmasa da sağlamıştı. Ancak bu noktada bile çarlık otokrasisi altında mücadele verme mirası yerini koruyordu. İlk dönemdeki örgütleyiciler, fabrika komiteleri liderleri değil sendika militanlarıydı. Parti liderlerine en doğrudan ulaşma olanaklarına sahip olanlar ve bundan dolayı ekonomik stratejilerin belirlenmesi için gereken üretim bilgilerine örgütsel yapılaşma sağlayanlar da sendika militanlarıydı. Ve siyasi otokrasi koşulları, sendikaların Sosyal Demokrat Parti'ye bağımlı olduğu ilişkiler yaratmıştı. Sonuçta komiteler her ne kadar üretimin organize edilmesine ilişkin konularda etkinlik gösterdilerse de kurumsal destek sendikalardan yana oldu.

Mücadele Alanı

Örgütlenme ve önderlik kıt ve zayıf kaynaklardır. (14) İşçi sınıfının yaşam koşulları bunu özellikle vurgulamaktadır. Zaman ve kaynakların kısıtlı olması, üstlenilmesi gereken sorumlulukların ağırlığı, günlük yaşam mücadeleleri, gereken niteliklerin düzensiz dağılımı ve düşmanca bakan yetkililerle işverenlerin yıkıcı çabaları —tüm bu faktörler, işçi sınıfının zorlukla kazandığı örgütsel başarıları tehdit ediyordu. Bu olgu Rus Devriminde tekrar tekrar yinelendi. Bolşevik parti iktidar için verdiği mücadelede örgütsel kaynakları kendine ayırmak zorunda kaldı ve fabrika komiteleri hareketine gereken şekilde yardım etmekten kaçındı. Devrimi desteklemelerini sağlamak için ılımlı sendika liderlerine ödünler verilmesi gerekiyordu. Fabrika komiteleri, sendikalardan ve Bolşeviklerce yeni kurulan devlet mekanizmalarından ayrıldıklarında ne kadar az yetkiye sahip olacaklarını kabul etmek zorundaydı. İşyerinde örgütsel rekabet, hem işçiler hemde eylemciler tarafından gerçek bir eksiklik olarak görülüyordu. Kısa bir devrim kesintisini yaşayan bu ülkede bile oldukça zayıf olan parti ve sendika örgütsel ağları kitleler üzerinde var olmuştu, rastgele eylemler yapan fabrika komiteleri üzerinde de bunalım dönemi sırasında egemen oldular.

Eğer konseyci kuramın eksik yönleri Rusya örneğinde görülüyorsa —ki yine de Gramsci ve Pannekoek için bir tür örnek oluşturmuştu— daha iyi kurulmuş sendika hareketlerinin yer aldığı ülkelerde daha da belirgindiler. Örgütsel kaynakların kıtlığı ve önceden mevcut yapıların göreceli tarihi ağırlığı, bunalım sırasında oluşturulan yeni biçimlerin eskilerin yerini almasını hemen hemen olanaksız kılıyordu. Fabrika komitelerinin getirdiği alternatifler, Batı ve Orta Avrupa ülkelerinde çok sınırlı kaldı. Devrime yönelik ilerlemeler ve işçi kontrolunun daha geniş biçimleri sadece ve sadece sendikaların desteği ile başarılabilirdi. Ve sendikalar o dönemde he bugünkü kadar sağlam yapılara sahipti, ne de devlet mekanizmalarına katılmalarına izin verilmişti; tersine yeni işe alınanların ani ve kesintisiz akışı, sendikaların örgütsel kapasiteleri üzerine büyük bir yük getirmişti ve yüksek vasıflarda işçilerin savaş döneminde hızlanan rasyonelleşmeye karşı verdikleri mücadele, en yoğun düzeyindeydi. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve ondan hemen sonra, konseyci örgütlerin bağımsızlık eğilimleri, Birinci Dünya Savaşındakine kıyasla çok daha azdı. (15) Ve yarı bağımsız fabrika örgütlenmesi için belirli koşullar yaratan topyekun savaş seferberliği deneyimi, önde gelen sanayileşmiş devletlerde bir daha yaşanmayacaktı.

İkinci Dünya Savaşından bu yana üretimin kontrolu için verilen mücadelelerde sendikaların göreceli ağırlığı, hem önde gelen ülkelerde hem de ötekilerde belirgin olarak görülüyordu. İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'daki en militan fabrika düzeyi mücadeleleri bile bağımsız fabrika komitelerinin oluşmasına yol açmadı. Örneğin İtalya'da 1968-69 arası verilen mücadeleler, sendikaların baştaki tereddütlerine rağmen bağımsız konseylere değil, sendikalarla bütünleşmiş konseylere yol açtı. Ve bunlar da ulusal düzeyle kontrol konuları üzerinde pazarlığa başladıklarında yeniden canlılık kazandılar, ancak günlük çalışma koşullarının ayrıntıları üzerinde merkezci olmayan görüşmeler yapmayı benimsediler. (16) İsveç'de

1960'ların sonlarında yapılan ve işçi kontrolu kavramını gündeme getirerek merkezci sendikalara meydan okuyan sendika dışı militan grevler, işçi hareketinin sanayi demokrasisi konuları çevresinde yeniden yönlenmesine yol açtı. Birkaç yıl içinde sendikalar sağlık ve güvenlik konuları, üretim yöntemlerinde değişiklikler ve işe alma ile işten çıkarma koşulları üzerinde geniş yetkiler kazandılar. (17)

Avrupa'daki çoğu sendika hareketinin ortak özelliği olan kontrolla ilgili bu pazarlıklar, ulusal yasama organlarında kabul edildi, örneğin 1976'da çıkan İsveç Çalışma Demokrasisi Yasası ve 1970'te çıkan İtalyan **İşçi Hakları** Yasası gibi. (Tümüyle gönüllü toplu sözleşmeler yapılması geleneğine sahip İngiltere'de bile 1970'lerde yasamaya yönelik güçlü bir eğilim belirdi, ancak Muhafazakar hükümet tarafından reddedildi.) İşyeri demokrasisinin kendi başlarına yetkileri olmayan çalışma sektörlerine de yayılmasına izin veren bu devlet uygulamaları, resmi olmayan bağımsız konseylerce değil, sadece resmi sendika organlarının çalışmaları ile başarılabilirdi. İngiltere'deki çığ gibi eylemci atelye gözetmen örgütleri, büyük sendika hareketinin kaynaklarına bağımlı kalmayı sürdürdü ve daha geniş sendika eylemleri alanındaki anlaşmazlık ve toplu sözleşme kurallarına göre hareket ettiklerinde 'kontrol cephesi'ni korumakla daha etkili oldu. (18)

Şili'de Allende yönetimi sırasında sendikalara işçi kontrolunu oluşturma yetkisi verildi. Ancak, sendikaların kuşkuya düştüğü yerlerde boşluğu doldurmak için bağımsız fabrika konseyleri ortaya çıkmadı. Reformlar bundan dolayı sadece sendikaların desteği ile yapıldı. İşçilerin katılımı da sendika liderlerince benimsenen tutumlar ve ideolojiler doğrultusunda oldu. (19)

1970'lerin başlarında Peru'da yapılan reformlarda, işçi katılımı çevresinde halk seferberliği için örgütsel temeli sağlayan ve yeni kurulan Comunidades Industriales (Sanayi Komiteleri)'in sadece birleşme amaçları doğrultusunda kullanılmasını engelleyen, mevcut sendikalardı.

(Gerçekten de Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransa'daki atölye delegelerinden günümüzde Batı Almanya'daki katılma planlarına kadar işverenler çoğunlukla sendika kanalları dışında delegelerin ayrı olarak seçilmesini istediler, amaçları işçilerin ve sendikaların yetkilerini azaltmaktı.) Peru'daki eski organizasyonların bu kadar etkili olması sadece kaynak ve deneyim birikimlerinden değil, yanısıra hem işçileri ücretli kesim olarak korumalarından hem de onların karar verme kademelerindeki rollerinin genişletilmesi için mücadele vermelerinden kaynaklanıyordu. (20)

Cezayir'de 1962 yılında Fransız yönetici colon'ların ülkeyi terketmesi üzerine kendiliğinden işçi komitelerinin (comites de gestion) kurulmasına rağmen, bunların demokratik şekilde düzenlenmesinde örgütsel rol oynayan kurum, en büyük sendika federasyonu olan UGTA oldu. (21) Ve son olarak, İspanya'da 1936'da devrimin ve iç savaşın ortasında doğan fabrika komiteleri (özellikle Katalonya'dakiler), hızla yayıldı ve sadece anarko-sendikalist federasyon Confederacion Nacional del Trabajo (CNT)'nun arabulucuğulu ile kısmen koordine edilebildi. (22)

Gramsci ve Pannekoek'in radikal konseyci kavramları bunu saptayamadı, çünkü organizasyon kaynaklarının kıtlığından dolayı, bunalım dönemlerinde doğan bağımsız konseyleri sürdürmek olanaksız olmasa bile çok zordu; ve uzun süredir varlıklarını sürdüren sendikalar, yapı ve işlev açısından değişseler bile egemenliklerini sürdürüyorlardı. Devlet iktidarına devrimle ara verilmesi bunu değiştirebilir ve kontrol yapılarının göreceli kurumsal bağımsızlığı ile işçilerin maddi çıkarlarının savunulması için gereken koşulları yaratabilirdi. Yugoslavya'da işçi konseyleri ile sendikaların birbirlerinden ayrılması bir örnektir. Ancak, devlet iktidarının elegeçirilmesinden önce mücadele etme koşulları, Gramsci'nin önerdiği gönüllü işbirliği ve birden fazla üyelik ile başarılamayacak derecede bir kaynaklar yoğunlaşması ve koordinasyonunu gerektirmektedir. Zamanla resmi bağlantılar gelişir ve da-

ha güçlü, daha iyi kurulmuş örgüt yapıları ile bütünleşir. Bunun başlıca nedenlerinden biri, bağımsız konseylerin tam olarak başaramadığı, fabrika düzeyinden yukarıda kalıcı koordinasyon kurma gereksinimidir. İşçi hareketleri tarihi, örgütlenme yapılarınınkine paralel radikal bir işlevler ayrımına tanık olmamıştır. Devrimci sendikacılıktan sanayi sendikacılığına, yeni kurulanlardan eskilere kadar çeşitli tiplerde sendikalar, çeşitli dönemlerde işçi kontrolu için mücadele verdi. Ancak, kısa vadeli kazançlar için toplu sözleşme yapmayı reddeden sendikacı ve devrimci örgütlenme biçimleri, kendilerini kitleleri temsil eden organlar olarak sürdüremedikleri gibi, daha merkezci yapıları ve pazarlık işlemlerini benimsemektende kaçınamadılar. (23) Gramsci ve Pannekoek'in eleştirilerine hedef olan emek-gücünün giderek meta olmaktan çıkışı, üretim alanının hem içinde hem de dışında gerçekleşti. Piyasa ile destek (işsizlik sigortası, çocuklar, sakatlar ve yaşlılar için tazminatlar) arasındaki bağları gevşeten devlet etkinlikleri ve emekli olma süresini kısaltan yasalarla toplu sözleşmelerin yapılması, kısmi bir mülkiyet kaldırımını temsil etmektedir. (24) Ancak, istihdam koşullarının demokratik şekilde belirlenmesi ve işçi kontrolu aracılığı ile üretim süreci içinde mülkiyetin giderek kaldırılması, fabrika konseyleri bu mücadelede önemli bir rol oynasalar da bağımsız ve kendiliğinden oluşan bu konseylere özgü bir işlev değildi.

Sendikaların toplu sözleşme ve ona bağlı olarak disiplini sağlama görevlerinden dolayı, bunlar 'işçi kontrolu kavramı için kuşkulu bir müttefikti.' (25) Ancak gerekli bir müttefik oldukları kuşkusuzdur. Sendikalar bünyesinde çalışırken kontrol için onların yer almayacağı bağımsız bir tabandaki işçiler örgütü kurulmasını amaçlayan ikili strateji, olsa olsa hem kontrol hem de ekonomik pazarlık yetkilerini zayıflatacak bölünmelere yol açardı. (26) Ve her ne kadar tabandaki guruplar ve bağımsız konsey örgütlerince uygulanan resmi olmayan kontrollar, mücadele koşullarının özellikle uygun olduğu bazı işyer-

lerinde daha etkili olabilse de, mücadele için koşulları uygun olmayan ya da kontrol konularında bilinçsiz olan işgücü sektörleri üzerinde kontrol yetkisinin oluşturulması ve zaman içinde arttırılmasını sağlayan faktör, kontrol pazarlıkları ve yasama aracılığı ile resmileşmedir.

İşçilerin istekleri büyük bir toplumda yasallaşacaksa, sanayi demokrasisi gerçek bir seçenek olarak ortaya çıkacaksa, ve kontrolun daha da genişletilmesi için bir temel sağlanacaksa, kazançların yasallaşması şarttır. Resmileşme ile mümkün kılınan işçi kontrolünün daha düzgün ve dengeli yayılması, eşitlikçi ve dayanışmalı bir hareket için ön koşuldur. Bürokratikleşme tehlikeleri, sendikaların demokratikleştirilmesini kesinlikle zorunlu kılmaktadır. (27) Ancak bu sorun, düşmanca mücadele koşulları altında tüm büyük çaplı ve süreli işçi hareketleri için geçerlidir. Hiçbir etkin ve kalıcı işçi organizasyonu kapitalist iktidar koşulları altında mücadele vermenin çelişkili etkilerinden kurtulamaz. Bağımsız konsey hareketleri de bu sorunları çözmeyi başaramamıştır. Sendikalar gerçekten de üretimin kontrolu için savaş vermek açısından tehlikeli bir yer olabilirler, ancak tarih bize daha etkin bir alan vermemiştir.

11. Bölümün Dipnotları

(1) Antonio Gramsci, «Selections From Political Writings, 1910-1920», s. 98-108, 260-68.

(2) Bricianer, s. 99-107.

(3) a.e., s. 269; Pannekoek, «Workers Councils», s. 47. Benzer bir konsey yanlısı görüş için bak: Paul Mattick, «Anti-Bolshevik Communism», White Plains, New York 1978, s. 73-86, 211-230.

(4) James Hinton, «The First Shop Stewards' Movement».

(5) Roger Picard, «Le Mouvement syndical durant la guerre», Paris 1927; s. 116; «Le Contrôle sur la gestion des enterprises», Paris 1922; William Oualid ve Charles Picquenard, «Salaries et Tarifs», Paris 1928, s. 420.

(6) Fritz Opel, «Der deutsche Metallarbeiter-Verband wahrend des Ersten Weltkrieges und der Revolution», Hanover 1958; von Oertzen, «Betriebstrate», s. 271.

(7) Martin Clark, s. 36, 80; Mario Abrate, «La Lotta Sindacale nella Industrializzazione in Itallia, 1906-1919», editör R. Quinalt, Popular Protest and Public Order, New York 1974, s. 215-42.

(8) Hinton, bölüm 8; Ian McLean, 'Popular Protest and Public Order: Red Clydeside, 1915-1919', şu kitabın içinde: R. Quinalt ve J. Stevenson, (derl.), Popular Protest and Public Order, New York, 1974, s. 215-242.

(9) Alıntı: Paolo Spriano, «The Occupation of the Factories», çev. Gwyn Williams, Londra 1975, s. 91. Ayrıca bak: Angelo Tasca'nın yazdığı makaleler, Antonio Gramsci: Selections From Political Writings, 1910-1920.

(10) Martin Clark, s. 179.

(11) Rürup, Kolb ve eFldman, s. 100.

(12) a.e., s. 90; von Oetzen, «Betriebstrate». Sendikaların güçleri, eski Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinde de görüldü. Bak: Jan Svejner, «Workers' Participation in Management in Czechoslovakia», Birinci Uluslararası Öz Yönetim Konferansı'nda okunan yazı, Ithaca, New York, Haziran 1975, s. 1-4.

(13) Karl Mannheim, «Essays on the Sociology of Knowledge», Londra 1952, s. 283.

(14) Bak : Oberschall, «Social Conflict and Social Movements», s. 158.

(15) Charles Maier, «The Two Postwar Eras and the Conditions for Stability in Twentieth Century Western Europe», American Historical Review, 86 : 2 (Nisan 1981), s. 334.

(16) Martin Slater, «Workers Councils in Italy : Past Developments and Future Projects», editör G. David Garson, Workers' Self-Management in Industry : The West European Experience, New York 1977, s. 192-213.

(17) Andrew Martin, «Sweden : Industrial Democracy and Social Democratic Strategy», G. David Garson'un kitabı, s. 49-96.

(18) Eric Batstone, Ian Boraston ve Stephen Frenkel, «Shop Stewards in Action», Oxford 1977.

(19) Espinosa ve Zimbalist, «Economic Democracy», s. 108.

(20) Evelyn Huber Stephens, «The Politics of Workers' Participation : The Peruvian Approach in Comparative Perspective», New York 1980.

(21) Clegg, «Workers' Self-management in Algeria», s. 45.

(22) Gaston Leval, «Collectives in the Spanish Revolution», çev. Vernon Richards, Londra 1975; Sam Dolgoff, «The Anarchist Collectives», New York 1974.

(23) Fransa'daki CGT'de oldu, IWW ve CNT'deki güçlü eğilim de buydu. Bak : James Weinstein, «The IWW and American Socialism», Socialist Review, no. 5 (Eylül-Ekim 1970), s. 3-41; Gerald Meaker, «The Revolutionary Left in Spain, 1914-1923», Stanford 1974; Larry Peterson, «The One Big Union in International Perspective : Revolutionary Industrial Unionism, 1900-1925», editörler James Cronin ve Carmen Sirianni, Work, Community and Power : The Experience of Labour in Europe and America 1900-1925, Phidelphia 1933.

(24) Erik Olin Wright, «Class, Crisis and State», s. 235.

(25) Richard Hyman, «Workers Control and Revolutionary Theory», Socialist Register 1974, Londra 1974, s. 265.

(26) Michael Barratt Brown, Ken Coates ve Tony Topham», «Workers' Control Versus Revolutionary Theory», Socialist Register 1975, Londra 1975, s. 299.

(27) Bundan dolayı, Brown, Coates ve Topham'ın belirttiği (s. 303) gibi, işyerinde sendikalar aracılığı ile aday gösterme ve rapor verme işlevleri gerekmektedir.

Epilog
Stalizm ve Rus Devrimi

Rus Devrimi hiçbir zaman halk konseylerine dayalı ikili iktidar stratejisi ile mevcut devlet yapıları aracılığı ile iktidarın ele geçirilmesine dayalı strateji arasında bir seçim yapma fırsatını vermedi. Şubat devriminden sonra olayların akışını yönlendiren işçiler ve askerler, hiçbir zaman demokratik devrimin meşruluğunun sovyetlere bağlı olduğundan kuşkuya düşmedi. Gelişi güzel kurulan ve çarın devrilmesinden sonra sürekli olarak değişiklikler yapılan Geçici Hükümet, bunun koşullu meşruluğunu sağlayacak yönetim kapasitesine kesinlikle sahip değildi. Menşevikler ve SR'ler, iktidarı ele geçirmeksizin, ayrı bir barış anlaşması imzalamaksızın ve bir Anayasal Meclis için erken seçime gitmeksizin liberal-demokratik bir düzenin sağlanması için uygun fırsatların ellerinden kayıp gitmesine izin verdiler. Sonunda Meclis kurulduğunda hiçbir canlılığa sahip değildi ve kapatılmasaydı zaten kendi kendini feshedecekti. Ekim devrimi, en stratejik konumlara sahip siyasetçilerin çok iyi bildiği bir gerçeği doğrulamaktan başka bir işe yaramamıştı: Bölünmeyi önlemek için barış ve etkin ekonomik kontroller gerektiren demokrasi olasılıkları, sovyetlerin elindeydi.

İyi ama bu olasılıklara ne oldu? Nasıl oldu da Paris Komünü'nün ilkelerinden kuramsal olarak esinlenen bir devlet on yıldan az bir süre içinde anormal bir Stalinci Leviathan'a, (*) hiçbir devrimcinin düşleyemeyeceğe ölçüde çarlık otokrasisinin siyasi kültürü ile devamlılık gösteren bir devlete dönüşebildi? Nasıl oldu da 1917'de başarılan

---

(*) **İngiliz filozofu Hobbes'un yapıtı. Leviathan devleti simgeleyen bir canavardır.**

demokratik fabrika ilişkileri 1930'larda Witte ve Stolypin dönemindekinden daha düzensiz, sömürücü ve otoriter düzenlemelere dönüştürülebildi? Nasıl oldu da toprak sahibi soylulara hızlı ve kesin bir darbe indiren köylülere geçmişte tanık olduklarından çok daha zalim bir ikinci kollektivizasyon serfliği muamelesi yapılabildi?

Bu sorular, kendilerini Rus devrimi ile özdeşleştiren herkesi rahatsız etmiştir, ve ne taraftarlarından ne de muhaliflerinden basit ve hazır bir yanıt alınamamıştır. Devrimi ve bunun yirminci yüzyıl ve sonrasındaki önemini ele alan her araştırma, bu sorularla yeniden yüzleşmelidir. Ben, halk demokrasisinin nesnel olasılıklarını ve kurumsal oluşum seçeneklerini inceliyerek bu uzun vadeli sorular için devrimin ilk yıllarındaki olayların önemini değerlendirmeyi amaçladım. Yine de, bu olasılıkları yaratan ve kısıtlayan savaş ve iç savaş koşulları Rus sosyo-politik tarihinin kökleri derinlerde yatan özellikleri ile birlikte incelendiğinde, hareketin üstten yönetilen bürokratik bir rejimin yükselmesine yol açtığı çok açık görülmektedir.

Otokratik yönetimin temeli, Rus köylerinin dağınık ve birbirinden uzak olma özelliğiydi, devrim bu yapısal özelliği hemen hiç değiştiremedi. Hiçbir burjuva-demokratik reform, köylülerin köy düzeyi üzerinde katılması için siyasi üstyapı sağlamadı. Ve bu dönemdeki hiçbir köylü muhalefeti, devleti kurmağa yönelik bağımsız kapasiteye sahip olamadı. Bundan dolayı, şehirli proletaryanın devrimi, kaçınılmaz olarak siyasi üstyapının köyler üzerinde empoze edilmesine neden olacaktı, daha az baskı uygulama eğiliminde olsa da.

Proletarya sayısal açıdan zayıftı, genel kültür düzeyi düşüktü; bu faktörler sosyal bölünme, dökülen kanlar ve iç savaşta devletin kurulması ile daha da ağırlaştı. 1917 başlarında gündeme getirilen sovyetlerin bürokratikleştirilmesi, 1921'de daha da genişletildi. Bürokratik adetleri nedeniyle adları haklı olarak kötüye çıkan eski çarlık dönemi memurlarına devlet yönetiminde gerek duyuluyor-

du. Yine de, ekonomik çöküş koşulları altında ne eski yönetim mekanizmaları ne de ikili iktidarın yeni organları geniş çaplı demokratik kontrolu sağlayabilecek kurumsal değişimi yapabildi. Sonuçta ortaya çıkan kurumsal tutarsızlık, düzensizlik ve maddi eksiklikler, kendilerine özgü bir otoriter kontrol ve despot yönetimin ortaya çıkmasına neden oldu. Devleti kurmanın getirdiği karmaşa ve devrimin sosyal temelinin aşınması, tarihi değişimin dayanağı olarak Bolşevik partiye bağımlılığa yol açtı. İç savaşın sonunda, parti içinde askeri sistem benzeri bir yönetim zinciri oluştu, özgür görüşme ve tartışmaya ilişkin demokratik miras bir yana atıldı. Bundan sonraki kritik kavşakta askeri düzenli seferberliğin sorunları çözebileceği düşünülüyordu.

Eğer hızla ve zorlamayla yapılan sanayileşme, Sovyetler Birliği'nin düzenli büyüyecek ve kendisini yabancı orduların saldırılarından koruyacak büyük bir güce dönüştürülmesi için gerekliyse, devlet ve işyerindeki kısa vadeli demokratik olasılıkların değerlendirilmesi bunun yanında ikinci kalıyordu. Bu olasılıklar, öteki hareketlerin anlaşılması için gerekebilecek devrimci katılımın ilginç dinamiklerini göstermektedir. Ya da gelecektekilere esin kaynağı olan kahramanca devrimciliğin köklerini açığa çıkarmaktadır. Ancak, zorla sanayileşmenin gerekli olduğunu kabul eden herhangi bir görüş açısından bu olasılıklar, uzun vadeli gelişme umutlarına temelde ters düşecektir. Ilımlı katılma hakları ve bağımsız güç temelleri olan fabrika komiteleri ve sendikalar bile katı rejimi, tüketimde görülen önemli düşüşü, ve Stalinist sanayileşme hareketinin yol açtığı kentsel yaşam koşullarındaki kötüleşmeyi hiçbir zaman isteyerek kabullenmediler. Ilımlı temsil mekanizmaları olan siyasi kurumlar bile bu sanayileşme hareketini onaylamazlardı, ya da halkın büyük bir çoğunluğunun yaşamları üzerindeki korkunç etkilerin darbesiyle yıkılırlardı. Ve hiçbir mantıklı koşul bunları sağlayamıyorsa ya da köylüleri sanayi büyümesini sürdürecek miktarda tahıl ürününü gönüllü vermeğe ikna

edemiyorsa köy komünlerinin gelişme olasılıklarını araştırmak neye yarardı?

Sovyet bloğundaki çağdaş seçenekleri öne süren önde gelen kuramcılardan Rudolf Bahro, köylülerin gerikalmışlığını ortadan kaldırmak ve kapitalizme dönüşü önlemek için zorla sanayileşme ve kollektivizmin gerekli olduğunu belirtti. 1920'lerdeki parti mücadeleleri 'Yeni bir despotizmin doğuşundan başka birşey değildi,' ve Stalin'in kazanmasının nedeni, tarihin Sovyet devletine verdiği görevlere 'uygun' olmasıydı (1) Devrimci devlet kurma süreçleri hakkında daha dikkatli bir karşılaştırmalı analiz yapan Theda Skocpol da aynı sonuca varmaktadır. NEP bir kere savaş öncesi sanayi potansiyeline dayalı iyileşmeyi sağladıktan sonra 'sermaye ve insan gücünün olağanüstü dağılımı' gerekecekti. Ancak, Sovyet sanayinin üretim kapasitesi ve tarıma karşı devletin kontrol ettiği sanayiyi koruyan fiyat siyasetlerinden dolayı, köylüler buna izin verecek miktarda tahıl ürünü pazarlamaktan kaçınacaktı. Parti-devlet köylüleri gönüllü olarak daha fazla tahıl vermeye ikna ederek ya da daha verimli, tarım teknikleri sağlayacak siyasi-örgütsel araçlara sahip olmadığı için, eldeki seçenek ya onlara saldırmak ya da ulusal ekonomik gelişme üzerindeki veto haklarını kullanmalarına izin vermekti. Stalin'in bulduğu çözüm yolu en etkili olanıydı, çünkü askeri hazırlıkların gereksinimlerini karşılayacak ve partinin iç savaş tarzı eylemcilik mirası üzerine kurulabilecek bir yoldu. 'Sovyet Rusya gelişmiş tüketim sanayilerine ve yeterince verimli, ticari amaçlı, hafif sanayilerin taleplerini karşılayabilecek bir kırsal kesim sektörüne sahip olsaydı, Bukharin'in stratejisi daha umut verici olacaktı. Bu koşullardan hiçbirinin var olmaması, Bukharin'in yaklaşımının miras açısından uygulanmaz olduğunu göstermektedir.' (2)

Zorla sanayileşme ve kollektivizm ile ilgili Stalinist biçimlerin tarihi açıdan gerekli olduğu (ya da o koşullar altında en uygun oldukları) yolundaki yargıya, hem son zamanlarda Batıda yapılan araştırmalarca hem de bir di-

zi önemli Sovyet araştırmasında karşı çıkılmaktadır. 1920'lerin sonundaki tahıl ürünleri bunalımına rağmen NEP'in tüm olasılıkları daha tükenmemişti. Tarım ve sanayi ile ilgili Stalinist alternatifin felaket getiren sonuçları ile karşılaştırıldığında, Bukharin'in beklentilerini tüm olarak yerine getirememiş olsa bile NEP'in programı daha uygulanabilir ve yeğlenir bir çerçeveydi. Robert Tucker'in belirttiği gibi, 'Günümüzde Sovyet kaynaklarından elde edilen daha çok sayıda verilere dayanarak yapılan akademik araştırmalardan elde edilen sonuçlar şunu göstermektedir: «1920'lerdeki Yeni Ekonomik Siyaset sürdürülseydi, en azından sanayileşme oranı Sovyetler Birliği'nin hem şehirli hem de kırsal kesim halkına daha az fatura edilerek arttırılabilirdi.» (3) Gerçekten de, Bukharin Stalinist siyasette o kadar çok eksiklik ve uzun vadeli maliyet saptamış ve bunlara karşı o kadar çok alternatif önermişti ki yaklaşımı günümüzde aklanmış ve doğrulanmış kabul edilmektedir. (4)

NEP'in daha sonraki yıllarda aldığı şekilde Bukharinist strateji, köylülerin pasifçe ulusal ekonomik gelişme yönünü belirlemelerine izin verilmesini önermediği gibi, devletin etkin rolünü de küçümsemedi. Bu, önceki görüşlere özgü bir özellikti. Ancak, 1921'de bütün partiler yatırımlarda artış yapılması gerektiğini kabul etti ve Bukharin'de sermaye malları sektörünün tüketim malları sektöründen daha hızlı büyümesi gerektiğini kabullendi. Sorun, Sovyet sanayi ve tarımının ne kadar hızlı ve ne oranda büyüyebileceğiydi. 1928'de ulaşılan % 20 oranındaki büyüme hızı yeterli ve düzenli olarak kabul ediliyordu, ve daha büyük oranda bir büyüme, gelirlerin azalmasına yol açacaktı, bu gerçekten de oldu. Bukharin'e göre devlet koltuğunda oturup piyasanın kendi kendisine bir yön almasını izlememeliydi. Planlamada etkin bir rol oynamalıydı, ancak küçük üreticilerin insiyatifini önleyecek aşırı ayrıntılı planlamadan kaçınmalıydı, zaten bunun için örgütsel kapasite yetersizdi. Bukharin, aynı şekilde devletin köylülere ait bazı kaynaklara el koyması ve kısmi ancak

gönüllü kollektivizmi oluşturması gerektiğini kabul etti. Stalin'in yenilgiye uğrayan solun programını benimsediğide doğru değildir, çünkü Troçki ve Preobrazhensky, NEP'in temel çerçevesini reddetmemişti. Solun Stalin'den gelecek tehlikeleri tümüyle hesaplayamamasına rağmen, Bukharin ve Troçki'nin programları, 1928 sonbaharından itibaren temel bir bütünlük gösterdi. Troçki, Stalin'in süper büyüme temposunu çok eleştiriyordu ve zorla kollektivizm ile kulakların yok edilmesine son verilmesi gerektiğini belirtiyordu. Troçki, 1932'de Bukharin'in 1928-29 platformunun tümüyle değiştirilmesi anlamına gelen bir öneride bulundu. Ciddi bir Bolşevik ekonomisi analizinin en yüksek program ve düşünce düzeyinde yapılması, NEP'in koyduğu parametreler içinde gerçekleştirildi. Ve Stalin, sol ve sağ kanatların bir birleşimi olan, Aralık 1927'deki Beşinci Parti Kongresi'nde onaylanan plandan vazgeçtiğinde 'ekonomik ve sosyal değişikliğe ilişkin Bolşevik düşünce tarzından da vazgeçmiş oldu.' (5)

Stalin'in zorla sanayileşme ve kollektivizmde uyguladığı askeri sistem de ciddi ölçüde tartışmaya açıktır. Bu dönemde gerçek bir istila tehditi kesinlikle yoktu ve üst düzey Sovyet liderleri bunu iyi biliyorlardı. 'Savaş korkusu 1927'de Sovyet politikacıları tarafından kaba ve zalim bir şekilde yönlendirildi,' (6) ve Stalinci siyasetler ile onların yol açtığı büyük fedakarlıkların doğrulanması için kullanıldı. Stalin'in korkuları gerçek olsaydı, izlenen siyasetler ancak bir intihar niteliği taşıyabilirdi. Artık sosyal demokratları başlıca düşman olarak gören Comintern (Komünist Enternasyonal) çizgisindeki değişiklik, Hitler'in iktidara geçmesini sağladı. Yanısıra, Sovyetler Birliği eğer beş yıllık planların ilk yıllarında saldırıya uğrasaydı, tahmin edilemeyen sosyal bozulma ile birleşen çok hızlı, kaos benzeri büyümenin olağanüstü dezavantajların acısını çekecek ve avantajların hemen hiçbirinden yararlanamayacaktı. Askeri üretimde kaydadeğer bir artış, ancak farklı bir ekonomik strateji ile mümkün olabilirdi. Ülke böylece Alman istilasını çok daha büyük sosyal dayanışma,

daha geniş ve sağlam bir demokrasi temeli, daha büyük genel ekonomi etkinliği, ve savaştan dolayı ciddi bir sekteye uğramamış bir tarım sektörü ile karşılayabilirdi. (7) Sovyetler Birliğinin resmen sosyalist olduğunu ilan ettiği 1936'da, şehirlerde ölen çocuk sayısı doğanlardan fazlaydı. Stalin'in savunma çabalarının rasyonelliği de Kızıl Ordu'daki en yetenekli subayların onayını alamadı. Hiçbir gelişme stratejisi risksiz değildi. Ancak, Stalin'in stratejisi, askeri savunmanın belirli rasyonelliğini kesinlikle içermiyordu.

Tarım ve sanayi gelişmesi açısından bakıldığında, 'Sovyet tarımının toplu kollektivizmi, gerçek bir ekonomik siyaset felaketi olarak görülmelidir.' (8) Bunun en azından her iki sektörde devlet kontrolu altındaki etkinliklerin hızla gelişmesine olanak sağladığını öne sürmek, tek mantıklı Stalinist devlet kuruluşunun alternatif siyasetlerin göreceli uygulanabilirliğinden daha iyi olduğunu söylemek demektir. (9) Tahıl alımları bu yıllarda hızla arttı, ancak bunun nedeni, piyasadaki dağılımın çok az kısmının sanayiye gitmesi ve böylece devletin küçük kasabalara ve ormancılık bölgelerine tahıl sağlamak zorunda kalmasıydı. (10) Pazarlanan toplam tarım ürünleri gerçekte azalıyordu. Sanayi yatırımlarındaki artış oranı, tarım fazlasındaki yükselme ile değil, baskı önlemleriyle kentli işçi sınfının çok fazla sömürülmesi ile finanse ediliyordu. Kollektivizm aslında bir yanda sanayiden tarıma net kaynak transferi sağlarken öte yanda Rus tarihinin en kötü kıtlık döneminde tarım ürünlerinde düşüş olmasına yol açıyordu. Tahmin edileceği gibi, köylüler kollektivizme pasif direnişle ve hayvanlarını keserek karşılık verdiler, kollektivizmin ilk yılında yitirilen canlı hayvan sayısı, tüm iç savaşta yitirilenden daha fazlaydı ve rejim traktör üretimi için yatırım yapmak zorunda kaldı, ancak Büyük Hareket'ten önce mevcut traktör sayısına ulaşamadı. Milyonlarca kişi bu dönemde öldü ve Sovyet tarımı o zamandan bu yana kronik bir duraklama dönemine girdi. (11)

Bunun tersine, Bukharin'in siyasi tavsiyeleri daha sağlam temellere sahipti. Küçük çaplı sanayi ve el sanatları, Birinci Dünya Savaşından önce gayrisafi sanayi ürünlerinin % 35'ini oluşturuyordu ve küçük sermaye girdileri ile kolayca seferber edilebilirdi. Sadece sanayi kooperatiflerinde çalışan işçilerin sayısı bile 1925'te önemli düzeydeydi. Pekçok yerel kolkhoz organizatörünün saptadığı gibi, tarım üretimi modern makineler olmadan da arttırılabilirdi. Bukharin ve öteki iktisatçıların saban, orak ve gübre üretimine ve tohum ıslahı ile öteki basit tarım tekniklerinin geliştirilmesine ilişkin önerileri nıantıklıydı ve büyük harcamalar yapılmaksızın gerçekleştirilebilirdi. Yanısıra, bu emek yoğun tekniklerin sanayi ve tarımda kullanılması, kırsal kesimdeki nüfus fazlasının çekilmesine yardımcı olabilirdi. Bu 'iki ayağı üzerinde yürüme' siyaseti, 1920'lerin sonunda pratikte uygulanabilirdi (12), Çin tarzı bir toplu köylü üretimi organizasyonu yapılmasa bile.

Bu siyasetin göreceli uygulanabilirliği, Stalin'in süper hızlı temposu ve teknolojik dağılım olmayışından doğan dev bir sermaye kaybının ışığı altında daha da belirgin görülmektedir, ve Bukharin'in 'bugünün fabrikalarını yarının tuğlaları olmadan inşa etmek olanaksızdır' şeklindeki açıklamasını da onaylamaktadır. Zorla sanayileşme hareketinden dolayı inşaat projeleri çok genişletildi ve bunların çoğu yıllarca tamamlanamadı. Plansız ve kaos benzeri temizliklerin yol açtığı dar boğazlar, mevcut kapasitenin büyük bir bölümünü felç etti. Burjuva yöneticilerin ilk temizlikleri ciddi zorluklar yaratmış ve giderek şişen mekanizmalar, öteki kaynaklarıda tüketmişti. Seferberlikle bağımtılı sanayi temizlikleri ve kontrol sistemi, teknik ilerleme üzerinde çok olumsuz bir etki yarattı; mühendisler sanayiden ayrıldı, müdürler yeniliklere direnmek için etkili yöntemler geliştirdi ve kağıt üzerindeki sonuçlar gerçek rakamların yerine yazılmağa başlandı. (13) Tüketim mamulleri üretiminin gözardı edilmesi, tahıl dışsatımındaki artış, dağıtım ağının parçalanması ve ortaya çıkan spekülasyonlar sonucunda kentlerdeki yaşam stan-

dartları düştü, ona bağlı olarak emek üretkenliği de azaldı. İşçi sınıfının morali en düşük düzeyine indi, toplu hırsızlık olayları yaygın ve önlenemez bir hal aldı. Moshe Lewin'in belirttiği gibi, 'devlet mülkiyetine saygı duymayan ulus, bir hırsızlar ulusuna dönüşmüş gibiydi.' (14)

Stalin'in siyasetlerinin işçi sınıfı boyutlarını büyük ölçüde arttırdığı, ancak bunun yanında onu bir sınıf olmaktan çıkarıp yok ettiği kuşkusuzdur. Vasıflı işçilerin ender bulunduğu bir dönemde, en yetenekli ve deneyimli işçiler çoğunlukla gereksiz yere üretimden alınarak yönetim mekanizması içinde dağıtıldı; bu, siyasi amaçlı ve sosyal açıdan yönlendirici temizlik hareketlerinin sonucuydu. Başarı ve ilerleme yolları büyük ölçüde bireyselleştirildi ve terörist bir bürokratik çevreye alındı. Şehirlere topluca göç edenler, iş bulamadıkları fabrikaları bir tren istasyonu ve 'göçebe çingene kampları' olarak kullandılar.' (15) Yine de, bu dönemin başlarında Rus işçi sınıfı hâlâ seferberlik için önemli bir kapasiteye sahipti. 'Rus devrimini karakterize eden ve 1920'lerde de süren işçi kontrolu ve teknik uzmanların haklarına ilişkin büyük çekişmeler', 1931'e kadar bütün hızıyla devam etti. (16) On yılın başlarında yapılan 'Kültür devrimi' kampanyaları, işçiler ve gençler arasında otorite karşıtı ve ütopik/idealist bir seferberlik zemini oluştuğunu gösterdi; bunların çoğu iç savaşa katılmak yoluyla askeri eylemlerde pişmemiş, fakat devrimin kahramanlık günlerine özlemle bakan kişilerdi. (17) Bu, kuşkusuz iç savaşta çok acı çeken ve kayıp veren, bu yüzden de ona erkekler gibi mitos gözüyle bakamayan Sovyet kadınları için de geçerliydi. Öteki seçeneklerin bulunmadığı ve işçi sımfı yaşamının ekonomik güvensizliğinin artması üzerine, bu otorite karşıtı potansiyelin çoğu sadece bireysel seferberliğe, ya da daha talihsizler için umutsuz ve anti sosyal hayatta kalma mücadelelerine kanalize oldu.

Ancak, Stalinci sanayileşme sadece pasif ve ilgisiz işçi kitlelerine empoze edilmedi. Ve mevcut alternatif ekonomik stratejilerin işçi sınıfının seferberliği için daha bü-

yük fırsatlar sağlayabileceği de kuşkusuzdur. Bunun alabileceği biçimleri belirlemek için daha çok sosyal-tarihi araştırmalar yapılmalıdır. En azından yarı bağımsız statüye sahip sendikalar, NEP'in sürekli ve ilerici değişimi altında var olabilirdi. Ve her ne kadar Bukharin işçi kontrolunun savunucusu olarak kalmadıysa da, işçi katılımının çeşitli biçimleri, onun geneldeki yaklaşımına uygun olurdu.

Böyle bir katılım, Rus işçileri arasında çok yaygın olan otorite aleyhtarlığını ve onların hiç de az olmayan üretken emek aracılığı ile öğrenme kapasitelerini hareketa geçirebilirdi; bu kapasite, onların meslekdaşlarından gelen toplu desteğe ilişkin yasal çerçeve olmaksızın da sorumlu görevlere terfi etmelerinde görülmektedir. Sovyet projelerinde çalışan Amerikalı mühendisler, vasıflı işçilerin ve atelyede edindikleri deneyimlerle mühendis olan 'alaylıların' tavsiyelerine üniversiteden yeni mezun olmuş mühendisler uymadığında çıkan protestolara ve işe ara verme eylemlerine tanık oldular. (18) Toplu öğrenim ve katılma fırsatları, çalışma gününün kısaltılması ile dahada mümkün oldu ve Bukharin'in programı, vardiyaların sayısını arttırmak ve böylece sanayi kapasitesinin daha etkin kullanılmasını sağlamak amacıyla mesai saatlerinin daha da kısaltılmasını öneriyordu.

Azaltılan çalışma süresi ve artan katılma ve öğrenme fırsatları, maaş artışı isteklerini dengeleyebilirdi, ancak bu istekler kaçınılmaz olarak yukarıdan baskıların gelmesine yol açıyordu. Yine de, işçilerin katılma planları, çok farklı koşullar altında, yüksek düzeyde yatırımlara ve ücret kısıtlamalarına düşmanca bakmıyordu. Genel birikim ritimlerini düzenleyen devlet kontrolları da köylülerle etkin bir ekonomik dayanışmaya girilmesini —Bukharin'in programındaki kilit nokta— engelleyecek birleştirici isteklerin zincirden boşanmasına izin vermeyecek bir dizi katılım biçimleriyle uyumluydu. Böyle bir sistemin yaratacağı gerilim, en hafif terimle önemli olurdu. Ve Sosyalist solun en demokratik kesimlerinin işçi yanlısı

eğilimlerine karşı militanca mücadele verilmesi kesinlikle gerekiyordu. Yine de, Bukharinist bir strateji içinde mevcut seçenekler, maksimum düzeyde olmaktan uzaktı. Eğer devrim deneyimleri bir gösterge ise, sorumluluk ve yaptırım yetkisine sahip fabrika komiteleri, Stalin'in süper temposunda yer alan koşullardan daha az sömürü ve daha az karmaşa koşulları altında, sanayi hırsızlığını kontrol etmekte fabrika müdürlerinden, parti kadrolarından ya da gizli polisten çok daha başarılı olurdu. Ve işçilerin uzınanlara duyduğu kuşkunun dikkatleri ekonomik sorunlardan uzaklaştırmak için kötümser şekilde yönlendirilmediği koşullarda (19), fabrika komiteleri, otorite ile Stalin'in siyasetlerinde yer alanlardan çok daha düzenli ilişkiler kurabilirdi. Fabrika komitelerinin tutumu bu açıdan devrim sırasında tutarsız ya da düşüncesiz olmamıştı, tersine hem uzmanların (spetsy) sömürüye yönelik tutumlarını önlemek, hem de üretimi sürdürmek için onlarla işbirliği yapmak arzusu ile yönlendirilmişti.

Uzmanların günlük üretim etkinliklerinde oynadıkları rol, yararlandıkları imtiyazlar ve işçilerin fırsata susamış oldukları göz önüne alındığında, her iki yanda da pekçok gerginlik ve anlaşmazlık çıkacağı kuşkusuzdu. Yine de, seçimle gelmiş işçi organlarınca uygulanan çeşitli toplu, kamu ve muhasebe kontrollarının 1930'larda olduğu gibi uzmanlar arasında güvensizlik, risk, korku, karmaşa ve yaratıcı insiyatif eksikliği yaratacağını düşünmek zordur. Bir mühendisin belirttiği gibi, 'üretim sırasında mühendis sürekli endişeyle titrer.' (20) Bu, yerel yetkilerin kötüye kullanılmasının değil, sanayileşme temposu ve biçimlerinin bir sonucuydu.

Gerçek demokratikleşme olasılıklarının ulusal ölçekte sınırlı kaldığı koşullar altında, göreceli kurumsal bağımsızlığa ve üretim yaşamının önemli alanlarında katılma yetkisine sahip fabrika komiteleri, uzun vadede bir demokratik sosyalist düzen için en yüksek umutları temsil edecekti. Yeni şehirli olmuş köylüler, eşitlikçilik ve işbirliği geleneklerine dayanılarak sanayi üretimi disiplini-

ne alıştırılabilirdi. Çalışma koşullarının savunulması, değiştirilmesi ve önemli kültür hizmetlerinin verilmesinden sorumlu fabrika komiteleri, işyerindeki koşulların düzeltilmesine ve bunların totaliter yönlendirme ve kontrol karşısında daha az zarar görmelerine yardımcı olabilirdi. Yeni işçilerin alınması ve demokratik uygulamaların yerel parti hücreleri içinde yenilenmesi için önemli bir mekanizma sağlayabilirlerdi; bu gelişme tüm sistem içinde yankılanırdı. Komiteler belki de çok partili rekabet geleneklerini tüm sosyalizm projesini en az tehdit edecek şekilde işçi sınıfı içinde canlandırabilirdi. Ve kentli proleteryanın ve günlük yaşam merkezciliğinin yoğunlaştığı günlük yaşam koşulları altında, oldukça az sayıda militan, bu kurumlar aracılığı ile ileri düzeyde demokrasiye geçişi sağlayabilirdi. Bolşevik düşünürler arasında ideolojik engeller oldukça güçlüydü ve işçi kontrolu anarko-sendikalist bir yutturmaca olarak nitelendirilerek yasaklandı. Ancak, disiplin önemlerine rağmen, işçi kontrolu vaatleri parti içinde ve çevresinde sürekli yinelendi, ve işyerinde demokratikleşme sürecinin başlatılmasında kullanılabilecek örgütsel kapasiteler yok değildi.

Stalinizmin kazandığı zaferin nedenleri kuşkusuz daha uzun yıllar tartışılacaktır. Bu soru ne akademik önemini ne de siyasi ilintisini yitirmiştir. Ancak, günümüzdeki bilgi düzeyimiz, 'tarihi çevre, gelenek ve sosyal ilişkiler farklı yollara gidilmesine yeterliydi' (21) şeklinde romantik veya gönüllü yorumlar yapmamızı önlemektedir. Farklı bir yola gidilmemesi, sadece gerçekçi açıdan değişime açık faktörlerin önemli etkisine değinilerek açıklanabilir. Eğer gelişme ağırlığının inanılmaz derecede üstten yönetilen ve kentlerde yoğunlaşan bürokratik yönetimi beraberinde getirdiği doğruysa, tüm bürokrasi biçimlerinin aynı derecede baskı yanlısı ya da ileri düzeyde demokrasi ile uyumsuz olmadıkları da doğrudur. Komünist Parti, Sovyet devletinin kurulmasında egemen örgütsel güç oldu. İç savaş benzeri yöntemlerin etkisi derin, taşrada uygulanmaları en az düzeyde oldu ve kariyerizm yay-

gındı. Ve yine de parti-devlet bürokrasisi, 1929'dan sonra gerçekleşen büyük değişimin itici gücü değildi. Bu, daha çok Stalin klikleri tarafından başka koşullarda alınması gerekeceklerden çok daha radikal ve tehlikeli önlemlerce kamçılanan ve öne itilen tutucu ve başıboş bir kesimdi. (22) Sayısız kıdemli parti görevlisi ve belki de Politbüro'nun çoğunluğu da dahil olmak üzere pekçok kişi, savaş komünizmi yöntemlerine geri dönülmesini kesinlikle istemiyordu. (23) Bu açık antipati ya da pasif geri çekilme, parti-devlet mekanizmasının tüm kademelerine erişmişti Ve Bolşeviklerin programcı düşünce tarzları, temelde NEP'in belirlediği parametreler içinde kalmıştı.

1920'lerin sonlarında ekonomik gelişim stratejileri üzerinde sol ve sağ kanatların birleşmesi açısından bakıldığında, Onuncu Parti Kongresi'nde parti içi kliklerin yasaklanması, sadece bir anlık tarihi sonucu olan bir önlem olarak ortaya çıkmaktadır. Eğer ceza yaptırımları riski olmadan farklı görüşlerin tartışılması mümkün olsaydı, Stalinist görüş zorla kabul ettirilmeden önce bir birleşme sağlanabilirdi. Bir kere sonuçlar ortaya çıktığında Stalinist görüş hemen hemen kesinlikle geri çevrilirdi. Ancak resmi klikler yasadışı kabul edildiği sürece Stalin Genel Sekreterlik yetkilerini ve Orgbüro'da iskemleye sahip tek Politbüro üyesi olarak ağırlığını kullanarak klik farklılıklarını yönlendirmeyi, muhaliflerini yoketmeyi ve kendi kişisel gücünü doruğa çıkarmayı başardı. Hem sol hem de sağ kanat, parti içindeki çoğulcu eğilimleri gereksiz yere ortadan kaldıran ve 1920'lerde iktidarın ve devlet kurma görevlerinin korunması için kesinlikle gerekli ya da kaçınılmaz olmayan örgütsel mekanizmalara karşı çıkmamanın bedelini ağır ödediler. (24) Yirminci yüzyılın ilk devrimci devletinde sosyalizmi kurmamanın bedelini de.

EPILOG BÖLÜMÜNÜN DİPNOTLARI

(1) Rudolf Bahro, «The Alternatives in Eastern Europe», Londra 1978, s. 116.

(2) Skocpol, «States and Social Revolutlions» s. 225. Aşağıda anlatılan bu sonucun eleştirilmesine rağmen, Skocpol'un Rusya ve Çin'e uyguladığı karşılaştırmalı analiz dikkati çekecek ölçüde tutarlıdır ve neden Maoist benzeri bir çözümün en azından kısa vadede Rusya'da mevcut bulunmadığını çok inandırıcı olarak açıklamaktadır, yanısıra Stalinist benzeri bir tarım çözüm yolunun da neden Çin'e uygulanamaz olduğunu açıklamaktadır.

(3) Robert Tucker, «Stalinism as Revolution from Above», Stalinism adlı kitapta, New York 1977, s. 88. Tucker bu yapıtında kısa bir süre önce James Milalr'ın A.A. Barsov tarafından sağlanan verilere dayanarak yaptığı araştırmaya da değiniyor. Bak : James Millar, «Mass Collectivization and the Contribution of Soviet Agriculture to the First Five - Year Plan : a Review Article», Slavic Review, 33 : 4 (1974), s.750-766.

(4) Bak : Moshe Lewin, «Political Undercurrents in Soviet Economic Debates», Princeton 1974.

(5) Stephen Cohen, «Bolshevism and Stalinism», editör Robert Tucker, Stalinism, s. 23; Lewin, «Political Undercurrents», s. 68.

(6) John Sontag, «The Soviet War Scare of 1926-1927», The Russian Review, 34 : 1 (Ocak 1975), s. 77.

(7) Alexander Erlich, «The Soviet Industrialization Debate, 1924-28», Cambridge, Mass. 1967; Moshe Lewin, «Society, State and Ideology during the First Five-Year Plan», editör Sheila Fitzpatrick, «Cultural Revolution in Russia, 1928-1931», Bloomington, Indiana 1978, s. 52.

(8) Millar, s. 764.

(9) Skocpol, «States and Social Revolutions», s. 225.

(10) R.W. Davies, «The Socialist Offensive : the Collecti-

vization of Soviet Agriculture, 1929-1930», Cambridge, Mass. 1980, s. 412-13.

(11) Millar; Michael Ellman, «Did the Agriculture Surplus Provide the Resources for the Increase in Investment During the First Five-Year Plan?», Economic Journal, 85 (Aralık 1975), s. 844-64.

(12) Alexander Erlich, «Stalinism and Marxian Growth Models», Tucker'in kitabı, Stalinism, s. 142.

(13) Bailes, «Technology and Society Under Lenin and Stailn», bölüm 4.

(14) Lewin, «Society, State and Ideology During the First Five-Year Plan», s. 60.

(15) a.e., s. 55-56. Cümle, Ordzhonikidze'den alınmıştır.

(16) Baiels, «Technology and Society Under Lenin and Stalin», s. 315-316.

(17) Sheila Fitzpatrick, «Cultural Revolution as Class War», Cutlural Revolution in Russia, s. 8-40; aynı kitabın önsözü; aynı kitapta Gâil Warshofsky Lapidus, «Educational Strategies and Cultural Revolution : the Politics of Soviet Development», s. 93.

(18) Bailes, «Technology and Society Under Lenin and Stalin», s. 308-309.

(19) Fitzpatrick, «Cultural Revolution as Class War», s. 12, 20.

(20) Bailes, «Technology and Society Under Lenin and Stalin», s. 324.

(21) Lewin, «The Social Background of Stalinism», Stalinism, s. 117.

(22) Stephen Cohen, «Bolshevism and Stalinism», s. 26-27.

(23) Tucker, «Stalinism as Revolution from Above», s. 89; Davis, «The Socialist Offensive», s. 397.

(24) Moshe Lewin, «Lenin's Last Struggle»; T.H. Rigby, «Stalinism and the Mono-Organizational Society», Stalinism, s. 67.

BİBLİYOGRAFYA

Abherve, Bertrand. 'Les Origines de la grève des metallurgistes parisiens, juin 1919. *Le Mouvement Social,* No. 93 (October-December 1975), 75-85.

Abrams, Robert. 'The Local Soviets of the RSFSR, 1918-1921.' Unpublished PhD dissertation, Columbia University 1966.

——.'Political Recruitment and Local Government: The Local Soviets of the RSCSR, 1918-21.' *Soviet Studies,* Vol. 19, No. 4 (1967-68), 573-80.

Abrate, Mario. *La Lotta sindacale nella industrializzazione in Italia, 1906-1926.* Turin 1966.

Ackelsberg, Martha. 'The Possibility of Anarchism: The Theory and Practice of Non-Authoritarian Organization.' Unpublished PhD dissertation, Princeton University 1976.

Albert, Michael. *What Is To Be Undone.* Boston 1974.

Andors, Stephen. *China's Industrial Revolution.* New York 1977.

Armeson, Robert. *Total Warfare and Compulsory Labour.* The Hague 1964.

Althusser, Louis. *For Marx.* Trans. Ben Brewster. New York 1969.

Anderson, Perry. *Considerations on Western Marxism.* London 1976.

——.'The Antinomies of Antonio Gramsci.' *New Left Review,* No. 100 (November 1976-January 1977), 5-78.

——. *Lineages of the Absolutist State.* London 1974.

——. *Arguments Within English Marxism.* London 1980.

Andreyev, A. *The Soviets of Workers and Soldiers Deputies on the Eve of the October Revolution.* Moscow 1971.

Anweiler, Oscar. *The Soviets: The Russian Workers, Peasants and Soldiers Councils, 1905-1921.* Trans. Ruth Hein. New York 1974.

Arato, Andrew. 'Reexamining the Second International.' *Telos,* No. 18 (winter, 1973-74), 2-52.

Arendt, Hannah. *On Revolution.* New York 1963.

Arrighi, Giovanni. 'The Class Struggle in Twentieth-century Western Europe.' Paper presented to the Ninth World Congress of Sociology, Uppsala, August 1978.

Arshinov, Peter. *History of the Makhnovist Movement (1918-1921).* Trans. Lorraine and Freddy Perlman. Detroit, Chicago 1974.

Atkinson, Dorothy. 'The Russian Land Commune and the Revolution.' Unpuhlished PhD dissertation, Stanford University 1971.

——. 'The Statistics on the Russian Land Commune, 1905-1917.' *Slavic Review,* Vol. 32 (1973), 773-87.

——, Alexander Dallin and Gail Warshofsky Lapidus, eds *Women in Russia.* Stanford 1977.

Avineri, Shlomo. *'The Social and Political Thought of Karl Marx.* Cambridge 1970.

Avrich, Paul. *Kronstadt 1921.* New York 1970.

——. 'Russian Factory Committees in 1917.' *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas,* Vol. 11 (1963), 161-82.

——, ed. *The Anarchists in the Russian Revolution.* Ithaca 1973.

——. 'The Bolshevik Revolution and Workers Control in Russian Industry.' *Slavic Review,* Vol. 27 (1963), 47-63.

——. *The Russian Anarchists.* Princeton 1967.

——. The Russian Revolution and the Factory Committees.' Unpublished PhD dissertation, Columbia University 1961.

Avtorkhanov, Abdurakhman. *The Communist Party Apparatus.* Chicago 1966.

Ata, Rod. 'Theories of Revolution Reconsidered: Contrasting Models of Collective Violence.' *Theory and Society,* 8 (1979), 39-99.

Baevskii, D.A. 'Rol' sovnarkhozov i profsoyuzov v organizatsii sotsialisticheskogo promyshlennogo proizvodstva v 1917-1920 gg.' *Istoricheskie Zapiski,* No. 64 (1959, 3-46.

Bahro, Rudolf. *The Alternative in Eastern Europe.* Trans. David Fernbach. London 1978.

Bailes, Kendall E. 'Alexei Gastev and the Soviet Controversy over Taylorism, 1918-24.' *Soviet Studies,* 29:3 (July 1977), 373-94.

——. *Technology and Society Under Lenin and Stalin.* Princeton 1978.

Balibar, Etienne. *On the Dictatorship of the Proletariat.* Trans. Grahame Lock. London 1977.

Barfield, Rodney. 'Lenin's Utopianism: *State and Revolution.*' *Slavic Review,* Vol. 30, No. 1 (March 1971), 45-56.

Basil, John Duryea. 'Political Decisions Made by the Menshevik Leaders During the Revolution of 1917.' Unpublished PhD dissertation, University of Washington 1966.

Bassler, Gerhard. 'The Communist Movement in the German Revolution, 1918-1919: A Problem of Historical Typology?' *Central European History,* Vol. 6 (1973), 233-77.

Bater, James. *St. Petersburg: Industrialization and Change.* London 1976.

Batstone, Eric, Ian Boraston and Stephen Frenkel. *Shop Stewards in Action.* Oxford 1977.

Baumgarten, Franziska. *Arbeitswissenschaft und Psychotechnik in Russland.* Munich/Berlin 1924.

Bertrand, Charles, ed. *Revolutionary Situations in Europe, 1917-1922: Germany, Italy, Austria-Hungary.* Montreal 1977.

Besse, Guy, et al. *Lénine, la philosophie et la culture.* Paris 1971.

Bettelheim, Charles. *Class Struggles in the USSR, First Period; 1917-1923.* Trans. Brian Pearce. New York 1976.

——. *Class Struggles in the USSR, Second Period: 1923-1930.* Trans. Brian Pearce. New York 1978.

——. *Cultural Revolution and Industrial Organization in China.* New York 1974.

Blair, Thomas. *'The Land to Those Who Work It.'* Garden City 1969.

Block, Fred and Larry Hirschorn. 'New Productive Forces and the Contradictions of Contemporary Capitalism.' *Theory and Society,* 8 (1979), 363-95.

Blum, Jerome. *Lord and Peasant in Russia.* Princeton 1961.

Blumberg, Paul. *Industrial Democracy.* New York 1968.

Bobroff, Anne. 'The Bolsheviks and Working Women, 1905-20.' *Soviet Studies,* 26:4 (1974), 540-67.

Bock, Hans Manfred. *Syndikalismus und Linkskommunismus von* 1918-1923. Meinsenheim an Glan, 1969.

Boggs, Carl. *Gramsci's Marxism.* London 1976.

——. 'Marxism, Prefigurative Communism and the Problem of Workers Control.' *Radical America,* Vols. 11-12, Nos. 6-1 (November 1977-February 1978), 99-122.

Boll, Michael. *The Petrograd Armed Workers Movement in the February Revolution.* Washington, DC 1979.

Bologna, Sergio. 'Class Composition and the Theory of the Party at the Origin of the Workers' Councils Movement.' *Telos,* No. 13 (fall 1972), 4-27.

The Bolsheviks and the October Revolution: Minutes of the Central Committee of the Russian Social-Democratic Labour Party (Bolsheviks), August 1917-February 1918. Trans. Ann Bone. London 1974.

Bonnell, Victoria. 'Radical Politics and Organized Labour in Pre-Revolutionary Moscow, 1905-1914.' *Journal of Social History,* 12:2 (March 1979), 282-300.

——. 'Trade Unions, Parties and the State in Tsarist Russia: A Study of Labour Politics in St. Petersburg and Moscow.' *Politics and Society,* 9:3 (1980), 299-322.

Boorstein, Edward. *Allende's Chile.* New York 1977.

Boyd, John. 'The Origins of Order No. 1.' *Soviet Studies,* Vol. 19, No. 3 (January 1968), 359-72.

Brady, Robert. *The Rationalization Movement in German Industry.* Berkeley 1933.

Braverman, Harry. *Labour and Monopoly Capital.* New York 1974.

Breines, Paul. 'Karl Korsch's «Road to Marx».' *Telos, No. 26* (winter 1975-76), 42-56.

Bricianer, Serge. *Pannekoek and the Workers Councils.* St. Louis 1978.

Brinton, Maurice. *The Bolsheviks and Workers Control.* London 1970.

——. 'Factory Committees and the Dictatorship of the Proletariat.' *Critique,* No. 4 (spring 1975), 78-86.

Broué, Pierre. *Le Parti Bolchévique.* Paris 1963.

—— and Emile Témime. *The Revolution and Civil War in Spain.* Trans. Tony White. Cambridge 1970.

Browder, Robert and Alexander Kerensky, eds. *The Russian Provisional Government of 1917.* Stanford 1961.

Brown, Michael Barratt, Ken Coates and Tony Topham. 'Workers Control versus «Revolutionary Theory».' *The Socialist Register 1975.* London 1975.

Brügmann, Uwe. *Die russischen Gewerkschaften in Revolution und Bürgerkrieg 1917-1919.* Frankfurt am Main 1972.

Brutkus, Boris. 'The Historical Peculiarities of the Social and Economic Development of Russia.' In *Class, Status and Power*, ed. Reinhard Bendix and Seymour Lipset. Glencoe 1969.

Buber, Martin. *Paths in Utopia*. Trans. R.F.C. Hull. Buston 1958.

Buchanan, Herbert Ray. 'Soviet Economic Policy for the Transition Period: The Supreme Council of the National Economy, 1917-1920.' Unpublished PhD dissertation, Indiana University 1972.

Bukharin, Nikolai. *Economics of the Transformation Period*. New York 1971.

——. *The Politics and Economics of the Transition Period*. Ed. Kenneth Tarbuck, trans. Oliver Field. London 1979.

——. *Historical Materialism*. Ann Arbor 1969.

——. 'The Imperialist Pirate State.' In *The Bolsheviks and the World War*, ed. Olga Hess Gankin and H. H. Fisher. Stanford 1940.

Bunyan, James and H. H. Fisher, eds. *The Bolshevik Revolution, 1917-1918. Documents and Materials*. Palo Alto 1934.

——, ed. *Intervention, Civil War and Communism in Russia: April-December, 1918: Documents and Materials*. Baltimore 1936.

, ed. *The Origin of Forced Labour in the Soviet State, 1917-21. Documents and Materials*. Baltimore 1967.

Cammett, John. *Antonio Gramsci and the Origins of Italian Communism*. Stanford 1967.

Cardan, Paul. *From Bolshevism to Bureaucracy*. London n.d.

Carlo, Antonio. 'Lenin on the Party.' *Telos*, No. 17 (fall 1973), 2-40.

Carr, E. H. *Michael Bakunin*. New York 1937.

——. *Socialism in One Country, 1924-1926*. 2 Vols. Baltimore 1970.

——. *The Bolshevik Revolution, 1917-1923*. 3 *Vols*. Baltimore 1966.

——. *The Interregnum 1923-1924*. Baltimore 1969.

——. *The October Revolution*. New York 1969.

—— and R. W. Davies. *Foundations of a Planned Economy, 1926-29*. Vol. 1. Baltimore 1974.

Carsten, F. L. *Revolution in Central Europe, 1918-1919*. Berkeley 1972.

Castoriadis, Cornelius, *Workers Councils*. London 1972.

Cavalcanti, Pedro and Paul Piccone, eds. *History, Philosophy and Culture in the Young Gramsci*. St. Louis 1975.

Chamberlin, William Henry. *The Russian Revolution.* 2 vols. New York 1965.
Chauvier, Jean-Marie. 'Controle ouvrier et «autogestion sauvage» en Russie (1917-1921).' *Revue des Pays de l'Est,* Vol. 14, No. 1 (1973), 71-100.
Chitarin, Attilio. *Lenin e il controllo operaio.* Rome 1973.
Chorley, Catherine. *Armies and the Art of Revolution.* Boston 1973.
Clark, Marjorie Ruth. *A History of the French Labour Movement (1910-1928) Berkeley* 1930.
Clark, Martin. *Antonio Gramsci and the Revolution that Failed.* New Haven 1977.
Clarke, Roger. *Soviet Economic Facts.* New York 1972.
Claudin, Fernando. 'Spain—The Untimely Revolution.' *New Left Review,* No. 74 (July-August 1972), 3-31.
——. 'Democracy and Dictatorship in Lenin and Kautsky.' *New Left Review,* No. 106 (November-December 1977), 59-76.
Claudin-Urondo, Carmen. *Lénine et la révolution culturelle.* Paris 1975.
Clegg, Ian. *Workers Self-Management in Algeria.* New York 1971.
Cliff, Tony. *Lenin.* 2 vols. London 1975, 1976.
——, et al. *Party and Class.* London n.d.
Cogniot, Georges. 'Rupture et continuité de la tradition culturelle selon Lénine.' *La Pensée* (April 1970), 24-37.
Cohen, G. A. *Karl Marx's Theory of History: A Defence.* Oxford 1978.
Cohen, Stephen. *Bukharin and the Bolshevik Revolution.* New York 1971.
Cole, Robert. *Work, Mobility and Participation: A Comparative Study of American and Japanese Industry.* Berkeley 1979.
Collins, D. N. 'A Note on the Numerical Strength of the Red Guard in October 1917.' *Soviet Studies,* Vol. 24, No. 3 (October 1972), 270-80.
Comfort, Richard. *Revolutionary Hamburg.* Stanford 1966.
Comisso, Ellen Turkish. *Workers Control under Plan and Market.* New Haven 1979.
Corrigan, Philip, Harvie Ramsay and Derek Sayer. *Socialist Construction and Marxist Theory.* New York 1978.
Dahl, Robert. *After the Revolution.* New Haven 1970.
Daniels, Robert Vincent. *The Conscience of the Revolution.* New York 1969.

——, ed. *Red October: The Bolshevik Revolution of 1917*. New York 1967.
——. 'The State and Revolution: A Case Study in the Genesis and Transformation of Communist Ideology.' *Slavic Review*, Vol. 12, No. 1 (1953), 22-43.
Davidson, Alastair. *Antonio Gramsci: Towards an Intellectual Biography*. London 1977.
——. 'Gramsci and Lenin 1917-1922.' *Socialist Register 1974*. London 1974, pp. 125-50.
Davies, James, 'Toward a Theory of Revolution.' In *The Sociology of Revolution*, ed. Ronald Ye-Lin Cheng. Chicago 1973.
Davies, R. W. *The Socialist Offensive: The Collectivization of Soviet Agriculture, 1929-1930*. Cambridge 1980.
DeMasi, Guido and Giacomo Marromao. 'Councils and State in Weimar Germany.' *Telos*, No. 28 (summer 1976), 3-35.
Denitch, Bogdan. *The Legitimation of a Revolution: The Yugoslav Case*. New Haven 1976.
Desolre, Guy. 'Le Chapitre VII inédit de l'Etat at la Révolution»'. *Revue des Pays de l'Est*, Vol. 14, no. 1 (1973), 101-11.
Deutscher, Isaac. *Heretics and Renegades*. New York 1969.
——. *Stalin: A Political Biography. New York 1949.*
——. *Soviet Trade Unions*. London 1950.
——. *The Prophet Armed*. New York 1965.
——. *The Prophet Unarmed*. New York 1965.
——. *The Prothet Outcast*. New York 1965.
——. *The Unfinished Revolution: Russia 1917-1967*. Oxford 1967.
Devinat, Paul. *Scientific Management in Europe*. Geneva 1927.
Devlin, Robert. 'Petrograd Workers and Workers' Factory Committees in 1917: An Aspect of the Social History of the Russian Revolution.' Unpublished PhD dissertation, State University of New York at Binghamton 1976.
Dewar, Margaret. *Labour Policy in the USSR, 1917-1928*. London 1976.
Dobb, Maurice. *Soviet Economic Development since 1917*, revised ed. New York 1966.
Dolgoff, Sam, ed. *The Anarchist Collectives*. New York 1974.
Döring, Falk. *Organizationsprobleme der russischen Wirtschaft in Revolution und Bürgerkrieg (1918-1920)*. Hanover 1970.
Downs, Charles. 'Comissões de Moradores and Urban Struggle in Revolutionary Portugal.' *International Journal of Urban and Regional Research* 4:2 (June 1980), 267-94.

Draper, Hal. *Karl Marx's Theory of Revolution.* Vol. 1. New York 1977.

Drobizhev, V.Z. *Glavnyi shtab sotsialisticheskoi promyshlennosti.* Moscow 1966.

Dubofsky, Melvyn. *We Shall Be All.* New York 1969.

Dunayevskaya, Raya. *Philosophy and Revolution.* New York 1973.

——. 'The Shock of Recognition and the Philosophic Ambivalence of Lenin.' *Telos,* No. 5 (spring 1970), 44-57.

Dutschke, Rudi. *Versuch, Lenin auf die Füsse zu stellen.* Berlin 1974.

Edmondson, Charles. 'The Politics of Hunger: The Soviet Response to Famine, 1921.' *Soviet Studies,* 29:4 (October 1977), 506-18.

Edwards, Stewart. *The Paris Commune 1871.* Chicago 1971.

Eissenstat, Bernard W., ed. *Lenin and Leninism.* Lexington 1971.

Ellis, John. *Armies in Revolution.* London 1973.

Ellison, Herbert. 'The Socialist Revolutionaries.' *Problems of Communism,* Vol. 16 (November-December 1967).

Ellman, Michael. 'Did the Agricultural Surplus Provide the Resources for the Increase in Investment During the First Five-Year Plan?' *Economic Journal, 85* (December 1975), 844-64.

Elwood, Ralph Carter, ed. *Resolutions and Decisions of the Communist Party of the Soviet Union.* 2 Vols. Toronto 1974.

Emmanuel, Arghiri. 'The State in the Transition Period.' *New Left Review,* Nos. 113-14 (January-April 1979), 111-31.

Engels, Friedrich. *Anti-Dühring.* New York 1939.

——. *The Origin of the Family, Private Property and the State.* New York 1972.

Erlich, Alexander. *The Soviet Industrialization Debate, 1924-1928.* Cambridge 1967.

Espinosa, Juan and Andrew Zimbalist. *Economic Democracy: Workers Participation in Chilean Industry, 1970-1973.* New York 1978.

Feldberg, Roslyn. 'Women, Self-Management and Socialism.' *Socialist Review,* No. 56 (March-April 1981), 141-52.

Feldman, Gerald. *Army, Industry and Labour in Germany, 1914-1918.* Princeton 1966.

——. *Iron and Steel in the German Inflation.* Princeton 1977.

——. 'German Big Business Between War and Revolution: The Origin of the Stinnes-Legien Agreement.' *In Entstehung und*

Wandel der modernen Gesellschaft, ed. Gerhard Ritter. Berlin 1970.

Ferro, Marc. *The Russian Revolution of February 1917*. Trans. J.L. Richards. Engelwood Cliffs 1972.

——. *La Révolution de 1917: Octobre, Naissance d'une société*. Paris 1976.

——. *The Great War 1914-1918*. Trans. Nicole Stone. London 1973.

——. 'The Russian Soldier in 1917: Undisciplined, Patriotic and Revolutionary.' *Slavic Review*, Vol. 30 (1970), 483-512.

Fields, Rona. *The Portuguese Armed Forces Movement*. New York 1976.

Fitzpatrick, Sheila, ed. *Cultural Revolution in Russia, 1928-1931*. Bloomington 1978.

——. *The Commissariat of Enlightenment*. Cambridge 1970.

Fleischer, Helmut. *Marxism and History*. Trans. Eric Mosbacher. New York 1973.

Fleron, Frederick, ed. *Technology and Communist Culture*. New York 1977.

—— and Lou Jean. 'Administrative Theory as Repressive Political Theory: The Communist Experience.' *Telos*, No. 12 (summer 1972), 63-92.

Footman, David. *Civil War in Russia*. London 1961.

——. 'Nestor Makhno.' *St. Anthony's Papers*, No. 6, ed. David Footman. London 1959; 75-127.

Frank, André Gunder. 'Long Live Transideological Enterprise! The Socialist Economies in the Capitalist International Division of Labour.' *Review*, Vol. 1, No. 1 (summer 1977), 91-140.

Fraser, Ronald. *Blood of Spain*. New York 1979.

Fraser, Steve. '"The New Unionism» and the «New Economic Policy»' in James Cronin and Carmen Sirianni, eds., *Work, Community and Power*, Philadelphia 1933.

Fridenson, Patrick. *Histoire des usines Renault*. Paris 1972.

Friedlander, Henry Egon. 'Conflict of Revolutionary Authority: Provisional Government vs. Berlin Soviet, November-December 1918.' *International Review of Social History*, Vol. 7 (1962), 163-75.

Gallo; Max. 'Quelques aspects de la mentalité et du comportement ouvriers dans les usines de guerre, 1914-1918.' *Le Mouvement Social*, No. 56 (July-September 1966), 3-33.

Garson, G. David. *Workers Self-Management in Industry: The West European Experience.* New York 1977.

Genkin, L. B. 'Rozhdeniye Sotsialisticheskov Distsiplini Truda (konets 1917-leto 1918.' *Istoriya SSSR* (January-February 1965), No. 1, 3-27.

George, Francois. 'Forgetting Lenin.' *Telos,* No. 18 (winter 1973/74), 53-88.

Gerschenkron, Alexander. 'Agrarian Policies and Industrialization: Russia 1861-1917.' In *Cambridge Economic History of Europe,* Vol. 6, Pt. 2. Cambridge 1965.

Geschichte der Gewerkschaftsbewegung in der UdSSR. Prepared by N.P. Antropow, I.L. Borschtchenko and I.P. Markow. Trans. from the Russian. Berlin 1962.

Getzler, Israel. *Martov.* Cambridge 1967.

——. 'The Mensheviks.' *Problems of Communism,* Vol. 16 (November-December 1967).

Geyer, Dietrich. 'Arbeiterbewegunk und «Kulturrevolution» in Russland.' *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte,* Vol. 10 (1962), 43-55.

Gilison, Jerome. *The Soviet Image of Utopia.* Baltimore 1975.

Gill, Graeme. *Peasants and Government in the Russian Revolution.* New York 1979.

Gladkov, I. *Natsionalizatsiya promyshlennosti v SSSR. Sbornik dokumentov i materialov, 1917-1920 gg.* Moscow: 1954.

Goodey, Chris. 'Factory Committees and the Dictatorship of the Proletariat (1918). *Critique,* No. 3-5 (autumn 1974-75), 27-47, 85-89.

Gordon, David. 'Capitalist Efficiency and Socialist Efficiency.' *Monthly Review,* Vol. 28, No. 3 (July-August 1976), 19-39.

Gorky, Maxim. *Untimely Thoughts.* Trans. Hermann Ermolaev. New York 1968.

Gorz, André. *Socialism and Revolution.* Trans. Norman Denny. Garden City 1973.

——. 'Technical Intelligence and the Capitalist Division of Labour.' *Telos,* No. 12 (summer 1972), 27-41.

——, ed *The Division of Labour: The Labour Process and Class Struggle in Modern Capitalism.* Atlantic Highlands 1976.

Graham, Lawrence and Harry Mackler, eds. *Portugal Today.* Austin 1979.

Gramsci, Antonio. *Selections from the Prison Notebooks.* Ed. and trans. Quintin Hoare and Geoffrey Nowell-Smith. New York 1971.

——. *Selections from Political Writings 1910-1920.* Ed. Quintin Hoare, trans. John Matthews. New York 1977.

Grant, Steven. *'Obhchina* and *Mir.' Slavic Review,* 35:4 (December 1976), 636-51.

Grille, Dietrich. *Lenins Rivale.* Cologne 1966.

Groh, Dieter. *Kritische Geschichtswissenschaft in emanzipatorischer Absicht.* Stutgart 1973.

Guérin, Daniel. *Anarchism.* Trans. *Mary Klopper.* New York 1970.

Guroff, Gregory and S. Frederick Starr. 'A Note on Urban Literacy in Russia, 1890-1914.' *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas,* Vol. 19 (1971), 520-31.

Gurr, Ted. *Why Men Rebel.* Princeton 1970.

Gutman, Herbert. *Work, Culture and Society in Industrializing America.* New York 1977.

Habermas, Jürgen. *Knowledge and Human Interest.* Trans. Jeremy Shapiro. Boston 1971.

——. *Theory and Practice.* Trans. John Viertel. Boston 1973.

——. *Toward a Rational Society.* Trans. Jeremy Shapiro. Boston 1970.

——. 'Towards a Reconstruction of Historical Materialism.' *Theory and Society,* Vol. 2, No. 3, (fall 1975), 287-300.

Haimson, Leopold. 'Les Menchéviks face à la Révolution d'Octobre: Le Congres Extraordinaire du RSDRP (Novembre-Decembre 1917).' *Cahiers du Monde Russe et Soviétique* (1973), 5-32.

——, ed. *The Mensheviks.* Trans. Gertrude Vakar. Chicago 1974.

——. 'The Problem of Social Stability in Urban Russia, 1905-1917.' Part One in *Slavic Review,* Vol. 23 (1964), 619-642; Part Two in Vol. 24 (1965), 1-22.

——. 'The Russian Workers Movement on the Eve of the First World War.' Paper delivered at the annual meeting of the American Historical Association, New York, December 1971.

Hammond, Thomas Taylor. *Lenin on Trade Unions and Revolution 1893-1917.* New York 1957.

Harcave, Sidney. *First Blood.* New York 1964.

Harrison, Mark. 'The Problems of Social Mobility among Russian Peasant Households, 1880-1930.' *Journal of Peasant Studies,* Vol. 4, No. 2 (January 1977), 127-61.

Hasegawa, Tsuyoshi. 'The Formation of the Militia in the Feb-

ruary Revolution: An Aspect of the Origins of Dual Power.' *Slavic Review*, Vol. 32 (1973), 303-22.
——. 'The Bolsheviks and the Formation of the Petrograd Soviet in the February Revolution.' *Soviet Studies*, Vol. 29, No. 1 (January 1977), 86-107.
——. 'The Problem of Power in the February Revolution of 1917 in Russia.' *Canadian Slavonic Papers*, Vol. 14 (1972), 611-32.
Haumann, Heiko. *Beginn der Planwirtschaft*. Dusseldorf 1974.
——. 'Die russische Revolution und ihre ersten Versuche sozialisticher Wirtschaftspolitik.' *Das Argument*, Vol. 15, No. 82 (1973), 768-803.
——. 'Kriegskommunismus» oder unmittelbarer Aufbau des Sozialismus?' *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Vol. 23 (1975), 97-104.
Haupt, Georges and Jean-Jacques Marie. *Makers of the Russian Revolution*. Ithaca 1974.
——. *Socialism and the Great War*. Oxford 1972.
Hinton, James. *The First Shop Stewards Movement*. London 1973.
Hobsbawm, E. J. 'From Social History to the History of Society.' In *Historical Studies the Industrial Revolution*, ed. Peter Stearns and Daniel Walkowitz. New Brunswick 1974.
——. 'Custom, Wages and Workload in Nineteenth-century Industry' Bak: Workers in the Industrial Revolutian, derleyen Peter Stearns ve Daniel Walkovitz, New Brunswick 1974.
Hodgson, Geoff. *Trotsky and Fatalistic Marxism*. Nottingham 1975.
——. *Socialism and Parliamentary Democracy*. Nottingham 1977.
Hogan, Heather. 'The Putilovtsy: A Case Study of Workers' Attitudes During the Russian Revolution.' Unpublished paper, University of Michigan, August 1974.
Homburg, Heidrun. 'Anfänge des Taylorsystems in Deutschland vor dem Ersten Weltkrieg.' *Gesellschaft und Geschichte*. Vol. 4, No. 2 (1978), 170-94.
Horowitz, Daniel. *The Italian Labour Movement*. Cambridge, Mass., 1963.
Horvat, Branko, Mihailo Markovic and Rudi Supek, eds. *Self-Governing Socialism*. Vol. 1. White Plains 1975.
Hosking, Geoffrey A. *The Russian Constitutional Experiment*. Cambridge, Mass., 1973.
Howard, Dick and Karl Klare, eds. *The Unknown Dimension*. New York 1972.

Hunnius, Gerry. 'The Yugoslav System of Decentralization and Self-Management.' In *The Case for Participatory Democracy*, ed. C. George Benello and Dimitri Roussopoulos. New York 1974.

Hyman, Richard. 'Workers Control and Revolutionary Theory.' Bak: *The Socialist Register 1974*. London 1974.

International Labour Office. *Labour Conditions in Soviet Russia*. London 1920.

Itkin, M. L. 'Tsentry fabrichno-zavodskikh komitetov Rossii v 1917 godu.' *Voprosy Istorii*, No. 2 (1974), 21-35.

James, C. L. R. 'Peasants and Workers.' *Radical America*, Vol. 5, No. 6 (November-December 1971), 5-49.

Jasny, Naum. *Soviet Economists of the Twenties*. Cambridge 1972.

Jellinek, Frank. *The Paris Commune of 1871*. New York 1965.

Jenkins, David. *Job Power*. Garden City 1973.

Jessop, Bob. 'Capitalism and Democracy: The Best Possible Shell?' In *Power and the State*, ed. Gary Littlejohn, Barry Smart, John Wakeford and Nira Yuval-Davis. London 1978.

Johnson, R. E. 'Peasant Migration and the Russian Working Class: Moscow at the End of the Nineteenth Century.' *Slavic Review* 35:4 (December 1976), 652-64.

——. 'The Nature of the Russian Working Class: Social Charateristics of the Moscow Industrial Region, 1880-1900.' PhD dissertation, Cornell University 1975.

Kamkov, Boris. 'Organickeskii Nedug.' In *Teoriya i praktika sovetskogo stroya, sypusk pervyi*. Berlin n.d.

——. 'Zum Verhältnis von Stadt und Land.' In *Die russische Arbeiteropposition*, ed. Gottfried Bergner. Hamburg 1972.

Kanter, Rosabeth Moss. *Men and Women of the Corporation*. New York 1977.

Kaplan, Frederick. *Bolshevik Ideology and the Ethics of Soviet Labour*. New York 1968.

Katkov, George. 'The Kronstadt Rising.' *St. Anthony's Papers*, No 6, ed. David Footman. London 1959, 9-74.

Keep John L. H. *The Rise of Social Democracy in Russia*. Oxford 1963.

——. *The Russian Revolution*. New York 1976.

——. ed. and trans. *The Debate on Soviet Power*. Oxford 1979.

Kendall, Walter. *The Revolutionary Movement in Britain, 1900-1921*. London 1969.

Kevenhörster, Paul. *Das Rätesystem als Instrument zur Kontrolle politischer und wirtschaftlicher Macht.* Opladen 1974.
Kingston-Mann, Esther. 'Lenin and the Beginnings of Marxist Peasant Revolution: The Burden of Political Opportunity, July-October 1917.' *Slavonic and East European Review,* Vol. 50, No. 121 (October 1972), 570-88.
——. *Lenin and the Problem of Marxist Peasant Revolution, 1893-1917.* Unpublished manuscript, 1980.
——. 'Marxism and Russian Rural Development.' *American Historical Review,* 86: 4 731-52.
Kluge, Ulrich. *Soldatenräte und Revolution.* Göttingen 1975.
Knei-Paz, Baruch. *The Social and Political Thought of Leon Trotsky.* Oxford 1978.
Kocka, Jürgen. *Klassengesellschaft im Krieg 1914-1918.* Göttingen 1973.
Koenker, Diane. 'Moscov Workers in 1917. PhD dissertation, University of Michigan 1976.
——. The Evolution of Party Consciousness in 1917: The Case of the Moscow Workers.' *Soviet Studies,* 30:1 (January 1978), 38-62.
Kolb, Eberhard. *Die Arbeiterräte in der deutschen Innenpolitik 1918-1919.* Dusseldorf 1962.
——, ed. *Vom Kaiserreich zur Weimarer Republik.* Cologne 1972.
Kollontai, Alexandra. *L'Opposition ouvriere.* Paris 1974.
——. *The Workers Opposition.* London n.d.
Kool, Fritz and Erwin Oberländer, eds. *Arbeiterdemokratie oder Parteidiktatur.* Olten und Freiburg im Breisgau 1969.
Korpi, Walter. *The Working Class in Welfare Capitalism.* London 1978.
Korsch, Karl. *Schriften zur Sozialisierung.* Frankfurt am Main 1969.
——. 'What is Socialization? A Program of Practical Socialism.' *New German Critique.* No. 6 (fall 1975), 60-81.
——. *Marxism and Philosophy.* Trans. and Introduction by Fred Halliday. New York 1970.
Kovanda, Karel. 'Czechoslovak Workers Councils 1968-1979.' *Telos,* No. 28 (summer 1976), 36-54.
Krause, Hartfrid. *USPD.* Frankfurt am Main 1975.
Kritzman, Leo. *Die Heroische Periode der grossen russischen Revolution.* Frankfurt 1971.
—— and I. Larin. *Wirtschaftsleben und wirtschaftslicher Aufbau in Sowjet-Russland, 1917-1920.* Hamburg 1921

Laird, Roy. *Collective Farming in Russia*. Lawrence 1958.
Laux, James. *In First Gear: The French Automobile Industry to 1914*. Montreal 1976.
Lavender, William. 'Bolshevik Tactics and Propaganda after the February Revolution, April-November 1917.' Unpublished PhD dissertation, University of Washington 1969.
Leed, Eric. *No Man's Land: Combat and Identity in World War I*. Cambridge 1979.
Lefort, Claude. *Eléments d'une critique de la bureaucratie*. Geneva 1971.
Lenin, V I. *Collected Works*. London 1964.
Leval, Gaston. *Collectives in the Spanish Revolution*. Trans. Vernon Richards. London 1975.
Levine, Andrew and Erik Olin Wright. 'Rationality and Class Struggle' *New Left Review*, No. 123 (September-October 1980), 47-68.
Lewin, Moshe. *Lenin's Last Struggle*. Trans. A. M. Sheridan-Smith. New York 1968.
——. *Russian Peasants and Soviet Power*. Trans. Irene Nove. New York 1975.
——. *Political Undercurrents in Soviet Economic Debates*. Princeton 1974.
Liberman, Simon. *Building Lenin's Russia*. Chicago 1945.
Lichtheim, George. 'Marx and the «Asiatic Mode of Production».' In *St. Anthony's Papers*, No. 14, ed. G.F. Hudson. Carbondale 1963.
Liebman, Marcel. 'Lenin in 1905: A Revolution that Shook a Doctrine.' In *Lenin Today*. Ed. Paul Sweezy and Harry Magdoff. New York 1970, 57-75.
——. *Leninism under Lenin*. Trans. Brian Pearce. London 1975.
——. *The Russian Revolution*. Trans. Arnold Pomerans. New York 1970.
Limon, Didier. 'Lénine et le contrôle ouvrier.' *Autogestion*, No. 4 (December 1967), 65-109.
Lindemann, Albert. *The 'Red Years'*. Berkeley 1974.
Linhart, Robert. *Lénine, les paysans, Taylor*. Paris 1976.
Lomax, Bill. *Hungary 1956*. London 1976.
Lomov, A. *Die Produktivität der Arbeit in Sowjet-Russland*. Berlin 1919.
Lorenz, Richard. *Anfänge der bolschewistischen Industriepolitik*. Cologne 1965.

——. 'Zur Industriepolitik der provisorischen Regierung.' *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas,* Vol. 14 (1966), 367-87.
——. 'Ergebnisse und Perspektiven der Industrialisierung während der Neuen Ökonomischen Politik.' *Jahrbucher für Geschichte Osteuropas,* Vol. 16 (1968), 212-31.
——. 'Wirtschaftspolitische Alternativen der Sowjetmacht im Frühjahr und Sommer 1918.' *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas,* Vol. 15 (1967), 209-36.
——. *Proletarische Kulturrevolution in Sowjetrussland (1917-1921).* Munich 1969.
Lorwin, Val. *The French Labour Movement.* Cambridge, Mass., 1966.
Löwy, Michael. 'From the «Logic» of Hegel to the Finland Station in Petrograd.' *Critique,* No. 6 (spring 1976), 5-15.
Lozovsky, A. *Les Syndicats russes et la nouvelle politique.* Paris 1922.
Lucas, Erhard. *Zwei Formen von Radikalismus in der deutschen Arbeiterbewegung.* Frankfurt am Main 1976.
Lukács, Georg. *Lenin.* Cambridge 1971.
Luxemburg, Rosa. *The Russian Revolution* and *Leninism or Marxism.* Ann Arbor 1961.
——. *Selected Political Writings.* Ed. and Introduction by Dick Howard. New York 1971.
Lyashchenko, Peter. *History of the National Economy of Russia to the 1917 Revolution.* New York 1949.
MacEwan, Arthur. *Revolution and Economic Development in Cuba.* New York 1981.
——. 'Incentives, Equality and Power in Revolutionary Cuba.' *Socialist Review,* No. 23 (April 1975), 117-43.
Maier, Charles. *Recasting Bourgeois Europe.* Princeton 1975.
——. 'Between Taylorism and Technocracy: European Ideologies and the Vision of Industrial Productivity in the 1920s.' *The Journal of Contemporary History,* Vol. 5, No. 2 (1970), 27-61.
——. 'The Two Post-war Eras and the Conditions for Stability in Twentieth-Century Western Europe.' *American Historical Review* 86:2 (April 1981), 323-48.
Maignien, Yannick. *La division du travail manuel et intellectuel.* Paris 1975.
Maione, Giuseppe. *Il Biennio Rosso.* Bologna 1975.
Mallet, Serge. *La nouvelle classe ouvrière.* Paris 1969.
Mallet, Serge. *La nouvelle classe ouvriere.* Paris 1969.
on. Cambridge 1971.

Mandel, Srnest, ed. *Contrôle ouvrier, conseils ouvriers, autogestion*. 3 Vols. Paris 1973.
——. 'Liebman and Leninism.' *Socialist Register 1975*. London 1975.
——. *The Formation of the Economic Thought of karl Marx*. Trans. Brian Pearce. New York 1971.
——. 'A Political Interview.' *New Left Review*, No. 100 (November 1976-January 1977), 97-132.
——. *From Stalinism to Eurocommunism*. London 1978.
Mandel, Mark David. 'The Development of Revolutionary Conciousness Among the Industrial Workers of Petrograd between February and November 1917.' Unpublished PhD dissertation, Columbia University 1978.
Mannheim, Karl. *Essays on the Sociology of Knowledge*. Ed. Paul Kecskemeti. London 1952.
Marcuse, Herbert. *One-Dimensional Man*. Boston 1964.
——. *Reason and Revolution*. Boston 1960.
——. *Soviet Marxism*. New York 1961.
Martov, Julian. 'The State and the Socialist Revolution.' *New International Review*, Vol. 1, Nos. 1 and 2 (winter-summer 1977), 11-38, 55-61.
Marwick, Arthur. *The Deluge*. London 1965.
——. *War and Social Change in the Twentieth Century*. New York 1974.
Marx, Karl, Friedrich Engels and V.I. Lenin. *Anarchism and Anarcho-Syndicalism*. New York 1972.
—— and Friedrich Engels. *Basic Writings on Politics and Philosophy*. Ed. Lewis Feuer. Garden City 1959.
——. *Class Struggles in France, 1848-1850*. New York 1964.
——. *Capital*. Vol. 1. New York 1967.
——. *Capital*. Vol. 3. Moscow 1966.
——. and V.I. Lenin. *Civil War in France: The Paris Commune*. New York 1940.
——. *Critique of the Gotha Programme*. New York 1938.
——. *Grundrisse*. Trans. Martin Nicolaus. Baltimore 1973.
——. *On Revolution*. Ed. and trans. Saul Padover. New York 1971.
——. *Pre-capitalist Economic Formations*. Trans. Jack Cohen. Introduction by E.J, Hobsbawm. New York 1965.
—— and Friedrich Engels. *Selected Correspondence*. Moscow 1965.

—— and Friedrich Engels. *The Communist Manifesto*. New York 1948.
——. *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*. New York 1963.
—— and Friedrich Engels. *The German Ideology*. Ed. C. J. Arthur. New York 1970.
—— and Friedrich Engels. *Werke*. Berlin 1968.
—— and Friedrich Engels. *Writings on the Paris Commune*. Ed. Hal Draper. New York 1971.
——. *Writings of the Young Marx on Philosophy and Society*. Trans. and ed. Lloyd D. Easton and Kurt H. Guddat. Garden City 1967.
Masini, Pier Carlo. 'Anarchistes et communistes dans le mouvement des conseils à Turin—premiere après-guerre rouge 1919-1920.' *Autogestion*, Nos. 26-27 (March-June 1974), 27-53.
Mattick, Paul. *Anti-Bolshevik Communism*. White Plains 1978.
Mayer, Arno. *Politics and Diplomacy of Peacemaking*. New York 1967.
Maynard, John. *The Russian Peasant*. New York 1962.
McLean, Iain. 'Popular and Public Order: Red Clydeside, 1915-1919.' In *Popular Protest and Public Order*. Ed. R. Quinalt and J. Stevenson. New York 1974.
McLelland, James C. 'Bolshevik Approaches to Higher Education, 1917-1921.' *Slavic Review*, Vol. 30, No. 4 (December 1971), 818-31.
Meaker, Gerald. *The Revolutionary Left in Spain, 1914-1923*. Stanford 1974.
Medalie, Richard. 'The Communist Theory of the State.' *Slavic Review*, Vol. 18, No. 4 (1959), 510-25.
Menasche, Louis. 'Vladimir Ilyich Bakunin: An Essay on Lenin.' *Socialist Review*, No. 18 (November/December 1973), 9-54.
Mendel, Arthur. 'Peasant and Worker on the Eve of the First World War.' *Slavic Review*, Vol. 24 (1965), 23-33.
Mergner, Gottfried, ed. *Die russische Arbeiteropposition*. Reinback bei Hamburg 1972.
Mett, Ida. *The Kronstadt Uprising*. Montreal 1971.
Meyer, Alfred G. *Leninism*. New York 1962.
Michels, Robert. *Political Parties*. Trans. Eden and Cedar Paul. New York 1962.
Miliband, Ralph. *Marxism and Politics*. Oxford 1977.

——. 'The State and Revolution.' In *Lenin Today*. Ed. Paul Sweezy and Harry Magdoff. New York 1970.

——. 'The Coup in Chile.' In *Revolution and Class Struggle*. Ed. Robin Blackburn. Glasgow 1977.

Millar, James. 'Mass Collectivization and the Contribution of Soviet Agriculture to the First Five-Year Plan: A Review Article.' *Slavic Review*, 33:4 (1974), 750-66.

Milligan, Sandra. 'The Petrograd Bolsheviks and Social Insurance, 1914-1917.' *Soviet Studies*, Vol. 20 (1968-1969), 369-74.

Mintz, Frank. *L'Autogestion dans l'Espagne révolutionnarie*. Paris: Belibaste, 1970.

Monds, Jean. 'Workers and the Historians: A New Economism.' *New Left Review* No. 97 (May-June 1976), 81-100.

Montgomery, David. *Workers Control in America*. New York 1979.

Morgan, David. *The Socialist Left and the German Revolution*. Ithaca 1975.

Morris, L.P. 'The Russians, the Allies and the War, February-July 1917.' *Slavonic and East European Review*, Vol. 50, 50. 118 (January 1977), 29-48.

Mouffe, Chantal, ed. *Gramsci and Marxist Theory*. London 1979.

Moutet, Aimée. 'Les Origines du systeme de Taylor en France, le point de vue patronal (1907-1914).' *Le Mouvement Social*, No. 93 (October-December 1975), 15-49.

Narkiewicz, Olga. *The Making of the Soviet State Apparatus*. Manchester 1970.

Nötzold, Jürgen. *Wirtschaftspolitische Alternativen der Entwicklug Russlands in der Aera Witte und Stolypin*. Berlin 1966.

Nove, Alec. *An Economic History of the USSR*. Baltimore 1969.

Nowlin, Bill. 'The Makhnovist Movement.' *Black and Red*, No. 2 (spring 1975), 108-18.

Oberschall, Anthony. *Social Conflict and Social Movements*. Engelwood Cliffs 1973.

Oertzen, Peter von. *Betriebsräte in der Novemberrecolution*. Dusseldorf 1963.

——. *Die Probleme der wirtschaftlichen Neuordnung und der Mitbestimmung in der Revolution von 1918, unter besonderer Berüchsichtigung der Metallindustrie*. Frankfurt am Main 1975.

Oktyabr'skaia revolyutsiia i fabzavkomy. Materialy po istorii fabrichno-zavodskikh komitetov. 3 Vols. Moscow 1927.
Ollman, Bertell. 'Marx's Vision of Communism: A Reconstruction.' *Crituque, No. 8* (summer 1977), 4-41.
Opel, Fritz. *Der deutsche Metallarbeiter-Verband während des Erstens Weltkrieges und der Revolution*. Hanover 1958.
Oppenheim, Samuel. 'The Supreme Economic Council, 1917-1921.' *Soviet Studies*, Vol. 25, No. 1 (July 1973), 3-27.
Osipov, G. V., ed. *Industry and Labour in the USSR*. London 1966.
Ouaiid, Williams and Charles Picquenard. *Salaires et Tarifs*. Paris 1928.
Owen, Launcelot. *The Russian Peasant Movement, 1906-1917*. New York 1963.
Palij, Michael. *The Anarchism of Nestor Makhno*. Washington 1976.
Palmer, Bryan. 'Class, Conception and Conflict: The Thrust for Efficiency. Managerial Views of Labour and Working-Class Rebellion, 1903-1922.' *The Review of Radical Political Economics*, Vol. 7, No. 2 (summer 1975), 31-49.
——. 'Workers Control and Managerial Innovation: A North American Perspective.' Paper presented to the Conference on New Directions in the Labour Process, SUNY Binghamton, May 1978.
Panitch, Leo. 'Trade Unions and the Corporatist State.' *New Left Review*, No. 125 (January-February 1981), 21-43.
Pankratova, A. M. *Geschichte der Gewerkschaftsbewegung in der UdSSR*. Berlin 1956.
——. 'Les Comités d'usines en Russie à l'époque de la Révolution (1917-1918).' *Autogestion*, No. 4 (December 1967), 3-63.
Pannekoek, Anton. *Lenin as Philosopher*. London 1975.
——. *Workers Councils*. Cambridge, Mass. 1970.
Papayanis, Nicholas. 'Masses révolutionnaires et directions réformistes: Les tensions au cours des greves des métallurgistes français en 1919.' *Le Mouvement Social*, No. 93 (October-December 1975), 51-73.
Pateman, Carole. *Participation and Democratic Theory*. New York 1970.
Pelikan, Jiri. 'Workers Councils in Czechoslovakia.' *Critique*, Vol. 1, No. 1 (spring 1973), 7-18.
Perrie, Maureen. 'The Social Composition and Structure of the

Socialist Revolutionary Party Before 1917.' *Soviet Studies*, Vol. 24 (1972-1973), 223-50.
——. 'The Socialist Revolutionaries on «Permanent Revolution».' *Soviet Studies*, Vol. 24 (1972/1973), 411-13.
Pethybridge, Roger. *The Spread of the Russian Revolution*. London 1972.
——. 'The Bolsheviks and Technical Disorder, 1917-1918.' *Slavonic and East European Review, Vol. 49*, No. 116 (July 1971), 410-24.
——. *The Social Prelude to Stalinism*. New York 1974.
Peter, Victor. *Nestor Makhno*. Winnipeg 1970.
Pfeffer, Richard. 'Serving the People and Continuing the Revolution.' *China Quarterly*, No. 52 (October-December 1972), 620-53.
Picard, Roger. *Le Mouvement syndical durant la guerre*. Paris 1927.
——. *Le contrôle sur la gestion des entreprises*. Paris 1922.
Piccone, Paul. 'Towards an Understanding of Lenin's Philosophy.' *Radical America*, Vol. 4, No. 6 (September-October 1970), 3-20.
Pietsch, Walter. *Revolution und Staat*. Cologne 1969.
Pipes, Richard, ed. *Revolutionary Russia*. Garden City 1969.
——. *Social Democracy and the St. Petersburg Labour Movement, 1885-1897*. Cambridge 1963.
Pons, Alain. 'Lénine et l'utopie.' *Contrepoint*, No. 2 (October 1970).
Portal, Roger. 'The Industrialization of Russia.' In *Cambridge Economic History of Europe*. Vol. 6, Part 2, pp. 801-74. Cambridge 1965.
Pospielovsky, Dimitry. *Russian Police Trade Unionism*. London 1971.
Potichnyj, Peter. *Soviet Agricultural Trade Unions 1917-1970*. Toronto 1972.
Poulantzas, Nicos. *Political Power and Social Classes*. Trans. Timothy O'Hagan. London 1973.
——. *State, Power, Socialism*. Trans. Patrick Camiller. London 1978.
Pribicevic, Branco. *The Shop Stewards Movement and Workers Control*. Oxford 1959.
Price, M. Philips *My Reminiscences of the Russian Revolution*. London 1921.

işçi denetimi ve sosyalist demokrasi sovyet deneyimi

"Sosyalizmin tarihi, demokrasi sorununun da tarihi olmuştur. Sosyalizmin geleceği, demokrasi sorunu olarak kalmayı sürdürmektedir... Bu inceleme, birkaç noktadan katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. İlk ve en önemli nokta, Rus Devrimi'nin ilk yıllarında devrimci halk demokrasisinin olanaklarını araştırmak ve bunun en önemli iki kurumsal açıklaması olan fabrika komiteleri ile sovyetleri incelemektir. Bunların ortaya çıkışı, gelişmesi, işlevselliği ve yazgısı, devrimci değişimin geniş bağlamında analiz edilmiştir. İkinci nokta, Marksist ve Leninist kuramın çeşitli yönlerini bunların tarihsel gelişmeler üzerindeki etkisinin anlaşılmasını göz önüne alarak incelemektir. Sonuncu nokta ise, işçi kontrolü ile konsey demokrasisinin geniş ve karşılaştırmalı bir analizini yaparak günümüzdeki Batı demokratik sosyalizmi için Rus deneyiminden eleştirel dersler çıkarmaktır.

Carmen SIRIANI

Kapak Fotoğrafları: 1) 1918'de bir köy sovyetinde oylama; 2) Proletkült'ün bir yansıması, Petersburg fabrikalarının sirenleri ile verdiği konseri, damda idare eden şef; 3) Dönemin çocuk haklarına ilişkin bir kartı; 4) Emeğin, Taylorist esaslar üstünde yeniden örgütlenmesini simgeleyen bir desen.